ACADEMIA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

GRAMATICA LIMBII ROMÂNE

VOL. AL II-LEA

Ediția a II-a revăzută și adăugită

Tiraj nou

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
București 1966

GRAMATICA LIMBII ROMÂNE

VOL. AL II-LEA

SINTAXA

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

1. NICOLAIE DRĂGANU, *Elemente de sintaxă a limbii române*, Bucureşti, 1945.
2. IORGU IORDAN, *Limba română contemporană*, [ediţia a II-a, Bucureşti] 1956, p. 494–745.
3. KR. SANDFELD et HEDVIG OLSEN, *Syntaxe roumaine*. II *Les groupes de mots*, Copenhague, 1960 ; III *Structure de la proposition*, Copenhague, 1962.

NOȚIUNI GENERALE DE SINTAXĂ

§ **418.** Sintaxa este partea gramaticii care cuprinde regulile privitoare la îmbinarea cuvintelor în propoziții și fraze (vezi și § 1).

UNITĂȚILE SINTAXEI

§ **419.** Unitatea de bază a sintaxei este p r o p o z i ț i a , cea mai mică unitate a sintaxei care poate apărea de sine stătătoare și care comunică o judecată logică sau o idee cu caracter afectiv sau volițional.

Esența propoziției este predicația (sau predicativitatea), adică raportarea conținutului ei la realitatea obiectivă reflectată; propoziția exprimă atitudinea vorbitorului față de faptele din realitate reflectate de el: simpla constatare a unei realități, dorința de a vedea realizat un anumit lucru, dorința de a cunoaște ceva etc. și datează afirmațiile făcute. Propoziția este o comunicare realizată prin unul sau mai multe cuvinte însoțite de indici de predicație: prezența unui predicat verbal sau nominal (predicatul este marcat de obicei prin prezența unui verb la un mod personal; predicatul nominal fără copulă este marcat prin intonație și topică) sau numai a unei intonații predicative.

Propoziția poate fi și de sine stătătoare (de exemplu: *Mama mea era țărancă de pe malul Moldovei, de la Verșeni.* SADOVEANU, O. XVI 391), dar poate fi și în anumite relații cu alte propoziții, intrînd în alcătuirea unei fraze (de exemplu: *Ușor este de înțeles că mama nu putea fi fericită în mediul orășenesc.* SADOVEANU, O. XVI 391).

F r a z a este unitatea sintactică superioară propoziției, întrucît e constituită din două sau mai multe propoziții; ea este totdeauna de sine stătătoare. Între propoziție și frază nu există deosebiri esențiale de conținut, ci numai deosebiri de ordin formal; din punctul de vedere al conținutului fraza poate exprima o idee mai complexă decît propoziția, dar poate exprima și același lucru ca o propoziție (independentă), iar raporturile dintre propozițiile care alcătuiesc o frază sînt aceleași cu raporturile dintre părțile unei propoziții.

Cea mai mică unitate sintactică în interiorul căreia se poate stabili un raport sintactic este î m b i n a r e a d e c u v i n t e , constituită

din cel puţin două cuvinte cu sens lexical deplin. Îmbinarea de cuvinte nu poate apărea niciodată de sine stătătoare. Ea este lipsită de predicaţie şi nu poate constitui o unitate de comunicare decît prin încadrarea ei într-o propoziţie. Îmbinările de cuvinte denumesc obiecte, acţiuni, însuşiri, exprimînd sensuri unice, dar analizabile : *mama mea*, *ţărancă de pe malul Moldovei*, *malul Moldovei*, *uşor de înţeles* etc.

Observaţie. Pentru îmbinarea de cuvinte ca unitate sintactică se foloseşte şi termenul *grup de cuvinte*, iar uneori şi termenul *sintagmă* (care are însă şi alte accepţii).

Studiul sintaxei limbii române este organizat pe unităţile propoziţie şi frază. Întrucît îmbinările de cuvinte nu se folosesc decît încadrate într-o propoziţie, ca părţi de propoziţie sau construcţii incidente, toate tipurile de raporturi care pot exista în îmbinările de cuvinte sînt luate în consideraţie în mod necesar în studiul propoziţiei.

Cea mai mică unitate sintactică pe care o distinge analiza unei propoziţii este partea de propoziţie. Ea este constituită de obicei dintr-un singur cuvînt din categoria părţilor de vorbire cu sens lexical de sine stătător *(mama, mediul, orăşenesc)* sau dintr-un cuvînt de acest fel însoţit de un cuvînt ajutător *(de pe malul, de înţeles, este uşor)*; partea de propoziţie nu este astfel o unitate în cadrul căreia se stabileşte un raport sintactic, ci ea se află într-un raport sintactic cu alte elemente. Există părţi de propoziţie dezvoltate, constituite din îmbinări de două sau mai multe cuvinte cu sens lexical de sine stătător (*acum cîţiva ani*, *de aici încolo* etc.); cuvintele din cadrul unei asemenea îmbinări se găsesc, desigur, între ele, într-un raport sintactic, dar, ca parte de propoziţie, îmbinarea în ansamblu este într-un raport sintactic faţă de restul propoziţiei.

OBIECTUL SINTAXEI

§ **420.** Sintaxa propoziţiei studiază propoziţia privită independent de legătura cu alte propoziţii. În sfera de preocupări a acestei secţiuni a sintaxei intră următoarele probleme mari : clasificarea propoziţiilor după scopul comunicării în propoziţii enunţiative şi interogative, în cadrul cărora se disting după modalitate specii de propoziţii ca cele optative, dubitative, potenţiale şi imperative, iar după afectivitate variantele lor exclamative; clasificarea propoziţiilor în pozitive şi negative; clasificarea propoziţiilor după structura lor în propoziţii analizabile şi neanalizabile, monomembre şi bimembre, simple şi dezvoltate, verbale şi nominale; studierea părţilor de propoziţie în mod izolat (subiectul, predicatul, atributul, complementul, elementul predicativ suplimentar) şi a raportului de coordonare dintre ele.

Sintaxa frazei studiază felul cum se unesc propoziţiile pentru a alcătui fraze. Ea se ocupă de propoziţii din punctul de vedere al legăturii acestora cu alte propoziţii, distingînd în primul rînd propoziţiile principale de cele secundare, aflate în raport de subordonare (propoziţiile subordonate pot depinde însă nu numai de o principală, ci şi de o propo-

ziţie care la rîndul ei e subordonată faţă de alta), apoi raportul de coordonare, în care pot intra atît propoziţii principale între ele, cît şi propoziţii subordonate între ele.

Raporturile sintactice sînt aceleaşi între părţile componente ale unei propoziţii ca şi între propoziţiile unei fraze : raporturi de subordonare sau de determinare cînd dintre două elemente aflate în acest raport unul depinde de altul şi raporturi de coordonare cînd elementele respective stau pe acelaşi plan, fără a depinde unul de altul. Identitatea raporturilor existente în propoziţie şi frază face ca şi în studierea celor două unităţi sintactice să se distingă categorii similare : subiectului din propoziţie îi corespunde în frază propoziţia subiectivă, atributului o atributivă etc. ; părţile de propoziţie coordonate pot fi copulative, adversative etc. ca şi propoziţiile coordonate.

Sintaxa studiază şi unele construcţii speciale care se întîlnesc şi în propoziţie şi în frază, cum sînt construcţiile incidente, anacolutul sau procedee ca elipsa şi repetiţia. Dintre caracteristicile legate de descrierea diferitelor unităţi sintactice se studiază în capitole aparte la frază corespondenţa timpurilor şi vorbirea directă şi indirectă, în timp ce topica (ordinea cuvintelor şi a propoziţiilor) şi rolul sintactic al unor elemente fonetice ca accentul, intonaţia, pauza şi ritmul interesează atît propoziţia, cît şi fraza.

MIJLOACE DE EXPRIMARE A RAPORTURILOR SINTACTICE

§ **421.** Raporturile sintactice se pot exprima prin mai multe categorii de mijloace : a. mijloace morfologice : flexiunea ; b. mijloace sintactice propriu-zise : joncţiunea (legătura realizată cu cuvinte ajutătoare), juxtapunerea sau parataxa (simpla alăturare a termenilor respectivi) şi topica ; c. mijloace fonetice : intonaţia şi pauza.

Raporturile de coordonare au mijloace de exprimare mai puţine : joncţiunea, realizată prin conjuncţii sau locuţiuni conjuncţionale coordonatoare (sau prin elemente cu valori apropiate de conjuncţiile coordonatoare, de exemplu prepoziţia *cu* în unele situaţii), juxtapunerea şi intonaţia, ca mijloc însoţitor al fiecăruia dintre celelalte două mijloace. Aceste trei categorii de mijloace se folosesc şi în propoziţie, şi în frază, cu unele mici deosebiri în ce priveşte realizarea concretă a joncţiunii.

Raporturile de subordonare sau de determinare au mijloace de exprimare mai numeroase, atît ca tipuri, cît şi ca realizări concrete, şi anume : flexiunea, joncţiunea prin cuvinte ajutătoare de diferite feluri (prepoziţii, conjuncţii subordonatoare, pronume şi adverbe relativ-interogative şi nehotărîte, unele articole), juxtapunerea, topica, intonaţia şi pauza. Adesea la exprimarea unui raport colaborează mai multe asemenea mijloace : flexiunea şi joncţiunea, topica şi intonaţia etc. Toate mijloacele enumerate pot exprima atît raporturi între cuvinte, cît şi raporturi între propoziţii ; diferă însă pe de o parte sfera de întrebuinţare a unui anumit mijloc în cele două tipuri de unităţi sintactice (de exemplu,

flexiunea serveşte de obicei la exprimarea raporturilor dintre părţile unei propoziţii; în frază ea apare numai atunci cînd legătura dintre propoziţii este făcută prin pronume şi chiar atunci forma flexionară a pronumelui se datorește adesea rolului lui de parte de propoziţie în subordonata introdusă), pe de alta diferă mai ales modul de realizare concretă a fiecărui mijloc (de exemplu, joncţiunea dintre propoziţii se realizează cu conjuncţii, adverbe şi pronume relativ-interogative şi nehotărîte, care nu apar la joncţiunea dintre părţi de propoziţie; între părţile de propoziţie se foloseşte însă joncţiunea cu prepoziţii, care în frază apar numai alături de pronume sau adverbe).

GRADUL DE LEGĂTURĂ DINTRE ELEMENTELE UNUI RAPORT SINTACTIC

§ **422.** Între elementele unui raport sintactic pot exista grade diferite de legătură din diverse puncte de vedere.

Pe de o parte, atît la raporturile de coordonare, cît şi la cele de subordonare există deosebiri de la un raport la altul sau între cuvintele care intră într-un anumit raport, în sensul că existenţa unui element poate implica într-o măsură mai mare sau mai mică prezenţa celuilalt. Astfel, în general, complementul direct şi propoziţia completivă directă sînt mai necesar cerute de verbul regent decît alte feluri de complemente, iar în cadrul raportului dintre un verb şi o determinare completivă directă se pot distinge două categorii de verbe regente: unele la care se aşteaptă mai mult completarea (*a pretinde, a presta, a lua* etc.) decît la altele (*a vorbi, a citi* etc.).

§ **423.** Pe de altă parte, la raporturile de subordonare, aceeaşi construcţie subordonată poate prezenta o legătură foarte strînsă sau mai slabă cu termenul la care se referă: este vorba anume de separarea sau nesepararea prin intonaţie a elementelor respective în funcţie de conţinutul pe care îl comunică vorbitorul, în funcţie de importanţa pe care o atribuie vorbitorul construcţiei subordonate în cadrul comunicării făcute. Din acest punct de vedere părţile secundare de propoziţie şi propoziţiile subordonate pot fi izolate cînd nu sînt indispensabile pentru comunicare şi neizolate cînd sînt indispensabile.

Problema distingerii determinantelor izolate de cele neizolate se tratează în mod special la atribut şi la propoziţia atributivă, unde există mai mulţi indici ai legăturii mai strînse sau mai slabe. Problema priveşte însă şi celelalte feluri de determinante (complemente şi propoziţii subordonate).

Există construcţii de acelaşi tip gramatical în care opoziţia dintre izolarea sau legarea strînsă a unui determinant este mai slabă, depinzînd de intenţii mai puţin definite ale autorului. Iată, ca exemplu în acest sens, două propoziţii modale de acelaşi tip folosite cu fragmentare diferită a frazei:

Şi se ducea ***fără să mai întoarcă privirile.*** SADOVEANU, O. VII 257.

Zi cu zi îşi despărţiseră vieţile, fără să-şi dea samă. SADOVEANU, O. VII 256.

Alteori există deosebiri evidente de înţeles între construcţia izolată şi construcţia neizolată, care este esenţială pentru comunicare. În fraza: *În realitate, Hangerlioaica primea fiindcă fusese toată viaţa obişnuită să i se aducă omagii şi daruri şi pentru că în concepţia ei, profund feudală, boierul are dreptul la o parte din roadele celui de jos.* CĂLINESCU, S. N. 299, complinirea cauzală (prin cele două propoziţii cauzale, coordonate între ele) este direct determinativă a predicatului regent, întrucît ce se spune în această complinire neizolată se opune părerii exprimate anterior în text că Hangerlioaica primea orice daruri cu bunăvoinţă pentru că nu era mîndră (cf. *Asta îmi place mie, zicea cel care făcuse ploconul, că nu e mîndră*) ; acţiunea din regentă este deci cunoscută şi interesul comunicării constă tocmai în lămurirea mobilului acţiunii. Dacă însă ar fi interesat în primul rînd afirmarea acţiunii din regentă, de exemplu dacă fraza ar fi venit după presupunerea că personajul respectiv nu primea să i se aducă daruri, cauzala ar fi putut fi izolată, „explicativă", conţinutul ei fiind o motivare suplimentară, dar nu indispensabilă, a predicatului regent (accentuat în frază):

În realitate, Hangerlioaica primea, fiindcă fusese obişnuită...

În unele situaţii, se pot găsi indici speciali ai strînsei legături dintre construcţiile subordonate neizolate şi termenii lor regenţi (pe lîngă intonaţia marcată în scris prin punctuaţie). Aşa e, de exemplu, negarea predicatului regentei cu referire la subordonată:

Nu plîng că mi-e de Leana teamă;

De ciudă plîng eu numai, mamă. COŞBUC, B. I. 122 (vorbitoarea plînge în realitate; negaţia *nu*, pusă pe lîngă predicatul regentei, se referă la cauzală: *plîng nu pentru că mi-e teamă...*).

CONSTRUCŢII SINTACTICE NESPECIFICE ŞI CONSTRUCŢII CU VALORI MIXTE

§ **424.** Felul de exprimare a unei construcţii sintactice (propoziţie sau parte de propoziţie) poate fi de multe ori nespecific, comun cu felul de exprimare a altor construcţii. În asemenea situaţii poate exista posibilitatea unei duble interpretări a unei construcţii. Astfel, într-un exemplu ca:

Începură a descărca lucrurile din căruţă. SADOVEANU, P. M. 240, partea de propoziţie *din căruţă* poate fi la fel de bine atribut al substantivului *lucrurile* şi complement al verbului *a descărca* (spre deosebire de alte exemple, în care topica exclude interpretarea atributivă: *Să-şi descarce din care sacii.* MACEDONSKI, O. III 3).

Alteori posibilitatea unei duble interpretări a unor construcţii sintactice depinde de concepţia asupra elementelor din structura lor, de exemplu de faptul dacă unele îmbinări de cuvinte sînt sau nu considerate locuţiuni (vezi § 514 şi 754).

Situaţiile de acest fel, în care este dificilă delimitarea unei unităţi sintactice sau raportarea ei la un anumit element, fără a se pune problema împletirii unor valori diferite, pot fi lăsate la o parte în tratarea diverselor capitole concrete ale sintaxei.

§ **425**. Pe lîngă acestea, există însă situaţii în care o construcţie sintactică prezintă în acelaşi timp două sau chiar mai multe valori. Asemenea împletiri de valori se întîlnesc între diverse feluri de complemente, mai ales între cele circumstanţiale, dar şi între acestea şi complementele necircumstanţiale, între propoziţiile subordonate (cu o menţiune similară pentru subordonatele circumstanţiale) şi între diverse nuanţe ale atributelor şi ale propoziţiilor atributive circumstanţiale. Uneori se poate distinge valoarea principală de nuanţa sau nuanţele secundare, alteori diversele valori au aceeaşi greutate. Şi într-un caz şi în altul semnalarea acestor valori mixte merită să fie făcută la fiecare dintre capitolele interesate în cumulul respectiv de valori.

SINTAXA ŞI LOGICA

§ **426**. Dată fiind legătura dintre limbă şi gîndire, există o legătură şi între gramatică şi logică; această legătură se manifestă în relativa corespondenţă a unor unităţi sintactice cu unele categorii logice.

Principalul element de corespondenţă îl constituie raportul dintre propoziţie şi judecată (vezi § 429).

SINTAXA ŞI PUNCTUAŢIA

§ **427**. Punctuaţia este un procedeu care ţine de scriere, dar e strîns legat de gramatică, şi anume de sintaxă. Ea corespunde în scris mijloacelor fonetice folosite în vorbire pentru exprimarea unor raporturi sintactice: intonaţia şi pauza (fără ca între aceste elemente fonetice şi punctuaţie să existe o corespondenţă perfectă).

Punctuaţia are o deosebită utilitate pentru înţelegerea justă a unui text scris, ea îl ajută pe cititor să desprindă sensul exact al comunicării scrise, iar în unele împrejurări ea este un element indispensabil pentru această înţelegere. Aproape totdeauna există anumite deosebiri de înţeles după felul cum este întrebuinţată punctuaţia într-un text, dar uneori se poate ajunge pînă la schimbarea totală a înţelesului. Iată, de exemplu, cum apare denaturat sensul unei fraze din *Două loturi* de I. L. Caragiale în felul cum e scris textul în O. I 160:

Statul nu plăteşte impiegaţii, ca să facă beţii noaptea şi ziua să zacă — uite ce prăpădit eşti! — în loc să vie la datorie...

Din cauza prezenţei greşite a virgulei înaintea propoziţiei *ca să facă beţii noaptea* subordonata finală devine izolată de regentă, ca şi cum ar explica enunţul de sine stătător din regentă: *Statul nu plăteşte impiegaţii (Cu ce scop? Pentru ca să facă beţii noaptea).* Sensul real este evident

altul: şeful îi reproşează subalternului absenţele şi starea proastă în care vine la serviciu, învăţîndu-l că nu pentru aceasta sînt plătiţi de stat impiegaţii *(nu pentru ca să facă beţii noaptea şi ziua să zacă)*, ci pentru îndeplinirea datoriei; regenta este aici strîns legată de subordonată şi o marcă a acestei legături o constituie negarea predicatului regent cu referire la conţinutul subordonatei (vezi § 423).

Folosită aşa cum trebuie, punctuaţia poate fi un preţios auxiliar grafic al sintaxei.

SINTAXA PROPOZIŢIEI

NOȚIUNI GENERALE

§ **428.** Propoziția este cea mai mică unitate a sintaxei care poate apărea de sine stătătoare și care comunică prin cuvinte cu indici de predicație o judecată logică sau o idee cu caracter afectiv ori volițional.

Tatăl meu era bun cunoscător al istoriei moderne și contimporane. SADOVEANU, O. XVI 401.

O, pașă, cît de darnic ești! COȘBUC, B. I. 97.

Uitați-vă la probe! CARAGIALE, O. II 72.

RAPORTURILE DINTRE PROPOZIȚIE ȘI JUDECATĂ

§ **429.** Fără a se reduce la exprimarea unei judecăți logice, propoziția este legată de judecată ca formă a gîndirii. Unele tipuri de propoziții exprimă numai judecăți: propozițiile enunțiative propriu-zise (vezi exemplul din SADOVEANU), dubitative, potențiale și optative. Altele exprimă judecăți, dar în același timp au și un conținut afectiv care poate trece pe primul plan: propozițiile enunțiative exclamative (vezi exemplul din COȘBUC). În sfîrșit altele, și anume propozițiile interogative și propozițiile enunțiative imperative, presupun existența unor judecăți neexprimate de la care pornește întrebarea sau îndemnul. Din punctul de vedere al conținutului logic, afectiv sau volițional, există deci o deosebire între diversele tipuri de propoziții: nu toate propozițiile exprimă judecăți sau numai judecăți.

Pe de altă parte, nu totdeauna o judecată este exprimată de o propoziție. Pentru exprimarea unei judecăți se poate folosi și un complex de propoziții, adică o frază (vezi § 707), precum și numai o parte de propoziție, de exemplu o construcție gerunzială cu valoare cauzală.

Judecățile există numai prin propoziții, dar aceeași judecată poate fi exprimată prin propoziții diferite. Această posibilitate este legată și de formă și de conținut: ea se datorește atît existenței mai multor mijloace lingvistice echivalente, sinonime, cît și intervenției unui factor subiectiv în exprimarea judecății propriu-zise. Propozițiile prezintă deci o diversitate mai mare decît judecățile.

În ce priveşte structura propoziţiei şi structura judecăţii, există unele asemănări, dar mai multe deosebiri. Asemănarea constă în faptul că atît între termenii judecăţii, cît şi între cei ai propoziţiei se găsesc un subiect şi un predicat, dar subiectul şi predicatul logic nu coincid totdeauna cu subiectul şi predicatul gramatical.

O deosebire este aceea că judecata are numai subiect şi predicat (şi copulă), pe cînd propoziţia poate avea şi părţi secundare. De aici decurge nu numai includerea părţilor secundare de propoziţie în subiectul sau în predicatul logic (ceea ce nu ar reprezenta o deosebire esenţială faţă de analiza sintactică, în care se vorbeşte de grupul subiectului şi grupul predicatului), ci şi posibilitatea ca subiectul sau predicatul logic să coincidă tocmai cu o parte secundară de propoziţie.

Subiectul logic este obiectul gîndirii, iar predicatul logic este elementul nou privitor la subiect. Subiectul şi predicatul gramatical, a căror definire se face după alte criterii, pot coincide uneori — măcar în linii mari — cu subiectul şi predicatul logic, alteori coincidenţa este numai parţială, de exemplu în sensul că predicatele sînt aceleaşi, dar subiectul logic e o parte secundară de propoziţie, iar alteori analiza logică poate diferi total de cea gramaticală, fie pentru că subiectul şi predicatul logic sînt cu totul alte elemente decît cele cu funcţiunile gramaticale de subiect şi predicat, fie pentru că analiza logică este exact inversă faţă de cea gramaticală, subiectul logic fiind predicat gramatical şi predicatul logic subiect gramatical.

Observaţie. În analizele gramaticale se foloseşte termenul *subiect logic* pentru autorul real al unei acţiuni (sau pentru cel caracterizat de o anumită stare), în special în două situaţii în care el diferă de subiectul gramatical: în construcţiile pasive, în care subiectul logic este complement de agent, şi în construcţiile de tipul *mi-e foame* sau *îmi place*, în care subiectul logic e complement indirect. Subiectul logic înţeles în acest fel în gramatică (= autorul acţiunii) este altceva decît subiectul logic propriu-zis, subiectul unei judecăţi logice (= obiectul gîndirii, elementul cunoscut).

În sfîrşit, altă deosebire constă în faptul că judecata are totdeauna structură bimembră, cu subiect şi predicat, pe cînd propoziţia poate fi şi monomembră, redusă la o singură parte principală (numai predicat sau numai subiect).

CARACTERISTICILE PROPOZIŢIEI

§ 430. Propoziţia este constituită din unul sau mai multe cuvinte organizate într-o unitate gramaticală prin care se realizează un act de predicaţie, adică de raportare a conţinutului propoziţiei la realitatea obiectivă (vezi şi § 419). Existenţa predicaţiei, care este esenţa propoziţiei, este indicată de cele mai multe ori prin prezenţa unui predicat verbal sau nominal (acesta cu sau fără copulă).

Observaţie. Pentru că propoziţiile cu predicat sînt cele mai numeroase, propoziţia se defineşte adesea drept comunicarea cu un singur predicat, iar, pentru că în rîndul propoziţiilor cu predicat, cele mai multe au predicat verbal sau predicat nominal cu verb copulativ, în mod practic propoziţia este identificată de obicei după prezenţa unui verb la un mod predicativ. Acest fel de analiză neglijează însă propoziţiile nominale.

Un important semn al predicaţiei este intonaţia predicativă. În majoritatea propoziţiilor (în cele cu predicat) ea are rol ajutător, însoţind alte mijloace de exprimare a predicaţiei (verbul la un mod predicativ, numele predicativ), dar la un tip de propoziţii, şi anume la cele nominale (existenţiale) monomembre reduse la subiect, intonaţia predicativă este singurul semn al predicaţiei, singurul element care dă caracter de propoziţie cuvîntului respectiv.

OBIECTUL SINTAXEI PROPOZIŢIEI

§ **431**. Sintaxa propoziţiei studiază propoziţia privită independent de legătura cu alte propoziţii: ea se ocupă şi de propoziţiile principale, şi de propoziţiile secundare în calitatea lor de propoziţii, fără a se interesa de rolul lor în frază.

Diviziunile acestei secţiuni a sintaxei sînt următoarele: clasificarea propoziţiilor după scopul comunicării, după modalitate şi afectivitate, clasificarea propoziţiilor în pozitive şi negative (în cadrul problemei mai generale a afirmaţiei şi negaţiei), clasificarea propoziţiilor după structură şi părţile propoziţiei.

Clasificarea propoziţiilor după scopul comunicării în propoziţii enunţiative şi interogative şi mai ales clasificarea după modalitate, care se face în cadrul fiecăreia din cele două categorii, distingîndu-se propoziţiile enunţiative şi interogative propriu-zise de cele optative, dubitative, potenţiale şi imperative, ca şi de variantele afective exclamative ale tuturor acestora, dezvoltă cunoaşterea conţinutului propoziţiei. Capitolul respectiv este strîns legat de problema definiţiei propoziţiei şi a raporturilor dintre propoziţie şi judecată.

Toate tipurile de propoziţii enumerate pot avea aspect pozitiv sau negativ.

Enunţiativă propriu-zisă:

Pozitivă: *Unchesul Haralambie umpluse o cupă mică de sticlă albastră cu rachiul lui de afine.* SADOVEANU, O. XVII 379.

Negativă: *Pînă în luna lui mai 1848, nu existase nici o relaţiune, nici o înţelegere între noi şi Eliad.* GHICA, S. 522.

Enunţiativă optativă:

Pozitivă: *Te-aş cere doar pe tine, dar nu mai eşti a ta.* EMINESCU, O. I 127.

Negativă: *Nu prea i-aş vinde.* PREDA, D. 141.

Enunţiativă imperativă:

Pozitivă: *Ia adu-ţi aminte ce ţi-am spus odată.* CREANGĂ, P. 168.

Negativă: *Nu te întovărăşi cu omul becisnic.* NEGRUZZI, S. I 248.

Enunţiativă propriu-zisă exclamativă:
Pozitivă: *Cri-cri-cri,*
Toamnă gri,
Tare-s mic şi necăjit! TOPÎRCEANU, O. I 108.
Negativă: *N-am avut parte şi eu pe lume măcar de o compătimire!* CARAGIALE, O. VI 23.
Interogativă propriu-zisă:
Pozitivă: *Mai suna-vei, dulce corn,*
Pentru mine vreodată? EMINESCU, O. I 206.
Negativă: *Da Chiriac nu-i aicea?* CARAGIALE, O. VI 13.
Interogativă dubitativă:
Pozitivă: *Mai s-o fi găsind ceva de mîncare?* CARAGIALE, O. I 140.
Negativă: *— Şi unde mergeţi dumneavoastră?*
— La Iaşi.
— Să nu fie peste graniţă? GHICA, S. 207.

Există situaţii în care o propoziţie cu aspect pozitiv are sens negativ şi, invers, o propoziţie cu aspect negativ are sens pozitiv; aceasta se întîmplă la propoziţiile interogative retorice şi la unele exclamative.

Propoziţie cu aspect pozitiv şi sens negativ:
Dară cine putea să se apropie de ele? ISPIRESCU, L. 28.
Propoziţie cu aspect negativ şi sens pozitiv:
Şi unde nu ne trezim într-o bună dimineaţă plini ciucur de rîie căprească, de la caprele Irinucăi. CREANGĂ, A. 27.

Problema aspectului pozitiv şi negativ al propoziţiilor, ca şi a afirmaţiei şi negaţiei în general, este deci strîns legată de felurile propoziţiilor după scopul comunicării, modalitate şi afectivitate.

Clasificarea propoziţiilor după structură are şi ea legătură cu celelalte două clasificări: propoziţiile reduse la elemente de afirmaţie sau de negaţie, de exemplu, constituie o grupă specială de propoziţii cu structura neanalizabilă, alături de propoziţiile exclamative constituite din interjecţii. Clasificarea propoziţiilor după structură este însă direct legată de părţile de propoziţie: propoziţiile cu structură analizabilă se împart în simple şi dezvoltate pe baza prezenţei sau absenţei părţilor secundare de propoziţie, în monomembre sau bimembre pe baza numărului de părţi principale conţinute, iar în verbale şi nominale pe baza felului de exprimare a predicatului.

BIBLIOGRAFIE

1. SORIN STATI, *Contribuţii la studiul definiţiei şi clasificării propoziţiilor*, în SCL VI (1955), p. 289–309.
2. HENRI WALD, *Propoziţia şi judecata*, în LR X (1961), nr. 6, p. 521–527.

CLASIFICAREA PROPOZIŢIILOR DUPĂ SCOPUL COMUNICĂRII

NOŢIUNI GENERALE

§ 432. În procesul vorbirii comunicarea poate să aibă scopuri diferite: i n f o r m e a z ă pe auditor sau c e r e i n f o r m a ţ i i asupra unui lucru necunoscut de vorbitor. În conformitate cu acest scop, propoziţiile se împart în e n u n ţ i a t i v e şi i n t e r o g a t i v e, fiecărui fel de propoziţie fiindu-i proprie, în general, o anumită intonaţie, enunţiativă sau interogativă (vezi § 1028).

O categorie intermediară, mixtă, o formează propoziţiile interogative indirecte şi cele retorice. Ţinînd seama de criteriul de clasificare, scopul comunicării, propoziţiile interogative indirecte şi cele retorice sînt propoziţii enunţiative, deoarece nu cer informaţii, ci informează. Ele au însă şi unele caracteristici specifice propoziţiilor interogative: atît interogativele retorice, cît şi cele indirecte pot fi introduse prin unele pronume, adjective pronominale sau adverbe interogative, iar cele retorice au şi intonaţie interogativă.

După conţinutul pe care îl exprimă (modalitate) şi după unele trăsături gramaticale (modurile cu care se construiesc, prezenţa sau absenţa unor cuvinte specifice unei anumite construcţii, topica), se disting următoarele categorii de propoziţii enunţiative şi interogative: propriu-zise, optative, potenţiale şi dubitative. Propoziţia imperativă are numai caracter enunţiativ, deoarece totdeauna comunică ceva (un ordin, o rugăminte).

O b s e r v a ţ i e. Ideea de dorinţă, posibilitate, nesiguranţă etc. poate fi exprimată şi cu mijloace lexicale, printr-o propoziţie enunţiativă sau interogativă propriu-zisă, şi anume:

a. Prin unele verbe la indicativ care exprimă lexical noţiunea de „a dori" *(a dori, a pofti, a ruga, a vrea)*, „a se îndoi", „a putea":

Acest călător ***străin dorea*** *să vadă pe cuviosul părinte arhimandrit.* SADOVEANU, O. X 276.

Ne-ndoim *dac-aşa oameni întru adevăr au stat.* ALEXANDRESCU, O. 73.

O cheamă Adalgiţa... ***Poate-se mai frumos nume?*** NEGRUZZI, S. I 76.

b. Prin adverbe sau locuţiuni adverbiale ca *posibil, probabil, poate; oare, (nu) cumva, nu care cumva* etc.

***Poate** că măria-ta ai auzit lucrurile precum nu sînt.* NEGRUZZI, S. I 139.
c. De verbele care exprimă lexical ideea de dorință se leagă și formulele de urare ca *poftă bună, la mulți ani.*

§ 433. În funcție de felul cum vorbitorul consideră acțiunea, propozițiile enunțiative, ca și întrebarea pe care o pune propoziția interogativă, pot fi reale, realizabile sau ireale. Mijlocul prin care se exprimă caracterul propoziției este modul verbului predicat (mai rar timpul). Astfel, modul indicativ este modul prin care se exprimă de obicei acțiuni reale :

Bobocii, în urma gîștelor bătrîne, evoluau grațios în partea cealaltă a lacului. SADOVEANU, O. XVII 433.
Mă ții de vorbă și eu greșesc drumul! TUDORAN, P. 271.
De ce nu mi-ai trimis vorbă? o întrerupse Birică mînios. PREDA, M. 191.

Modurile conjunctiv, condițional-optativ și imperativ exprimă de obicei (primele două la timpul prezent) acțiuni realizabile :

***Ca să nu pară prea supărător**, femeia a dat o nuanță de glumă lucrurilor.* CAMIL PETRESCU, U. N. 128.

Observații. 1. În anumite construcții, conjunctivul nu spune nimic cu privire la caracterul acțiunii, nefăcînd altceva decît să denumească acțiunea ca și infinitivul (vezi § 215) : *N-aș fi crezut-o niciodată în stare **să facă asta**.* CAMIL PETRESCU, U. N. 153.
2. În construcțiile formate cu locuțiunile conjuncționale *fără (ca) să* și *în loc să* conjunctivul poate exprima și acțiuni reale (negative) :
*Ceea ce Borivoje dorise pînă la moarte, **fără ca să se împlinească** — se împlini.* GALACTION, O. I 202.

***De-ar mai veni vara**, să se mai joace și pe-afară; că m-am săturat de ei ca de mere pădurețe.* CREANGĂ, A. 38.
***Du-te acuma și caută** să-mi faci întocmai pe plac.* CARAGIALE, O. II 262.

Conjunctivul și condițional-optativul perfect sau condițional-optativul prezent în propoziții comparative condiționale pot exprima și acțiuni ireale (vezi § 441, 443, 445) :

*O dragoste între ei și o încredere desăvîrșită, **parcă toți ar fi membrii aceleiași familii**.* VLAHUȚĂ, G. S. 51—52.

Și imperfectul indicativului poate exprima uneori o acțiune ireală : în propozițiile principale, cînd e întărit lexical prin comparativul *mai bine, mai degrabă*, iar în subordonare, în propozițiile condiționale, concesive condiționale sau comparative condiționale.

Mai bine îl fătam mînz și-l mînca un lup. SADOVEANU, O. XVII 171.
Chiar dacă telefona mai devreme, tot nu mă găsea acasă.

§ 434. După atitudinea pe care o are vorbitorul față de ceea ce exprimă, propozițiile enunțiative și interogative pot fi lipsite de afectivitate sau pot avea nuanță afectivă.

Ele sînt afective ori de cîte ori intervine aprecierea subiectivă a vorbitorului și neafective cînd vorbitorul are o atitudine neutră față de ceea ce comunică. Propoziții alcătuite din aceleași cuvinte,

dispuse în acelaşi fel, se pot deosebi între ele numai prin caracterul afectiv sau neafectiv, dînd impresia că e vorba de variante ale aceleiaşi propoziţii, care poate fi, într-o anumită împrejurare, afectivă şi în alta neafectivă, în funcţie de ceea ce vrea să comunice vorbitorul. În vorbire, distincţia dintre propoziţiile afective şi cele neafective este posibilă, deoarece comunicarea este exprimată cu o anumită intonaţie şi poate fi însoţită sau nu de o anumită mimică, de gesturi etc. În scris, această distincţie nu este totdeauna suficient de clară, pentru că nu toate propoziţiile afective au o marcă gramaticală. De aceea vor fi studiate numai afectivele exclamative care au o intonaţie exclamativă specifică, marcată în scris, de obicei, prin semnul exclamării.

§ 435. În clasificarea propoziţiilor după scopul comunicării intonaţia joacă aşadar un rol deosebit de important. La propoziţiile afective, fie enunţiative, fie interogative, intonaţia este foarte variată, în funcţie de sentimentul care i-a dat naştere şi de intensitatea emoţiei.

Uneori intonaţia singură marchează caracterul unei propoziţii (o propoziţie, formată din aceleaşi cuvinte, aşezate în aceeaşi ordine, poate fi enunţiativă sau interogativă, lipsită sau nu de afectivitate, după intonaţia cu care este rostită):

Enunţiativă neafectivă (neexclamativă):
A venit mama.

Interogativă neafectivă (neexclamativă):
A venit mama?

Enunţiativă afectivă (exclamativă):
A venit mama!

Interogativă afectivă (exclamativă):
A venit mama!?

I. PROPOZIŢIA ENUNŢIATIVĂ

§ 436. Propoziţia enunţiativă este propoziţia prin care vorbitorul comunică ceva în legătură cu un obiect sau fenomen (constată, relatează un fapt real, realizabil, ireal; dorit, potenţial, îndoielnic, volitiv).

După conţinutul pe care îl exprimă şi în funcţie de modul cu care se construiesc, propoziţiile enunţiative pot fi:

1. enunţiative propriu-zise;
2. enunţiative optative;
3. enunţiative potenţiale;
4. enunţiative dubitative;
5. enunţiative imperative.

Propoziţiile menţionate pot fi lipsite de afectivitate sau pot avea nuanţă afectivă cînd la judecata pe care o exprimă se adaugă starea afectivă a vorbitorului: admiraţie, plăcere, surprindere, indignare, mînie, regret, disperare etc.; în acest ultim caz se numesc enunţiative afective. Dintre propoziţiile afective numai cele exclamative sînt marcate gramatical.

PROPOZIŢIILE ENUNŢIATIVE NEAFECTIVE (NEEXCLAMATIVE)

§ **437.** Propoziţiile enunţiative neafective au atît trăsături diferenţiatoare : conţinutul pe care îl exprimă (constatare, dorinţă, poruncă etc.) şi modurile cu care se construiesc, cît şi trăsături comune : comunică o informaţie şi au o intonaţie enunţiativă ; de asemenea, ele se caracterizează prin absenţa indicilor interogativi sau exclamativi.

PROPOZIŢIA ENUNŢIATIVĂ PROPRIU-ZISĂ (REALĂ)

§ **438.** Propoziţia enunţiativă propriu-zisă exprimă o acţiune sau o stare prezentată ca reală :

La ospăţ, Mihnea se arătă foarte mîhnit pentru pierderea unui aşa bun şi tînăr slujbaş ca Ilie. ODOBESCU, S. I 78.

Soarele asfinţea departe, deasupra Siretului, luminînd pîcla zării, împrăştiind pe luciu şi înaintea noastră ca o pulbere aurie. SADOVEANU, O. III 252.

Enunţiativele propriu-zise pot fi propoziţii principale sau secundare :

Multe-i spun cînd nu m-ascultă,
Dar tresar şi tac din gură
Cînd, c-un zîmbet, îşi ridică
Ochii de pe cusătură. TOPÎRCEANU, O. I 110.

Propoziţiile principale se construiesc cu modul indicativ la toate timpurile :

*Eu **am** cultul prietiniei.* CEZ. PETRESCU, C. V. 189.

*Ne **suirăm** călare fără întîrziere şi caravana noastră **se porni** la pas.* ALECSANDRI O. C. 294.

***Vom visa** un vis ferice,*
***Îngîna-ne-vor** c-un cînt*
Singuratece izvoare
Blînda batere de vînt. EMINESCU, O. I 75.
Zările, de farmec pline,
***Strălucesc** în luminiş.* COŞBUC, B. I. 5.

Observaţie. Uneori apare imperativul în locul indicativului (vezi § 456).

Valoarea reală a acestor propoziţii este clară numai în propoziţiile independente. În frază însă valoarea reală nu este totdeauna la fel de limpede. Astfel, în fraza cu două propoziţii disjunctive reale, coordonate între ele, de fapt nu se realizează decît una din ele :

Mîndro, pe uliţa ta
Nu se face tină rea,
*Nu ştiu **tina nu se face***
Ori de tine, mîndro,-mi place. DOINE, 155.

Mai clară din acest punct de vedere este situaţia principalei care constituie regenta unei condiţionale; în exemplul:

Dacă nu este aşa cum ai scris tu aici, ***eu te împuşc pe tine.*** PREDA, D. 216,

realitatea acţiunii din propoziţia regentă este determinată de realizarea sau nerealizarea subordonatei.

Enunţiativele propriu-zise subordonate se construiesc cu modul indicativ şi exprimă acţiuni sau stări reale. În această situaţie pot fi toate propoziţiile subordonate care se construiesc cu modul indicativ, de exemplu:

Bine a zis ***cine-a zis.*** CREANGĂ, P. 236 (subiectivă).

Faptul extraordinar era ***că vînatul nu cădea şi că lucrul se repeta.*** SADOVEANU, O. XIV 212 (predicative).

Luă în braţe pe această biată fată ***pe care o legănase şi cu care împărţise soarta sa.*** NEGRUZZI, S. I 26 (atributive).

Nu crede ***că în lume, singurel şi rătăcit,***
Nu-i găsi un suflet tînăr *ce de tine-i îndrăgit.* EMINESCU, O. I 80 (completivă directă).

Părea că ascultă nu doar cu urechile, ci şi cu ochii, ***deşi în ei nu se citea nimic deosebit.*** TUDORAN, D. R. 182 (concesivă).

Şi cînd era de făcut ceva treabă, *o cam răream de pe-acasă.* CREANGĂ, A. 70 (circumstanţială de timp).

Noi mai degrabă ne-om duce ***unde se află măria-sa Nicoară Potcoavă.*** SADOVEANU, O. XVIII 318 (circumstanţială de loc).

Bătrînul se opri ***pentru că nu mai putea.*** CARAGIALE, O. I 50 (cauzală).

Pentru mine, stăpîna acestei case nu e numai o bătrînă maniacă, ***precum o socoate tîrgul şi precum, de altfel, o arată prea îndestul făptura.*** CEZ. PETRESCU, O. P. 176 (modale).

Avea o biciuşcă... cu care pocnea ***de-ţi lua auzul.*** CREANGĂ, P. 107 (consecutivă).

Îi mai înţoleam şi noi ***cu ce puteam.*** BART, D. U. 125 (instrumentală).

Du-te, cucule, în berc
Şi mă lasă să-mi petrec,
Să-mi petrec ***cu cin' mi-i drag,***
De m-ar duce chiar în iad! JARNÍK-BÎRSEANU, D. 13 (sociativă).

PROPOZIŢIA ENUNŢIATIVĂ OPTATIVĂ

§ **439.** Propoziţia enunţiativă optativă comunică dorinţa de a se realiza o acţiune sau o stare.

M-aş duce şi eu acolo. SADOVEANU, O. XVII 423.

Dîmboviţă, apă dulce,
Cînd te beau, ***nu m-aş mai duce.*** Poezie populară.

Imprecaţiile, blestemele şi jurămintele sînt propoziţii optative afective (vezi § 458).

§ **440.** Construcţia propoziţiei optative depinde de persoana care vorbeşte sau de cea căreia îi este atribuită dorinţa.

Acţiunea poate fi dorită şi exprimată chiar de persoana care vorbeşte :

Aş transcrie aci cu plăcere toată acea încîntătoare descripţiune. ODOBESCU, S. III 20.

Dorinţa de a face acţiunea poate aparţine altei persoane decît celei care o exprimă :

Ar striga... *şi nu se-ndură.* EMINESCU, O. I 104.

O persoană poate să dorească realizarea unei acţiuni de către altă persoană. În acest caz, deşi se exprimă dorinţa vorbitorului, se întrebuinţează persoana a II-a şi a III-a, adică aceea care urmează să facă acţiunea :

Numai de şi-ar ţine mult năravul ista. CAMILAR, N. I 164.

§ 441. Enunţiativele optative pot fi propoziţii principale sau subordonate.

Propoziţiile enunţiative optative principale se construiesc de obicei cu modul optativ, mai rar cu conjunctivul.

Cu modul optativ la timpul prezent exprimă o acţiune realizabilă :

Aş bea *un pahar cu apă.* VLAHUŢĂ, D. 283.

Te-aş cere doar pe tine, *dar nu mai eşti a ta.* EMINESCU, O. I 127.

Cînd propoziţia enunţiativă optativă este regenta unei condiţionale, realizarea dorinţei exprimate în optativă e condiţionată de înfăptuirea acţiunii din propoziţia condiţională :

Chiar şi eu m-aş tocmi la d-ta, *dacă ţi-a fi cu plăcere.* CREANGĂ, P. 202.

Rar, apare şi conjunctivul, care exprimă o acţiune realizabilă :

Ceasul scrisorii ***să te găsească*** *sănătoasă.* CAMILAR, N. I 255.

Să fii *sănătos, staroste Căliman.* SADOVEANU, O. XIII 177.

Enunţiativele optative principale pot exprima şi acţiuni ireale în următoarele situaţii :

a. Enunţiativa optativă are verbul la modul optativ perfect şi de obicei este regenta unei propoziţii condiţionale :

Aş fi venit ieri, *dacă nu ploua.*

b. Verbul propoziţiei optative este la conjunctiv perfect cu valoare de optativ perfect :

De ce m-aţi dus de lîngă voi,
De ce m-aţi dus de-acasă?
Să fi rămas fecior la plug,
Să fi rămas la coasă. GOGA, P. 32.

§ 442. De obicei enunţiativa optativă este o propoziţie principală independentă sau coordonată. Ea poate fi şi regenta unei propoziţii subordonate, dar, cu excepţia celei condiţionale, subordonata este neesenţială, principala optativă avînd şi singură înţeles deplin, ca în exemplele :

De-ar veni luna lui mai
Să-mi aud cerul tunînd,
Să văd norii fulgerînd. ALECSANDRI, P. P. 287.

Aş pleca *cu ce găsesc.*

§ 443. În subordonare, enunţiativa optativă se construieşte cu aceleaşi moduri şi timpuri ca şi optativa principală şi exprimă :

a. acţiuni realizabile, cînd verbul este la modul optativ-condiţional prezent :

Fireşte ***că aş pleca în excursie*** (subiectivă).
Mi-a spus ***că ar mînca o prăjitură*** (completivă directă).
b. acţiuni ireale, cînd verbul este la optativ-condiţional perfect:
Ar fi venit la şcoală ***dacă aş fi chemat-o*** (condiţională).

PROPOZIŢIA ENUNŢIATIVĂ POTENŢIALĂ

§ **444.** Propoziţia enunţiativă potenţială exprimă posibilitatea realizării unei acţiuni sau stări fără să se precizeze dacă acţiunea sau starea se realizează. Această posibilitate se poate referi la prezent (sau viitor), ca şi la trecut:

Mijlocaş ar fi el, *bîjbîi Anghel, dar eu nu* ***l-aş primi*** *în gospodărie.* PREDA, D. 137.

De lacrămi n-aş băga seamă,
Că le şterg cu a mea năframă,
Dar mi-i milă de obraz
Că rămîne fript şi ars. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 101—102.
Încă de mic
Te cunoşteam pe tine,
Şi guraliv şi de nimic,
Te-ai potrivi cu mine. EMINESCU, O. I 175.

Musafirul continua să stea în picioare, ***ca şi cînd ar fi fost gata*** *să plece.* TUDORAN, D. R. 250.

Un tip aparte de enunţiative potenţiale sînt propoziţiile prin care se exprimă atenuarea comunicării unei cereri, a unei propuneri etc., în general a unei luări de atitudine:

Aş fi de părere... *să trecem pe la mecanică.* CĂLUGĂRU, O. P. 584.

Potrivit ar fi *să putem călări pe cel dintăi vifor... a grăit încet Nicoară.* SADOVEANU, O. XVIII 326.

Dacă ar fi să hotărăsc eu, n-aş mai pune un singur vas pe cala actuală. ***Cele patru şlepuri ar trebui demontate;*** *nu mi-aş lua răspunderea să continuăm lucrul la ele.* TUDORAN, D. R. 173.

Ar fi fost bine *să limpezim lucrurile chiar în seara asta...* ***Aşa ar fi trebuit,*** *spuse Ţurlea nemulţumit.* PREDA, D. 215.

§ **445.** Enunţiative potenţiale pot fi atît propoziţiile principale, cît şi cele secundare.

Propoziţiile enunţiative potenţiale principale se construiesc de obicei cu modul condiţional-optativ (potenţial) şi exprimă acţiuni realizabile la prezent şi ireale la perfect:

Ai zice *că soarele apune acum la miazănoapte, în spatele Negoiului.* CAMIL PETRESCU, O. I 325.

N-aş crede, *moş Hau, am zis eu cu avînt.* SADOVEANU, O. XVII 453.

Nu ***mi-aş fi închipuit*** *niciodată că am să ajung să fiu tratată astfel.* CAMIL PETRESCU, U. N. 210.

Marchidan nu manifesta nici o invidie... ***Ai fi spus*** *că se simţea mai bine să lucreze modest şi anonim.* TUDORAN, D. R. 289.

Observaţie. La trecut, condiţional-optativul marchează şi nerealitatea propoziţiei dependente.

Uneori propoziţiile potenţiale principale se construiesc şi cu imperfectul indicativului, precedat de *mai bine, mai degrabă*, şi exprimă acţiuni ireale:

Mai bine stăteam acasă şi ascultam concertul.

În subordonate, enunţiativa potenţială se construieşte de obicei cu modul condiţional-optativ sau cu conjunctivul şi exprimă acţiuni realizabile la prezent şi ireale la perfect; ea se poate construi şi cu imperfectul indicativ:

1. a. Cu condiţional-optativul prezent (acţiuni realizabile):

Cine-n lume s-ar afla
Ca să rupă rujuţa
Mare iubire-ar strica. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 12 (subiectivă).

Am... vreo doi cunoscuţi ***care ar putea*** *să-ţi facă înlesnirea asta.* SADOVEANU, O. I 376 (atributivă).

Nu caut vorbe pe ales,
Nici ştiu ***cum aş începe.*** EMINESCU, O. I 173 (completivă directă).

Mi-am dat seama încă o dată ***că ar fi o naivitate*** *să încerc a discuta aceasta cu el.* CEZ. PETRESCU, O. P. 80 (completivă indirectă).

Pe lîngă că ai asculta o prelegere interesantă, *ai întîlni-o şi pe colega ta* (cumulativă).

Pleacă la plimbare ***cu cine s-ar nimeri*** (sociativă).

Cînd ar şti omul *ce-ar păţi, dinainte s-ar păzi.* CREANGĂ, P. 31 (condiţională).

În propoziţii comparative condiţionale, condiţional-optativul prezent exprimă acţiuni ireale.

Îmi spune că mă iubeşte ***ca şi cum m-ar întreba*** *ce mai fac.* NEGRUZZI, S. I 55.

b. Cu condiţional-optativul perfect (acţiuni ireale):

Inginerul rămase cu mîna pe clanţă şi, după o ezitare, în loc să deschidă uşa, adăugă, cu alt ton, ***ca şi cînd şi-ar fi adus aminte de ceva în ultima clipă.*** TUDORAN, D. R. 253 (modală).

Luna lumina odaia aşa de bine ***încît ai fi crezut*** *că s-a revărsat de ziuă.* DELAVRANCEA, T. 48 (consecutivă).

2. a. Cu conjunctivul prezent (acţiuni realizabile):

Dar ai pe căpităneasa Marga, frate dragă, este ***cine să te mîngîie.*** SADOVEANU, O. XVIII 128 (subiectivă).

Am căutat să stabilesc toate cifrele ***care să ne poată lămuri.*** SADOVEANU, O. VIII 146 (atributivă).

Am venit ***ca să tăiem şi să poprim lăptocul morii tale.*** SADOVEANU, O. XVIII 123 (finale).

Să am eu o slugă aşa de vrednică şi credincioasă ca Harap-Alb, *aş pune-o la masă cu mine.* CREANGĂ, P. 229 (condiţională).

Dar ce scriu eu? ***Oricum să scriu***
E ne-mplinit. COŞBUC, B. I. 20 (concesivă).

Observaţie. Propoziţia concesivă introdusă prin locuţiunea conjuncţională *fără să*, deşi se construieşte cu conjunctivul, este enunţiativă propriu-zisă (exprimă un fapt real); vezi § 433.

b. Cu conjunctivul perfect (acţiuni ireale):

Să fi fost eu în locul lui Bozzari... *nu atacam pe la aripa dreaptă.* GHICA, S. 223 (condiţională).

Chiar să fi insistat, *tot n-aş fi plecat pe asemenea vreme* (concesivă condiţională).

3. Propoziţiile potenţiale condiţionale, concesive condiţionale sau comparative condiţionale se pot construi şi cu imperfectul indicativului şi exprimă acţiuni ireale:

Dacă învăţa, *trecea clasa.*

Casa părea pustie, ***ca şi cum nu era locuită.***

PROPOZIŢIA ENUNŢIATIVĂ DUBITATIVĂ

§ 446. Propoziţia enunţiativă dubitativă exprimă o îndoială, o nehotărîre, o nesiguranţă sau o bănuială cu privire la o acţiune, la cel care săvîrşeşte o acţiune, la obiectul unei acţiuni sau la împrejurările în care se realizează o acţiune.

Enunţiativele dubitative pot fi propoziţii principale sau secundare.

Principale:

Vor fi fost fericiţi în ţara lor. SADOVEANU, O. XVIII 166.

Lupul să fi fost la o sută de paşi de ţeve *şi tot mai urla încă.* AGÎRBICEANU, D. Ţ. 63.

Doar la Iaşi să fi fost aşa ceva şi la mănăstirea Neamţului. CREANGĂ, A. 19.

Subordonate:

Satele să prindă şi să deie în mîna oştenilor măriei-sale pe slujitorii păgîni ***care vor fi umblînd în ţară după dabile, peşcheşuri şi plocoane.*** SADOVEANU, O. XVIII 382 (atributivă).

Nu a venit ***pentru că nu o fi ştiut*** (cauzală).

A plecat ***unde o fi crezut de cuviinţă*** (circumstanţială de loc).

Şi oricît oi fi mers eu de tare, *vreme trecuse la mijloc.* CREANGĂ, A. 54 (concesivă).

Pe lîngă că o fi departe, *o fi şi scump* (cumulativă).

O fi plecat ***cu cine o fi crezut de cuviinţă*** (sociativă).

Aghiuţă s-a pus să-i tragă la soamne... şi dormi! şi dormi! ş-o fi dormind ş-acuma ***dacă nu cumva s-o fi sculat, mititelul,*** *să se apuce iar de cine ştie ce drăcii.* CARAGIALE, O. II 243 (condiţională).

§ 447. Propoziţiile dubitative (principale şi secundare) se construiesc cu prezumtivul sau cu conjunctivul, mai rar cu indicativul (timpul viitor) şi exprimă o acţiune sau o stare realizabilă.

1. Prezumtivul:

Or fi crezut *oamenii, fireşte, că n-am fost prost să plec.* CARAGIALE, O. I 144.

2. Conjunctivul:

Cea gravă și puțintel tristă sau plictisită era mai în vîrstă... ***să fi avut*** *treizeci de ani.* SADOVEANU, O. XV 132.

Să fi mers *o bucată de drum. Viforul creștea.* CARAGIALE, O. I 143.

3. Indicativul viitor, cu valoarea modală a prezumtivului:

Așa ***a fi***, *n-a fi așa, zise mama, vreau să-mi fac băietul popă.* CREANGĂ, A. 13.

Propozițiile enunțiative optative, potențiale și dubitative au unele caracteristici comune: exprimă o acțiune realizabilă (uneori ireală), toate se pot construi cu modul condițional-optativ. Delimitarea dintre ele, cînd sînt construite cu același mod, se face numai prin conținutul pe care îl exprimă (o acțiune dorită, posibilă, îndoielnică).

PROPOZIȚIA ENUNȚIATIVĂ IMPERATIVĂ

§ **448.** Propoziția enunțiativă imperativă exprimă un enunț sub formă de poruncă, îndemn, sfat, rugăminte adresate de obicei persoanei cu care se vorbește.

Deoarece o dată cu exprimarea poruncii, a îndemnului, a sfatului etc. se exprimă, de cele mai multe ori, și starea afectivă a vorbitorului, enunțiativele imperative sînt, de obicei, afective.

a. O poruncă, o dispoziție sau un ordin categoric:

Dumitre, ***pune*** *tot ce avem în lada de bagaje.* ***Bagă*** *de seamă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 257.

b. O invitație, un îndemn, un sfat:

Sui, *jupîneșică, și* ***haidem*** *să mergem de-acum.* CREANGĂ, P. 135.

Domnule, altă casă neocupată nu se află acum aici decît bordeiul acestui străjer: ***mergi*** *cu dînsul și noapte bună.* ALECSANDRI, O. C. 263.

Frunză verde foi de fragă,
Mărită-te, *mîndră dragă,*
Mărită-te, *nu ședea,*
Nu ședea-n nădejdea mea. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 238.

c. O rugăminte:

Dă-mi *o părăluță, draga mea, că trii zile n-am mîncat și mor de foame.* ALECSANDRI, O. C. 224.

Propoziția imperativă negativă se numește prohibitivă:

Dragul tatei, ***nu da***, *că eu sînt.* CREANGĂ, P. 198.

Dar ***să nu adormi***, *că mori!* Vasile Alecsandri, *Teatru*, vol. I (București, 1952), p. 459.

Uneori imperativele prohibitive pot fi întărite lexical prin adverbul *cumva* sau prin expresia *care cumva:*

Să nu care cumva să faci asta.

§ **449.** Propozițiile imperative sînt propoziții principale. De cele mai multe ori ele sînt propoziții independente.

Vreau... mandatul de deputat... Mi se cuvine!... Te rog!... ***Nu mă combate***... ***Susține-mă***... ***Alege-mă***. CARAGIALE, O. VI 118.

Uneori imperativele pot fi coordonate între ele sau pot constitui regenta unei subordonate:

Aide, Fănică, luptă, zdrobeşte-mă. CARAGIALE, O. VI 113.

O rămîi, rămîi la mine,
Te iubesc atît de mult! EMINESCU, O. I 110.

Nu! se împotrivi căpitanul, cu un zîmbet crud. Acum, dac-am intrat în horă, să jucăm pînă la sfîrşit! TUDORAN, P. 279.

Dadă Irină, să faci şi mamei foc, că mult e bine la căldură! DELAVRANCEA, H. T. 257.

§ **450.** Propoziţiile imperative se construiesc în mod obişnuit cu modul imperativ:

Vin' tu, Mihule,
Vin', voinicule,
Să benchetuim
Şi să veselim. ALECSANDRI, P. P. 66.

Propoziţiile imperative se construiesc şi cu modul conjunctiv, care prezintă avantajul că, avînd forme pentru toate persoanele, exprimă o voinţă a cărei îndeplinire e aşteptată de la oricine:

Pers. a II-a sg.:

Eu sînt luceafărul de sus,
Iar tu să-mi fii mireasă. EMINESCU, O. I 170.

Tu să taci... marş de-aici. CAMILAR, N. I 36.

Pers. a III-a sg.:

Să vie aici tovarăşul Ion Niculaie şi să-mi spună; nu mă mişc d-aici şi nu primesc critica pînă nu-l aud pe Ion Niculaie. PREDA, D. 216.

Pers. I pl.:

Să dăm foc satului şi să luăm calea pădurilor. DELAVRANCEA, S. 199.

Pers. a II-a pl.:

Să mă-ngropaţi, pe cînd
Trec stoluri zburînd
La marginea mării. EMINESCU, O. I 221.

Pers. a III-a pl.:

— Punem rănitele, domnule sublocotenent?
— Da, da, să pună rănitele. BRĂESCU, V. A. 106.

Conjunctivul poate alterna cu imperativul într-o înşirare de propoziţii imperative:

Stinge focul... să dai cărbunii şi cenuşa înapoi!... Aruncă ciorba... şi să dai fulgii şi bucăţelele înapoi! DELAVRANCEA, H. T. 39.

Uneori se foloseşte în propoziţiile imperative modul indicativ la timpul prezent (cu valoare de viitor) sau la viitor:

Cu patru oameni pătrunzi la el, cu armele întinse, şi-i explici că s-a declarat războiul, că nu-i facem nimic, dacă se predă. Ceilalţi oameni năvălesc în cazarmă apoi. Şi, către căpitanul Floroiu, d-ta, fireşte, vii imediat după el şi înconjuri cazarma. CAMIL PETRESCU, U. N. 261.

Vei merge şi vei explica situaţia.

O serie de construcţii impersonale, folosite în anumite stiluri, formate cu modul infinitiv la forma reflexivă sau nereflexivă (vezi § 219), prin care se fac recomandări sau se dau dispoziţii de ordin general, sînt propoziţii enunţiative imperative:

A se scutura bine înainte de întrebuinţare.
A nu se pleca în afară.
A se feri de soare.
A nu exagera.

PROPOZIŢIILE ENUNŢIATIVE AFECTIVE (EXCLAMATIVE)

§ **451.** Propoziţiile enunţiative cu nuanţă afectivă sînt propoziţiile prin care se comunică ceva, în legătură cu un obiect sau cu un fenomen, exprimîndu-se, în acelaşi timp, starea afectivă a vorbitorului.

Ce plăcere neaşteptată! VLAHUŢĂ, D. 198.

În construirea propoziţiilor enunţiative afective joacă un rol important ordinea cuvintelor, anumite cuvinte introductive, folosirea unor construcţii nominale în locul celor verbale şi accentul propoziţiei, cu ajutorul cărora se pune pe primul plan elementul cel mai important din punctul de vedere al vorbitorului. Aceste propoziţii au intonaţie exclamativă, marcată în scris, de obicei, prin semnul exclamării, mai rar, prin puncte de suspensie. Intonaţia poate fi singurul element care deosebeşte o propoziţie enunţiativă exclamativă de una neexclamativă construită în acelaşi fel.

PROPOZIŢIA ENUNŢIATIVĂ PROPRIU-ZISĂ EXCLAMATIVĂ

§ **452.** La acţiunea sau starea reală pe care o exprimă enunţiativa propriu-zisă se adaugă starea afectivă a vorbitorului, ca: admiraţie, plăcere, surprindere, indignare, regret, disperare etc.

Era straşnic om Cozma Răcoare! SADOVEANU, O. I 167 (admiraţie).

Şi te-or purta şi mult şi greu;
Lăsa-te-vor-flămînd! COŞBUC, B. I. 101 (regret, durere).

Vai de mine şi de mine, copila mea au străpuns-o turcii! CREANGĂ, A. 21 (disperare).

Aoleo, Spiridoane, nu te-oi prinde odată! CARAGIALE, O. VI 13 (ameninţare).

Spiridon: Mi-a dat şi biletul ăsta ca să ţi-l aduc.
*Ziţa: **Şi nu mi-l dai mai curînd!*** CARAGIALE, O. VI 18 (reproş).

De multe ori enunţiativele exclamative exprimă stări afective mai complexe, admiraţia asociindu-se cu regretul, surprinderea cu durerea etc.

Ce frumoasă mi-apare astăzi copilăria!

§ **453.** Enunţiativa propriu-zisă exclamativă se construieşte cu pronumele relativ *ce* (singur sau în expresii de tipul: *ce mai, ce de mai, ce de*), cu adverbele *aşa, atît, cît, cum, unde, cînd*, cu modul conjunctiv, cu unele interjecţii etc.

1. Pronumele relativ *ce (ce mai, ce de mai, ce de)*, cu valoare adverbială sau adjectivală:

Eu văd de-atîtea dăţi
Ce cuminte-i firea! COŞBUC, P. I 264.

*Şi abia plecă bătrînul... **ce mai freamăt, ce mai zbucium!*** EMINESCU, O. I. 147.

Ce de lume pleca din Bucureşti... VLAHUŢĂ, D. 17.

Vlad Ţepeş îl priveşte şi zice cu gînd rău:
„Ce de mai ţepi aş face, stejar, din codrul tău!" ALECSANDRI, P. III 131.

2. Adverbele de mod *atît (de), aşa (de), cît (de), cum:*

Cît îmi sînt de urîte unele dobitoace,
. . . .
Care cred despre sine că preţuiesc ceva! ALEXANDRESCU, O. 209.

Cît de sfioasă creştea noaptea, păşind încet din scară-n scară. ANGHEL, Î. G. 37.

Şi mă-sa biata! Cum gemea
Şi blăstema şi se izbea
Să sară-n groapă. COŞBUC, B. I. 153.

3. Folosirea conjunctivului, propoziţia avînd o intonaţie specială:

*Rîdeau şi exclamau că în fine a venit Ilie de-acasă... of! **Să** nu mai **cunoască** el lumea din sat...* PREDA, D. 100.

*Tii, **să** nu-ţi **vie** să crezi!... Ia uite, domnule...* PREDA, D. 101.

4. Conjuncţia *că*, de obicei precedată de o interjecţie:

*Eh... **că** mînios mai era Darie cel bătrîn în sara aceea!* CAMILAR, N. II 407.

5. Adverbul *unde* (în propoziţii principale):

*Şi **unde**-am croit-o la fugă spre Humuleşti...* CREANGĂ, A. 58.

Adverbul *unde* este urmat adeseori de negaţia *nu*, care nu schimbă însă valoarea pozitivă a propoziţiei:

*Şi **unde nu** ne trezim într-o bună dimineaţă plini ciucur de rîie căprească, de la caprele Irinucăi.* CREANGĂ, A. 27.

6. Interjecţiile însoţesc adesea o propoziţie exclamativă şi de multe ori constituie ele însele propoziţii exclamative (vezi § 417):

***O**, bietul om! De mult simţea*
Că Radu-i dus de pe-astă lume. COŞBUC, B. I. 85.

Afară, la fereastră, toamna a spus:
***Of**...* BACOVIA, O. 66.

7. În afară de unele cuvinte introductive şi de interjecţii, se folosesc şi alte elemente prin care se marchează propoziţia exclamativă: de exemplu, adverbul *mai* sau unele adverbe expresive prin care se exprimă superlativul absolut, ca *grozav de, straşnic de, uimitor de* etc.

*Repede **mai** trece timpul!*
Bunul Ion Niculce
Oftînd strecoară printre lacrimi glume
*Din zile vechi, — şi-n grai **nespus de** dulce!* IOSIF, P. 23.

§ **454.** În construirea propoziţiilor exclamative joacă un rol important schimbarea ordinii cuvintelor, care e dictată de afectivitate. Judecata

care s-ar exprima printr-o enunţiativă propriu-zisă neafectivă astfel: *Îmi era drag satul nostru cu Ozana cea frumos curgătoare şi limpede ca cristalul...* devine, prin intervenţia atitudinii afective a scriitorului:

Dragu-mi era satul nostru cu Ozana cea frumos curgătoare şi limpede ca cristalul, în care se oglindeşte cu mîhnire Cetatea Neamţului, de atîtea veacuri! CREANGĂ, A 117.

În astfel de cazuri autorul pune pe primul plan cuvîntul pe care îl consideră mai important în frază: de obicei atributele, numele predicative, unele complemente circumstanţiale, mai ales cele de mod:

***Frumoasă** eşti, pădurea mea.* TOPÎRCEANU, O. I 63

sau pronumele relativ *ce* după numele predicativ:

Pe izlaz nu-i multă hrana,
*Dar vezi **albă ce**-i Joiana!* COŞBUC, B. I. 77.
Uite, graurii pe luncă,
***Veseli, fericiţi ce** sînt!* COŞBUC, P. I 264.

§ **455.** Datorită intensităţii emoţiei, vorbitorul se exprimă cît mai concis, omiţînd uneori predicatul (de cele mai multe ori lipseşte numai verbul copulativ; vezi § 499). Construcţii ca: *frumos trandafir! straşnic om!* sînt mult mai expresive decît: *trandafirul acesta e frumos; el este un om straşnic.*

Ce miros, ce căldură, ce lumină! DELAVRANCEA, V. V. 115.

§ **456.** În unele situaţii, pentru a face naraţiunea mai vie, se foloseşte modul imperativ în locul modului indicativ.

*Pe noi, din spatele lui... ne bufni un rîs straşnic, şi **rîzi**, şi **rîzi**...* DELAVRANCEA, H. T. 13.

*Cît p-aci să puie zînele mîna pe ei. Şi **fugi**, zînele după dînşii; ei **fugi**! zînele după dînşii.* ISPIRESCU, L. 164.

Enunţiativele exclamative, construite cu ajutorul unuia dintre procedeele enumerate, au o intonaţie exclamativă (vezi § 1034). Varietăţile de intonaţie exclamativă se pot constata în funcţie de sentimentul pe care vrem să-l exprimăm şi de intensitatea emoţiei produse de el. Spunînd *ce oameni!* putem exprima:

a. admiraţie («ce oameni cumsecade!»);

b. dezaprobare, indignare («ce oameni neînţelegători, răi!» etc.);

c. mirare («ce fel de oameni!»).

PROPOZIŢIA ENUNŢIATIVĂ OPTATIVĂ EXCLAMATIVĂ

§ **457.** Este propoziţia în care la dorinţa de realizare a acţiunii se adaugă starea afectivă a vorbitorului:

*Dac-aş şti să cînt cum spui d-ta... **ce fericit aş fi**...* VLAHUŢĂ, C.L. 70.

Optativa exclamativă are aceleaşi trăsături caracteristice ca şi enunţiativa propriu-zisă exclamativă (unele cuvinte introductive, unele

interjecţii, schimbarea topicii, propoziţii concise, intonaţie exclamativă care diferă după intensitatea dorinţei):

Ah! mai bine-mi răsucea mama gîtu de mică. SADOVEANU, O. III 106.

Busuioace, busuioace,
N-ai mai crește, nici te-ai coace! ALECSANDRI, P. P. 341.

§ **458.** Imprecaţiile, injuriile şi blestemele sînt propoziţii optative exclamative.

Aceste construcţii se caracterizează prin:

a. inversarea formei verbale:

Lua-te-ar *hengherul, Bubico!* CARAGIALE, O. II 97.

b. repetarea verbului la moduri deosebite (optativul şi conjunctivul):

Am izbutit, măicuță, să facem și acum pe cheful spînului, ***rămînere-aș*** *păgubaș de dînsul* ***să rămîn.*** CREANGĂ, P. 227.

Să nu crezi că doarme Smaranda, ***dormire-ai*** *somnul cel de veci,* ***să dormi!*** CREANGĂ, A. 17

sau în forme diferite ale aceluiaşi mod (conjunctivul cu şi fără *să*):

Bată-vă *pustia* ***să vă bată!***

Uneori avem a face cu aparente injurii sau blesteme, care exprimă contrariul faţă de ceea ce spun (nu ura, dezgustul, ci dragostea, simpatia):

Dar ce frumoasă se făcu
Și mîndră, ***arz-o focul.*** EMINESCU, O. I 174.

PROPOZIŢIA ENUNŢIATIVĂ POTENŢIALĂ EXCLAMATIVĂ

§ **459.** Enunţiativa potenţială este exclamativă cînd exprimarea posibilităţii este însoţită de starea afectivă a vorbitorului:

Ce-aș mai rîde *să te văd întorcîndu-te cu nasul în jos!* ISPIRESCU, L. 15.

Enunţiativele potenţiale exclamative se caracterizează prin aceleaşi trăsături ca şi enunţiativele propriu-zise exclamative.

Observaţie. Deşi în principiu orice enunţiativă potenţială poate fi exclamativă, în realitate aceste propoziţii nu se folosesc cu nuanţă afectivă decît rareori.

PROPOZIŢIA ENUNŢIATIVĂ-DUBITATIVĂ EXCLAMATIVĂ

§ **460.** Este propoziţia prin care, o dată cu exprimarea îndoielii, a nesiguranţei etc., se exprimă şi starea afectivă a vorbitorului:

Numai de nu le-o fi încornorînd omul nostru! CARAGIALE, O. II 287.

Or fi fugit!. . . *Cine știe?*. . . *la vro crîșmă poate*. . . ALECSANDRI, T. 397.

Are aceleaşi trăsături ca şi celelalte enunţiative exclamative.

PROPOZIŢIA ENUNŢIATIVĂ IMPERATIVĂ EXCLAMATIVĂ

§ **461.** Este propoziţia prin care porunca, sfatul, îndemnul etc. sînt exprimate cu participarea afectivă a vorbitorului.

Fănică! Fănică! hotărăște-te! CARAGIALE, O. VI 120.

Ia-ţi cartea! Deschide-o la foaia 50 şi citeşte! DELAVRANCEA, H. T. 95.

Uneori sub forma unei propoziţii imperative pozitive, se exprimă de fapt o imperativă prohibitivă. Astfel de propoziţii au o valoare afectivă deosebită.

Judecă-mă, Fănică, judecă-mă*... Da, aşa e... am fost o copilă... am făcut o nerozie fără seamăn; dar acuma trebuie îndreptată.* CARAGIALE, O. VI 110.

În unele propoziţii imperative verbul poate lipsi; astfel de propoziţii redau cu mai multă intensitate voinţa vorbitorului.

Mîncare, mîncare, mor de foame! Vasile Alecsandri, *Teatru*, vol. I (Bucureşti, 1952), p. 394.

La Peleş! şi mai iute! CARAGIALE, O. II 130.

Capul sus... sus... aşa... Boculei. CAMILAR, N. I 45.

Nuanţă afectivă puternică au şi propoziţiile imperative al căror predicat este exprimat printr-o interjecţie:

Ci ca ***ho****, voinice, prea o iei repede.* DELAVRANCEA, S. 199.

Aho*! car nebun,* ***aho****! Cînd te-oi încărca zdravăn cu saci de la moară, ori cu fîn din ţarină, atunci să mergi aşa!* CREANGĂ, P. 41.

Sst*... taci... tăcere... se auzi din toate părţile.* CAMILAR, N. II 180.

Intonaţia joacă un mare rol pentru a determina nuanţa unei propoziţii imperative. Astfel, propoziţia imperativă *deschide poarta!* poate exprima, după cum a fost intonată, o poruncă sau o rugăminte. Prin intonaţie se pune în evidenţă sensul prohibitiv al unei propoziţii imperative pozitive:

Rîdeţi voi, rîdeţi. DELAVRANCEA, H. T. 17.

Propoziţia imperativă *mai vino tu pe la mine!*, după felul în care este intonată, poate fi prohibitivă, însemnînd «să te mai prind eu că vii pe la mine» sau hortativă. O intonaţie specială au şi propoziţiile imperative cu verbul neexprimat:

Hai repede, înainte, repede! CAMIL PETRESCU, U. N. 277.

Uneori comunicarea unui ordin, a unei rugăminţi se poate face sub formă interogativă. Astfel de propoziţii sînt echivalente, într-o anumită măsură, cu propoziţiile imperative, dar forma interogativă le atenuează caracterul imperativ:

Te superi dacă te-oi ruga pentru un pahar cu apă?... Teribil mi-e de sete!... Mersi... Dacă nu te superi... ***mai îmi dai unul?*** CARAGIALE, O. II 35–36.

II. PROPOZIŢIA INTEROGATIVĂ

§ 462. Propoziţia interogativă este propoziţia prin care se formulează o întrebare. Cînd întrebarea este adresată direct interlocutorului, fără să depindă de un verb cu sens de informare, propoziţia este interogativă directă.

— ***Moş Pricop, dumneata n-ai mai potcovit cumva cai din părţile Tarcăului?***

— *Ba am potcovit.*

— ***Nu s-a oprit cumva la covălia dumitale, astă-toamnă, un om cu un cal negru, ţintat în frunte?***

— *Ba s-a oprit.*

— ***Şi-ţi aduci aminte** cum era îmbrăcat acela om?*

— *Îmi aduc aminte. Purta căciulă brumărie. Avea cojoc în clinuri, de miel negru, scurt pînă la genunchi, şi era încălţat cu botfori.* SADOVEANU, O. X 585.

Uneori întrebarea e folosită ca mijloc retoric, cel ce o pune neaşteptînd vreun răspuns (vezi § 469):

Nu eşti frumoasă, nu eşti înavuţită?... N-ai ficiori mulţi care te iubesc? N-ai cartea de vitejie a trecutului şi viitoriul înaintea ta? RUSSO, S.126.

Cînd întrebarea apare ca o propoziţie subiectivă, predicativă, atributivă, completivă, directă sau indirectă care depinde de un termen regent cu sens de informare, propoziţia este interogativă indirectă (vezi § 470):

*Nu se putea şti de pe acuma **dacă fugarul a stîrnit ieri ori alaltăieri aceleaşi dropii.*** SADOVEANU, O. XIII 318.

*Tu nu ştii **cine-i mămuca,** n-ai mîncat niciodată moarea ei.* CREANGĂ, P. 8.

§ **463.** Propoziţia interogativă poate fi totală sau parţială.

Cînd întrebarea se referă la predicatul propoziţiei sau la predicat împreună cu o parte a propoziţiei se numeşte interogativă totală.

Cînd întrebarea nu se referă la predicat, ci la altă parte de propoziţie se numeşte interogativă parţială; interogativa parţială, spre deosebire de interogativa totală, este totdeauna marcată gramatical: elementul introductiv al interogativei parţiale este un pronume, un adjectiv pronominal sau un adverb pronominal interogativ (vezi § 465).

Observaţie. Nu sînt interogative parţiale propoziţiile neintroduse prin pronume sau adverbe interogative, în care accentul propoziţiei poate da impresia că întrebarea se referă la altă parte de propoziţie decît predicatul: *Tu ai sunat?* Propoziţiile de acest fel sînt interogative totale, întrucît întrebarea priveşte predicatul împreună cu partea de propoziţie accentuată, după cum rezultă din posibilitatea de a răspunde prin *da* sau *nu*.

PROPOZIŢIA INTEROGATIVĂ DIRECTĂ

§ **464.** Întrebarea pe care o formulează propoziţia interogativă directă este legată, de obicei, de un răspuns, pentru că scopul celui care o foloseşte este de a afla ceva.

— *Ai avut dumneata două pîni?*

— *Da, domnule judecător; două am avut.*

— *Tovarăşul dumitale avut-a trei pîni?*

— *Da, domnule judecător; trei a avut.* CREANGĂ, A. 147.

Răspunsul la o interogativă totală se poate da printr-o afirmaţie sau o negaţie (exprimată prin adverbe, prin repetarea unei părţi din întrebare etc.).

— *De cînd m-ai deşteptat pe mine, ai mai auzit ceva?*

— ***Nu.*** CARAGIALE, O. VI 66.
— *Aşa crezi tu, Ionuţ?*
— ***Aşa ştiu.***
— *Iar măria-sa nu se mai duce la Cetate?*
— ***Ba se duce.*** SADOVEANU, O. XIII 517.
— *Da slănină nu-i în pod? Unt nu-i? Ouă nu-s?*
— ***Ba sînt de toate.*** CREANGĂ, P. 9.

Uneori răspunsul la o interogativă totală poate fi exprimat printr-o propoziţie interogativă retorică:

— *Şi m-au văzut cuscrii cum dormeam?*
— ***D-apoi cum să nu te vază, mămucă?*** CREANGĂ, P. 11.

Întrebarea formulată prin interogativa parţială se poate referi la orice parte de propoziţie (cu excepţia predicatului verbal sau a verbului copulativ):

Subiect:
Cine *trînti poarta?* DELAVRANCEA, V. V. 233.

Nume predicativ:
Ce *este tata?*

Atribut:
— *Măi Harţă, se vede că ai uitat cosorul!*
— ***Ce*** *cosor, domnule?* ALECSANDRI, T. 284.

Complement direct:
Ce *cereai în petiţie?* CARAGIALE, O. II 38.

Complement circumstanţial de loc:
— ***De unde*** *vii, părinte Isaie?* CREANGĂ, A. 141.

Răspunsul la interogativele parţiale este exprimat de obicei prin partea de propoziţie asupra căreia se întreabă:

Pe cît îşi aducea mai limpede aminte domnul Lefter, pe atît madam Popescu se turbura, se roşea, se-ngălbenea . . .

— *Leftere, zice femeia, punînd mîna la sînul stîng, ca şi cum ar fi simţit un junghi grozav.*
— *Ce?*
— *Am . . . dat-o.*
— *C e ai dat?*
— ***Jacheta.***
— *C a r e jachetă?*
— ***A cenuşie!...***
— *C u i? C u i ai dat-o, nenorocito!*
— ***La o chivuţă.***
— *P e n t r u c e?*
— ***Pe farfurii.***
— *C î n d?*
— ***Alaltăieri.*** CARAGIALE, O. I 150.

De obicei propoziţiile interogative exprimă o singură întrebare, răspunsul referindu-se la partea de propoziţie despre care se întreabă:

— *D-voastră ciocăneaţi aşa?*
— *Da.* CARAGIALE, O. II 34.

§ 465. Mijloacele specifice de a exprima întrebarea sînt:

1. Unele cuvinte interogative:

a. La interogativele parţiale: pronumele, adjectivele pronominale şi adverbele pronominale interogative:

***Cum** merge treaba, Culi?* SADOVEANU, O. XV 69.

***Cîte** ceasuri sînt?* CARAGIALE, O. VI 107.

***Cine** ești? **De unde** ești?*

*Pe la noi **ce** rătăcești?* ALECSANDRI, P. II 11.

Aceste cuvinte interogative sînt o caracteristică obligatorie a propoziţiilor interogative parţiale.

b. Atît la interogativele totale, cît şi la cele parţiale: adverbele şi locuţiunile adverbiale interogative *au, oare, nu cumva, oare nu cumva:*

*Avea el **oare** talentele trebuincioase ca să puie bine în lucrare un plan ce avusese mărimea a face?* BĂLCESCU, în MAG. IST. I 384.

***Au** nu-ţi pare că te cheamă,*
Tainic şi cu mari cuvinte,
Lupta vremii tale? NECULUŢĂ, Ţ. D. 19.

*Tu, ciocîrlane, **nu cumva** ştii unde se află mănăstirea de tămie?* CREANGĂ, P. 93.

***Oare** pe unde se pot găsi aşa pietre?* CREANGĂ, P. 217.

Aceste adverbe şi locuţiuni adverbiale nu sînt obligatorii nici la interogativele totale, nici la cele parţiale.

2. Intonaţia interogativă.

De obicei interogativele totale sînt marcate numai prin intonaţie. Interogativele parţiale nu se pronunţă totdeauna pe un ton interogativ, deoarece ele au o marcă interogativă suficientă în pronume, adjective pronominale, adverbe pronominale interogative (vezi § 1036).

O b s e r v a ţ i e. Propoziţiile interogative parţiale sînt pronunţate fără intonaţii interogative numai dacă sînt scurte. Atunci cînd ele fac parte dintr-o frază mai dezvoltată, intonaţia este uşor ridicată (vezi § 1036).

3. Ordinea cuvintelor.

În propoziţiile interogative ordinea cuvintelor este de multe ori diferită de cea din propoziţiile enunţiative. Astfel, la interogativele parţiale, cuvintele interogative se găsesc de obicei la începutul propoziţiei; la interogativele totale apare, în limba vorbită, arhaic şi regional, inversiunea formelor verbale compuse (auxiliarul, singur sau însoţit de un pronume în dativ sau în acuzativ, apare în urma verbului la infinitiv sau la participiu):

***Fi-vor** aceste rînduri de vreun folos celor ce-şi dau aere impunătoare şi fac pe grozavii cu cei mici şi cu cei pe cari-i cred ei neînsemnaţi şi proşti? **Putea-vor** ele trezi o licărire de bun simţ în sufletul acelor oameni deşerţi, oameni-actori, cari nu-şi trăiesc viaţa, ci şi-o joacă...?* VLAHUŢĂ, F.R. 56.

***Gătitu-le-aţi** ceva bob fiert, găluşte?* CREANGĂ, A. 10.

În aceleaşi situaţii, verbul copulativ stă în urma numelui predicativ:

***Cu dreptu-i?... frumosu-i?...** Apoi să nu fiu paraponisit?* ALECSANDRI, T. 89 (vezi § 974, 975).

De multe ori interogativa totală începe cu predicatul, altă ordine nefiind obişnuită: ***Vine** cineva? **Ai cumpărat** ceva? **Pleci** undeva?*

De obicei interogativele directe sînt propoziţii principale, independente sau coordonate:

Mata n-ai auzit porunca lui vodă ori nu vrei s-o asculţi? REBREANU, R. II 192.

După cum întrebarea se referă la o acţiune reală, posibilă, îndoielnică, dorită etc., propoziţia interogativă poate fi:

1. interogativă propriu-zisă;
2. interogativă optativă;
3. interogativă potenţială;
4. interogativă dubitativă.

Aceste propoziţii interogative pot fi lipsite de afectivitate sau pot fi afective.

PROPOZIŢIILE INTEROGATIVE DIRECTE NEAFECTIVE (NEEXCLAMATIVE)

§ **466.** 1. Propoziţia interogativă propriu-zisă formulează o întrebare cu privire la o acţiune sau o stare despre care nu se ştie nimic sau se cunoaşte parţial şi care e considerată ca reală; se construieşte cu modul indicativ:

*Mă, care **eşti** hoţul de-ai furat porumbul boierului?* REBREANU, R. I 111.

*Da ce **cauţi** prin aceste locuri, copilă, şi cine **eşti**?* CREANGĂ, P. 288.

2. Interogativa optativă pune o întrebare cu privire la o dorinţă; se construieşte cu modul optativ:

***Ai pleca** la mare?*

3. Interogativa potenţială formulează o întrebare sub forma unei posibilităţi; se construieşte cu modul conjunctiv şi optativ:

*Ce **să facem**, dom'perceptor, ce **să facem**?* REBREANU, R. I 199.

*Macar tu să fii acela, ce **ai zice** cînd ţi-ar strica cineva somnul?* CREANGĂ, P. 253.

4. Interogativa dubitativă formulează o întrebare prin care se exprimă îndoiala, nesiguranţa vorbitorului în ce priveşte realizarea acţiunii sau se emite o ipoteză; se construieşte cu modul prezumtiv, conjunctiv şi indicativ (viitor, cu valoare prezumtivă):

***Vei fi fiind** flămînd? Nu pari.* SADOVEANU, O. XIII 736.

***Să fie** acel cărbune iarbă de puşcă?* SADOVEANU, O. XVIII 91.

*N-**o fi** vrun duşman, vrun calic care-l pîndeşte la întoarcere?* CAMILAR, N. II 551.

Cînd nehotărîrea, îndoiala vorbitorului se manifestă prin oscilarea între două sau mai multe posibilităţi, interogativa dubitativă se numeşte deliberativă:

***Să fie raţă?** — Mă-sa găină!*
***Să fie găină?** — Botul lătăreţ!* ODOBESCU, S. III 13.

Interogativele deliberative se caracterizează printr-o mare varietate de intonaţie; la unele intonaţia interogativă este evidentă, la altele mai puţin evidentă.

*Ce să facă Harap-Alb? Stă el oleacă și se sfătuiește cu gîndul: «**să trec peste dînsele**, am să omor o mulțime; **să dau prin apă**, mă tem că m-oi îneca».* CREANGĂ, P. 237.

*Și cum sta el în cumpene **să-l ieie, să nu-l ieie**, calul se și scutură de trei ori și îndată rămîne cu părul lins-prelins.* CREANGĂ, P. 195.

Propozițiile interogative optative, potențiale sau dubitative pot apărea sub formă pozitivă sau negativă cu același sens:

N-ai pleca în excursie? — Ai pleca în excursie?

N-o fi telefonat prea tîrziu? — O fi telefonat prea tîrziu?

Propozițiile interogative corespund, în ce privește modurile cu care se construiesc, propozițiilor enunțiative.

PROPOZIȚIILE INTEROGATIVE AFECTIVE (EXCLAMATIVE)

§ **467.** Întrebarea pe care o formulează propoziția interogativă cuprinde uneori și atitudinea afectivă a vorbitorului; propozițiile de acest fel se numesc interogative afective. Dintre interogativele afective vor fi discutate numai cele exclamative, pentru că numai acestea sînt marcate gramatical (vezi și § 436). Ele se caracterizează printr-o intonație interogativă exclamativă (vezi § 1037), marcată în scris, de obicei, prin semnul întrebării și al exclamării:

Adică să fiu eu în adevăr stăpînitorul credincioșilor?! CARAGIALE, O. II 279.

Uneori propozițiile interogative exclamative pot fi precedate de o interjecție:

A! de ce mai dă Dumnezeu omului fericire, dacă e să i-o ia înapoi!? De ce nu moare omul cînd e fericit!? De ce am mai trăit eu s-ajung la așa ceva!? CARAGIALE, O. VI 24.

De obicei interogativele exclamative sînt retorice.

§ **468.** Pot fi exclamative toate propozițiile interogative; ele pot exprima stări afective variate, ca admirația, plăcerea, surprinderea, indignarea, regretul, reproșul etc.

Interogativă propriu-zisă:

Cum, șefule, sosirăm? REBREANU, R. I 12 (mirare, surpriză).

Nu mai stăteai, dom'le Pascu? PREDA, D. 32 (reproș).

Interogativă optativă:

Cum? Ai pleca singur pe munte!? (neîncredere).

Interogativă potențială:

După atîția ani ai mai recunoaște casa!? (mirare).

Interogativă dubitativă:

Să fie într-adevăr așa de mulți, măria-ta? SADOVEANU, O. X 164 (neîncredere).

PROPOZIȚIA INTEROGATIVĂ RETORICĂ

§ **469. Propoziția prin care se comunică ceva sub formă interogativă se numește interogativă retorică. Vorbitorul își exprimă sub formă interogativă constatarea pe care o are de făcut, cu scopul de a accentua**

că adevărul pe care-l exprimă este incontestabil. Interogativa retorică este echivalentă, prin conţinutul pe care îl comunică, cu o propoziţie enunţiativă, dar se deosebeşte de aceasta prin tonul interogativ şi prin mijloacele de construire, specifice interogativei.

Adesea aceste propoziţii au formă negativă şi înţeles pozitiv şi, mai rar, formă pozitivă şi înţeles negativ:

Îmi speriaşi somnul, mormăi Stan bosumflat. ***Nu ştii că eu dorm aici?*** PREDA, D. 212 (= ştii doar că eu dorm aici!).

Unde se pomenea trotuar sau bulevard pe acel timp! GHICA, S. 65 (= nu se pomenea...).

Şi iar lua mama nănaşa din coardă, şi iar ne jnăpăia, ***dar noi parcă bindiseam de asta?*** CREANGĂ, A. 40 (= dar noi nici nu bindiseam de asta).

Avînd formă interogativă, propoziţia retorică are aceleaşi caracteristici ca şi propoziţia interogativă: poate fi parţială sau totală şi foloseşte mijloace specifice pentru exprimarea întrebării.

PROPOZIŢIA INTEROGATIVĂ INDIRECTĂ

§ **470.** Propoziţia interogativă indirectă este propoziţia prin care vorbitorul reproduce o întrebare; ea apare numai ca o propoziţie subordonată (subiectivă, predicativă, atributivă, completivă directă sau indirectă) care depinde de un termen regent cu sens de informare (un verb, un substantiv, o expresie):

Şi atunci Harap-Alb se şi înfăţişază înaintea împăratului Roş, spunîndu-i ***de unde, cum, cine şi pentru ce anume au venit.*** CREANGĂ, P. 249.

Nu ştiu ***cine te-a îndreptat la casa mea****, că ştiu că eşti berechet bun.* CREANGĂ, P. 162.

Observaţie. În anumite situaţii termenul regent al interogativei indirecte poate să nu fie exprimat şi anume:

a. Cînd se anunţă conţinutul unei povestiri sau al unui capitol al unei cărţi:

[Se vede, se povesteşte] ***În ce chip Jder cel mititel a ajuns la dragostea lui.*** SADOVEANU, O. XIII 149.

b. Cînd se reia o interogativă a cărei regentă este subînţeleasă:

— *Eu nu prea văd ce ai putea să-i reproşezi.*

— ***Ce aş putea să-i reproşez...*** *dar totul.* CEZ. PETRESCU, în SG III, p. 155.

De obicei în reproducerea unei întrebări nu intervine starea afectivă a vorbitorului.

§ **471.** Propoziţiile interogative indirecte pot îndeplini în frază următoarele funcţiuni:

a. Completive directe:

Ridicai capul, dorind a şti ***cine pricinuise acea tulburare în sală.*** ALECSANDRI, O. C. 10.

Să-mi răspunzi ***cînd a plecat măria-sa Alexăndrel.*** SADOVEANU, O. XIII 201.

b. Completive indirecte :

Ea a doua zi se miră ***cum de firele sînt rupte.*** EMINESCU, O. I 79.

c. Subiective (după verbe sau expresii unipersonale) :

Se vede ***cum se leagă o frăţie de cruce*** *şi se arată mai ales* ***despre ce vorbesc tinerii din toate timpurile.*** SADOVEANU, O. XIII 40.

d. Predicative (rar) :

Întrebarea era dar ***cine să deie cinstea, cine să ducă vorba şi să primească răspunsul.*** SLAVICI, N. I 89.

e. Atributive (rar) :

Problema ***dacă vine sau nu vine*** *şi-au pus-o şi alţii.*

Interogativele indirecte parţiale se introduc, ca şi interogativele directe, prin pronume, adjective şi adverbe pronominale interogative :

Şi de aceea se întreabă Ion Ursu ***ce să facă,*** *de aceea e năcăjit şi plin de amar.* SADOVEANU, O. I 372.

Nu se poate şti ***cine a tras manivela.*** CARAGIALE, O. I 272.

Întreabă ***care oraş ţi-a plăcut mai mult.***

Nu se mai pricepe fiul craiului acum ***încotro să apuce şi pe unde să meargă.*** CREANGĂ, P. 201.

Interogativele indirecte totale se introduc prin conjuncţiile *dacă* şi *de* (cu sensul „dacă") :

Mam'mare aşază frumuşel beretul lui Goe... îl întreabă ***dacă-l mai doare nasul*** *şi-l sărută dulce.* CARAGIALE, O. I 272.

La picioare-ţi cad şi-ţi caut în ochi negri-adînci ca marea,
Şi sărut a tale mîne, şi-i întreb ***de poţi ierta.*** EMINESCU, O. I 30.

§ 472. Propoziţiile interogative indirecte se pot construi cu toate modurile, afară de imperativ, şi pot exprima acţiuni reale, dorite, posibile :

— cu indicativul :

P-atunci nu erau jurnale, nici reporteri, ca să poată lumea afla ***cine se bate şi cum se bate.*** GHICA, S. 47 ;

— cu conjunctivul :

El nu ştia ***cum să facă, cum să dreagă*** *ca să împlinească voia acelui împărat.* ISPIRESCU, L. 11.

Se mirau vecinele ***ce să aibă.*** SADOVEANU, O. I 617 ;

— cu condiţional-optativul :

După ce-l văzu pe Ionuţ trecut la hodină în chilioara lui, ***stătu*** *gîndindu-se* ***dacă n-ar fi bine*** *să-l afume prin somn cu păr de lup.* SADOVEANU, O. XIII 82 ;

— cu prezumtivul :

Cît o fi tăiat voinicul la duşmani, *nu ştiu !* RĂDULESCU-CODIN, L. 83.

BIBLIOGRAFIE

1. ELENA CARABULEA, *Clasificarea propoziţiilor după scopul comunicării,* în LR XI (1962), nr. 4, p. 366–374.
2. ALEXANDRU GRAUR, *Pentru o sintaxă a propoziţiilor principale,* în SG I, p. 121–139.
3. RODICA OCHEŞEANU, *Observaţii asupra propoziţiei interogative indirecte,* în SG III, p. 151–159.
4. MAGDALENA POPESCU-MARIN, *Cu privire la propoziţia interogativă şi intonaţia ei în limba română,* în SG III, p. 179–186.
5. SORIN STATI, *Contribuţii la studiul definiţiei şi clasificării propoziţiilor,* în SCL IV (1955), p. 305–309.

AFIRMAȚIA ȘI NEGAȚIA

NOȚIUNI GENERALE

§ **473.** Din punctul de vedere al calității, judecățile pot fi pozitive (de exemplu: *fierul este bun conducător de electricitate*) sau negative (de exemplu: *lemnul nu este bun conducător de electricitate*). Potrivit cu această situație propozițiile pot fi pozitive sau negative.

Negația se poate referi la o propoziție întreagă: ***nu** mă mai duc la teatru* sau numai la o parte din propoziție: ***nu mult** după aceea a venit mama;* în cazul întîi stă pe lîngă predicatul propoziției, deci propoziția e negativă, în celălalt ea neagă altă parte de propoziție (vezi și § 479), propoziția rămînînd pozitivă.

Așadar negarea diferitelor părți de propoziție nu e la fel de esențială pentru caracterul negativ al întregului enunț.

O judecată negativă poate fi exprimată în mai multe feluri. Să se compare:

*Tovarășul acesta **nu are** rebuturi* (se neagă predicatul).

***Nu acest tovarăș** are rebuturi* (se neagă subiectul).

În cazul în care se neagă altă parte de propoziție decît predicatul, avem de-a face, de obicei, cu o subînțelegere. De exemplu, în propoziția de mai sus: *Nu acest tovarăș are rebuturi* [ci altul].

Pe planul frazei pot exista propoziții pozitive și negative. Așa cum propoziția e pozitivă sau negativă după natura predicatului, la fel caracterul frazei cu propoziții subordonate e dat de felul regentei.

Astfel: ***N-am vizitat Arhivele statului**, cînd am fost la Iași* este o frază negativă, deși propoziția subordonată e pozitivă.

În opoziție cu aspectul pozitiv al propoziției, propoziția negativă este marcată.

Observație. Două negații dintr-o frază care împreună dau o afirmație mai puternică sau mai slabă (după natura intonației) constituie o litotă.

*Glasul ei **nu-mi** era **necunoscut**.* ALECSANDRI, O. C. 21.

***Nu putem** să **nu fim de acord** cu această concluzie.*

§ 474. Orice enunț sau întrebare poate apărea sub aspect pozitiv sau negativ. De exemplu:

Propoziții enunțiative p o z i t i v e:

Zările, de farmec pline,
Strălucesc în luminiș. COȘBUC, B. I. 5.

Șiruri lungi de cară trec încet, pe drumuri cotite. SADOVEANU, O. I 465.

Propoziții enunțiative n e g a t i v e:

Mihai nu-și mai făcea acum iluzii asupra dușmanilor. BĂLCESCU, O. I 465.

Pe uliță nu venea nimeni de nici într-o parte, iar șipotul nu se zărea din dosul răchiților. Ion Istrati, *Grîu înfrățit* (București, 1959), p. 47.

Propoziții interogative p o z i t i v e:

Pleci la munte?

Propoziții interogative n e g a t i v e:

Nu mai vine lupul, moș Nichifor? CREANGĂ, P. 121.

În vorbirea afectivă se folosește propoziția interogativă retorică nu pentru a se afla un răspuns la întrebare, ci pentru a se sublinia o convingere, pentru a confirma conținutul unei constatări. Pentru aceasta se recurge la un schimb de construcție între pozitiv și negativ, propoziția interogativă negativă avînd sens de enunțiativă pozitivă, iar propoziția interogativă pozitivă avînd sens de enunțiativă negativă (vezi § 431 și 469).

Interogativa pozitivă are sens de enunțiativă negativă:

Acum șasezeci de ani trecuți, unde se pomeneau școli ca a lui Baloș în Moldova? CREANGĂ, A. 19.

Din codru rupi o rămurea,
Ce-i pasă codrului de ea? COȘBUC, P. I 153.

Multe trec pe dinainte,
În auz ne sună multe,
Cine ține toate minte
***Și ar sta** să le asculte?* EMINESCU, O. I 194.

Interogativa negativă are sens de enunțiativă pozitivă:

***Nu ți-am spus** să nu te mai apropii de mașină, cînd face cafea, că dacă te-aprinzi, moare mama?* CARAGIALE, O. I 274.

Nu ești frumoasă, nu ești înavuțită?... N-ai ficiori mulți,** care te iubesc? **N-ai cartea de vitejie a trecutului și viitoriul înaintea ta? RUSSO, S. 126.

În aceeași categorie intră și unele propoziții enunțiative exclamative în care *nu* e precedat de *ce, cît.*

Cîte n-am văzut și eu
De atunci pe lume! COȘBUC, P. I 262.

Tot sens pozitiv au și propozițiile exclamative în care *nu* e precedat de *unde.*

S-au adunat cu toatele la priveghi, ***și unde nu s-au așternut pe mîncate și pe băute, veselindu-se împreună...*** CREANGĂ, P. 34.

Observație. Aceeași judecată poate fi exprimată uneori atît printr-o propoziție pozitivă, cît și printr-o propoziție negativă, ambele exclamative. De exemplu:
Cîte i s-au întîmplat în viața lui!
Cîte nu i s-au întîmplat în viața lui!

§ 475. Aspectul pozitiv al unei propoziții nu se realizează cu mijloace speciale, așa cum se exprimă aspectul negativ: propozițiile pozitive se opun celor negative numai prin lipsa negației la predicat. Există însă mijloace speciale de exprimare a afirmației în dialog, ca răspuns la o întrebare.

Paragrafele următoare se ocupă de afirmația în dialog, iar de negație atît în dialog, cît și în orice fel de propoziții și fraze (propoziții și fraze negative sau părți de propoziție negate).

AFIRMAȚIA

§ 476. Afirmația este mijlocul prin care se confirmă, se adeverește, se aprobă ceva sau se exprimă un consimțămînt.

Afirmația este sigură și nesigură. Un aspect al afirmației nesigure este afirmația făcută cu ezitare. Afirmația sigură poate fi uneori întărită.

AFIRMAȚIA SIGURĂ

§ 477. Posibilitățile de exprimare a afirmației sigure sînt variate:

1. Cu ajutorul adverbelor de afirmație. Principalul adverb de afirmație este *da*.

— *Și să viu și eu cu tine, nu?*
— ***Da**! mărturisi Felix.* CĂLINESCU, E. O. I 222.
— *Ai înțeles ce ți-am spus?*
— ***Da**, mămucă.* CREANGĂ, P. 6.

Observație. În secolul trecut cu valoarea lui *da* era folosit și adverbul *dar*:
Arghirița: Cu Zinca, taică?
*Coconu Anastase: **Dar**, cu Zinca.* C. CARAGIALI, în PR. DRAM. 218.

Alte adverbe de afirmație, de cele mai multe ori mai expresive și mai puternice decît *da* sînt *așa* (uneori *așa* + *este*, *să fie*), *bine*, *sigur*, *desigur*, *firește*, *exact*, *într-adevăr*, *adevărat*, *negreșit*, *neapărat*, *întocmai* etc.

— *Aici e satul Podari?*
— ***Așa**, domn'părinte.* STĂNOIU, C. I. 48.
— *Învață, măria-ta, că cei mai mici sînt cei mai mari.*
Împăratul, cam de voie, cam de nevoie, răspunde:
— ***Așa e**, Neghiniță, **așa e**.* DELAVRANCEA, V. V. 44.
— *Vreau să mă duc... să-i spun ceva.*
— ***Bine**, Ivane, du-te.* CREANGĂ, P. 312.
— *Să-i dea! de ce să nu-i dea? Și el e d-ai noștri, băiat din popor...*

— *Fireşte, dicorăţiile nu sînt făcute tot din sudoarea poporului?* CARAGIALE, O. VI 13.
— *Te întorci la Paşcani?*
— ***Desigur**; iau cu mine şi pe un năcăjit de aicea.* SADOVEANU, O. XVII 569.
— *Şi crezi că vine?*
— *Mecanicul? **Sigur**. Nu se poate să nu vie.* SEBASTIAN, T. 21.
— *Mi se pare că ne-am cunoscut. Domnul Ion Ozun, gazetar, nu?*
— ***Exact**.* CEZ. PETRESCU, C. V. 160.
— *Preacuvioase, asta e poiana lui Graţie?*
— ***Adevărat**.* GALACTION, O. I 211.
— *Atunci să-i anunţ eu pe ceilalţi?*
— ***Perfect**. La revedere şi nu uita.* CEZ. PETRESCU, 1907 II 102.
Tot în sens afirmativ se foloseşte, în răspunsul la o interogativă negativă, adverbul de negaţie *ba*, fie cu adverbul de afirmaţie *da*, fie cu repetare (vezi § 482).
— *Nu-ţi place?*
— ***Ba**-mi place.* SADOVEANU, O. XVII 188.
— *Dumneavoastră nu ştiţi că biroul se deschide la şapte?*
— ***Ba da**.* CARAGIALE, O. II 34.
— *De ce să rămîn dator? N-o să muncesc la vară?*
— ***Ba da**. Atuncea te răscumperi.* SADOVEANU, P. M. 137.
O serie de locuţiuni şi expresii au de asemenea sens afirmativ: *nici vorbă, nici discuţie, de bună seamă, fără doar şi poate, de acord, ba bine că nu, fără îndoială* etc.
— *Să trăiţi! A fugit un civil. O femeie. S-a furişat aici.*
— *Ştii bine?*
— ***De bună seamă!*** CAMILAR, N. I 82.
2. Cu ajutorul repetării în formă enunţiativă a propoziţiei interogative sau a unei părţi din propoziţia interogativă asupra căreia cade accentul (de obicei lipsesc celelalte părţi de propoziţie):
a. Subiectul.
La subiectul pronume personal pot apărea schimbări de persoană, cînd întrebarea priveşte persoana I şi se schimbă în răspuns la persoana a II-a sau cînd întrebarea priveşte persoana a II-a şi se schimbă în răspuns la persoana I:
— *Tu eşti?*
— ***Eu**, năşico.* SADOVEANU, O. XVII 305.
Fără schimbări de persoană:
— *Şi le-a spus el?*
— ***El**, desigur.* G. Mihăiescu, *Zilele şi nopţile unui student întîrziat* (Bucureşti, 1934), p. 336.
b. Predicatul (cu schimbarea persoanei verbului, după situaţie).
Verbul e la acelaşi timp şi mod ca în propoziţia interogativă:
— *Cutezi să mă înfrunţi?*
— ***Cutez**.* STANCU, D. 27.
— *Am făcut bine?*

— ***Ai făcut bine.*** SADOVEANU, O. XV 78.

Verbul e la alt timp și mod, cu diverse nuanțe afective:

— *Taci o dată!*

— ***Am tăcut.*** CARAGIALE, O. I 35.

— *O să fac cum e drept și tu să taci.*

— ***Tac.*** SADOVEANU, O. XVII 179.

— *Înțelege o dată!*

— ***O să înțeleg.***

c. Numele predicativ:

— *E gata Marina?*

— ***Gata, gata,*** *răspunse o femeie.* CĂLINESCU, E. O. I 35.

— *Măi Ioane, dragi ți-s fetele?*

— ***Dragi.*** CREANGĂ, A. 51.

— *Așa e bine, mă?*

— ***Bine.*** SADOVEANU, O. XVII 182.

Uneori se repetă atît numele predicativ, cît și copula:

— *Așa este, Vidro fa?*

— ***Așa-i,*** *Stoiene,* ***așa.*** HEM, 1966.

Copula nu e exprimată în întrebare (vezi § 499):

— *Bine te-am găsit, mamă Anghelina. Bune toate?*

— ***Bune,*** *domnu' inginer al nostru.* SADOVEANU, O. XVII 408.

În locul predicatului exprimat prin perfectul compus, se poate răspunde prin participiul trecut:

— *Ai înțeles ce spun eu, diece?*

— ***Înțeles,*** *prietene Ghiță.* SADOVEANU, O. XVII 95.

— *Ați adus ceva coniac?*

— ***Adus,*** *îl încredință Micșunea.* SADOVEANU, O. XVII 256.

d. Atribut:

— *Teribilă căldură a fost astăzi! zice Naie, ștergîndu-și sudoarea.*

— ***Teribilă,*** *răspunz eu.* CARAGIALE, O. I 282.

e. Complement direct:

— *Vra să zică asta ți-au spus!...*

— ***Asta.*** SADOVEANU, O. III 183.

f. Complement circumstanțial:

— *A murit de boala asta ... de tifosul ista care a venit cu războiul ...*

— *De aceea ați avut aici spital?*

— ***De aceea.*** SADOVEANU, O. VII 632.

— *Tot pe aici?*

— ***Tot.*** CEZ. PETRESCU, C. V. 133.

În vorbirea familiară afirmația sigură se exprimă și prin repetarea unor instrumente gramaticale:

un pronume reflexiv neaccentuat:

— *Ne întîlnim mîine?*

— ***Ne.***

o prepoziție:

— *Pe ce ai mai scump?*

— ***Pe.*** BRĂESCU, S. P. 68.

o conjuncție (+ pronume):

— *Să-i sară ochii?*

— ***Să-i.*** ARGHEZI, V. 184.

Acest procedeu, dotat cu un pronunțat caracter afectiv, nu este literar; el apare în literatură în vorbirea personajelor.

Observație. Repetarea adverbului *mai* în exemple ca:

— *Ce zici, Mitreo, e mai bine așa?*

— ***Mai.*** SADOVEANU, O. XVII 246

e mai admisibilă decît repetarea celorlalte instrumente gramaticale citate.

3. Cu ajutorul verbului *a fi* la persoana a III-a singular a indicativului prezent sau a conjunctivului prezent.

Este a ajuns să fie simțit ca element de afirmație, de aprobare, indiferent de verbul din propoziția interogativă. S-a pornit de la dialoguri în care se repetă *a fi*:

— *Domnul Niță e zapciu?*

— ***Este!*** DELAVRANCEA, H. T. 230,

ajungîndu-se la fraze de tipul:

Mai zice Conu Fănuță:

— ... *Eu unul însă sînt fericit o dată pe săptămînă la baia de abur, iar în celelalte zile ale săptămînii sînt mulțămit că am lăsat în urmă o zi de fericire și că înainte mă așteaptă alta. Aud?*

— ***Este,*** *Coane Fănuță.* TEODOREANU, M. U. 173.

Conjunctivul verbului *a fi* apare des cu această funcțiune, exprimînd ideea de aprobare, consimțire, concesie, mai ales în vorbirea familiară:

— *Și să-i las să doarmă la leasa lui Crăciunete?*

— ***Fie;*** *lasă-i acolo ca să nu se mai ostenească.* SADOVEANU, O. XV 97.

Observație. În afară de verbul *a fi*, limba română mai cunoaște și alte verbe apte de a deveni instrumente pentru exprimarea afirmației, indiferent de predicatul propoziției precedente: *a crede, a înțelege, a putea, a vedea, a zice* etc.

— *Vrei să înveți rotăria?*

— ***Se înțelege.*** SADOVEANU, O. VII 470.

— *Tu erai, Costea?*

— ***Precum mă vezi.*** CEZ. PETRESCU, C. V. 254.

Afirmația sigură poate fi uneori și întărită.

Afirmația întărită se exprimă prin repetarea propoziției sau a unei părți de propoziție căreia i se adaugă un adverb întăritor (*da, curat, sigur* etc.):

— *Îi auzi, Hoancă, omule?*

— ***Da, Georgină, îi aud.*** CAMILAR, N. II 303.

— *Ai aflat?*

— ***Sigur că am aflat.*** SEBASTIAN, T. 59.

— *El să fie?*

— ***Curat el.*** AGÎRBICEANU, S. P. 95.

Cînd întrebarea privește un adjectiv sau un adverb, un fel de afirmație este și repetarea adjectivului sau a adverbului la unul din gradele de comparație.

— *Trebuie să-ți spun ceva.*
— *Grav?*
— ***Foarte grav.*** SEBASTIAN, T. 97.
— *Și e pustiu* [în mănăstire]?
— *Pe onoarea mea. **Mai pustiu** ca-n Thebaida.* CĂLINESCU. E. O. II 53.
— *Frig, părinte?*
— ***Strașnic frig.*** TOPÎRCEANU, O. I 219.

Altă posibilitate de a exprima o afirmație este răspunsul afirmativ redat printr-o negație.

— *Ce ziceți, cucoanelor și domnilor, n-ar fi bine să facem o plimbare cu săniile?...*
— ***Cum nu, cum nu!*** *strigară toți...* SADOVEANU, O. I 122.
— *Fă-mi și mie rost, mă băiete, poți?*
— ***Cum să nu?*** BRĂESCU, V. A. 32.
— *Nu-i așa că se cunoaște că n-am dormit?*
— ***Ba bine că nu.*** CARAGIALE, O. II 37.
— *E grav? nu poți să-l dregi?*
— ***Ba bine că nu.*** *Pînă numeri trei e gata.* SEBASTIAN, T. 53.
— *Dumnealui îi cuconașul d-tale? Nicușor?*
— *Dar... nu-l cunoști?*
— ***Ba că bine zici,*** *cucoane Grigori... Ia privește-l cum a crescut de mare. S-o făcut holtei!* ALECSANDRI, T. 42.

AFIRMAȚIA NESIGURĂ

§ 478. Afirmația nesigură se redă cu ajutorul adverbelor *mda, mnda, cam* (cu ultimul se exprimă, de obicei, aproximația).

— *Păi te văz destul de îmbrăcat.*
— ***Mda;*** *mi-a dăruit niște trenţe...* SADOVEANU, O. XVII 194.

În răspunsul său prin *mda,* vorbitorul exprimă și o oarecare nemulțumire.

— *Ei, ce zici?*
— ***Mnda.*** *Frumos afiș.* CEZ. PETRESCU, C. V. 157.
— *Ti-e frig?*
— ***Cam.***

Un aspect al afirmației nesigure este și afirmația făcută cu ezitare, cu îndoială. Afirmația, în asemenea cazuri, e însoțită de anumite adverbe (și locuțiuni adverbiale) sau e exprimată eliptic prin *(se) poate, parcă, posibil, cam așa (ceva).*

— *Poate o fi fiind din Păuna-Mică, s-a bucurat meșterul.*
— ***Se poate,*** *a încuviințat Mînecuță.* SADOVEANU, P. M. 176.
— *Poate te iubește!*
— ***Posibil!*** *dar pe tine ce te privește?* CĂLINESCU, E. O. I 187.
— *Careva să zică tu te-ai ținut după noi și știi unde mergem noi noaptea.*

Cînd întrebarea priveşte un adjectiv sau un adverb, un fel de afirmaţie este şi repetarea adjectivului sau a adverbului la unul din gradele de comparaţie.

— *Trebuie să-ţi spun ceva.*
— *Grav?*
— ***Foarte grav.*** SEBASTIAN, T. 97.
— *Şi e pustiu* [în mănăstire]?
— *Pe onoarea mea.* ***Mai pustiu*** *ca-n Thebaida.* CĂLINESCU. E. O. II 53.
— *Frig, părinte?*
— ***Straşnic frig.*** TOPÎRCEANU, O. I 219.

Altă posibilitate de a exprima o afirmaţie este răspunsul afirmativ redat printr-o negaţie.

— *Ce ziceţi, cucoanelor şi domnilor, n-ar fi bine să facem o plimbare cu săniile?...*
— ***Cum nu, cum nu!*** *strigară toţi...* SADOVEANU, O. I 122.
— *Fă-mi şi mie rost, mă băiete, poţi?*
— ***Cum să nu?*** BRĂESCU, V. A. 32.
— *Nu-i aşa că se cunoaşte că n-am dormit?*
— ***Ba bine că nu.*** CARAGIALE, O. II 37.
— *E grav? nu poţi să-l dregi?*
— ***Ba bine că nu.*** *Pînă numeri trei e gata.* SEBASTIAN, T. 53.
— *Dumnealui îi cuconaşul d-tale? Nicuşor?*
— *Dar... nu-l cunoşti?*
— ***Ba că bine zici,*** *cucoane Grigori... Ia priveşte-l cum a crescut de mare. S-o făcut holtei!* ALECSANDRI, T. 42.

AFIRMAŢIA NESIGURĂ

§ **478.** Afirmaţia nesigură se redă cu ajutorul adverbelor *mda, mnda, cam* (cu ultimul se exprimă, de obicei, aproximaţia).

— *Păi te văz destul de îmbrăcat.*
— ***Mda;*** *mi-a dăruit nişte trenţe...* SADOVEANU, O. XVII 194.

În răspunsul său prin *mda,* vorbitorul exprimă şi o oarecare nemulţumire.

— *Ei, ce zici?*
— ***Mnda.*** *Frumos afiş.* CEZ. PETRESCU, C. V. 157.
— *Ti-e frig?*
— ***Cam.***

Un aspect al afirmaţiei nesigure este şi afirmaţia făcută cu ezitare, cu îndoială. Afirmaţia, în asemenea cazuri, e însoţită de anumite adverbe (şi locuţiuni adverbiale) sau e exprimată eliptic prin *(se) poate, parcă, posibil, cam aşa (ceva).*

— *Poate o fi fiind din Păuna-Mică, s-a bucurat meşterul.*
— ***Se poate,*** *a încuviinţat Mînecuţă.* SADOVEANU, P. M. 176.
— *Poate te iubeşte!*
— ***Posibil!*** *dar pe tine ce te priveşte?* CĂLINESCU, E. O. I 187.
— *Care va să zică tu te-ai ţinut după noi şi ştii unde mergem noi noaptea.*

— *Cam aşa, măria-ta.* ISPIRESCU, L. 239.
În ultimul exemplu ezitarea este numai aparentă *(cam aşa)*; avem de-a face, de fapt, cu un răspuns întărit la care se adaugă şi o nuanţă ironică sau de atenuare.
În exprimarea afirmaţiei nesigure un rol important îl are un anumit fel de intonaţie.

Observaţie. Îndoiala, nesiguranţa, probabilitatea este exprimată, de cele mai multe ori, cu ajutorul prezumtivului.

NEGAŢIA

§ 479. Mijlocul sintactic care dă expresie aspectului negativ al unei propoziţii este negaţia.
Caracterul pozitiv sau negativ al propoziţiei îl dă felul predicatului verbal sau al copulei din cadrul predicatului nominal (vezi şi § 473). Dacă comparăm propoziţiile *cartea aceasta nu e folositoare* şi *cartea aceasta e nefolositoare*, observăm că ele exprimă idei apropiate. Dar din punctul de vedere al caracterului pozitiv sau negativ al propoziţiei există deosebiri: în prima se neagă verbul copulativ, e deci propoziţie negativă; a doua, în care se neagă numele predicativ, e pozitivă, deşi are înţeles negativ.
Pot exista şi situaţii intermediare. În exemplul:
Nu! Nu-s eu vinovat. SADOVEANU, O. II 317,
din punct de vedere formal predicatul e negativ, propoziţia fiind deci negativă, dar de fapt e negat subiectul.
Uneori negaţia, deşi însoţeşte predicatul, se referă la altă parte a propoziţiei:
Nu căta în depărtare,
Fericirea ta, iubite! EMINESCU, O. I 54 (= cată nu în depărtare).
O situaţie asemănătoare este şi pe planul frazei, în cazul în care negarea verbului din regentă se referă de fapt la subordonată:
N-am venit să-ţi tulbur somnul. VLAHUŢĂ, P. 107 (= am venit, dar nu ca să-ţi tulbur somnul).
În afară de predicat, pot primi negaţia şi celelalte părţi de propoziţie.
Subiect:

Nu lumina

Ce în lume-ai revărsat-o, ci păcatele şi vina . . .
Toate micile mizerii unui suflet chinuit
Mult mai mult îi vor atrage decît tot ce ai gîndit. EMINESCU, O. I 134—136.
Nume predicativ:
Şi totuşi **nu a lui** *era vina.* M. CARAGIALE, CR. 58.
Atribut:
Ţi-am cerut un creion bun, **nu cu vîrful rupt.**

Complement direct:

***Nu frică**, ci rușine să însuflați la copii.* GOLESCU, la ZANNE, P. VIII 239.

*Nu, uite, să mi-l dai p-ăsta și p-ăla... **Nu p-ăla**, mă, ălălalt.* BRĂESCU, S. P. 182.

*Mergînd spre căruțe, era mîhnit, amărît, că parcă ducea în brațe **nu pelerina**, ci un stîrv.* CAMILAR, N. I 163.

Complement indirect:

***Nu unui corp sterp și degradat, nu unei națiuni** ce se condamnă de sineși la o umilitoare inacțiune, va veni cuiva gîndul să-i acorde prerogativa neutralizării.* ODOBESCU, S. III 385.

Complement circumstanțial de loc:

***Nu pe acolo**, domnule, **nu pe din față**, ca să nu te-ntîlnești cu d-lui.* ALECSANDRI, T. 1162.

Complement circumstanțial de timp:

***Nu totdeauna** străbunii noștri au dispus... de mijloace ca cele ce ne stau a mînă în prezent.* ODOBESCU, S. III 383.

Complement circumstanțial de cauză:

***Nu pentru greșeală** să te întristezi, ci pentru că nu vrei să te îndreptezi.* GOLESCU, la ZANNE, P. VIII 197.

Complement circumstanțial instrumental:

***Nu cu gura** să te lauzi, ci fapta să te laude mai mult decît gura ta.* GOLESCU, la ZANNE, P. VIII 285.

CUVINTELE DE NEGAȚIE

§ **480.** Negația se exprimă cu ajutorul unor cuvinte specifice, care însoțesc părțile de propoziție negate *(Trenul **nu se oprește** aici)*, au rol de părți de propoziție *(Nu am întîlnit **pe nimeni**)*, sînt propoziții neanalizabile *(Ai fost în oraș? — **Nu**)*, arată un raport între două părți de propoziție *(Nu are liniște, **nici** odihnă)* sau între două propoziții *(Nu te văd, **nici** nu te aud)*.

Cuvintele de negație sînt: 1) adverbele *nu*, *ba* și adverbul și conjuncția *nici*; 2) adverbe și locuțiuni adverbiale ca: *de loc*, *de fel*, *niciodată*, *nicăieri*; 3) pronumele *nimeni*, *nici unul*, *nimic* și 4) o întreagă serie de mijloace de natură afectivă. În ce privește prepoziția *fără*, și ea neagă cuvîntul pe care-l precedă (de exemplu *Am venit **fără** pălărie*), fără ca folosirea ei să fie legată de propozițiile negative.

Observație. Forma negativă a verbului la modul gerunziu, participiu și supin se construiește cu *ne-*.

NU

§ **481.** Adverbul *nu* se folosește fie în cadrul unei propoziții (în care neagă propoziția în întregime, prin negarea predicatului, sau numai o parte a ei), fie singur, rezumînd o propoziție negativă, răspuns la o

întrebare, replică la o enunțare neacceptată, acceptare a unei enunțări negative, întrebare negativă, în opoziție cu *da*.

Românii ***nu*** *suferiră în tăcere tirania și reducerea lor din stare de nație liberă la starea iobăgiei.* BĂLCESCU, O. II 210.

Nu *vă supără fumul de tutun? întreb eu pe madam' Popescu.* CARAGIALE, O. I 275.

— *N-are datorii?... nu se amestecă în politică?*
— ***Nu.*** ALECSANDRI, T. 756—757.
— *Dormi? Încă* ***nu,*** *a răspuns Mitrea.* SADOVEANU, O. XVII 208.
— *Dar atunci, Doamne, un copil va putea îmbătrîni într-o clipă?*
— ***Nu,*** *Petre, m-am gîndit la asta.* VLAHUȚĂ, I. Ș. 47.
— *N-am grijă despre asta... Vă cunosc eu...*
— ***Nu?***
— ***Nu.*** ALECSANDRI, T. 1209.

După un predicat pozitiv în prima propoziție, poate apărea *nu* singur într-o propoziție următoare în locul formei negative a predicatului:

Bunicul știa să scrie, dar bunica ***nu.***
Ai înțeles ceea ce ți-am spus sau ***nu?***
Chiar pentru o copilă de paisprezece ani, femeie încă nedesăvîrșită, o podoabă e frumoasă sau ***nu*** *și de preț ori* ***nu,*** *numai după cum îi vine ei bine sau* ***nu.*** CEZ. PETRESCU, R. DR. 65.

Să-mi aduci pe stăpîna acestei cosițe; căci de ***nu,*** *unde-ți stau talpele îți va sta și capul.* ISPIRESCU, L. 23.

Iubește-mă dacă-ți plac.
Dacă ***nu,*** *silă nu-ți fac.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 47.

Nu poate rezuma un întreg șir de situații opuse celor din propozițiile precedente:

Ce aș face eu, dacă aș fi în situația lui, și el ar merge alături cu mine, fiind în situația mea?... L-aș maltrata, desigur... M-ar irita apropierea lui așa de mult, încît l-aș acuza d-a dreptul că el, ocrotit de stăpînul destinelor omenești, mi-a răpit partea mea de bine în această scurtă trecere pe sub lumina soarelui!... Ei bine, el — ***nu***... *el mă poftește la un aperitiv.* CARAGIALE, O. II 46 (*nu* = nu face nimic din ceea ce s-a spus mai sus).

În propoziții interogative *nu* apare față în față cu *da*, repetînd în rezumat forma pozitivă și negativă a întrebării și cerînd totodată răspunsul afirmativ sau negativ:

Ați luat parte la sesiunea științifică? ***Da sau nu?***

Negația *nu* e repetată atunci cînd vorbitorul ține să-și exprime convingerea sau hotărîrea cu mai multă intensitate:

Orice s-ar întîmpla, nu se poate să sprijinim pe mizerabilul, ***nu, nu, n u.*** CARAGIALE, O. VI 112.

Nu, nu, nu! *nu vorbi așa.* SADOVEANU, O. II 317.

*«**Nu, nu,** eu nu admit», zise hotărît un domn masiv.* BRĂESCU, C. S. 51.

Expresia *nu și nu* are înțelesul verbelor „a se împotrivi, a se îndărătnici", fără a indica însă timpul și persoana:

Cucoana ***nu și nu!*** *că i-i urît grecul.* SADOVEANU, O. I 169.

Nu poate fi însoțit de adverbe sau locuțiuni adverbiale, care întăresc sau precizează negația (vezi § 484).

Observație. Dacă transformăm propoziția nominală pozitivă *Păcat* din fraza *Păcat că nu știu a ceti.* NEGRUZZI, S. I 59 în propoziție negativă, trebuie să introducem copula *a fi*: ***Nu e păcat*** *că nu știu a ceti.*

BA

§ 482. Adverbul *ba* apare regional, rezumînd o propoziție negativă, în opoziție cu *da* (ca și adverbul *nu*).

— *Măi, da la cutare babă căutat-ați?*
— ***Ba.*** VASILIU, P. 50.
Apoi în treacăt ne-ntreba
De mergem la vro nuntă.
Noi răspundeam în hohot: ***ba,***
Zburăm la luptă cruntă. ALECSANDRI, POEZII 437.

Ca și *nu*, după un predicat pozitiv în prima propoziție, poate apărea *ba* singur într-o propoziție următoare în locul formei negative a predicatului:

Era frumoasă de mama focului; la soare te puteai uita, iar la dînsa ***ba.*** CREANGĂ, P. 276 (= nu te puteai uita).

Acolo dacă ajunse, bătu în poartă... Dară nu-i răspunse nimeni. Mai bătu o dată, dar ca să răspunză cineva, ***ba.*** ISPIRESCU, L. 100 (= nu a răspuns).

Cîteodată *ba* corespunde adverbului *dimpotrivă;* el apare în replici, anunțînd o părere opusă celei exprimate de interlocutor și însoțind: a) un adverb de afirmație sau negație; b) cuvintele sau propoziția răspuns sau c) și una și alta:

a. — *Nu ai fost la școală?*
— ***Ba da.***
— *Era mișel?*
— ***Ba nu,*** *de loc!* COȘBUC, P. I 229.

b. — *Atunce-i fericire-n casă.*
— ***Ba în hulubărie.*** ALECSANDRI, T. 340.
— *Nu te duce.*
— ***Ba mă duc chiar astăzi.***

c. — *Pardon de iertăciune, duducă.*
— ***Ba nu;*** *nu vreu să te iert, pînă nu-i face ce ți-oi zice eu...* ALECSANDRI, T. 346.
— *Tu, cîrlane, ai pofti și vin?*
— ***Ba nu,*** *zic,* ***am apă din gîrlă și uneori o ceapă; mi-e de-ajuns.*** SADOVEANU, O. XVII 188.

Observație. Caracterul adversativ al lui *ba* se vede în faptul că, uneori, *ba nu* poate fi înlocuit cu *da(r) nu:*

Aș bea parcă o cafea...zise el cu trudă către Voinea. ***Da' nu,*** *— mai bine mă duc acasă.* SADOVEANU, O. V. 35.

Negația *ba* apare amplificată în locuțiunile :

— *ca mai ba*, care exprimă ideea de „nici vorbă", „absolut nu" :

A doua zi, Nică Oșlobanu ***ca mai ba*** *să deie pe la școală.* CREANGĂ, A. 79.

Fost-a împărat odată și trei fete el avea
Cît puteai privi la soare, da la ele ***ca mai ba.*** EMINESCU, L. P. 124;

— *ba că chiar* sau *ba aia-i vorbă* „nicidecum", „de loc" :

— Ba n-ai frică, soro, că ești cu mine.
— ***Ba că chiar!*** ALECSANDRI, T. 186.

— ***Ba aia-i vorbă!*** *Mai pune-ți pofta-n cui.* ISPIRESCU, L. 210.

Ca și *a zice nu*, locuțiunea *a zice ba* înseamnă „a se opune", iar *a nu zice ba* „a nu se opune, a fi de acord" :

Nu zi ba *de te-oi cuprinde.* EMINESCU, O. I 209.

E bună mîncarea, ***nu zic ba.***

Regional, cu nuanță arhaică, se folosește și negația *baiu* „nicidecum", „de loc" :

Ș-apoi și vouă, nu știu, zău, cum v-a mai intra cineva în voie. Vorba ceea: hai în car! — ***Baiu!*** — *Hai în căruță!* — ***Baiu!*** — *Hai în teleagă!* — ***Baiu!*** — *Hai pe jos!* — ***Baiu!*** CREANGĂ, A. 115.

Ispravnicul: Ți-oi da salbă de mărgele,
Și paftale și inele.
Dochița: ***Baiu!*** *marfa de la voi*
Nu se trece pe la noi. ALECSANDRI, T. 228.

NICI

§ **483.** Întărește negația :

Și ***nici*** *n-aveți idee ce bun e Radu al meu.* VLAHUȚĂ, O. A. I 109.

În unele situații se subînțeleg cuvintele *măcar, chiar:*

Pentru-un pic de sărutat
Nici [măcar] *popa nu-ți dă păcat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 367.

Totdeauna mă silești să vorbesc niște lucruri pe care ***nici*** *nu le asculți* [măcar]. EMINESCU, N. 89.

Eu pe cinstea mea vă spun:
De m-ați bate-n toată ziua,
Nici *de dascăl n-aș fi bun!* COȘBUC, P. I 204.

Urmat de *că*, *nici* formează locuțiunea adverbială cu sensul „de loc nu" :

Mai mare pedeapsă decît asta, ***nici că*** *se mai poate!* CREANGĂ, P. 320.

Observație. Învechit, *nici* apare neînsoțit de negația *nu:*
Nici încline a ei limbă
Recea cumpăn-a gîndirii. EMINESCU, O. I 194.
— *O, tu* ***nici*** *visezi, bătrîne, cîți în cale ţi s-au pus.* EMINESCU, O. I 146.

Nici (uneori precedat de *și*) poate exprima cumularea în sens negativ (vezi și § 727):

Dorul meu odihnă n-are
Nici *la umbră,* ***nici*** *la soare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 381.

Să nu ocolești ***nici*** *deal,* ***nici*** *vale,* ***nici*** *munte,* ***nici*** *iaz.* DELAVRANCEA, O. II 49.

În corelație cu un verb negativ:

Neavînd *femeie,* ***nici*** *copii... a închinat toată averea sa mănăstirii Neamțului.* CREANGĂ, A. 21.

Două măsuțe ***neavînd*** *aceeași formă și* ***nici*** *aceeași înălțime.* PĂTRĂȘCANU, PR. 17.

Nici apare uneori însoțit de *tu:*

Nici tu *casă,* ***nici tu*** *masă, nimic, nimic, dar nimic n-aveau după sufletul lor.* ISPIRESCU, L. 174.

Femeia lui Ipate și cu baba, cînd se trezesc din amețeală, ***nici tu*** *drumeț,* ***nici tu*** *copil,* ***nici tu*** *nemica.* CREANGĂ, P. 174.

Observație. În exemplele de mai sus nu avem de-a face cu pronumele *tu*, ci cu un element de altă proveniență, neîncadrat într-o categorie gramaticală clară.

Adverbul *nici* intră în construirea unor pronume și adverbe negative: *nici unul, niciodată, nicicît, nicicum.*

ALTE ADVERBE ȘI LOCUȚIUNI ADVERBIALE NEGATIVE

§ **484.** Adverbele și locuțiunile adverbiale de negație însoțesc negația *nu*, fie intensificînd-o, fie precizînd sensul negației în ceea ce privește timpul sau locul.

Dintre cele care întăresc negația, cele mai folosite sînt: *de loc, de fel, nici de fel, nicidecum, nicicum, nicidecît, (nici) cîtuși de puțin* etc.

Baba sta întinsă pe laiță și înțepenită ca moartă... Ea era ca trunchiul și nu se mișca ***de loc.*** EMINESCU, L. P. 185.

Documentele antice dovedesc fără îndoială că ei [turcii] *au dreptul de a se bucura de bunăvoința și de dărnicia țărilor românești, dar nu,* ***de fel,*** *că ei au pe acela de a regulamenta înșiși acea dărnicie.* ODOBESCU, S. II 49.

Altele sînt mai frumoase, mult mai mîndre, mai bogate.
Dar ca marmura cea rece nu au inimă ***de fel.*** EMINESCU, O. I 464.

Eu... nu mă-nșel ***nicidecum.*** ALECSANDRI, T. 1201.

Pesemne nu știi că pe noi femeile, dacă un paing ne sparie, moartea ***nicicum*** *nu ne îngrozește.* NEGRUZZI, S. I 22.

Ba, zău n-ar avea haz ***nicidecît.*** ALECSANDRI, T. 1095.

Vă încredințez că nu fac ***nici cîtuși de puțin*** *dintr-un spirit de prezumțiune.* ODOBESCU, S. III 619.

Nu protestează ***cîtuși de puțin*** *față cu așa sălbăticie.* CARAGIALE, O. I 201.

Observație. Învechite și regionale sînt: *de leac, nici ca cît.*
Vezi că pricepură ei că n-are să se mai vază. Poate că în cer, dar aci pe pămînt ***de leac.*** ISPIRESCU, L. 108.
— *Calul... nu s-a dezlipit de domnul lui* ***nici ca cît.*** ISPIRESCU, M. V. 52–53.

Altele reprezintă complemente circumstanțiale de timp și de loc negative *(niciodată, nicăieri):*

Niciodată *n-am să uit scena aceea dureroasă indescriptibilă.* VLAHUȚĂ, F. R. 215.

D. Georgescu îndoiește pasul... intră în parc: caută peste tot... Madam Georgescu — fatalitate! ***nicăieri.*** CARAGIALE, O. II 5.

De multe ori, în răspunsuri, aceste cuvinte țin locul negației *nu:*

— *Ei draga mamei, nu-ți pare rău că-ți petreci tinerețele în poiata aceea?*

— ***Nici de fel,*** *mamă.* VASILIU, P. 101.

Pentru întărirea negației popular și regional se folosesc și locuțiunile adverbiale *pînă-i lumea* „niciodată", *(da) de unde,* formate fără cuvinte care exprimă negația:

Eu mă duc, mîndruță, duc...
Nu mai vin ***pînă-i lumea.*** JARNÍK-BÎRSEANU, D. 114.

Îi trecu un fier ars prin inimă, gîndindu-se că poate i-au călcat porunca. Și ***de unde*** *să nu fie așa!* ISPIRESCU, L. 52.

— *Stai culcat, c-adormi îndată...* — ***Da de unde!*** CONTEMPORANUL I 198.

PRONUME ȘI ADJECTIVE NEGATIVE

§ **485.** Verbul negativ este însoțit de multe ori de pronume sau de adjective negative: *nimeni, nimic, nici unul, nici una, nici un, nici o,* în funcțiune de subiecte, atribute sau complemente:

Nu ne vede ***nimeni,*** *c-au plecat toți de la cancelarie.* GHICA, S. 494 (*nimeni* subiect).

Mă cuprinde dor adînc de țară
Și n-am ***pe nimeni*** *să-mi potoale dorul.* IOSIF, P. 22 (*pe nimeni* complement direct).

Taina voastră-n veci de veci
La nimeni *n-o s-o spui.* COȘBUC, P. I 232 (*la nimeni* complement indirect).

— *Ce este? ce s-a întîmplat, pentru Dumnezeu?!*

— ***Nimic*** *nu s-a întîmplat!* SADOVEANU, O. V 146 (*nimic* subiect).

Pe urmă el nu mi-a mai răspuns ***la nici una*** *din scrisorile mele lungi.* VLAHUȚĂ, F.R. 212 (*la nici una* complement indirect).

Nici o adiere
Nu tulbură în treacăt a nopții dulci mistere. ALECSANDRI, P. III 277 (*nici o* atribut).

NEGAȚIA DUBLĂ ȘI MULTIPLĂ

§ 486. Pe lîngă negația verbului mai pot fi una sau mai multe negații : pronume, adjective pronominale sau adverbe pronominale negative cu rol de părți de propoziție (vezi și § 484, 485) :

*Nici **unul** din ei **n-a făcut nici o** ispravă.* CREANGĂ, P. 78.

*Pe o astfel de garanție, **nimeni**, cu drept cuvînt, **nu** pune **nici** cel mai mic temei.* ODOBESCU, S. III 377.

***Niciodată n-au avut nici o** comunicație.* CURIER A. S. IV 93.

Nu învăța nimeni nimic. DELAVRANCEA, H. T. 100.

Observație. Unele expresii apar, cu același înțeles, sub forma negativă :

*Nu putea pricepe **nici în ruptul capului** năzdrăvana întîmplare de la birt.* CAMIL PETRESCU, O. II 12,

dar și pozitivă :

*Abia se mai purta pe picioare, **și-n ruptul capului** nu s-ar fi înduplecat să intre într-un spital.* VLAHUȚĂ, N. 6.

În ambele fraze verbul regent e negativ (*nu putea, nu s-ar fi înduplecat*).

Cîteodată verbul negativ apare însoțit de pronume sau adjective pronominale pozitive (nehotărîte) : *cineva* (în loc de *nimeni*), *ceva* (în loc de *nimic*), *vreun, vreo, orice, oricare* (în loc de *nici un, nici o*) sau de adverbul *vreodată* în loc de *niciodată*. Asemenea construcții apar mai ales în propoziții interogative negative :

Nu** a venit **cineva?

***N**-ai **vreun** prieten?*

***Nu** e **vreo** pagubă?*

Ele par firești dacă :

a. pronumele nehotărît e determinat de o propoziție :

*Nu a venit **cineva să întrebe de mine?***

b. valoarea pronumelui e mai puțin nehotărîtă :

*Nu ți-a spus **cineva*** (anumit) *asta?*

În ce privește raportul dintre *vreun, vreo* și *nici un, nici o*, trebuie observat că primele pronume, ca și adverbul *vreodată*, în situațiile amintite, se folosesc atunci cînd sensul e mai puțin categoric, mai reticent.

Astfel, dacă din propoziția :

*Faptul **nu pare** să aibă **vreo*** explicație. BL VII (1939), p. 174

am scoate cuvîntul *pare*, atunci propoziția ar fi :

*Faptul nu are **nici o** explicație.*

De asemenea : *Nu este **probabil** să aibă **vreo** întrevedere.* BL VIII (1939), p. 174.

Vreo însoțit de *fără* apare în locul lui *nici o :*

***Fără vro** întîrziere se întoarse la rostul său.* GORJAN, H. I 3.

Uneori apare *orice* în locul lui *nici o:*

A declarat... că ***orice*** *încercare de încercuire nu va schimba...* BL VII (1939), p. 175.

Dacă propoziția începe cu *nici* se întrebuințează, de obicei, cuvinte formate cu *vreo-*, în locul celor cu *nici*, pentru a evita repetiția:

Nu poți ști, ***nici*** *nu vei ști* ***vreodată.*** BL VII (1939), p. 173.

Observație. *Vreun, vreo* apar în propoziții negative și cu sensul normal de „oarecare":

N-ai fost ***vreun*** *lucru mare.* EMINESCU, O. I 184.

Dacă numai asupra-mi nu poți s-aduci ***vreun*** *bine.* ALEXANDRESCU, O. 87.

MIJLOACE AFECTIVE DE REDARE A NEGAȚIEI

§ **487.** În limbajul afectiv negația se poate exprima prin interjecții, adverbe, locuțiuni și expresii.

Uneori aceste cuvinte exprimă negația:

— *Ți-a luat-o?*

— ***Ași!*** *Am băgat-o în buzunar.* CARAGIALE, O. VI 96.

Alteori ele întăresc negația:

Dar cuconu Andrieș tot nu-și venea în fire: fetița ce zice?

— ***Ț!*** *nu știu... nu știu... Fetița nu știu ce face...* SADOVEANU, O. II 321.

Cară-te fuguța că te pușc!

Teaaa!... *Nu mă puști, că ți-i frică.* POPA, V. 11.

— *Moșnege, zice ea, rușinată; dă-mi și mie niște galbeni!*

— ***Ba pune-ți pofta-n cui,*** *măi babă.* CREANGĂ, P. 69.

Unele expresii înseamnă „de loc, de fel":

Mult e dușmanul jurat:
Te vede că plîngi de foc.
Lui nu-i pasă ***nici de loc.*** TEODORESCU, P. P. 318.

Acum, drăguțu, nu mai zice ***nici cîrc,*** *căci i-a astupat gura pămîntu.* ALECSANDRI, T. 101.

Am doi copilași... care nu-mi seamănă ***nici de frică.*** ALECSANDRI, T. 112.

Voi priveghea nurorile... și *nu le-oi lăsa* ***nici pas*** *a ieși din casă, în lipsa feciorilor mei.* CREANGĂ, P. 4.

Locuțiunile din ultimele fraze sînt construite cu ***nici*** *(nici de leac, nici de frică, nici cîrc, nici pas).* Toate întăresc adverbul *nu* (*nu mai zice nici cîrc, nu-mi seamănă nici de frică* etc.).

Alte mijloace afective au înțelesul de „niciodată, nimic":

— *N-am să-l văd* ***cît veacul!*** COȘBUC, B. I. 34 („niciodată").

Buzduganul ista îl avem moștenire de la strămoșul nostru; și nu-l putem da ***nici pentru toată lumea.*** CREANGĂ, P. 57 („pentru nimic").

Unele expresii negative, de natură afectivă, sînt legate de superstiții și într-însele sînt invocați Dumnezeu, sfinți, dracul; altele pornesc de la formule de jurămînt.

Doamne păzea! *să lucri, că te pîrjolește.* GR. N. I 236.

Cînd stăpînul casei se juca cu dînsul, ***ferit-a sfîntul*** *să-l zgîrie, pare că-și pilise ghearele.* ISPIRESCU, L. 286 („nu-l zgîria").

Ce păcat mi-am găsit cu tine! ***dracul știe*** *ce să fac.* CREANGĂ, P. 174 („nu știu ce să fac").

Bagă bine de seamă, să poți scăpa, că de nu — mîne ***mîncăm pe dracul,*** *vezi că sîntem hămesiți de foame?* RETEGANUL, P. III 51 („nimic").

— *Ei, întreabă sergentul-major, făcuși ceva?*

— ***Pă dracu ghem.*** A. Bacalbașa, *Moș Teacă. Din cazarmă* (București, 1893), p. 179 („nimic").

Uneori ironia din enunțul pozitiv dă comunicării un înțeles negativ. În afară de context, un rol important îl are și intonația.

— *Te-a ajutat la redactarea lucrării?*

— *Da, m-a ajutat* („nu m-a ajutat").

Asta ne mai lipsea („nu ne lipsea").

Mare nevoie am de banii tăi („nu am nevoie").

Ți-ai găsit prostul care să facă asta („n-o să fac").

PREPOZIȚIA *FĂRĂ*

§ **488.** Prepoziția *fără* are sens lexical negativ. Ea apare, singură sau însoțită de prepoziția *de,* în construirea formei negative a numelui predicativ, a atributului, a complementului circumstanțial sociativ, instrumental sau de mod, opunîndu-se prepoziției *cu.*

Atribut :

Vă iert, ca pe niște copii ***fără minte.*** ALECSANDRI, T. II 37.

Circumstanțial sociativ :

Pascal zice că toate părțile lumii sînt lănțuite într-astfel de chip, că este peste putință de-a cunoaște una ***fără celelalte*** *și* ***fără totul.*** BĂLCESCU, O. II 11.

Simți că, de aci înainte, ***fără dînsa*** *nu va putea trăi.* ISPIRESCU, L. 35.

Circumstanțial instrumental :

Pot scrie și ***fără stilou.***

Circumstanțial de mod :

Ea a închis ochii ***fără nici o vorbă, fără nici un suspin,*** *ca un copil cuminte.* BART, E. 389.

Mă tem să nu te întorci ***fără nici o ispravă.*** ISPIRESCU, L. 13.

În exemplele de mai sus *nici* întărește prepoziția *fără* (s-ar putea spune, de exemplu, *fără vorbă*).

Fără (a) apare în construcții infinitivale :

Dar știu atîta, că ei mergeau, ***fără a simți*** *că merg, părîndu-li-se calea scurtă și vremea și mai scurtă.* CREANGĂ, P. 276.

Cu prepoziția *fără (fără de)* sînt alcătuite multe locuțiuni adverbiale și adjectivale : *fără cale, fără căpătîi, fără greș, fără îndoială, fără (de) margini, fără (de) minte, fără soț* etc. (Vezi § 327.)

Prepoziția *fără* intră în alcătuirea locuțiunii conjuncționale *fără (ca) să*, cu care se construiesc unele propoziții circumstanțiale de mod, concesive sau opoziționale cu sens negativ:

Gingașa copilă ceti răvașul ***fără să zică nimic, fără să verse măcar o lacrimă.*** NEGRUZZI, S. I 25.

Căpitanul Dimiu, comandantul batalionului, un soi de flăcău ardelean, ***fără să fie din Ardeal,***... *aproba fără codire hotărîrea juraților.* CAMIL PETRESCU, U. N. 9.

El și-a ridicat de lîngă scorbură săculețul cu pește și a purces în fugă spre tîrg, ***fără să-și ia de la mine rămas-bun.*** SADOVEANU, O. XVII 424.

NEGAȚIA ÎN COORDONARE ȘI SUBORDONARE

§ **489.** Negația în coordonare și în subordonare este marcată, în general, prin elemente specifice. Astfel, în coordonarea copulativă, față de pozitivul *și*, apare negativul *nici*: *e* ***(și)*** *deștept* ***și*** *frumos — nu e* ***(nici)*** *deștept,* ***nici*** *frumos;* ***(și)*** *rîde* ***și*** *plînge —* ***(nici)*** *nu rîde,* ***nici*** *nu plînge.* Un circumstanțial de mod, care în exprimarea pozitivă nu se poate construi decît cu gerunziul de tipul *m-a însoțit* ***ținîndu-mă*** *de braț*, se construiește, cînd e vorba de un fapt negativ, fie cu gerunziul negat cu *ne-*: *m-a însoțit* ***neținîndu-mă*** *de braț*, fie cu infinitivul precedat de prepoziția *fără (a)*: *m-a însoțit* ***fără a mă ține*** *de braț*, sau devine propoziție circumstanțială de mod (cu locuțiunea conjuncțională *fără să*): *m-a însoțit* ***fără să mă țină*** *de braț.*

NEGAȚIA ÎN COORDONARE

§ **490.** De negație este legată propoziția sau partea de propoziție adversativă cu *ci*; în mai mică măsură cu *însă* și *dar*:

nu . . . ci:

Făt-Frumos vîjia prin aer așa de iute, încît i se părea că ***nu*** *fuge,* ***ci*** *cade din înaltul ceriului.* EMINESCU, L. P. 184.

nu . . . dar:

De uitat, ***n-***am *uitat nemica, tată,* ***dar*** *ia, prin dreptul unui pod, mi-a ieșit înainte un urs grozav, care m-a vîrît în toți spărieții.* CREANGĂ, P. 186.

De negație este legată propoziția sau partea de propoziție copulativă construită cu:

nu numai . . . ci și, *nu numai . . . dar și* sau *nu numai . . . ci încă* (arhaic):

Orînduirea democrat-populară a asigurat ***nu numai*** *avîntul rapid al economiei țării,* ***ci și*** *creșterea considerabilă a bunei-stări materiale a oamenilor muncii.* SCÎNTEIA 2859 (1953), p. 4.

Noile materiale permit ***nu numai*** *reducerea consumului . . .* ***dar și*** *aplicarea unor soluții constructive avantajoase.* L. C. 1 (1962), p. 12.

*Dar **nu numai** artistul și naturalistul, **ci încă** strategicul, politicul și arheologul au de multe a se minuna într-acest împodobit ținut.* BĂLCESCU, O. II 208.

nici nu... nici nu:

***Nici nu** vine, **nici nu**-mi scrie.*

nu... nici nu:

*Iar patima lui Negrea **nu** era întîmplare, **nici n**-avea izvoare apropiate.* SADOVEANU, O. II 315.

nici... nici:

La părți de propoziție într-o propoziție negativă:

*Nu are **nici** timp, **nici** dispoziție.*

La propoziții (învechit fără *nu*):

*S-au îndulcit de o picătură inefabilă, care **nici** se vinde, **nici** se poate cumpăra.* SADOVEANU, O. XVI 451.

Negația se referă atît la complemente, cît și la predicat în construcții populare:

***Nici** pe dracul să-l vezi, da **nici** cruce să-ți faci.* CREANGĂ, P. 28.

(Vezi și § 361, 483, 693 și 727.)

nu... nici:

La părți de propoziție:

***Nu** are timp, **nici** dispoziție.*

La propoziții (învechit fără *nu* în a doua propoziție):

Nu caut vorbe pe ales,
***Nici** știu cum aș începe.* EMINESCU, O. I 173.

NEGAȚIA ÎN SUBORDONARE

§ 491. În fraze cu subordonate pot fi negative: fie numai regenta (în acest caz fraza e negativă) sau numai secundara, fie ambele propoziții.

A. Cu regenta negativă. De exemplu:

*Chiar de voi fi avînd asemenea dragoste, **fericit nu sînt**.* SADOVEANU, O. XIII 44.

B. Cu subordonata negativă. De exemplu:

*În casa unui prietin eu am să mă așez **chiar dacă nu mă poftește nimeni**.* SADOVEANU, O. X 561 (concesivă).

*E atît de rea, **încît nimeni nu calcă pe moșia ei**.* ISPIRESCU, L. 4 (consecutivă).

*Boierii de la noi anume au zidit munții aceia negri, **pentru ca să nu vedem** ce-i dincolo.* CAMILAR, N. I 393 (finală).

C. Regenta și subordonata negative. De exemplu:

Pentru că nu l-a chemat la timp, de aceea n-a venit.

În propozițiile de mai sus, conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale sînt aceleași ca în subordonatele pozitive, însoțite fiind de adverbul *nu*.

Există totuși unele elemente specifice anumitor secundare negative.

Opozițională:

***În loc să asculte rugăciunea**, dete drumul ogarului.* ISPIRESCU, L. 296.

Secundara de mai sus, deși din punct de vedere formal e pozitivă, este totuși negativă ca înțeles.

Temporală:

*De răpit nu mă poți răpi, **pînă ce nu-i avea un cal asemenea cu acela** ce-l are tatăl meu.* EMINESCU, L. P. 182.

*Nu se lasă **pînă ce nu găsește un buștean.*** CREANGĂ, P. 238.

Propoziția temporală este negativă din punct de vedere formal, dar pozitivă ca înțeles.

O situație asemănătoare poate fi întîlnită și la completivele indirecte cu verbe care arată teama în regentă. În acest caz, propozițiile secundare introduse prin *să nu* pot fi înlocuite prin *că*: *Mă tem să nu vină tata*, dar și *Mă tem că vine tata.*

Concesivă:

*Că bine și-a făcut rîs de găină și-a ucis-o **fără să-i fie vinovată cu nemica sărmana.*** CREANGĂ, P. 70.

Modală:

Cîrdul [de oi] *mergea... încet, **fără să atingă iarba miriștilor ori a măturilor.*** PREDA, Î. 145.

În ultimele două exemple, propozițiile subordonate sînt pozitive din punct de vedere formal, deși au înțeles negativ.

În asemenea situații se răspîndesc din ce în ce mai mult construcțiile în care subordonatele (sau construcțiile infinitivale) au formă negativă, mai puțin corectă, în principiu:

a. *Nu putea asculta povestirea... **fără să uite o clipă de supărarea lui.***

*Nu putea asculta povestirea... **fără să nu uite o clipă** de supărarea lui.* PREDA, M. 267.

b. *Nu m-am putut împiedica **de a-i zice.***

*Nu m-am putut împiedica **de a nu-i zice.*** W. Scott, *Rob Roy*, traducere de Petru Comarnescu (București, 1957), p. 61.

*Îl opresc **să se joace.***

*Îl opresc **să nu se joace.***

În situațiile de sub a, se introduce negația în secundară, deoarece vorbitorul nu simte caracterul negativ al locuțiunii conjuncționale *fără să*. În situațiile de sub b, verbul din regentă exprimă o restricție, o interdicție (caracterul negativ al acestor verbe nu e totdeauna sesizat de vorbitor).

Observație. În locuțiunile conjuncționale negative *să nu cumva să*, *nu care cumva să* etc. prezența lui *cumva* și *care cumva* adaugă la negație o nuanță modală de întărire.

BIBLIOGRAFIE

1. FL. DIMITRESCU, *Procedee de afirmație în limba română*, în SCL (1955), p. 265–286.
2. A. GRAUR, *Vreo en fonction négative*, în BL VII (1939), p 173–176.
3. AL. NICULESCU, *Afirmarea prin **da** în limba română*, în SCL XII (1961), p. 173–485.
4. W. OLSEN, *Om bekræftende og benægtende svar i rumænsk uden anvendelse of **da** og **nu***, în *In Memoriam Kr. Sandfeld*, Kopenhaga, 1943, p. 104–183.

CLASIFICAREA PROPOZIȚIILOR DUPĂ STRUCTURĂ

§ **492.** Prin structura unei propoziții se înțelege modul ei de organizare după funcțiunea sintactică a părților care o alcătuiesc și după felul predicației.

La majoritatea propozițiilor se pot distinge părțile componente din punctul de vedere al funcțiunii lor sintactice. Aceste propoziții au o structură a n a l i z a b i l ă.

A venit vara.
Se înserează.

Pe lîngă imaginea mea, printre șuvițele fine ale plantelor de apă, la adînc, apăru un pește mare cu mișcări line. SADOVEANU, O. IX 359.

Există însă și propoziții care nu pot fi analizate din punctul de vedere al organizării lor sintactice, deoarece nu se poate recunoaște funcțiunea sintactică a părților componente: ele sînt propoziții cu o structură n e a n a l i z a b i l ă.

PROPOZIȚIILE NEANALIZABILE

§ **493.** Propozițiile neanalizabile sînt alcătuite din interjecții sau din adverbele de afirmație sau de negație: *da, nu, ba.* Ele constituie comunicări care pot apărea singure, pot însoți alte propoziții analizabile sau pot fi subordonate ale unor propoziții:

Madam Georgescu mă aștepta foarte nerăbdătoare:
— ***Ei?***
— ***Ei,*** *le dă la toți.* CARAGIALE, O. II 33.

Na! *Car mi-a trebuit, car am găsit!* CREANGĂ, P. 41.

— *Unde a putut pieri? A intrat în pămînt?*
— ***Nu...*** *E la han...* CARAGIALE, O. I 220.
— *Sigur* ***că da.***

Propozițiile neanalizabile formate din adverbe apar de obicei în dialog, ca răspuns la propozițiile interogative totale.

— *Așa a spus?*
— ***Da.*** SADOVEANU, O. IX 173.
— *Nu-ți dă de mîncare?*
— ***Ba da.*** CARAGIALE, O. I 135.

Alte adverbe și locuțiuni adverbiale de afirmație sau de negație, atunci cînd apar singure, fie în dialog, ca răspuns la întrebări, fie în alte împrejurări (de exemplu ca propoziții incidente), prezintă situații diferite.

Adverbele și locuțiunile adverbiale de afirmație ca : *desigur, negreșit, firește, într-adevăr, cu siguranță* trebuie considerate mai curînd propoziții analizabile în care adverbul sau locuțiunea adverbială poate îndeplini o anumită funcțiune sintactică (predicat sau complement circumstanțial de mod), decît propoziții neanalizabile :

Cititorul a înțeles, ***desigur****, însă eu îmi fac totuși datoria de a-i explica unele puncte.* CARAGIALE, O. III 276.

— *Te întorci la prînz?*
— ***Firește.***

Propozițiile formate din adverbe și locuțiuni adverbiale de negație : *nicidecum, de loc, de fel* pot fi considerate ca o fază de trecere între propozițiile analizabile, în care aceste adverbe sînt părți de propoziție (de obicei complemente circumstanțiale de mod), și cele neanalizabile, în care funcțiunea lor sintactică nu se poate recunoaște :

— *Dar nu se ia* [boala]?
— ***De loc****; n-ai nici o grijă.* CARAGIALE, O. II 221.

(Vezi § 299 și 480.)

Observații. 1. Trebuie deosebite interjecțiile care constituie propoziții incidente neanalizabile intercalate într-o propoziție analizabilă :

Că și d-ta, ***zău****, vii c-o falcă-n cer și cu una-n pămînt.* REBREANU, I. I 63.

de interjecțiile care joacă rol de părți de propoziție :

El, de frica tontoroiului, ***zbughi*** *pe ușă-afară!* CARAGIALE, O. III 21

și de cele care exprimă adresarea, însoțind sau nu un vocativ :

Ai rînduit toate, ***măi*** *Culai?* SADOVEANU, O. XVII 430.

2. Interpretarea propozițiilor neanalizabile exprimate prin adverbul *nu* și mai ales prin *da, ba* drept fragmente analizabile, în care restul comunicării se subînțelege, este greșită. Ca și în cazul interjecțiilor, aceste adverbe pot fi pe de o parte propoziții neanalizabile, iar pe de altă parte, în anumite situații speciale, pot îndeplini rol de parte de propoziție în propozițiile analizabile (vezi § 496 A b).

PROPOZIȚIILE ANALIZABILE

§ **494.** În funcție de prezența sau de absența anumitor părți de propoziție, propozițiile analizabile se clasifică în :

simple sau dezvoltate — după cum în propoziție există numai părți principale (subiect, predicat) sau, pe lîngă părțile principale, mai există și părți secundare (atribute, complemente, elemente predicative suplimentare) ;

bimembre sau monomembre — după cum în propoziție există ambele părți principale sau numai una dintre ele.

În funcţie de existenţa sau inexistenţa unui verb la un mod predicativ sau a unei interjecţii cu funcţiune de predicat, propoziţiile analizabile se clasifică în verbale sau nominale. (Pentru propoziţiile care se află într-o situaţie intermediară vezi § 528.)

Orice propoziţie analizabilă, privită sub aceste trei aspecte diferite ale structurii ei, este în acelaşi timp: simplă sau dezvoltată, bimembră sau monomembră, verbală sau nominală (vezi § 500).

PROPOZIŢIILE SIMPLE ŞI PROPOZIŢIILE DEZVOLTATE

§ 495. 1. Se numeşte simplă propoziţia în care există numai părţi principale, atît subiectul, cît şi predicatul sau numai una dintre ele.

De obicei propoziţia simplă cuprinde amîndouă părţile principale:

Soarele străluceşte.

Rada-i slabă. COŞBUC, P. I 96.

Alteori nu există decît o singură parte principală, mai ales predicatul:

Ninge.

În unele propoziţii nominale trebuie să considerăm că avem numai subiect, deoarece şi în propoziţiile verbale asemănătoare aceeaşi parte de vorbire îndeplineşte funcţiunea sintactică de subiect.

Să se compare din acest punct de vedere propoziţia nominală:

Primăvară!

cu propoziţia verbală:

E primăvară!

În amîndouă propoziţiile substantivul *primăvară* este subiect.

Observaţie. Propoziţiile nominale simple alcătuite numai din subiect nu au predicat, dar nu sînt lipsite de predicaţie (vezi § 430 şi 502).

Existenţa unui subiect sau a unui nume predicativ multiplu nu face ca propoziţia simplă să devină dezvoltată:

Elevul şi eleva învaţă.

Priveliştea era sinistră şi grandioasă. CĂLINESCU, E. O. I 119.

Propoziţia este simplă şi atunci cînd conţine un vocativ, însoţit sau nu de o interjecţie, sau o interjecţie care nu joacă rol de parte de propoziţie:

Dumneata, moş Pricope, eşti vînător? SADOVEANU, O. XVI 410.

Stăi, mă! *nu te-apuca de năzbîtii.* CREANGĂ, P. 48.

2. Se numeşte dezvoltată propoziţia care, pe lîngă părţi principale, cuprinde şi una sau mai multe părţi secundare (atribute, complemente, elemente predicative suplimentare):

Doi oameni, cunoscuţi unul cu altul, călătoreau odată, vara, pe un drum. CREANGĂ, A. 143.

Ce vezi? întreab-o fată. COŞBUC, P. I 192.

Observaţie. Propoziţiile în care una dintre părţile principale (de obicei subiectul) este exprimată printr-un cuvînt compus sînt propoziţii simple:

Curtea-de-Argeş este un oraş.

Tot simple sînt şi propoziţiile al căror predicat este un verb la diateza reflexivă (vezi § 202):

Copilul se joacă.

Propoziţia este simplă şi atunci cînd numele predicativ este exprimat printr-un adjectiv sau adverb la gradul comparativ sau superlativ, exprimat prin construcţiile gramaticalizate formate cu *mai, mai puţin, cel mai, cel mai puţin, foarte, tot atît de*.

*Ea este **mai harnică**.*

*Cartea este **foarte interesantă**.*

În propoziţii al căror predicat ar putea fi considerat locuţiune verbală, interpretarea propoziţiei drept simplă sau dezvoltată depinde de felul cum se admite că e exprimat predicatul (vezi şi § 514).

Să se compare:

Iepurele a luat-o la fugă (propoziţie simplă cu predicatul locuţiune verbală)

cu

Instalaţia a făcut explozie (propoziţie dezvoltată cu predicat + complement direct).

PROPOZIŢIILE BIMEMBRE ŞI PROPOZIŢIILE MONOMEMBRE

§ **496.** Se numeşte propoziţie b i m e m b r ă propoziţia în care există atît subiect, cît şi predicat (sau elemente din grupul predicatului).

În mod obişnuit sînt exprimate amîndouă părţile principale:

Pădurea fumegă. GÎRLEANU, L. 56.

Tăceau acum toţi. REBREANU, I. I 86.

Raţele evoluau fără grijă în unda limpede şi rece. SADOVEANU, O. VIII 334.

E dimineaţă.

O b s e r v a ţ i e. Propoziţia *E dimineaţă* trebuie considerată bimembră, deoarece verbul *a fi* joacă rol de predicat verbal exprimînd existenţa, ca în construcţiile de tipul *mi-e foame*, iar substantivul *dimineaţă* este subiect.

Adeseori una dintre părţile principale poate să nu fie exprimată, propoziţia fiind totuşi bimembră.

A. Subiectul propoziţiei nu este de obicei exprimat în următoarele situaţii (vezi şi § 520, 522, 523):

a. cînd este inclus în forma verbului (persoanele I şi a II-a singular şi plural):

Dormi! . . . Un val de aer umed am adus cu mine-n casă. TOPÎRCEANU, O. 125.

O b s e r v a ţ i e. De asemenea, este de obicei inclus în forma verbului (persoanele a II-a singular sau I plural) şi subiectul nedeterminat cu valoare generală:

Deşi Arnota se vede din curtea mănăstirii, dar îndată ce ***începi*** *a sui, desimea pădurii şi înălţimea vechilor stejari îţi astupă vederea.* ALEXANDRESCU, P. 244.

*Să **nu ne luăm** după cîte se aud.* STANCU, D. 114.

b. cînd este subînţeles din context, deoarece a mai fost amintit :
Cocostîrcul s-a sculat cu noaptea-n cap. ***A intrat în baltă.*** *Pe picioarele lungi, subţiri ca nişte lugere, trupul lui se leagănă agale.* ***Din cînd în cînd îşi udă pliscul.*** GÎRLEANU, L. 77.

c. cînd este dedus dintr-o întreagă situaţie exprimată mai înainte :
— *Păcat numai că are un tată ticălos — observă dăscăliţa.*
— ***Aşa-i, doamnă,*** *murmură flăcăul.* REBREANU, I. I 86.

În citatul acesta, ca subiect al predicatului *aşa-i* trebuie subînţeles pronumele demonstrativ *asta* sau un substantiv ca *fapt, lucru* (într-o construcţie ca *faptul acesta*), care se referă la fraza : *păcat numai că are un tată ticălos.*

Trebuie considerate bimembre cu subiectul exprimat pe planul frazei propoziţiile (care au ca predicat un verb personal sau impersonal, un verb la diateza reflexivă cu valoare impersonală, o construcţie impersonală sau un adverb predicativ) regente ale unor propoziţii subiective, deoarece subordonatele lor joacă rol de subiect faţă de regentă.

Cine vrea să se facă frumos mănîncă şi tăieţei. ARGHEZI, P. T. 241.
Îţi pare că trăieşti un vis. TOPÎRCEANU, O. I 68
Se poate ca bolta de sus să se spargă. EMINESCU, O. I 38.
La urma urmei, poate să trag şi în lişiţi un singur foc, *îmi urmam eu monologul interior.* SADOVEANU, O. XVI 418.

B. Predicatul propoziţiei poate să nu fie exprimat în următoarele situaţii :

a. cînd se subînţelege din context, deoarece a apărut într-o propoziţie anterioară.

Subînţelegerea din context a predicatului se întîlneşte foarte des în dialog, unde comunicarea este redusă, de obicei, la elementul sau la elementele noi, esenţiale. Propoziţiile interogative parţiale în care întrebarea priveşte subiectul propoziţiei pot fi constituite numai dintr-un pronume interogativ cu funcţiune de subiect, restul fiind subînţeles :

— *Să-mi scoaţă calul!*
— ***Cine?...*** *Argaţii s-au culcat.* CARAGIALE, O. I 142.

Răspunsul la o propoziţie interogativă parţială cu întrebarea referitoare la subiect poate fi dat printr-un fragment de propoziţie alcătuită numai din subiect :

— *Cine cîştigă?*
— ***Aglaie*** *— şopti Costache.* CĂLINESCU, E. O. I 28.

Deşi neexprimat, predicatul poate avea determinări (complemente de toate felurile) :

Unele paseri spuneau una, ***altele alta.*** GÎRLEANU, L. 70.
Ahasverus răsuflă din greu; scoate o basma murdară cu care-şi curăţă fruntea de sudoare şi porneşte . . . ***Eu, după el.*** CARAGIALE, O. IV 7.

Dacă predicatul unei propoziţii pozitive bimembre este reluat într-o propoziţie negativă următoare, verbul poate să nu fie exprimat, rolul de predicat îndeplinindu-l negaţia :

Numai eu trebuie să plec, ***tu nu.***

Dacă însă predicatul unei propoziții negative bimembre este reluat în propoziția pozitivă care urmează, în locul verbului neexprimat apare o afirmație cu rol de predicat:

*Eu nu trebuie să plec, **tu însă da.***

b. cînd propoziția e eliptică:

— *Și să nu te miri, zise conul Petrache întorcîndu-se iar spre tînăr: nu-i plasă primprejur în care să fie cineva mai iubit de oameni, ca mine. Și sătenii au și bani, căci hîrtiile țin parale... Ei, tinere, ce zici?*

— *Ce să zic? Da vezi **că bătaia**...* GÎRLEANU, O. A. 211.

*Cocoana: Lac să fie, **că broaște**...* CARAGIALE, O. II 89.

Și în acest caz pot apărea determinări ale predicatului:

„Așa e, Doamne?" întrebă Aghiuță.
Da Dumnezeu nu răspunse.
„Așa e, sfinte Petre?"
*Sîmpietru... **nimic.*** CARAGIALE, O. III 40 (complement direct).

C. Amîndouă părțile principale pot să nu fie exprimate, propoziția fiind alcătuită numai din determinantele lor, atribute, complemente, elemente predicative suplimentare:

a. subiectul și predicatul se subînțeleg deoarece au mai fost amintite. În acest caz apar numai determinări ale lor. Această situație se întîlnește în special în dialog:

— *Unde ai căzut, ticălosule?*
— ***În colț la ulicioară.*** CARAGIALE, O. I 133 (complement).
— *Cîți domni a avut Țara Românească?*
— ***Mulți**, domnule.* CARAGIALE, O. I 131 (atributul unui complement care lipsește).

b. subiectul și predicatul sînt eliptice, deduse din situația în care se realizează comunicarea:

***Da-ncotro,-ncotro, flăcăule?** întreabă cineva din urmă pe tînărul călăreț.* CARAGIALE, O. I 219.

§ **497.** Sînt monomembre propozițiile în care nu există decît o singură parte de propoziție principală, subiectul sau predicatul, fără ca cealaltă parte să fie presupusă, subînțeleasă sau exprimată pe planul frazei.

A. Nu au subiect propozițiile monomembre cu predicatul exprimat:

a. printr-un verb unipersonal cu valoare impersonală, la diateza activă sau reflexivă: *a tuna, a ninge, a fulgera, a ploua, a se însera, a se întuneca, a se lumina* etc. care exprimă acțiuni legate de fenomene ale naturii:

Se-nserase bine. COȘBUC, P. I 249.

Ziua plouă, plouă pe-nserat,
Și cînd se crapă iar de ziuă, — plouă. TOPÎRCEANU, O. I 343.

Ca și în cazul propozițiilor bimembre, cînd predicatul unei propoziții pozitive monomembre e reluat într-o propoziție negativă următoare, verbul poate să nu fie exprimat, negația avînd rolul de predicat:

*Am crezut că plouă, **dar nu.***

Cînd predicatul primei propoziţii e un verb negativ, în propoziţia următoare poate fi înlocuit printr-o afirmaţie:

La şes nu plouă mult, ***la munte însă da.***

b. prin persoana a III-a singular cu valoare impersonală a verbului *a fi,* care exprimă existenţa:

Era într-o după-amiază de toamnă tîrzie. SADOVEANU, O. VIII 327.

c. printr-o expresie impersonală care conţine un verb la persoana a III-a singular cu valoare impersonală: *a fi bine* (sau *rău) de cineva, a(-i) fi scris, a-i merge bine* (*rău* etc.), *a i se năzări* etc.:

E bine de voi.

Mă!... ***că rău mi-a mai mers astăzi.*** CREANGĂ, P. 46.

Ne doare ***c-a fost scris aşa.*** COŞBUC, P. I 150.

d. prin persoana a III-a singular cu valoare impersonală a unui verb personal la diateza reflexivă:

La cabană se mănîncă bine.

Du-te o dată, ***ori ţi s-a făcut pesemne de vun conflict.*** CARAGIALE, O. VI 37.

O b s e r v a ţ i e. Pentru cazul în care propoziţii cu un predicat de felul celor de mai sus sînt regente ale unor subiective vezi § 496 A c.

Propoziţiile care conţin verbe personale ca *a zice, a spune, a chema,* la diateza activă, persoana a III-a singular, în construcţiile: *a zice* sau *a spune cuiva într-un fel, a chema pe cineva într-un fel* constituie o categorie intermediară între propoziţiile monomembre şi cele bimembre. Deşi la origine ele sînt bimembre, avînd subiecte subînţelese ca *cineva, oamenii, lumea,* astăzi aceste subiecte nu mai sînt prezente în mintea vorbitorilor.

— ***Cum te cheamă, măi copile?*** — *Ca pe tată-meu — Călin.* EMINESCU, O. I 84.

B. Nu au predicat propoziţiile nominale formate numai din subiect (vezi § 499 pct. 2 A şi observaţia de la § 495 pct. 1).

— ***Toamnă!*** *Pădurea fumegă.* GÎRLEANU, L. 56.

PROPOZIŢIILE VERBALE ŞI PROPOZIŢIILE NOMINALE

§ **498.** 1. Se numesc v e r b a l e propoziţiile care au în structura lor un verb la un mod predicativ sau o interjecţie cu funcţiune de predicat.

Propoziţiile care conţin un adverb predicativ trebuie considerate nominale, adverbul îndeplinind funcţiunea de nume predicativ, cu excepţia lui *poate,* care datorită originii sale verbale nu poate fi considerat decît predicat verbal. (Vezi § 528.)

După felul verbului care alcătuieşte predicatul sau care intră în componenţa predicatului, propoziţiile verbale sînt: propoziţii verbale cu predicat verbal şi propoziţii verbale cu predicat nominal.

A. Propoziţiile verbale cu predicat verbal conţin:

a. un verb predicativ:

Flăcăii tăcură. GÎRLEANU, O. A. 132.

Oştenii erau în şa. SADOVEANU, O. XVIII 88.

b. o interjecţie echivalentă cu un verb predicativ:

Deodată sare mînios, din bîrlog, ***haţ! dracul subsuoară*** *şi-l strînge, cu atîta putere, de era bietul drac să-şi dea sufletul.* CREANGĂ, P. 53.

Verbul poate să fie subînţeles din context sau eliptic (vezi § 496).

B. Propoziţiile verbale cu predicat nominal au în structura lor verbul copulativ exprimat:

Lina-i vinovată! COŞBUC, P. I 246

sau subînţeles din context pentru că a fost exprimat înainte:

Pieţele, ogrăzile, locurile virane sînt mări şi lacuri; ***uliţele, fluviuri şi niagare...*** CARAGIALE, O. II 162.

§ **499.** Se numesc n o m i n a l e propoziţiile în structura cărora nu există un verb la un mod predicativ.

În odaie linişte. GÎRLEANU, L. 84.

Ele pot conţine însă un predicat format din nume predicativ:

Cuminte mama! *Dumnezeu s-o odihnească.* CARAGIALE, O. III 159.

După conţinutul lor, propoziţiile nominale sînt de două feluri: c a l i f i c a t i v e, care exprimă atribuirea unei calităţi (vezi exemplul din Caragiale), şi e x i s t e n ţ i a l e, care exprimă existenţa, prezenţa obiectului denumit de substantivul subiect (vezi exemplul din Gîrleanu).

Spre deosebire de propoziţiile eliptice de un verb de mişcare, de declaraţie etc., cu care aparent se aseamănă, propoziţiile nominale nu exprimă deci mişcarea, ci o calitate sau existenţa. Să se compare următoarea propoziţie eliptică de un verb de mişcare:

Repede, flăcăi! toţi pe plocat!... CARAGIALE, O. I 121,

unde se presupune un verb ca *a se sui, a se urca*, cu propoziţia nominală existenţială:

Mam'mare se ridică bătrîneşte şi se duce în coridor:
— Goe! puişorule! Goe! Goe!
Goe nicăieri. CARAGIALE, O. I 270.

Apropiate din punctul de vedere al conţinutului de propoziţiile nominale sînt propoziţiile sau fragmentele de propoziţii în care se subînţeleg verbele *a fi* (copulativ sau predicativ), *a exista, a se afla*, exprimate mai înainte. Aceste propoziţii trebuie considerate verbale:

— Ei, ce-a fost, Ioane? întrebă dînsul frecîndu-şi mîinile.
— ***Nimic****—murmură flăcăul liniştit.* REBREANU, I. I 48.

Propoziţiile nominale trebuie deosebite de propoziţiile verbale în care scriitorul, pentru a obţine efecte stilistice, izolează în mod voit, cu ajutorul punctului sau al altor semne de punctuaţie echivalente cu punctul, anumite părţi de propoziţie (subiecte, complemente, atribute).

O cireadă *de boi şi de viţei... pasc...* ***Iarbă...*** CARAGIALE, O. II 139 (subiect şi complement direct izolate).

Uneori în acest caz este greu să ne dăm seama dacă avem de-a face cu părţi de propoziţie izolate sau cu propoziţii nominale, ambele interpretări fiind posibile:

Şi zilnic s-au curtat. ***Pichirea, mică şi pestriţă, dar şireată; păunul, mare, minunat de frumos, dar cam sec.*** GÎRLEANU, L. 71 (subiecte izolate cu determinantele lor sau propoziţie nominală).

Mi-a scos alta! ***Măsea nevinovată,*** *domnule!...* CARAGIALE, O. VI 204 (apoziţie dezvoltată sau propoziţie nominală).

Nu pot fi considerate propoziţii nominale substantivele izolate în nominativ, urmate sau nu de determinări:

Războiul *— iată evenimentul cel mare!* CARAGIALE, O. V 362.

Atît propoziţiile nominale calificative, cît şi cele existenţiale pot fi monomembre şi bimembre. Pe cîtă vreme propoziţiile calificative sînt de obicei bimembre şi mai rar monomembre, propoziţiile existenţiale sînt mai ales monomembre.

1. Propoziţiile nominale calificative, în care elementul esenţial este numele predicativ, sînt:

A. bimembre:

a. cu subiectul exprimat în cadrul propoziţiei respective:

Gîgîlicii — boţuri de aur, *cu două picături de rubin drept ochi.* GÎRLEANU, O. A. 233.

b. cu subiectul exprimat în context:

— Da... coana Veta ce zice?

— Consoarta mea?... Ce să zică?... De! ***ca muierea... mai ursuză.*** CARAGIALE, O. VI 9.

c. cu subiectul (pronume personal de persoana I sau a II-a) subînţeles din situaţia în care are loc vorbirea:

Bucuroşi de oaspeţi?

d. cu referire la un subiect neexprimat, care ar fi un pronume demonstrativ cu valoare concretă reprezentînd obiectul cunoscut vorbitorilor în momentul respectiv. (Obiectul este denumit în grupul numelui predicativ, unde apare însoţit de un adjectiv calificativ.)

Fragede flori, *gîndi fluturaşul.* GÎRLEANU, L. 30 (= acestea sînt flori fragede).

e. cu referire la un subiect neexprimat, care ar fi un pronume demonstrativ cu valoare abstractă, neutră, reprezentînd înlocuirea contextului precedent:

Spune Filip că făcea de-acestea şi cînd îi trăia cucoana. ***Acuma treaba lui,*** *ce-avem să ne amestecăm noi în aşa prostii?* SADOVEANU, O. VIII 50 (= asta e treaba lui).

f. care constituie predicatul unei propoziţii subiective (vezi § 496 A c):

Bine *că nu-s acasă; şi de n-ar veni degrabă şi mai bine-ar fi...* CREANGĂ, A. 48.

B. monomembre impersonale în care numele predicativ exprimă o apreciere de situaţie, referitoare uneori la un obiect indicat de un complement indirect:

Ferice de părinţii *cari l-au născut.* CREANGĂ, A. 19.

2. Propoziţiile nominale existenţiale, în care elementul esenţial îl constituie subiectul, la exprimarea căruia se poate reduce întreaga structură a propoziţiei, sînt:

A. monomembre, în care nu este exprimat decît subiectul sau grupul subiectului (substantivul subiect cu atributele lui) şi care afirmă doar existenţa (prezenţa) sau inexistenţa (absenţa) obiectului respectiv:

Duminecă. *Satul e la horă.* REBREANU, I. I 13.

Nimeni?... și dobitocul de fecior mi-a spus că Fănică și Zoe sînt aici. CARAGIALE, O. VI 121.

B. bimembre, în care, pe lîngă subiect, sînt exprimate elemente din grupul predicatului cu indicații asupra existenței obiectului denumit de subiect; elementele din grupul predicatului pot fi:

a. complemente indirecte și circumstanțiale:

***Un zgomot și o tevatură la poarta raiului**, de gîndeai că vin tătarii.* CARAGIALE, O. III 40.

b. propoziții subordonate (în această împrejurare structura propoziției nominale existențiale este redusă numai la subiect sau la grupul subiectului. Propoziția nominală poate fi considerată bimembră numai pe planul frazei, în raport cu subordonatele care o determină. Luată izolat, ea este monomembră):

Încotro te întorci numai îndemnuri la veselie și desfrîu! REBREANU, R. I 255.

CLASIFICAREA PROPOZIȚIILOR ANALIZABILE DUPĂ DIFERITE ASPECTE ALE STRUCTURII LOR

§ **500.** După cum s-a arătat la începutul acestui capitol, orice propoziție analizabilă, privită sub diferite aspecte ale structurii ei, este: simplă sau dezvoltată, bimembră sau monomembră, verbală sau nominală.

Există opt tipuri de propoziții diferite ca structură:

1. verbale simple bimembre:

Sună clopotele... E primăvară. CARAGIALE, O. II 182.

2. verbale simple monomembre:

Plouă, ninge, îngheață, se topește. CARAGIALE, O. II 172.

3. verbale dezvoltate bimembre:

Pe uliță trecu o caleașcă elegantă în goana cailor. REBREANU, I. I 86.

4. verbale dezvoltate monomembre:

***De-abia se înnoptase**, toți dormeau.* SLAVICI, O. I 140.

5. nominale simple bimembre:

*Pun mîna iute la desagă: **desaga goală**.* CARAGIALE, O. I 145.

6. nominale simple monomembre:

Iarnă. GÎRLEANU, L. 92.

7. nominale dezvoltate bimembre:

Vorba multă, sărăcia omului. Proverb.

8. nominale dezvoltate monomembre:

Noapte lucie. GÎRLEANU, L. 92.

BIBLIOGRAFIE

MIOARA AVRAM, *Cu privire la clasificarea propozițiilor după structură*, în *Culegere de studii. Limbă — Literatură — Metodică* (Institutul pedagogic de limbă și literatură rusă „Maxim Gorki"), București, 1962, p. 23—31.

PĂRȚILE PROPOZIȚIEI

NOȚIUNI GENERALE

§ **501.** Propoziția este constituită din cuvinte care stau în anumite raporturi între ele, îndeplinind diferite funcțiuni. Cuvintele sau grupurile de cuvinte din alcătuirea unei propoziții care pot fi identificate ca unități sintactice aparte după funcțiunea specifică îndeplinită în cadrul ei se numesc părți de propoziție.

Părțile propoziției sînt subiectul, predicatul, atributul, complementul (direct, indirect, de agent și circumstanțial de diferite feluri) și elementul predicativ suplimentar.

PĂRȚILE PRINCIPALE ȘI PĂRȚILE SECUNDARE ALE PROPOZIȚIEI

§ **502.** Dintre cele cinci părți de propoziție, subiectul și predicatul sînt părți principale, iar atributul, complementul și elementul predicativ suplimentar sînt părți secundare.

Părțile principale sînt cele care constituie minimul necesar pentru existența unei propoziții. Există propoziții (simple) alcătuite numai din părți principale, din amîndouă sau numai din una dintre ele :

Lumina scădea. SADOVEANU, O. III 253.

Nu e nimeni . . . plouă. BACOVIA, O. 106.

Iarnă. GÎRLEANU, L. 92.

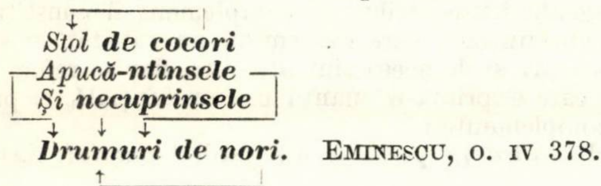
În propozițiile dezvoltate părțile principale reprezintă miezul propoziției, centrii ei de organizare în jurul cărora se grupează celelalte părți :

***Mița** blîndă **zgîrie** rău.* Proverb.

În ce privește raportul ierarhic dintre cele două părți de propoziție, se poate spune că mai important este predicatul, deoarece prin el se realizează în mod obișnuit predicația, care este esența propoziției (vezi § 419, 430). Relația dintre predicație și predicat face ca pînă și propozițiile monomembre (nominale) reduse numai la subiect să dea impresia referirii la un predicat neexprimat datorită prezenței predicației, pe cînd propo-

zițiile monomembre (impersonale) reduse numai la predicat sînt în mod evident nelegate de existența unui subiect. Importanța mai mare a predicatului, în comparație cu subiectul, pentru identificarea și caracterizarea propoziției rezultă din faptul că, spre deosebire de subiect, predicatul nu poate fi multiplu, din faptul că negarea predicatului este singurul element care dă caracter negativ propoziției în întregime, precum și din faptul, înrudit cu acesta, că întrebarea referitoare la predicat se răsfrînge asupra întregii propoziții, care tocmai de aceea se numește interogativă totală.

Părțile **s e c u n d a r e** ale propoziției se grupează în jurul părților principale, le complinesc înțelesul, adaugă diferite informații. Ele pot determina nu numai cuvinte cu rol de părți principale, ci și cuvinte care la rîndul lor sînt părți secundare de propoziție : un atribut poate avea atribute sau complemente, după cum un complement poate fi determinat de atribute sau de alte complemente.

Distincția între părțile de propoziție principale și cele secundare este o distincție exclusiv gramaticală și nu se referă la importanța pe care o are într-o comunicare concretă una dintre părțile propoziției. Părțile secundare de propoziție sînt secundare din punct de vedere gramatical în sensul că sînt subordonate altora. O parte secundară de propoziție poate avea însă într-o comunicare o importanță mai mare decît părțile principale. În propoziția *De ce ai scris cu creionul?* complementul circumstanțial de cauză *(de ce?)* sau cel instrumental *(cu creionul)* pot avea o importanță mai mare decît predicatul *(ai scris)* și decît subiectul (inclus : *tu*) ; de aceea ele poartă accent în propoziție.

DEFINIREA ȘI CLASIFICAREA PĂRȚILOR DE PROPOZIȚIE

§ 503. **P ă r ț i l e p r i n c i p a l e** de propoziție se definesc una prin alta, avîndu-se în vedere sensul, rolul uneia față de cealaltă : subiectul este partea de propoziție despre care se spune ceva cu ajutorul predicatului, el arată cine săvîrșește acțiunea exprimată de predicatul verbal sau cui i se atribuie o însușire ori o caracteristică exprimată prin numele predicativ, iar predicatul este partea de propoziție care atribuie subiectului o acțiune, o stare sau o însușire.

P ă r ț i l e s e c u n d a r e de propoziție se definesc în raport cu termenul determinat, care este calificat de obicei din punct de vedere morfologic : atributul este partea de propoziție care determină un substantiv sau un substitut al unui substantiv, iar complementul este partea de propoziție care determină de obicei un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție.

Probleme speciale pune determinarea unui substantiv. În general, dacă o parte secundară de propoziție determină un substantiv ea este atribut, chiar atunci cînd substantivul determinat este de origine verbală sau cu sens verbal — nume de acțiune sau de agent — și determinantul are aparență de complement. De exemplu, în propoziția :

Solul lui Apletin a început a vorbi cu glas gros și cumpănit, arătînd *i e ș i r e a* ***la lume*** *a pîrcalabului Irimia.* SADOVEANU, O. XVIII 420,

la lume este atribut al substantivului *ieșirea*, pe cînd în *a ieși la lume*, aceeași construcție este complement circumstanțial.

Cu toate acestea, există situații în care un substantiv este determinat de un complement. Un substantiv cu funcțiune de atribut (prepozițional sau apoziție), de obicei izolat, poate avea și complemente :

Adăogindu-se și sfaturile din cancelarie ale domnului Burlă, ***atunci*** *d i r e c t o r*, *tînărul suplinitor s-a împăcat cu noi.* SADOVEANU, O. XVI 458.

Un element de tangență între atribut și complement îl constituie categoria atributelor circumstanțiale, care determină un substantiv sau un substitut al unui substantiv și de aceea sînt atribute, dar se referă ca sens la un verb, față de care exprimă o nuanță circumstanțială, și prin aceasta se apropie de complemente :

Rămas *singur, zvîrlii cartea pe poclăzile din fundul patului.* SADOVEANU, O. VII 421.

§ **504.** Partea de propoziție numită element predicativ suplimentar are o situație specială în rîndul părților secundare de propoziție prin faptul că se referă în același timp la un nume și un verb : stă pe lîngă un verb, prin intermediul căruia determină un nume cu anumite funcțiuni sintactice (subiect, complement direct, indirect sau de agent).

Ca înțeles, această parte de propoziție se apropie mult de predicat, deci de o parte principală de propoziție ; între construcțiile nominale ale acestor două părți de propoziție apropierea se manifestă nu numai prin conținut, ci și prin construcție (în primul rînd prin acord). Deosebirea constă în verbele pe lîngă care apare numele predicativ propriu-zis (verbe copulative, mai mult sau mai puțin lipsite de sens lexical) și elementul predicativ suplimentar (în general verbe cu sens lexical deplin) ; există însă o trecere, cu diverse grade, de la verbe cu sens lexical deplin la verbe cu sens lexical din ce în ce mai slab, pînă la verbul copulativ prin excelență *a fi*.

Întrucît apare pe lîngă un verb, elementul predicativ suplimentar poate da impresia că se apropie de complemente. Această impresie este sporită în situațiile în care el are nuanțe circumstanțiale (de mod, de timp, de cauză etc.). Prin caracterul secundar al acestor nuanțe elementul predicativ suplimentar se apropie mai mult de atributul circumstanțial, de care totuși se deosebește clar prin apartenența la grupul verbului.

Elementul predicativ suplimentar este deci o parte secundară de propoziție care se situează la limita cu părțile principale prin asemănarea cu predicatul. De celelalte două părți secundare de propoziție el se deosebește prin dubla sa dependență (care în același timp îl apropie de amîndouă) și prin definirea în raport cu un termen calificat din punct de vedere sintactic.

§ 505. În ce privește clasificarea din cadrul fiecăreia, părțile de propoziție sînt tratate în mod diferit.

Subiectul nu este supus nici unei clasificări propriu-zise. Mijloacele de exprimare au aici un caracter unitar (substantiv sau altă parte de vorbire cu valoare de substantiv), fără probleme speciale în afară de cele puse de neexprimarea subiectului printr-un cuvînt special în propoziția dată (subiectul inclus și subînțeles) sau de repetarea exprimării lui (subiectul reluat), iar funcțiunea, sensul gramatical nu impun decît distingerea categoriei subiectului nedeterminat. Categoriile menționate nu sînt tratate însă ca elemente ale unei clasificări.

Predicatul este clasificat după mijloacele de exprimare în predicat verbal și predicat nominal. (Între cele două feluri de predicate deosebirea este legată și de sensul referirii la subiect — unul îi atribuie o acțiune, celălalt o însușire, o caracteristică —, dar clasificarea se bazează pe mijloacele de exprimare). Clasificarea aceasta nu este pur formală, deoarece ține seama și de valoarea unei anumite părți de vorbire : așa se explică faptul că la predicatul verbal se include nu numai predicatul exprimat printr-un verb sau o locuțiune verbală, ci și predicatul exprimat prin interjecții și prin unele adverbe predicative ; tot astfel, la predicatul nominal, numele predicativ nu este exprimat numai prin părți de vorbire din categoria numelui (substantiv, adjectiv, numeral, pronume), ci și prin forme verbale nominale și chiar prin adverbe.

Într-un mod similar se face și clasificarea „după formă" a atributului în atribut adjectival, substantival, pronominal, verbal și adverbial (unele dintre aceste specii au diverse subdiviziuni tot după caracteristici de exprimare : de exemplu, atributul substantival și cel pronominal se împart în atribute în genetiv, în dativ, cu prepoziție și apoziții). Întrucît speciile respective sînt distinse după valoarea pe care o are cuvîntul atribut, numeralul atribut nu constituie o specie aparte, ci este repartizat la atributul adjectival sau la cel substantival după valoarea lui, participiul este atribut adjectival, deși există o specie de atribut verbal pentru modurile cu alt specific etc.

Atributul este supus și unor clasificări referitoare la conținut. Dintre acestea una este iarăși comună cu o clasificare întîlnită la predicat în cadrul numelui predicativ : clasificarea în atribute, respectiv nume predicative, de identificare și de calificare. Asemănările dintre atribut și predicat în ceea ce privește cele două clasificări menționate sînt legate de asemănări mai importante dintre aceste părți de propoziție, mai exact dintre atribut și numele predicativ : asemănări de conținut (și unul și altul caracterizează elemente cu valoare substantivală, numai că numele predicativ „atribuie" caracteristica respectivă printr-un act de predicație realizat de obicei prin intermediul verbului copulativ) și de formă (aceleași mijloace de exprimare și procedeul comun al acordului, cu multe situații identice).

Alte două clasificări ale atributului pot fi considerate comune cu complementul, deși ponderea lor este diferită la cele două părți secundare de propoziție. Una dintre acestea este clasificarea după conținut care se face în cadrul celor mai multe specii de atribute (la cel adjectival, sub-

stantival, pronominal, mai puțin la cel verbal), în sensul distingerii valorilor gramaticale și chiar lexicale ale atributelor respective față de termenul determinat : atribute subiective, obiective, posesive etc. Acest criteriu de clasificare, secundar la atribut, este pentru complemente fundamental. În schimb, clasificarea după gradul de legătură cu elementul regent, deși privește ambele părți secundare de propoziție, este aplicată numai la atribute, unde se studiază față în față categoria atributelor izolate și a celor neizolate, întrucît aici există indici speciali ai celor două categorii.

În cadrul atributului se fac deci mai multe clasificări, după criterii variate : în primul rînd clasificarea, tradițională, după formă sau după calitatea morfologică a cuvîntului atribut, în cadrul căreia se face o clasificare după valori ; altă clasificare după gradul de legătură cu termenul determinat și, în cadrul categoriei atributelor izolate, clasificarea în atribute circumstanțiale și necircumstanțiale ; în sfîrșit, altă clasificare după conținut în atribute de identificare și de calificare.

Complementele se clasifică după conținut, și anume după ceea ce exprimă ele față de termenul determinat ; așa se deosebesc speciile principale de complemente : direct, indirect, de agent, circumstanțial de loc, de timp, de cauză, de scop, de mod etc. și tot așa se deosebesc mai departe unele subdiviziuni ale acestor complemente (de exemplu, subdiviziunile complementului circumstanțial de mod — de mod propriu-zis, comparativ, consecutiv — sau valorile complementului indirect). În cadrul fiecărui complement se urmăresc mijloacele de exprimare, după părțile de vorbire folosite și după felul de construcție a acestor părți de propoziție (de exemplu, complementul direct cu și fără *pe*), dar aceste elemente nu constituie criteriile unei clasificări propriu-zise.

Elementul predicativ suplimentar cunoaște o clasificare după mijloacele de exprimare de același fel ca la predicat : se distinge și aici construcția nominală de cea verbală. Mai importantă este însă clasificarea după partea de propoziție la care se referă elementul predicativ : subiect, complement direct, indirect sau de agent.

RAPORTURILE DINTRE PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE

§ **506.** Între părțile de propoziție există ambele feluri de raporturi sintactice posibile : în mod necesar raporturi de subordonare, dar și raporturi de coordonare.

Observație. Pentru raporturile de subordonare din cadrul propoziției se folosește mai obișnuit termenul *(raporturi de) determinare.*

Raporturi tipice de subordonare sau de determinare sînt cele exprimate de părțile secundare de propoziție (atît față de părțile principale, cît și față de părți care sînt la rîndul lor secundare). La acestea se disting clar termenii raportului de subordonare : într-un raport atributiv, ca cel din îmbinarea *casă mare*, de exemplu, atributul adjectival *mare* este determinantul substantivului *casă*, care are astfel calitatea de

termen determinat (sau regent); tot așa, complementul este determinant al unui termen determinat care poate fi verb, adjectiv, adverb, interjecție (vezi § 593). Mai puțin clară este situația elementului predicativ suplimentar din cauza dublei sale subordonări.

Raportul dintre cele două părți principale de propoziție se încadrează tot în categoria raporturilor de determinare sau de subordonare, deși acest raport se găsește într-o situație destul de deosebită: determinarea dintre subiect și predicat este oarecum reciprocă, ea are aspectul unei corelații de inerență, ceea ce se oglindește și în modul de definire a părților de propoziție respective (vezi § 516, 526). Expresia raportului de determinare dintre subiect și predicat este acordul dintre ele. Faptul că predicatul se acordă cu subiectul arată că, dacă se pune problema distingerii unui determinant și a unui determinat în acest raport de un tip aparte, subiectul poate fi considerat termenul determinat, iar predicatul determinantul lui. Este vorba aici de raportul strict gramatical dintre subiect și predicat, și nu de raportul ierarhic dintre ele din punctul de vedere al importanței pentru propoziție (pentru acesta vezi § 502).

O problemă mai dificilă este aceea a raportului dintre o apoziție și termenul la care se referă ea. De altfel apoziția ridică și alte probleme, legate de încadrarea ei între părțile propoziției. În mod tradițional apoziția este considerată o specie de atribut (substantival și pronominal), deci ca termen determinant într-un raport de subordonare. În această calitate ea apare, ca orice atribut, pe lîngă un substantiv sau un echivalent al unui substantiv (pronume, numeral), dar, spre deosebire de celelalte atribute (și, în general, de părțile secundare de propoziție), ea nu este subordonată din punct de vedere logic față de termenul determinat de ea din punct de vedere gramatical: apoziția exprimă o noțiune identică, pentru vorbitor, cu noțiunea exprimată de termenul determinat. Această situație specială poate da impresia, uneori, că apoziția îndeplinește aceeași funcțiune sintactică cu termenul pe care, de fapt, îl determină. Pe de altă parte, apoziția are o poziție aparte în cadrul atributului și prin aceea că ea poate determina și o propoziție, precum și prin existența unor construcții în care identitatea de noțiuni specifică apoziției apare între adverbe, adjective, verbe la gerunziu, deci în situații care nu pot fi cuprinse în sfera apoziției ca specie de atribut; pentru construcțiile de acest fel nu se poate găsi un loc mai potrivit nici printre complemente, fiind vorba de construcții oarecum intermediare între apoziția propriu-zisă și complement, de aceea ele sînt studiate totuși în legătură cu apoziția, pe baza apropierii de conținut.

Raporturi de c o o r d o n a r e există și între părțile principale, și între părțile secundare, ba chiar și între o parte principală și una secundară dacă între ele nu există un raport de determinare. Coordonarea apare de obicei între părți de propoziție de același fel; în această situație părțile de propoziție coordonate pot fi considerate ca elemente ale unei părți de propoziție multiple. Se pot coordona însă și părți de propoziție diferite între ele care se referă la același cuvînt.

EXPRIMAREA PĂRŢILOR DE PROPOZIŢIE ŞI A RAPORTURILOR DINTRE ELE

§ 507. Părţile de propoziţie se exprimă prin cuvinte din categoria părţilor de vorbire cu înţeles de sine stătător (substantiv, adjectiv, pronume, numeral, verb, adverb, interjecţie) sau prin cuvinte de acest fel însoţite de cuvinte ajutătoare (prepoziţie, articol, verb copulativ). Nu toate părţile de vorbire cu înţeles de sine stătător pot exprima orice parte de propoziţie : adverbul, de exemplu, nu poate fi subiect şi nici complement necircumstanţial ; la verb există deosebire mare, după forme, între funcţiunile modurilor personale şi ale celor nepersonale : la moduri personale (care tocmai de aceea se numesc predicative) verbul este predicat, pe cînd la moduri nepersonale (nepredicative) el poate fi subiect (cu excepţia participiului nesubstantivizat şi a gerunziului), atribut, complement sau element predicativ suplimentar.

§ 508. Raporturile de s u b o r d o n a r e sau de determinare dintre părţile de propoziţie au diferite mijloace de exprimare :

1. F l e x i u n e a (schimbarea formei cuvîntului) poate exprima raporturi foarte variate, uneori prin aceeaşi formă. Ea face posibil şi procedeul sintactic al acordului.

Acordul este potrivirea de formă între părţi de propoziţie legate prin anumite raporturi de determinare în ce priveşte expresia categoriilor gramaticale pe care le au în comun (gen, număr, caz, persoană). Se face acord între subiect şi predicat, între anumite atribute şi termenul lor determinat, între elementul predicativ suplimentar şi subiectul sau complementul la care se referă acesta.

O b s e r v a ţ i e. Într-un sens mai larg se vorbeşte de acord şi pentru potrivirea dintre forma unui pronume şi forma substantivului căruia îi ţine locul, dar această situaţie nu interesează problema acordului ca procedeu sintactic de legătură între unele părţi de propoziţie.

Acordul poate fi de trei feluri : acord gramatical, acord după înţeles şi acord prin atracţie. Acordul gramatical (propriu-zis sau după formă) este cel la care se ţine seama exclusiv de forma cuvintelor acordate : de exemplu, dacă subiectul sau substantivul determinat de un atribut au formă de singular, predicatul sau atributul adjectival sînt puse tot la singular. Acordul după înţeles se orientează după conţinutul, după sensul cuvîntului cu care se face acordul : dacă subiectul are formă de singular, dar înţeles de plural (de exemplu, cînd este exprimat printr-un substantiv colectiv), predicatul stă la plural. Acordul prin atracţie prezintă concordanţa formală a cuvîntului determinant nu cu cel determinat de el, ci cu alt cuvînt din propoziţie care este aşezat mai aproape sau care se impune mai mult atenţiei : astfel, din cauza apropierii de un complement direct sau indirect la plural, un predicat care ar fi trebuit să stea la singular poate lua formă de plural atras de numărul complementului.

O b s e r v a ţ i e. Acordul după înţeles şi acordul prin atracţie reprezintă abateri de la regulile acordului. Pe lîngă fapte care constituie greşeli incontestabile (de exemplu, acordul

prin atracție al predicatului cu un complement), există însă fapte de acord după înțeles sau prin atracție care s-au generalizat și au fost acceptate de limba literară, avînd perspective să devină chiar reguli.

Pentru întrebuințarea, în afara acordului, a cuvîntului determinant la o formă flexionară cerută de termenul determinat se folosește uneori termenul *recțiune* sau *regim:* de exemplu, pentru forma cazuală a unui complement cerută de raportul față de verb.

2. Joncțiunea se realizează prin prepoziții la diferite raporturi (atribut, nume predicativ, complement, element predicativ suplimentar), prin verbe copulative la raportul dintre subiect și numele predicativ și prin articole (articolul posesiv și demonstrativ) la unele atribute și nume predicative.

Observație. Într-o anumită măsură pot fi considerate elemente de joncțiune și formele flexionare neaccentuate ale pronumelui personal care reiau sau anticipă complementele directe și indirecte (mai ales cînd complemetele propriu-zise nu au formă specifică).

3. Juxtapunerea (sau simpla alăturare, fără elemente de legătură, a cuvintelor între care există un raport de determinare) se folosește la exprimarea apoziției, precum și a numelui predicativ în propoziții nominale.

4. Topica sau ordinea cuvintelor poate marca următoarele funcțiuni sintactice ale acestora : calitatea de nume predicativ (în raport cu subiectul), de complement direct (tot în raport cu subiectul) și de apoziție (în raport cu termenul determinat) ; acest rol al topicii se manifestă atunci cînd forma singură a cuvintelor respective nu este suficientă pentru înlăturarea confuziei posibile cu privire la funcțiunea îndeplinită de ele.

5. Intonația marchează funcțiunea de predicat a unui nume lipsit de copulă.

6. Pauza nu exprimă raporturi sintactice propriu-zise, ci nuanțe ale unor raporturi ; prin ea se marchează deosebirea de conținut dintre o parte secundară izolată față de aceeași parte de propoziție cînd e neizolată.

§ **509.** Raporturile de coordonare dintre părțile de propoziție se exprimă prin :

1. joncțiune, realizată prin conjuncții și locuțiuni conjuncționale (coordonatoare) ;
2. juxtapunere ;
3. intonație, mijloc însoțitor al fiecăruia dintre cele două mijloace.

PĂRȚI SIMPLE, DEZVOLTATE, RELUATE ȘI MULTIPLE

§ **510.** În mod obișnuit o parte de propoziție este constituită dintr-un singur cuvînt cu sens lexical de sine stătător sau dintr-un cuvînt de acest fel însoțit de un cuvînt ajutător. În aceste situații părțile de propoziție sînt simple. De exemplu, în propoziția :

O sprînceană / alburie/ se ivește/ pe coama/dealului. CARAGIALE, O. I 52, toate părțile de propoziție sînt simple ; dintre acestea atributele *alburie*

și *dealului* sînt exprimate prin cîte un singur cuvînt, subiectul *o sprînceană* printr-un substantiv însoțit de articol nehotărît, predicatul *se ivește* printr-un verb însoțit de pronume reflexiv, iar complementul circumstanțial *pe coama* printr-un substantiv însoțit de prepoziție.

În aceeași categorie, a părților de propoziție simple, intră în mod firesc părțile de propoziție exprimate prin forme verbale compuse (de exemplu, un predicat exprimat printr-un verb la perfectul compus sau la viitor, un subiect, atribut sau complement exprimat printr-un infinitiv perfect activ sau prin orice mod nepersonal al diatezei pasive), dar și construcțiile cu un verb copulativ, la un mod personal sau nepersonal, și un nume predicativ (dat fiind că verbul copulativ nu are sens lexical de sine stătător):

***Ești fecior** de împărat și **ai să fii împărat**.* CARAGIALE, O. I 119.

E rău** / **a fi supus
La oricare tiran. ALEXANDRESCU, O. 240.

§ **511.** Există însă și părți de propoziție constituite din îmbinări de două sau mai multe cuvinte cu sens lexical de sine stătător; părțile de propoziție de acest fel sînt d e z v o l t a t e (sau complexe).

În categoria părților de propoziție dezvoltate intră cele exprimate prin cuvinte compuse, locuțiuni cu valoarea unor părți de vorbire care au sens lexical de sine stătător (locuțiuni verbale sau adverbiale, de exemplu):

***Ții minte** tu, iubita mea,*
O noapte de argint în care
Mi-ai arătat pe cer o stea
*Din **carul-mare**?* TOPÎRCEANU, O. I 300.

Dacă acestea pot fi considerate ca reprezentînd îmbinări lexicale cu un singur înțeles, alteori îmbinările sînt mai libere, mai gramaticale. În această categorie intră, de exemplu, construcții ca *acum doi ani*, *de azi înainte*, *prima oară* etc.:

***Întăia oară** m-ai văzut **acum cîțiva ani**.* SADOVEANU, O. XVI 106.

Există cîteva tipuri de părți de propoziție dezvoltate care pun și unele probleme specifice; așa sînt construcțiile absolute, construcțiile infinitivale relative, unele construcții cu repetiție, construcțiile comparative și construcțiile restrictive.

1. Construcțiile absolute sînt construcții circumstanțiale participiale, gerunziale și infinitivale care sînt izolate și au o structură complexă, cu un subiect al lor diferit de subiectul propoziției din care formal fac parte:

***Acestea zise**, a murit liniștit.* SADOVEANU, O. XVI 541.

*Odată, **slujind un episcop oarecare de hramul bisericei, la Buna Vestire din Iași**, părintele Duhu intră în biserică.* CREANGĂ, A. 137.

O b s e r v a ț i e. Și un infinitiv neizolat poate avea un subiect diferit de restul propoziției, formînd împreună o parte dezvoltată de propoziție: *El, citind însuși, o lipsea de mulțumirea de a-i citi ea.* SLAVICI, N. I 260.

2. Construcțiile infinitivale relative sînt formate dintr-un infinitiv și un pronume sau un adverb relativ cu diverse funcțiuni față de verbul la infinitiv (subiect, complement direct, circumstanțial etc.); construcția în întregime are rol de subiect pe lîngă verbul *a fi* (mai rar) sau, mai des, pe lîngă *a avea* cu sensul „a exista, a se găsi" sau rol de complement direct pe lîngă verbul *a avea:*

a. construcție infinitivală relativă cu rol de subiect:

Cînd e minte, nu-i ***ce vinde.*** CREANGĂ, P. 45.

Acu n-are ***cine mă spăla,*** *n-are* ***cine mă îngriji...*** *n-are* ***cine-mi spune o vorbă bună.*** SADOVEANU, O. VI 599

Era ***de unde sătura și mai mari mulțimi.*** SADOVEANU, O. XIII 9.

b. construcție infinitivală relativă cu rol de complement direct:

Așa-i blăstămul nostru, cucoane, n-ai ***ce ne face...*** SADOVEANU, O. VI 203.

Iarna vine, vara trece
Și n-am ***cu cine-mi petrece.*** TOPÎRCEANU, O. I 124.

Și din spaima ceea, am fugit noi mai jumătate de sat înapoi, fără să avem ***cînd îi zice popei...*** CREANGĂ, A. 42.

Construcțiile infinitivale relative sînt echivalente directe ale unor propoziții subiective sau completive directe cu verbul la conjunctiv. Cf.:

Dac-ar fi să iasă toți învățați, după cum socoți tu, n-ar mai avea ***cine să ne tragă ciubotele.*** CREANGĂ, A. 13.

3. Unele construcții alcătuite dintr-un cuvînt repetat cu prepoziție prezintă particularitatea că în ansamblu îndeplinesc o anumită funcțiune sintactică (de cele mai multe ori sînt complemente circumstanțiale de mod) care nu poate fi atribuită cuvîntului de bază. În propoziția:

Braț de braț *pășesc alături.* EMINESCU, O. I 154,

îmbinarea *braț de braț* are funcțiunea de complement circumstanțial de mod pe care nu o poate îndeplini substantivul *braț* singur.

În aceeași situație sînt și construcțiile cu pronumele nehotărît *unul* și *altul* în diverse forme: *unul altuia, unul pe altul, unul după altul* etc. care exprimă reciprocitatea. În propoziția:

Tatăl meu și maică-mea au venit ***unul spre altul*** *din două extremități ale teritoriului românesc.* SADOVEANU, O. XVI 390,

unul spre altul reprezintă în ansamblu un complement circumstanțial de mod; această funcțiune nu este îndeplinită nici de *unul*, care e în nominativ, apropiat mai curînd de subiect, nici de *spre altul*, care este în mod evident un circumstanțial de loc.

4. Construcțiile comparative, care pot avea funcțiune de complement circumstanțial de mod (comparativ), de atribut, de nume predicativ sau de element predicativ suplimentar, au caracter complex întrucît în interiorul lor se poate distinge calitatea sintactică a termenului cu care se face comparația: subiect, complement de diverse feluri, mai rar atribut sau nume predicativ. Comparația este marcată de prezența lui *ca (și), cît (și)* sau *decît;* funcțiunea termenului cu care se face comparația rezultă din modul de construcție al acestor elemente comparative, care nu e unitar tocmai pentru că depinde de funcțiunea termenului cuprins în construcția comparativă cu caracteristicile sale formale — caz sau pre-

poziție specifică (pentru excepția referitoare la comparația cu un subiect, la care se folosește acuzativul în loc de nominativ, vezi § 298). Astfel, în :

Ți-am dat ca și lui,

întreaga construcție *ca și lui* este un complement circumstanțial de mod comparativ, în cadrul căruia comparația se face cu un complement indirect, ceea ce explică prezența dativului.

5. Construcții restrictive se găsesc la diverse părți de propoziție, care apar însoțite de adverbe ca *numai, doar* sau, în propoziții negative, *decît* pentru exprimarea exclusivității. De exemplu, în propoziția :

Nu putem primi lîngă noi ***decît barbați*** *fără șovăire.* SADOVEANU, O. XIII 479,

construcția restrictivă *decît barbați* cuprinde complementul direct.

Interpretarea tuturor construcțiilor menționate drept părți de propoziție dezvoltate nu exclude analiza internă a construcțiilor respective, identificarea lui *întîia* din *întîia oară* ca atribut, a lui *cînd* din *cînd îi zice popii* ca circumstanțial de timp etc.

Observație. Trebuie evitată folosirea noțiunii de parte dezvoltată de propoziție numai după criterii logice, de înțeles unitar, cum ar fi, de exemplu, la analiza atributelor neizolate de identificare împreună cu substantivele determinate de ele. În proverbul :

Pisica cu clopoței nu prinde șoareci,

subiectul este numai *pisica,* deși ceea ce se afirmă prin predicat e valabil numai pentru *pisica cu clopoței.*

§ **512.** Unele părți de propoziție pot fi reluate sau anticipate prin alte cuvinte cu aceeași funcțiune.

Subiectul poate fi anticipat printr-un pronume personal pentru accentuarea predicatului (vezi § 521) :

Dar o să vie ***ea o vreme*** *cînd să se găsească cineva să scrie și despre vitejiile românilor.* GHICA, S. 47.

În același timp subiectul așezat mai departe de predicat poate fi reluat printr-un pronume pentru precizarea subiectului (vezi § 521). Precizarea subiectului prin reluare se poate face și atunci cînd subiectul nu e despărțit de predicat ; în această situație subiectul reluat stă după predicat :

Tinerețea *ne înșală poate* ***ea*** *pe noi, dar noi nu putem înșela nicicînd tinerețea.* I. Agîrbiceanu, *Scene* (București, f.a.), p. 153.

Tot după predicat stă subiectul reluat precedat de *și* adverbial :

Safta însă, *văzînd că el nu mai zice nimic, tăcu* ***și ea.*** SLAVICI, N. I 126.

Complementul direct și cel indirect pot fi reluate sau anticipate prin forme neaccentuate de acuzativ sau de dativ ale pronumelui personal și reflexiv. Acest fenomen are loc în anumite condiții, legate de felul complementului (nume de lucru sau de ființă, articulat sau nearticulat, categorii de pronume etc.) ; în general reluarea este mai frecventă decît anticiparea (vezi și § 147). Exemple :

a. complement direct :

Pe bunicii *după tată nu* ***i****-am apucat.* SADOVEANU, O. XVI 391.

*Să-****i*** *trimetem* ***pe copii*** *să se plimbe pîn lume un an.* CARAGIALE, O. I 120.

b. complement indirect:
Nevestei *mele să-i mai spui*
Să-mi cumpere o coasă. COŞBUC, P. II 59.
Din codru rupi o rămurea,
Ce-i pasă ***codrului*** *de ea:*
Ce-i pasă ***unei lumi*** *întregi*
De moartea mea! COŞBUC, B. I. 158.

§ **513.** Părţile de propoziţie de acelaşi fel (cu aceeaşi funcţiune sintactică) coordonate între ele se numesc multiple.

Bărbaţi şi femei *alergau* ***la uşi şi la ferestre*** *ca să vadă cine trece.* GHICA, S. 206.

La tabăra din Lunca-Mare, Potcoavă s-a întîlnit cu un vechi prietin ***de lupte, bucurii şi năcazuri.*** SADOVEANU, O. XVIII 300.

Poate fi multiplă orice parte de propoziţie cu excepţia predicatului. Coordonarea între două predicate este o coordonare între două propoziţii diferite, chiar dacă subiectul sau un complement sînt aceleaşi:

Tu taci ş-asculţi povestea ei
Şi stai îngîndurată. COŞBUC, P. I 192.

Numele predicativ (cu un singur verb copulativ) poate fi însă multiplu:

Atunci copila părintelui, cum era ***sprinţară şi plină de incuri,*** *a bufnit de rîs.* CREANGĂ, A. 3.

Părţile de propoziţie multiple pun unele probleme specifice lor: probleme de acord la subiectul multiplu (vezi § 537, 538, 541 şi 544), probleme legate de repetarea sau nerepetarea unor cuvinte ajutătoare (prepoziţii, articole, adverbe de comparaţie) la numele predicative, atribute şi complemente (vezi § 695–697, 700–701 şi 704).

LOCUŢIUNILE

§ **514.** Analiza sintactică a părţilor de propoziţie depinde adesea de recunoaşterea sau nerecunoaşterea caracterului de locuţiune al unui grup de cuvinte.

Cînd este vorba de locuţiuni care au valoarea unor părţi de vorbire cu sens lexical de sine stătător, cum sînt locuţiunile verbale sau cele adverbiale, deosebirile dependente de cele două interpretări opuse constau în extinderea acordată unei părţi de propoziţie, în descrierea modului ei de exprimare şi în interpretarea determinărilor care urmează. De exemplu, locuţiunile verbale al căror verb de bază este predicativ şi se găseşte la un mod personal sînt considerate ca formînd în bloc predicatul propoziţiei, dar aceasta mai ales datorită conţinutului, datorită unităţii de înţeles: *dau zor* „zoresc”, *se dă de-a rostogolul* „se rostogoleşte” etc. Din punct de vedere sintactic ele pot fi analizate după funcţiunea elementelor componente: verbul *a da* este predicatul propriu-zis, iar faţă de el *zor* este complement direct, *de-a rostogolul* complement circumstanţial de mod. Interpretarea locuţiunii verbale în bloc drept predicat nu exclude deci posibilitatea şi chiar necesitatea analizei sintactice în cadrul locuţiunii;

numai la locuțiunile cu un grad înalt de sudură poate fi uneori neclară funcțiunea unor elemente componente față de verb, de exemplu *bag de seamă* (vezi § 17). În analiza restului propoziției trebuie distinse elementele care determină locuțiunea în ansamblu de cele care determină numai un element din cadrul locuțiunii : *am curaj(ul)* sau *am nădejde(a)* pot fi considerate locuțiuni verbale cu sensul „îndrăznesc", respectiv „nădăjduiesc", dar complinirea care arată obiectul îndrăznelii sau al nădejdii în *am curaj(ul) (de) a spune, am nădejde(a) (de) a termina* nu este complement direct, așa cum ar fi complinirea verbelor *a îndrăzni, a nădăjdui,* ci atribut pe lîngă substantivul *curaj(ul), nădejde(a)* (vezi § 581).

Observație. Complinirile unor locuțiuni în ansamblu sînt aceleași ca și ale părților de vorbire simple echivalente cu locuțiunile, de aceea în descrierea elementelor determinate de diversele feluri de complemente e suficient să se vorbească de verbe, adverbe și adjective, fără a se adăuga de fiecare dată și locuțiunile corespunzătoare.

Interpretarea unui grup de cuvinte drept îmbinare liberă sau locuțiune prepozițională are consecințe importante pentru analiza părților secundare de propoziție. Dacă îmbinarea *în ipoteza* ar fi considerată o locuțiune prepozițională, atunci *în ipoteza reușitei* ar forma împreună o singură parte de propoziție (complement circumstanțial) ; construcția este însă analizabilă în două părți de propoziție : *în ipoteza,* complement condițional, + *reușitei,* atribut (vezi și § 665, iar, pentru fapte asemănătoare, § 633 și 650).

CUVINTE CARE NU SÎNT PĂRȚI DE PROPOZIȚIE

§ **515.** Există cuvinte care fac parte din propoziție, dar nu sînt „părți de propoziție".

Unele dintre ele nu pot fi nici măcar atrase în analiza altor părți de propoziție, ci au un rol aparte. În această situație se pot găsi substantive și pronume în vocativ sau interjecții.

Altele pot fi înglobate în cadrul unei părți de propoziție. De exemplu, pronumele personal cu valoare neutră în acuzativ *(o)* sau în dativ *(-i)* se analizează împreună cu verbul regent :

*Mă așteptam că **ai s-o pățești** odată cu lecțiile d-tale.* REBREANU, R. I 242.

*Face ca și atunci cînd îi curgea sîngele șiroi și el **îi da** că n-are nimic.* SADOVEANU, O. I 245.

Tot așa se analizează și adverbul negativ *nu* însoțitor al unui verb.

Cuvintele ajutătoare din cadrul propoziției, cum sînt prepozițiile și locuțiunile prepoziționale, articolele, adverbele instrumente ale gradelor de comparație, intră în construcția unor părți de propoziție. Conjuncțiile nu constituie părți de propoziție și nici nu intră în componența unor asemenea părți : ele fac legătura între părți de propoziție coordonate și între propoziții aflate în raport de coordonare sau de subordonare. Dintre

elementele de legătură între propoziţii numai pronumele, adjectivele pronominale şi adverbele pronominale relativ-interogative şi nehotărîte au şi rol de părţi de propoziţie în cadrul propoziţiei subordonate.

Unele cuvinte din cadrul propoziţiei au situaţii mai puţin clare din punctul de vedere al calificării lor ca părţi de propoziţie : aşa sînt adverbe de felul lui *tocmai*, *chiar*, *şi* care pot apărea pe lîngă orice parte de propoziţie. De exemplu :

Şi fata s-a-ndrăgit de el,
Că doară **tocmai** *Viorel*
I-a fost menit. COŞBUC, B. I. 17.

BIBLIOGRAFIE

1. D. D. DRAŞOVEANU, *Despre natura raportului dintre subiect şi predicat*, în CL III (1958), p. 175–182.
2. MARIA GABREA, *Probleme de teorie şi analiză gramaticală. B. Părţi de propoziţie complexe*, în LL VI (1962), p. 141–148.
3. ŞTEFAN GIOSU, *Indicaţii practice cu privire la analiza sintactică*, în AUI III (1957), p. 167–185.
4. AL. GRAUR, *Părţile principale ale propoziţiei*, în LL VI (1962), p. 47–52.
5. VALERIA GUŢU-ROMALO, *Despre clasificarea părţilor secundare de propoziţie*, în LR XII (1963), nr. 1, p. 25–35.
6. MIRCEA MITRAN, *Despre apoziţie şi raportul apozitiv*, în LR XII (1963), nr. 1, p. 36–45.
7. SORIN STATI, *Elementul regent în relaţia de subordonare*, în SCL VIII (1957), p. 263–273.
8. LAURA VASILIU, *Părţile de propoziţie multiple*, în SG III (1961), p. 79–91.

SUBIECTUL

§ 516. Subiectul este partea de propoziţie care arată cine săvîrşeşte acţiunea exprimată de predicatul verbal sau cui i se atribuie o însuşire ori o caracteristică exprimată prin numele predicativ. Subiectul este deci partea de propoziţie despre care se spune ceva cu ajutorul predicatului :

***Boierii** ieşiră mîhniţi.* NEGRUZZI, S. I 140.
***Rada**-i slabă.* COŞBUC, B. I. 78.

Cînd predicatul propoziţiei este un verb la pasiv sau la reflexiv pasiv, subiectul arată pe cel care suferă acţiunea exprimată de predicat, iar autorul acţiunii, dacă este exprimat, este redat printr-un complement de agent :

***Niţă** a fost îndemnat de camarazi . . . să iasă la plimbare.* CARAGIALE, O. I 25.
***Pomul** care nu face roadă se taie şi în foc se aruncă.*

Observaţie. Gerunziul şi infinitivul, deşi forme verbale nepredicative, pot avea subiect, care poate fi comun sau diferit de subiectul verbului predicativ (vezi § 219, 221). Cînd e comun cu subiectul verbului predicat, subiectul poate fi neexprimat sau exprimat, dar nici

în ultimul caz nu se poate vorbi de subiectul propriu gerunziului sau infinitivului, ci de subiectul întregului grup format din verbul predicat+gerunziu sau infinitiv. Astfel, în exemplul:

*La cea din urmă, stringînd **părintele Duhu** para cîte para, și-a comisionat cărți spiritiste.* CREANGĂ, A. 141,

subiectul *părintele Duhu* este atît subiectul gerunziului *(stringînd)*, cît și al predicatului *(și-a comisionat)*, cu toate că e așezat lîngă gerunziu. De același tip este și exemplul:

*Am intenția de a merge **eu** la gară.*

Cînd însă e diferit de subiectul verbului predicat, subiectul gerunziului sau al infinitivului trebuie să fie exprimat. Acestea sînt de fapt singurele situații care interesează sintaxa subiectului:

*Și către sară, ajungînd **moșneagul** și cu purcelul acasă, pe babă o și apucă un tremur, de spaimă, și începe a se văicăra.* CREANGĂ, P. 84.

*Vine vremea de a pricepe **omul** ce-i bine și ce-i rău.* CREANGĂ, A. 35.

PRIN CE SE EXPRIMĂ SUBIECTUL

§ **517.** Subiectul poate fi exprimat printr-un substantiv sau prin orice altă parte de vorbire cu valoare de substantiv (pronume, adjectiv substantivizat etc.).

1. Substantiv (propriu sau comun):

***Pavel** făcu o păreche de ciubote de iuft **vărului** mieu Ioan.* CREANGĂ, A. 103.

***Caii** mergeau la pas.* SADOVEANU, O. III 47.

*Dar **un luceafăr**, răsărit*
Din liniștea uitării,
Dă orizon nemărginit
Singurătății mării. EMINESCU, O. I 175.

*Acolo, între goruni, le-a fost **descălecatul**.* SADOVEANU, O. XVIII 91.

***Întoarcerea** lui Măgură stîrni mare bucurie în toată unitatea.* CAMILAR, N. I 418.

2. Pronume:

a. personal:

***Tu** mă știi. **Eu** rîd într-una.* COȘBUC, B. I. 194.

— *Da de unde vii **dumneata**, măiculiță... ?* CARAGIALE, O. II 246.

b. posesiv:

***Ai mei** pierduți sînt, pașă, toți.* COȘBUC, B. I. 97.

***Ale noastre** sînt flori la ureche pe lîngă cele ce spune în cărți.* CREANGĂ, O. 190.

c. demonstrativ:

S-or topi răcelile zăpezii
Cînd va fi de-aicea să mă duc
*Și va fi nu peste mult **aceasta**.* BENIUC, V. 78.

d. relativ-interogativ:

*Și **cine** l-a fermecat?...*
Mîndrulița lui din sat. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 11.

e. nehotărît:
Cînd ***unul*** *trece,* ***altul*** *vine*
În astă lume a-l urma. EMINESCU, O. I 204.
f. negativ:
Nu-i ***nimeni*** *drac și* ***nimeni*** *sfînt!* COȘBUC, B. I. 154.
3. Adjectiv substantivizat:
Scumpul *mai mult păgubește,* ***leneșul*** *mai mult aleargă.* NEGRUZZI, S. I 248.
Cel mic *era harnic și cuminte.* CREANGĂ, P. 19.
La vederea acestei minunății, ***toți*** *au rămas încremeniți.* CREANGĂ, P. 229.

Observație. Adjectivul substantivizat poate fi și participiu:
Mutilatul *pleacă de lîngă mine.* SAHIA, N. 20.
Cel întrebat *se apropie de masă.*

4. Numeral:
a. cardinal:
Trei *mă țin,* ***trei*** *mă poartă,* ***cinci*** *mă duc de mă adapă.* SBIERA, P. 322.
Trecu o zi, trecură ***trei***
Și iarăși, noaptea, vine
Luceafărul deasupra ei
Cu razele-i senine. EMINESCU, O. I 171.
b. ordinal:
Așa-i și la 104... răspunse ***al treilea.*** CAMILAR, N. I 12.
5. Verb:
a. la infinitiv:
E ușor ***a scrie*** *versuri*
Cînd nimic nu ai a spune. EMINESCU, O. I 226.
D-tale îți e lesne ***a vorbi*** *cu așa ușor ton!* NEGRUZZI, S. I 45.
A se lupta *desfășurînd grația trupului, puterea membrelor și iuțeala mișcărilor a fost pururea o desfătare predilectă a grecilor.* ODOBESCU, IST. ARH. 141.
Vă puteți închipui ce vra să zică ***a te scălda*** *în Bistriță.* CREANGĂ, O. 193.

Observație. Subiectul la infinitiv precedat de prepoziția *de*, care apare la unii scriitori din secolul al XIX-lea, nu este admis de limba literară actuală (vezi § 219):
Era oprit ***d-a ținea*** *porțile închise,* ***de-a arde*** *gunoiul în curte sau* ***de a lua*** *vreo altă măsură profilactică.* GHICA, S. 235–236.

b. la supin cu prepoziția *de:*
De văzut *e ușor,* ***de explicat*** *e greu.*

Observație. După cum se vede din cele de mai sus, subiectul exprimat printr-o formă verbală are adesea ca predicat o expresie unipersonală ca formă și impersonală ca conținut: *e ușor, îți e lesne* etc. Aceleași predicate le întîlnim uneori ca regente ale propozițiilor subiective (vezi § 762). Situația se datorește echivalenței dintre infinitiv sau supinul cu *de*, pe de o parte, și conjunctiv, pe de alta.

CAZUL SUBIECTULUI

§ **518.** Substantivul şi substitutele lui, cînd au funcţiune de subiect, se pun în mod obişnuit în cazul nominativ (vezi exemplele de la § 516, 517).

Sînt însă şi situaţii cînd subiectul stă în alt caz decît nominativul. Aceste situaţii sînt uneori excepţii doar aparente, în realitate ele fiind construcţii în care substantivul (respectiv substitutul lui) este atributul unui substantiv subînţeles. Alteori sînt excepţii propriu-zise, care însă se explică, fiecare în parte, prin context sau prin construcţii mai vechi pe baza cărora s-au format.

Aparente excepţii:

a. Substantiv sau pronume în genitiv:

Vin oaspeţi şi cînele latră;
Le ies înainte grăbiţi
***Ai casei** pe pragul de piatră.* COŞBUC, P. II 46.
***Şi-ai lui** întîrziau!* COŞBUC, P. I 100.

În această construcţie articolul *ai*, în nominativ, ţine locul unui substantiv în nominativ (sau al unui substitut al lui) pe care îl determină genitivul: *ai casei* înseamnă *locatarii casei; ai lui, feciorii lui.* Astfel se vede că adevăratul subiect al propoziţiei este şi aici la nominativ.

b. Substantive sau pronume precedate de prepoziţiile *din* sau *dintre:*

*Au mai plecat **din (dintre) oameni.***

*Dar erau şi **din aceia** care nu se lăsau ademeniţi de aburii farfuriei cu borş.* CAMILAR, N. I 112

şi pronume precedate de prepoziţia *de*, uneori şi de adjectivul pronominal *alde*:

*Ah! Sînt printre voi **de-aceia**, care nu cred tabla legii.* EMINESCU, O. I 48.

***De-alde ăia** nu inspiră nici o încredere.*

Aici construcţiile prepoziţionale *din oameni, de aceia, de-alde ăia* etc. sînt atribute cu sens partitiv sau calificativ ale unor pronume nehotărîte sau substantive subînţelese, în nominativ: *(unii) din oameni, (unii) din aceia, (oameni) de-alde ăia* etc.

c. Adjectivul *tot* la numărul plural precedat de prepoziţia *cu:*

*Şi ca mumii egiptene stau **cu toţii-n** scaun ţepeni.* EMINESCU, O. I 155.

*Apoi începem **cu toţii** a mînca.* CREANGĂ, A. 60.

În exemple ca cele de mai sus avem a face cu omiterea pronumelor personale la cazul nominativ (*ei cu toţii, **noi** cu toţii*) care pot lipsi pentru că desinenţele formelor verbale respective *(stau, începem)* exprimă suficient persoana. Aceste pronume subînţelese sînt subiectele propriu-zise ale propoziţiilor, iar construcţiile prepoziţionale (*cu toţii* etc.) sînt complemente circumstanţiale.

§ **519.** Excepţii propriu-zise:

a. Pronume relativ-interogative în genitiv, dativ sau acuzativ cu prepoziţie care introduc o propoziţie subordonată şi au, în această propoziţie, funcţiunea de subiect:

*Hai, fiecare pe la casa **cui ne are**, că mai bine-i **pare**.* CREANGĂ, A. 44.

O dau ***cui*** *vrea s-o ia.*

Îl trimit ***pe care*** *termină mai repede.*

Pronumele *cui* și *pe care*, subiecte ale unei propoziții atributive, completive indirecte și directe (*cui ne are* etc.), apar în cazurile genitiv, dativ și, respectiv, acuzativ cu *pe*, datorită faptului că au și funcțiune de elemente introductive ale propoziției atributive, completive indirecte ori directe care determină un substantiv sau un verb din regentă *(casa, dau, trimit)*; vezi § 166.

b. Substantive precedate de prepoziția *la:*

Au venit ***la oameni!***

Această construcție, în care prepoziția are valoare afectivă exprimînd ideea de cantitate, se explică prin construcția paralelă cu funcțiune de complement direct de tipul: ***mănîncă la plăcinte.*** (Pentru explicația originii construcției cu complementul direct precedat de *la*, vezi § 599 III.)

SUBIECTUL INCLUS

§ **520.** Cînd subiectul e un pronume personal de persoana I sau a II-a, el este adesea neexprimat prin pronume, fiind inclus în desinența verbului:

Citim ziarul (subiect: *noi*).

Citești scrisoarea (subiect: *tu*).

În ambele propoziții, subiectele *(noi, tu)* sînt marcate prin desinențele verbale (ale verbului predicativ sau, alteori, ale verbului copulativ), care fac de prisos exprimarea subiectului prin pronumele respectiv.

Pronumele personal subiect e exprimat însă atunci cînd vrem să punem în relief subiectul pentru a-l preciza, pentru a sublinia o antiteză, pentru a exprima anumite nuanțe afective etc. (vezi § 150 și, mai jos, § 521).

Eu *sînt trimisul timpurilor noi.* BENIUC, V. 86.

Dacă ***voi*** *nu mă vreți,* ***eu*** *vă vreu . . . și dacă* ***voi*** *nu mă iubiți,* ***eu*** *vă iubesc pre voi.* NEGRUZZI, S. I 139.

RELUAREA SUBIECTULUI

§ **521.** Subiectul exprimat printr-un pronume personal poate relua uneori un subiect exprimat printr-un substantiv. Această situație apare mai ales cînd subiectul este despărțit de predicat printr-o altă parte de propoziție sau printr-o propoziție și este reluat printr-un pronume așezat în imediata apropiere a predicatului. Procedeul este mai ales popular sau arhaic:

V i r t u t e a pentru dînșii ***ea*** *nu există.* EMINESCU, O. I 56.

C î n e l e care ține mai mult la om, ***el*** *latră mai mult la oameni.* ZANNE, P. I 367.

În limba actuală, se întîlnește reluarea subiectului, în aceleași condiții, printr-un pronume demonstrativ:

E l e v u l care învață bine, ***acela*** *ia note bune.*

Uneori subiectul exprimat printr-un pronume demonstrativ este raluat printr-un pronume personal:

A c e l a care va ajunge mai repede, ***el*** *va lua premiul.*

În astfel de exemple reluarea are rolul de a preciza subiectul.

În stilurile familiare şi populare subiectul apare uneori reluat fără ca între el şi predicat să fie intercalată vreo altă parte de vorbire. Pronumele personal care reia subiectul poate apărea fie înaintea predicatului, fie după el:

C u z e a, ***el*** *a dat pămînt la clăcaşi.* GR. N. I 178.

Noi am făcut o greşeală, am crezut că c h i a b u r i i nu îndrăznesc ***ei*** *să ridice capul.* PREDA, D. 197.

În astfel de exemple reluarea nu are alt rol decît acela de a accentua subiectul.

În aceleaşi aspecte ale limbii însă, reluarea subiectului în cadrul aceleiaşi propoziţii apare cu valoare afectivă în construcţii de tipul *vine el tata,* unde atît pronumele prin care se reia subiectul, cît şi predicatul propoziţiei sînt aşezate înaintea subiectului (vezi § 151).

Stăi, măi porcane, că te căptuşeşte e a ***Mărioara*** *acuş!* CREANGĂ, A 49.

A veni e l ***Drăguş*** *la căuş.* Proverb.

A trecut e l aşa ***un răstimp.*** SADOVEANU, O. I 600.

— Helbet! s-a găsi e l ***cineva*** *pe lume care s-o clironomisască.* ALECSANDRI, T. 900.

În aceste exemple, predicatul pus la începutul propoziţiei e subliniat prin subiectul dublu şi prin modificarea intonaţiei în cursul propoziţiei. Pronumele a fost considerat insuficient pentru a exprima subiectul şi, de aceea, acesta din urmă este marcat prin substantivul respectiv. Pronumele ajunge astfel să piardă legătura cu subiectul pe care-l reprezintă, nemaifiind în mod necesar acordat în gen şi număr cu acesta, încît în vorbirea populară se întîlnesc uneori expresii ca:

Ei las', bre, că mi-a veni e l ***apa*** *la moară.* VASILIU, P. 129.

Se-mpacă e l ***miţa şi cu ciinele,*** *darmiteo mul!* CEZ. PETRESCU, Î. I 293.

Tot o reluare a subiectului este în realitate pronumele aşezat după predicat din construcţii cu verbul la persoana I sau a II-a ca:

Vii ***tu*** *pe la mine şi ai să vezi!*

Aici subiectul, deşi inclus în forma verbului *vii,* este reluat prin pronumele *tu,* iar verbul este pronunţat cu o intonaţie specială. Construcţia are valoare afectivă, exprimînd ameninţarea.

Reluarea afectivă a subiectului (exprimat sau inclus) prezintă diverse tipuri în ce priveşte conţinutul semantic. Astfel, reluarea afectivă a subiectului poate să exprime:

ameninţarea: *vine el tata* (vezi şi exemplul de mai sus);

convingerea: ***ştiu eu ce trebuie să fac; ştie el tata;***

speranţa: ***După vreme rea, a fi el vrodată şi senin.*** CREANGĂ, O. 104;

concesia: ***se ostenesc ei, dar nu prind nimic.***

SUBIECTUL SUBÎNȚELES

§ **522.** Într-un context în care subiectul e cunoscut întrucît a fost deja exprimat în aceeași frază sau într-o frază anterioară, menționarea lui nu mai e necesară:

— ***Băiatu*** *ăla unde e?*

— *Păi e la școală*... PREDA, M. 148.

Cu noi ședea și ***Bodrîngă****, un moșneag fără căpătîi, însă de tot hazul. Pentru puțină mîncare și cîte oleacă de pașcă de cea de trei ocă la para, slujea toată casa: tăia lemne, ațîța focul, aducea apă, ne spunea la povești nopți întregi, șezînd cu nasul în tăciuni, și ne cînta din fluier.* CREANGĂ, A. 82.

Moromete *se apropie de prispă tăcut. Acum se uita în altă parte, întocmai ca și cînd n-ar fi auzit nimic din ceea ce i se spusese. Se răzimă liniștit de stîlpul casei și începu să se caute prin buzunarele flanelei. Scoase din fundul buzunarului puțin praf de tutun.* PREDA, M. 155.

Tot subînțeles e și subiectul care, fără a fi fost exprimat înainte, poate fi dedus dintr-o întreagă situație expusă în fraza sau frazele anterioare:

— *Să n-ai nici o grijă, mămucă, apucară cu gura înainte cei mai mari. Noi sîntem o dată băieți și ce-am vorbit o dată vorbit rămîne.*

— ***Dacă-i așa****, apoi veniți să vă sărute mama!* CREANGĂ, P. 20.

Propoziția *dacă-i așa* are subiect subînțeles care poate fi pronumele demonstrativ *asta* sau substantivul *lucrul*, *situația* etc., rezumînd relatarea din fraza anterioară *(sîntem o dată băieți...)*.

În frazele în care două predicate coordonate au același subiect, acesta nu este exprimat decît o dată și anume înaintea primului predicat: *Ion scrie și citește.*

În asemenea situații repetarea subiectului marchează accentuarea lui, ca în exemplele:

Capul *face,* ***capul*** *trage.*

Ana *era tînără și frumoasă,* ***Ana*** *era fragedă și subțirică,* ***Ana*** *era sprintenă și mlădioasă.* SLAVICI, O. I 117.

SUBIECTUL NEDETERMINAT

§ **523.** În unele propoziții, deși predicatul este la un mod personal, totuși subiectul este nedeterminat, fie pentru că nu se indică precis persoana care săvîrșește acțiunea (de exemplu: ***Bate*** *la ușă*), fie pentru că e vorba de o acțiune cu valoare generală care nu poate fi raportată numai la o anumită persoană, ci poate fi atribuită oricărei persoane (de exemplu: *Unde* ***dai*** *și unde crapă!* adică nu numai *dai tu*, ci și *eu* și *el* etc.).

Pentru a exprima un subiect nedeterminat, **limba** română dispune, în general, de următoarele mijloace:

a. persoana a II-a singular:

Indată ce ***intri*** *în acest canal, ți se deschide dinaintea ochilor o vedere încîntătoare.* GHICA, S. 588.

Unde ***te duci***, *unde* ***te întorci***, *dai de-alde Daudescu.* STANCU, D. 12.

Nu știi *de unde sare iepurele.* Proverb.

b. persoana a III-a singular sau plural a unui verb activ:

Scria*-n gazetă că s-a dat*
Poruncă să rentoarcă-n țară
Toți cei plecați de astă vară. COȘBUC, B. I. 84.

Pînza mesii și șervetele erau de filaliu, țesute în casă. Tipsiile pe care ***aduceau*** *bucatele, talgerile și paharele erau de argint.* NEGRUZZI, S. I 151.

c. persoana a III-a singular a reflexivului:

Elisabeta, de cîte ori ***se mănîncă*** *la noi pe zi?* SAHIA, N. 57.

d. persoana I plural:

Pe spusele oamenilor, firește, mare temei ***nu putem*** *pune, fiindcă-i* ***știm*** *ce iubitori de adevăr sînt.* CARAGIALE, O. II 217.

Să nu ne luăm *după cîte se aud.* STANCU, D. 114.

Observație. Pentru exprimarea subiectului nedeterminat se pot folosi de asemenea perifraze cu substantivul *omul*:

Nu știe ***omul*** *din ce se îngrașă.* Proverb.

A fost o zi îngrozitor de fierbinte. Tocmai pe la unu după miezul nopții, parcă s-a mai potolit puțin cuptorul, parcă începe să mai poată respira ***omul***. CARAGIALE, O. I 288.

De obicei, după cum se vede din exemplele de mai sus, subiectul nedeterminat este inclus. Totuși, rar, subiectul nedeterminat poate fi exprimat prin persoana a II-a a pronumelui personal:

Ce e rău și ce e bine
Tu *te-ntreabă și socoate.* EMINESCU, O. I 194.

În cadrul diverselor posibilități de a exprima subiectul nedeterminat se pot distinge, după conținut, două subcategorii:

— a subiectului care nu poate fi identificat, exprimat prin persoana a III-a a unui verb activ (vezi exemplele de la b);

— a subiectului autor al unei acțiuni cu valoare generală, exprimat prin persoana a II-a singular, prin persoana I plural și prin persoana a III-a a reflexivului (vezi exemplele de la a, c, d, inclusiv observațiile).

LIPSA SUBIECTULUI

§ 524. Propozițiile al căror predicat, verb unipersonal prin formă și impersonal prin conținut, redă fenomenele atmosferice nu au subiect, deoarece acțiunea exprimată de astfel de verbe nu poate fi atribuită unui autor (vezi § 235 A).

Afară ***plouă, ninge!*** ALECSANDRI, R. III 3.

O, cum ***fulgeră*** *de strașnic... groaznece tunete o să avem.* NEGRUZZI, S. I 58.

Observație. În vorbirea populară verbele și expresiile impersonale de felul celor de mai sus au uneori subiect:

De-ar veni luna lui mai
*Să-mi aud **cerul** tunînd,*
*Să văd **norii** fulgerînd.* ANT. LIT. POP. I 72.

De cele mai multe ori subiectul este exprimat printr-un substantiv din aceeași rădăcină cu verbul sau din aceeași sferă semantică și se numește, atunci, subiect intern:

*Căci **ploaia** cînd ar ploua,*
Aurul ți l-ar strica! JARNÍK-BÎRSEANU, D. 509.
Vîntu bate,
Nu străbate;
***Neaua** ninge,*
Nu-l atinge. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 506.

CONSTRUCȚII SUBIECTIVE

§ **525.** Predicatele exprimate prin verbe cu sensul „a se găsi, a se afla" au uneori ca subiect o construcție infinitivală introdusă prin pronume sau adverbe relativ-interogative (vezi § 511 pct. 2). În această construcție pronumele este subiectul infinitivului:

*Ai să te duci în fundul iadului și n-are să aibă **cine te scoate**.* CREANGĂ, A. 17.

Jele-i, Doamne, cui i-i jele,
Jele-i, Doamne, codrului
De armele hoțului,
Că le plouă și le ninge
*Și n-are **cine le-ncinge**.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 288.

BIBLIOGRAFIE

1. B. CAZACU, *Sur l'expression du sujet indéterminé en roumain par la deuxième personne du singulier*, în BL XIII (1945), p. 140–154.
2. GH. V. POALELUNGI, *Despre propozițiile impersonale în limba română*, în *Materiale ale sesiunii științifice a Institutului pedagogic București pe anul 1956*, p. 45–81.
3. CLAUDIA TUDOSE, *Subiectul nedeterminat în limba română în perioada 1830–1850*, în SCL XII (1961), p. 73–88.

PREDICATUL

§ **526.** Predicatul este partea principală de propoziție care atribuie subiectului o acțiune, o stare sau o însușire, partea care arată ce face, ce este sau cum este subiectul:

Eol pe-a sa arpă blînd răsunătoare
***Cînt**-a nopții dulce, mistică cîntare.* EMINESCU, O. I. 9.

*Stimabilă doamnă, la redacția noastră **se află** un document iscălit de amabilul nostru prefect.* CARAGIALE, O. VI 88.

Ah! garafa pîntecoasă doar de sfeşnic mai ***e bună!*** EMINESCU, O. I 46.

După părţile de vorbire prin care e exprimat, predicatul este de două feluri : verbal şi nominal. (Pentru categoria intermediară a adverbelor predicative, vezi § 528.)

PREDICATUL VERBAL

§ **527.** Predicatul verbal poate fi exprimat printr-un verb la un mod personal, o locuţiune verbală sau o interjecţie.

a. Verbe la orice mod personal (indicativ, conjunctiv, condiţional-optativ, prezumtiv şi imperativ), la diateza activă, pasivă sau reflexivă.

Diateza activă :

— modul indicativ :

În numărul de mîine al foii noastre ***vom reproduce*** *o interesantă scrisoare sentimentală a unui înalt personaj din localitate către o damă de mare influenţă.* CARAGIALE, O. VI 110.

— modul conjunctiv :

Împăratul acela ... a scris carte frăţine-său craiului, ***să-i trimită*** *grabnic pe cel mai vrednic dintre nepoţi.* CREANGĂ, P. 184.

— modul condiţional-optativ :

Unii spun că, după ce-a mîncat foarte mulţi oameni şi a ros toată coaja copacilor din codru, ***ar fi crepat*** *chiar aici în locul acesta.* CREANGĂ, P. 122.

— modul prezumtiv :

Nu ştiu ; ***va fi fiind;*** *îl cunoaşte poate măria-sa.* SADOVEANU, O. XII 428.

— modul imperativ :

Trăieşte-ţi*, doamnă, viaţa ta!*
Şi-a morţii lege ***n-o căta!*** COŞBUC, B. I. 156.

Infinitivul e singurul mod nepersonal care poate avea rol de predicat. Aceasta se întîmplă însă numai atunci cînd are valoare de imperativ (vezi § 213, 219) :

A nu se pleca *în afară.*

A se scutura *bine înainte de întrebuinţare.*

Diateza pasivă :

Potcoavă ***a fost întîmpinat,*** *în preajma Lipşei, de căpitanul Cozmuţă.* SADOVEANU, O. XVIII 227.

Observaţie. Pentru distincţia faţă de un predicat nominal cu numele predicativ exprimat printr-un participiu, vezi § 534 pct. 2.

Diateza reflexivă :

Se perindau *unii după alţii nourii cenuşii.* SADOVEANU, O. XVII 305.

b. Locuţiuni verbale (cu verbul de bază la un mod personal) :

Ne-am dat seama *că fără popor nu putem face revoluţia.* CAMIL PETRESCU, B. 67.

Toate trebile şi le ***punea la cale*** *singurel.* CREANGĂ, P. 140.

Zaharia ***se dădea în vînt*** *în toate părţile.* SADOVEANU, O. I. 640.
Cam cîţi oameni te ***bate gîndul*** *să aibă Galibardi?* CARAGIALE, O. VI 61.
Gură fac *ca roata morii.* COŞBUC, P. I 224.

Observaţie. Considerarea locuţiunilor verbale ca formînd în bloc predicate verbale nu exclude analiza sintactică a fiecăreia din părţile lor componente. Bineînţeles, această analiză e mai uşor de făcut atunci cînd elementele locuţiunilor îşi păstrează mai bine individualitatea semantică (*gură fac* = complement direct + predicat, *bate gîndul* = predicat + subiect) şi mai greu de făcut atunci cînd conţinutul lor este mai şters (ca în exemplele : *ne-am dat seama, punea la cale, se dădea în vînt*).

c. Interjecţii care redau o acţiune :

Bîzîiam la strană şi ***hîrşti!*** *cîte un colac.* CREANGĂ, A. 9—10.
Pupăza ***zbrr!*** *pe-o dugheană.* CREANGĂ, A. 57.
Dacă vede ea şi vede că nu mă dau, ***zvîrr!*** *de vreo două, trei ori cu bulgări în mine.* CREANGĂ, A. 49.
Se scoală împăratul necăjit foc şi ***şart!*** *o palmă lui Prîslea de a răsunat tot palatul.* CARAGIALE, O. I 119.

ADVERBELE PREDICATIVE

§ **528.** Adverbele şi locuţiunile adverbiale predicative (vezi § 299) au o poziţie intermediară în ce priveşte tipul de predicat la care aparţin. Astfel, unele dintre ele se comportă la fel cu predicatele verbale pentru că nu admit pe lîngă ele un verb copulativ (unul dintre ele, *poate*, e chiar verb la origine) :

Alţii, ca oamenii cu multă trecere, puteau să-l apere pe sub mînă, deşi ***poate*** *că-l bănuiau.* SLAVICI, O. I 174.

Bine, frate, ***fireşte*** *că sînt curios să aflu ce se spune pe socoteala mea, mai ales de amici, ca să ştiu cui să mă încrez, cum să mă apăr.* CARAGIALE, O. I 226.

Pesemne *că d-ta ai luat biletul ăsta de mult şi ai plecat din Bucureşti.* CARAGIALE, O. VI 176.

Desigur *că mă duc la şcoală.*

Altele însă, de exemplu : *probabil, posibil, sigur*, sînt predicate nominale întrucît admit pe lîngă ele prezenţa unor verbe copulative. Astfel, există construcţii paralele :

Probabil *că s-au întîlnit pe drum.*

E probabil *că în clipa aceasta hîrtiile se află la tribunal.* REBREANU, R. I 250.

Sigur *că îmi place.*

E sigur *că el a făcut asta?*

Observaţie. Adverbele şi locuţiunile adverbiale predicative au ca subiect un infinitiv sau o propoziţie subiectivă (vezi § 517 pct. 5 a şi 762).

VERBELE DE MODALITATE ŞI DE ASPECT

§ **529.** Verbele care exprimă modalitatea *(a putea, a trebui, a vrea, a fi, a avea* şi *a-i veni),* precum şi cele care exprimă aspectul *(a începe, a prinde, a da, a (se) lua, a sta* etc.), urmate de verbe la conjunctiv, la infinitiv şi, mai rar, la supin sau la participiu sau coordonate cu un verb la aceeaşi formă cu ele ar părea, în unele situaţii, că formează, împreună cu acestea, un predicat verbal compus. De exemplu:

Multe sărindare dăduse el pînă atunci pe la popi în toate părţile ca să-i ***poată izgoni*** *dracii de la casă.* CREANGĂ, P. 305.

Şi ***trebuiesc luptate*** *războaiele aprinse.* EMINESCU, O. I 56.

Ce-i ***dă făcut*** *să scăpăm de-această osîndă?* GR. N. I 103.

Cînipa mi-am semănat,
Dar cînd ***fu pe adunat***
Boala-n trupu-mi a intrat! ALECSANDRI, P. P. 310.

Începură a vorbi *cu glas omenesc.* RETEGANUL, P. I 29.

Dragoş ***dădu să coboare*** *scara, dar iute o sui înapoi.* HOGAŞ, DR. II 96.

Şi aşa sfînta Duminecă ***se ia şi se întoarnă*** *singură acasă.* CREANGĂ, O. 225.

Stînca ***stă să se prăvale***
În prăpastia măreaţă. EMINESCU, O. I 54.

În construcţii de tipul acestora, accentul semantic, rolul de a exprima acţiunea propriu-zisă cade pe verbul la conjunctiv sau la una din formele verbale amintite.

Categoria predicatului compus nu e însă suficient de ferm delimitată din punct de vedere gramatical şi, de altfel, nici verbele de modalitate şi, mai ales, cele de aspect nu formează o categorie gramaticală precis constituită în limba noastră, de vreme ce criteriul fundamental (şi uneori singurul) de delimitare este cel semantic. De aceea preferăm să analizăm în aceste construcţii funcţiunea sintactică a fiecăruia din elementele lor componente: verb predicat + complement (completivă) direct(ă), în cazul celor mai multe, verb predicat + subiect (subiectivă) în cazul lui *a trebui* (+ conjunctiv sau infinitiv) etc.

LIPSA PREDICATULUI VERBAL SAU A UNOR ELEMENTE DIN CADRUL LUI

§ **530.** Uneori predicatul verbal lipseşte. Această situaţie poate apărea, la predicatul verbal propriu-zis, atunci cînd verbul se subînţelege din context, întrucît a fost exprimat în propoziţia sau fraza anterioară (vezi şi § 940):

Atunci iepurele sare, şi dracul după el. CREANGĂ, P. 51.

De asemenea, în cazul a două predicate coordonate exprimate prin verbe la forme compuse, auxiliarul poate să nu fie repetat pentru al doilea predicat:

Am mîncat *şi* ***băut*** *tot ce mi s-a dat* (vezi şi § 724).

Mai poate fi omis verbul de declarație în vorbirea directă sau indirectă (vezi § 944):

— *Ai visat, Bocuțo...*
Și ea tot încet și șiret:
— *Cînd ne-om mărita noi împreună... tu... ai să fii popă.* B. Delavrancea, *Sultănica* (București, 1941), p. 174

sau verbul din locuțiunile verbale:

Mișu meu, ***una și bună:*** *vrea să mă ducă să văd pe Mateescu jucînd pe „Millo director"!* GHICA, S. 189.

Unde veni scroafa c-o falcă în cer și cu una în pămînt, și ***năvală*** *la argatul orbului să-l sfîșie și mai multe nu.* ISPIRESCU, L. 263.

PREDICATUL NOMINAL

§ **531.** Predicatul nominal este alcătuit dintr-unul sau mai multe nume predicative și dintr-un verb copulativ la un mod personal:

Și asta-i ***o avere,*** *cînd* ***e*** *omul* ***sănătos.*** CREANGĂ, A. 27.

Fata *babei* ***era slută, leneșă, țîfnoasă și rea*** *la inimă...* ***Fata*** *moșneagului însă* ***era frumoasă, harnică, ascultătoare și bună*** *la inimă.* CREANGĂ, P. 283.

Observații. 1. Într-o frază, numărul predicatelor nominale e egal cu numărul verbelor copulative; în componența unui singur predicat nominal pot intra însă mai multe nume predicative.

2. Numele predicativ poate sta și pe lîngă un verb copulativ la un mod nepersonal, dar construcția în ansamblu nu are rol de predicat:

Acești săcui, ***fiind*** *cei mai mulți* ***țărani,*** *libertatea ce voiau era d-a* ***nu*** *mai fi* ***iobagi*** *la nobilii locului.* BĂLCESCU, O. II 102—103.

VERBELE COPULATIVE

§ **532.** Verbul copulativ cel mai abstract și, de aceea, cel mai gramaticalizat este *a fi* (vezi § 196). Datorită trăsăturilor aici menționate și largii lui întrebuințări, verbul *a fi* este considerat copulativ prin excelență:

Educațiunea lui ***fu*** *de la început prea* ***îngrijită.*** ODOBESCU, S. I. 260

Nevoia ***este*** *cel mai bun* ***învățător.*** SLAVICI, N. I. 25.

Tu ***ești om*** *întreg acuma, și ai venit la noi de la școli înalte cu multă* ***carte.*** SADOVEANU, O. III 477.

Liniștea-i acum ***deplină.*** COȘBUC, B. I. 6.

Observație. Verbul *a fi,* cînd are înțelesul de „a exista, a se afla, a se găsi, a trăi, a se întîmpla, a se duce", nu e copulativ, ci formează singur un predicat verbal:

Că-i iarbă de noi
Și umbră de voi. ALECSANDRI, P. P. 1.

Afară ***era*** *o vreme urîtă de toamnă.* SADOVEANU, O. I 606.

De amîndouă părțile podului... ***erau** două cantoane cu pereții albi*. CEZ. PETRESCU, S. R. 39.

***Erau** odată într-un sat doi frați*. CREANGĂ, P. 37.

*Ș-apoi ce-a mai **fi** a mai **fi***. CREANGĂ, P. 269.

***Am fost** cu biletul la o spițărie*. CARAGIALE, O. VI 189.

În construcțiile de tipul *e noapte* sau *mi-e foame*, verbul *a fi* este predicativ (exprimă existența), iar substantivul are funcțiune de subiect (vezi § 496).

În afară de *a fi*, se mai pot folosi cu funcțiune copulativă și alte verbe care, în anumite situații, au conținut semantic mai slab și, de aceea, nu pot forma predicatul decît împreună cu un nume predicativ (vezi § 196). Iată cîteva din aceste verbe: *a deveni*, *a se face*, *a ieși*, *a ajunge* „a se face, a deveni", *a însemna* și altele.

Monumentele antice ***devin*** *toate fortificațiuni*. ODOBESCU, IST. ARH. 208.

Radu ***deveni*** *iarăși trist*. VLAHUȚĂ, N. 66.

Vei ajunge *și tu odată mare și tare*. CREANGĂ, P. 223.

Gîndul ***se făcu*** *mai limpede și mai tare*. SADOVEANU, O. I 376.

Dac-ar fi ***să iasă*** *toți învățați, după cum socoți tu, n-ar mai fi cine să ne tragă ciubotele*. CREANGĂ, A. 13.

Un han lîngă un șleah ***însemnează*** *lucru mare*. SADOVEANU, O. VIII 518.

După cum se vede, între verbele de mai sus se poate stabili o ierarhie în ce privește sensul: unele, ca *a deveni*, *a se face*, au autonomie lexicală mai mică, iar altele, ca *a ieși*, au autonomie mai mare. Uneori conținutul lor lexical depășește condiția necesară pentru a fi verbe copulative și atunci verbele respective intră în categoria verbelor predicative. Astfel, verbul *a se naște*, cu sensul „a apărea, a se forma", apropiat de al verbelor copulative, este totuși suficient pentru a alcătui singur predicatul:

O carte ***se naște*** *magistrală și vie ca un prunc sănătos*. CONTEMPORANUL, 843 (1962), P. 1/5.

Observație. Verbele de felul celor de mai sus, ca și *a fi*, formează singure predicat verbal (nu sînt deci copulative) atunci cînd au înțeles de sine stătător:

Ajunsese *pînă în cele mai depărtate măhălăli vestea întîmplărilor înfricoșate de la curte*. SADOVEANU, O. XVIII 437.

După ce au fost dărîmate boieriile și lăcomiile, iată ***ieși*** *dreptate pentru omul muncitor* SADOVEANU, O. XVII 315.

§ **533.** În unele predicate nominale copula nu este exprimată. În propoziții nominale (vezi § 1040), cînd subiectul precedă numele predicativ, ideea de predicație poate fi marcată prin pronunțarea pe un ton ascendent a subiectului, indiferent de intonația restului propoziției, și în scris prin virgulă sau prin linia de pauză:

Fețișoara lui,
***Spuma** laptelui;*
Mustăcioara lui,
***Spicul** grîului;*
Perișorul lui,

***Pana** corbului;*
Ochişorii lui,
***Mura** cîmpului!* ALECSANDRI, P. P. 3.
*Religia — **o frază de dînşii inventată.*** EMINESCU, O. I 59.
*Vorbă multă, **sărăcia** omului.* Proverb.
Cînd ordinea e inversă, intonaţia se schimbă, accentul căzînd pe numele predicativ:
***O frumuseţe,** fata pe care mi-ai arătat-o ieri!*
Copula mai poate fi subînţeleasă în propoziţia răspuns, atunci cînd a fost exprimată în propoziţia întrebare anterioară:
— *Eşti mulţumită?*
— ***Tare mulţumită,** mamă.* ZAMFIRESCU, V. Ţ. 35.
— *Îţi place? E simplă, nu-i aşa?...*
— ***Minunată!*** ZAMFIRESCU, V. Ţ. 85.
— *Doar nu vei fi fata lui Badea Costea?*
— ***Ba a lui.*** AGÎRBICEANU, S. P. 195.
Alteori poate lipsi numele predicativ:
în dialog, cînd a fost exprimat într-o propoziţie anterioară:
— *Eşti cîntăreţ la biserică?*
— ***Sînt.*** SADOVEANU, O. XVIII 13.
livresc, în vorbirea aceleiaşi persoane, cînd va fi exprimat într-o propoziţie următoare:
*Oricum, chiar dacă nu mai **sînt**, am fost şi eu literat.* CARAGIALE, O. III 240.

NUMELE PREDICATIV

§ **534.** Numele predicativ poate fi exprimat printr-un substantiv, un adjectiv substantivizat sau un pronume (în nominativ şi, precedat de o prepoziţie, în genitiv sau în acuzativ), un adjectiv, un numeral, un verb la supin sau la infinitiv, un adverb sau o interjecţie.
1. Substantiv, adjectiv substantivizat sau pronume:
a. în nominativ
— substantiv sau adjectiv substantivizat:
*Pupăza era **ceasornicul** satului.* CREANGĂ, A. 55.
***Vornicel** e-un grierel.* EMINESCU, O. I 87.
*Locomotivele sînt **copiii** noştri, sînt **copiii** de fier.* SAHIA, N. 30.
*Tu eşti **deşteptul?***
— pronume:
*Te-aş cere doar pe tine, dar nu mai eşti **a ta.*** EMINESCU, O. I 127.
Spună lumii large steaguri tricolore,
*Spună **ce**-i poporul mare, românesc.* EMINESCU, O. I 15.
Cînd sorii se sting şi cînd stelele pică,
*Îmi vine a crede că toate-s **nimică.*** EMINESCU, O. I 38.

O b s e r v a ţ i i. 1. Numele predicativ exprimat printr-un substantiv sau printr-un pronume personal sau demonstrativ este uneori exprimat prin acelaşi cuvînt ca şi subiectul:
Şi i n i m a aceea, ce geme de durere,

Şi s u f l e t u l *acela, ce cîntă amorţit,*
E ***inima*** *mea tristă, ce n-are mîngîiere,*
E ***sufletu****-mi, ce arde de dor nemărginit.* EMINESCU, O. I 8.

Cînd numele predicativ exprimat prin acelaşi substantiv ca şi subiectul nu are nici un determinant, trebuie să fie la forma nearticulată (vezi § 958):

Casa-i ***casă*** *şi masa-i* ***masă***.

Dacă este nume propriu sau asimilat cu acestea, substantivul poate fi articulat şi în asemenea situaţii:

Mama-i ***mama*** *şi tu eşti tu.*
Prahova-i ***Prahova***.

2. Numele predicativ exprimat printr-un substantiv sau printr-un pronume este uneori, aparent, la cazul genitiv:

Casa...este ***a lui Marcu*** *Florii Cucului.* SLAVICI, N. I 29.
Istoria umană în veci se desfăşoară,
Povestea-i ***a ciocanului*** *ce cade pe ilău.* EMINESCU, O. I 62.
Tot ce respiră-i liber, ***a tuturor*** *e lumea.* EMINESCU, O. I 24.

Ca şi în cazul subiectului aparent genitival (vezi § 518 a), şi aici articolul genitival este la nominativ (şi ţine locul unui substantiv în nominativ identic cu substantivul subiect), iar substantivul sau pronumele în genitiv sînt determinantele acestuia: *casa este* ***casa*** *lui Marcu, lumea e* ***lumea*** *tuturor* etc. Numele predicativ de felul celor menţionate mai sus este astfel în realitate tot la nominativ.

b. în acuzativ sau în genitiv cu prepoziţie sau cu locuţiune prepoziţională

— substantiv sau adjectiv substantivizat:

E ***contra regulamentului.***

Am iubit slujba ta care mie mi-a fost ***cu credinţă*** *şi* ***cu dreptate.*** SADOVEANU, O. VIII 478.

Masa e, fireşte, ***de brad.*** CAMIL PETRESCU, U. N. 8.

Părul aspru, creţ, era ***de un negru*** *cu reflexe albastre.* BART, E 100.

Capra mea nu-i ***de cele săritoare*** *şi-i bună de lapte.* CREANGĂ, P. 42.

Cu ploaia ne-om împăca noi, că-i ***de la Dumnezeu.*** *Cu celelalte mai greu, că sînt ale oamenilor.* CEZ. PETRESCU, Î. I 141.

Noi sîntem cei mai mulţi ***de pe Argeş.*** STANCU, D. 113.

S-a întîmplat să fie ***de prin părţile*** *noastre şi un vechi prieten al lui tată-meu.* GALACTION, O. I 64.

Fetele şi tinerii care nu erau ***din cercul lor.*** REBREANU, I. I 112.

Fiindcă nu sînt ***dintre*** *acei* ***autori,*** *prefer să vă spun drept.* CARAGIALE, O. I 163

A fost crudă-nvinuirea,
A fost crudă şi nedreaptă, ***fără razem, fără fond.*** EMINESCU, O. I 26.

Este ***împotriva regulilor*** *bunei-cuviinţe.*

Viaţa ta e ***în primejdie.***

Rochia e ***pentru soru-sa.***

— pronume:

Ea nu e ***ca mine?***

Ești ***contra mea,*** *Haralambie.* SAHIA, N. 104.
Apoi doar eu nu-s ***de-acelea*** *de cari crede el.* CREANGĂ, P. 28.
Tată-său era ***de-ai noştri.*** SADOVEANU, O. III 262.
Cartea asta e ***de la mine.***
El e ***dintre aceia*** *care...*
El e ***împotriva noastră.***
Acest răvaș e ***pentru tine.*** NEGRUZZI, S. I 22.

După cum se vede din exemplele de mai sus, prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale care apar la numele predicativ sînt cele care apar şi la atribut (vezi § 561 şi 562). Această situaţie se explică prin aceea că între numele predicativ şi atribut există un paralelism general, care se datoreşte conţinutului foarte apropiat al celor două părţi de propoziţie (vezi § 505).

2. Adjectiv (inclusiv participiu):

Iară cel mic era ***harnic*** *și* ***cuminte.*** CREANGĂ, P. 19.

Sacul nu e ***mare,*** *dar trebuie să fie* ***greu,*** *fiindcă pasagerul, ridicîndu-se, trebuie să-l țină și de dedesubt cu mîna dreaptă.* CARAGIALE, O. I 198.

Grădina în care se odihnește el este ***cea mai frumoasă*** *din Olteni.* DELAVRANCEA, T. 52.

Margareta era ***sprințară, șăgalnică*** *și* ***neastîmpărată.*** VLAHUȚĂ, N. 48.

Observaţie. Uneori este foarte greu de făcut distincţia între un predicat nominal cu numele predicativ exprimat printr-un participiu şi un predicat verbal exprimat printr-un verb la diateza pasivă. Această confuzie poate apărea, bineînţeles, numai atunci cînd avem a face cu un participiu al unui verb tranzitiv:

Cartea ***este deschisă.***

Adesea însă conţinutul ne ajută să distingem între cele două tipuri de predicate. Astfel, în exemplul următor e clar că avem a face cu un predicat nominal şi nu cu un verb la pasiv:

Ferestrele ***erau căptușite*** *bine cu rogojini groase, încît nu se zărea rază de lumină.* POPESCU, B. I 106.

3. Numeral:

Cu noi se fac ***zece.*** SADOVEANU, O. I 623.

Iată, Gălăciuc e ***al șaselea*** *care se prăbușește cu puntea.* SAHIA, N. 41.

4. Verb la supin sau la infinitiv cu sau fără *de:*

Frica ce le coprinsese pe amîndouă era ***de nepovestit.*** ISPIRESCU, L. 120.

Mama, în slăbăciunea ei pentru mine, ajunsese ***a crede*** *că am să ies un al doilea Cucuzel.* CREANGĂ, A. 12.

Jurămîntul eteriștilor era ***a sacrifica*** *familie, avere și viață pentru libertatea patriei și supunere oarbă ordinelor comitetului.* GHICA, S. 99.

Care e oare scopul... civilizațiunii, dacă nu este ***de a lăsa*** *omului independența cea mai largă...?* ODOBESCU, S. I 378.

Observaţii. 1. Construirea numelui predicativ cu infinitivul fără *de* după verbul *a fi* (vezi exemplul din Ghica) este un procedeu astăzi învechit.

2. Cînd subiectul este exprimat tot prin infinitiv construcţia numelui predicativ cu infinitivul e obligatorie:

A *c r e d e* *că iubirea sufletelor e o astfel de combinare simplistă înseamnă, firește,* ***a discuta*** *ca toată lumea, prostește.* CAMIL PETRESCU, U. N. 18.

5. Adverb:

Deși nu e decît femeie,
E totuși ***altfel,*** *«nu știu cum».* EMINESCU, O. I 208.

Numele predicativ exprimat prin adverb apare mai frecvent pe lîngă forma de persoana a III-a singular a verbului *a fi* în expresii unipersonale prin formă şi impersonale prin conţinut:

D-tale îți e ***lesne*** *a vorbi cu așa ușor ton!* NEGRUZZI, S. I 45.

E prea ***greu*** *pentru noi de răspuns la așa întrebare.* CARAGIALE, O. III 315.

Prin scris ***e imposibil*** *să explici o stare de suflet atît de anormală.* IBRĂILEANU, A. 32.

O b s e r v a ţ i i. 1. Predicatele exprimate prin expresii unipersonale au ca subiect un verb la infinitiv sau la supin sau o propoziţie subiectivă (vezi § 517 şi 762).

2. Pentru predicatele reprezentate de adverbe ca *posibil, probabil, sigur* etc. fără copulă vezi § 528.

6. Interjecţie:

Și cu străjuirea voastră, era ***vai de pielea noastră!*** CREANGĂ, P. 269.

§ **535.** Prin conţinutul său, **numele** predicativ, ca şi atributul, c a l i f i c ă sau i d e n t i f i c ă subiectul.

Numele predicativ de calificare atribuie subiectului o notă sau o însuşire (calificare propriu-zisă) ori îl încadrează într-o noţiune supraordonată (clasare). Numele predicativ de identificare exprimă o noţiune singulară a cărei sferă logică se suprapune sferei subiectului.

Între categoriile de conţinut ale numelui predicativ şi categoriile de părţi de vorbire prin care este exprimat el, se poate stabili o relativă corespondenţă, după cum urmează:

a. Numele predicativ de calificare este, în general, redat printr-un substantiv nearticulat sau articulat cu articol nehotărît, printr-un substantiv în genitiv sau în acuzativ cu prepoziţie, printr-un adjectiv,un pronume nehotărît, un numeral cardinal sau multiplicativ, un verb la supin sau un adverb:

Eu nu sînt ***călugăr,*** *sînt* ***domn!*** NEGRUZZI, S. I 161.
Eu sînt ***un om*** *căruia-i place să joace pe față.* CARAGIALE, O. VI 116.
Șoimăreștii au fost trup și suflet ***ai lui Tomșa.*** SADOVEANU, O. V 702.
Ei sînt ***contra abuzurilor.***
Înfloresc ***grădinele,***
Ceru-i ***ca oglinda.*** IOSIF, V. 79.
Dar fusul e ***de vină***
Că se-nvîrtea mereu. COȘBUC, P. I 59.
Tu ești ***mai bun*** *decît mine, Ghiță.* SADOVEANU, O. XVIII 64.

Eu nici... nici nu susțin că-s băiat sărac... Părinții mei erau... erau ***altceva.*** GALAN, B. 79.

Cînd eram la ***mama trei***
Aveam șapte bobocei. Cîntec popular.
Folosul e ***înmiit.***
Agitația este ***de nedescris.*** CAMIL PETRESCU, B. 97.
Asta e ***bine****; căci fără d-l Mandache cu greu s-ar putea guverna în acel județ.* CARAGIALE, O. I 111.

b. Numele predicativ de identificare este, în general, redat printr-un nume propriu sau printr-un substantiv cu articol hotărît, printr-un pronume personal sau demonstrativ, prin pronumele *cine*, printr-un numeral ordinal sau un verb la infinitiv:

Iar cerul este tatăl meu
Și mumă-mea e ***marea.*** EMINESCU, O I 170.
S-a gîndit, a chibzuit și singura soluție este ***asta.*** REBREANU, R. II 15.
— *Și* ***cine*** *ești d-ta, mă rog, care îmi spui aceasta?...*
— *Sînt Cicerone Popescu!...* CARAGIALE, O. II 125.

Aceea a fost cea mai cumplită lovitură pentru bieții părinți. Mai cumplită decît cele ce aveau să vie — pentru că era ***cea dintîi.*** VLAHUȚĂ, O. A. II 266.

Unul din obiceiele mele, bune sau rele, este ***a spune*** *adevărul.* FILIMON, O. I 112.

Unele părți de vorbire pot exprima atît nume predicative de calificare, cît și nume predicative de identificare. Așa sînt, de exemplu, pronumele posesiv și pronumele *ce:*

Pămîntu-i ***al nostru*** *că noi îl muncim.* REBREANU, R. I 136 (calificare).
Caietul e ***al meu*** (identificare).

Ce *sînteți dumneavoastră, mă rog? Vagabonți de pe uliță?* CARAGIALE, O. VI 102 (calificare).

Ce *este literatura de nu chiar expresia vieții unei nații?* RUSSO, S. 39 (identificare).

ACORDUL PREDICATULUI CU SUBIECTUL

§ **536.** Predicatul verbal și verbul copulativ se acordă cu subiectul în persoană și în număr:

Andrieș Hamură... ***se întorcea*** *de la învățătură din Țara Leșască.* SADOVEANU, O. III 151.

Măreț e bradul munților
Ce-n codri ***înverzește.*** ALECSANDRI, P. II 156.

Cînd predicatul este exprimat printr-un verb la diateza pasivă, acordul se face în persoană, în număr, în gen și în caz:

De atunci și pînă astăzi colonii de lumi pierdute
Sînt atrase *în viață de un dor nemărginit.* EMINESCU, O I 132.

Numele predicativ exprimat printr-un adjectiv sau printr-o parte de vorbire cu valoare de adjectiv se acordă cu subiectul în număr, în gen și în caz:

Conacul din Lespezi era ***bătrîn, modest și prietenos.*** REBREANU, R. I 162.

Puțini *erau la număr ostașii României.* ALEXANDRESCU, O. 82.

Numele predicativ exprimat printr-un substantiv sau printr-o parte de vorbire cu valoare de substantiv se acordă cu subiectul în caz și, cînd se poate, în număr și în gen. (Bineînțeles, acordul în caz nu se face atunci cînd numele predicativ este exprimat printr-un substantiv cu prepoziție, dar de cele mai multe ori numele predicativ e în nominativ și, de aceea, acordul se realizează foarte frecvent.)

Ceata noastră era ***un amestec*** *de tineri de la Drept, de la Științe și de la Litere.* DELAVRANCEA, T. 5.

Fără să fie popular, era ***una*** *din figurile bucureștene.* CAMIL PETRESCU, U. N. 26.

Ei erau . . . ***stăpînii*** *tuturor fetelor și flăcăuanilor din sat.* SADOVEANU, O. III 22.

ACORDUL ÎN PERSOANĂ

§ **537.** Cînd subiectul exprimă o colectivitate cu care se solidarizează și vorbitorul, predicatul poate sta la persoana I plural:

Am ajuns. Toți pasagerii ***ne dăm*** *jos.* CARAGIALE, O. I 296.

În mod similar, cînd subiectul exprimă o colectivitate cu care interlocutorul se solidarizează sau este considerat solidar de către vorbitor, predicatul poate sta la persoana a II-a plural:

Toți locatarii din imobilul acesta ***vă mutați*** *în blocul de alături.*

În ambele situații discutate aici, posibilitatea de a face acordul cu persoana I și a II-a este determinată de prezența adjectivului *toți*.

Predicatul atributivei a cărei regentă cu predicat nominal are ca subiect un pronume personal de persoana I sau a II-a poate sta: a) la persoana I, respectiv a II-a, cînd vrem să accentuăm asupra faptului că atributiva determină subiectul regentei sau întreaga propoziție regentă, b) la persoana a III-a, cînd vrem să accentuăm asupra faptului că atributiva determină numele predicativ al regentei exprimat printr-un substantiv:

a. *Sînt un om care* ***iubesc*** *adevărul și fiindcă-l* ***iubesc***, *știu să-l caut.* CARAGIALE, O. I 244.

Eu sînt unul ce ***știu*** *de inel.* PANN, P. V. I 35.

b. *Sînt un june tînăr și nefericit, care* ***suferă*** *peste poate și* ***iubește*** *la nemurire.* CARAGIALE, O. VI 34.

În cazul subiectelor multiple, formate din pronume personale la diferite persoane sau parțial din pronume personale și parțial din substantive, persoana I are preponderență asupra celorlalte persoane, iar persoana a II-a are preponderență asupra persoanei a III-a (incluzînd în ea și substantivele). Astfel, dacă între subiecte este unul exprimat printr-un

pronume personal de persoana I (singular sau plural), predicatul se pune la persoana I plural, indiferent de persoana celorlalte subiecte:

Cît ***n-om fi morți*** *voi cinci și eu...* ALECSANDRI, POEZII 441.

Eu și el ***lucrăm*** *în raionul ăsta.*

Dacă între subiecte se găsește unul exprimat printr-un pronume de persoana a II-a (singular sau plural) și nu este nici unul exprimat printr-un pronume de persoana I, predicatul se pune la persoana a II-a plural:

Selim și tu-mpreună ***peri-veți*** *amîndoi!* ALECSANDRI, P. III 352.

Tu și ei ***veți merge*** *înainte.*

ACORDUL ÎN NUMĂR

§ **538.** Cînd subiectul e format din mai mulți termeni care se află în raport de coordonare copulativă (subiect multiplu), predicatul se pune la plural:

Și atunci odată ***pornesc*** *și turturica și calul fugînd pe întrecute.* CREANGĂ, P. 273.

Atît ea, cît și sora mai mică, Polixenia, ***se întreceau*** *în griji.* BASSARABESCU, S. N. 27.

Nic-a lui Costache, dușmanul meu, și cu Toader a Catincăi, alt hojmalău, ***au trecut*** *pe lîngă mine.* CREANGĂ, A. 6.

Cugetul și sentimentul tău ***au rămas*** *cel puțin* ***aceleași*** *ca în cea din urmă a noastră întrevedere.* GALACTION, O. I 225.

Dragi*-mi* ***erau*** *tata și mama, frații și surorile și băieții satului, tovarășii mei din copilărie.* CREANGĂ, A. 117.

Cînd termenii subiectului se confundă într-unul singur din punctul de vedere al raportului cu realitatea, adică nu desemnează obiecte perfect distincte, predicatul se pune la singular:

Vezi domnișoru-acela care toate le știe,
Căruia vorbă, duhul, îi ***stă*** *în pălărie,*
În chipul d-a o scoate cu grații prefăcute? ALEXANDRESCU, O. 192.

Să ne îndesască mai mult cu udeala, pentru că acolo ***stă*** *toată puterea și îndrăzneala.* CREANGĂ, P. 258.

E *ură și turbare,*
În ochii lor cei negri, adînci și desperați. EMINESCU, O. I 62.

Observație. La ultimele două exemple acordul cu singularul este determinat nu numai de conținutul termenilor subiectului, ci și de poziția predicatului înaintea acestuia (vezi și § 544 B).

Cînd subiectul este format din mai mulți termeni care se află în raport de coordonare disjunctivă, predicatul se pune tot la singular:

Dumnezeu sau dracul mă ***va însănătoșa.*** NEGRUZZI, S. I 161.

Boierul sau locțiitorul lui, arendașul, ***e stăpînul*** *satului.* REBREANU, R. I 107.

În aceeași situație este subiectul din exemplul următor, format din mai mulți termeni legați între ei prin coordonare copulativă negativă:

Nici mama, nici sora mea ***n-a venit.***

Cînd subiectul este legat prin *(împreună) cu* de o parte de propoziție care denumește pe un participant la acțiune, acordul predicatului se face în două feluri :

a. Cu predicatul la plural, dacă *(împreună) cu* exprimă un raport copulativ :

*Iaca **vin** și Făt-Frumos cu Sfarmă-Piatră.* CREANGĂ, O. 166.

*El împreună cu fata **se puseră** în carîta zmeoaicei.* ISPIRESCU, L. 197.

Acordul cu pluralul ne dovedește că în această situație avem a face cu un subiect multiplu.

b. Cu predicatul la singular, dacă *(împreună) cu* exprimă un raport sociativ :

*În zadar, tînărul Coriolan Drăgănescu, împreună cu toată tinerimea, **a protestat** în numele drepturilor înscrise în constituție.* CARAGIALE, O. I 247.

Acordul cu singularul dovedește că, de data aceasta, avem a face cu un subiect format dintr-un singur cuvînt urmat de un complement sociativ.

§ **539.** Uneori numele predicativ e la alt număr decît subiectul. Și în acest caz verbul copulativ se acordă în număr cu subiectul.

***Gospodăria** în miniatură **era** numai **movili** de moloz, **cărămidă, țiglă** pisată **și cenușă** din gura sobelor.* CEZ. PETRESCU, Î. II 5—6.

*Nu știu ce minte au unii părinți, zicea ea privind spre un stîlp al cerdacului, ca și cum **acela era părinții**.* SADOVEANU, O. XIII 72.

***Minciuni și fraze-i totul** ce statele susține.* EMINESCU, O. I 59 (aici subiectul este *totul*, iar *minciuni și fraze* e numele predicativ).

Cazurile în care acordul verbului copulativ se face cu numele predicativ, și nu cu subiectul, sînt considerate necorecte, mai ales atunci cînd copula este aproape de subiect :

***Părul** ei **sînt valuri** crețe,*

Spumă albă-i pieptul ei! COȘBUC, B. I. 178 (vezi și § 544 A).

§ **540.** Cînd subiectul este un pronume la pluralul politeții sau al modestiei etc. (vezi § 151), verbul copulativ se pune la plural, dar numele predicativ și participiul din predicatul verbal la diateza pasivă se pun la singular :

*Dacă pînă mîne dimineață n-avem raportul dv., **veți fi considerat** ca demisionat.* CARAGIALE, O. I 184.

*Sărutăm dreapta măriei-tale, se închină ea către boierul cel măreț. Primiți să vă spunem toate cu dreptate și adevărat, deoarece **noi sîntem muierea** judelui, și alte țigănci nu îndrăznesc să ne calce înainte.* SADOVEANU, O. XIII 139.

Observație. Este greșită construcția *veți fi considerați* cînd se adresează unei singure persoane.

ACORDUL ÎN GEN

§ 541. Acordul în gen al predicatului cu un subiect multiplu alcătuit din substantive sau pronume de gen diferit se face în felul următor:

Cînd substantivele sînt nume de ființe, masculinul are prioritate: *Atunci și împăratul Verde și fetele sale au rămas **încremeniți** de ceea ce au auzit.* CREANGĂ, P. 278.

Cînd substantivele sînt nume de lucruri, tipurile de acord sînt mult mai diferite. Cele mai multe dintre ele sînt însă greoaie și, de aceea, se evită în limba curentă. Vom ilustra totuși, mai jos, toate tipurile posibile de acord cu subiectul alcătuit din nume de lucruri pentru a servi de îndreptar atunci cînd e nevoie.

a. **Cu nume de lucruri** de genul neutru **și feminin,** numele predicativ **stă la feminin-neutru.**

Observație. Întrucît forma de feminin plural a adjectivului și a participiului (de exemplu *văruite*) servește și pentru genul neutru, nu se poate defini precis genul numelui predicativ cu o asemenea formă; așa se explică termenul de feminin-neutru folosit pentru desemnarea situațiilor de acest fel.

*Gardul și poarta sînt **văruite**.*
*Poarta și gardul sînt **văruite**.*
*Gardurile și poarta sînt **văruite**.*
*Poarta și gardurile sînt **văruite**.*
*Gardul și porțile sînt **văruite**.*
*Porțile și gardul sînt **văruite**.*
*Gardurile și porțile sînt **văruite**.*

b. Cu **nume de lucruri** de genul masculin și feminin, numele predicativ stă la feminin-neutru cînd substantivul masculin e la singular:

*Peretele și poarta sînt **văruite**.*
*Poarta și peretele sînt **văruite**.*
*Peretele și porțile sînt **văruite**.*
*Porțile și peretele sînt **văruite**.*

Cînd substantivul masculin e la plural, predicatul se acordă cu cel mai apropiat:

*Pereții și poarta sînt **văruite**.*
*Poarta și pereții sînt **văruiți**.*
*Pereții și porțile sînt **văruite**.*
*Porțile și pereții sînt **văruiți**.*

c. Cu nume de lucruri de genul masculin și neutru, numele predicativ stă la neutru, cînd substantivul masculin e la singular:

*Peretele și gardurile sînt **văruite**.*
*Gardurile și peretele sînt **văruite**.*
*Peretele și gardul sînt **văruite**.*
*Gardul și peretele sînt **văruite**.*

Cînd substantivul masculin e la plural și substantivul neutru e la singular, numele predicativ e la masculin :

*Pereții și gardul sînt **văruiți.***
*Gardul și pereții sînt **văruiți.***

Cînd și substantivul masculin și cel neutru sînt la plural, predicatul se acordă cu cel mai apropiat :

*Pereții și gardurile sînt **văruite.***
*Gardurile și pereții sînt **văruiți.***

EXCEPȚII ȘI ABATERI DE LA REGULILE ACORDULUI

§ 542. Excepții și abateri de la regulile menționate în paragrafele de mai sus se ivesc mai ales acolo unde acordul se face după înțeles sau prin atracție (vezi § 508), precum și în cadrul predicatului exprimat printr-un verb pasiv reflexiv.

ACORDUL DUPĂ ÎNȚELES

§ 543. A. În propozițiile în care subiectul este exprimat printr-un substantiv la singular cu sens colectiv determinat printr-un alt substantiv la plural care indică elementele componente ale colectivului, predicatul se acordă uneori cu substantivul determinant la plural, atunci cînd acesta, impunînd ideea de pluralitate, este luat drept adevăratul subiect al propoziției. Acordul se face deci după înțeles și în același timp prin atracție :

*Deodată însă circulația se oprește, și dinspre Copou **se văd** venind **o grămadă de oameni**, gesticulînd și strigînd foarte mișcați.* CARAGIALE, O.I 58.

*Și unde **nu s-au adunat o mulțime de băieți** și fete la școală.* CREANGĂ, A. 2.

În același fel se poate face acordul cînd subiectul este *jumătate*, *sfert*, *parte* etc. și urmează o determinare la plural : ***Jumătate din elevi erau** în clasă.*

Alteori determinantul la plural este subînțeles, continuînd însă să funcționeze ca adevăratul subiect al propoziției. Astfel se ajunge la construcții ca :

***O samă se cățăraseră** și pe zidul de împrejmuire al mănăstirii, ca să vadă trecînd alaiul.* SADOVEANU, O. X 226.

Rar, predicatul se acordă după înțeles cu un subiect exprimat printr-un substantiv cu sens colectiv care nu are o determinare la plural (nici măcar subînțeleasă), mai ales cînd subiectul este despărțit de predicat printr-un grup de cuvinte. Această situație constituie o greșeală indiscutabilă :

*Îl jeliră ai săi, îl jeliră boierii, **îl jeliră** și **poporul.*** ISPIRESCU, L. 42.

*Iară **oastea** vrăjmașilor, văzînd că au căzut cel mai mare al lor, **întinseră** fuga. Calendarul* (1814), p. 122.

O b s e r v a ț i e. Acordul din ultimul exemplu este favorizat de prezența pronumelui *al lor* care marchează sensul colectiv al substantivului *oastea.*

O situație asemănătoare există atunci cînd subiectul este exprimat prin pronumele nehotărîte sau negative *fiecare*, *cîte unul*, *nimeni*, *nici un(ul)* etc. urmate de un atribut partitiv:

Și rînd pe rînd ***veneau*** *în sat*
Și ieri și astăzi ***cîte unul***
Din cei care-au plecat. COȘBUC, B. I. 84.
Nici unul *dintre gonaci* ***putură***
Să-l ajungă, așa repede-l poartă
Calul ușor. BUDAI-DELEANU, Ț. 255.

Fiecare, chiar neînsoțit de determinare la plural, poate fi acordat cu un predicat la plural, dacă acesta are un complement distributiv:

Au adus fiecarele *cîte un car.* SBIERA, P. 165.

Altfel, folosirea predicatului la plural e greșită cînd subiectul e *fiecare*:

Stați, ***ziseră fiecare***, *nu cumva să-l dezlegăm.* PANN, P. A. II 103.

Observație. Acordul cu pluralul din exemplul următor:

Au sărutat fiecare *mîna taichii și maichii și și-au luat rămas bun de la Ileana, și-au plecat tustrei călări.* CARAGIALE, O. I 120

este acceptabil pentru că e justificat de existența în aceeași frază a unor predicate referitoare la același subiect exprimat în formă de plural *(tustrei)*.

Se mai poate construi cu predicatul la plural la persoana I sau a II-a, deși nu are determinant la plural, subiectul exprimat prin pronumele negativ *nici unul*, atunci cînd este echivalent ca sens cu *toți*:

Nici unul nu dormeam. STANCU, D. 108 (= toți eram treji).

Se poate construi în același fel și pronumele nehotărît *unul*, cînd este echivalent ca sens cu *toți* sau cu corespondentul lui negativ pe plan semantic *nici unul*, precum și pronumele nehotărîte *cineva*, *careva*:

Unul *(din noi)* *nu mai* ***scăpăm!*** (= nici unul (din noi) nu mai scăpăm, toți sîntem pierduți).

Dacă ***veniți cineva*** *pe la mine, să nu spuneți... ce v-am destăinuit.* GÎRLEANU, L. 46 (adresarea are ca obiect întregul grup, nu numai o eventuală persoană care va răspunde îndemnului).

În ce privește acordul în persoană, pronumele *(nici) unul* și *cineva*, *careva* se comportă în aceste situații la fel ca substantivele care exprimă o colectivitate (vezi § 537): verbul e la persoana I sau a II-a pentru că vorbitorul se solidarizează sau solidarizează pe interlocutor cu colectivitatea respectivă.

Pronumele nehotărît *unul* însă, cînd are sensul lui propriu, nu se poate construi niciodată cu predicatul la plural. De aceea exemplele următoare sînt greșite (pentru că, de fiecare dată, o singură persoană urmează să facă acțiunea):

Lighioanelor! zise, viu să vă dau de știre
Că astăzi din noi ***unul*** *trebuie* ***să murim.*** ALEXANDRESCU, O. 216.
În săbii să ne lovim,
Unul *din noi* ***să murim.*** PANN, P. A. II 140.

Tot un acord după înțeles apare în exemplul următor :
Vin pe-aicea ***tot felul*** *de* ***oameni.***

De data aceasta însă acordul nu se poate face decît într-un fel, și anume cu pluralul, deoarece avem a face cu o construcție inversă : un atribut al termenului determinat. Atributul la plural, care este, de fapt, subiectul logic al propoziției, împiedică acordul cu subiectul gramatical (atributul real), care este la singular.

B. Cînd subiectul este un nume propriu de oraș, singular ca înțeles, dar plural ca formă, predicatul stă uneori la singular, alteori la plural :

Cucuieții e *hăt înainte, în vale.* SADOVEANU, O. VII 272.

Hii! opt-un cal, că ***nu-s*** *departe* ***Galații,*** *hii!* CREANGĂ, P. 100.

Dintre aceste două construcții, literară este numai cea cu predicatul la plural. Mult mai frecvent însă, subiectului i se construiește o nouă formă de singular, care rezolvă contradicția dintre formă și înțeles și nu mai pune nici o problemă specială de acord :

Piteștiul e *așezat în regiunea dealurilor* (vezi § 2 și 66 d 2).

ACORDUL PRIN ATRACȚIE

§ 544. Uneori predicatul nu se acordă cu subiectul lui, ci cu alt cuvînt din propoziție, de care e mai aproape sau care se impune mai mult atenției ; în acest caz acordul se face prin atracție.

A. Cînd subiectul este la alt număr decît numele predicativ, este firesc ca verbul copulativ să se acorde în număr cu subiectul. Totuși, adesea acordul se face cu numele predicativ. Se aude, de exemplu, mult mai des, construcția greșită *Două sute de lei* ***este*** *o sumă* decît *Două sute de lei* ***sînt*** *o sumă*, care este construcția corectă (vezi și § 539).

Cînd verbul copulativ este mai aproape de numele predicativ decît de subiect, acordul prin atracție cu numele predicativ este mai ușor de justificat :

Obiectivul *principal al bugetelor țărilor imperialiste* ***sînt înarmările.***

Cocioaba..., bărbatul, fata și boii..., un țap și două capre *slabe și rîioase ce dormeau pururea în tindă* ***era*** *toată* ***averea*** *Irinucăi.* CREANGĂ, A. 27.

De obicei însă se evită asemenea construcții.

B. În propozițiile cu subiect multiplu așezat după predicat și format din mai mulți termeni la singular în raport de coordonare copulativă, predicatul se poate pune la singular, adică se acordă, prin atracție, numai cu subiectul așezat imediat după el :

Era *odată* ***un moșneag ș-o babă.*** CREANGĂ, P. 283.

Li ***iese*** *înainte* ***împăratul*** *Verde,* ***fetele*** *sale,* ***spînul și*** *toată* ***curtea*** *împărătească.* CREANGĂ, P. 277.

Gheața sticlea, și pe luciul ei ***tremura lumina*** *lunii* ***și focul*** *stelelor.* SADOVEANU, O. I 626.

Dacă am inversa ordinea și am zice : ***lumina*** *lunii* ***și focul*** *stelelor* ***tremura,*** construcția ar fi greșită, căci aici, în momentul cînd pronunțăm predicatul, este evident că avem un subiect multiplu.

C. Uneori, rar, predicatul se acordă cu complementul direct sau indirect, cu un atribut sau chiar cu un complement circumstanţial:

Dacă citirea acestor r î n d u r i ***v-au făcut*** *să pierdeţi prea mult din preţiosul dv. timp ...* VR 11 (1937), p. 78.

Mai rar ***se aud*** *d e b ă r b a ţ i cari-s fermecători.* ŞEZ. IV 181.

Parcă l e ***scoseseră*** *cineva i n i m i l e din ei.* GÎRLEANU, în BL VII (1939), p. 143.

De acelaşi tip sînt construcţiile destul de dese din limba actuală ca:

În ce ***privesc*** *s t u d i i l e, f a p t e l e.*

*Ce-****s*** *c u a s t e a?*

Acest acord este incorect.

ACORDUL PREDICATULUI EXPRIMAT PRINTR-UN VERB PASIV REFLEXIV

§ **545.** O confuzie se produce uneori cu privire la subiectul verbelor pasive reflexive. Deoarece se consideră greşit că reflexivul este impersonal şi că subiectul verbului este *se*, la singular, se pune verbul la singular, cu toate că adevăratul lui subiect este la plural; astfel se ajunge la fraze greşite de felul următoarei:

În timpul pauzei ***se va servi răcoritoare*** *în pahare curate ... Pîinea se va da din economie, iar* ***măslinele se va procura*** *din comerţ.* BRĂESCU, V. A. 18.

Subiectele sînt *răcoritoare, măsline*, la plural, deci predicatele trebuie puse şi ele tot la plural: *se vor servi, se vor procura;* formula echivalează cu *vor fi servite răcoritoare, măslinele vor fi procurate.*

SITUAŢII MORFOLOGICE REGIONALE ŞI ÎNVECHITE CARE DAU IMPRESIA UNUI ACORD GREŞIT

§ **546.** În unele regiuni din sudul ţării, persoana a III-a plural a tuturor verbelor este identică cu persoana a III-a singular, prin urmare se spune *ei face, oamenii merge* etc.:

Haiducii *caii* ***potcoveşte***

Şi la luptă ***să găteşte*** GR. S. III 172.

Aici nu avem un caz de acord greşit, ci o modificare de ordin morfologic a persoanei a III-a plural a verbelor, neacceptată de limba literară.

La scriitorii din secolul trecut apar uneori forme vechi de imperfect cu persoana a III-a plural egală cu persoana a III-a singular:

Feliuri de pasări frumoase*, care* ***cînta*** *cu un glas prea dulce.* DRĂGHICI R. 97

sau de perfect compus cu persoana a III-a singular egală cu persoana a III-a plural:

*Ce-i mîna pe ei în luptă, ce-****au voit*** *acel* ***Apus****?* EMINESCU, O. I 147.

Bineînțeles, nici acestea nu constituie situații de acord greșit.

La fel, nu este problemă de acord întrebuințarea la persoana a III-a plural a formelor identice cu persoana I singular, de felul *ei se joc, se cobor în vale* etc. (Pentru aceste forme vezi § 248.)

BIBLIOGRAFIE

1. Finuța Asan și Laura Vasiliu, *Unele aspecte ale sintaxei infinitivului în limba română*, în SG I, p. 100–103, 109.
2. G. Beldescu, *Contribuții la cunoașterea numelui predicativ*, Societatea de științe istoric și filologice, București, 1957.
3. J. Byck, *L'accord du verbe avec l'objet*, în BL VII (1939), p. 140–144.
4. Paula Diaconescu, *Rolul elementului verbal în componența predicatului nominal*, în SG II, p. 105–120.
5. Al. Graur, *Acordul după înțeles*, în VR (1937), nr. 11, p. 76–85.
6. M. Manoilescu, *Despre funcțiunile numelui predicativ*, în LR VI (1957), nr. 5, p. 38–41.
7. Alexandru Niculescu, *Observații asupra folosirii construcțiilor eliptice de predicat în stilul narativ al lui B. Delavrancea*, în SG I, p. 181–192.
8. Laura Vasiliu, *Părțile de propoziție multiple*, în SG III, p. 79–91.

ATRIBUTUL

§ 547. Se numește atribut partea de propoziție care determină un substantiv sau un substitut al lui.

Visez ca vijeliile ***cumplite***
Ei să le-auză numai povestite. Beniuc, v. a. i 30.
Bordeiul ***moșneagului*** *se prefăcuse într-un palat.* Creangă, p. 85.
Noi ***cei mîndri și tineri.***

După formă sau, mai exact, după valoarea părților de vorbire prin care sînt exprimate, se disting mai multe feluri de atribute: adjectival, substantival, pronominal, verbal și adverbial.

Atributele se împart în izolate și neizolate după cum legătura cu elementul determinat este mai strînsă sau mai puțin strînsă. Atributele care exprimă și o nuanță circumstanțială se numesc atribute circumstanțiale. După cum precizează, identifică obiectul determinat sau îl califică, arătîndu-i o însușire, o trăsătură oarecare, atributele sînt de identificare și de calificare.

I. CLASIFICAREA ATRIBUTULUI DUPĂ FORMĂ

ATRIBUTUL ADJECTIVAL

§ **548.** Atributul adjectival este exprimat printr-un adjectiv propriu-zis sau prin alte părţi de vorbire cu valoare de adjectiv : numeral, adjectiv pronominal, verb la participiu sau la gerunziu, care se acordă cu substantivul determinat.

ATRIBUTUL ADJECTIVAL EXPRIMAT PRINTR-UN ADJECTIV PROPRIU-ZIS

§ **549.** Atributul adjectival poate fi exprimat prin adjective la diferite grade de comparaţie.

Pozitiv :

În acea pictură . . . se simte domnind un ***adînc*** *simţămînt de jale, de întristare.* ODOBESCU, IST. ARH. 335.

Comparativ :

Oare ce desfătare vînătorească ***mai deplină****, . . .* ***mai senină*** *şi* ***mai legănată*** *în dulci şi duioase visări, poate fi pe lume decît aceea care o gustă cineva cînd, prin pustiile Bărăganului, căruţa în care stă culcat abia înaintează pe căi fără urme?* ODOBESCU, S. III 15.

Harap-Alb vede altă drăcărie şi ***mai mare****.* CREANGĂ, P. 241.

Superlativ :

Stăpînă-sa avea inima ***cea mai bună*** *din lume.* GALACTION, O. I 304.

Duceţi-mă acolo pe ţărmuri fericite,
Ziceam, unde Neapol p-al mării sîn ***prea lin***
Răsfrînge dealuri, stele de nori neînvelite. ALEXANDRESCU, O. 256.

Adjectivul apare uneori însoţit şi de articolul demonstrativ :

Copilul ***cel sfios*** *şi* ***palid*** *a biruit.* GALACTION, O. I 59.

Alunga nourii ***cei negri*** *de pe deasupra satului.* CREANGĂ, A. 34.

Cînd precedă substantivul adjectivul poate fi articulat cu articolul hotărît :

Şi cerul se dezbracă de ***viforoşii*** *nori.* ALEXANDRESCU, O. 138.

Să fi văzut pe ***neobositul*** *părinte cum umbla prin sat.* CREANGĂ, A. 2.

ATRIBUTUL ADJECTIVAL EXPRIMAT PRINTR-UN NUMERAL CU VALOARE ADJECTIVALĂ

§ **550.** Numeralele cardinale propriu-zise, multiplicative, distributive, colective şi numeralele ordinale, cu valoare de adjectiv, sînt atribute adjectivale.

— Numeral cardinal propriu-zis :

Eram băiat de vreo ***treisprezece*** *ani, cînd am învăţat să dau cu puşca.* ODOBESCU, S. III 21.

***Doi** tineri eleganţi de pe treapta platformei de dinainte se dau jos scuturîndu-şi pantalonii.* CARAGIALE, O. I 279.

Observaţie. Numeralele cardinale începînd de la *douăzeci* în sus se comportă din punct de vedere formal ca şi cînd ele ar fi determinate: *douăzeci de cai* (vezi § 178). După conţinut însă, substantivul e determinatul, iar numeralul este determinantul. Aceste numerale se deosebesc de cele pînă la *nouăsprezece* inclusiv prin prezenţa prepoziţiei *de* între numeral şi substantivul determinat (vezi § 563 sub 11).

— Numeral multiplicativ:

A fost un geamăt ***întreit***
Din totul inimii pornit. COŞBUC, P. I 287.

— Numeral distributiv:

S-a tăiat fiecare pîne în ***cîte trei*** *bucăţi deopotrivă de mari.* CREANGĂ, O. 160.

—Numeral colectiv

Nu semănau ***amîndouă*** *surorile.* VLAHUŢĂ, O. A. I 108.

— Numeral ordinal:

S-a lăsat peste pămînt ***întîia*** *căldură.* SAHIA, N. 63.
Compania ***întîi****... străbătea stradă cu stradă.* CAMILAR, N. II 53.
Cu toţii, prieteni din liceu, sfîrşeam anul ***al doilea*** *de facultate.* DELAVRANCEA, T. 5.

Numeralul ordinal poate fi articulat cu articolul demonstrativ *cel* urmat de prepoziţia *de*:

Îmi pare rău că n-am luat măcar spînul ***cel de-al doile*** *cu mine.* CREANGĂ, P. 201.

ATRIBUTUL ADJECTIVAL EXPRIMAT
PRIN ADJECTIVE PRONOMINALE

§ **551.** În grupa atributelor exprimate prin adjective pronominale intră atributele reprezentate de adjectivele posesive, relativ-interogative, demonstrative, nehotărîte, negative şi de întărire.

Iar te-ai cufundat în stele
Şi în nori şi-n ceruri nalte?
De nu m-ai uita încalte,
Sufletul vieţii ***mele.*** EMINESCU, O. I 54.

Care *om nu ţine la viaţă?* CREANGĂ, P. 206.

Şedeau amîndoi de vorbă şi puneau la cale că ***ce*** *rost să-i facă fetei* ***ăsteia.*** CARAGIALE, O. I 118.

El singur, cîteodată, lăsa să se priceapă ***unele*** *lucruri.* SADOVEANU, O. I 555.

Era convins de mult că ***nici o*** *scăpare nu mai există.* BART, E. 388.

La persoana I şi a II-a adjectivul de întărire poate apărea ca atribut numai pe lîngă pronumele personal (vezi § 155):

Eu ***însumi*** *printre umbre o umbră,*
Pe cine să chem? BENIUC, V. 97.

La persoana a III-a adjectivul de întărire poate apărea şi pe lîngă substantive:

Însuşi *î m p ă r a t u l se va duce.* ISPIRESCU, L. 31.

ATRIBUTUL ADJECTIVAL EXPRIMAT PRINTR-UN VERB LA PARTICIPIU CU VALOARE ADJECTIVALĂ

§ **552.** Participiile, acordîndu-se cu termenul determinat, sînt atribute adjectivale:

Eroic este astăzi copilul ***cel pierdut!*** EMINESCU, O. I 63.
Lunecă peste vitralii
Chipul uman ***regăsit.*** BANUŞ, P. 99.

ATRIBUTUL ADJECTIVAL EXPRIMAT PRINTR-UN VERB LA GERUNZIU CU VALOARE ADJECTIVALĂ

§ **553.** Gerunziul acordat ca un adjectiv a fost folosit mai ales de către scriitorii din secolul trecut:

Pe-o coastă ***rîzîndă,*** *ce-n mare îşi pierde*
Picioru-nflorit,
Apare prin arbori cu creştetu-i verde
Un chioşc aurit. BOLINTINEANU, P. I. 294.

Iar dacă se duse cu inima ***tremurîndă*** *şi auzi de la împăratul şiretenia cu florile, el se dezvinovăţi.* ISPIRESCU, L. 165.

Metalica, ***vibrînda*** *a clopotelor jale*
Vuieşte în cadenţă şi sună întristat. EMINESCU, O. I 1.

În limba literară contemporană, gerunziile acordate se folosesc mai ales în unele îmbinări: *ordine* ***crescîndă*** *sau* ***descrescîndă,*** *femeie* ***suferindă,*** *ruini* ***fumegînde,*** *inimi* ***fremătînde,*** *buze* ***sîngerînde,*** *forme* ***născînde*** (vezi şi § 260).

VALORILE ATRIBUTULUI ADJECTIVAL

§ **554.** Rolul principal al atributului adjectival exprimat prin adjectiv, participiu şi gerunziu cu valoare adjectivală este de a arăta f e l u l obiectului denumit de substantivul determinat. El se acordă cu substantivul care numeşte acel obiect.

Nuanţele exprimate de atributul adjectival sînt nenumărate şi nu se disting totdeauna între ele cu destulă precizie. Ele sînt mai mult de natură lexicală decît gramaticală, întrucît sînt legate de sensul substantivului determinat şi al adjectivului şi de felul cum este format substantivul sau adjectivul.

Felul substantivului poate fi marcat în diferite chipuri, prin precizarea a diverse detalii :

1. Calitatea sau felul propriu-zis (cea mai obişnuită valoare a atributului adjectival) :

Un cuptor e ***roşul*** *soare.* Coşbuc, P. I 222.

Îţi trebuie o geantă de piele, ori de pînză ***groasă.*** Sadoveanu, O. IX 356.

2. Cantitatea :

Ei aud cu urechile toată acea ***nenumărată*** *lume de insecte ce se strecoară printre ierburi.* Odobescu, S. III 19.

Toţi *trecătorii simţeau deodată*
O sete mare în pieptul lor;
Beau ***multă*** *apă, cătînd la fată*
Şi urmau drumul oftînd de dor. Alecsandri, P. I 20.

3. Posesia :

a. posesia propriu-zisă (posesorul) :

Humuleştii... erau... sat vechi, ***răzăşesc,*** *întemeiat în toată puterea cuvîntului.* Creangă, A. 1.

b. dependenţa :

Flămînzilă a început... a zvîrli cu ciolane în oamenii ***împărăteşti,*** *cari erau acolo de faţă.* Creangă, P. 261.

4. Subiectul (agentul) acţiunii exprimate de un substantiv de origine verbală sau cu sens verbal :

Activitatea ***scriitoricească*** *rămîne, cum e natural, închinată colectivului.* Sadoveanu, E. 186.

[Curtezanul] *O chioreşte cu lornionul, butonat cu o garofă,*
Operă ***croitorească*** *şi în spirit şi în stofă.* Eminescu, O. I 162.

O variantă a acestui tip este atributul autorului, folosit în cazul operelor literare, ştiinţifice sau artistice, al scrisorilor etc.

Vers ***eminescian.***

5. Acţiunea :

Căci de lumea ***muncitoare***
Şi de glia strămoşească
Nu-i putere pe sub soare
Cîndva să mă despărţească. Beniuc, M. 125.

Coşuri ***fumegînde.***

6. Relaţia (limitarea acţiunii la un anumit sector) :

Învoielile ***agricole*** *deşi sînt obligaţiuni de natură civilă, sînt executate la nevoie, de către autorităţi, manu militari, ca şi aşa-numita în dreptul penal „muncă silnică”.* Caragiale, O. V 169.

7. Originea :

Căci vîntul adunat-a de flori de tei troiene
Şi le aşterne-n calea reginei ***dunărene!*** Eminescu, O. I 97.

8. Locul (unde se găseşte sau cu care are legătură obiectul denumit de substantivul determinat) :

Vezi printr-a nopţii stele ce rază luminoasă
Revarsă-n a sa cale luceafărul ***ceresc?*** Alecsandri, P. I 136.

Monahi, cunoscătorii vieţii ***pămîntene,***
Cu barbele lor albe, cu ochii stînşi sub gene. Eminescu, O. I 92.

9. Timpul (perioada sau momentul cărora le este proprie noţiunea exprimată de substantivul determinat):

Chiar pe această zăpadă ce se topeşte acum sub adierea încropită a zefirului ***primăvăratic*** *n-au fost oare tipărite urme încrucișate ale copoilor?* ODOBESCU, S. III 41.

10. Materia:

a. materia propriu-zisă:

Pe ***metalice*** *tripede ard parfumuri arăpeşti.* MACEDONSKI, O. I 104.

Familia rozaceelor... [are] *trunchi* ***ierbos*** *sau* ***lemnos.*** NEGRUZZI, S. I. 103.

b. elementele constitutive:

Echipele sportive ***studenţeşti.***

11. Destinaţia (scopul în care este folosit obiectul denumit de substantivul determinat):

Construcţii ***şcolare.***

Atributul adjectival exprimat prin numeral are valorile corespunzătoare speciilor de numerale (vezi § 176, 180—182, 184, 186, 187, 189, 191).

Atributul exprimat prin adjective pronominale prezintă, în privinţa valorilor, o situaţie oarecum aparte în cadrul atributului adjectival.

La atributele exprimate prin adjectivele relativ-interogative, demonstrative, nehotărîte, negative şi de întărire nu se pot distinge valori semantice deosebite pentru că nici pronumele respective nu au valori multiple:

Se lăsa în dusul paşilor domoli pînă ce scăpăta dincolo de muche, în valea ***cealaltă.*** VLAHUŢĂ, N. 23.

Fiecare *pom,* ***fiecare*** *bulgăre,* ***fiecare*** *colţ de iarbă au văzut şi au închis în ei goana nebună a tatii din cîmp.* SAHIA, N. 62.

Atributul exprimat printr-un adjectiv posesiv exprimă în schimb o serie de raporturi identice cu cele ale atributului pronominal în genitiv (vezi § 573).

1. Posesia (raportul fundamental):

a. posesia propriu-zisă (posesorul sau obiectul posedat):

Împăraţi pe care lumea nu putea să-i mai încapă
Au venit şi-n ţara ***noastră*** *de-au cerut pămînt şi apă.* EMINESCU, O. I 147.

Deasupra casei ***tale*** *ies*
Şi azi aceleaşi stele. EMINESCU, O. I 186.

b. dependenţa (arată legătura — în general reciprocă — de filiaţie, înrudire, prietenie, vecinătate etc.):

Zîmbiră între dînşii bătrînii ***tăi*** *prieteni*
Şi singuri ne lăsară. EMINESCU, O. I 91.

Săptămîna viitoare nu poate fi o zi solemnă; ea nu va fi decît un moment trist pentru concetăţenii ***noştri!*** CARAGIALE, O. I 79.

c. apartenenţa (arată în general că obiectul sau obiectele denumite de substantivul determinat aparţin, se integrează în obiectul sau obiectele denumite de atribut):

Unul caută-n oglindă de-şi buclează ***al său*** *păr,*
Altul caută în lume şi în vreme adevăr. EMINESCU, O. I 130.

Subdiviziunile din cadrul raportului fundamental sînt mai mult de natură lexicală decît gramaticală.

2. Subiectul acțiunii exprimate de un substantiv de origine verbală, cu sens verbal sau care face parte dintr-o locuțiune verbală (atributul subiectiv corespunde unei construcții în care substantivul determinat ar fi verb, iar adjectivul pronominal cu funcțiune de atribut ar fi subiect :

Și te-ai dus, dulce minune,
*Ș-a murit iubirea **noastră**.* EMINESCU, O. I 55.

*Eu știu că, în lipsa **mea**, baba îi bocește în voie pe feciori.* SADOVEANU, O. XVIII 11.

3. Obiectul acțiunii exprimate de un substantiv de origine verbală, cu sens verbal sau care face parte dintr-o locuțiune verbală (atributul obiectiv corespunde unei construcții în care substantivul determinat ar fi verb, iar adjectivul pronominal cu funcțiune de atribut ar fi complement direct sau indirect) :

a. echivalent cu un complement direct :

*Am aflat de numirea **ta** în postul de redactor.*

b. echivalent cu un complement indirect :

*Mă dor de crudul **tău** amor*
A pieptului meu coarde. EMINESCU, O. I 172.

Deosebirea de valoare dintre atributul exprimat prin adjectivul posesiv și celelalte atribute exprimate prin adjective pronominale se datorește faptului că adjectivul posesiv este singurul care are și conținut de pronume, deoarece și cînd însoțește, ca adjectiv, numele obiectului posedat, continuă să țină locul numelui posesorului (vezi § 159).

ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL

§ 555. După mijloacele de exprimare atributul substantival este de patru feluri :

A. atribut substantival în genitiv ;
B. atribut substantival în dativ ;
C. atribut substantival cu prepoziție ;
D. apoziție.

Dintre acestea categoria atributului substantival în dativ este învechită.

A. ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL ÎN GENITIV

§ 556. Atributul substantival în genitiv se exprimă prin :

1. Genitivul substantivului :

Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă,
*Prin care trece albă regina **nopții** moartă.* EMINESCU, O. I 69.

*Izbucnea. . . larma cu chiote și împușcături a **nunților** din cîșlegi.* SADOVEANU, O. I 637.

*Atunci ne oprirăm la marginea **unei poieni**.* SADOVEANU, O. VI 505.

Observație. Substantivele nume de rudenie sau cele asimilate cu acestea care formează o unitate cu adjectivul posesiv următor (vezi § 161) trebuie considerate ca reprezentînd o singură parte de propoziție, anume un atribut în genitiv:

Bătea în geam la cocioaba ***bunică-sii.*** CARAGIALE, O. I 135.

Mama Elenca Dudeasca, sora ***bunică-mea****,... avea sipeturi pline cu sineturi.* GHICA, S. 227.

2. Construcția cu valoare de genitiv alcătuită din prepoziția *a* și forma de acuzativ a substantivului, care apare la atributele substantivale exprimate prin numeral, prin substantiv + numeral sau la atributul substantival nearticulat precedat de adjectiv (vezi § 311 C):

Intrai apoi... printre străvechii fagi, peste care trecuseră mîniile ***a o sută de ierni.*** SADOVEANU, O. III 125.

Luările de poziție în favoarea păcii ***a numeroase personalități****... reflectă faptul că ideile coexistenței pașnice... cîștigă teren pe zi ce trece.* SCÎNTEIA, 5879 (1963), p. 1/2.

Observație. Asimilată cu atributul în genitiv este și construcția regională cu valoare de genitiv alcătuită din prepoziția *la* și forma de acuzativ a substantivului (vezi § 332 B).

Craiul apoi porunci de legară pe țiganca de coadele ***la două iepe*** *sirepe.* RETEGANUL, P. I 50.

§ 557. Atributul genitival poate determina un substantiv în cazul genitiv care este la rîndul lui atributul genitival al altui substantiv. Într-o asemenea succesiune de substantive în genitiv (nedespărțite între ele prin virgulă sau conjuncție), fiecare este atributul genitival al substantivului imediat precedent.

El s-ar lăsa bucuros la o dulce reverie, dacă pocnetele ***biciuștei postilionului****... nu l-ar tulbura.* NEGRUZZI, S. I 191.

E bine totuși să se evite înșirarea de prea multe substantive în genitiv:

Problemele ***îmbunătățirii tehnicii securității*** *și* ***respectării regulilor*** *de protecția* ***muncii*** *să stea în centrul* ***atenției conducerii uzinei, a inginerilor, maiștrilor, a tuturor muncitorilor.*** MUNCA, 2906 (1957), p. 2/3.

Valorile atributului substantival în genitiv

§ 558. Atributul substantival în genitiv are diferite valori, toate fiind subordonate însă valorii fundamentale de posesie.

Multiplele valori exprimate de atributul genitival depind atît de sensul substantivului determinat, cît și de acela al substantivului determinant; aceste valori pot fi gramaticale și lexicale. (Pentru definirea unora dintre ele vezi § 554.)

Cele mai importante sînt valorile gramaticale:

1. Posesia (raportul fundamental), cu cîteva subdiviziuni lexicale:

a. posesia propriu-zisă (posesorul sau obiectul posedat):

Intrai la otelul ***lui Petrică Brașoveanu.*** GHICA, C. E. 230.

Proprietarul **casei** *era om vesel.*

b. dependenţa :

Totuşi plăcu mamei şi surorilor **lui Gheorghe** *acest băiat tihnit şi atît de gînditor.* VLAHUŢĂ, N. 48.

c. apartenenţa :

[Caii] *se ridicau în două picioare pînă-n grinzile* **bagdadiei.** COCEA, F. SL. 8.

Fiecare moment **al dramei** *cinegetice avea cîntecul său consacrat.* ODOBESCU, S. III 96.

2. Subiectul (genitivul subiectiv) :

Se auzea scîrţîitul **pănuşilor.** SADOVEANU, O. I 601.

Şi prin vuietul de valuri,
Prin mişcarea naltei **ierbi,**
Eu te fac s-auzi în taină
Mersul **cîrdului** *de cerbi.* EMINESCU, O. I 110.

De genitivul subiectiv se leagă şi genitivul autorului :

Chiar cele mai uşoare din piesele **lui Molière** *erau grele pentru unii actori.* NEGRUZZI, S. I 343.

3. Obiectul (genitivul obiectiv) :

a. echivalent cu un complement direct :

Irimia vînzătorul s-ar afla în Iaşi la curtea domnească, venit cu strîngătorii **haraciului.** SADOVEANU, O. XVIII 292.

b. echivalent cu un complement indirect :

E acelaşi cîntec vechi,
Setea **liniştii** *eterne care-mi sună în urechi.* EMINESCU, O. I 157.

4. Denumirea (atributul denumeşte prin nume proprii sau explică prin nume comune substantivul determinat) :

a. prin nume proprii topice sau prin nume de luni :

Şi pe lîngă minciuni înţelepte fără de care nu poate fi divan în ţara **Moldovei,** *nu uitau să-şi împărtăşească veştile din primăvara aceea.* SADOVEANU, O. XVIII 8.

Luna **lui iulie** *era caldă şi veselă.* DELAVRANCEA, T. 38.

b. prin nume comune :

Nu vorbesc de ucenica presviterei, o filipeancă ce vrea să înveţe meşteşugul **tămăduirii** *bolilor.* SADOVEANU, O. XVIII 51.

În aceste cazuri atributul este esenţial pentru înţelegerea comunicării : substantivul determinat poate lipsi fără să schimbe sensul celor exprimate.

5. Scopul sau destinaţia :

Cine nu ştie că Răcoare are iarba **fierului!** SADOVEANU, O. I 168.

Această valoare apare foarte rar.

6. Termenul calificat :

Nemărginirea **firii**... *pătrundea adînc în sufletul învăţătorului.* REBREANU, I. II 81.

Boarea amiezii lungi mîna apa galbenă a grîielor pînă sub cenuşiul **pădurilor.** CAMILAR, N. I 255.

7. Termenul comparat :

N-ai în lume cui să spui

Iadul ***vieții*** *tale.* NECULUȚĂ, Ț. D. 15.

În construcțiile aparținînd acestor două tipuri din urmă avem a face cu o inversare a raportului dintre cei doi termeni: termenul care în realitate este determinat devine din punct de vedere gramatical determinant, iar adevăratul determinant devine termen determinat. Substantivul în genitiv nu este astfel decît formal atribut, pentru că de fapt pe el îl determină calificativul sau termenul de comparație respectiv: *pădurile sînt cenușii, viața era ca un iad.*

8. Genitivul intră în construcții echivalente cu superlativul, în care determinantul repetă la cazul genitiv determinatul.

Ieși la lumină ***frumoasa-frumoaselor*** *și* ***credincioasa-credincioaselor.*** SADOVEANU, O. XV 435.

Lumea toată de pe lume
Ne-a și pus urîte nume:
. . . .
Mie ***floarea florilor***... JARNÍK-BÎRSEANU, D. 66.

Observație. Pentru felul deosebit în care se prezintă echivalența cu superlativul a genitivului din cele două exemple, vezi § 136 e.

În afară de valorile menționate, atributul genitival mai exprimă o serie de nuanțe lexicale datorate sensului celor două substantive (determinat și determinant). De exemplu:

1. Materia:

a. materia propriu-zisă din care este făcut un obiect:

Stăpînul... ținuse cu zgîrcenie să nu piardă nici un ungher din ***fîșia pămîntului*** *îngust.* CEZ. PETRESCU, S. R. 5.

b. elementele constitutive ale unui colectiv:

*Dar dintr-****al prinților*** *șirag,*
Cîți au trecut al casei prag,
De bună seamă cel mai drag
A fost ales. COȘBUC, P. I 54.

Atributul care exprimă materia este, în comunicare, un element mai important decît substantivul determinat de el.

2. Conținutul obiectului denumit de substantivul determinat:

Ș-apoi fost-au fost poftiți la nuntă crăiasa furnicelor, crăiasa albinelor și crăiasa zînelor, minunea-minunilor din ostrovul ***florilor.*** CREANGĂ, P. 279.

3. Originea, proveniența:

Cad popii îngroziți și se apleacă
Cu fruntea în pămînt
Și murmură: zloții ***vînzării.*** BENIUC, V. 164.

4. Calitatea sau felul:

A hăulit undeva glas cîntat care li s-a părut celor ce coborau ***viers al bucuriei.*** SADOVEANU, O. XVIII 30.

5. Locul:

Flăcăii ***Moldovei*** *sînt harnici.*

6. Timpul:
În tăcerea ***zilelor*** *de iarnă, doar copiii gălăgioși... băteau gheţuşurile.* SADOVEANU, O. I 390.

B. ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL ÎN DATIV

§ **559.** Atributul exprimat printr-un substantiv în cazul dativ determină substantive nearticulate care denumesc de obicei grade de rudenie sau atribuţii sociale:

Acesta-i vestitul Ochilă... nepot de soră ***lui Pîndilă.*** CREANGĂ, P. 244.
Alta-i fata Banului,
Şi alta-i a Sultanului,
Stăpîn ***Ţerigradului.*** ANT. LIT. POP. I 263.

Acest fel de atribut constituie o categorie specifică limbii vechi şi populare folosită rar în limba literară contemporană.

Valorile atributului substantival în dativ

§ **560.** Dat fiind sensul substantivului determinat, atributul substantival în dativ exprimă îndeosebi dependenţa, legătura de filiaţie, înrudire, prietenie, duşmănie, vecinătate sau alte relaţii sociale.

El poate avea însă şi alte valori:

— Dativ obiectiv
Se bate miezul nopţii în clopotul de-aramă,
Şi somnul, vameş ***vieţii,*** *nu vrea să-mi ieie vamă.* EMINESCU, O. I 203.

— Dativ final
Smulge munţilor durerea, brazilor destinul spune,
Şi bogat în sărăcia-i ca un astru el apune,
Preot ***deşteptării*** *noastre, semnelor vremii profet.* EMINESCU, O. I 32.

Toate aceste raporturi se exprimă în limba de astăzi printr-un atribut substantival în genitiv, dar, spre deosebire de acesta, dativul atributiv determină numai substantive nearticulate şi trimite astfel spre un predicat nominal faţă de care substantivul în dativ ar avea funcţiunea de complement indirect.

C. ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL PREPOZIŢIONAL

§ **561.** Atributul substantival prepoziţional se exprimă printr-un substantiv precedat de o prepoziţie, de o locuţiune prepoziţională sau de un adverb de comparaţie cu valoare de prepoziţie.

Delegaţii au adoptat hotărîrea ***privind stabilirea*** *unor contacte mai strînse* ***între partidele*** *comuniste* ***în scopul intensificării*** *luptei lor comune* ***împotriva politicii*** *monopolurilor.* SCÎNTEIA, 5826 (1963), p. 5.

Văd poeți ce-au scris o limbă ***ca un fagure de miere.*** EMINESCU, O. I 31.

Atributul substantival prepozițional poate fi exprimat și printr-o locuțiune adjectivală:

Să-l osîndim să trăiască ca să-și poarte chinul din loc în loc, ca o moarte ***de toate zilele*** („obișnuită"). GANE, N. I 214.

Clasificarea atributelor prepoziționale după prepozițiile folosite

§ **562.** În privința prepozițiilor folosite se disting două categorii de atribute prepoziționale:

1. Atributul prepozițional propriu-zis se construiește cu prepoziția *de* — cea mai frecventă prepoziție a atributului — sau cu prepoziții și locuțiuni prepoziționale compuse cu *de*, cu prepozițiile *către, cu, fără (de)*, *în, pentru* și cu adverbele de comparație *ca* și *cît*.

Dintr-un cotlon ***de șură****, Savastița, nevasta lui domnu Gherasim, slobozise un țipăt* ***de spaimă.*** SADOVEANU, O. VI 620.

Spui șoapte ***fără de-nțeles,***
Și ochii tăi stau țintă. COȘBUC, P. I 192.
Arde-n candel-o lumină ***cît un sîmbure de mac.*** EMINESCU, O. I 84.

O b s e r v a ț i e. Atributul prepozițional care se construiește cu prepoziții sau locuțiuni prepoziționale compuse cu *de* ca prim element se deosebește de celelalte atribute prepoziționale prin faptul că în propozițiile atributive corespunzătoare complementul rezultat nu-l mai are pe *de*:

Priveam florile ***de la piept*** *și priveam omătul* ***de pe culmi.*** GALACTION, O. I 334 (= florile care erau *la* piept, omătul care era *pe* culmi).

2. Atributele prepoziționale determinînd substantive care exprimă o acțiune verbală (nume de acțiune ori de agent) sau cele pe lîngă care se subînțelege un verb sînt echivalente cu complementul indirect, de agent sau circumstanțial pe care l-ar avea verbul respectiv. Acest fel de atribut prepozițional se construiește cu prepoziția sau locuțiunea prepozițională cu care s-ar fi construit complementul corespunzător:

Sluga mea intră cu un bilet. Aceasta era o poftire ***la prînz.*** NEGRUZZI, S. I 56 (= eram poftit la prînz).

Valorile atributului substantival prepozițional

§ **563.** Cu ajutorul prepoziției atributul prepozițional poate exprima raporturi variate (unele gramaticale, altele lexicale), care depind însă și de sensul substantivului determinat și de acela al substantivului determinant.

Valoarea fundamentală a atributului substantival cu prepoziție este f e l u l. Această valoare poate fi exprimată printr-o serie de detalii referitoare la posesor, subiect, obiect, conținut, materie etc. Orice valoare

exprimată de atributul prepozițional cuprinde în sine ideea de f e l, căreia îi este subordonată.

Valorile gramaticale exprimate de atributul substantival prepozițional sînt următoarele:

1. posesia, care la rîndul ei are cîteva subdiviziuni lexicale:

a. posesia propriu-zisă (posesorul sau obiectul posedat):

Să te primească cu bine la casă ***de oameni.*** DELAVRANCEA, H. T. 254.

Era dascăl în Butucani, bun sat și mare, oameni ***cu stare.*** SLAVICI, N. I 5.

b. dependența:

Sîntem pe moșia unei scorpii, soră ***cu Gheonoaia.*** ISPIRESCU, L. 5.

c. apartenența:

Iese luna din brădet

. . . .

Gînditoare ca o frunte

De poet. COȘBUC, B. I. 7.

Flori ***de tei*** *în păru-i negru.* EMINESCU, O. I 66.

2. subiectul:

Scîrțîirea ***de condeie*** *dădea farmec astei liniști.* EMINESCU, O. I 141.

Prepoziționalul autorului:

Poezii ***de Eminescu.***

3. Obiectul:

a. echivalent cu un complement direct:

Te urmărește săptămîni

Un pas făcut alene,

O dulce strîngere ***de mîni.*** EMINESCU, O. I 189.

b. echivalent cu un complement indirect:

Amintirile ***despre părinții*** *ei i-au rămas copilei adînc săpate și-n suflet, și pe trup.* SADOVEANU, O. I 631.

4. partitivul:

Unii ***dintre tovarăși*** *și-au depășit angajamentele.*

5. relația:

Ăsta-i Ile Caraiman de la Runc, tovarăș ***de cărăușie*** *cu mine.* SADOVEANU, O. XVIII 19.

6. denumirea:

Ziua ***de joi*** *dă o viață neînchipuită acelui tîrg mort.* CAMILAR, N. II 305.

7. scopul sau destinația:

Aceasta însă nu-i oprește de a avea mărfuri fine ***de vînzare.*** GHICA, S. 319.

8. comparația:

Bîrzov era, cum zice românul, un om ***cît un munte.*** GHICA, S. 399.

9. termenul calificat:

Ticălosul acel ***de Tomșa*** *v-au învățat?* NEGRUZZI, S. I 139.

10. termenul comparat:

Bre! ce pari ***de lumînări!*** DELAVRANCEA, H. T. 147.

11. termenul numărat:

Treizeci ***de copii.***

La ultimele trei categorii raportul este inversat: termenul care în realitate este determinat devine determinant.

12. Atributul prepoziţional intră în alcătuirea unor construcţii echivalente cu superlativul în care determinantul precedat de prepoziţie repetă determinatul.

Dar taina voastră-n ***veci de veci***
La nimeni n-o s-o spui. COŞBUC, P. I 232.

Observaţie. Atributele prepoziţionale de acest fel se întîlnesc în expresii ca *veci de veci, neam de neam*, care exprimă o idee de totalitate sau de exclusivitate, apropiată de ideea de superlativ.

Afară de categoriile enumerate, atributul prepoziţional mai poate exprima diferite nuanţe lexicale datorate sensului determinatului şi al determinantului. Iată cîteva mai importante:

1. materia:

a. materia propriu-zisă (atributul arată materia din care este făcut un obiect sau materia măsurată):

Îşi punea, ca la o zi sfîntă, rochia cea nouă ***de cit*** *şi buşmachiii* ***de iuft.*** VLAHUŢĂ, N. 9.

Am cumpărat un kilogram ***de unt.***

b. elementele constitutive:

Şiroaie ***de lacrimi*** *curgeau din frumoşii ei ochi.* NEGRUZZI, S. I 52.

În această ultimă categorie esenţial este atributul.

2. calitatea:

Cum se poate, Dumitrache, să scoţi pe pitarul Matache, om ***de ispravă,*** *... şi să-mi pui iar pe hoţomanul ăla de Chiriac?* GHICA, S. 573.

Uneori calitatea este indicată prin locul unde s-a produs întîi un obiect:

Mirosul foilor de dafin acum galbene ca tutunul ***de Havana*** *se răspîndi puternic şi plăcut.* GALACTION, O. I 120.

3. conţinutul:

Dă-mi un pahar ***de rachiu*** *şi unul* ***de rom,*** *o sticlă* ***de vin.*** GHICA, C. E. 251.

4. originea:

Calul ***de dar*** *nu se caută în gură.* Proverb.

5. măsura:

Era cale ***de o oră.*** GALACTION, O. I 39.

6. timpul:

Tu, vînt ***de eară,*** *-n calea ta*
Nu l-ai văzut venind cumva? COŞBUC, P. I 283.

7. locul:

În ţarinile ***de pe faţă*** *oamenii arau şi semănau.* SLAVICI, O. I 64.

§ 564. Marea majoritate a valorilor exprimate de atributul genitival şi de cel prepoziţional corespund deci între ele; o analiză atentă poate scoate însă în evidenţă deosebirile. Mulţimea de valori ale atributului genitival şi cele ale atributului prepoziţional sînt subordonate, la fiecare, unei valori fundamentale care diferă de la unul la altul: în timp ce la atributul genitival valoarea fundamentală este p o s e s i a (întrebarea *al cui?*) la atributul prepoziţional valoarea fundamentală este f e l u l (întrebarea *de care? ce fel de?*).

D. APOZIŢIA

§ **565.** Apoziţia este atributul substantival pus în cazul nominativ, indiferent de cazul termenului determinat, sau acordat în caz cu acesta :

*Doi căiuţi... trăgeau cu încordare, îndemnaţi din cînd în cînd de glasul stăpînului lor, **un român** nalt şi uscat, negricios la obraz.* SADOVEANU, O. III 496.

*Duca-voievod cu armata turcească se trăgea îndărăt dinaintea mîntuitorului Vienei, **regele Sobieski**.* BĂLCESCU, în MAG. IST. I 140.

*Şezînd astfel pe bancă-n parc, în prada unor gînduri destul de nefavorabile cucoanei **Anichii**, d. Georgescu nu ia seama că muzica a plecat.* CARAGIALE, O. II 5.

Cucule
Voinicule,
Cucuţule porumbac,
Dacă vrei să-mi fii pe plac,
Netezeşte-ţi penele. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 400.

În limba contemporană apoziţia acordată cu termenul determinat este folosită rar. Ea este simţită ca procedeu arhaic şi popular.

Structura apoziţiei şi modul ei de exprimare

§ **566.** Apoziţia poate fi simplă şi dezvoltată. Apoziţia simplă se exprimă printr-un substantiv propriu sau comun sau printr-un adjectiv substantivizat :

*Uncheşul **Haralambie** s-a oprit cu ochii adînciţi în sine şi în trecut.* SADOVEANU, O. XVII 384.

*Stăteau tovarăşii lui Potcoavă, cu Niţă Frunză, **logofătul,** şi cu alţi slujitori.* SADOVEANU, O. I 216.

*Nicoară, oblicind că Irimia **vînzătorul** ar fi fiind la Iaşi, n-a mai pregetat.* SADOVEANU, O. I 186.

Apoziţia dezvoltată se exprimă printr-o îmbinare de cuvinte : substantiv urmat de atribute sau chiar de propoziţii atributive.

*În spate aveam culmea întinsă a Penteleului, **starostele munţilor din Buzău.*** ODOBESCU, S. III 174.

Unul şi acelaşi termen poate avea o serie întreagă de apoziţii (simple şi dezvoltate), fiecare apoziţie determinînd termenul iniţial :

*Deodată răsare ca o nălucă el, **nenorocitul, ocnaşul, mortul!*** SADOVEANU, O. I 547.

*Era casa lui Dănilă, **starostele ciobanilor din partea locului, venetic de pe plai, dar mare baci la bătrîneţe.*** GALACTION, O. I 155.

Substantivul prin care este exprimată apoziţia poate fi articulat cu articolul hotărît sau nehotărît sau nearticulat (vezi exemplele de mai sus).

§ **567.** Apoziţia este de obicei juxtapusă faţă de termenul determinat. Ea este izolată de acesta printr-o pauză sau neizolată (vezi şi § 584) :

*Mezinul, **Alexandru,**... îşi contenise de multă vreme pornirile mînioase.* SADOVEANU, O. I 187.

*Cumătra **Marghioala** schimbă feţe-feţe.* SADOVEANU, O. I 243.

Uneori, mai ales în limba veche și în cea populară, apoziția este precedată de adverbe explicative ca *adică*, *anume:*

În alt colț un pat, ***adică cîteva scînduri pe doi căpriori.*** EMINESCU, N. 38.

În anii domniei lui Mihnea-vodă se căsători și fiul său Mircea și luă de soție pe fata lui Rareș-vodă de la Moldova, ***anume domnița Chiajna.*** ODOBESCU, S. I 86.

Construcții apoziționale de tip special

§ **568.** În limba populară există un tip de aparente apoziții echivalente cu un atribut prepozițional în care lipsește prepoziția *cu:*

Moș Radule, ***barbă sură,***
Eu nu crez pe cei ce jură. TEODORESCU, P. P. 592.
Văd poeți ce-au scris o limbă ca un fagure de miere:
Cichindeal ***gură de aur,*** *Mumulean* ***glas cu durere.*** EMINESCU, O. I 31.

În construcțiile de tipul *zece vagoane cărbune, o sută coroane amendă* (în care lipsește *de*, respectiv *ca*), frecvente în limbajul comercial și administrativ, avem a face cu un tip de aparentă apoziție pe lîngă substantive care indică măsura.

Unele apoziții, care au la bază tot o elipsă, sînt imitate după limbi străine :

Ajutorul, un înotător de forță — ***premiul întîi la băi de mare la Constanța*** *— zise cu aer grav . . .* BRĂESCU, V. A. 21.

Aceste construcții, care apar în stilul publicistic, sînt nerecomandabile.

În vorbirea neîngrijită graba de a comunica un amănunt important poate provoca înlocuirea unei construcții (prepoziționale) cu o construcție în care cuvintele respective apar juxtapuse. În felul acesta, din punct de vedere formal avem o apoziție care din punctul de vedere al conținutului nu are legătură cu ceea ce reprezintă, în mod obișnuit, această parte de propoziție.

N-ai fost tu, o-ntrerupe d. Lefter . . . la . . . madam' Lefter Popescu, o damă naltă, subțirică, frumoasă, oacheșă, ***casele ale verzi cu geamlîc,*** *care are o aluniță cu păr dasupra sprîncenii din stînga și se poartă legată la cap cu roșu?* CARAGIALE, O. I 153.

Valorile apoziției

§ **569.** Valorile semantice ale apoziției depind atît de sensul termenului determinat, cît și de cel al apoziției.

Cele mai frecvente valori ale apoziției sînt următoarele :

1. indicarea numelui :

Tată-său, ***Hasanache,...*** *rămăsese tot prost.* SADOVEANU, O. I 590.
Strada ***Chopin;*** *fluviul* ***Dunărea;*** *lacul* ***Bîlea.***

O b s e r v a ț i e. Numele și prenumele, ca și apelative ca *moș*, *nea* etc. pe lîngă unele substantive proprii, au fost alcătuite la origine cu apoziții *(Ion Popescu, moș Gheorghe* etc.*);* astăzi ele sînt, într-o măsură mare, sudate și de aceea le analizăm ca pe un întreg.

2. indicarea profesiei, a situației sociale:

Ion, ***vizitiul,*** *își încearcă biciul pe spinarea noastră.* CEZ. PETRESCU, S. R. 19.

Și d. Mișu ***locotenentul?*** CARAGIALE, O. II 7.

Irina ***studenta.***

3. indicarea naționalității, a provinciei de origine:

Ali ***turcul;*** *Ilie* ***dobrogeanul.***

4. indicarea unei însușiri sau a unei caracteristici a termenului determinat:

Paracliserul, ***un drac și jumătate,*** *îi arătă jos . . . o firfirică.* DELAVRANCEA, H. T. 12.

5. precizarea concretă a obiectului, cînd acesta a fost desemnat printr-un cuvînt cu sens vag, neprecis:

Dar și ea, ***copila vorbăreață și nebunatică de totdeauna,*** *deveni gînditoare, tăcută și spăsită.* VLAHUȚĂ, N. 67.

6. analiza termenului determinat cînd acesta e la plural sau are valoare colectivă:

Răduțu sui întîi pe tovarășii lui: ***pe popi, pe notar... și pe baba Maranda.*** SADOVEANU, O. I 622.

Majoritatea apozițiilor stau din punct de vedere semantic pe același plan cu determinatul, exprimînd o identitate cu termenul determinat. Identitatea dintre cei doi termeni nu este totdeauna existentă în realitate, ci este așa cum o vede vorbitorul într-o anumită împrejurare.

Construcții similare cu apoziția care depășesc sfera atributului

§ **570.** Apoziția substantivală (vezi și apoziția exprimată prin numeral, § 571 c, sau pronume, § 576) determină, ca orice atribut, un substantiv sau un echivalent al lui (pronume, numeral):

1. Substantiv (sau o construcție echivalentă cu un substantiv):

a. comun:

F l u v i u l ***Dunărea.***

R î u l ***Olt.***

b. propriu:

Unde era L ă b u ș, ***cîinele meu?*** DELAVRANCEA, H. T. 165.

2. Pronume:

Ori voi cîștiga e u ***reclamantul,*** *partea adversă fiind condamnată să-mi plătească.* CARAGIALE, O. IV 371.

C e l ă l a l t, ***deputatul,*** *făcuse cîndva cîteva glume.* CAMIL PETRESCU, U. N. 22.

3. Numeral:

A l d o i l e a, ***un moșneag, baciul,*** *rămase liniștit la locul lui.* SADOVEANU, O. I 509.

În același fel ca și substantivul și echivalentele lui pot fi determinate printr-o construcție similară cu aceea a apoziției și părți de vorbire ca verbul, adverbul și chiar propoziții întregi:

Verb:

L-am văzut a d m o n e s t î n d u - ș i, ***adică certîndu-și,*** *copilul.*

Adverb :

A i c i , ***lîngă Ialomicioara,*** *l-a ajuns într-o zi vestea.* GALACTION, O. I 157.

Propoziţie :

Şi acuma, ***culmea batjocurii,*** *î l m a i ş i i n s u l t ă m că e rău şi trîndav.* REBREANU, R. I 40.

Aceste construcţii de tip apoziţional pe lîngă un verb, un adverb sau o propoziţie pot determina părerea că apoziţia este un procedeu mai larg, specific şi pentru alte părţi de propoziţie, nu numai pentru atribut. Construcţiile de acest tip sînt categorii intermediare între atribut şi complement sau propoziţii aparte, neclarificate încă suficient.

ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL EXPRIMAT PRINTR-UN NUMERAL CU VALOARE DE SUBSTANTIV

§ **571.** Tot în cadrul atributului substantival trebuie considerat şi atributul exprimat printr-un numeral cu valoare de substantiv. Acest atribut poate fi genitival, prepoziţional sau apoziţie :

a. în genitiv :

Silinţele ***celor patru*** *de a se ţinea bine pe picioare.* SADOVEANU, O. I 580.

Ştia . . . să-şi împestriţeze vocabularul lui redus cu cîteva cuvinte exotice ca: ciucalată şi odicolon, fiindcă în odaia ofiţerului . . . dase de gustul ***celei dintîi.*** COCEA, F. SL. 10.

b. prepoziţional :

Iată un grup ***de doisprezece.*** SADOVEANU, O. I 541.

Am încărcat cîteva trenuri ***de cîte şaizeci*** *de vagoane numai cu motoare bune.* CAMILAR, N. II 96.

c. apoziţie :

Brazi şi păltinaşi
I-am avut nuntaşi,
. . . .
Păsărele ***mii,***
Şi stele făclii! ALECSANDRI, P. P. 2.

ATRIBUTUL PRONOMINAL

§ 572. Atributul pronominal este exprimat prin pronume propriu-zise. El prezintă multe analogii cu atributul substantival atît din punctul de vedere formal, al speciilor şi al mijloacelor de exprimare, cît şi din punctul de vedere al raporturilor exprimate, lucru explicabil, deoarece pronumele e un substitut al substantivului.

După mijloacele de exprimare, atributul pronominal este de patru feluri :

A. atribut pronominal în genitiv ;
B. atribut pronominal în dativ ;
C. atribut pronominal cu prepoziţie ;
D. apoziţie.

A. ATRIBUTUL PRONOMINAL ÎN GENITIV

§ 573. Atributul pronominal în genitiv poate fi exprimat prin cazul genitiv al pronumelor personale, posesive, relativ-interogative, demonstrative, nehotărîte şi negative:

*Şuieram l-**a ei** chemare*
Ş-am ieşit în cîmp rîzînd. EMINESCU, O. I 111.

*Tatăl **dumisale** fusese... cojocar subţire.* CARAGIALE, O. I 310.

*Sta şi se mira de îndrăzneala **alor noştri**.* BĂLCESCU, O. II 101.

*Alături era puşca **lui** din **a cărei** ţeavă ieşea încă fum.* ODOBESCU, S. III 189.

*Totdeauna, după ce am urmat pe unul,... mă căiesc că n-am urmat povaţa **celuilalt**.* CARAGIALE, O. I 124.

*Astfel încăput pe mîna **a oricărui**, te va drege.* EMINESCU, O. I 134.

*N-ar fi ochii **nimărui***
*Dulci ca ochişorii **lui**.* ALECSANDRI, P. I 81.

La atributul pronominal nu se întîlneşte nici o valoare în plus faţă de atributul substantival. Valorile exprimate de atributul pronominal sînt mai puţine: atributul pronominal în genitiv nu are categoria genitivului denumirii, nu face parte din construcţii echivalente cu superlativul, nu are genitivul conţinutului, al originii, al calităţii etc. pe care atributul substantival le exprimă cu ajutorul sensului lexical al substantivului în genitiv; alte raporturi — scopul sau termenul calificat — ar putea fi în principiu exprimate şi de atributul pronominal în genitiv, însă construcţiile de acest fel sînt foarte rare. Cele mai importante şi cele mai frecvente valori exprimate de atributul pronominal în genitiv sînt următoarele:

1. Posesia:

a. posesorul şi obiectul posedat:

Şi plîngînd înfrînă calul,
*Calul **ei** cel alb ca neaua.* EMINESCU, O. I 66.

La castel în poartă calul
Stă a doua zi în spume,
*Dar frumoasa **lui** stăpînă*
A rămas pierdută-n lume. EMINESCU, O. I 68.

b. dependenţa:

*E sănătoasă... sărută pe părinţii şi pe fraţii **ei**, şi-ncepe iar să rîză ca mai nainte.* CARAGIALE, O. I 122.

c. apartenenţa:

*Mureşan scutură lanţul cu-**a lui** voce ruginită.* EMINESCU, O. I. 32.

*Dacă la răspîntea vreunei uliţe vezi arătîndu-se mutra **unuia**, aşteaptă puţin şi vei vedea şi pe celălalt.* CARAGIALE, O. I 303.

2. Subiectul:

*Un an şi nouă luni s-au petrecut de la pieirea **lui**.* SADOVEANU, O. XVIII 9.

Genitivul autorului:

Noi avem în veacul nostru acel soi ciudat de barzi,
Care-ncearcă prin poeme să devie cumularzi,
*Închinînd **ale lor** versuri la puternici, la cucoane.* EMINESCU, O. I 137.

3. Obiectul:

a. echivalent cu un complement direct:

*De-**a lui** laudă e plină orice gură.* EMINESCU, O. I 166.

*Cine e acesta ce a să deie piste noi cu droșca? Să ne ferim de întîlnirea **lui**, dacă nu vrem să ne asurzească.* NEGRUZZI, S. I 238.

b. echivalent cu un complement indirect:

Tot alături călăresc,
*Nu au grija **nimănuia**.* EMINESCU, O. I 104.

B. ATRIBUTUL PRONOMINAL ÎN DATIV

§ **574.** Atributul pronominal în dativ se exprimă prin forma neaccentuată de dativ a pronumelui personal sau reflexiv (vezi § 145, 146 și 154).

Cînd pronumele neaccentuat în dativ stă pe lîngă un substantiv, el este clar atribut pronominal:

*Scînteie desperarea în ochii-**i** crunți de sînge.* EMINESCU, O. I 88.

Putut-au oare-atîta dor
În noapte să se stîngă,
Cînd valurile de izvor
N-au încetat să plîngă,
Cînd luna trece prin stejari
*Urmînd mereu în cale-**și** . . . ?* EMINESCU, O. I 186.

În aceeași situație este și pronumele atașat la atributul adjectival al substantivului pe care-l determină:

*Și negrele-**i** bucle ondoală-n zefire,*
Sclipesc fluturînd. EMINESCU, O. I 4.

Cînd pronumele neaccentuat în dativ stă pe lîngă un verb, dar se referă la un substantiv de pe lîngă acel verb (cu rol de subiect, nume predicativ sau complement de diverse feluri), el poate fi echivalent cu un atribut, ca în exemplele:

*Directorul se duce la o extremitate a peronului și-**și** aruncă privirile la mulțimea adunată pînă în cealaltă extremitate.* CARAGIALE, O. I 80.

*Vezi-**ți** de treabă,*

deși în general este complement indirect (vezi § 606):

*Gurița nu-**ți** tace.* TEODORESCU, P. P. 435.

*Copilele **ți** s-au culcat.* COȘBUC, P. I 193.

Spre deosebire de atributul substantival în dativ, care nu determină decît substantive nearticulate, atributul pronominal în dativ determină mai ales substantive articulate (în unele situații și nearticulate).

Atributul pronominal în dativ apare rar sub forma de plural, mai ales la scriitorii din secolul trecut (vezi § 146).

Dativul cu rol de atribut pronominal este cunoscut sub denumirea de d a t i v p o s e s i v. De fapt, valorile exprimate de atributul în dativ sînt mai numeroase şi, în general, paralele cu acelea exprimate de atributul pronominal în genitiv.

1. Posesia :

a. posesorul :

*Calu-**i** alb, un bun tovarăş,*
Înşeuat aşteapt-afară. EMINESCU, O. I 103.
*Lîngă cortu-**i**, unul dintre fiii falnicului domn*
Sta zîmbind de-o amintire. EMINESCU, O. I 148.
*În cuptor **îmi** vîr colacii.* TOPÎRCEANU, O. I 316.

b. apartenenţa :

*Las'să mă uit în ochii-**ţi** ucizător de dulci.* EMINESCU, O. I 95.
Şi deasupra tuturora, oastea să şi-o recunoască.
***Îşi** aruncă pocitura bulbucaţii ochi de broască.* EMINESCU, O. I 150.

c. dependenţa :

*În negru şi în lacrimi prietenii-**mi** s-arată.* MACEDONSKI, O. I 43.

2. Subiectul :

Cînd însuşi glasul gîndurilor tace,
Mă-ngînă cîntul unei dulci evlavii —
*Atunci te chem; chemarea-**mi** asculta-vei?* EMINESCU, O. I 120.

*Unul dintr-înşii... răpi în lipsă-**mi** pe scumpa mea surioară şi fugi cu dînsa.* ODOBESCU, S. I 155.

3.Obiectul :

echivalent cu un complement indirect :

Căci scris a fost ca viaţa ta
*De doru-**i** să nu-ncapă,*
Căci te-a cuprins asemenea
Lianelor din apă. EMINESCU, O. I 190.

Exemple cu pronumele în dativ echivalent cu un complement direct se întîlnesc foarte rar.

C. ATRIBUTUL PRONOMINAL PREPOZIŢIONAL

§ **575.** Atributul pronominal prepoziţional se exprimă printr-un pronume personal, reflexiv, posesiv, demonstrativ, relativ-interogativ, nehotărît sau negativ precedat de o prepoziţie, de o locuţiune prepoziţională sau de un adverb de comparaţie cu valoare de prepoziţie :

*Mai ales unul **dintre ei** nu te poate suferi, şi ţi-e amic.* CARAGIALE, O. I 226.

*Nu mă pun eu cu unul **ca dumneata**.* SADOVEANU, O. I 620.

*Această îndoială **de sine**... îi stinse, încetul cu încetul, energia lui, nebiruită altădată.* VLAHUŢĂ, N. 19.

*Glas **ca al meu** nu se află* în *nouă hotare.* SADOVEANU, O. XVIII 13.

*Un sultan **dintre aceia**, ce domnesc peste vro limbă.* EMINESCU, O.I 142.

Cum se poate ca un bărbat ***ca acesta,*** *care s-a bătut în multe locuri și a fost de șapte ori rănit, să slăbească într-atîta?* SADOVEANU, O. XVIII 26.

În comparație cu atributul substantival prepozițional, atributul pronominal prepozițional are mult mai puține valori:

1. Obiectul:

a. echivalent cu un complement direct:

Lauda ***de sine*** *nu miroase a bine.* Proverb.

b. echivalent cu un complement indirect:

Dorul ***de ea*** *îl urmărea mereu.*

2. Posesia (raport de dependență):

Se duce să ia învățătură de la o presviteră bătrînă,... care trăiește în satul filipenilor, frați ***cu noi.*** SADOVEANU, O. XVIII 22.

3. Partitivul:

Lunca de sălcii vechi deschidea bolți în jur; pe subt ele unii ***din ei*** *duseseră caii la păscut.* SADOVEANU, O. XVIII 31.

După cît bag de samă... domnia-ta nu ești moldovan ***de-ai noștri;*** *după viersul vorbirii, pari muntean.* SADOVEANU, O. XVIII 13.

4. Comparația:

Doamna mea, o mulțămire ***ca aceasta*** *n-o mai voi!* EMINESCU, O. I 166.

Oșteni ***ca noi*** *se mai găsesc; voievod ca măria-ta, ba.* SADOVEANU, O. XVIII 17.

Observație. Construcția atributivă de tipul *ca aceea*, cu valoare comparativă la origine, are valoare de superlativ al unui adjectiv neexprimat:

Unde nu dă o căldură ***ca aceea*** *și se topește omătul.* CREANGĂ, A. 27.

5. Termenul calificat:

Oh! nenorocitul ***de mine!*** *strigă Moțoc.* NEGRUZZI, S. I 155.

D. APOZIȚIA

§ **576.** Apoziția pronominală are de obicei o valoare de precizare:

Și astăzi ca și odinioară, sus, între crengi, o mierlă, ***alta,*** *își fluieră neastîmpărul.* CEZ. PETRESCU, S. R. 141.

Își luă într-o basma lucrușoarele lui, ***mai nimic,*** *și ieși.* CARAGIALE, O. I 135.

ATRIBUTUL ADVERBIAL

§ **577.** Atributul adverbial se exprimă printr-un adverb sau printr-o locuțiune adverbială precedate de obicei de prepoziția *de* sau *din*, dar uneori și fără prepoziție (mai ales cînd determină substantive verbale):

a. adverb și locuțiune adverbială precedate de prepoziție:

Bătrîna asculta vorba și gălăgia ***de-afară.*** SADOVEANU, O. I 559.

Vom ține minte... răspunse feciorul ***din dreapta.*** CAMILAR, N. II 249.

În vremile bătrîne ... acest fel de pereți se aflau cu partea ***de din sus*** *privind tocmai spre cer.* SLAVICI, N. I 9.

Pacea măreață a văilor ***de primprejur****, frumusețea dătătoare de visuri a codrului ... dădeau iubirii mele pentru el o aprindere exagerată.* VLAHUȚĂ, N. 161.

Observație. Sensul prepoziției *de* care intră în componența unor locuțiuni adverbiale sudate este slăbit și atunci prepoziția *de* se repetă în limba contemporană. Față de construcția mai veche:

Aste lacrimi strecurîndu-se pe lîngă zbîrciturile nasului... ajungeau sub buza ***dedesupt.*** NEGRUZZI, S. I 6,

se spune astăzi:

Nu este însă nevoie ca adăpostul ***de dedesupt*** *să comunice nici cu palatul, nici cu strada.* CAMIL PETRESCU, B. 91.

Cf. și:

Cînd îi atingea numai cu țesala pe sub burtă, încercau să-l lovească cu copitele ***de dindărăt.*** COCEA, F. SL. 8.

b. fără prepoziție:

Masele populare ... prin activitatea lor creatoare asigură mersul ***înainte*** *al societății.* CONTEMPORANUL, 358 (1953), p. 2/1.

§ **578.** Adverbele de mod *aievea, anevoie, alene* se folosesc ca atribute fără prepoziție:

Crezu și el că este lucru ***aievea.*** GORJAN, H. I 60.

Nu este vreo propunere ***anevoie*** *la un filozof.* GORJAN, H. IV 43.

În repaosul nopții se auzea ... susurul ***alene*** *al vîntulețului de vară.* ODOBESCU, la HEM 822.

În asemenea situații atributele adverbiale sînt greu de distins de cele adjectivale invariabile.

Adverbul *astfel* prepus apare cu prepoziție între el și substantiv:

Astfel de *vorbe mă supără.*

§ **579.** Substantivele care cuprind o idee verbală pot fi determinate de un atribut adverbial exprimat printr-un adverb sau printr-o locuțiune adverbială, precedate sau nu de prepoziție:

Căratul ***sus*** *se face cu macaraua.*

Urcatul ***pe jos*** *este greu.*

Vînzarea ***cu amănuntul.***

Plecarea ***rînd pe rînd.***

Uneori atributul adverbial este confundat de către unii vorbitori cu cel adjectival. Se spune: *sarcină* ***grea*** *de îndeplinit* în loc de *sarcină* ***greu*** *de îndeplinit; munți* ***nespuși*** *de înalți* pentru *munți* ***nespus*** *de înalți.*

ATRIBUTUL VERBAL

§ **580.** Atributul verbal este exprimat, de obicei, prin verbe la infinitiv sau supin și, mai rar, la gerunziu:

S-a dus ... la împăratul turcesc, ca să-i ceară învoirea ***de a domni.*** RĂDULESCU-CODIN, L. 106.

Semănau ghindă de creşteau dumbrăvi pentru ca să aibă strănepoţii lemne ***de ars.*** NEGRUZZI, S. I 246.

Lung sat, sărac sat... Cîteva glugi de strujeni şi cîinii ***lătrînd*** *întărîtaţi la fiecare poartă.* CEZ. PETRESCU, S. R. 79.

ATRIBUTUL VERBAL EXPRIMAT PRINTR-UN INFINITIV

§ 581. Atributul verbal exprimat printr-un infinitiv stă mai ales pe lîngă substantive abstracte verbale sau care cuprind o idee verbală şi e echivalent cu un verb la conjunctiv, care ar forma o propoziţie atributivă pe lîngă abstractul verbal:

învoirea de a domni = învoirea să domnească.

De obicei infinitivul este precedat de prepoziţia *de* (pe lîngă *a*):

Nu cumva să se întîmple ca vreunui cititor... să-i vină răul gînd ***de a lepăda*** *cartea ta din mînă.* ODOBESCU, S. III 11.

Humuleştenii... au fericirea ***de a vedea*** *lume de toată mîna.* CREANGĂ, A. 74.

Pe lîngă abstracte verbale care intră în componenţa unor locuţiuni verbale, atributul verbal poate fi precedat de prepoziţia *de* sau ea poate lipsi:

Crez că e o înaltă datorie d-a vă face cunoscut esenţa celor ce voi avea onoarea ***d-a spune*** *corpului profesoral.* DELAVRANCEA, PAR. 122.

Are aerul ***a spune*** *că face neguţătorie.* CĂLINESCU, IST. 433.

Înaintea atributului exprimat prin infinitiv apar mai rar prepoziţiile *fără* sau *pentru:*

Pîndea cu nerăbdare numai prima ocaziune ***pentru a apuca*** *de mult visatul tron al Moldovei.* HAŞDEU, I. V. 14—15.

ATRIBUTUL VERBAL EXPRIMAT PRINTR-UN SUPIN

§ 582. Atributul verbal exprimat prin supin arată destinaţia şi, mai rar, provenienţa şi se construieşte cu prepoziţiile *de, pentru* etc.

Aveau pămînt ***de arat.*** SADOVEANU, O. I 567.

Cal ***de furat.***

ATRIBUTUL VERBAL EXPRIMAT PRINTR-UN GERUNZIU

§ 583. Atributul verbal poate fi exprimat şi prin gerunziul neacordat cu substantivul determinat.

Nici o ţipenie de om în ogrăzile băltoase, cu cară dejugate, părăsite în ploaie, cu viţei ***mugind*** *sub şoproane sparte.* CEZ. PETRESCU, S. R. 79.

Cînd substantivul e la masculin sau la neutru singular nu se cunoaşte dacă avem de-a face cu un atribut adjectival sau verbal.

Uneori se socotește că atributul e verbal cînd are compliniri : *Constantin era copil frumos,* ***semănînd*** *foarte mult cu Filofteia.* GALACTION, O. I 114.

II. ATRIBUTE IZOLATE ȘI NEIZOLATE

§ **584.** Atributele, ca și complementele, pot fi izolate și neizolate de elementul regent (vezi § 423).

În vorbire, atributul izolat se distinge de cel neizolat prin pauza care se face între el și elementul regent, precum și printr-o intonație deosebită (elementul regent se pronunță cu o intonație mai înaltă cînd este însoțit de un atribut izolat, dar cu aceeași intonație cu atributul neizolat), iar în scris prin prezența unui semn de punctuație între atribut și substantivul determinat.

În unele situații atributul nu poate fi izolat :

a. cînd determinatul este un substantiv cu prepoziție articulat cu articolul hotărît :

Trecură de Tigveni și încăpură în noaptea ***verde*** *și* ***nesfîrșită.*** GALACTION, O. I 280.

Substantivul este articulat datorită prezenței atributului.

Fac excepție de la această regulă substantivele considerate unice pentru vorbitor care pot fi articulate cînd sînt precedate de prepoziție fără să urmeze obligatoriu un determinant — numele proprii feminine și substantive ca : *mama, tata, bunica* etc. (vezi § 104).

b. cînd un substantiv este determinat de mai multe atribute dintre care fiecare determină întreaga construcție (substantiv + atribut) după care urmează : *celule germinative epiteliale primare.*

Germinative determină pe *celule, epiteliale,* construcția *celule germinative* ș.a.m.d.

Observație. Uneori, cînd avem a face cu o înșiruire de atribute despărțite prin virgulă unul de altul nu putem ști precis dacă sînt izolate sau nu față de termenul determinat : *Fusta roșie, scurtă, învechită era pe frînghie.*

Pe lîngă nume proprii atributul adjectival nearticulat este numai izolat :

Constantin, ***dezmeticit,*** *înfipse în ea cuțitul.* GALACTION, O. I 148.

Dezmeticit, *Constantin înfipse . . .*

Frusina, ***cochetă*** *și* ***nesentimentală,*** *. . . s-a ascuns în odaia ei și și-a mușcat perna, ca să nu i se audă plînsul.* GALACTION, O. I 141.

În general sînt izolate atributele pe lîngă pronume personale și pe lîngă nume proprii, pentru că, din punct de vedere logic, folosind pronumele sau numele propriu, vorbitorul știe dinainte despre cine este vorba :

Ei, ***îngrădiți de lege,*** *plăcerilor se lasă.* EMINESCU, O. I 59.

Atunci el cu o privire nălucirea i-ar discoasă

Cum că ea — ***frumoasa fată*** *— a ghicit că e frumoasă.* EMINESCU, O. I 80.

În situații destul de rare, cînd avem a face cu o opoziție, atributul poate fi neizolat și pe lîngă nume proprii sau pronume personale atunci cînd e însoțit de articolul *cel:*

Ioana ***cea mică*** *scrie frumos.*

Noi ***cei de azi*** *nu mai sîntem aceiași cu cei de ieri.*

Se izolează mai des atributele care la rîndul lor sînt urmate de compliniri:

De-ar putea acum să iasă deasupra, din acest pămînt, ***plin de avuții ascunse,*** *cincizeci de bucăți de aur.* GALACTION, O. I 145.

Iar izvorul, ***prins de vrajă,***
Răsărea sunînd din valuri. EMINESCU, O. I 104.

Uneori, din cauza unui adjectiv care cere o explicare, apare atributul izolat:

Dintr-alte țări, ***de soare pline,***
Pe unde-ați fost și voi străine,
Veniți, dragi păsări, înapoi. COȘBUC, B. I. 68.

Se izolează mai ales atributul adjectival, cu precădere cel exprimat prin participiu, apoziția și, mai rar, atributul substantival prepozițional sau genitival:

Două semilune de dinți .. spuneau că pe crengile și pe foile de dafin adormise o femeie — ***tînără, frumoasă și desigur mult iubită.*** GALACTION, O. I 120.

Iar între aceste soroace, ***neclintite ca niște stîlpi de fontă,*** *țesutul, torsul din furcă, munca în grădină.* GALACTION, O. I 365.

Niciodată n-o să iasă
Luna — ***palidă crăiasă*** *—*
Să te-nvăluie cu raze. BENIUC, V. A. I 31.

Aveam o piele-n pod, ***de miel,***
Doar nu veți fi vîndut-o. COȘBUC, P. II 59.

Am intrat într-o curte, ***a unor țărani.***

III. ATRIBUTUL CIRCUMSTANȚIAL ȘI DESCRIPTIV

§ **585.** Atributul izolat poate fi circumstanțial sau descriptiv. Atributul c i r c u m s t a n ț i a l exprimă o caracteristică suplimentară a elementului determinat care este în același timp legată și de ideea exprimată de predicat; el exprimă deci, o dată cu caracterizarea obiectului, și o idee circumstanțială referitoare la predicat. În exemplul următor atributul arată, pe lîngă descrierea obiectului, și o nuanță circumstanțială (de cauză):

Fascinat de prăpastia păcatului, *Constantin își descleștă mîinile . . . și-și dădu drumul să cadă.* GALACTION, O. I 138.

Atributul necircumstanțial sau d e s c r i p t i v nu se referă la predicatul propoziției, ci descrie sau explică numai substantivul determinat. De exemplu:

Cățeii, ***rotunzi și plini ca niște săcușori,*** *începură a scheuna subțirel tîrîndu-se spre mine.* SADOVEANU, O. XII 628.

Atributele circumstanțiale pot avea nuanță temporală, cauzală, condițională și concesivă.

Uneori este un amestec de nuanțe circumstanțiale și este greu de decis care e cea mai pregnantă. De exemplu, în:

Dară ochiu,-nchis afară, înlăuntru se deșteaptă. EMINESCU, O. I 142 poate fi și nuanță condițională, și de timp, și de cauză sau de concesie. Nuanțele circumstanțiale sînt indicate uneori precis de modul verbului (cînd verbul e la condițional — și nuanța e condițională) sau de corelativul concesiv în cazul atributelor concesive.

a. atribute cu nuanță temporală:

*El ades **suit** pe-o piatră cu turbare se-nfășoară*
În stindardul roș și fruntea-i aspră-adîncă, încrețită,
Părea ca o noapte neagră de furtune-acoperită. EMINESCU, O. I 52.

*Ba **copil** chiar, era să fiu sfîșiat de un buldog, care se năpustise asupra mea.* CAMIL PETRESCU, U. N. 16.

b. atribute cu nuanță cauzală:

*Fumul căminelor, **zăpăcit** de bătaia crivățului, se zvîrcolea pe loc.* DELAVRANCEA, H. T. 249.

*El, **zelos**, primea fără a crîcni.* REBREANU, R. I 240.

***Om prudent**, Busuioc trăgea mereu cu coada ochiului într-acolo.* REBREANU, R. I 136.

c. atribute cu nuanță condițională:

*Atunci îi veni o nouă inspirație; numai **îmbrăcat** țărănește, ar putea să se strecoare, fără riscul de a fi recunoscut, prin cele cîteva sate pînă la Costești.* REBREANU, R. II 208.

*Mai ales dacă-i pierit cată să-l găsesc; căci, **viu**, se poate întoarce și singur.* SADOVEANU, O. X 570.

*Zece porci țigănești, **cu boturi puternice**, ar fi rîmat, într-o jumătate de zi, toate întăriturile de pe valea Prahovei, cu rețele de sîrmă și cu „gropi de lup" cu tot.* CAMIL PETRESCU, U. N. 5.

d. atribute cu nuanță concesivă:

***Mirat** de întrebarea neașteptată, Grigore totuși răspunse cu un gest de indiferență.* REBREANU, R. I 122.

*Dar **ticălos** cu trupul, Jap rămase neînvins cu inima.* GALACTION, O. I 311.

IV. ATRIBUTUL DE IDENTIFICARE ȘI DE CALIFICARE

§ **586.** Atributele neizolate pot fi de identificare sau de calificare. Aceasta poate să depindă de prezența sau absența articolului enclitic la substantivul determinat, de sensul determinatului și al determinantului și de topica atributului.

Atributul de identificare arată c a r e este obiectul, îl definește, îl individualizează pin notele sale proprii care-l deosebesc de celelalte obiecte din aceeași clasă:

*Podul **de lemn** din ulița **cea mare** era înțesat de roiuri de oameni.* SADOVEANU, O. X 226,

pe cînd atributul de calificare arată în general c e f e l este obiectul, exprimînd o caracteristică oarecare, o însuşire care poate fi comună şi altor obiecte şi prin care obiectul respectiv nu poate fi identificat :

Un soare ***superb*** *anunţă dimineaţa.* SAHIA, N. 27.

În cadrul calificării putem distinge atît felul unui obiect (calificarea propriu-zisă), cît şi clasa din care face el parte (clasarea).

Calificarea propriu-zisă se face în general prin atribute care exprimă aprecieri ale vorbitorului :

Se sculă cu mişcări ***uşoare***. . . *Păşi prin flori* ***de lumină*** *şi se opri la intrare.* SADOVEANU, O. XI 109.

Clasarea obiectului are loc după caracteristicile distinctive ale obiectelor din aceeaşi clasă sau din acelaşi grup :

Între cele două fereşti de la stînga, o masă ***de brad***, *alb odată.* HOGAŞ, DR. I 246 (din cele de brad).

Atributul de identificare răspunde la întrebarea *care*, atributul de calificare propriu-zisă răspunde la întrebarea *ce fel*, iar atributul de clasare la întrebarea *de care* sau *din care*. Calificarea propriu-zisă poate deveni clasare în anumite împrejurări sau invers. De pildă *un săpun mic* (ce fel?) poate fi la drogherie „din cele mici" (clasare) în opoziţie cu cele mari.

Împărţirea în atribute de identificare şi de calificare, respectiv de clasare, e valabilă numai la atributele neizolate, întrucît atributele izolate, putînd lipsi, au o altă situaţie. Ele nu identifică şi nici nu califică obiectul, ci îl descriu sau arată o circumstanţă a verbului. Între descriere şi calificare există asemănări. Descrierea ar putea fi inclusă în cadrul calificării, dar în timp ce atributele de calificare sînt necesare pentru înţelegerea comunicării, atributele descriptive sînt neesenţiale pentru comunicare.

Categoriile semnalate se disting cel mai bine la atributul adjectival propriu-zis şi la cel exprimat prin gerunziu acordat sau participiu şi la atributul substantival prepoziţional. Ele pot fi de identificare *(dă-mi jucăria cea mică)*, de clasare *(cumpăr o jucărie mică)*, de calificare propriu-zisă *(îmi plac micile jucării)*.

Atributul adjectival prepus califică aproape în toate situaţiile substantivul determinat, deoarece în limba română se prepun mai ales adjectivele care exprimă o apreciere, o calitate a obiectului atribuită de vorbitor :

Necăjiţii *cărăuşi*
Merg pe lîngă care. IOSIF, V. 74.

La vreo săptămînă . . . ***tînăra*** *împărăteasă* . . . *s-a dus să-şi mai vadă părinţii.* CREANGĂ, P. 86.

Adjective ca *amar*, *cald*, *prost*, *scump* etc. pot preceda şi deci califica substantivul cînd au sens figurat. Nu se spune *un cald lapte*, *un amar medicament*, *un dulce zahăr*, dar se spune *o caldă îmbrăţişare*, *o amară decepţie*, *un dulce grai* etc. (Vezi § 976.)

La atributul pronominal prepoziţional şi la atributul adverbial şi cel verbal valoarea de identificare sau de calificare este legată în general de articularea enclitică a substantivului. La aceste atribute nu avem de-a face cu nuanţa de clasare, întrucît prin ele nu se exprimă clase de obiecte.

De un trai ***ca ăsta*** . . . *sînt ca şi sătul.* STANCU, D. 127 (cel fel?).

Mă apuca cîteodată *d o r u l* *așa de tare* ***de tine***, *Gheorghe, că parcă-mi venea să mă duc, să mă tot duc ca o nebună pe drumul Galațului!* BUJOR, S. 149 (care?).

În principiu și la atributul verbal se poate pune întrebarea *care* sau *ce fel*. În exemplul : *Avem pămînt* ***de arat***, supinul *de arat* este echivalent cu adjectivul *arabil* și deci califică. În exemplul *cer permisiunea* ***de a mă așeza***, infinitivul atribuit *de a mă așeza* identifică substantivul.

O situație aparte în cadrul atributelor adjectivale prezintă atributele exprimate prin numerale. Acestea nu arată de fapt o însușire sau o calitate, ci arată numărul sau ordinea în șir. Numeralele cardinale pot fi socotite totdeauna de calificare cantitativă : *Treceau* ***trei*** *oameni* (cîți?).

Atributul exprimat prin numeral ordinal identifică în general obiectul, indiferent de articularea enclitică a substantivului :

Al treilea *pui e șchiop* (al cîtelea? care?).

Puiul ***al treilea*** *e șchiop* (al cîtelea? care?).

Atributele adjectivale exprimate prin adjective pronominale identifică totdeauna, indiferent dacă regentul este sau nu articulat :

Altul este ***al tău*** *suflet,*
Alții ochii ***tăi*** *acum.* EMINESCU, O. I 112.

Nu se putea ști de pe acuma dacă fugarul a stîrnit ieri ori alaltăieri ***aceleași*** *dropii.* SADOVEANU, O. XIII 318.

Pe ***acest*** *deal, Smarandă, am fugit în vremea zaverei.* CREANGĂ, A. 20.

Observații. 1. Identificarea substantivului e mai slabă în cazul adjectivelor nehotărîte și relativ-interogative din cauza sensului nehotărît al acestora.

De-a lui laudă e plină ***orice*** *gură.* EMINESCU, O. I 166.

Întreabă ***care*** *drum duce în poiană.*

2. Pentru adjectivul posesiv vezi mai jos discuția asupra atributului genitival.

Atributul substantival genitival, prin faptul că indică în general pe posesorul obiectului, identifică sau clasează substantivul determinat numai în funcție de prezența sau absența articolului enclitic : *casa vecinului* (care? a cui?), dar *o casă a vecinului* (din ale cui? din care?) ; substantivul nearticulat sau articulat cu articolul nehotărît este într-un fel clasat prin apartenența lui la un posesor (știm numai că respectiva *casă* face parte din grupul de două sau mai multe case care aparțin vecinului). În același fel este clasat obiectul determinat de un adjectiv posesiv (*o casă* ***a mea***).

E un bun prietin ***al meu***, *cu care am petrecut ani frumoși.* SADOVEANU, O. X 16.

În aceeași situație cu atributul genitival care exprimă posesia se află și atributul substantival în dativ atunci cînd el are valoare de posesie : *frate maică-mii—un frate al maică-mii.*

Cînd atributul genitival exprimă calitatea obiectului, apropiindu-se astfel de sensul unor adjective, nuanța conferită substantivului este de calificare, mai ales că în acest tip de îmbinări avem de-a face, în general,

cu construcţii figurate : *un copil al nimănui, un om al dracului, viers al bucuriei* etc.

La atributul substantival în genitiv şi în dativ cu valoare obiectivă, unde raportul dintre atribut şi regent este asemănător cu raportul dintre un verb şi un complement, problema identificării sau calificării substantivului nu se poate pune *(examinarea studenţilor, semnelor vremii profet)*.

La atributul pronominal în genitiv şi în dativ, raportul de posesie fiind predominant, situaţia este asemănătoare cu a atributului substantival în genitiv, cu singura excepţie că la aceste atribute nu apare valoarea de exprimare a calităţii :

*Căci sub frunte-**i** viitorul şi trecutul se încheagă.* EMINESCU, O. I 132 (identificare).

*E un bun prieten **al ei*** (clasare).

Spre deosebire de celelalte atribute, apoziţia poate fi de identificare sau de calificare şi atunci cînd este izolată. Funcţiunea ei principală este identificarea obiectului, ea exprimînd aceeaşi realitate cu substantivul pe care-l determină :

*Îl durase, din bîrne şi vălătuci, bunicul lui Goraşcu — **unul Popa Ilie.*** SADOVEANU, O. XVIII 8.

*Diacul **Radu Suliţă** şi logofătul **Iorgu** au căutat sămînţă de vorbă.* SADOVEANU, O. XVIII 49.

Apoziţia poate califica obiectul mai ales cînd este fără articol hotărît.

*Badea, **om cuminte,** îşi vedea de afaceri.* GALACTION, O. I 144.

*Şi Constantin, **suflet imprecis şi sugestionabil,**... a pus jos tunica soldăţească.* GALACTION, O. I 136.

*Erau în cotuna ţiganilor nişte copii **numai piele şi oase.*** CAMILAR, N. II 148.

Numele proprii şi pronumele sînt în general calificate atunci cînd sînt însoţite de atribute. De obicei folosirea numelui propriu şi a pronumelui arată că obiectul este cunoscut.

*Sfărîmaţi statuia goală a Venerei **antice.*** EMINESCU, O. I 60.

*Dintre mese, aceasta **pătrată** îmi place mai mult.*

Cînd numele propriu sau pronumele nu este suficient de clar pentru a fi identificat, deoarece, în cazul numelor proprii, avem de-a face cu mai multe persoane cu acelaşi nume, iar în cazul pronumelor cu o opoziţie, atunci atributul poate identifica (vezi şi § 584).

*Mircea **cel Bătrîn,** Ştefan **cel Mare*** (pentru că există în istorie mai mulţi domnitori cu numele de Mircea sau Ştefan).

*Eu **cel de azi** gîndesc altfel decît în anii trecuţi.*

ACORDUL ATRIBUTULUI CU SUBSTANTIVUL DETERMINAT

ACORDUL ATRIBUTULUI ADJECTIVAL

§ **587.** Atributul adjectival se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul pe care-l determină.

*Purta în buzunarul unei haine **măslinii** poeziele lui Giusti.* DELAVRANCEA, T. 6.

Cele trei săbii ***înfipte*** *pînă la plăsele în trup — inspirau dezgust publicului.* SAHIA, N. 67.

M-am mutat într-o casă ***nouă****, într-un cartier* ***nou****.*

M-am oprit în fața unei case ***noi****.*

În București se înalță nenumărate case ***noi****.*

Atributul adjectival se acordă cu substantivul pe care-l complinește întocmai cum numele predicativ exprimat printr-un adjectiv se acordă cu subiectul, cu deosebirea că atributul poate sta în orice caz, pe cînd numele predicativ numai în nominativ. Se spune *casa nouă*, întocmai cum se spune *casa este nouă*.

§ 588. Un singur substantiv poate fi complinit prin mai multe adjective, care, fiecare în parte, se acordă cu substantivul:

Era o zi de iunie, ***luminoasă*** *și* ***caldă****.* GALACTION, O. I 37.

*Ar fi dorit să aibă vreme, putință și mijloace d-a studia societatea noastră «****rece, egoistă, săracă, leneșe, fudulă, sceptică, incultă*** *și* ***nemiloasă****».* DELAVRANCEA, T. 9.

Dar cifrele ***fugare, invizibile, scăpărătoare, haotice*** *erau prea grele pentru capul lui.* COCEA, F. SL. 15.

ACORDUL ÎN CAZ

§ 589. Adjectivul nearticulat nu are forme cazuale speciale decît pentru genitiv-dativul feminin singular (se spune *unei prietene* ***credincioase****,* față de nominativul *o prietenă* ***credincioasă****,* dar *unui prieten* ***credincios****,* față de *un prieten* ***credincios***); adjectivul articulat are forme speciale de genitiv-dativ la toate genurile și la ambele numere, dar substantivul care-l urmează nu are marcat cazul decît tot numai la feminin singular. Astfel singura categorie la care acordul apare clar este genitiv-dativul singular feminin:

Deasupra criptei ***negre*** *a sfîntului mormînt*
Se scutură salcîmii de toamnă și de vînt. EMINESCU, O. I 192.

Chiar și la genitiv-dativul singular feminin se găsesc însă numeroase exemple fără acord, în care atributul păstrează aceeași formă ca la nominativ.

Acest lucru se întîmplă în special cu participiile, deoarece acestea pot fi considerate și ca verbe, echivalente cu predicatul unor propoziții atributive, mai ales cînd sînt urmate de compliniri. Într-o construcție ca:

Prepelițe ***tăvălite*** *în mălai și bicați* ***prăjiți*** *în mustul lor.* ODOBESCU, S. III 39,

putem înțelege atributele *tăvălite* și *prăjiți* ca predicate ale unor propoziții atributive *(care au fost tăvălite* și *care au fost prăjiți)*. De aceea găsim adesea atributul pus greșit la nominativ:

Filozofia meschină a unei realități ***redusă*** *la aspectele ei mărunte.* I. L. 6 (1957), p. 108.

Unii vorbitori socotesc că trebuie să folosească nominativul, pentru a evita confuzia cu pluralul (*reduse* ar fi luat drept un nominativ plural);

această confuzie este însă mult mai puțin gravă (substantivul precedent avînd destul de clară marca singularului) decît confuzia cu nominativul singular. În exemplul dat atributul *redusă* s-ar putea interpreta ca determinînd substantivul *filozofia*, ceea ce nu este just din punct de vedere semantic.

În exemplul:

În atmosfera sumbră și închistată a familiei burgheze, ***stăpînită*** *de prejudecăți.* INF. BUC. 897 (1955), p. 1/5.

adjectivul *stăpînită* este izolat de substantivul *familiei*, ceea ce face ca legătura dintre ele să fie mai slabă; în asemenea situații lipsa acordului în caz este tolerabilă.

Acordul e mai greu de făcut atunci cînd între substantiv și atributul lui sînt intercalate alte cuvinte; cu cît intercalarea e mai dezvoltată, cu atît mai mult se pierde legătura cazuală a atributului cu substantivul pe care-l complinește:

Mentalitatea unei fete de pension din timpul burgheziei, ***învățată*** *să aștepte totul de la părinți.*

Aici forma acordată, *învățate*, ar putea fi legată de substantivul cel mai apropiat, *burgheziei*. Pentru a evita atît confuziile de acest fel, cît și dezacordul, se repetă uneori la nominativ substantivul pe care-l complinește atributul:

Se împlinesc astăzi 30 de ani de la izbucnirea răscoalei populare armate a oamenilor muncii din orașele și satele Bulgariei, ***răscoală desfășurată*** *sub conducerea Partidului Comunist Bulgar împotriva regimului monarho-fascist.* SCÎNTEIA, 2774 (1953), p. 3.

Trebuie evitat însă și abuzul de asemenea repetiții.

Atributul se pune uneori la nominativ chiar cînd e exprimat printr-un adjectiv propriu-zis (nu printr-un participiu), mai ales cînd acesta este izolat de substantivul determinat:

N-o umilește pe Reveica, amintindu-i că a fost slujită de valeți, cameristă, costumieră și coafeză, ca să ajungă pe mîna unei slujnice, ***surdă, uitucă*** *și fără știință de carte.* Cez. Petrescu, *Duminica orbului* (București, f.a.), p. 77.

Uneori se întîlnește acordul greșit al unui atribut adjectival cu un atribut substantival apropiat care determină același substantiv:

Trăsătura cea mai proprie a stilului său este întrebuințarea propozițiilor cu ordinea cuvintelor ***inversate.*** I. L. 6 (1956), p. 96.

Articolul demonstrativ se acordă în caz cu substantivul determinat de adjectivul pe care-l însoțește (vezi § 109).

ACORDUL ÎN GEN ȘI NUMĂR

§ **590.** Cînd e vorba de un singur substantiv și un singur atribut adjectival sau cînd e vorba de un singur substantiv determinat de mai multe atribute adjectivale, acordul în gen și în număr al atributului adjectival nu prezintă nici o dificultate. (Vezi exemplele de la § 587, 588.) Cînd însă un singur atribut adjectival determină mai multe substantive se pune problema numărului care se va da atributului, iar dacă substantivele sînt de genuri diferite, se ridică și problema genului. Situația este

aceeaşi ca la acordul numelui predicativ adjectival cu subiectul (vezi § 541), cu deosebirea că la atribut există şi posibilitatea de a face acordul numai cu ultimul substantiv, lăsînd atributul la singular, dacă ultimul substantiv este la singular:

Dealul şi cîmpia ***olteană;***
Dealurile şi cîmpia ***olteană.***

În limba contemporană, aceste construcţii încep să fie evitate, deoarece din ele nu rezultă clar că atributul se referă şi la primul substantiv. Atributul se pune însă rar la plural, mai des el este repetat:

Dealul ***oltean*** *şi cîmpia* ***olteană;***
Dealul ***oltean*** *şi cîmpiile* ***oltene*** etc.

Faptul că adjectivul se acordă şi cu primul substantiv este evident atunci cînd substantivul e precedat de o prepoziţie care exclude posibilitatea folosirii articolului fără o determinare următoare:

Pe dealul *şi pe cîmpia olteană;*
Pe dealurile *şi pe cîmpiile oltene* etc.

Dacă primul substantiv, *dealul*, n-ar fi şi el determinat de atributul adjectival acordat formal numai cu al doilea substantiv, *cîmpia*, prezenţa articolului la un substantiv precedat de prepoziţie n-ar fi posibilă; în acest caz s-ar spune:

Pe deal *şi pe cîmpia olteană;*
Pe dealuri *şi pe cîmpiile oltene.*

Cînd atributul precedă două substantive, acordul se face cu cel din imediata apropiere:

Un semn de la ***un bun frate şi prieten.***

Cînd atributul care determină două substantive este exprimat printr-un adjectiv pronominal posesiv, el se acordă cu cel pe lîngă care stă:

Fratele şi sora ***mea.***

Cînd două substantive de genuri diferite sînt complinite de un singur atribut adjectival la plural, situaţia este la fel ca la acordul numelui predicativ adjectival cu subiectul, dacă suprimăm verbul copulativ:

Împăratul Verde şi fetele sale, ***încremeniţi*** *de ceea ce au auzit...*
Gardul şi poarta ***văruite...*** etc.

Uneori se acordă greşit adverbul confundat cu un atribut adjectival (vezi § 579).

§ **591.** Cînd un substantiv e determinat de mai multe atribute adjectivale, uneori el se orientează după atribute şi capătă forma de plural. Această situaţie se răspîndeşte în limba română contemporană.

Astfel, de la formulări ca:

Pline de cărţi, şi cele mai multe vechi, în ***limba ungurească, latinească, nemţească, românească, elinească*** *şi* ***franţuzească.*** GOLESCU, Î. 34,

s-a ajuns în limba contemporană la:

Limbile *franceză şi germană.*
Epocile *sclavagistă şi feudală.*

Limba vorbită nu foloseşte această formulă, care dă impresia de dezacord, deoarece nu se simte imediat că va urma un al doilea atribut.

ACORDUL ARTICOLULUI POSESIV LA ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL ȘI PRONOMINAL ÎN GENITIV ȘI LA ATRIBUTUL ADJECTIVAL EXPRIMAT PRIN ADJECTIVE POSESIVE

§ **592.** Cînd atributul substantival sau pronominal în genitiv sau atributul adjectival exprimat prin adjective posesive este precedat de articolul posesiv *al*, *a*, *ai*, *ale*, articolul se acordă în gen și număr cu substantivul pe care-l determină atributul:

Băiatul acesta ***al*** *vecinului (al lui* sau *al meu).*
Fata aceasta ***a*** *vecinului (a lui* sau *a mea).*
Băieții aceștia ***ai*** *vecinului (ai lui* sau *ai mei).*
Fetele acestea ***ale*** *vecinului (ale lui* sau *ale mele).*

Totuși, în acest răstimp, în sufletul amînduror fraților care ascultau, se împletea un cîntec stîns abia auzit ca în somnie, cîntec ***al*** *aducerii aminte* ***a*** *rîndurilor de oameni care s-au petrecut ca florile fără roadă, sub robii mute, în viață fără bucurie, în moarte fără răscumpărare.* SADOVEANU, O. XVIII 143.

Regional apare adeseori *a* ca formă unică a articolului (vezi § 107).

Noroc bun!... Pe cîmpul neted
*Ies românii cu-****a*** *lor pluguri!* ALECSANDRI, P. III 41.

Ce-ar zice văru Axente ***a*** *dascălului?* TIBERIU VORNIC, *Oameni sub patrafir* (București, 1950), p. 68.

Cînd între substantivul determinat și atribut se intercalează un determinant cu prepoziție, poate exista șovăire în privința acordului, atributul acordîndu-se greșit cu substantivul mai apropiat:

Nivelul de cunoștințe ***ale*** *studenților*, în loc *de nivelul de cunoștințe* ***al*** *studenților.*

Alteori, cînd atributul determină un substantiv care la rîndul lui este atribut al altui substantiv, acordul articolului se face în mod greșit cu primul substantiv:

Operațiile de găurire ***ale*** *piesei.* Știință și tehnică 4 (1956), p. 28, în loc de *găurire a piesei.*

Numai analiza corectă a conținutului propoziției arată la ce formă trebuie pus articolul posesiv. Există însă și situații mai puțin clare. În literatura lingvistică se întîlnește și *legile interne de dezvoltare* ***a*** *limbii* și *legile interne de dezvoltare* ***ale*** *limbii.* Ambele formulări sînt admisibile, depinde de ce înțelege cel care scrie: în prima e vorba de legile după care are loc dezvoltarea limbii, iar în a doua de legile de dezvoltare pe care le are limba.

BIBLIOGRAFIE

1. FINUȚA ASAN, *Propoziția apozitivă și apoziția*, în LR X (1961), nr. 4, p. 312–316.
2. FINUȚA ASAN și LAURA VASILIU, *Unele aspecte ale sintaxei infinitivului în limba română*, în SG I, p. 103–104.
3. MIOARA AVRAM, *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție*, în SG I, p. 157–161.
4. AL. GRAUR, *Locul adjectivului în românește*, în VR XXX (1938), p. 75–81.

5. MIOARA GRIGORESCU, *Atributul substantival în limba română*, în SCL V (1954), p. 99–130.
6. FLORA ŞUTEU, *Atribut pronominal sau complement indirect?* în LR XI (1962), nr. 3, p. 267–276.
7. LAURA VASILIU, *Părţile de propoziţie multiple*, în SG III, p. 83–84.

COMPLEMENTUL

NOŢIUNI GENERALE

§ **593.** Complementul este partea secundară de propoziţie care determină un verb (predicativ sau nepredicativ), un adjectiv, un adverb, o interjecţie cu funcţiune de predicat, iar în anumite condiţii chiar şi un substantiv :

a. verb :

Repede *camarazii* *p l ă t e s c* ***consumaţiile.*** CARAGIALE, O. II 63.
Apele plîng ***clar*** *i z v o r î n d* ***în fîntîne.*** EMINESCU, O. I 231.

b. adjectiv (sau numeral cu valoare adjectivală) :

A purces să caute tocmai în sat la Goruni nişte cuscri şi alţi cumătri, oameni cumsecade şi ***mai cu samă*** *v r e d n i c i* ***la treburile*** *pe care le punea el la cale.* SADOVEANU, O. XVIII 426.

Se accentuează artificiul protocolului... prin mişcări a m i n t i t o a r e ***de balet.*** CAMIL PETRESCU, T. III 395.

Sfetnicii, n o u ă ***la număr****, povesteau, şi fiecare*
Înşira cîte-o legendă, cîte-un basm ori o-ntîmplare. COŞBUC, P. II 125.

c. adverb :

Lira spînzurată-n cui
Cam *d e m u l t am părăsit-o.* TOPÎRCEANU, O. I 292.

d. interjecţie cu funcţiune de predicat :

H a i şi noi ***la craiul****, dragă.* EMINESCU, O. I 100.

e. substantiv cu funcţiune de atribut (prepoziţional sau apoziţie), de obicei izolat :

Era un tip elegant, pieptănat cu îngrijire, cu mustăcioara căruntă micşorată din foarfec, ***totdeauna*** *î n r e d i n g o t ă cenuşie ş i c u u n c i l i n d r u de aceeaşi coloare.* SADOVEANU, O. XVI 461.

Nunuţa, ***acuma*** *f a t ă de liceu, nu văzuse niciodată un iezer.* SADOVEANU, O. VII 425.

Nu ai cumva vreun omonim,
F u n c ţ i o n a r ***la minister?*** TOPÎRCEANU, O. I 322.

Complementul poate determina şi un predicat nominal (atît unul cu copula exprimată, cît şi unul redus la numele predicativ). În această situaţie uneori e greu de precizat dacă complementul determină construcţia în ansamblu sau numai numele predicativ.

Cînd numele predicativ este un substantiv, complementul este al predicatului nominal în ansamblu (verb copulativ + nume predicativ) :

Leonică e r a ş e f u l registraturii ***în unul*** *din cele 7 ministere.* CARAGIALE, O. I 306.

Observație. În propozițiile nominale cu predicatul exprimat printr-un substantiv complementul determină substantivul în calitatea de predicat a acestuia. De exemplu :

Femeia ***tot*** *f e m e i e, zise Lăpușneanul zîmbind.* NEGRUZZI, S. I 157.

Acest fapt explică și situația curioasă descrisă mai sus sub pct. e a complementelor care determină substantive cu funcțiune de atribut : atributele respective sînt echivalente cu numele predicative.

Cînd numele predicativ este un adjectiv, un adverb sau un substitut al acestora, complementul poate fi considerat atît al construcției întregi, cît și numai al părții de vorbire respective cu rol de nume predicativ, mai ales atunci cînd complementul este din categoria celor care determină în mod obișnuit adjective și adverbe cu orice funcțiune sintactică (complement indirect, circumstanțial de mod, de relație și de cauză) :

Șiretenia ... e s t e p r o p r i e ***tuturor ființelor*** *viețuitoare.* BOLINTINEANU, O. 299.

P u ț i n i e r a u ***la număr*** *ostașii Românei.* ALEXANDRESCU, O. 82.

Observație. Alte complemente, ca cele circumstanțiale de loc și de timp, determină mai curînd predicatul nominal în ansamblu :

Frigul începea să se moaie; omătul însă ***e r a*** *g r o s* ***pretutindeni.*** SADOVEANU, O. VII 461.

Problema termenului determinat este mai complexă la unele complemente care sînt strîns legate ca înțeles nu de cuvîntul determinat de ele din punct de vedere gramatical, ci de altă parte de propoziție, ceea ce face ca și definițiile lor să se refere la aceste părți de propoziție și nu la determinatul propriu-zis. În această situație se găsesc următoarele complemente : circumstanțialul sociativ, în a cărui definiție se vorbește de însoțirea subiectului sau a complementului direct, și circumstanțialul opozițional, cel cumulativ și de excepție, care arată o opoziție, o adăugire sau o excepție cu referire la subiect, complement, atribut etc.

Termenul determinat apare mai puțin clar și într-o enumerare de complemente circumstanțiale în care fiecare aduce o precizare în plus, lăsînd impresia că primul complement este determinat de cele următoare :

În odaie, prin unghere
S-a țesut păinjeniș. EMINESCU, O. I 105.

În propozițiile nominale existențiale bimembre (vezi § 499 pct. 2 B) complementul nu determină, propriu-zis nici un cuvînt, el dă indicații cu privire la existența subiectului și, prin aceasta, reprezintă grupul predicatului :

Sara, la ispravnic, *adunare mare.* SADOVEANU, O. VI 627.

FELURILE COMPLEMENTELOR

§ 594. Complementele se clasifică după ceea ce exprimă ele față de termenul determinat : cine suferă o acțiune (complementul direct), cui i se atribuie o acțiune, o stare sau o însușire (complementul indirect), de cine este săvîrșită o acțiune pasivă (complementul de agent), în ce împrejurări se săvîrșește o acțiune sau există o însușire (diversele specii de complemente circumstanțiale : de loc, de timp, de cauză etc.).

Ele se grupează în două categorii mari : complementele circumstanţiale se disting de celelalte complemente (direct, indirect şi de agent), cărora cu un singur nume li se poate spune complemente necircumstanţiale.

Observaţie. Pentru complementul direct şi indirect se foloseşte şi termenul *obiect*.

Complementele circumstanţiale sînt de loc, de timp, de cauză, de scop, de mod, instrumental, sociativ, de relaţie, condiţional, concesiv, opoziţional, cumulativ şi de excepţie. Circumstanţe sau împrejurări propriu-zise (exterioare) exprimă numai unele dintre acestea, de exemplu complementele circumstanţiale de loc şi de timp, mai puţin cele de mod, care caracterizează o acţiune sau o însuşire, şi încă şi mai puţin cel de relaţie, care arată la ce se limitează o acţiune sau o însuşire.

Între diversele feluri de complemente limitele nu sînt categorice. Valorile mixte constituie un fenomen frecvent, mai ales la complementele circumstanţiale, dar şi la unele necircumstanţiale (indirect şi de agent). Există numeroase apropieri de conţinut între unele complemente, deosebite numai prin particularităţi de construcţie (între complementul direct şi indirect, complementul de agent şi cel instrumental etc.). După cum rezultă şi din exemplele date aici, delimitarea nu este categorică nici măcar între grupul complementelor necircumstanţiale faţă de cele circumstanţiale (vezi § 603, 615 şi 618).

Nu orice fel de complement poate determina toate părţile de vorbire la care se referă definiţia generală a complementului (§ 593). Posibilitatea cea mai generală, singura comună tuturor speciilor de complemente, este determinarea unui verb. Interjecţiile cu valoare verbală pot fi determinate de multe feluri de complemente, totuşi nu pot avea complemente de agent sau circumstanţiale de relaţie. Adjectivele sînt determinate în mod obişnuit de mai puţine complemente : indirect, circumstanţial de mod, de cauză şi de relaţie ; alte feluri de complemente, circumstanţiale, apar pe lîngă adjective care au întrebuinţări apropiate de funcţiunea predicativă : complementele circumstanţiale de loc sau de timp determină adjective cu rol de atribute mai ales cînd atributul e izolat. Adverbele sînt determinate de şi mai puţine complemente : în primul rînd de mod, dar şi de relaţie.

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTELE

§ **595.** Complementele se exprimă prin substantive sau substitute ale unui substantiv (pronume, numerale), adjective (participii sau numerale cu valoare adjectivală), verbe la moduri nepredicative, adverbe şi interjecţii.

1. Substantivul, pronumele sau alt substitut (numeralul cu valoare substantivală) pot fi la o formă cazuală (acuzativ sau dativ) fără prepoziţie sau construite cu prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale.

*Nu **vă** dau nici o **bucăţică** de purcel.* CREANGĂ, A. 109.

Într-o zi fierbinte a lunei lui cuptor, ***pe la nămiezi,*** *apăsa* ***deasupra mahalalii*** *Mihai-vodă o pîclă strașnică.* CARAGIALE, O. III 126.

Pentru mine *toate erau lucruri nouă.* SADOVEANU, O. XII 464.

Prin substantiv (cu prepoziție) se poate exprima orice fel de complement : formele cazuale fără prepoziții apar mai ales la complemente necircumstanțiale (direct și indirect), la complementele circumstanțiale asemenea forme sînt rare și adesea au valoare adverbială. Pronumele se folosește mai rar la complementele circumstanțiale.

2. Adjectivul (participiul sau numeralul cu valoare adjectivală) constituie un mijloc de exprimare numai pentru cîteva feluri de complemente, în cîteva construcții : complementul indirect care arată obiectul unei transformări, complementul circumstanțial de cauză, de relație, de mod comparativ și de timp. Totdeauna este construit sau cu o prepoziție sau cu un adverb comparativ :

Tu ***din tînăr*** *precum ești*
Tot mereu întinerești. EMINESCU, O. I 123.

3. Dintre formele verbale prin care se pot exprima complemente mai obișnuite sînt infinitivul cu și fără prepoziție și gerunziul, mai rar supinul :

Erai deprins ***a trăi*** *singur.* CREANGĂ, P. 161.

Observînd *ochii lui înghețați, avu o tresărire de spaimă.* SADOVEANU, O. VII 448.

4. Adverbul este un mijloc de exprimare specific pentru complementele circumstanțiale. El poate apărea atît singur, cît și cu prepoziție :

O șterseși din casă ***frumușel,*** *fără să spui nimic!* GALACTION, O. I 407.

De departe *i s-au umflat nările ca răspuns la chemarea generosului miros de pe vatră.* CARAGIALE, O. I 153.

5. Prin interjecții se pot exprima numai complemente circumstanțiale de mod :

Seara se întoarce acasă, tot pe jos, — ***lipa, tipa, tipa, lipa...*** STANCU, D. 64.

Complementele circumstanțiale se pot exprima și prin construcții mai complexe (vezi § 511), între care o categorie importantă este aceea a construcțiilor absolute din exemple ca :

Dar ***o dată exprimată această meditație,*** *fiecare simțea emulația de a dovedi prințesei că „oamenii de jos" nu sînt cîinoși.* CĂLINESCU, S. N. 299.

PROBLEME SPECIALE ALE COMPLEMENTELOR NECIRCUMSTANȚIALE

§ **596.** Complementele necircumstanțiale (direct, indirect și de agent) sînt în general strîns legate de termenul determinat. Această legătură se vede chiar în definițiile unora dintre ele și anume în definiția complementului direct și a complementului de agent făcute prin referire la felul verbului determinat (existența complementului direct este legată de verbele tranzitive, a celui de agent de verbele pasive).

Conţinutul complementelor necircumstanţiale este mult mai abstract şi de aceea mai greu de definit decît la complementele circumstanţiale. Problema aceasta se pune mai ales pentru distincţia dintre complementul direct şi cel indirect, care în practică se deosebesc relativ uşor, dar sînt greu de definit în aşa fel încît să se distingă categoric unul de altul cu toate situaţiile lor. Uneori complementul direct şi cel indirect se deosebesc numai prin formă, prin felul construcţiei, conţinutul fiind acelaşi :

Tot oraşul . . . se adunase ca să privească ***alergarea*** *de cai.* NEGRUZZI, S. I 35 (complement direct).

Să privească ***la lupta*** *lor.* ISPIRESCU, L. 28 (complement indirect).

Atunci cînd forma nu e specifică, de exemplu cînd complementul este exprimat printr-un verb la infinitiv fără prepoziţie, este mai greu de stabilit dacă e vorba de un complement direct sau indirect (aceasta se întîmplă mai ales după verbe reflexive dinamice sau după verbe care pot avea ambele construcţii) :

Somnul meu . . . a zburat în fuga mare şi nici nu m-am mai gîndit ***a-l prinde.*** GHICA, S. 32. [Cf. *Mă gîndesc* ***la ceva*** — complement indirect — şi *mă gîndesc* ***ceva*** — complement direct.]

O deosebire între complementul direct şi cel indirect există în ce priveşte gradul de legătură cu verbul determinat. În general complementul direct este mai legat de acţiune, arătînd obiectul care suferă acţiunea, care este modificat sau chiar creat prin această acţiune. Situaţia mai independentă de verb a complementului indirect se oglindeşte în faptul că acesta nu suferă nici o schimbare la transformarea construcţiei active într-o construcţie pasivă, pe cînd complementul direct din construcţia activă devine subiect gramatical în cea pasivă :

Construcţie activă : *Dau ovăz* [complement direct] *calului* [complement indirect].

Construcţie pasivă : *Ovăzul* [subiect gramatical] *este dat calului* [complement indirect].

Faptul că, la transformarea construcţiei active în una pasivă, complementul direct devine subiect gramatical arată o apropiere între complementele necircumstanţiale şi subiect. Această apropiere se manifestă şi în corespondenţa dintre complementul de agent, care există numai în construcţii pasive, şi subiectul gramatical al construcţiei active :

Construcţie activă : *Tractoriştii* [subiect gramatical] *ară ogoarele* [complement direct].

Construcţie pasivă : *Ogoarele* [subiect gramatical] *sînt arate de tractorişti* [complement de agent].

Complementul indirect are legătură cu subiectul în alt sens : în unele construcţii, de tipul *mi-e foame, mi-e dor* sau *îmi place, îmi trebuie,* el exprimă subiectul logic al construcţiei, arătînd cine are senzaţia de foame, sentimentul de dor, de plăcere etc. (cf. echivalenţa dintre *mi-e foame* şi *sînt flămînd,* dintre *îmi place* şi *iubesc* sau *am plăcere* etc.).

Observaţie. Există şi un complement circumstanţial care are legătură cu subiectul : complementul sociativ. Această situaţie specială faţă de restul complementelor circumstanţiale

face ca sociativul să fie considerat ca avînd o poziție de mijloc între complementele circumstanțiale și cele necircumstanțiale.

O caracteristică formală, comună complementului direct și celui indirect, este posibilitatea reluării sau anticipării acestor complemente, în anumite condiții, printr-o formă neaccentuată a pronumelui personal cu aceeași funcțiune (vezi și § 147, 512).

COMPLEMENTUL DIRECT

§ **597.** Complementul direct este partea de propoziție care determină un verb sau o interjecție indicînd obiectul asupra căruia se exercită o acțiune sau care este rezultatul unei acțiuni:

A-mpiedicat ***calul*** *și și-a pregătit* ***culcuș.*** STANCU, D. 19.

Infanteriile . . . străbăteau ***cîmpii, sate, orașe.*** CAMILAR, N. I 7.

În darn Scavinschi scria ***imne*** *asupra fericirii patriei,* ***sonete*** *pentru răsărita stea a Moldaviei.* NEGRUZZI, S. I 206.

Găina se ouase ***o mărgică.*** CREANGĂ, P. 70.

Și nici una, nici două, haț! ***pe ied*** *de gît.* CREANGĂ, P. 23.

Iaca ***lăcașul*** *unchiului meu.* CREANGĂ, P. 52.

Verbele care au complement direct sînt tranzitive. (Pentru categoria verbelor tranzitive vezi § 197). În anumite situații complementul direct poate determina și un verb intranzitiv (vezi § 602).

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL DIRECT

§ **598.** Complementul direct poate fi exprimat:

a. printr-un substantiv sau prin substitutul unui substantiv (pronume, adjectiv substantivizat, numeral):

Uriașii munți . . . sloboziseră, din coamele lor zbîrlite pînă la cer, ***ploile, trăsnetele și șuvoaiele.*** GALACTION, O. I 154–155.

Dacă ***le****-i duce, dascăle, ți* ***le*** *dau degeaba.* CREANGĂ, A. 83.

Intru într-un birt modest să gust ***ceva.*** CARAGIALE, O. II 132.

Mai nainte vreme bătrîna ***multe*** *îndurase.* SADOVEANU, O. I 556.

Îi mai sărută de cîteva ori ***pe amîndoi.*** CREANGĂ, P. 199.

b. printr-un verb la infinitiv, gerunziu, supin:

Și ***a vorbi*** *de la dînsa am învățat.* CREANGĂ, A. 35.

Dar aud ***chemîndu****-mă.* NEGRUZZI, S. I 40.

După ce sfîrșea ***de dus*** *apă la case, stropea ulița mare.* CAMILAR, N. I 26.

O b s e r v a ț i e. Complementul direct poate fi exprimat, după verbe ca *a învăța*, și prin adverbe cu valoare substantivală (folosite ca nume ale unor limbi): *învață* ***rusește*** = *învață limba rusă.* (Pentru valoarea substantivală a adverbului vezi § 295 pct. 1 a.)

CUM SE CONSTRUIEȘTE COMPLEMENTUL DIRECT

§ **599.** Complementul direct exprimat printr-un substantiv sau prin altă parte de vorbire cu valoare de substantiv poate fi construit în mai multe feluri.

I. În acuzativ neprecedat de prepoziția *pe*, cînd este exprimat prin :

a. Nume de lucruri (obiecte neînsuflețite) :

Apucă ***bucățica*** *de zahăr și-ncepe s-o ronțăie.* CARAGIALE, O. II 97.

O capră lasă ***pășcutul*** *și se cațără pe răchită.* SADOVEANU, O. I 404.

Trec de colo pînă colo prin coridor, să văz în care compartiment aș găsi ***un loc*** *mai comod.* CARAGIALE, O. II 95.

Face ea ***sarmale,*** *face* ***plachie,*** *face* ***alivenci.*** CREANGĂ, P. 29.

b. Nume comune de ființe, în următoarele situații :

Numele comune de persoane, de obicei neidentificate :

De întîlnea pe drum ***neveste*** *și* ***fete*** *mari, cînta cîntece șăgalnice.* CREANGĂ, P. 108.

Lelea Sofe începu a urî ***copiii.*** RETEGANUL, P. I 43.

Numele de animale, de păsări etc. :

Nu vrei să facem schimb? să-ți dau ***capra*** *asta și să-mi dai* ***gîsca.*** CREANGĂ, P. 43.

Un om legase ***o vacă*** *cu funia de gît și suindu-se pe o șură ... trăgea din răsputeri de funie.* CREANGĂ, O. 156.

c. Formele neaccentuate ale pronumelor personale și reflexive, pronumele demonstrative cînd au sens neutru, pronumele negative și pronumele nehotărîte cînd țin locul numelor de lucruri, pronumele relativ-interogativ *ce* :

*Înșfacă iedul de urechi și-****l*** *flocăiește și-****l*** *jumulește și pe acela.* CREANGĂ, P. 24.

Acestea *zicînd la poale-i au căzut fără simțire.* CONACHI, P. 86.

Au venit o mulțime de cunoscuți aici, dar n-am văzut ***nici unul.***

Pe urmă se mai învîrte ce se mai învîrte prin casă, dor a mai găsi ***ceva,*** *dar nu găsește* ***nemic.*** CREANGĂ, P. 24—25.

Să sfîrșesc **ce** *am pus de gînd.* ISPIRESCU, L. 16.

II. În acuzativ precedat de prepoziția *pe*, cînd este exprimat prin :

a. Nume proprii de persoane sau de animale :

Poate să găsim aicea și ***pe Ionuț.*** SADOVEANU, O. XIII 420.

Coboară-te în rîpă după cîne ... *Aud* ***pe Lupu*** *dînd glas.* SADOVEANU, O. X 629.

b. Nume comune de persoane, cu sau fără articol (vezi § 104), identificate de vorbitori :

Trezește ***pe mama*** *și du-te la împăratul de-i spune că eu îi fac podul.* CREANGĂ, P. 79.

Îmi făcu semn să-l privesc încă o dată ***pe colonel.*** CEZ. PETRESCU, S. 129.

Se duce în treaba lui și lasă ***pe boieri*** *în pace.* CREANGĂ, P. 67.

Nu pot să-l aștept aici ***pe domnul*** *director?* CAMIL PETRESCU, T. I 189.

I-am văzut ***pe frații*** *mei.*

Eu cer poeziei să glorifice viitorul, cer să cînte ***pe femeia*** *cetățeană.* GHEREA, ST. CR. I 305.

Construcțiile, cu funcțiune de complement direct, formate din substantiv precedat de articolul posesiv sînt precedate de asemenea de prepoziția *pe:*

O vezi ***pe-a lui*** *Gulie? Pe Măndica? Lipa-lipa cu papucii, toată ziua.* STANCU, D. 28.

Observații. 1. În limba contemporană se manifestă tendința de a nu se folosi prepoziția *pe* înaintea complementului direct în situații în care prezența ei este necesară:

Voi, mame!
Învățați ***pruncii*** *voștri*
Înainte de cuvîntul mamă,
Înainte de cuvîntul pîine —
Cuvîntul pace! BRESLAȘU, în POEZ. N. 92.

2. Cînd în locul adjectivului posesiv apare pronumele personal sau reflexiv în dativ, pus pe lîngă verb, folosirea prepoziției *pe* nu este posibilă:

Își părăsește ***părinții.***
Îi cunosc ***părinții.***

c. În vorbirea populară și familiară, unele nume comune care desemnează un animal:

Opri ***pe dobitoace,*** *de le îmblînzi și le trimise la locul lor.* ISPIRESCU, L. 7.

d. Nume comune de lucruri:

— cînd subiectul și complementul direct care se găsesc înaintea predicatului sînt exprimate prin același substantiv, pentru a se evita confuzia dintre ele:

Cui ***pe cui*** *scoate.*
Mînă ***pe mînă*** *spală și amîndouă obrazul;*

— în comparații, precedat de *ca*, pentru a se evita confuzia cu subiectul:

Nu mă lăsa ici străină
Ca ***pe-o floare****-ntr-o grădină.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 109–110;

— în unele situații cînd complementul direct este anticipat sau reluat printr-un pronume personal neaccentuat:

Pe trandafir *l-a lăsat albina la urmă;*

— ori de cîte ori se citează un cuvînt:

L-am eliminat ***pe cu*** (dar: *Am eliminat prepoziția* ***cu***).
Am înlocuit ***pe doi*** *cu cinci.*

e. Toate formele accentuate ale pronumelor personale și reflexive, pronumele posesive, pronumele demonstrative (cu excepția celor cu valoare neutră), pronumele negative și nehotărîte cînd țin locul numelor de persoane și pronumele relativ-interogative (cu excepția pronumelui *ce*):

Cînd v-a întreba ***pe voi,*** *să dați vina* ***pe mine*** *și să lăsați să vorbesc eu pentru toate.* CREANGĂ, P. 9.

De ar fi fost alții în starea lui, el le putea da ajutor; ***pe sine*** *însuși nu se putea mîngăia.* SLAVICI, N. I 17.

Și ajungînd pe Făt-Frumos și ***pe ai săi*** *merse cu dînșii.* ISPIRESCU, L. 79.

I-a intrat un cui în ochi. L-a pierdut și **pe celălalt.** STANCU, D. 60.
Tocmeau **pe oricine.** COCEA, F. SL. 9.
Mai avea el un cîne la casă; dar acesta era leneș... și nu lătra **pe nimeni.** SLAVICI, O. I 122.
Ia ascultă, dascăle Mogoroge... **Pe cine** *faci cîrpaci?* CREANGĂ, A. 106.

f. Numeralele ordinale, cardinale colective și cele cardinale propriu-zise cînd sînt precedate de *cei, cele* (și substantivele precedate de aceste numerale):

Cele două femei o duceau de subțiori **pe-a treia** *care tușea și picioarele i se împleteceau.* CAMILAR, N. I 392.
Să-mi cresc copiii, să mi-i văd mari și voinici... S-ajung să mi-i văd cosind **pe tuspatru.** MIRONESCU, S. A. 37—38.
I-am întîlnit **pe cei doi prieteni** *la teatru.*

g. Adjective substantivizate sau construcții prepoziționale cu articolul *cel, cea, cei, cele:*

Bunicul l-a însurat **pe cel mai mic** *dintre băieții lui, pe tata.* STANCU, D. 383.
Cei ageri să călăuzească **pe cei cu virtute.** SADOVEANU, O. XIII 697.

Observație. Prepoziția *pe* a devenit, într-o anumită măsură, semn al acuzativului. În această calitate ea se folosește peste tot unde poate elimina o confuzie între subiect și complementul direct; de exemplu, într-o propoziție ca *elevii admiră studenții*, în care subiectul și complementul direct sînt exprimate prin substantive cu aceeași formă, *pe* aduce precizarea necesară: *elevii admiră pe studenți* sau *studenții admiră pe elevi.*

III. Uneori complementul direct poate fi exprimat printr-un substantiv nearticulat, de obicei la plural, precedat de prepoziția *la.* Această construcție, în care prepoziția are valoare afectivă, exprimă o cantitate mare, nedeterminată și apare în special în vorbirea populară și familiară:

Românii, crezînd a-și asigura libertatea și a stinge aristocrația, se puneau de ucideau **la aristocrați.** BĂLCESCU, O. II 261.
A băut **la apă** *până s-a răcorit... a mîncat* **la pere**... CREANGĂ, P. 290.
Culegea **la flori** *domnești;*
. . . .
Culegea și nu-i plăcea. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 123.
Spărgea **la alune** *pe nicovală.* ISPIRESCU, L. 92.

Observații. 1. Construcția cu *la* își are originea într-o construcție cu valoare locală. Cea care i-a servit ca model trebuie să fi determinat un verb tranzitiv construit cu un complement de loc care să poată fi înțeles și ca complement direct, de tipul *treieră* **la grîu**, *sapă* **la șanțuri** (vezi § 333 C 2).

2. Construcțiile cu valoare partitivă, cu prepozițiile *de* sau *din* (*dintr-*), aparente excepții de la regula construirii complementului direct în cazul acuzativ, sînt, în realitate, atribute pe lîngă un complement direct subînțeles:

Robinson **de aceste...** *nici ave în cuget.* DRĂGHICI, R. 5 (= lucruri de aceste...).
Arde la căldări, în loc de cărbuni, **din grîul** *ce transporta în hambarele vaporului.* BART, E. 324 (= ... o parte din grîul...).

RELUAREA SAU ANTICIPAREA COMPLEMENTULUI DIRECT PRINTR-UN PRONUME NEACCENTUAT

§ **600.** În anumite situații, complementul direct este reluat sau anticipat prin formele neaccentuate de acuzativ ale pronumelui personal :

***Straiele** cele de fudulie **le** avea în ladă.* SADOVEANU, O. XVIII 116.
***Pe aceştia îi** frigem în unt proaspăt.* SADOVEANU, O. XVII 394.
*Logofătul a lăsat-**o pe soţiia** lui.* GR. N. I 98.

(Pentru diferitele situații în care complementul direct este reluat sau anticipat vezi § 147.)

VERBE CU DOUĂ COMPLEMENTE DIRECTE

§ **601.** Există verbe care pot avea două complemente directe, de obicei unul al ființei şi altul al lucrului sau al acțiunii :

*Frate-meu **mă** mai învățase **cele patru socoteli şi fracţiile.*** DELAVRANCEA, H. T. 90.

Complementul care se referă la ființe este exprimat printr-un pronume sau printr-un substantiv, cel care se referă la un lucru sau la o acțiune printr-un substantiv, pronume nehotărît sau verb la infinitiv. Astfel de construcții sînt posibile după verbe ca *anunța, asculta, examina, întreba, învăța, ruga, sfătui :*

*Mă voi îndeletnici a **vă** învăța **lucruri** dumnezăiești.* DRĂGHICI, R. 48.
*Se silea din răsputeri să învețe **pe Briceag un cîntec** nou.* REBREANU, I. I 24.
*Domnul Vucea ... întreba **pe fiecare** în parte **o sumedenie** de lucruri cu răspunsurile lor știute de mai nainte.* DELAVRANCEA, H. T. 106—107.
*Tomşa! El **te**-a învăţat **a vorbi** cu atîta dîrzie?* NEGRUZZI, S. I 139.
*Examinați **pe elevi declinările.***

După unele verbe ca *a trece* sînt posibile nu numai construcţii ca cele de mai sus, cu un complement direct al ființei şi altul al lucrului :

Îl** trec **clasa [pe elev],

ci şi construcţii în care amîndouă complementele directe sînt nume de lucruri :

[Mărfurile] ***le** trece **Dunărea.***

VERBE INTRANZITIVE CU COMPLEMENT DIRECT INTERN

§ **602.** În mod obişnuit numai acțiunea verbelor tranzitive trece nemijlocit asupra complementului direct. Prin analogie cu acestea, unele verbe intranzitive au putut fi şi ele construite cu un astfel de complement, care exprimă conţinutul acţiunii verbului intranzitiv :

***Dă-mă**, maică, unde trag,*

Să trăiesc ***traiul*** *cu drag.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 273.

Domnul Euharistic odihnea ***odihna****-i sfîntă în tronul de împărat.* GALACTION, O. I 42.

Complementul direct care determină un verb intranzitiv se numește complement intern, deoarece este exprimat printr-un substantiv care are aceeași rădăcină cu verbul respectiv sau face parte din aceeași sferă semantică cu acesta.

Observație. Complementul intern al verbelor intranzitive are la bază o construcție similară din cadrul complementului direct al verbelor tranzitive care exprimă rezultatul acțiunii (*a cînta* ***cîntecul*** *cerut, a dansa* ***dansul*** *dorit, a povesti* ***povestea*** *cerută)*:

Vodă ce-mi făcea?
Porunci *poruncea.*
. . . .
Stau și tot privesc,
Planuri *plănuiesc.* TEODORESCU, P. P. 468.

Substantivul prin care se exprimă complementul direct al verbelor intranzitive este articulat sau nearticulat. Cînd este nearticulat, apare totdeauna însoțit de un atribut:

Stăi, bădiță, nu te duce,
Ș-om trăi ***viață*** *dulce.* SEVASTOS, C. 44.

Ați luptat ***luptă*** *deșartă.* EMINESCU, O. I 36.

Care va fi acela ce nu va lăcrăma ***lacrămă*** *de bucurie la o așa vedere. . . ?* Const. Golescu, *Însemnare a călătoriei mele făcută în anul 1824, 1825, 1826* (București, 1910), p. 115.

Observație. Complementul direct exprimat printr-un substantiv nearticulat însoțit de un atribut poate fi echivalent cu un complement circumstanțial care se referă la verbul respectiv, de obicei un circumstanțial de mod (cu sens asemănător cu al întregii construcții):

Om trăi ***viață dulce*** (= bine, plăcut).
Ați luptat ***luptă deșartă*** (= în deșert, zadarnic).

Construcțiile cu complement direct pe lîngă verbe intranzitive apar rar și aparțin vorbirii populare sau sînt arhaice.

COMPLEMENTUL DIRECT ȘI ALTE COMPLEMENTE

§ **603.** În anumite construcții, complementul direct exprimat printr-un substantiv precedat de un numeral poate da impresia că se apropie de complementul circumstanțial care arată măsura:

Ia, poate să am vreo ***treisprezece ani.*** CREANGĂ, P. 148.

Lui dascălul Vasile a Vasilcăi plăteam numa ***cîte un sorocovăț*** *pe lună.* CREANGĂ, A. 16.

El o scapă pe fată dacă i-or da ***o sută de galbeni.*** CARAGIALE, O. II 235.

Nouă țări *cutreiera,*
Nouă mări *că răzbătea.* TEODORESCU, P. P. 438.

Această apropiere rezultă din faptul că vorbitorul poate pune accent nu pe obiectul gramatical, ci pe mărimea sau cantitatea acelui obiect (exprimată gramatical prin numeralul cu rol de atribut).

Delimitarea complementului direct de complementul circumstanțial de mod care arată măsura este mai greu de făcut după unele verbe ca *a costa* :

O trăsură costă pe zi ***douăzeci de lei.*** CAMIL PETRESCU, O. II 430.

CONSTRUCȚII COMPLETIVE

§ **604.** În calitate de complement direct poate apărea o construcție infinitivală introdusă prin pronume sau adverbe relativ-interogative (vezi § 511 pct. 2).

BIBLIOGRAFIE

1. PETRU CREȚIA, *Complementul intern*, în SG I, p. 115–120.
2. N. DRĂGANU, *Morfemele românești ale complementului în acuzativ și vechimea lor*. Lucrare postumă, București, 1943.
3. A. GRAUR, *A mînca la pîine*, în BL VII (1939), p. 183–184.
4. A. GRAUR, *Contributions à l'étude du genre personnel en roumain*, în BL XIII (1945), p. 97–98.
5. A. NICULESCU, *Sur l'objet direct prépositionnel dans les langues romanes*, în *Recueil d'études romanes*, București, 1959, p. 167–185.
6. C. RACOVIȚĂ, *Sur le genre personnel en roumain*, în BL VIII (1940), p. 154–158.

COMPLEMENTUL INDIRECT

§ **605.** Complementul indirect este partea de propoziție care determină un verb, o locuțiune verbală, un adverb, un adjectiv o locuțiune adjectivală sau o interjecție, indicînd, în general, obiectul căruia i se atribuie o acțiune, o însușire sau o caracteristică.

Lună tu, stăpîn-a mării, pe a lumii boltă luneci
Și ***gîndirilor*** *dînd viață, suferințele întuneci.* EMINESCU, O. I 130.
Căuta pricină ***flăcăului*** *într-una.* SADOVEANU, O. I 641.
Un sentiment de groază, analog **cu acel** *pe care-l avem cînd ne visăm căzînd de la înălțimi mari, îi strîngea inima.* VLAHUȚĂ, O. A. III 43.
Un om în stare ***a face*** *acte de eroism.*
Halal ***de tine,*** *voinice.* ALECSANDRI, P. P. 156.

De multe ori rezultă un folos sau o pagubă pentru obiectul căruia i se atribuie o acțiune, o însușire :

Îți *cedez biletul meu de concert.*
Cela ce se bate ***pentru a lui țară,***
Sufletu-i e focul soarelui de vară. BOLINTINEANU, O. 37
S-a supărat ***pe mine.***

VALORILE COMPLEMENTULUI INDIRECT

§ **606.** Valoarea principală a complementului indirect este a t r i b u i r e a sau a d r e s a r e a :

Matei explică ***bătrînului*** *cum se petrecuseră lucrurile.* D. Zamfirescu, v. ţ. 189.

A trecut la birou să anunţe că pleacă şi a predat ***altora*** *grijile sale.* Cez. Petrescu, a. n. 467.

*Să ştii că nu-****mi*** *comunici nimic nou.* Sebastian, t. 56.

Ce voivod ai menit ***Moldovei?*** Davila, v. v. 180.

Îndată se făcu loc ***moldovenilor****, carii luîndu-şi răniţii se îndreptară spre munţi.* Negruzzi, s. i 175.

Locurile care înconjură satul nostru încă-s vrednice ***de amintire.*** Creangă, a. 71.

Înclinat ***spre literatură.***

Horaţiu zice că iambul e născut ***pentru acţiune*** *şi propriu* ***pentru dialog.*** Heliade, o. ii 176.

Uneori atribuirea nu e manifestarea unei acţiuni, ci e statică :

*Guriţa nu-****ţi*** *tace.* Teodorescu, p. p. 435.

O b s e r v a ţ i e. De aceea în asemenea construcţii complementul indirect se apropie de atribut (vezi § 574).

De atribuire sînt legate şi următoarele valori :

— obiectul la care se referă o acţiune, o însuşire, o caracteristică :

Mutu înţelegea că e vorba ***despre el.*** Sadoveanu, p. m. 267.

Î . . . ra ! moş Nichifor, nu mai spune ***de lup****, că tare mă tem.* Creangă, p. 120.

A făcut haz băiatul ***de vorba*** *babei.* Caragiale, o. ii 246.

Cîntaţi, păsări ale cerului, nepăsătoare ***la durerile*** *noastre.* Delavrancea, o. ii 25.

— obiectul unei ataşări sau al unei separări :

Şi tu ***mi*** *te alături, cu umărul, fierbinte.* Stancu, c. 103.

Văd pe mama cum se da în vînt ***după trebi.*** Creangă, a. 68.

Bizuindu-se cu încredere ***pe reazimul*** *lor ostăşesc . . . petrecea zilele în vesele ospeţe.* Odobescu, s. i 171.

Leagă-te ***de fată-ţi****, ce te legi* ***de mine?*** Coşbuc, p. i 252.

Între ziduri, printre arbori ce se scutură ***de floare,***
Cum revarsă luna plină liniştita ei splendoare ! Eminescu, o. i 136.

Nu pot să renunţ ***la aceasta.***

Înaintează paralel ***cu el.***

O b s e r v a ţ i e. Atribuirea, adresarea, ataşarea pot fi reciproce:
Se sfătuiră ***între dînşii.***

— obiectul cu care se face o asemănare :

Pasărea numită de latini „turdus"... se aseamănă ***cu mierla.*** ODOBESCU, S. III 26.

Cînd te vei întoarce, nu vei mai găsi pe Ruben, ci un alt om analog ***cu mine.*** EMINESCU, N. 54.

— interioritatea acțiunii față de obiect, față de elementele constitutive ale obiectului :

Tînărul, după invitația lui Iuga, se adînci ***în studiul*** *listei de bucate.* REBREANU, R. I 34.

Bagajul... consista ***într-un geamantan și cîteva cărți.*** CARAGIALE, O. II 90.

— obiectul față de care se ia atitudine, cu care intră în opoziție :

Se poartă bine ***cu oamenii.***

Atîta năduh am eu ***asupra lor,*** *că parcă-mi vine să-ți mai spun o dată istoria.* SADOVEANU, O. V 480.

Cînd o să ne cunoaștem mai bine, ai să fii mai îngăduitor ***față de mine.*** Lucia Demetrius, *Cumpăna* (București, 1949), p. 28.

Există și unele nuanțe mai îndepărtate de valoarea principală de atribuire, de exemplu o r i g i n e a . În cadrul ei distingem :

— complementul unui verb care arată proveniența propriu-zisă :

Ce naște ***din pisică*** *șoareci mănîncă.* Proverb.

Toate ***de la dînsa*** *au purces.* SADOVEANU, O. VII 288.

De se trag ***din neam*** *mare,*
Asta e o-ntîmplare. ALEXANDRESCU, O. 209.

Din vîna *populară extrage Delavrancea și unele motive de basm.* T. Vianu, *Arta prozatorilor români* (București , 1941), p. 172.

Din această lipsă *de bogăție și de mlădiere a limbii decurge în mod firesc nesiguranța ... cu care e nevoit să-și prezinte capitalul lui de cunoștințe și de observații orice scriitor.* VLAHUȚĂ, O. A. I 235.

Complementul unui verb care arată trecerea dintr-o stare în alta, obiectul în care se schimbă :

Faceți ***din piatră*** *aur și* ***din îngheț*** *văpaie.* EMINESCU, O. I 94.

Bordeiul moșneagului se prefăcuse ***într-un palat*** *mult mai strălucitor decît al împăratului.* CREANGĂ, P. 85.

— schimbul :

Vai, mîndruțo, gura ta
Pentru multe *nu-o aș da.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 26.

Pe cușma *dumitale pot să-ți dau și o mie de lei.* SBIERA, P. 274.

Ce-mi dai tu ***pe piele?*** TEODORESCU, P. P. 120.

Uneori verbul este determinat de două complemente indirecte :

De cîte ori, iubito, ***de noi mi****-aduc aminte*
Oceanul cel de gheață mi-apare înainte. EMINESCU, O. I 114.

Primul complement *(de noi)* indică referirea, celălalt *(mi-)* adresarea.

FELUL VERBELOR DETERMINATE DE COMPLEMENTUL INDIRECT

§ **607.** Complementul indirect poate determina verbe la diateza activă, pasivă sau reflexivă.

1. În cadrul diatezei active distingem:

a. verbe intranzitive:

Harap-Alb, strîngînd aripa cu îngrijire, ***mulțămește*** *furnicii pentru ajutorul făgăduit.* CREANGĂ, P. 237.

b. verbe tranzitive:

— cu două complemente — direct și indirect:

Asta îi ***aduse*** *lui Mitrea prea puțină ușurare.* SADOVEANU, O. XVII 216.

— absolute (numai cu complementul indirect):

Ruștei lui Valică și Măriucăi lui Onofrei, găsești să le ***dai*** *și să le* ***răzdai?*** CREANGĂ, A. 17.

Apoi cînd m-am dus acasă, ***ș-am spus*** *babei, ea a avut ce se bate cu mîna peste gură.* SADOVEANU, O. V 479.

2. Diateza pasivă:

Virtuți mari, fapte cumplite îți ***sînt*** *ție* ***cunoscute.*** ALEXANDRESCU, O. 72.

3. Diateza reflexivă:

M-oi ruga *la Precista.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 60.

Du-te și-i spune să vie să cînte puțintel fetiței, căci stă supărată și ***se gîndește*** *cu lacrimi la măicuța ei.* SADOVEANU, O. V 448.

Huțu o cunoștea și s-a dus să-i sărute mîna, dar ea n-a primit, ci i-a zis că s-a făcut mare și ***s-a uitat*** *la el.* SLAVICI, N. I 168.

O b s e r v a ț i e. Pronumele în dativ cu care se construiesc verbele reflexive în situații ca:

Și-a croit cărare prin grădini. SADOVEANU, O. II 355

sînt complemente indirecte care exprimă atribuirea (obiectul căruia i se atribuie acțiunea verbului, în interesul căruia se săvîrșește această acțiune).

COMPLEMENTUL INDIRECT AL UNUI ADVERB

§ **608.** Complementul indirect pe lîngă un adverb este destul de rar. El poate fi întîlnit mai ales în cadrul unui complement circumstanțial format din mai multe cuvinte.

Astfel, în propoziția: *Încăpățînarea lui crește potrivit* ***cu stăruințele*** *ei.* CARAGIALE, O. I 37, există un complement circumstanțial de mod: *potrivit cu stăruințele ei* („în conformitate cu . . . "), dar în interiorul acestui complement circumstanțial se poate distinge complementul indirect al adverbului *potrivit.* De asemenea, propoziția: *Plutonierul se întoarse din nou lîngă dulap și rămase cu ochii la furca proptită de zid, aproape* ***de el.*** MIHALE, O. 525 cuprinde un complement circumstanțial de loc *(aproape de el)*; adverbul *aproape,* care aparține acestui complement circumstanțial, poate fi delimitat la rîndul lui de un complement indirect: *de el.*

O b s e r v a ț i e. Grupurile de cuvinte, din exemplele de mai sus, *potrivit cu, aproape de* pot fi socotite și locuțiuni prepoziționale.

COMPLEMENTUL INDIRECT CU LIPSA VERBULUI DETERMINAT

§ **609.** Uneori complementul indirect exprimat prin dativ poate determina un verb subînțeles. Aceste construcții sînt frecvente în titluri, în lozinci etc. :

Imn ***patriei*** (= imn închinat patriei).

În cazul substantivelor de origine verbală (sau cu înțeles de acțiune) lipsa verbului pare mai firească, aceste construcții fiind vechi în limba română.

Slavă ***marelui Lenin!***

Dar ***patriei.***

Construcțiile de acest fel cu complement indirect pe lîngă un substantiv care nu e de origine verbală sînt mai noi. Ele sînt imitate după alte limbi :

Patriei — *mai mult cărbune.*

Ritm intens — ***lucrărilor*** *agricole de toamnă.* SCÎNTEIA, 5328 (1961), p. 1.

Indiferent de felul substantivelor, dacă complementul indirect le precedă, complementul e izolat :

Rafinăriilor *patriei — numai țiței de bună calitate* (= să dăm).

Muncii patriotice — *un conținut bogat.* SCÎNTEIA TINERETULUI, 3698 (1961), p. 2.

Vieții, *o rugă.* VR 6 (1961), p. 4.

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL INDIRECT

§ **610.** Complementul indirect poate fi exprimat printr-un substantiv sau altă parte de vorbire (pronume, adjectiv, numeral) care substituie un substantiv; de asemenea printr-un adjectiv propriu-zis și printr-un verb.

1. Substantivul și părțile de vorbire cu valoare de substantiv se pot construi :

a. fie cu dativul fără prepoziție :

Solului *nu i se taie capul, zise Spancioc.* NEGRUZZI, S. I 39.

Femeile bisericoase din sat îi băgase ***mamei*** *o mulțime de bazaconii în cap.* CREANGĂ, A. 12.

Am jurat ca peste dînșii să trec falnic, fără păs,
Din pristolul de la Roma să dau ***calului*** *ovăz.* EMINESCU, O. I 147.

*Tu-****mi*** *cei chiar nemurirea mea.* EMINESCU, O. I 173.

Șiretenia . . . este proprie tuturor ***ființelor*** *viețuitoare.* BOLINTINEANU, O. 299.

Credincios ***jurămîntului****, ca un domn constituțional, el nu putea preface nimic în țară, fără de învoirea dietei.* BĂLCESCU, O. II 272.

Şi-ascunse mînia cu fineţa aceea proprie ***fanarioţilor.*** FILIMON, O. I 113.

Au găsit într-un loc nişte pietre... din care au ales una potrivită ***trebuinţii*** *sale.* DRĂGHICI, R. 53.

Scumpă ***mie.***

Bravo ***vouă.***

b. fie cu prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale (în cazul cerut de acestea):

Nobilul meşteşug nu se lipea ***de dînsul.*** COCEA, F. SL. 8.

Amănunt fără importanţă. Dar adăugat ***la atîtea altele***... *ţinea munca în loc.* CALUGĂRU, O. P. 177.

Şi cînd gîndesc ***la viaţa****-mi, îmi pare că ea cură*
Încet, repovestită de o străină gură. EMINESCU, O. I 71.
Fulgerele adunat-au ***contra fulgerului*** *care*
În turbarea-i furtunoasă a cuprins pămînt şi mare. EMINESCU, O. I 146.

Destul ai viclenit ***asupra tatălui*** *meu.* EMINESCU, N. 7.

Înaintează paralel ***cu el.***

Sigur ***de izbîndă.***

Sigur ***de mine.***

Apt ***pentru serviciul*** *militar.*

Beşica s-o umplu cu grăunţe,... s-o zurăiesc... ş-apoi, vai ***de urechile*** *mamei.* CREANGĂ, A. 41.

Observaţie. Complementul indirect construit cu prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale ca *asupra, contra, împotriva* poate fi exprimat şi prin adjective posesive.

Toţi aceia care au gînduri rele ***asupra noastră*** *să fie osîndiţi, spre pedeapsa lor, a citi dintr-un capăt pînă-ntr-altul toată Precuvîntarea la Manualul vînătorului.* ODOBESCU, S. III 217.

Cele mai frecvente prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale care introduc complementul sînt: *cu, de, despre, faţă de, contra, împotriva, între, la, pentru.*

2. Complementul indirect exprimat prin adjectiv se construieşte totdeauna cu prepoziţie:

Din albastru *s-a făcut roşu.*

3. Complementul indirect exprimat printr-un verb poate fi la:

— infinitiv cu prepoziţia *a* (uneori precedată de prepoziţiile *de* sau *în*): *[Î]l vor da pe mîna justiţiei implacabile şi incapabile* ***a-l apuca*** *fără ajutorul lor.* CARAGIALE, O. II 20.

Îl bănuia ***de a fi înţeles*** *cu paşa de la Silistra.* GHICA, S. I 109.

Politica grecilor consistă ***în a da*** *bani.* NEGRUZZI, S. I 277.

Observaţie. Construcţia infinitivală cu *întru* e învechită:

Singura prerogativă ce le mai rămăsese consista ***întru a prezenta*** *domnului la Anul nou o pîine mare şi sare.* ALECSANDRI, la NEGRUZZI, S. I X.

— gerunziu:

Nu ne mai săturam ***privindu-l.*** CREANGĂ, A. 75.

— supin.
M-am săturat ***de stat*** *acasă.*

Observație. Gerunziul și supinul cu funcțiune de complement indirect se folosesc mai ales după verbele care arată o anumită stare fiziologică, psihică, ca: *a se sătura, a se plictisi, a-i fi silă* etc.

CONSTRUCȚII PREPOZIȚIONALE ECHIVALENTE CU DATIVUL

§ **611.** Acuzativul cu *la* corespunde de cele mai multe ori complementului indirect în dativ; construcția cu *la* este folosită îndeosebi în limba vorbită, familiară și în limba literaturii populare:
— *Cui? Cui ai dat-o, nenorocito!*
— ***La o chivuță.*** CARAGIALE, O. I 150.
Iar ***la cea măicuță***
Să nu spui, drăguță,
Că la nunta mea
A căzut o stea. ALECSANDRI, P. P. 3.

Verbele construite în mod obișnuit cu dativul pot primi și în limba literară construcția prepozițională cu *la* atunci cînd complementul e nume de persoană la plural (și mai ales însoțit de un numeral sau alt determinant cu sens cantitativ):
S-au dat prime ***la zece fruntași*** *în producție.*
Comunică ***la toți tovarășii.***
De asemenea, cînd complementul e exprimat prin:
— numerale:
La trei *le-au tăiat capul cu satîrul... celorlalți le-au băgat pumnul pe beregată ...* DELAVRANCEA, H. T. 104.
— substantivele: *mama, tata, domnul* (cu sensul învechit de „profesor"):
Te spun ***la mama.***
— adjective substantivizate:
Închinînd ale lor versuri ***la puternici*** *...* EMINESCU, P. I 137.
Construcția cu *la* e folosită și cu anumite pronume: *altul, cineva, nimeni.*
Nimic din tot ce-a spus ***la alții.*** MINULESCU, V. 49.
Taina voastră-n veci de veci
La nimeni *n-o s-o spui!* COȘBUC, P. I. 232.
Pot primi construcția prepozițională cu *la* verbele mai vechi care indică adresarea, atribuirea, opoziția, interesul: *grăi, zice, spune, mărturisi; sluji, închina; da, face* etc. Mai puțin cele noi cu înțeles apropiat: *reproșa, relata, semnala, impune, acorda.*

Observație. Construcția alcătuită dintr-un acuzativ cu prepoziția *la* în locul dativului se datorește uneori imitării unei construcții prepoziționale dintr-o limbă străină, de cele mai multe ori franceza sau germana:
La o artistă. EMINESCU, O. I 18.

*Întorcîndu-ne privirile către alte manifestări mai pacinice ale vieții sociale, vom constata și aci un mare număr de obiecte... propuse **la cercetările** arheologului.* ODOBESCU, IST. ARH. 22.

Este posibil însă ca unele construcții de acest fel să reprezinte o tendință analitică proprie limbii române.

Pe de altă parte există și tendința inversă a întrebuințării complementului indirect în dativ în locul unei construcții prepoziționale. Și în această situație avem de-a face cu imitarea unor construcții străine:

*Cantități sporite de legume de calitate, eșalonate în mod **corespunzător nevoilor** de aprovizionare a populației.* Grădina, via și livada, nr. 4 (1962), p. 1.

*Puteau fi înglobate **limbii** literare artistice aceste cuvinte.* I. L. nr. 1 (1957), p. 88.

Tot unui dativ îi corespunde și construcția alcătuită dintr-un acuzativ cu prepoziția *către*, care este des întîlnită în textele arhaizante și regionale. Construcția apare, mai ales, după verbele: *a zice, a spune, a scrie* etc.

De din vale de Rovine
*Grăim, doamnă, **cătră tine**.* EMINESCU, O. I 149.
*Zise el **cătră oameni**.* SADOVEANU, O. VII 196.
*Zis-a mîndra **cătră mine**.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 231.

§ 612. Verbele și adjectivele determinate de complementul indirect indicînd obiectul căruia ne adresăm, căruia îi atribuim ceva se pot construi (vezi § 610) atît cu dativul, cît și cu prepoziție.

a. Unele verbe și adjective se construiesc mai ales cu dativul: *a aminti* (cuiva), *a anunța, a comunica, a declara, a divulga; a atribui* (cuiva), *a da, a destina, a decerna, a încredința, a preda, a (se) împotrivi* (cuiva), *a opune, a supune* etc.; *propriu, adecvat, scump, credincios, ostil* etc.

b. Altele se construiesc în aceeași măsură atît cu dativul, cît și cu prepoziție:

— verbe:

*A se încrede **cuiva**/ ~ **în cineva**.*
*Cutezătorul ce se încredea **perfidelor unde**.* EMINESCU, N. 33.
*A contraveni **dispozițiilor date**/ ~ **la dispozițiile** date.*
*A se sustrage **influențelor** / ~ **de la influențele** (cuiva).*
*A rezista **cuiva** / ~ **la ceva**.*
*Rezistă **torentelor** de ploaie.* EMINESCU, N. 34.

— adjective:

*Părtaș **cuiva** / ~ **la ceva**.*

Cine vrea părtaș să fie
***Dreptului** pe-acest pămînt*
După Tudorin să vie! COȘBUC, P. II 110.

*Ca tovarăș, era părtaș **la toate**.* CREANGĂ, P. 247.

*Prielnic **cuiva** / ~ **la ceva**.*
*Favorabil **cuiva** / ~ **la ceva**.*
*Propriu **cuiva** / ~ **pentru ceva**.*

În anumite stiluri (publicistic, științific) se folosește mai des dativul.

*Deosebit de necesare **muncitorilor** noi.* SCÎNTEIA, 5292 (1961), p. 1/5.

*Utilă **jocului** de teatru.* GAZ. LIT. 393 (1961), p. 2.
*Roluri similare **propriei** lor **biografii**.* GAZ. LIT. 393 (1961), p. 8.

Observaţie. Sînt şi cazuri în care acelaşi verb se poate construi în mod diferit după sensul pe care-l are. De exemplu:

Dacă m-aş potrivi („a se conforma") ***nevestii**, ar trebui să cumpăr tăt tîrgu.* CEZ. PETRESCU, I. II 128.

Nalt e de statură
Şi-ndesat păşeşte
Şi se potriveşte („se aseamănă"),
Potriveşte bine,
*Draga mea, **cu tine**.* COŞBUC, P. II 145.

c. Se construiesc numai cu prepoziţie:
— verbe şi locuţiuni verbale:

a colabora la — *a scăpa de*
a se complace în — *a persista în*
a se obişnui cu — *a umbla după*
a se pricepe la — *a tremura după*
a se mulţumi cu — *a lăsa gura apă după* etc.

— adjective:
analog, similar cu;
înclinat spre, vrednic de etc.

Observaţii. 1. În unele situaţii, adjectivelor verbale sau cu sens verbal determinate de un complement indirect cu prepoziţie le corespund verbe tranzitive, urmate de un complement direct.

Să se compare:

Era un om bun milostiv şi iubitor
***de patria** sa.* BĂLCESCU, O. I 185. — *Om care-şi iubeşte **patria**.*
*Sînt doritor **de veşti bune**.* CARAGIALE, O. VII 79. *Doresc **veşti bune**.*

2. Sînt şi verbe care se construiesc cu diferite prepoziţii după cum diferă şi înţelesul verbului: *a se ocupa cu* „a se îndeletnici cu ceva", *a se ocupa de* „a se dedica unei preocupări temporare". Alteori prepoziţia diferă după cum e vorba de o etapă mai nouă sau mai veche a limbii: *a se interesa de* (*Au început să se intereseze **de folclor** cărturarii poporului nostru.* BENIUC, P. 7), faţă de construcţia mai veche: *a se interesa la* (*Dacă ne interesăm **la starea** de cultură a compatrioţilor noştri — de ce să ne facem o glumă din mijloacele ce avem pentru a-i instrui?* ODOBESCU, S. II 288).

RELUAREA SAU ANTICIPAREA COMPLEMENTULUI INDIRECT PRINTR-UN PRONUME NEACCENTUAT

§ 613. Complementul indirect în dativ sau cu *la* echivalent cu dativul exprimat printr-un nume comun de persoană, printr-un nume propriu sau printr-un nume de lucru plasat înaintea verbului apare totdeauna reluat:

***Lui Guladel** bine să nu-i pară.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 54.

*Dacă **materialului** uman al lui Horia i-ar corespunde un munte... muntele acestuia ar trebui să fie ceva de neînchipuit.* BOGZA, A. Î. 147.

***Poeziei** nu-i poți hotărî un stil.* BOLLIAC, O. 38.

Complementul indirect — așezat după verb — exprimat printr-un nume comun de persoană sau printr-un nume propriu este uneori anticipat, alteori nu:

*Eu zic **lui Ion** cu binișorul.* CREANGĂ, A. 109.

*Pînă la optzeci de ani nu i s-a întîmplat nimic serios **Hagiului**.* DELAVRANCEA, H. T. 34.

(Vezi § 147.)

COMPLEMENTUL INDIRECT CU ROL DE SUBIECT LOGIC

§ **614.** Complementele indirecte care determină verbe unipersonale sau forme unipersonale ale unor verbe personale au rol de subiect logic:

*Dar pentru ca să poată scrie, **îi** trebuia liniște.* VLAHUȚĂ, O. A. III 57.

***Mie mi** se cuvine această cinste.* CREANGĂ, P. 184.

De asemenea, pe lîngă verbul *a fi* în expresii ca: ***mi**-e dor*, ***ți**-e milă*, complementul indirect (*mi*, *ți*) are rol de subiect logic (iar substantivele *dor*, *milă* sînt subiecte gramaticale).

COMPLEMENTUL INDIRECT CU NUANȚE CIRCUMSTANȚIALE

§ **615.** Complementul indirect poate avea uneori anumite nuanțe circumstanțiale:

a. de cauză:

Trage, mîndro, dor de mine
*Că eu am tras **pentru tine**.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 193.

Complementul indirect cu nuanță cauzală apare mai ales după verbele *a regreta*, *a se căi*, *a mulțumi*, construite cu prepoziția *pentru*.

b. de scop:

*Mă pregătesc **de examen**.*

c. de loc:

*Se uita galeș **la dînsul**.* ISPIRESCU, L. 34.

*Cînd ne-am răsculat la 1907, au tras cu armele **în noi**.* GAZ. LIT. 365 (1961), p. 1.

d. de condiție:

*M-aș bucura **de venirea ta**.*

Nuanța condițională se datorește modului condițional din propoziția regentă. (Cf. *M-aș bucura dacă ai veni.*)

BIBLIOGRAFIE

1. IORGU IORDAN, *L'emploi du datif en roumain actuel*, în BL VII (1939), p. 60–61.

2. I. RIZESCU, *Observații asupra complementului indirect sau al atribuirii*, în LR X (1961), p. 432–445.

3. FLORA ȘUTEU, *Atribut pronominal sau complement indirect?*, în LR XI (1962), p. 267–277.

COMPLEMENTUL DE AGENT

§ 616. Complementul de agent determină un verb la diateza pasivă (construcţie cu *a fi*, modul participiu sau reflexivul cu valoare pasivă), arătînd de cine este făcută acţiunea. El este subiectul logic al acţiunii exprimate de verb :

Am săvîrşit toate cîte-mi fuseseră poruncite ***de către mazîlul*** *nostru.* SADOVEANU, O. XVIII 61.

Şiruri de căruţe trase ***de căluţi*** *slabi ... abia mişcau la dealuri.* CAMILAR, N. I 9.

O asemenea cercare s-a făcut ***de către d. Timoteu Cipariu.*** ODOBESCU, S. I 352.

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL DE AGENT

§ 617. Complementul de agent se poate exprima printr-un substantiv sau un substitut al substantivului precedate de prepoziţia *de* sau *de către:*

Într-un punct anumit, mi se părea chiar că zmeurişul e vînzolit ***de o vietate*** *puternică.* HOGAŞ, DR. I 264.

Punctul de vedere susţinut ***de către*** *acest* ***publicist*** *urmăreşte, cred, şi un scop practic.* LR 3 (1962), p. 285.

Aşa, vorbeau oamenii multe, şi mai ales povestea lui Gherasim era ***de mulţi*** *crezută.* SADOVEANU, O. I 567.

Bine-i stă mîndrei gătată
Cu veşminte de la şatră,
Dar mai bine i-ar şedea
De-ar fi ţesute ***de ea.*** JARNÍK-BÎRSEANU, D. 424.
Ce nu răbda ca asuprit să fie
Cel mai slab ***de către cel mai tare.*** BUDAI-DELEANU, Ţ. 239.

Prepoziţia compusă *de către* se foloseşte în special cînd complementul de agent e nume de persoană, de instituţie, de ţară şi verbul poate avea şi un complement indirect construit cu prepoziţia *de.* În aceste situaţii, dacă ar fi introdus prin prepoziţia *de*, complementul de agent ar putea fi interpretat drept complement indirect şi sensul ar fi echivoc. Într-un exemplu ca :

S-au spus de studenţi multe lucruri interesante,

complementul de agent *de studenţi* poate fi interpretat şi ca indirect „despre studenţi". Folosirea prepoziţiei compuse *de către* contribuie deci la claritatea propoziţiei şi din această cauză se răspîndeşte.

COMPLEMENTUL DE AGENT ŞI ALTE COMPLEMENTE

§ 618. Pe lîngă autorul acţiunii, complementul de agent poate arăta în acelaşi timp şi cauza care a determinat acţiunea :

Un vînt cald masiv ca o undă marină, sporit şi ***de alergătura trăsurii,*** *făcea ca pălăria Otiliei să fluture.* CĂLINESCU, E. O. I 103.

Nu vezi că gura-mi arsă e **de sete?** EMINESCU, O. I 200.

Cînd autorul acţiunii nu este persoană, complementul de agent se apropie uneori de complementul circumstanţial instrumental. Cele două complemente se deosebesc formal, prin prepoziţiile specifice, deşi exprimă acelaşi lucru:

În textul citat avem două acţiuni viitoare, exprimate **prin verbele** *v a f i şi v o m f i î n v i n s. Forma verbală v a f i arată o acţiune viitoare, fără a preciza distanţa în timp faţă de momentul actual. V o m f i î n v i n s arată o acţiune viitoare care se petrece înaintea acţiunii exprimate* **de primul verb.** LR 2 (1955), p. 53.

BIBLIOGRAFIE

PAULA DIACONESCU, *Exprimarea complementului de agent în limba română*, în LR VIII (1959), nr. 2, p. 3–18.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL DE LOC

§ 619. Complementul circumstanţial de loc determină un verb, arătînd locul unde se petrece o acţiune, precum şi punctul de plecare, direcţia şi limita în spaţiu a unei acţiuni, spaţiul străbătut etc.:

A fost tist de vardişti de noapte **la Ploieşti.** CARAGIALE, O. VI 209.

Intrînd **pe poartă**, *Grigore Iuga văzu ... pe servitorii lui.* REBREANU, R. I 18.

Podul se clăti cu greu **de la mal.** ODOBESCU, S. I 387.

Cînd porneau, dimineaţa, **spre dugheni**, *cinsteau ceva.* SADOVEANU, O. I 553.

Hatmanul mai are de făcut un drum **pînă la hotarul** *nohailor.* SADOVEANU, O. XVIII 337.

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL DE LOC

§ 620. Complementul circumstanţial de loc poate fi exprimat:

a. prin substantive (sau prin substitute ale acestora) precedate de prepoziţii sau de locuţiuni prepoziţionale:

Apoi iar vine **la fereastră**, *întinde aripile* **în dreptul soarelui**, *de întunecă de tot casa boierului.* CREANGĂ, P. 66.

Tîrziu, **prin lumina** *de lună, trecură* **pe deasupra brazilor** *paseri străine.* SADOVEANU, O. X 633.

De-a lungul zidului *ce se-ntindea* **pe malul** *gîrlei, se adăposteau saielile cu vite şi zalhanaua curţii domneşti.* ODOBESCU, S. I 126.

Dă-mi voie, te rog, să viu mai tîrziu **la dumneata**, *ca să mă tălmăcesc.* ALECSANDRI, T. 198.

Rareori pătrundea **pînă la dînsul** *cîte un ţipăt.* REBREANU, R. I 183.

Flăcăul . . . ar fi dorit numai să aibă ***în preajma lui*** *un suflet viu.* SADOVEANU, O. X 632.

b. prin adverbe cu sau fără prepoziții și prin locuțiuni adverbiale :

Cît om fi stat ***acolo*** *nu știu, dar parcă întunericul bătea în fumuriu.* DELAVRANCEA, H. T. 278.

Aici *sînt,* ***aici****, ascunși. Trebuie să fie* ***aici*** *o lumînare, o lampă . . . Cine a fost* ***aici****, pentru ce a fugit cînd am venit noi? . . . Că a fost cineva* ***aici****.* CARAGIALE, O. VI 233.

Oamenii priveau ***de departe****.* SADOVEANU, O. I 648.

Se uită el ***în dreapta****, nu vede nemica; se uită* ***în stînga****, nici atîta; și cînd se uită* ***în sus****, ce să vadă? Un roi de albine se învîrtea în zbor deasupra capului său și umblau bezmetice* ***de colo pînă colo****, neavînd loc* ***unde*** *să se așeze.* CREANGĂ, P. 238.

c. prin substantive în acuzativ fără prepoziție (însoțite sau nu de numerale). Aceste construcții, care exprimă spațiul străbătut, au și nuanță de timp sau de măsură (vezi § 622) :

N-ai umblat toată ziulica ***două poștii*** *ca mine, pe jos.* CARAGIALE, O. II 247.

Pentru sprîncene-mbinate
Umblu ***țara jumătate****.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 18.

d. (rar și învechit) prin substantive în cazul dativ (vezi § 78 pct. 4) :

Ar fi voit să plece, dară parcă îl pironise cineva ***locului****.* ISPIRESCU, L. 35.

Fug caii duși de spaimă și ***vîntului*** *s-aștern.* EMINESCU, O. I 98.

PREPOZIȚIILE ȘI LOCUȚIUNILE PREPOZIȚIONALE
CU CARE SE CONSTRUIEȘTE COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE LOC

§ **621.** Complementul circumstanțial de loc se construiește cu foarte multe prepoziții și locuțiuni prepoziționale : *către, (în) contra, de (de după, de la, de lîngă, de pe, de peste, de pînă, de prin, de sub), (pe) deasupra, din, dinspre, dintre, dintru, după, în, înspre, între, întru, la, lîngă, pe (pe după, pe la, pe lîngă, pe sub), peste, pînă (pînă către, pînă în, pînă la, pînă peste), prin, printre, spre, sub; afară din, alături de, aproape de, de-a curmezișul, departe de, dincoace de, dincolo de, din jos de, din josul, din sus de, din susul, în dosul, în fața* etc.

Ale turnurilor umbre . . .
Către *țărmul dimpotrivă se întind, se prelungesc.* ALEXANDRESCU, O. 71.

Cu cofița, pe-ndelete,
Vin neveste ***de la*** *rîu.* COȘBUC, P. I 47.

De ce m-ați dus ***de lîngă*** *voi,*
De ce m-ați dus ***de****-acasă?* GOGA, P. 32.

Cei doi muncitori nu plîng, își șterg ***de pe*** *frunte sudoarea și sîngele.* SAHIA, N. 45.

Strîmbă-Lemne, stîlcit cum era, vedea ***de sub*** *laiță tot ce se petrecea.* CREANGĂ, O. 166.

Se arătau ***deasupra*** *răsăritului zările zilei.* SADOVEANU, P. M. 301. [Umbrele] *pornesc* ***pe deasupra*** *cîmpiilor.* BOGZA, C. O. 10.

Din *munți și văi,* ***de peste*** *mări,*
Din *larg cuprins de multe zări,*
Nuntași din nouăzeci de țări
S-au răscolit. COȘBUC, P. I 55.

Era austrul care venea ***dinspre*** *apa Moldovei.* SADOVEANU, O. XVIII 355.

Începea a se ivi soarele ***dintre*** *nori, după o ploaie îndelungată.* CREANGĂ, A. 34.

Soarele se cufundase ***după*** *cîmpiile depărtate.* SADOVEANU, O. XV 127.

Noaptea potolit și vînăt arde focul ***în*** *cămin;*
Dintr*-un colț* ***pe****-o sofă roșă eu în fața lui privesc.* EMINESCU, O. I 42.

Era ***înspre*** *acea parte a cerului un pîlc de nouri.* SADOVEANU, O. XVIII 367.

Erau odată ***într****-un sat doi frați, și amîndoi erau însurați.* CREANGĂ, P. 37.

Dincolo se vedeau scruntare ***între*** *sălcii bătrîne ș-un drumeag ce suia* ***din*** *rîpa rîului* ***la*** *malul înalt.* SADOVEANU, O. XVIII 231.

Veneau doi inși; îngîrbovit
Un moș cu umblet lin
Și-o copiliță. S-au oprit
Sub *tei,* ***lîngă*** *străin.* COȘBUC, P. I 228.

Că și eu trimite-voi
Ce-i mai mîndru ***pe la*** *noi.* EMINESCU, O. I 149.

Trandafiri nu mai văzusem niciodată și îndeosebi niciodată nu ajunsese ***pînă la*** *mine turburătorul lor parfum.* GALACTION, O. I 57.

Pe lîngă *plopii fără soț*
Adesea am trecut. EMINESCU, O. I 191.

Treceam acum cinci minute ***pe sub*** *ferestrele voastre.* CEZ. PETRESCU, C. V. 187.

Peste *apa limpede ca lacrima se apleacă sălcii pletoase.* SADOVEANU, O. II 544.

De-acuma tot pe apă merg ***pînă*** *acasă.* SADOVEANU, O. X 572.

Cîți domnitori și mitropoliți s-au rînduit ***la*** *scaunul Moldovei, de cînd e țara asta, au trebuit să treacă măcar o dată* ***prin*** *Humulești,* ***spre*** *mînăstiri.* CREANGĂ, A. 73.

Printre *crengi scînteie stele*
Farmec dînd cărării strîmte. EMINESCU, O. I 209.

El a trecut apoi ***sub*** *gang și s-a pus s-ascută* ***pe*** *treapta de piatră a pragului securea de tăiat lemne.* CARAGIALE, O. I 61.

Bibescu simți pași moi ***în dosul*** *ușii.* SADOVEANU, P. M. 58.

Și-odată zboară Harap-Alb pînă la nouri, apoi o ia ***de-a curmezișul*** *pămîntului,* ***pe deasupra*** *codrilor.* CREANGĂ, P. 213.

Se folosesc mai rar și alte prepoziții: *asupra* și *despre* învechite; *de pe deasupra* în situații speciale etc.

Des-de-dimineață, pînă a nu fi ziuă, cocoșul cînta ***asupra*** *bordeiului.* EMINESCU, G. P. 103.

Bătrînul Matei Cîrjă are-mpregiurul lui
Cinci sute de năpraznici ce vin **despre** *Vaslui.* ALECSANDRI, P. III 204.

Fumul se strîngea **de pe deasupra** *pămîntului urcînd în văzduh.* CAMILAR, N. I 387.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE LOC ȘI ALTE COMPLEMENTE

§ **622.** Uneori complementul circumstanțial de loc poate avea și alte nuanțe :

a. de timp :

Ne-om da sărutări **pe cale,**
Dulci ca florile ascunse. EMINESCU, O. I 55.

b. de mod :

Voi să mergeți grămadă, mă, **mai în urmă, mai departe,** *mă, să nu se surpe vreun mal.* DELAVRANCEA, H. T. 277.

Ograda lui **de toate părțile** *era îngrădită.* DRĂGHICI, R. 100.

Merg **(în) contra** *vîntului.*

c. de complement indirect :

Asupra lumii *năvăli o ploaie cumplită.* SADOVEANU, O. VI 338.

Complementul circumstanțial de loc care exprimă spațiul străbătut poate cuprinde și ideea duratei în timp a acțiunii respective :

Și se duse, și se duse Făt-Frumos **cale lungă depărtată.** ISPIRESCU, L. 108

sau ideea modală de măsură :

A mers **zece kilometri** *pe jos.*

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE TIMP

§ **623.** Complementul circumstanțial de timp determină un verb sau un adjectiv, arătînd timpul în care se petrece o acțiune, adică momentul, epoca, răstimpul, durata, limita sau frecvența acțiunii etc.

Din copilărie *și eu am trăit cu tămădăienii, vînători de dropii din baștină.* ODOBESCU, S. III 14.

Cu capul crăpat, bătrînul fu lăsat pe trotuar **pînă a doua zi.** CAMILAR, N. I 113.

Nu mai vorbesc cu nimeni **cîte o săptămînă.** ALEXANDRESCU, O. 193.

Lunca se despuiase **în cîteva nopți.** CEZ. PETRESCU, S. R. 169.

Cînd, **o dată** *sau* **de două ori,** *i s-a întîmplat să se aventureze pînă în sufragerie, nici n-a apucat bine să se dumirească pe ce lume e.* COCEA, F. SL. 16.

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL DE TIMP

§ **624.** Complementul circumstanţial de timp poate fi exprimat:

a. prin substantive în acuzativ fără prepoziţie, de obicei însoţite de determinative (adjective, numerale):

Tămădăienii..., mînînd în pas alene gloabele lor de căluşei, au dat roată, ***ore, zile şi luni întregi,*** *împrejurul falnicilor dropioi.* ODOBESCU, S. III 14.

O luptă care trebuia să ţie ***mai patru secoli*** *începu atunci.* BĂLCESCU, O. II 12.

Trei ani *de-a rîndul ieşise premiant întîi la liceul Sfîntul Sava.* VLAHUŢĂ, D. 83.

b. prin substantive (mai rar prin substitute ale acestora) cu prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale:

Era ***prin septembrie.*** VLAHUŢĂ, N. 7.

Rămasă fără mamă, ***la vîrsta de nouă ani,*** *Ana crescuse* ***pînă la 16 ani*** *în pensionul doamnei Raspal.* VLAHUŢĂ, D. 17.

Unii boieri şopteau într-adevăr... cum că s-ar fi zărit ***într-acea noapte*** *oameni d-ai lui Stoica.* ODOBESCU, S. I 78.

Sigismund... se îndreptă pe altă cale mai lungă, pe lîngă hotarul Poloniei şi, ***în timp de noapte,*** *ajunse fără veste la Cluj, în Transilvania,* ***în douăzeci*** *ale lunii lui august.* BĂLCESCU, O. II 196.

Dar ***în tot lungul celor trei luni*** *de iarnă cît a răbdat foamea şi gerul pe cheiurile gării, s-a învăţat că trenurile... sosesc şi pleacă la ore anumite.* COCEA, F. SL. 8.

O b s e r v a ţ i e. Cu ajutorul unor substantive care exprimă noţiuni privitoare la împărţirea timpului se formează locuţiuni adverbiale care îndeplinesc rolul de circumstanţiale de timp şi [redau] ideea de durată, frecvenţă, succesiune, alternanţă, periodicitate, progresie: *cu lunile; zi de zi; la săptămînă, la săptămînă; din an în an* etc.

c. prin adverbe cu sau fără prepoziţii şi prin locuţiuni adverbiale:

Mîine, poimîine, *poate, soarele fericirei*
Se va arăta vesel pe orizon senin. ALEXANDRESCU, O. 85.

Atunci *începură să cînte*
Încet, din umbră, izvoarele. BANUŞ, P. 102.

Eu voi de-această lume să fiu ***în veci*** *departe.* ALEXANDRESCU, O. 458.

Printre adverbele de timp care îndeplinesc funcţiunea de circumstanţial de timp figurează şi substantivele cu rol de adverb care denumesc zilele, o parte a zilei sau anotimpurile: *lunea, marţea, dimineaţa, seara, primăvara, toamna* (vezi § 292):

Primăvara *următoare a plecat cu o trupă ambulantă de teatru prin Moldova. Am aşteptat* ***toamna*** *pe Eminescu în zadar—trupa s-a întors fără dînsul.* CARAGIALE, O. III 3.

În aceeaşi categorie intră şi unele substantive cu pluralul articulat ca: *lunile, joile, serile, nopţile* etc.

Duminecile *bîzîiam la strană.* CREANGĂ, A. 9—10.

***Sărbătorile**, şi-n zile de ploaie, n-aveam ce face.* SADOVEANU, O. VI 520.

d. prin adjective referitoare la vîrstă construite cu prepoziţie: *Noi pe Hanora o ştim **de mică*** (= din timpul cînd era mică). CAMILAR, N. I 317.

e. prin verbe la gerunziu sau la infinitiv precedate de prepoziţiile *pînă* sau *înainte de:*

*Avu de la dînsa şase fii... şi şase fete pe care le-a măritat, **trăind** el.* BĂLCESCU, în MAG. IST. I 318.

*Şi plecîndu-mă repede spre el, mi se păru că, **dîndu-şi** sufletul, a şoptit.* DELAVRANCEA, T. 50—51.

*Şi **pînă a nu răsări** soarele, gospodăria lui şi tot satul cu ea s-au zvîrcolit în flăcări.* GALACTION, O. I 156.

(Pentru folosirea infinitivului cu *pînă (a)* în construcţie negativă vezi § 491 şi 804.)

PREPOZIŢIILE ŞI LOCUŢIUNILE PREPOZIŢIONALE CU CARE SE CONSTRUIEŞTE COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL DE TIMP

§ **625.** Prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale cu care se construiesc complementele circumstanţiale de timp sînt: *către, cu, de (de cu, de la, de prin), din, dinspre, după, în, înspre, întru, la, pe (pe la), peste, pînă (pînă după, pînă în, pînă la, pînă spre), prin, spre, sub; dincolo de, înainte de, începînd cu, în cursul, în timp de, în timpul, în vremea, în vreme de, la data, la începutul, la mijlocul, la sfîrşitul, o dată cu, pe timpul, pe vremea* etc.

*Cînd îi colea **către** seară,*
Badea murgul şi-l înşală. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 286.

***De** atunci şi **pînă** astăzi colonii de lumi pierdute*
Vin din sure văi de haos pe cărări necunoscute. EMINESCU, O. I 132.

***De la** optsprezece ani, el îşi ia coroana... şi sceptrul.* CARAGIALE, O. III 121 (= din vremea cînd avea...).

*D. Haret, ministrul instrucţiei publice, încă **de prin** mai trecut s-a adresat prin două circulări către artiştii şi oamenii noştri de cultură.* CARAGIALE, O. III 249.

*Îţi spun ca la un frate că **din** cruda copilărie slujesc prin străini.* CREANGĂ, P. 200.

*Poposiră **dinspre** ziuă într-o pădure, de unde se auzea, în depărtare, lătratul cîinilor.* GALACTION, O. I 277.

***După** aceste incidente, care atacau în mod atît de grav poziţia gravă de copist, trebuia neapărat să mai urmeze ceva.* EMINESCU, S. P. 239.

*În sfîrşit **în** două zile ajunge la Brăila. **În** alte două îşi vinde marfa şi-n alte două se-ntoarce.* VLAHUŢĂ, F. R. 149.

*Era **înspre** seară, pe cînd natura pare că e în aşteptare de un eveniment misterios.* ALECSANDRI, PR. 508.

***Într**-o dimineaţă, era **prin** sărbătorile Crăciunului, mă duceam **la** Eminescu.* VLAHUŢĂ, F. R. 102.

A doua zi, sîmbăta, plecară ***la*** *răsăritul soarelui, învăliţi în cojoace.* SADOVEANU, O. X 546.

De cîte ori seara, ***pe*** *lună, cînd şedeau amîndoi în grădină, nu-şi croiau visuri copilăreşti.* VLAHUŢĂ, D. 130.

În noaptea trecută, ***pe la*** *un ceas* ***după*** *douăsprezece am fost trezit din somnul dulce ce gustam prin un zinghet metalic.* ALECSANDRI, PR. 39.

Peste *vreun ceas, iată şi mocanii cu negustorul.* CARAGIALE, O. III 129.

Pînă *mîni dimineaţă să găteşti fuioarele aceste de tors.* CREANGĂ, P. 5.

Răpede să te arunci în groapă şi să şezi acolo într-însa ***pînă după*** *asfinţitul soarelui.* CREANGĂ, P. 225.

Petrecu ***pînă în*** *amurgul serii la joc.* SLAVICI, N. I 132.

A pus soroc de două săptămîni ***pînă la*** *nuntă.* GALACTION, O. I 71.

Au hotărît amîndoi dobînda şi două soroace, pentru capete, unul ***la*** *Sfîntă Mărie şi altul mai* ***spre*** *iarnă.* GALACTION, O. I 177.

Ţara, înălţată şi întinsă ***sub*** *Ştefan cel Mare, stătea încă tare, ca un cuib de zimbri.* SADOVEANU, O. I 9.

Ţăranii se sculară ***împreună cu*** *soarele ca şi altă dată.* REBREANU, R. II 108.

Baba, care se culcase ***o dată cu*** *găinile, se sculă cu noaptea-n cap.* CREANGĂ, P. 6.

Se folosesc mai rar şi alte prepoziţii (învechite : *asupra, despre, pe sub*) :

Asupra *iernii coboară la locuri largi şi-şi pun turmele la iernat în bălţi.* SADOVEANU, O. X 516.

Pe patu-mi de trudă dormeam obosit:
Era ***despre*** *ziuă...* ALEXANDRESCU, O. 90.

El era cel care îi lua, în zilele de sărbători, să-i ducă, ***pe sub*** *seară, la cofetărie.* MACEDONSKI, O. III 93.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL DE TIMP ŞI ALTE COMPLEMENTE

§ 626. Uneori complementul circumstanţial de timp are şi alte nuanţe :

a. de loc :

Pe drum, *îl mai apucă ploaia, i se mai îmbolnăveşte calul.* VLAHUŢĂ, F. R. 149.

Ştii tu, mîndră, ce ţi-am spus
La cules *de cucuruz.* Cîntec popular

b. de mod :

Domnul Alecu Russo... fu aruncat într-o căruţă de poştă şi dus ***pe un ger*** *aspru la Schitul Soveja.* ALECSANDRI, PR. 559.

c. de instrument :

Cu căderea *acestor doi bravi căpitani a dispărut orice urmă de luptă în Principate.* GHICA, S. 115.

d. sociativă :

— *Cînd au spus că vin la Primărie?*
— *Au venit* ***o dată cu mine.*** SADOVEANU, O. X 612.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE CAUZĂ

§ **627.** Complementul circumstanțial de cauză determină un verb sau un adjectiv, arătînd cauza unei acțiuni, a unei stări sau însușiri:

M-am înfiorat ***de mulțămire.*** SADOVEANU, O. XVII 553.

L-a găsit subt trei grăunțe
Mort ***de inaniție.*** TOPÎRCEANU, O. I 102.

Din automobile, ofițeri mînioși scoteau obrazuri roșii ***de mînie.*** CAMILAR, N. I 9.

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE CAUZĂ

§ **628.** Complementul circumstanțial de cauză poate fi exprimat:

a. prin substantive (sau substitute ale substantivelor) precedate de prepoziții sau de locuțiuni prepoziționale:

Ea nu putea să înainteze ***de mulțime.*** ODOBESCU, S. I 12.

Și ***pentr-o vorbă*** *rea ce-i spui*
El toată ziulica lui
Muncește supărat! COȘBUC, P. I 94.

Nu l-ar fi durut capul ***de asta.*** REBREANU, R. I 46.

Pentru aceea *îi era atît de greu să sară din Butucani la Sărăceni.* SLAVICI, N. I 7.

O b s e r v a ț i e. Pronumele demonstrative în forma de feminin singular (cu sens neutru) cu prepoziții ca *de*, *pentru* pot constitui locuțiuni adverbiale de cauză (vezi § 295 pct. 4).

b. prin adjective (sau participii cu valoare adjectivală) precedate de prepoziția *de:*

Lupului îi scăpărau ochii și-i sfîrîia gîtlejul ***de flămînd*** *ce era.* CREANGĂ, P. 23.

Se juca cu baloturile plesnind ***de încărcate*** *și cu lăzile de-o sută.* COCEA, F. SL. 8.

c. prin verbe la gerunziu:

Luptîndu-se *cu o repede boală de piept... se decise a porni la Constantinopole ca să obțină voia de a se reîntoarce la căminul părintesc.* ODOBESCU, S. III 497.

PREPOZIȚIILE ȘI LOCUȚIUNILE PREPOZIȚIONALE CU CARE SE CONSTRUIEȘTE COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE CAUZĂ

§ **629.** Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale cu care se construiește un complement circumstanțial de cauză sînt: *de*, *din*, *dintru*, *pentru*, *din cauza*, *din cauză de*, *din pricina:*

Și ea mergînd spre Viorel
. . . .
Roșind s-a zăpăcit ***de*** *drag.* COȘBUC, P. I 57.

M-au trimis... ***din*** *greșeală.* CAMILAR, N. I 13.

Cum să moară stupid, ca proștii, ***dintr-****o ambiție a cuiva, acum în plină amiază?* CAMILAR, N. I 384.

Ipate... era mîhnit ***pentru*** *pierderea lui Chirică.* CREANGĂ, P. 178.

A făcut și politică: a părăsit totdeauna opoziția, ***din cauza*** *nemărginitei și injustei ei violențe, în ajunul venirii ei la putere.* CARAGIALE, O. I 136.

Constantin avea nu numai aerul, dar pe jumătate și dreptul unui soldat îngăduit ***din cauză de*** *boală.* GALACTION, O. I 142.

Din pricina *alergăturilor zadarnice rămăsese în urmă cu munca cîmpului.* REBREANU, I. II 195.

Se folosesc mai rar și alte prepoziții, care introduc, de obicei, complemente circumstanțiale de cauză cu alte nuanțe secundare (de timp, de mod etc.) : *cu, în, la, pe, sub:*

Eu mă las puțin că mi-a trecut ciolan prin ciolan, ***cu*** *nunta voastră.* CREANGĂ, P. 5.

La *blînda ta mustrare simt glasul cum îmi seacă.* EMINESCU, O. I 91.

Începe a face un tărăboi, de s-a sculat toată ograda ***în*** *gura lui.* CREANGĂ, P. 304.

Trupul tău se va gîrbovi ***sub*** *bătaie.* RUSSO, S. 143.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE CAUZĂ ȘI ALTE COMPLEMENTE

§ 630. Uneori complementul circumstanțial de cauză are și alte nuanțe :

a. de mod :

Din nebăgare de seamă... *am călcat pe coprinsul tău.* ISPIRESCU, L. 42.

Constantin cel Mare, ***în dorința-i*** *de a răspîndi de îndată asupra tinerei sale capitale toate splendorile vechii reședințe împărătești, organiză o transferare continuă a tuturor obiectelor de preț și de artă care se puteau duce din Roma în Bizanț.* ODOBESCU, IST. ARH. 203.

Dar ochii-i ard ***în friguri.*** EMINESCU, O. I 96.

Un profesor... era destituit ***pe spusa*** *unui călugăr... că auzise pe acest profesor enunțînd idei liberale.* GHICA, S. 216.

Își sleia toate puterile minții ***pe certuri.*** VLAHUȚĂ, la TDRG S. V. *pe.*

b. de timp :

Drumul se înfundă în viroage cleioase, ***după atîtea săptămîni*** *de ploaie.* CEZ. PETRESCU, S. R. 74.

La cea mai mică greșală *dregătorească,* ***la cea mai mică plîngere*** *ce i se arăta, capul vinovatului se spînzura în poarta curții, cu o țidulă vestitoare greșalei lui.* NEGRUZZI S. I 143.

Teaca neagră, ferecată în alamă și înflorită cu argint, a sabiei încovoiate sclipea ***la soarele*** *verii.* SADOVEANU, O. III 154.

Lumînarea ***căzînd*** *se stinse, și odaia rămase luminată numai de candela icoanelor și de tăciunele din vatră.* CARAGIALE, O. I 180.

Alteori nuanța cauzală apare la alte complemente (vezi § 615, 618 și 652). De la construcții în care complementul instrumental introdus prin *datorită* are nuanță secundară cauzală se poate ajunge uneori ca valoarea cauzală să fie predominantă :

A murit ***datorită unui atac*** *de angină pectorală.* CAMIL PETRESCU, T. I 222.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE SCOP

§ **631.** Complementul circumstanțial de scop determină un verb, arătînd scopul unei acțiuni :

O pocitanie de om umbla cu arcul ***după vînat*** *paseri.* CREANGĂ, P. 244.

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE SCOP

§ **632.** Complementul circumstanțial de scop poate fi exprimat :

a. prin substantive (sau substitute ale acestora) cu prepoziții :

Dimineața tața Eliza pornea cu mireasa în oraș ***după tîrguieli*** *de nuntă.* BRĂESCU, C. S. 98.

Mă duc ***după cîștig.*** SADOVEANU, O. I 377.

Am consultat ***pentru aceasta*** *toate dicționarele noastre.* ODOBESCU, S. III 28.

O b s e r v a ț i e. Pronumele demonstrative în forma de feminin singular (cu sens neutru) cu prepoziții ca *de*, *pentru* pot constitui locuțiuni adverbiale de scop (vezi § 295 pct. 4).

b. prin verbe la supin sau infinitiv cu prepoziții :

A doua zi iarăși așa făcu . . . fără să-și mai aducă aminte că plecase ***în pețit.*** ISPIRESCU, L. 34.

Tuși ***spre a-și drege*** *glasul.* NEGRUZZI, S. I 8.

I-am strigat ceva, la întîmplare, în urechea surdă, ***pentru a-i strămuta*** *gîndul în altă parte.* CEZ. PETRESCU, S. R. 12.

PREPOZIȚIILE ȘI LOCUȚIUNILE PREPOZIȚIONALE CU CARE SE CONSTRUIEȘTE COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE SCOP

§ **633.** Prepozițiile prin care se introduc complemente circumstanțiale de scop sînt : *după, în, la, pentru, spre.*

Cutreiera întinderile albăstrii ale omătului, cu pușca ***după vînat.*** SADOVEANU, O. I 640.

O vulpe rău stricătoare
Ducîndu-se ***în vînătoare*** . . . PANN, P. V. I 69.

Cînd punea mama laptele ***la*** *prins, eu, fie post, fie cîșlegi, de pe a doua zi începeam a linchi groșciorul de pe deasupra oalelor.* CREANGĂ, A. 44.

E o vînturătoare ce cutreieră lumea ***pentru*** *plăcerile ei.* NEGRUZZI, S. I 44.

Eu, ***pentru*** *a scăpa, răspunsei „da".* CONV. LIT. XIX 562.

Moțoc . . întrebuința creditul ce . . . avea ***spre*** *împilarea gloatei.* NEGRUZZI, S. I 150.

Ieronim se-ntinsese pe patu-i și dedese-ntr-o parte perdeaua de la fereastră, ***spre*** *a se uita cum luna apunea în rîu.* EMINESCU, N. 124.

Complementul circumstanțial de scop se mai poate construi și cu prepoziția *întru* (învechit și arhaizant) :

Ieșiră în poartă ***întru*** *întîmpinarea domnilor.* REBREANU, I. I 22.

Locuțiunile cele mai folosite prin care se introduc complemente circumstanțiale de scop sînt toate analizabile : *în vederea, în scopul, cu scopul.*

I-a convocat ***în vederea*** *şedinţei festive care va avea loc în luna aceasta.*
A venit ***cu scopul*** *de a cerceta mersul lucrărilor.*

O b s e r v a ţ i e. Locuţiunile *în scopul* şi *cu scopul* sînt urmate de obicei de un substantiv care exprimă o idee verbală şi mai ales de un infinitiv precedat de prepoziţia *de.*

FALSE COMPLEMENTE DE SCOP

§ **634.** Uneori infinitivul precedat de prepoziţiile *pentru* sau *spre* are numai în aparenţă funcţiune de circumstanţial de scop, de fapt construcţia este echivalentă cu două propoziţii copulative sau adversative :
Dispare într-o companie veche ***spre a reapărea*** *în una nouă.* EMINESCU, N. 84 (= dispare într-o companie veche şi apare în una nouă).
A încetat cusutul ***pentru a-l relua*** *peste cîteva momente.* IBRĂILEANU, A. 108 (= a încetat cusutul şi îl va relua peste cîteva momente).

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL DE SCOP ŞI ALTE COMPLEMENTE

§ **635.** Uneori complementul circumstanţial de scop are şi alte nuanţe :
— de loc :
S-au dus ***la scăldat.***
Alteori nuanţa de scop apare la alte complemente (vezi § 615).

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL DE MOD

§ **636.** Complementul circumstanţial de mod arată cum se desfăşoară ori se înfăţişează o acţiune sau o calitate, progresia într-o acţiune sau o calitate, conformitatea cu ceva ; determinarea circumstanţială poate fi făcută independent sau poate fi arătată prin comparaţie ori în consecinţă.
De aceea se disting mai multe feluri de complemente circumstanţiale de mod : complementul de mod propriu-zis, complementul de măsură, complementul comparativ şi complementul consecutiv.
Circumstanţialul de mod poate determina :
a. verbe (sau interjecţii cu valoare verbală) :
Cu respect şi cu dragoste *m ă r i d i c şi-i fac loc la masa mea.* CARAGIALE, O. I 299.
Vaaai! Vai! păcatele mele, că ***mult*** *m i - e f o a m e .* DELAVRANCEA, S. 255.
H a i d e , murgule, ***mai tare.*** HODOŞ, P. P. 46.
b. adjective :
Am încercat să-l fac să-şi schimbe viaţa, să-l transform . . . dar n-am izbutit. E ***iremediabil*** *r a t a t .* CAMIL PETRESCU, P. 18.
c. adverbe :
Această cercetare . . . făcută ***cam*** *p e s ă r i t e .* ODOBESCU, IST. ARH. 124.
Miron Iuga surîse ***puţin*** *i r o n i c .* REBREANU, R. I 261.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL DE MOD PROPRIU-ZIS

§ **637.** Complementul circumstanţial de mod propriu-zis arată în mod independent cum se desfăşoară ori se înfăţişează o acţiune sau o calitate, conformitatea cu ceva:

Lupii se reped la vale ***nebuneşte.*** GALACTION, O. I 49.

Cîte un greier ***rar*** *mai ţîrîia* ***a noapte şi a tîrziu.*** HOGAŞ, DR. I 198.

Munca se vede ***după rezultat.*** CAMIL PETRESCU, T. II 437.

M-a apăsat **destul** *personalitatea marelui profesor.* CAMIL PETRESCU, T. III 290.

Toţi avem în căleala firii noastre o picătură ***cît de*** *mică de deşertăciune.* CARAGIALE, O. III 47.

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL DE MOD PROPRIU-ZIS

§ **638.** Complementul circumstanţial de mod propriu-zis poate fi exprimat prin adverbe sau locuţiuni adverbiale, numerale, substantive, verbe la gerunziu sau infinitiv şi interjecţii:

a. adverb sau locuţiune adverbială:

Mam'mare se ridică ***bătrîneşte*** *şi se duce în coridor.* CARAGIALE, O. I 270.

Amurgurile mureau ***repede.*** CAMILAR, N. I 7.

Aşa *se porniră tăgadele.* BANUŞ, P. 102.

Am cunoscut ***foarte de aproape*** *pe un om de o superioară înzestrare intelectuală.* CARAGIALE, O. III 6.

A luat ***pe departe*** *pe român şi i-a vorbit de multe lucruri.* SADOVEANU, O. I 388.

Observaţie. Adverbele prin care se exprimă complementul circumstanţial de mod pot fi ca sens fundamental de loc sau de timp (vezi § 299).

Trebuia ***cu de-a sila*** *să mă puie la masă.* DELAVRANCEA, T. 20.

Şi iubind-o ***fără margini,*** *scrie „visul de poet".* EMINESCU, O. I 32.

Şi din codri noaptea vine
Pe furiş. COŞBUC, B. I. 5.

Logodna s-a făcut ***pe vrute, pe nevrute.*** GALACTION, O. I 70.

Într-o şcoală de mahala, se zbat ***claie peste grămadă*** *o mulţime de mici cetăţeni.* CARAGIALE, O. III 54.

Mitralierele prinseră a răpăi ***de mama focului.*** CAMILAR, N. I 196.

Toma i-a povestit ***de-a fir a păr*** *necazurile lui.* CAMIL PETRESCU, O. I 599.

Cîntecul se apropie ***din ce în ce,*** *dar cu o încetineală care înfiora.* PREDA, M. 31.

De ce, de ce *se tot depărta.* VASILIU, P. 134.

Icoanele se strecoară ***una după alta.*** SADOVEANU, O. I 631.
Sîntem datori a ne ajuta ***unii pe alții.*** CREANGĂ, P. 330.

Observație. În propoziția de mai sus *unii pe alții* este considerat complement de mod, deoarece în exemple de tipul acesta are însemnătate funcțiunea sintactică a grupului de cuvinte luat global (vezi § 511 pct. 3).

b. numeral, de obicei precedat de prepoziție:
Oamenii se depărtau ***cîte unul.*** CAMILAR, N. I 40.
Se opresc ***cîte două.*** SADOVEANU, O. I 405.
Spuma lighioanelor se tăie ***în două, în trei*** *și pieri.* GALACTION, O. I 49.
Ipate se îmbogățise ***însutit*** *și* ***înmiit*** *de cînd a venit Chirică în slujbă la dînsul.* CREANGĂ, P. 153.
Și-a încordat grumazul și s-a pregătit să-i răspundă ***întreit*** *pentru fiece cuvințel.* GALAN, B. I 146.
Piereau oamenii ***cu zecile.*** CARAGIALE, O. IV 136.
Păpușoi care erau chiar atunci prășiți ***de-al doilea.*** CREANGĂ, A. 6.
c. substantiv fără prepoziție, cu valoare adverbială:
Niște dulăi... culcați ***covrig.*** GHICA, S. 501.
Moromete se uită ***țintă*** *la el.* PREDA, M. 8.

Observație. Uneori aceste construcții pornesc de la o comparație.

d. substantiv (sau o parte de vorbire cu valoare de substantiv) cu prepoziție:
Bătrînii ceilalți prinseră a rîde ***cu hohot.*** SADOVEANU, O. III 480.
După datinile *țării să cinstim pe Întîi Mai.* BELDICEANU, P. 54.
Trăia acuma Negoiță ***în huzur.*** CARAGIALE, O. II 237.
Te înclini ***pînă la pămînt.*** SAHIA, N. 102.
A joacă *sunau clopoțeii.* BANUȘ, P. 131.
Uneori complementul de mod este exprimat printr-o construcție complexă, formată dintr-un substantiv repetat și o prepoziție, care poate face impresia că e locuțiune (vezi § 511 pct. 3 și 949):
Stăteau ***umăr lîngă umăr,*** *înghesuiți, masa fiind prea mică.* PREDA, M. 24.
Se va plimba zi și noapte în trăsură, ***picior peste picior.*** GHICA, S. 609.
e. verb la modul infinitiv precedat de o prepoziție sau la gerunziu:
Știu atîta, că ei mergeau, ***fără a simți*** *că merg.* CREANGĂ, P. 276.
El supărat plecă înainte, ***fără a băga de seamă*** *că barba și părul îi albise.* ISPIRESCU, L. 9.
E nedemn pentru noi să ne înjosim meritul real, ***punîndu-i*** *mai presus în conștiința noastră o răsplată din partea altuia.* CARAGIALE, O. III 47.
Iepuri roșcați se strecurau ***țupăind*** *prin luminișuri.* SADOVEANU, O. I 228.

f. interjecţie:

[Îl] *trîntește* ***liop!*** *pe paveaoa Iașilor.* NEGRUZZI, S. I 237.

A intrat ***tipa-tipa*** *în cetate.* CARAGIALE, O. III 39.

Hadaragul toca regulat în teică, ***tac-tac, tac-tac.*** SADOVEANU, O. I 568.

PREPOZIŢIILE CU CARE SE CONSTRUIEŞTE COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL DE MOD PROPRIU-ZIS

§ **639.** Prepoziţiile caracteristice circumstanţialului de mod propriu-zis sînt *cu, fără (de), a, pe, în, întru, după, din, din(tru)*, mai rar *la* şi *prin:*

Amicul meu a intrat în viaţă ***cu*** *îndrăzneală.* GALACTION, O. I 358.

Din nebăgare de seamă şi ***fără de*** *voia mea am călcat pe coprinsul tău.* ISPIRESCU, L. 42.

Ş-apoi intrat în asemenea şcoală, mai numai barba şi punga, bat-o pustia, te făcea să calci ***a*** *popă.* CREANGĂ, A. 86.

Cu cofiţa ***pe-ndelete***
Vin neveste de la rîu. COŞBUC, B. I. 6.

Mîncară ***în*** *tăcere.* CĂLINESCU, S. N. 447.

Încă tînăr, întîrzia ***întru*** *jale şi văduvie.* ARGHEZI, P. T. 5.

Numai clopotul de la cal suna lin, ***după*** *pas,* ***în*** *tăcere.* SADOVEANU, O. IV 486.

S-a închinat ***după*** *obicei şi apoi s-a tologit aşa îmbrăcat.* CREANGĂ, P. 302.

A strigat şi Sfînta Duminecă o dată ***din*** *răsputeri.* CREANGĂ, P. 92.

Căruţa mergea ***la*** *pas.* CAMIL PETRESCU, O. II 132.

Să presupunem ***prin*** *absurd că pămîntul e pătrat.*

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL DE MOD CARE ARATĂ MĂSURA

§ **640.** Cînd complinirea modală arată măsura determinată a obiectelor, exprimată prin unităţi convenţionale de greutate, capacitate, dimensiune, temperatură, sau valoarea lor, exprimată prin preţ, complementul se numeşte de măsură:

Urcase zidul înalt ***de peste cinsprezece coţi*** *pe o scară îngustă.* CAMIL PETRESCU, O. II 60.

Noaptea, în odăi, temperatura s-a coborît ***pînă la 35°.*** CARAGIALE, O. VII 102.

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL DE MOD CARE ARATĂ MĂSURA

§ **641.** Complementul de măsură se exprimă printr-un substantiv cu prepoziţie, însoţit de un numeral. Prin numeral se exprimă unităţile de valoare, de greutate, de dimensiune şi prin substantiv felul unităţii:

Actorul îi propuse să-l ia sufler ***cu şapte galbeni*** *pe lună.* CARAGIALE, O. III 1.

*Să-mi rămîi zălog **pe o sută de galbini.*** SADOVEANU, O. XV 482.
Mă-ntîlnii c-o copiliță,
*Cerui gură **de-o groșiță.*** JARNÍK-BÎRSEANU, D. 404.

*Se urcase luna **cam de două suliți,** cînd iacă, i se pare babei că vin pași de la deal.* CARAGIALE, O. II 245.

[Vînătorul] *reduse coada vulpei **pînă la vreo doi stînjeni.*** ODOBESCU, S. III 46.

PREPOZIȚIILE CU CARE SE CONSTRUIEȘTE COMPLEMENTUL DE MĂSURĂ

§ 642. Complementul de măsură se construiește cu prepozițiile *cu, de, pentru, pe, pînă (la):*

Mîndra cînd e rumeniță
Cu cinci sute nu-i plătită. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 440.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE MOD COMPARATIV

§ 643. Cînd determinarea circumstanțială de mod se face în comparație cu alte obiecte sau acțiuni, complementul se numește comparativ :

*Un fior rece **ca gheața** îi trece prin vine.* CREANGĂ, P. 26.

Comparația poate fi :

a. de egalitate, cînd exprimă termenul unei comparații de același grad :

*Grîul crește **cît palma** și păpușoiul **cît cotul.*** SLAVICI, O. 155.

*O grămadă de cățeluși, mici **cît pumnul** și orbi **ca sobolii.*** ODOBESCU, S. III 42.

b. de inegalitate, cînd exprimă termenul unei comparații de superioritate sau de inferioritate (fie la gradul comparativ, fie la gradul superlativ relativ) :

*Știu grecește mai mult **decît oricare tînăr** de vîrsta mea.* NEGRUZZI, S. I 9.

*Sînt mai mult bătrîn **decît tînăr.*** CREANGĂ, P. 154.

*E tare bun poștalionul ăsta, care uruie mai puțin **decît oricare droșcă** pe caldarîmul cel nou.* CAMIL PETRESCU, O. I 177.

*Acesta era cel mai deștept **dintre ei.***

În genere comparația e o construcție complexă în care intră părți de propoziție cu funcțiuni sintactice diferite.

Comparația se poate stabili :

a. cu subiectul :

*Două, trei zile trec **ca o părere.*** SADOVEANU, O. I 200.

b. cu complementul direct :

*I-a prins **ca pe șoareci.*** CĂLINESCU, S. N. 623.

c. cu un complement indirect :

*M-am săturat de ei, **ca de mere pădurețe.*** CREANGĂ, A. 38.

d. cu un complement circumstanţial:

Toată vara trecută am stat mai mult la mînăstire ***decît la Bălceşti.*** CAMIL PETRESCU, O. I 200.

Mai bine să te tocmeşti întîi, ***decît pe urmă.*** CREANGĂ, P. 151.

e. cu un nume predicativ:

Erau mai mult morţi ***decît vii.***

Uneori comparaţia se stabileşte cu o construcţie mai complicată, în cadrul căreia se pot distinge mai multe părţi de propoziţie:

Creşteţi, flori, cît gardurile
Să vă bată vînturile,
Ca pe mine gîndurile. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 209.

În interiorul celei de-a doua comparaţii din acest exemplu se distinge subiectul *gîndurile* şi complementul direct *pe mine*.

PRIN CE SE EXPRIMĂ CIRCUMSTANŢIALUL DE MOD COMPARATIV

§ 644. Circumstanţialul de mod comparativ de egalitate se exprimă prin substantive, pronume, adjective, verbe la participiu sau infinitiv introduse prin adverbele de comparaţie sau locuţiunile prepoziţionale *ca (şi), cît (şi), asemenea, în chip de:*

O porni, luînd cu sine pe un flăcăiandru cu care se avea bine ***ca fraţii.*** ISPIRESCU, U. 34.

Nicoară Potcoavă şopti ceva, ***ca o mulţămire.*** SADOVEANU, O. I 207.

Cine a fost la teatru a trebuit să observe, ***ca şi mine,*** *un fenomen foarte curios.* CARAGIALE, O. III 192.

Totul este prevăzut şi orînduit! răspunse uscăţivul căpitan, tot fără chef de vorbă, ***ca şi pînă acum.*** CAMIL PETRESCU, O. II 175.

Am să merg mai înspre seară
Prin dumbrăvi, ***ca mai de mult.*** COŞBUC, B. I. 8.

Nicu se ţinea ***ca vrăjit*** *de acest flăcăiandru care abia împlinise 15 ani.* CAMIL PETRESCU, O. I 150.

Ca unse *cu var*
Lucesc zidiri, ruine pe cîmpul solitar. EMINESCU, O. I 69.

Observaţie. Complementele construite cu adjective participiale sînt comparative condiţionale.

Îşi pusese pe masă işlicul ***mare cît o căldare.*** CAMIL PETRESCU, O. I 194.

Căci scris a fost ca viaţa ta
De doru-i să nu-ncapă,
Căci te-a cuprins ***asemenea***
Lianelor *din apă.* EMINESCU, O. I 190.

Se vedeau, ***asemeni unor cîrduri*** *de grauri, trasoarele.* CAMILAR, N. II 459.

În vîrful satului, adecă la cel mai înălţat loc, este o alcătuială pe care sărăcenii o numesc „biserică". Ce să fie şi asta? Este o grămadă de groşi bătrîni, puşi unii peste alţii ***în chip de pereţi.*** SLAVICI, O. I 56.

Mîna dreaptă e ridicată în sus ***în chip de a turna*** *ceva.* ODOBESCU, IST. ARH. 157.

Adverbele de comparație *ca (și)* și *cît (și)* pot fi construite în corelație cu : *tot atît, tot așa;* corelativul precedă regentul și adverbul comparativ introduce circumstanțialul :

Sarea era ***tot atît*** *de vînătă* ***ca zahărul.*** CEZ. PETRESCU, Î. II 166.

Construcția corelativă *tot așa de . . . cît și de . . .* stabilește comparația între două însușiri și nu între două obiecte, fiecare însușire găsindu-și mijlocul de comparație în cealaltă :

Încercarea, drumul către Nirvana, a fost ***tot așa de*** *dureroasă* ***cît și de*** *strălucită.* CARAGIALE, O. III 5.

§ **645.** Complementul comparativ de inegalitate se exprimă prin aceleași părți de vorbire ca cel de egalitate, introduse prin adverbele *decît, ca* și mai rar prin prepoziția *de:*

E oare un mijloc mai puternic ca să ne scăpăm de toată haotica năvălire a lumii întregi în bietul nostru suflet, ***decît divina muzică?*** CARAGIALE, O. III 16.

Nu-i plac îndeosebi Sevastița și Marghioala, care sînt mai mari ***decît ea*** *cu doi-trei ani.* CAMIL PETRESCU, O. I 206.

Intră foarte vesel un mușteriu nou, un om mai mult tînăr ***ca bătrîn.*** CARAGIALE, O. I 193.

Se dusese acuma supărarea, ba era chiar mai vesel ***ca alaltăieri.*** CARAGIALE, O. III 3.

Cîrciuma nu era mai răsărită ***ca alte case*** *din sat.* REBREANU, I. I 37.

Sînt trei feluri de produceri intelectuale: unele mai presus, altele mai prejos ***de orice critică,*** *iar altele la nivelul criticei.* CARAGIALE, O. III 101.

Observație. Adverbele *ca, cît, decît* care introduc comparația de egalitate și de inegalitate prezintă anumite particularități de construcție (vezi § 298 și 511 pct. 4).

Al doilea termen al superlativului relativ se exprimă printr-un substantiv cu sens colectiv, un substantiv sau un substitut al lui la plural, introdus prin prepozițiile *dintre, din,* mai rar *între:*

Împăratul . . . a scris carte frăține-său craiului, să-i trimită grabnic pe cel mai vrednic ***dintre nepoți.*** CREANGĂ, P. 184.

Vijelia își trimesese înainte pe cel mai ager ***dintre vestitorii*** *săi înaripați.* HOGAȘ, DR. I 274.

Este elevul cel mai silitor ***din clasă.***

Este omul cel mai deosebit ***între oameni.***

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE MOD CONSECUTIV

§ **646.** Cînd complinirea modală se face în raport cu consecințele pe care le are sau le poate avea acțiunea sau calitatea, complementul se numește consecutiv :

Planul lui Cassian izbuti ***de minune.*** VLAHUȚĂ, O. A. I 153.

Căzu la pat bolnavă ***de moarte.*** CREANGĂ, P. 13.
A mîncat ***de speriat.***

Observație. De obicei complementul consecutiv este cristalizat în expresii în care uneori nu se mai simte ideea de consecință, ci numai ideea de mod propriu-zis. Vezi însă și situația descrisă la § 338 B.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE MOD ȘI ALTE COMPLEMENTE

§ **647.** Complementul circumstanțial de mod propriu-zis este uneori greu de delimitat de cel instrumental (vezi § 652) sau de cel sociativ (vezi § 657). Cu complementul circumstanțial de mod care exprimă măsura se poate confunda uneori complementul direct exprimat printr-un substantiv precedat de numeral (vezi § 603).

Complementul circumstanțial de mod are nuanță locală în situațiile în care prin el se exprimă atît modul, cît și locul acțiunii:

Ei să meargă în pădure pînă la o căsoaie părăsită, dar să nu intre în căsoaie, ci să mai meargă ***o sută de pași.*** CAMIL PETRESCU, O. II 27.

În propoziții negative complementul comparativ de inegalitate care se referă la un pronume, adjectiv pronominal sau adverb pronominal negativ sau cu sens negativ exprimă și ideea de excepție, apropiindu-se de complementul circumstanțial de excepție:

Nicăierea n-am văzut vardiști mai grași și cu ochii mai somnoroși ***decît în tîrgul*** *nostru.* SADOVEANU, O. VI 215.

Nimic nu mi se pare mai solemn ***decît a merge*** *pe jos.* CĂLINESCU, S. N. 61.

BIBLIOGRAFIE

1. MIOARA AVRAM, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, [București], 1960. p. 119–121.
2. ELENA CARABULEA, *Unele observații asupra termenilor comparativului și superlativului relativ în limba română*, în SG II, p. 19–29.
3. AL. IONAȘCU, *Cu privire la construcția comparativă în limba română*, în SCL XI (1960), p. 513–517.
4. I. RIZESCU, *Complementul circumstanțial de măsură și propoziția subordonată corespunzătoare*, în SCL X (1959), p. 357.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL INSTRUMENTAL

§ **648.** Complementul circumstanțial instrumental determină un verb, arătînd mijlocul în sens larg (lucru, ființă, acțiune) prin care se săvîrșește o acțiune:

Ridinger . . . lucră neobosit mai mult de o jumătate de secol, cînd ***cu pinsula*** *pictorului, cînd* ***cu plumbul*** *desemnatorului, cînd* ***cu dăltița*** *gravorului.* ODOBESCU, S. III 142.

Cucerind Dacia, o colonizä ***cu romani.*** NEGRUZZI, S. I 200.
Se întreţinea ***din poleitul*** *lentilelor.* CAMIL PETRESCU, T. II 212.
Circumstanţial instrumental este şi complementul care arată materia (deoarece şi materia poate fi înţeleasă ca mijloc de realizare a unei acţiuni) :

Negru, mic, muiat în tuş
Şi pe-aripi pudrat ***cu brumă.*** TOPÎRCEANU, O. I 107.

Pînă iese Gica, tratează-ne ***cu ceva,*** *ţaţă Salomio, spune Tunsu.* STANCU, D. 296.

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL INSTRUMENTAL

§ **649.** Complementul circumstanţial instrumental poate fi exprimat :

a. printr-un substantiv sau printr-un substitut al substantivului (precedat de anumite prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale) :

Dacă vede lupul şi vede că nu mai găseşte nemic . . . unge toţi pereţii ***cu sînge.*** CREANGĂ, P. 25.

Roza se exprimă
Prin *al ei ferice şi plăcut* ***miros.*** BOLINTINEANU, O. 103.

Printr-însul *românii au putut cunoaşte pe Racine, pe Corneille, pe Molière şi pe Alfieri.* GHICA, S. 620.

Dintre autobuzele care circulă pe strada mea călătoresc mai ales ***cu două.***

b. printr-un verb la gerunziu :

Ştia a face multe şi mari minunăţii: alunga nourii cei negri de pe deasupra satului nostru şi abătea grindina în alte părţi ***înfingînd*** *toporul în pămînt afară, dinaintea uşii.* CREANGĂ, A. 34.

PREPOZIȚIILE CU CARE SE CONSTRUIEȘTE COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL INSTRUMENTAL

§ **650.** Complementul circumstanţial instrumental se construieşte cu următoarele prepoziţii : *cu, din, dintru, după, în, întru, la, prin, printru.*

Suspina şi bocea încet, dar ***cu*** *coada ochiului priveghea în toate părţile* ***la*** *oamenii aceia străini, în straie negre, şi* ***cu*** *urechea era atentă la tot ce se spunea şi se şoptea.* SADOVEANU, O. X 641.

Pocnind ***din*** *bici pe lîngă boi,*
În zori de zi el a trecut
Cu plugul pe la noi. COŞBUC, B. I. 74.

După *năframă şi turtă l-au putut cunoaşte ca frate.* SBIERA, P. 134.

Oamenii s-au grăbit să coase ***în*** *cuie capacul sicriului.* SADOVEANU, O. X 653.

Cîntă ***la*** *pian.*

Din atîţi feciori . . . al său se deosebea ***prin*** *isteţimea, boiul şi înţelepciunea lui.* ISPIRESCU, L. 185.

Frate-său i-a răspuns şi el ***printr****-o scrisoare lungă.* VLAHUŢĂ, N. 7.

Dintre aceste prepoziții cea mai des folosită este *cu*.

În vorbirea populară instrumentalul este construit și cu prepoziția *pe*:

Poruncitu-mi-a mîndra
Pe un pui de rîndunea
Să mă duc pînă la ea. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 132.

În afară de prepozițiile amintite, mai ajută la construirea circumstanțialului instrumental și alte părți de vorbire cu valoare de prepoziție: *datorită*, *grație*, *mulțumită*, după care substantivul sau substitutul lui stă în cazul dativ. Aceste construcții apar mai ales în stilul științific și în publicistică.

***Datorită** unor foi de învălit marfa ale neguțătorului meu de cafea Hogea Becîr și unui prietin pripășit de mult în Moldova, de neamul său din Persia, am descoperit versiunea cea bună a acestei povestiri.* SADOVEANU, O. XV 344.

***Grație** ei i-a revenit inspirația poetică.* REBREANU, R. I 209.

*Știm, **mulțămită** lor, cine era Zulnia.* IORGA, L. II 505.

Circumstanțialul instrumental apare uneori exprimat prin substantive ca *ajutorul*, *mijlocirea*, *intermediul*, *bunăvoința* etc. precedate de o prepoziție și urmate de un atribut. Datorită faptului că atributul exprimă instrumentul propriu-zis, aceste construcții pot fi interpretate, în mod greșit, ca locuțiuni prepoziționale:

*Tu vei deveni... **cu ajutoriul** cărței atotputernic.* EMINESCU, N. 61.

***Prin mijlocirea** fetei el află multe.* POPESCU, B. III 81.

***Prin intermediul** sfaturilor populare, oamenii muncii de la orașe și sate, cărora le aparține întreaga putere în țara noastră, își exercită puterea de stat.* L.C. 11 (1953), p. 5.

Aspectul negativ al complementului circumstanțial instrumental se exprimă cu ajutorul prepoziției *fără (de)*:

*Se-nțelege, răspunse Patrocle, **fără cuțit** nu facem nici o ispravă.* SADOVEANU, O. VII 508.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL INSTRUMENTAL ÎN LOCUȚIUNI

§ **651.** Circumstanțialul instrumental intră în alcătuirea unor locuțiuni verbale, ca de exemplu: *a face cu ochiul*, *a trage cu urechea*, *a da cu gura*, *a da cu piciorul*, *a duce cu vorba*.

De asemenea, circumstanțialul instrumental stă la baza unor locuțiuni adjectivale ca: *din topor*.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL INSTRUMENTAL ȘI ALTE COMPLEMENTE

§ **652.** Complementul circumstanțial instrumental este foarte apropiat și uneori greu de delimitat de cel modal, după cum se vede din exemple ca:

*Se repezi fata la zmeul cellalt... și **dintr-o lovitură** îl făcu în două bucăți.* ISPIRESCU, L. 19.

Prea v-ați arătat arama, ***sfîșiind** această țară,*
Prea făcurăți neamul nostru de rușine și ocară. EMINESCU, O. I 151,
ceea ce este firesc, deoarece mijlocul de realizare a unei acțiuni poate fi conceput ca felul, chipul cum se săvîrșește acțiunea.

În aceeași situație este și complementul exprimat printr-un verb la infinitiv precedat de prepoziția *prin*, care apare după verbe ca *a începe, a sfîrși*:

Nu cumva și ei vor fi început ***prin a se împrumuta****?* DELAVRANCEA, PAR. 53.

Uneori circumstanțialul instrumental, în special cel exprimat prin verb la gerunziu, are și o nuanță condițională:

Știe oare ea că poate ca să-ți dea o lume-ntreagă,
*C-**aruncîndu-se** în valuri și **cercînd** să te-nțeleagă*
Ar împlea-a ta adîncime cu luceferi luminoși? EMINESCU, O. I 162.

De asemenea, instrumentalul introdus prin *datorită, grație, mulțumită* are adesea o nuanță cauzală:

Uite unde am ajuns ***datorită ție!***

BIBLIOGRAFIE

MATILDA CARAGIU, *Sintaxa gerunziului românesc*, în SG II, p. 78.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL SOCIATIV

§ **653.** Complementul circumstanțial sociativ determină un verb, arătînd ființa sau lucrul care însoțește subiectul sau complementul direct în săvîrșirea unei acțiuni.

A. Însoțește subiectul:

a. ființă:

Ba și pe la scăldat am tras o raită ***cu prietenul*** *mieu Chiriac a lui Goian.* CREANGĂ, A. 16.

b. lucru:

Noroc bun!... Pe cîmpul neted ies românii ***cu-a lor plugurii!*** ALECSANDRI, POEZII 41.

B. Însoțește complementul direct:

a. ființă:

Își ia nevasta ***cu copii cu tot.***

b. lucru:

Părintele Trandafir cumpărase casa ***cu loc cu tot.*** SLAVICI, O. I 62.

O b s e r v a ț i e. În unele fraze lipsește verbul determinat, fiind subînțeles. Astfel, în exemplul:

Se cuvine să poftesc și pe acei gospodari, ***cu nevestele.*** SADOVEANU, O. X 640,

nu este exprimat verbul *să vină* pe care îl determină circumstanțialul sociativ *cu nevestele*.

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL SOCIATIV

§ 654. Complementul circumstanțial sociativ poate fi exprimat printr-un substantiv sau printr-un substitut al substantivului (precedat de anumite prepoziții sau locuțiuni prepoziționale):

Odată, la un sfîntul Vasile ne prindem noi vro cîțiva băieți din sat, să ne ducem ***cu plugul.*** CREANGĂ, A. 41.

Cred, nevastă, că n-ar fi rău să mergi și dumneata ***cu mine*** *acolo.* SADOVEANU, O. X 640.

Am plecat ***cu trei*** *dintre ei.*

PREPOZIȚIILE CU CARE SE CONSTRUIEȘTE COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL SOCIATIV

§ 655. Complementul circumstanțial sociativ se construiește cu prepoziția *cu* sau cu locuțiuni prepoziționale în alcătuirea cărora intră această prepoziție: *împreună cu, dimpreună cu, laolaltă cu, la un loc cu, cu ... cu tot, cu tot cu:*

În timp ce Petre ***cu*** *ai lui ajungea în uliță, Ion Pravilă spuse prefectului ... că băiatul ... e foarte de treabă și așezat.* REBREANU, R. II 96.

Poftim, om bun, de-i ospăta ***împreună cu*** *noi, ziseră cei doi drumeți călătorului străin.* CREANGĂ, O. 158.

A intrat în războiul de front, nu de birouri, ***dimpreună cu*** *ceilalți unsprezece frați ai lui.* ARGHEZI, P. T. 148.

Culege o poală de somnoroasă pe care o fierbe ***la un loc cu*** *o vadră de lapte dulce.* CREANGĂ, P. 214.

Dispăru ***cu*** *fată* ***cu tot.*** EMINESCU, N. 15.

Cît era el de boier și de fudul — ea și cucoana Maria îl puteau vinde și răscumpăra, jucîndu-l pe degete, ***cu tot cu*** *doftor,* ***cu tot cu*** *Bogza și Cuțui și* ***cu tot cu*** *nevestele lor.* SADOVEANU, O. X 641.

Aspectul negativ al circumstanțialului sociativ se construiește cu prepoziția *fără (de).*

Simți că de aci înainte, ***fără dînsa*** *nu va putea trăi.* ISPIRESCU, L. 35.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL SOCIATIV ȘI SUBIECTUL

§ 656. Prepoziția *cu*, ca și locuțiunile *împreună cu, laolaltă cu* etc. îndeplinesc uneori rolul conjuncției copulative *și*. În asemenea împrejurări circumstanțialul sociativ care însoțește subiectul devine și el subiect, fapt care se recunoaște după acordul dintre subiect și predicat. Predicatul la singular din propoziția *Mihai cu ostașii săi, la 6 ianuarie, trecu iarăși Dunărea* (BĂLCESCU, O. II 46) arată că *Mihai* este subiect, iar *cu ostașii* circumstanțial sociativ. Dimpotrivă forma de plural a predicatului *se gătiră* din *Mihai cu Kiraly se gătiră îndată de oaste* (BĂLCESCU, O. II 46) este un indiciu al faptului că propoziția are două subiecte coordonate: *Mihai* și *Kiraly* (vezi § 538).

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL SOCIATIV ŞI ALTE COMPLEMENTE

§ **657.** Circumstanţialul sociativ exprimat prin nume de lucru este foarte apropiat de circumstanţialul instrumental nume de lucru construit cu prepoziţia *cu*.

Într-un exemplu ca *ţăranii ară* ***cu plugul***, *cu plugul* este circumstanţial instrumental pentru că indică mijlocul cu ajutorul căruia se realizează acţiunea verbului *a ara*, pe cînd în *ies românii* ***cu-a lor pluguri***, *cu pluguri* este sociativ, deoarece arată lucrul care însoţeşte subiectul *românii* în săvîrşirea acţiunii.

Uneori delimitarea dintre cele două circumstanţiale este greu de făcut. În propoziţia:

Vornicul, părintele, fruntaşii au năvălit ***cu furci şi topoare*** *la han.* SADOVEANU, O. VII 361,

circumstanţialul *cu furci şi topoare* poate fi interpretat ca sociativ (*vornicul, părintele, fruntaşii însoţiţi de furci şi topoare au dat buzna...*), dar şi ca instrumental (arată mijlocul, instrumentul cu care au tăbărît — cu gîndul de a omorî, distruge). Confuzia este cauzată de verbul *a năvăli*, care are mai multe sensuri şi care în acest context poate fi înţeles în două feluri.

Circumstanţialul sociativ este foarte apropiat (şi uneori greu de delimitat) şi de cel modal, deoarece, arătînd asocierea unui obect la săvîrşirea unei acţiuni, indică, în sens larg, modul cum se face acţiunea. Într-un exemplu ca:

Proletariatul... ***în alianţă cu ţărănimea*** *muncitoare a sfărîmat puterea economică şi politică a moşierimii.* REZ. HOT. 88,

complementul *în alianţă cu ţărănimea* poate fi interpretat ca sociativ, dar şi ca modal. În această situaţie sînt toate complementele introduse prin construcţiile: *la rînd cu, cot la cot cu, umăr la umăr cu.*

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL DE RELAŢIE

§ **658.** Complementul circumstanţial de relaţie indică un obiect la care se limitează o acţiune sau o calitate:

Ai ştiut, chiar şi ***în materie de vînătorie***, *să urmezi părinteştile... poveţe.* ODOBESCU, S. III 11.

Şi cea dintăi şcolăriţă a fost însăşi Smărăndiţa popii, o zgîtie de copilă ageră ***la minte*** *şi aşa de silitoare, de întrecea mai pe toţi băieţii şi* ***din carte***, *dar şi* ***din nebunii***. CREANGĂ, A. 2.

Complementul circumstanţial de relaţie poate indica şi obiectul din al cărui punct de vedere este emisă comunicarea din restul propoziţiei:

Pentru un alpinist *Clăbucetul e deal.*

Complementul circumstanţial de relaţie poate determina:

a. un verb:

De foame ***ar fi*** *ce-ar fi,*
Dar n-am cu ce mă-nveli:
De-nvelit ***aş*** *mai* ***lăsa***,

Dar n-am cu ce mă-ncălța. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 464.

b. un adjectiv sau un substitut al acestuia:

Nu fi zgîrcit, căci banii strîngătorului intră în mîna cheltuitorului, ... dar nici ***scump*** *la tărîțe și* ***ieftin*** *la făină.* NEGRUZZI, S. I 248.

Bun *la matematică.*

Fluieră pe drum și cîntă
Și e ***cel dintîi*** *la trîntă.* COȘBUC, P. I 144.

c. un substantiv, la bază termen al unei comparații:

La treabă, ***spirt.***

d. un adverb:

Un granit ***greu*** *de înlăturat.* EMINESCU, N. 127.

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE RELAȚIE

§ **659.** Complementul circumstanțial de relație poate fi exprimat:

a. printr-un substantiv sau printr-un substitut al substantivului (precedat de anumite prepoziții sau locuțiuni prepoziționale):

Luai un fiacru și vizitai orașul, pe care îl găsii sporit ***în mărime,*** *de nu și* ***în frumusețe.*** NEGRUZZI, S. I 67.

Decît să tot vii la noi,
Mai bin' meri, badeo, la boi;
Nici ***l-aceia*** *nu ești bun,*
Cînd li-i sete le dai fîn. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 460.

N-a acceptat lista invitaților: ***cu trei*** *n-a fost de acord.*

b. printr-un adjectiv precedat de anumite prepoziții:

Paraschiv ... e flăcău cuminte, singur la părinți, muncitor, gospodar; ***de voinic*** *și* ***de frumos,*** *slavă Domnului.* VLAHUȚĂ, la TDRG, s. v. *de.*

c. printr-un adverb:

În întreg intervalul de la 23 August 1944 încoace, partidul nostru a trebuit nu numai să stea în primele rînduri ale luptei pentru realizarea diferitelor obiective, dar și să ducă această luptă în condiții de plină reorganizare a cadrelor sale, grav atinse ***numeric*** *de teroarea perioadei de ilegalitate.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 30.

d. printr-un verb la supin:

Un exemplu ușor ***de găsit.***

Observație. În literatura populară circumstanțialul de relație apare uneori exprimat și prin infinitiv:

De numele d-tale am auzit, dar ***a vedea*** *nu te-am văzut.* ANT. LIT. POP. II 249.

PREPOZIȚIILE CU CARE SE CONSTRUIEȘTE COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE RELAȚIE

§ **660.** Complementul circumstanțial de relație se construiește de obicei cu prepozițiile *de, în, la* și *asupra:*

Era mic ***de stat*** *și aprig și punea ușor mîna pe sabie.* SADOVEANU, O. XVIII 57.

Nu era în țară om mai priceput decît el ***în*** *asemenea negoț.* SADOVEANU, O. XVIII 75.

Bădișor ***la*** *grai duios,*

Eu din fire mi te-am scos. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 29.

Nu ne putem pronunța ***asupra*** *acestei maxime.* FILIMON, O. I 123.

În afară de aceste prepoziții apar, mai rar, și următoarele: *cu, despre, din, după, pentru:*

Nimenea nu te va întrece ***cu*** *frumsețа.* RETEGANUL, P. IV 5.

Despre *partea închinării însă, doamne, să ne ierți.* EMINESCU, O. I 146.

Să ne întrecem ***din*** *fugă.* CREANGĂ, P. 51.

Un bătrîn atît de simplu ***după*** *vorbă,* ***după*** *port.* EMINESCU, O. I 146.

Primesc bucuros,... dar ***pentru*** *porter, foarte mulțămesc. Nu mi-am urît zilele ca să mă otrăvesc.* NEGRUZZI, S. I 222.

De asemenea se folosesc pentru construirea circumstanțialului de relație, mai ales în stilul științific și în publicistică, locuțiunile prepoziționale în *privința, relativ la, din punct de vedere* (sau *din punctul de vedere*), *cu privire la, cît despre, în materie de:*

Cînticelul dascălului..., fără îndoială, este, ***în privința*** *regulelor prozodice, cu mult mai prejos de ingenioasa improvizațiune a vînătorului de curci.* ODOBESCU, S. III 10.

Orice primiți de la Costică ***relativ la*** *venirea lui, rog să-mi faceți și mie cunoscut.* CARAGIALE, O. VII 29.

Industrie multilateral dezvoltată ***din punct de vedere*** *tehnic.*

Cu privire la *întrebuințarea banilor, oamenii se împărțeau în tabere.* SADOVEANU, O. X 581.

Cît despre *căruța mea, doară numai luîndu-o mîrțoagele la fugă poate că m-ar scăpa... de așa năpaste!* ODOBESCU, S. III 77.

Un ajutor sistematic și statornic ***în materie de*** *producție.* CONTEMPORANUL, 11 (1948), p. 8/5.

La scriitorii mai vechi se găsesc și circumstanțiale de relație cu prepoziția *întru,* care astăzi apare cu această funcțiune mai ales în expresii închegate:

Acest frate al nostru... m-a deslușit ***întru totul.*** SADOVEANU, O. XVIII 348.

Jură-mi-te... că mi-i da ascultare și supunere ***întru toate.*** CREANGĂ, P. 206.

Circumstanțialul de relație construit cu locuțiunea prepozițională *cît pentru,* întrebuințat de scriitorii secolului al XIX-lea, poate fi astăzi considerat ca ieșit din uz:

Cît pentru *mine unul, fieștecine știe*

C-o am de bucurie

Cînd toată lighioana, măcar și cea mai proastă,

Cîine sadea îmi zice. ALEXANDRESCU, O. 209.

RELUAREA CUVÎNTULUI PRIN CARE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL DE RELAŢIE

§ **661.** Cuvîntul prin care se exprimă circumstanţialul de relaţie poate reprezenta uneori anticiparea unei alte părţi de propoziţie. Astfel, circumstanţialul de relaţie exprimat printr-un adjectiv cu prepoziţie şi, mai rar, printr-un substantiv reprezintă anticiparea unui nume predicativ :

De conştiincioasă, *e conştiincioasă, dar nu are iniţiativă.*

De frate, *frate să-mi fii,*
Dar la noi mai rar să vii. PANN, P. V. III 6.

La fel, circumstanţialul de relaţie exprimat printr-un verb la supin (sau la infinitiv, vezi § 659 d) poate constitui anticiparea predicatului :

De urat *am mai ura,*
Dar ne-i că vom însera
Pe la curtea dumneavoastră. TEODORESCU, P. P. 147.

În aceste cazuri, circumstanţialul de relaţie este adesea corelativ al conjuncţiei adversative care introduce propoziţia următoare. Circumstanţialul de relaţie arată aici că acordul vorbitorului se limitează la prima dintre cele două propoziţii coordonate : „am fi de acord să mai urăm, însă nu sîntem de acord să întîrziem".

Circumstanţialul de relaţie construit cu una din locuţiunile prepoziţionale *cît despre, cît pentru, în privinţa* poate anticipa un subiect sau un complement :

Cît pentru străinul *brunet, el părea că nu bagă de samă că e lîngă o frumuseţă.* NEGRUZZI, S. I 37.

În situaţia în care circumstanţialul anticipă o altă parte a propoziţiei, el nu mai limitează propriu-zis o acţiune sau o calitate, ci reprezintă o întărire, o accentuare a elementului anticipat.

IZOLAREA COMPLEMENTULUI CIRCUMSTANŢIAL DE RELAŢIE

§ **662.** Circumstanţialul de relaţie care reprezintă anticiparea unor părţi de propoziţie este totdeauna izolat (vezi exemplele de la § 661). În afară de această construcţie, circumstanţialul de relaţie mai apare, uneori, izolat, cînd este aşezat în propoziţie înaintea predicatului :

Cît despre mine, *poţi pleca.*

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL DE RELAŢIE ŞI ALTE COMPLEMENTE

§ **663.** Complementul circumstanţial de relaţie introdus prin *pentru*, mai ales cel care exprimă punctul de vedere, poate fi interpretat în unele cazuri şi ca indirect. În fraza care urmează :

De unde ştii că nu s-or schimba lucrurile în bine şi ***pentru d-ta?*** CREANGĂ, P. 235,

pentru d-ta poate însemna (potrivit intenţiei vorbitorului) fie „cu privire

la dumneata, în ceea ce te priveşte pe dumneata", fie „în interesul, în favoarea dumitale".

De asemenea, circumstanţialul de relaţie exprimat printr-un verb la supin are uneori şi o nuanţă temporală.

În exemplul:

Şi-am fost şi prost ***la numărat***
Şi n-am ce spune. COŞBUC, P. I 198,

la numărat are sensul „în ceea ce priveşte număratul", dar şi „cînd am numărat" (nu am fost prost totdeauna, ci numai atunci cînd am numărat).

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL CONDIŢIONAL

§ **664.** Complementul circumstanţial condiţional exprimă o ipoteză sau o condiţie de a cărei îndeplinire depinde realizarea acţiunii din propoziţie:

Dîndu-*mi din ochiul tău senin*
O rază dinadins,
În calea timpilor ce vin
O stea s-ar fi aprins. EMINESCU, O. I 191.

Complementul circumstanţial condiţional se întrebuinţează de obicei în propoziţii al căror predicat este la o formă verbală cu valoare ipotetică: modul condiţional sau indicativul imperfect, viitor sau prezent cu valoare de viitor.

Observaţie. Raportul sintactic de condiţie se exprimă mai des şi mai clar prin propoziţia subordonată condiţională. Complementul condiţional este slab reprezentat în limbă şi ca frecvenţă şi ca mijloace specifice de construcţie.

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL CONDIŢIONAL

§ **665.** Circumstanţialul condiţional poate fi exprimat:

a. prin substantive care exprimă lexical ideea de condiţie *(caz, condiţie, ipoteză, eventualitate)*, de obicei precedate de prepoziţia *în*, sau prin orice fel de substantive în acuzativ precedate de locuţiunea prepoziţională *în caz de*:

În cazul *acesta, nu ne mai rămîne decît să ne culcăm.* CEZ. PETRESCU, R. DR. 175.

În ipoteza *unei retrageri neprevăzute, grupa voastră va acoperi şoseaua cu foc intens.* PREDA, în GAZ. LIT. 123 (1957), p. 3.

Observaţie. După cum se vede din ultimul exemplu, complementele condiţionale *în cazul, în ipoteza, cu condiţia* pot fi urmate de un atribut în genitiv; în construcţii de acest fel ele se apropie de situaţia unor locuţiuni prepoziţionale. Aceleaşi complemente pot fi urmate şi de propoziţii atributive introduse prin *că, să* sau *cînd;* împreună cu aceste conjuncţii, îmbinări ca *în cazul că, cu condiţia să* etc. se apropie de situaţia unor locuţiuni conjuncţionale.

În caz de nevoie, *întreg postul va ieşi complet înarmat ca să facă impresie mai puternică.* REBREANU, R. II 149.

Observaţie. În limba vorbită se foloseşte şi locuţiunea neliterară *la caz de:*
Căci ***la un caz*** *cumva* ***de-ncurcătură,***
Nu văd nici uşi deschise, nici ferestre. TOPÎRCEANU, O. I 143—144.

Cînd complementul condiţional exprimă presupunerea unei substituiri (de persoane), el poate fi exprimat printr-un substantiv sau un substitut al unui substantiv în cazul genitiv, printr-un pronume personal în dativ sau printr-un adjectiv posesiv, precedate de locuţiunea prepoziţională *în locul:*

În locul lui vodă, *eu nici nu vă mai judecam.* CAMIL PETRESCU, O. I 361.

Eu, ***în locul dumitale,*** *m-aş grăbi să răspund.* SADOVEANU, O. VII 605.

b. prin adverbele *altfel* şi *altminteri* folosite după enunţarea singurei posibilităţi admisibile şi exprimînd, în rezumat, o supoziţie contrară acesteia:

Singura soluţie este asta. ***Altfel*** *ar avea în fiece moment controverse care i-ar paraliza orice mişcare.* REBREANU, R. II 15—16.

Dar să nu te uiţi, dragul mătuşii, că-i fricoasă ca o căprioară — că şi ea arde de dragostea dumitale. ***Altfel*** *n-ar veni...* SADOVEANU, O. VI 527.

c. printr-un verb la gerunziu:

Trăind *şi* ***nemurind*** *ai să vezi cine sînt eu.* CREANGĂ, P. 80.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL CONDIŢIONAL ŞI ALTE COMPLEMENTE

§ **666.** În propoziţiile cu predicatul la un mod ipotetic (vezi § 664), cuvinte sau grupuri de cuvinte cu diverse funcţiuni sintactice pot căpăta şi nuanţă condiţională. Un rol hotărîtor are în acest sens intonaţia, uneori şi pauza.

Astfel, pot avea nuanţă condiţională construcţii care ţin de diferite complemente circumstanţiale:

1. complemente circumstanţiale instrumentale:

Cu un sacrificiu *relativ neînsemnat s-ar putea îmbunătăţi viaţa tuturor.* REBREANU, R. I 296.

2. complemente circumstanţiale sociative:

Şi-a dat seama că ***fără ea*** *viaţa lui ar fi zdrobită.* REBREANU, R. I 173.

3. complemente circumstanţiale de mod:

Poimîine după amiază, ***cu voia*** *ta, mă înapoiez la Bucureşti.* GALACTION, O. I 408.

4. complemente circumstanţiale de timp:

Acuma era sigur că, ***în alte împrejurări,*** *adică de n-ar fi fost îndrăgostit, nu s-ar fi mişcat din Amara.* REBREANU, R. II 214.

Împletirea circumstanței de condiție cu alte circumstanțe — de mod, de instrument, de timp, de cauză — se întîlnește adesea la complementele exprimate prin gerunzii. Iată un exemplu cu nuanțe mixte:

Știe oare ea că poate ca să-ți dea o lume-ntreagă,
*C-**aruncîndu-se** în valuri și **cercînd** să te-nțeleagă*
Ar împlea-a ta adîncime cu luceferi luminoși? EMINESCU, O. I 162.

BIBLIOGRAFIE

MIOARA AVRAM, *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție*, în SG I, p. 153—157.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL CONCESIV

§ **667.** Complementul circumstanțial concesiv determină un verb sau un adjectiv, indicînd un obiect sau o situație care ar fi fost de așteptat să împiedice realizarea unei acțiuni sau existența unei calități:

*Cît de tînăr se păstrează . . . **cu tot părul** alb.* CEZ. PETRESCU, Î. II 123.

O b s e r v a ț i e. De obicei raportul sintactic de concesie se exprimă cu ajutorul propozițiilor: complementele concesive se întîlnesc destul de rar. Pentru situațiile care pot duce la confuzii între propoziția concesivă și complementul concesiv vezi § 861.

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL CONCESIV

§ **668.** Circumstanțialul concesiv poate fi exprimat:

a. printr-un substantiv sau un substitut al unui substantiv precedat de locuțiunile prepoziționale *cu tot (cu toată, cu toți, cu toate), în ciuda, în pofida, împotriva* sau *în contra:*

*Eram trist **cu tot timpul** frumos a primăverii.* NEGRUZZI, S. I 95.

*M-am gîndit cîtă prăpastie este între educațiunea spiritului și educațiunea inimii și cum neglijînd pe aceasta din urmă nu poți, **cu toată învățătura,** produce decît monștri sociali.* CARAGIALE, O. II 122.

*Din inima lor nu s-a șters purtarea necuviincioasă a spînului, **cu toate îndreptările și înrudirea** lui.* CREANGĂ, P. 209.

O b s e r v a ț i e. Pronumele demonstrative *acesta, ăsta* în forma de feminin-neutru plural împreună cu locuțiunea prepozițională *cu tot*. . . în forma corespunzătoare alcătuiesc locuțiuni adverbiale cu valoare concesivă:

Cu mîne zilele ți-adaogi,
Cu ieri viața ta o scazi
*Și ai **cu toate astea**-n față*
De-a pururi ziua cea de azi. EMINESCU, O. I 204.

*Verișoara ta tot tînără rămîne **în ciuda vremii** ce trece.* I. NEGRUZZI, în CONV. LIT. VII (1874), p. 4.

Observații. 1. Locuțiunea prepozițională *în pofida*, echivalentă cu *în ciuda*, este mai puțin întrebuințată, avînd un caracter regional și învechit.

2. Atît *în ciuda*, cît și *în pofida* apar construite mai ales cu substantivul *fapt* urmat de o propoziție atributivă introdusă prin *că: în ciuda* (sau *în pofida*) *faptului că*.

***Împotriva așteptărilor**, nenea Iorgu nu sări de pe canapea, nici nu începu să se plimbe ca de obicei.* CEZ. PETRESCU, S. R. 103.

b. printr-un verb la gerunziu, uneori precedat de adverbul *chiar* (negativ *nici*), sau la infinitiv cu prepoziția *fără:*

***Părînd** pe veci a răsări*
Din urmă moartea-l paște. EMINESCU, O. I 178.
***Chiar îngrijindu-se** la cei mai buni medici, nu se mai putea vindeca.*
***Fără a fi** din partea locului, el cunoștea bine drumul.*

CORELATIVUL COMPLEMENTULUI CONCESIV

§ **669.** Complementul circumstanțial concesiv este construit adesea cu un corelativ pe lîngă cuvîntul regent; în această calitate se folosesc adverbe ca *totuși* sau *tot.* De exemplu, în citatul din I. Negruzzi de la § 668, complementul concesiv *în ciuda vremii* are drept corelativ adverbul *tot.*

Corelativul se întrebuințează în special atunci cînd complementul concesiv nu are o construcție specifică, de exemplu cînd e exprimat printr-un gerunziu:

***Slugărind** de dimineață pînă noaptea, plină de griji, de treburi și de nemulțumiri, ea venea t o t u ș i cît putea de des . . . ca să-și rotească ochii în gospodăria dragă ei.* V. Demetrius, *Nuvele* (București, 1956), p. 160.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL OPOZIȚIONAL

§ **670.** Complementul circumstanțial opozițional arată obiectul sau acțiunea care se opune celor exprimate prin subiectul, prin complementul sau prin predicatul propoziției.

Exprimă opoziția față de:

a. subiect:

*O b e ș i c ă - **n loc de sticlă** e întinsă-n ferăstruie.* EMINESCU, O. I 84.
***În locul lui** am fost eu.*

b. complement (direct, indirect sau circumstanțial):

***În loc de carne** de vacă, ar fi trebuit să-i prezenți d o b e de mistreț și c h e b a p u r i de căprioară, **în loc de pui** de găină fripți, p r e p e l i ț e tăvălite în mălai și b i c a ț i prăjiți în mustul lor.* ODOBESCU, S. III 39.

*Scuturarăm, pe cît cu putință, c u m î i n i l e **în loc de perie**, colbul de pe noi.* HOGAȘ, DR. II 6.

c. predicat:

***În loc de a-și vedea** de școală, u m b l ă să pescuiască.* SLAVICI, O. II 14.

Dar vremea trecea cu amăgele și eu creșteam pe nesimțite; și tot alte gînduri îmi zburau prin cap și alte plăceri mi se deșteptau în suflet; și ***în loc de înțelepciune,*** *m ă f ă c e a m t o t m a i n e a s t î m p ă r a t.* CREANGĂ, A. 36.

Cînd complementul opozițional se referă la subiect sau la alt complement, raportul de subordonare opozițională este echivalent din punctul de vedere al sensului, cu un raport de coordonare adversativă între două părți de propoziție. Construcția în care apare *în loc de* poate fi transpusă într-o construcție adversativă de tipul: *nu . . . ci.* Astfel, în citatul din Eminescu, înlocuind raportul de subordonare opozițională printr-unul de coordonare adversativă, vom avea: *Nu o sticlă, ci o bășică e întinsă-n ferăstruie.*

Cînd complementul opozițional se referă la un predicat verbal, raportul de subordonare opozițională dintre părțile de propoziție este echivalent cu un raport de coordonare adversativă între propoziții. De exemplu, în citatul din Slavici: *În loc de a-și vedea de școală, umblă să pescuiască,* dacă înlocuim raportul de subordonare opozițională cu un raport de coordonare adversativă, complementul opozițional devine propoziție adversativă precedată de conjuncția *ci: Nu-și vede de școală, ci umblă să pescuiască.*

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL OPOZIȚIONAL

§ **671.** Complementul circumstanțial opozițional se exprimă:

a. printr-un substantiv sau printr-un substitut al acestuia (pronume, numeral) precedat de locuțiunile prepoziționale *în loc de* și *în locul:*

Știți voi povestea, cînd un fiu
De împărat odată,
În piept cu dor turbat de viu,
S-a îmbrăcat în fată,
Și-avînd, ***în loc de paloș,*** *fus,*
Și-n ***loc de coif,*** *năframă,*
Pe pieptul tînăr el și-a pus
Altiță-n loc de-aramă? COȘBUC, P. I 70.

În loc de acestea *venim din contră cu mîinile goale, dar cu un plan bine statorit în mințile noastre.* ODOBESCU, S. II 399.

În locul lui *se trimise un alt sergent, a cărui trupă fu într-adevăr „făcută praf" fără nici un folos.* ARGHEZI, P. T. 149.

b. printr-un verb la infinitiv precedat de locuțiunea prepozițională *în loc de (a):*

Mirosul . . ., ***în loc de a face*** *bine, ar fi adus amețală.* CONACHI, P. 268.

O b s e r v a ț i e. De obicei, complementul opozițional exprimat printr-un substantiv realizează o opoziție față de subiect sau de un complement din propoziție, iar cel exprimat printr-un infinitiv se opune predicatului propoziției, după cum s-a arătat mai înainte. Uneori însă complementul opozițional exprimat printr-un substantiv se poate opune predicatului:

Ucigașul lui Andrei, ***în loc de răsplata*** *ce aștepta de la Mihai, fu osîndit a i se tăia capul pentru fărădelegea ce făcuse.* BĂLCESCU, O. II 260 (vezi și citatul din CREANGĂ, A. 36 de la § 670).

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL OPOZIŢIONAL ŞI ALTE COMPLEMENTE

§ **672.** Uneori complementul circumstanţial opoziţional cuprinde şi nuanţe de sens ale altor complemente.

El poate să conţină o nuanţă locală:

În locul umărului *drept avea un deget de forma degetului cel mare.* ALEXANDRESCU, P. 215.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL CUMULATIV

§ **673.** Complementul circumstanţial cumulativ arată lucrul, fiinţa sau situaţia căreia i se adaugă cele exprimate prin subiect, prin complement sau prin predicatul propoziţiei.

Observaţie. Partea de propoziţie care adaugă ceva nu este complementul circumstanţial cumulativ, cum ar fi de aşteptat datorită denumirii; situaţia este asemănătoare cu cea de la raportul concesiv.

a. Complementului cumulativ i se alătură subiectul:

Pe lîngă undiţă, *poate ar fi bună şi o manta de ploaie?* SADOVEANU, O. XIV 547.

În afară de Pascalopol şi Otilia, *pe bancheta din faţa lor şedea ghemuit şi moş Costache.* CĂLINESCU, E. O. I 48.

b. Complementului cumulativ i se alătură complementul (de obicei direct sau indirect):

Era cît p-aci să scoale pe nevastă-sa, să se sfătuiască ce să ia de prin casă ***afară de bani şi bijuterii.*** REBREANU, R. II 128 (complement direct).

Între toate acestea, una sufere mai grozav — e cucoana Luxiţa; fiindcă toate celelalte sufăr numai de căldură şi de sete, pe cîtă vreme dumneaei sufere ***pe lîngă astea*** *şi de foame.* CARAGIALE, O. I 278 (complement indirect).

c. Complementului cumulativ i se alătură predicatul:

Mîni îmi vine un foarte bun cort de campanie... ***Pe lîngă asta,*** *angajez imediat oameni ca să-mi facă o colibă de scînduri.* SADOVEANU, O. XII 490.

Da Vinci ***pe lîngă pictor*** *mai era sculptor şi arhitect.*

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL CUMULATIV

§ **674.** Complementul circumstanţial cumulativ se exprimă printr-un substantiv sau un substitut al acestuia (pronume, numeral), precedat de locuţiunile prepoziţionale *(în) afară de, în afara* sau de prepoziţia compusă *pe lîngă:*

Şi fiindcă era spre sară, cucoana Mărioara, spre mai multă lumină, lipea prin crăngile alunilor o mulţime de lumînărele de ceară albă, ***afară de cele două lămpi*** *mari, ce ardeau pe masă.* HOGAŞ, DR. II 104.

Toate aceste lucruri, și altele ***afară de acestea****, ajunsese să le știe și Constantin Fierăscu,* GALACTION, O. I 121.

În afară de cei cincisprezece *se mai strînsese în ogradă un pîlc de oameni.* REBREANU, R. I 113.

În afara cercetării *aspectelor distribuționale ale limbii, descriptiviștii se ocupă și de forma concretă sub care se prezintă morfemul în cadrul vorbirii.* LR XII (1963), p. 13.

Pe lîngă foame*, simțea apăsînd-o străinătatea.* SADOVEANU, O. XII 678.

Observație. În limba mai veche complementul cumulativ se putea construi și cu locuțiunea prepozițională *(de)osebit de*:

Deosebit de românii *... chiar sașii și săcuii erau cu totul în favorul lui Mihai-vodă.* BĂLCESCU, O. II 225.

Pronumele demonstrativ *acesta, ăsta* la forma sa de feminin singular cu valoare de neutru, precedat de elementele prepoziționale amintite sau de locuțiunea prepozițională *plus de*, care nu apare decît în această construcție (și numai în limba vorbită), formează locuțiunile adverbiale *(în) afară de asta* (sau *aceasta*), *pe lîngă asta* (sau *aceasta*), *(în) plus de asta* (sau *aceasta*). Aceste locuțiuni adverbiale rezumă o întreagă situație expusă anterior, fiind echivalente cu o propoziție cumulativă:

Nu spune nimene că asemenea gospodari cu vază ar fi în stare a săvîrși o faptă rea, — dar e bine să-și arate îndreptările. ***Afară de asta****, a mai spus nu știu cine că numaidecît cinstiții gospodari trebuie să arate martorul ori martorii care s-au găsit față la vînzare și la numărătoarea banilor.* SADOVEANU, O. X 624.

Nu pot pleca, deoarece este frig și ***plus de asta*** *și plouă.*

În anumite situații complementul circumstanțial cumulativ mai poate fi construit și cu *decît* urmat de un acuzativ cu sau fără prepoziție sau de un dativ, avînd de obicei o construcție asemănătoare cu cea a părții de propoziție la care se referă:

Ceteam și alte cărți ***decît cele de învățătură!*** GALACTION, O. I 11.

Uneori *decît* poate fi urmat direct de un acuzativ, chiar dacă partea de propoziție la care se referă este un acuzativ cu prepoziție:

Am mai văzut și pe alții ***decît tine.***

CORELATIVELE COMPLEMENTULUI CIRCUMSTANȚIAL CUMULATIV

§ **675.** Complementul circumstanțial cumulativ poate să aibă drept corelative adverbele *și, încă și*, care stau lîngă partea de propoziție cumulată, *mai*, care stă pe lîngă verb, și *apoi, apoi (. . .) și*, care pot sta atît pe lîngă partea de propoziție cumulată, cît și pe lîngă verb. Adeseori apar mai multe corelative la un loc: *încă mai și, apoi mai și.* Ele au scopul de a sublinia și mai puternic cumulul:

Grigoriță al meu, pe lîngă toate cotloanele sfintelor locașuri, cunoștea și toate sfintele cotloane ale vieții și regulelor călugărești. HOGAȘ, DR. II 6.

Pe lîngă acestea ***mai*** *avea strînse* ***și*** *părăluțe albe pentru zile negre.* CREANGĂ, P. 3.

Afară de tata, de mama, de unchiul Luca și de tanti, afară de bunic și de bunică... ***mai*** *sînt* ***și*** *alții, oameni necunoscuți.* SADOVEANU, O. II 538.

Adverbul cumulativ *și* apare în mod obligatoriu atunci cînd complementul cumulativ este introdus prin *decît.*

Aveam ***și*** *alte legături și prietinii decît cele literare.* SADOVEANU, O. XVI 442.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL CUMULATIV ȘI ALTE COMPLEMENTE

§ **676.** Uneori, mai ales atunci cînd se referă la subiect, complementul cumulativ se apropie ca sens de cel sociativ:

Pe lîngă tendința *de a se despărți prin punct (sau punct și virgulă) anumite propoziții, în scrierile contemporane acționează și tendința contrarie.* SG III 136.

Negarea posibilității de realizare a cumulului apare la complementul circumstanțial de excepție negativ (vezi § 680).

BIBLIOGRAFIE

FULVIA CIOBANU, *Cu privire la construcțiile care exprimă cumulul și excepția,* în LR XI (1962), nr. 4, p. 375–386.

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE EXCEPȚIE

§ **677.** Complementul circumstanțial de excepție exprimă obiectul care constituie o excepție față de subiect, de complement, de atribut sau de numele predicativ. El prezintă două aspecte : unul pozitiv și altul negativ.

Complementul de excepție pozitiv se caracterizează prin faptul că stă pe lîngă un verb pozitiv și constituie o excepție față de o parte de propoziție, de asemenea pozitivă.

T o ț i erau încîntați, ***afară de Gogu.*** REBREANU, I. II 185.

Complementul de excepție negativ se deosebește de cel pozitiv prin faptul că determină un verb negativ și exprimă obiectul care constituie o excepție față de altă parte de propoziție negativă sau cu înțeles negativ :

Afară de tîrgurile *din Moldova, eu n-am cunoscut n i m i c a .* SADOVEANU, O. X 375.

Complementul circumstanțial de excepție, atît pozitiv, cît și negativ, exprimă excepția :

a. față de subiect :

T o a t e l u n t r i l e fură mistuite prin foc, ***afară de vreo zece.*** BĂLCESCU, O. II 75.

N-a fost a l t c e v a ***decît gura lumii.*** G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 31.

b. față de complement (de obicei direct, mai rar indirect și circumstanțial):

El umplu ***toți sacii*** *cu făină,* ***afară de unul.*** ANT. LIT. POP. II 217 (complement direct).

Nu se teme de ***nimeni*** ***afară de tine*** (complement indirect).

c. (rar) față de atribut:

Apariția ei presupune mai mult o femeie severă, dedicată orbește muncii sale, ***fără căldură omenească*** ***(în afara dragostei*** *pentru cele două fete ale sale).* MAGAZIN, 213 (1961), p. 4.

d. (rar) față de numele predicativ:

M-am încredințat că amicul meu este un mare politic, un bun matematic, un bun mineralog, în sfîrșit că este ***orce alt*** ***afară de pictor.*** ALEXANDRESCU, P. 217.

CARACTERISTICI ALE PĂRȚII DE PROPOZIȚIE LA CARE SE REFERĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE EXCEPȚIE

§ **678.** Partea de propoziție la care se referă complementul circumstanțial de excepție poate fi exprimată diferit, după cum complementul este pozitiv sau negativ.

1. Cînd complementul de excepție este pozitiv, partea de propoziție la care se face referirea este exprimată prin:

a. substantive, însoțite sau nu de adjective pronominale nehotărîte sau de adjective care exprimă o totalitate: *orice, oricare, fiece, fiecare, tot, întreg* etc. Cînd substantivul apare singur, stă la plural sau, mai rar, la singular, exprimînd de asemenea obiectul luat ca o totalitate:

Orice călătorie, *afară de cea pe jos, e după mine o călătorie pe picioare străine.* HOGAȘ, DR. I 1.

Tovarășii *lui Mantu Miu, însă, erau tot atît de haiduci cît și de negustori (afară de cîțiva ...).* GALACTION, O. I 265.

Afară de niște boarfe, ***zestre*** *n-aducea.* REBREANU, I. II 133.

În aceeași categorie intră și adjectivele cu valoare de substantiv:

Răspunseră ***toți,*** *afară de doi juni boieri.* NEGRUZZI, S. I 149.

b. pronume nehotărîte: *oricine, orice, oricare, fiecare* etc.

Citește ***orice*** *afară de romane de aventuri.*

c. adverbe nehotărîte: *oriunde, oriîncotro, oricînd* etc.

Poți să vii ***oricînd,*** *afară de joia viitoare.*

2. Cînd complementul de excepție este negativ, partea de propoziție la care se referă excepția este exprimată prin:

a. substantive, de obicei însoțite de adjective pronominale negative sau nehotărîte: *nici un, vreun, alt* etc.

N-am cumpărat ***alt lucru*** *decît cărți.*

b. pronume negative sau nehotărîte: *nimeni, nimic, altceva, altcineva* etc.

— *N-ai găsit nimic în casă?*

— ***Nimic,*** *afară de niște mărunțiș.* CĂLINESCU, E. O. II 293.

c. adverbe negative sau nehotărîte: *niciodată, nicicînd, nicăieri, vreodată, altundeva:*

Rîndunica nu-și face cuib ***nicăieri*** *decît la noi.*

Adeseori, atît adjectivele pronominale, cît și pronumele și adverbele pot apărea cîte două:

N-a venit ***nimeni altcineva*** *afară de el.*

PRIN CE SE EXPRIMĂ COMPLEMENTUL CIRCUMSTANȚIAL DE EXCEPȚIE

§ **679.** Complementul circumstanțial de excepție, atît pozitiv, cît și negativ, poate fi exprimat prin:

a. substantive sau substitute ale acestora (pronume, numerale) precedate de locuțiunile prepoziționale *(în) afară de, în afara, cu excepția:*

Morarul, cum văzu că toate apele au înghețat, ***afară de apa*** *de la moara lui, pe loc se gîndi că asta este o minune.* DELAVRANCEA. V. V. 190.

Dat fiind că în limba noastră substantivele ... au ***(cu excepția singularului*** *femininelor) o singură formă pentru toate cazurile, articolul a devenit desinență.* IORDAN, L. R. C. 248.

Accidentul, ***în afara unui dramatism*** *exterior și a unor cadre filmate în avion, ... nu aduce nimic nou.* CONTEMPORANUL, 849 (1963), p. 5.

Scaunele erau rezervate numai pentru doamne, căci domnii, ***în afară de cîțiva*** *mai bătrîni, ședeau în picioare.* REBREANU, I. I 160.

b. adverbe precedate de locuțiunea prepozițională *(în) afară de:*

Te aștept în orice zi a săptămînii ***în afară de poimîine.***

Complementul circumstanțial de excepție negativ poate fi introdus și prin adverbul *decît*. În acest caz, el are, de obicei, o construcție asemănătoare cu cea a părții de propoziție la care se referă, putînd fi exprimat printr-un acuzativ cu sau fără prepoziție, un genitiv, un dativ sau un adverb, după cum partea de propoziție la care se referă este un acuzativ cu sau fără prepoziție, un genitiv, un dativ sau un adverb:

Ținea mînele tinerei dame strînse întru ale sale cu o familiaritate neiertată a l t u i ***decît unui bărbat.*** NEGRUZZI, S. I 37.

D - a l t c e v a să nu vorbiți
Decît de nou-mpărat. TEODORESCU, P. P. 110.

Uneori *decît* poate fi urmat direct de un acuzativ, nemaipăstrînd construcția asemănătoare celei pe care o are partea de propoziție la care se referă:

Căci p e n t r u care a l t ă m i n u n e ***decît tine***
Mi-aș risipi o viață de cugetări senine
Pe basme și nimicuri. EMINESCU, O. I 232.

O b s e r v a ț i i. 1. Complementul de excepție introdus prin *(în) afară de* apare uneori întărit de adverbul *numai:*

Toți fiii oamenilor periră, ***afară numai de cîțiva.*** ODOBESCU, S. III 276.

Mai rar, se întîlnește și construcția *afară decît:*

Nimeni, în adevăr, n-a supărat pe d-l Stavrache, ***afară decît*** *popa Iancu volintirul.* CARAGIALE, O. I 172.

2. În limba mai veche şi astăzi regional complementul de excepţie negativ mai poate fi introdus prin prepoziţia *fără*, adeseori însoţită de unul dintre adverbele *numai* şi *decît* sau chiar de amîndouă:

*Alţi boieri mai aproape nu se aflară, **fără numai** Preda Buzescu şi frate-său.* BĂLCESCU, O. II 202.

***Fără decît** noi, nimeni nu îndrăzneşte să intre aici.* SADOVEANU, O. X 44.

*Era burlac, — şi altă patimă n-avea pe lume, **fără decît numai** femeile.* SADOVEANU, O. II 69.

CORELATIVUL COMPLEMENTULUI CIRCUMSTANŢIAL DE EXCEPŢIE

§ **680.** Complementul circumstanţial de excepţie negativ, spre deosebire de cel pozitiv, exprimă totodată şi o idee de cumul negativ, deoarece neagă orice posibilitate de realizare a cumulului.

Uneori, atunci cînd vorbitorul vrea să insiste asupra imposibilităţii de a se realiza cumulul, complementul circumstanţial de excepţie negativ are drept corelativ adverbul *mai*, care stă pe lîngă verb.

*Afară de tîrgurile din Moldova, eu n-am **mai** cunoscut nimica.*

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL DE EXCEPŢIE ŞI ALTE COMPLEMENTE

§ **681.** Complementul circumstanţial de excepţie construit cu *decît* se apropie uneori de complementul circumstanţial de mod comparativ (vezi § 647).

BIBLIOGRAFIE

FULVIA CIOBANU, *Cu privire la construcţiile care exprimă cumulul şi excepţia*, în LR XI (1962), nr. 4, p. 375—386.

ELEMENTUL PREDICATIV SUPLIMENTAR

§ **682.** Elementul predicativ suplimentar este partea secundară de propoziţie care însoţeşte un verb, exprimînd o caracteristică sau o acţiune simultană cu acţiunea verbului şi referitoare la nume (sau construcţii echivalente) cu diferite funcţiuni pe lîngă acel verb:

*— Măi babă, noi ne ducem, zise el. Să te găsesc **sănătoasă**.*
Mătuşa Varvara oftă şi-i întinse traista.
*— Să vii **sănătos**.* SADOVEANU, O. VII 413.

Conţinutul elementului predicativ suplimentar priveşte numele (pentru funcţiunile acestuia vezi § 683), dar este exprimat prin intermediul verbului însoţit; în felul acesta elementul predicativ suplimentar apare drept o parte secundară de propoziţie cu dublă subordonare.

§ **683.** Caracteristica sau acţiunea exprimată de elementul predicativ suplimentar se poate referi:

a. la subiect:

S-a întors ***bolnavă*** *și* ***plîngînd*** *la părinții săi.* SADOVEANU, O. VIII 485.

Am rămas noi acum numai trei la Pavel ciubotarul: eu, Gîtlan, văru-meu Ioan, poreclit ***Mogorogea,*** *și moș Bodrîngă pe deasupra.* CREANGĂ, A. 103.

b. la complementul direct:

O tînără doamnă italiancă, văzînd-o ***bolnavă*** *și* ***plîngînd,*** *veni lîngă ea să-i dea ajutor.* SADOVEANU, O. VIII 314.

Pe consoarta amicului meu o cheamă din botez ***Nastasia.*** CARAGIALE, O. II 145.

c. la complementul indirect:

Îmi place să stau ore, zile și vieți în atelierul tău, numai ca să mă uit la tine ***lucrînd,*** *mai mult în aer decît în materie,* ***umblînd*** *cu mîna pe deasupra cutiilor tale mici.* ARGHEZI, P. T. 181.

De mult toată lumea îi zicem ***Graziella.*** CARAGIALE, O. II 145.

d. la complementul de agent:

Lui nu-i tihnea țigara decît fumată ***singur.*** CEZ. PETRESCU, Î. I 6.

Dintre aceste patru tipuri sînt frecvente construcțiile referitoare la subiect și la complementul direct.

PRIN CE SE EXPRIMĂ ELEMENTUL PREDICATIV SUPLIMENTAR

§ **684.** Elementul predicativ suplimentar poate fi exprimat prin:

1. substantive:

a. fără prepoziții:

Măria-sa nu vine ***voievod*** *din mila necredincioșilor ismailiteni.* SADOVEANU, O. XVIII 390.

b. cu prepoziții, între care mai obișnuite sînt *ca, de, drept* și *cu:*

Am decretat tricolorul ***ca steag*** *național.* CAMIL PETRESCU, B. 106.

Dincoaci îndemnul firii trece ***de vină*** *mare.* ALEXANDRESCU, O. 462.

Și alesese ***drept profesor*** *pe verișorul ei.* ALECSANDRI, PR. 198.

După puțină vreme își potoli iar mersul, ***cu inima*** *bătînd.* SADOVEANU, O. VIII 212.

c. în construcții comparative cu adverbele *ca* sau *cît*:

Și-l găsirăm
În pai ***ca trestia,***
În spic ***ca vrabia***
Și-n bob ***ca mazărea.*** TEODORESCU, P. P. 139.

2. adjective și participii (și adjective provenite din gerunziu):

a. fără prepoziții:

Razele soarelui străbăteau ***slabe*** *și abia* ***călduțe*** *printre crengi goale.* CEZ. PETRESCU, Î. I 21.

Mahalaua înțelenise ***îngropată*** *în troieni.* DELAVRANCEA, H. T. 249.

Atunci tu prin întuneric te apropii ***surîzîndă.*** EMINESCU, O. I 42.

b. cu prepoziţii *(de, drept)*:
Nu mă ştiu ***de vinovat.*** TEODORESCU, P. P. 295.

Observaţie. Şi locuţiunile adjectivale pot fi un mijloc de exprimare a elementului predicativ suplimentar:

Oricum însă, eu găseam ***de vină*** *pe tovarăşul meu* HOGAŞ, DR. I 2.
Îl cred ***în stare*** *de orice.* DAVIDOGLU, M. 15.

3. pronume:
a. fără prepoziţii:
De cînd ţi-am mărturisit prostia care-mi umblă prin cap, te văd ***alta.*** SADOVEANU, O. VIII 160.
b. cu prepoziţii (aceleaşi ca la substantiv 1 b):
Drept cine *mă iei oare?* MACEDONSKI, O. II 2.
c. în construcţii comparative (vezi 1 c):
L-am lăsat ***cît tine.***
4. numerale:
Plecat-am ***nouă*** *din Vaslui.* ALECSANDRI, P. III 436.
Era încredinţat de iubirea ei şi n-avea nici un motiv să n-o socotească ***întăia.*** SADOVEANU, O. VIII 223.
5. verbe:
a. la gerunziu (de obicei fără prepoziţie, uneori cu prepoziţia *ca* sau *drept*):
Tocmai atunci s-auzi ***miorlăind*** *la uşă cotoiul.* DELAVRANCEA, H. T. 40.
Reflexivele impersonale pot fi considerate ***ca făcînd*** *parte din diateza reflexivă.* SCL XI (1960), nr. 3, p. 347.
b. la infinitiv:
Acum întîiaşi dată vedem ideea de unitate ***a se arăta.*** BĂLCESCU, O. II 13.

Mijloacele de exprimare comune celor patru tipuri ale elementului predicativ suplimentar distinse după partea de propoziţie la care se referă (subiect, complement direct, indirect sau de agent) sînt substantivele, adjectivele şi verbele la gerunziu, toate fără prepoziţii. Tipurile referitoare la subiect şi la complementul direct au mai multe mijloace de exprimare, în general comune sau deosebite numai prin frecvenţă; există totuşi unele mijloace care se folosesc numai în construcţii referitoare la complementul direct sau la subiectul unor verbe pasive şi reflexive: adjectivele cu prepoziţii, substantive cu prepoziţii ca *pentru* sau *contra*, verbele la infinitiv şi verbele la gerunziu construite cu prepoziţii.

§ **685.** O caracteristică formală a elementului predicativ suplimentar exprimat prin substantive şi adjective este nearticularea: adjectivele apar totdeauna nearticulate, iar substantivele atunci cînd nu sînt construite cu prepoziţii (şi însoţite de determinări) sau cu adverbe de comparaţie.

Lipsa articolului hotărît enclitic la adjectiv poate servi ca mijloc de deosebire a elementului predicativ suplimentar de atribut atunci cînd adjectivul apare înaintea substantivului subiect. În exemplul:

De la gîrlă-n pîlcuri dese
Zgomotoşi *copiii vin.* COŞBUC, B. I. 6,

folosirea nearticulată a adjectivului *(zgomotoşi)* înaintea unui substantiv

articulat *(copiii)* arată clar că adjectivul nu se grupează cu substantivul şi deci nu e atribut.

Pentru adjectivul aşezat după substantiv există o marcă negativă în imposibilitatea folosirii articolului demonstrativ *cel, cea, cei, cele.*

Dacă în exemple ca :

Trec zilele ***voioase*** *şi orele surîd.* EMINESCU, O. I 56,

ar exista îndoială asupra funcţiunii sintactice a adjectivului, verificarea se poate face cu ajutorul introducerii articolului demonstrativ (e evident că nu e vorba de *zilele cele voioase*, ci de *zile care trec voioase*).

Dintre prepoziţiile folosite cu diverse părţi de vorbire (substantive, adjective, pronume şi verbe la gerunziu), specifice pentru elementul predicativ suplimentar sînt *drept, de* şi *ca* (cu acelaşi sens). Celelalte prepoziţii sînt în general comune cu atributul şi cu numele predicativ.

ASPECTUL NOMINAL ŞI ASPECTUL VERBAL AL ELEMENTULUI PREDICATIV SUPLIMENTAR

§ 686. După mijloacele de exprimare şi după faptul dacă exprimă o caracteristică sau o acţiune, elementul predicativ suplimentar este de două feluri : nominal şi verbal. În general, cînd este exprimat prin substantive, adjective, pronume şi numerale în construcţiile arătate la § 684 punctele 1—4 elementul predicativ suplimentar este nominal, iar cînd este exprimat prin verbe la gerunziu sau la infinitiv (vezi § 684 sub 5) el este verbal, dacă verbul la gerunziu sau la infinitiv nu este copulativ.

Elementul predicativ suplimentar de tip nominal se acordă cu numele la care se referă în număr şi gen la fel ca numele predicativ (vezi § 536—541).

Aspectul verbal al elementului predicativ suplimentar cunoaşte şi un tip special reprezentat de o construcţie complexă în care, în absenţa elementului verbal însuşi, apar numai determinante referitoare la verbul absent (verb cu sens de existenţă) şi la subiectul lui ; aceste determinante sînt mai ales complemente (şi propoziţii) circumstanţiale de loc :

U n d e te visezi, de umbli cu porci după tine? CREANGĂ, P. 83.

După asta o vreme nu s-a mai întors la Caranasuf. Iusuf îl credea a c a s ă; maică-sa îl credea l a I u s u f. SADOVEANU, O. XVI 84,

mai rar de timp :

Nici rău nu-i pare-acuma, nici bine nu ... ea moare,
Visîndu-se-ntr-o clipă c u a n i i î n a p o i. EMINESCU, O. I 114.

GRADUL DE DEPENDENŢĂ FAŢĂ DE VERB A ELEMENTULUI PREDICATIV SUPLIMENTAR

§ 687. Elementul predicativ suplimentar îşi exprimă caracterul predicativ prin intermediul verbului însoţit, de care apare dependent.

Dependenţa de verb a elementului predicativ suplimentar se manifestă prin legătura în timp cu verbul însoţit : elementul predicativ supli-

mentar exprimă o caracteristică sau o acțiune simultană cu acțiunea verbului însoțit, fie că există numai atunci, fie că e permanentă, dar atunci devine actuală și remarcabilă, fie că apare în timpul respectiv. De exemplu :

— caracteristici limitate la durata verbului însoțit :

Prin ce ținuturi rătăcești
Pribeagă? TOPÎRCEANU, O. I 241.

— caracteristici permanente actualizate :

*O pisică trecu **albă** pe linia gardului.* CEZ. PETRESCU, Î. I 257.

— caracteristici apărute în timpul desfășurării acțiunii (care pot continua să existe) :

*Ploaia asta te face **neom**.* SADOVEANU, O. VI 561.

În ce privește gradul de dependență a elementului predicativ suplimentar față de verbul însoțit se disting două situații :

a. situații în care dependența de verb e foarte slabă, întrucît verbul indică doar acțiunea în cursul căreia se manifestă o anumită caracteristică a subiectului sau a unui complement ; în aceste situații elementul predicativ suplimentar nu are nuanțe circumstanțiale :

*Luna pe cer trece-așa **sfîntă** și **clară**.* EMINESCU, O. I 231.

b. situații în care caracterizarea numelui în momentul acțiunii are legătură cu modul de desfășurare a acestei acțiuni. În aceste situații elementul predicativ suplimentar are nuanțe circumstanțiale (de mod, de timp, de cauză sau de concesie) :

— nuanțe de mod :

*Tatarii mîncau **grăbiți** lîngă capetele cailor.* SADOVEANU, O. V 502.

— nuanțe de timp :

*Am cunoscut-o **tînăr**.*

— nuanțe de cauză :

*Primarul Ion Pravilă intră în cîrciumă frecîndu-și mîinile **mulțumit**.* REBREANU, R. II 73.

ELEMENTUL PREDICATIV SUPLIMENTAR ȘI ALTE PĂRȚI DE PROPOZIȚIE

§ **688.** Elementul predicativ suplimentar este foarte apropiat de p r e d i c a t atît prin conținut, cît și prin mijloacele de exprimare și acord. Spre deosebire de predicat însă, elementul predicativ suplimentar este o parte secundară de propoziție care își exprimă conținutul predicativ prin intermediul unui verb din afara structurii sale.

Verbele pe lîngă care apare elementul predicativ suplimentar sînt în general verbe cu sens lexical autonom (vezi exemplele de la § 682 și 683 : *a găsi*, *a veni*, *a se întoarce*, *a fi poreclit*, *a vedea*, *a se uita*, *a fuma* etc.). Verbele cu sens lexical mai slab se plasează la limita dintre verbele care pot fi construite cu un element predicativ suplimentar și verbele copulative, cu nume predicativ ; așa sînt verbe ca *a rămîne*, *a sta*, *a părea*, *a se arăta* etc.

Asemănarea cu predicatul rezultă și din echivalența elementului predicativ suplimentar cu predicatul unei propoziții coordonate sau subordonate : *s-a întors bolnavă și plîngînd* poate fi înțeles ca s-a *întors*

şi era bolnavă şi plîngea, iar *am văzut-o bolnavă şi plîngînd* înseamnă *am văzut că era bolnavă şi plîngea.*

Prin faptul că apare pe lîngă un verb, elementul predicativ suplimentar pare apropiat de un complement, în primul rînd de un complement circumstanţial de mod. Asemănarea cu un complement circumstanţial de mod se manifestă şi în posibilitatea echivalenţei elementului predicativ suplimentar, în unele situaţii, cu adverbe sau cu alte construcţii circumstanţiale: *mîncau grăbiţi* poate echivala cu *mîncau grăbit, mîncau în grabă* etc.

Elementul predicativ suplimentar se deosebeşte de complement din punctul de vedere al conţinutului prin referirea sa la nume, iar în mod special de complementele circumstanţiale prin posibilitatea absenţei oricăror nuanţe circumstanţiale (vezi § 687, situaţiile de sub a). Din punct de vedere formal un element deosebitor poate fi acordul.

Observaţie. În construcţiile cu mijloace de exprimare identice, cum sînt verbele la gerunziu, delimitarea elementului predicativ suplimentar de complementul circumstanţial de mod se face ţinînd seama de sensul lexical al verbelor la gerunziu şi al verbelor însoţite. Dacă e vorba de gerunzii ale unor verbe care pot caracteriza acţiunea verbului însoţit, ele sînt complemente circumstanţiale de mod: *vine alergînd*; dacă gerunziul nu poate caracteriza verbul însoţit, ci arată doar o acţiune săvîrşită simultan, el este elementul predicativ suplimentar: *vine plîngînd.*

Prin referirea la un nume, elementul predicativ suplimentar pare apropiat de atribut; asemănarea cu atributul se explică însă de fapt prin asemănarea cu predicatul (vezi § 534, 535). Referirea simultană la un nume şi la verb constituie un punct de asemănare particulară cu categoria atributului circumstanţial (din cadrul atributului); elementul predicativ suplimentar se deosebeşte însă de atributul circumstanţial prin gruparea cu verbul, manifestată şi în topică, şi prin posibilitatea absenţei nuanţelor circumstanţiale.

BIBLIOGRAFIE

1. MIOARA AVRAM, *În legătură cu discuţia asupra „numelui predicativ circumstanţial"*, în LR X (1961), nr. 6, p. 539–545.
2. G. BELDESCU, *Contribuţii la cunoasterea numelui predicativ*, 1957, p. 96–104.
3. MATILDA CARAGIU, *Sintaxa gerunziului românesc*, în SG II, p. 72–74, 79–86.
4. ION DIACONESCU, *Complementul calităţii*, în LR IX (1960), nr. 2, p. 14–18.
5. PAULA DIACONESCU, *Rolul elementului verbal în componenţa predicatului nominal*, în SG II, p. 114–120.
6. GH. N. DRAGOMIRESCU, *„Atributul predicativ" în limba română*, în LL VI (1962), p. 99–121
7. SILVIA NIŢĂ, *Le „doplnok" et son correspondant en roumain*, în *Romanoslavica* I (1958), p. 63–69.
8. SILVIA NIŢĂ, *Predicatul circumstanţial*, în LR VII (1958), nr. 4, p. 93–98.
9. MARIA RĂDULESCU, *Numele predicativ circumstanţial*, în SG II, p. 121–129.
10. MARIA RĂDULESCU, *Tot despre numele predicativ circumstanţial*, în LR VII (1958), nr. 6, p. 76–80.

COORDONAREA PĂRŢILOR DE PROPOZIŢIE

OBSERVAŢII GENERALE

§ **689.** Părţile de propoziţie care se găsesc pe acelaşi plan, nici una dintre ele nefiind subordonată celeilalte, sînt părţi de propoziţie coordonate.

Părţile de propoziţie coordonate pot fi două sau mai multe. Ele pot avea în propoziţie aceeaşi funcţiune sintactică sau pot fi diferite. Astfel, pot fi coordonate:

1. Părţi de propoziţie de acelaşi fel:

a. principale (subiecte care se referă la acelaşi verb sau nume predicative care au acelaşi verb copulativ):

*Frumos era pe atunci: căci **şi părinţii şi fraţii şi surorile** îmi erau sănătoşi.* CREANGĂ, A. 33.

*Copacul este **înalt, dar subţire.***

b. secundare (atribute care depind de acelaşi substantiv şi complemente dependente de acelaşi verb):

*Iară tei **cu umbra lată şi cu flori** pînă-n pămînt*
Înspre apa-ntunecată lin se scutură de vînt. EMINESCU, O. I 154.

*Se va întoarce ... **ori luni, ori marţi, ori miercuri, ori în altă zi!*** CARAGIALE, O. II 24.

2. Părţi de propoziţie cu funcţiuni sintactice diferite care se referă la acelaşi cuvînt:

a. părţi secundare de propoziţie (un complement circumstanţial de loc cu unul de timp, de mod sau instrumental, un circumstanţial de loc cu unul de timp, de mod sau instrumental, un circumstanţial de mod cu unul de timp etc. sau un complement circumstanţial cu unul direct, indirect sau de agent):

*Cîteva tablouri ... pe cari **niciodată şi cu nici un preţ** n-a vrut să le vîndă.* Alexandru Vlahuţă, *Pictorul N. I. Grigorescu* (Craiova, 1936), p. 63.

b. o parte principală de propoziţie, cum este subiectul, cu o parte secundară, cum este complementul:

*Leşănii au fost primii care s-au grămădit la muzeu să vadă cloşca cu puii de aur. **Altădată şi alţii** — ne spunea unul din ei — ar fi căutat un făgădău bun.* CONTEMPORANUL, 550 (1957), p. 2.

§ **690.** Între părţile de propoziţie cu aceeaşi funcţiune sintactică pot exista raporturi de coordonare copulativă, disjunctivă, adversativă şi, mai rar, conclusivă; între părţile de propoziţie cu funcţiuni sintactice diferite există, de obicei, raporturi de coordonare copulativă şi, mai rar, raporturi de coordonare disjunctivă.

§ **691.** Raporturile de coordonare se realizează cu ajutorul conjuncţiilor de coordonare sau prin juxtapunere. Juxtapunerea se foloseşte mai ales la părţi de propoziţie copulative, mai puţin la cele adversative; la părţile de propoziţie disjunctive juxtapunerea poate apărea numai combinată cu coordonarea conjuncţională, iar la cele conclusive juxtapunerea nu e posibilă.

§ **692.** Topica părților de propoziție legate prin coordonare copulativă și disjunctivă este în general liberă; cele legate prin coordonare adversativă sau conclusivă se caracterizează prin topica de obicei fixă a termenilor coordonați (vezi § 991—994).

Între părțile de propoziție coordonate pot fi intercalate alte părți de propoziție; astfel, între subiectele coordonate din exemplul:

Nimic *nu-l putea opri* ***și nimeni.*** CEZ. PETRESCU, O. P. 463

este intercalat predicatul.

PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE LEGATE PRIN COORDONARE COPULATIVĂ

§ **693.** Părțile de propoziție copulative sînt prezentate de vorbitor ca asociate:

Numai ca din poveste-și mai aducea aminte ***de părinții și de frații săi.*** SLAVICI, O. I 241.

Urechile erau ***albe și umflate.*** TUDORAN, D. R. 588.

Părțile de propoziție copulative sînt legate prin conjuncțiile (uneori cu valoare adverbială) și locuțiunile conjuncționale *și, și cu, precum și, nu numai . . . ci (și), atît . . . cît și, și . . . (dar) și, iar* și prin prepoziția *cu* și locuțiunea prepozițională *împreună cu* folosite cu valoare de conjuncție; pentru negație se folosește *nici:*

Mi-am adus atunci aminte de o copilă frumoasă ***și*** *subțire.* GALACTION, O. I 358.

L-au prins Lascar țiganu ***și cu*** *Gheuca.* SADOVEANU, O. VIII 184.

Mai au ismailitenii o rînduială: că nu beau vin. Ca să-și aibă mintea limpede, cînd cîștigă cu sabia haraciurile ***și*** *plocoanele sultanului,* ***precum și*** *dobînzile de război ce li se cuvin lor.* SADOVEANU, O. XVIII 64—65.

Treizeci de ani a cetit litera, literă cît un purice, neagră, murdară, ***nu numai*** *pe hîrtie,* ***ci*** *de-a dreptul pe plumb.* CAMIL PETRESCU, T. I 276.

Ca scriitor ce iubesc ***nu numai*** *viața,* ***dar și*** *reflexele ei minunate în opere de artă . . .* SCÎNTEIA, 5583 (1962), p. 3.

Atît *treburile,* ***cît și*** *glasul lui erau, nu se știe de ce, foarte odihnitoare.* PREDA, M. 120.

Fete mîndre cari știau a învîrti ***și*** *hora,* ***dar și*** *suveica.* CREANGĂ, A. 1.

Mare de inimă, ***iar*** *de gură și mai mare.* CREANGĂ, A. 134.

În urma lui, la cîțiva pași, veneau primarul ***cu*** *plutonierul.* REBREANU, R. II 98.

El ***împreună cu*** *fata se puseră în carîta zmeoaicei.* ISPIRESCU, L.197.

Observație. Pentru distincția dintre situațiile cînd *cu* și *împreună cu* leagă părți de propoziție coordonate sau introduc un complement sociativ, vezi § 538.

Neavînd femeie, ***nici*** *copii . . . a închinat toată averea sa Mănăstirii Neamțului.* CREANGĂ, A. 21.

Uneori două părți de propoziție copulative negative pot fi legate și prin adverbul *necum* cu valoare de conjuncție:

D-sa nu poate înghiți scrierile mediocre, ***necum*** *pe cele proaste și insipide.* CARAGIALE, O. III 217.

Pasăre măiastră nu vine pe aici, ***necum*** *om pămîntean.* CREANGĂ, P. 90.

Coordonarea copulativă a unor părți pozitive se poate exprima și prin adverbul *plus:*

D. Anghelache își plătește consumația ***plus*** *un pahar, care trebuie să vie.* CARAGIALE, O. II 61,

iar a unor părți negative prin adverbul *minus:*

Găsești aici toată colecția „Vieței Rumânești", ***minus*** *două numere, ce nu se mai găsesc.* CARAGIALE, O. VII 152.

Conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale care leagă părți de propoziție copulative se găsesc uneori în corelație cu un element pus la termenul coordonat precedent. Conjuncția corelativă (cu valoare adverbială) poate fi aceeași, repetată o dată sau de mai multe ori: *nici... nici, și... și.*

Părea totuși că se născuse în noi ceva din firea pieilor-roșii; — atîta mergeam de tăcuți ***și*** *atîta călca de ușor* ***și*** *om* ***și*** *cal.* HOGAȘ, DR. I 108.

Intrînd cineva și într-acele locuri... nu va vedea ***nici*** *biserică,* ***nici*** *gard împrejurul casei,* ***nici*** *car,* ***nici*** *vacă,* ***nici*** *pasăre,* ***nici*** *pătul.* CAMIL PETRESCU, O. I 270.

Alteori elementele corelative pot fi diferite: *atît... cît și, nu numai... dar și* etc. (vezi exemple la p. 213).

Părțile de propoziție copulative pot fi coordonate și prin juxtapunere:

Îl apucase deodată dorul ***de casă, de satul*** *lui,* ***de oamenii*** *cu care și-a petrecut viața.* SLAVICI, O. I 241.

Cei opt drepți judecători și-au uitat ***oboseala, foamea, setea.*** SADOVEANU, O. XVIII 30.

La părțile de propoziție cu aceeași funcțiune sintactică, al căror număr de termeni coordonați este mai mare de doi, pe lîngă coordonarea realizată numai prin juxtapunere sau numai prin conjuncții, se poate întîlni și îmbinarea coordonării prin conjuncție cu cea prin juxtapunere. Se disting astfel următoarele situații:

a. Toți termenii sînt juxtapuși (vezi exemplele de mai sus).

b. Conjuncția leagă toți termenii coordonați:

Ieși o femeie ***înaltă și tînără și frumoasă.*** ISPIRESCU, L. 113.

Să-mi arătați că sînteți ***cuminți și cinstiți și muncitori.*** REBREANU, R. II 87.

c. Conjuncția se pune și înaintea primului termen. În acest caz conjuncția are valoare adverbială:

Scoală-te, că am găsit și secure, și frînghie, și sfredel. CREANGĂ, P. 134.

d. Conjuncţia se pune numai înaintea ultimului termen, ceilalţi fiind juxtapuşi :

***Albastrul** adînc al nopţii, **luna** în declin pe dealurile vagi **şi fuga** aiurită a gărilor pustii jucau sub ochii mei.* GALACTION, O. I 357.

e. Părţile de propoziţie legate prin conjuncţie alternează cu cele juxtapuse, fiind grupate după sens :

*Trebuie să aibă şi el **simpatiile şi preferinţele, antipatiile şi aversiunile** sale.* CARAGIALE, O. I 208—209.

*În tine încap aşa de comod nenumărate înţelesuri : **bucurii şi necazuri, merit şi infamie, vină şi păţenie, drept, datorie, sentimente, interese, convingeri**...* CARAGIALE, O. III 199—200.

Există unele conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale copulative specifice coordonării între părţi de propoziţie, eventual între propoziţii subordonate, spre deosebire de coordonarea între propoziţii principale. Dintre acestea, *cu, şi cu, împreună cu* leagă numai părţi de propoziţie cu funcţiune de subiect. Altele, ca *precum şi, atît... cît şi*, se folosesc la orice părţi de propoziţie şi propoziţii subordonate coordonate între ele.

Observaţie. Părţile de propoziţie copulative coordonate prin conjuncţie sau prin juxtapunere au o intonaţie specifică, de enumerare, redată în scris printr-o anumită punctuaţie (vezi § 1033).

PĂRŢILE DE PROPOZIŢIE CARE POT FI COORDONATE COPULATIVE

§ 694. Raportul de coordonare poate exista între două sau mai multe părţi de acelaşi fel sau diferite.

Părţi de propoziţie de acelaşi fel :

Subiecte :

***Bătrînul, Alexandru şi diacul** au sărit, sprijinindu-l.* SADOVEANU, O. XVIII 32.

Nume predicative :

*Căci drept vorbind, şi moş Vasile era **un cărpănos ş-un pui de zgîrie-brînză**, ca şi mătuşa Mărioara.* CREANGĂ, A. 50.

Atribute :

*Sub înfăţişarea lui de altfel modestă, izbutise să-şi facă un nume de om **inimos, devotat, priceput şi muncitor**.* TUDORAN, R. R. 289.

Complemente directe :

*Are atunci în mînă **şi pînea şi cuţitul**.* CREANGĂ, P. 248.

Complemente circumstanţiale de loc :

*Pandurul sfătui oamenii să se tragă **în stînga şi în dreapta** drumului noroios.* CAMIL PETRESCU, O. III 295.

Complemente circumstanţiale de mod :

*În acea zi, presvitera ajuna pînă la asfinţitul soarelui, **fără pîne şi fără apă**.* SADOVEANU, O. XVIII 114.

Complemente circumstanţiale instrumentale:

Fără de dînsul nu se putea nici un fel de veselie în sat la noi, fiindcă el cînta mai bine decît toţi ***şi din vioară, şi din cimpoi, şi din fluier.*** SLAVICI, N. I 147–148.

Adesea pot fi coordonate complemente circumstanţiale cu funcţiuni diferite:

de loc şi de timp:

Încotro mergeţi d-voastră ***la vremea asta şi pe locurile aistea,*** *domnişorule?* HOGAŞ, DR. I 199.

de loc şi de mod:

— *Da-ţi hi viind de departe, domnişorule, mă întrebă el, cu luleaua între dinţi; — umblaţi cu treabă pe la noi?...*

— ***Şi de departe şi cam cu treabă.*** HOGAŞ, DR. I 286–287.

de timp şi de mod:

Murăşan rînjise mai departe, gîndindu-se că Obreja va putea plăti ***bine şi multă vreme.*** VR 2 (1956), p. 125.

de timp şi de relaţie:

Printre inculpaţii din ultimele dosare se numărau prea îndestui pe care ***uneori şi în unele*** *îi înţelegeam mai bine decît ne înţelegeam noi.* CEZ. PETRESCU, O. I 562.

sociativ şi de loc:

Joacă cărţi ***cu oricine şi oriunde.*** SADOVEANU, O. II 671.

Complementele circumstanţiale se coordonează uneori şi cu complemente necircumstanţiale (directe, indirecte sau de agent):

complement circumstanţial de timp şi complement direct:

Oana: ... Aşa aducea paharul la gură...

Doamna Tana: După biruinţi...

Oana: Da, şi toată viaţa, căci ***toată*** [toată viaţa] ***şi pe toţi*** *a biruit.* DELAVRANCEA, O. II 82.

complement circumstanţial de loc şi complement de agent:

Era mîndră de întîietatea ce i se dă fiicei sale ***pretutindenea şi de către toţi.*** SLAVICI, N. I 87.

Uneori elementul predicativ suplimentar poate fi coordonat cu un atribut:

Locotenentul Comşa să fie mutat imediat din sala aceasta comună într-o cameră ***mai mică şi singur.*** CEZ. PETRESCU, Î. II 49.

Subiectul poate fi coordonat uneori cu un complement:

subiect şi complement circumstanţial de loc:

Oricine şi de oriunde *poate să asculte la posturile de radio bucureştene muzica lui Debussy.* GAZ. LIT. 5 (1957), p. 4.

De obicei părţile de propoziţie copulative cu funcţiuni diferite sînt legate cu ajutorul conjuncţiei *şi;* rar pot fi şi juxtapuse. Cînd sînt legate prin conjuncţie, nu există nici o îndoială asupra interpretării lor drept părţi coordonate. Cînd sînt juxtapuse, ele pot fi însă interpretate fie ca părţi de propoziţie coordonate, fie ca părţi de propoziţie diferite, necoordonate:

Altădată, în alt loc, cu alţi oameni *vom mai vorbi despre aceasta.*

Ce mîndre ni-s frunţile!

Nimeni, nicicînd,
nu va izbuti să le plece
din nou la pămînt. N. CASSIAN, *Versuri alese* (Bucureşti, 1955), p. 171.

Din acest motiv, juxtapunerea nu poate fi considerată un mijloc de coordonare copulativă a părţilor de propoziţie cu funcţiuni diferite.

Observaţie. Exemple de coordonare a părţilor de propoziţie cu funcţiuni diferite, în special a complementelor, sînt mai numeroase la propoziţiile interogative (directe şi indirecte) decît la cele enunţiative:

Bine să fiţi primiţi la casa noastră!... Dar ***cum şi unde şi în ce treabă?*** SLAVICI, N. I 93.

Pînă să-l întrebe cineva ***ce şi cum,*** *tînăra s-a potolit din dîrdîială.* CARAGIALE, O. II 237.

În exemplele date sînt legate prin conjuncţii copulative mai multe adverbe şi pronume interogative, specifice pentru introducerea propoziţiilor interogative; de aceea ele pot fi interpretate ca propoziţii eliptice.

Uneori scriitorii înşişi le repartizează prin punctuaţie la propoziţii diferite, dintre care în a doua se subînţelege predicatul celei dintîi:

S-a întîmplat ***ceva? Şi cui?*** DELAVRANCEA, O. II 221.

Cine *te-aduse pe tine pe tărîmul ăsta?* ***Şi de unde?*** DELAVRANCEA, O. II 38.

FOLOSIREA INSTRUMENTELOR GRAMATICALE ÎNAINTEA PĂRŢILOR DE PROPOZIŢIE COPULATIVE

§ **695.** La părţile de propoziţie copulative de acelaşi fel se remarcă adesea evitarea repetiţiei unor cuvinte, mai ales a instrumentelor gramaticale (prepoziţii, articole proclitice, adverbul *mai* etc.), înaintea fiecărui termen coordonat.

1. Prepoziţia poate apărea numai înaintea primului termen coordonat atunci cînd termenii coordonaţi nu dau naştere la confuzii în ce priveşte interpretarea funcţiunii lor sintactice, şi anume cînd părţile de propoziţie coordonate au acelaşi determinant sau depind de acelaşi substantiv determinat:

Pentru menţinerea şi consolidarea *păcii în lume există o cale sigură: înfăptuirea dezarmării generale şi totale.* SCÎNTEIA, 5583 (1962), p. 1.

Pe masa şi scaunul *din bibliotecă sînt cărţi.*

S-au întrunit ***pentru a discuta şi organiza*** *timpul liber al elevilor.*

Sarcina ***de a îndeplini şi depăşi*** *planul revine întregului colectiv.*

Tînărul Edgar Bostandaki este suplinitor la catedrele ***de muzică, desen, gimnastică, scrimă şi religie*** *de la gimnaziul clasic.* CARAGIALE, O. I 208.

În astfel de situaţii prepoziţia poate apărea numai înaintea primului termen, dar ea poate să se repete înaintea fiecărui termen coordonat:

Se vedeau ici-colo uliţi umbrite ***de nuci şi de tei.*** CEZ. PETRESCU, O. P. 38.

Cercuri speciale ***de pregătire şi cultivare*** *a elevilor.*

Cînd la doi dintre copii le veni timpul de şcoală, Iocan îi îmbrăcă frumos, ***cu haine*** *ca la oraş* ***şi cu încălţăminte*** *bună.* PREDA, M. 117.

*Femeia, pe care o speriasem, intră **cu apă şi dulceţi**.* HOGAŞ, DR. I 170.

În aceeaşi înşiruire de părţi de propoziţie coordonate, unele pot fi introduse prin prepoziţie, iar altele nu:

*În faţa fierăriei se afla o poiană cu pămîntul bătătorit, **plină de caiele** rupte, **de unghii** de cal, **cuie şi belciugării** arse.* PREDA, M. 118.

*Atîta puzderie **de vaci, de cai, de oi, care, căruţe, maşini**.* CEZ. PETRESCU, Î. I. 133.

Observaţie. În limba contemporană se observă tendinţa spre economie în vorbire nerepetîndu-se prepoziţia înaintea fiecărui termen coordonat:

*Sarcinile istorice ale clasei muncitoare **în eliberarea omenirii şi construirea** societăţii socialiste.* VR. I (1956), p. 12.

*Congresul mondial **pentru dezarmare generală şi pace**.* SCÎNTEIA, 5583 (1962), p. 3.

*Republica Socialistă România este patria celor ce muncesc **de la oraşe şi sate**.*

Unele prepoziţii ca *între, dintre, printre*, avînd sens lexical reciproc, se folosesc, de obicei, numai înaintea primului termen coordonat.

***Între slujbă şi şcoală** nu mai venea acasă.* TUDORAN, D. R. 152.

*Experienţă valoroasă în organizarea legăturilor **dintre şcoală şi părinţi**.* SCÎNTEIA, 5582 (1962), p. 2.

Observaţie. În vorbirea populară se repetă uneori prepoziţia cu sens reciproc înaintea fiecărui termen coordonat (vezi § 331 B III):

***Printre munţi şi printre văi** trece o căruţă.*

2. Prepoziţia trebuie repetată înaintea fiecărui termen coordonat:

a. Cînd părţile de propoziţie copulative sînt juxtapuse:

*Veselia şi cîntecele elevilor se aud pretutindeni: **în curtea taberei, în grădină, în parc, în pădure**.*

b. Cînd părţile de propoziţie copulative sînt legate prin elemente corelative (conjuncţii, locuţiuni conjuncţionale, adverbe):

*Întrecea mai pe toţi băieţii **şi din carte, dar şi din nebunii**.* CREANGĂ, A. 2.

*Visarea în care se cufundase Elenuţa ... începu să se arate **şi în faţa şi în privirile ei**.* AGÎRBICEANU. A. 239.

*Cîntă **nu numai la vioară, ci şi la pian**.*

*Nu merg **nici în pădure, nici în parc**.*

c. Cînd părţile coordonate sînt complemente directe, nume de persoane, construite cu prepoziţia *pe*, dacă acestea formează unităţi distincte:

*I-am văzut **pe Ion şi pe Vasile** plecînd spre şcoală.*

Dacă substantivele formează un grup unitar, prepoziţia *pe* se poate pune numai înaintea primului termen:

*I-am văzut la film **pe Stan şi Bran**.*

Uneori, într-o înşiruire de mai multe complemente sau atribute coordonate formate din grupuri de cuvinte sau locuţiuni, se pot suprima anumite elemente pentru a se evita repetiţia. Astfel, la numeralul adver-

bial sau la unele construcţii cu numerale ordinale, substantivele *oară*, *ori* se pun numai înaintea ultimei părţi coordonate :

Au fost de-a rîndul peste tot, ***de cîte două şi trei o r i.*** CARAGIALE, O. II 64.

Achim îl lovi ***a doua, a treia şi a patra o a r ă.*** PREDA, M. 114.

La părţile de propoziţie introduse prin locuţiuni prepoziţionale care au ca ultim element o prepoziţie, înaintea celui de-al doilea termen coordonat poate apărea numai prepoziţia, omiţîndu-se elementul adverbial sau substantival :

Sînt vinovată ***f a ţ ă d e tine şi d e mama ta.***

Nu a mai venit nimeni ***în a f a r ă d e mine şi d e tine.***

În expresii familiare se întîlnesc şi cazuri în care se suprimă substantivul, pronumele etc. cu funcţiune de complement, rămînînd numai prepoziţiile care introduc complementele ; substantivul sau pronumele este exprimat, în unele situaţii, numai la ultima parte coordonată, iar în altele, fie la prima, fie la ultima parte coordonată :

Născută ***d i n, p r i n şi p e n t r u popor.*** CARAGIALE, O. III 156.

Acţiunile nu există ***în şi p r i n ele înseşi.*** IORDAN, L.R.C. 531.

Ia un medicament ***î n a i n t e de masă şi altul d u p ă.***

Ia un medicament ***î n a i n t e şi altul d u p ă masă.***

O b s e r v a ţ i e. În ultimul exemplu s-a suprimat şi prepoziţia *de*, element al locuţiunii prepoziţionale *înainte de*.

§ **696.** Cînd sînt coordonate mai multe atribute genitivale sau mai multe genitive cerute de o prepoziţie, regula e ca articolul posesiv *al, a, ai, ale* să se pună înaintea fiecărui termen începînd cu al doilea termen inclusiv :

Mari artişti, scriitori cu renume universal, filozofi, savanţi, care dau strălucire acestui veac, vor aduce la această mare adunare glasul ***raţiunii, al înţelegerii, al iubirii*** *de om.* SCÎNTEIA, 5583 (1962), p. 3.

Am ieşit înaintea ***călăreţilor şi a căruţei.***

O b s e r v a ţ i e. În limba contemporană există tendinţa ca articolul să nu se pună înaintea fiecărui termen coordonat :

Tratarea multilaterală a problemelor de creaţie din domeniul ***literaturii, teatrului, plasticii, muzicii, cinematografiei.*** CONTEMPORANUL, 401 (1954), p. 1.

Vom încerca să arătăm cititorului modul în care apare studiul limbii române în proiectele ***planului şi programei*** *de învăţămînt ale şcolii.* CONTEMPORANUL, 777 (1961), p. 2.

Să se elaboreze... instrucţiuni corespunzătoare determinate de cerinţele actuale ***ale instrucţiunii şi educaţiei.*** SCÎNTEIA, 5582 (1962), p. 2.

Articolul hotărît proclitic se repetă, de obicei, înaintea fiecărei părţi coordonate :

L u i Nicu şi l u i Dumitru *le-am spus să plece.*

Cînd aceste părţi coordonate formează o unitate, articolul proclitic se pune numai înaintea primului termen coordonat :

Am citit cartea ***l u i Ilf şi Petrov*** *„Douăsprezece scaune".*

Articolul demonstrativ *cel, cea, cei, cele* apare, de obicei, numai înaintea primului termen coordonat cînd atributele exprimă însușiri referitoare la același substantiv determinat:

El își simțea sufletul trecut în trupul ei ***c e l tînăr și plin** de viață.* SLAVICI, O. I 242.

Doar zefirul
Musafirul
C e l șăgalnic și pribeag
A trecut pe lîngă prag. IOSIF, V. 137.

Articolul demonstrativ se pune înaintea fiecărui termen coordonat cînd al doilea termen are valoare substantivală (desemnînd alt obiect):

Iedul ***cel mare și cu c e l mijlociu*** *dau prin băț de obraznici ce erau.* CREANGĂ, P. 19.

Cînd mai multe superlative relative se referă la același substantiv, articolul *cel* se pune de obicei o singură dată, iar adverbul *mai* trebuie repetat înaintea fiecărui termen coordonat:

Brațele, umerii, trunchiul, mijlocul, șoldurile, picioarele păreau piese turnate în cauciucul ***c e l m a i dens, m a i lucios, m a i trandafiriu și m a i elastic.*** TUDORAN, D. R. 150.

Este studiul ***c e l m a i documentat și m a i vast*** *întreprins pînă acum.* SCÎNTEIA, 5582 (1962), p. 5.

§ **697.** Adverbele cu ajutorul cărora se formează comparativul și superlativul absolut (*mai, foarte* etc.) trebuie puse înaintea fiecărui termen coordonat:

N-aș trăi la cîmp, Doamne ferește! Halal pe la noi! Apele-s dulci, limpezi ca cristalul și reci ca gheața... Oamenii ***m a i sănătoși, m a i puternici, m a i voinici și m a i voioși,*** *iar nu ca iști de pe la cîmp.* CREANGĂ, A. 126.

Locuința este ***f o a r t e frumoasă și f o a r t e spațioasă.***

O b s e r v a ț i e. Nerepetarea adverbului înaintea fiecărei părți coordonate produce echivocuri. Într-un exemplu ca: *Găsesc această idee* ***foarte justă și utilă*** SCÎNTEIA, 5583 (1962), p. 3, este greu de precizat dacă adjectivul *utilă* este la gradul pozitiv sau superlativ. În vorbire, intonația poate ajuta la distingerea gradului de comparație al unui adjectiv sau adverb, dar în scris trebuie repetat instrumentul gramatical dacă și al doilea termen este la gradul comparativ sau superlativ, iar dacă al doilea termen este la gradul pozitiv, trebuie pus înaintea celuilalt: *Găsesc această idee* ***utilă și foarte justă.***

PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE LEGATE PRIN COORDONARE DISJUNCTIVĂ

§ **698.** Părțile de propoziție disjunctive exprimă o opoziție între noțiuni care se exclud:

Mai bine repede-te tu, ***acum sau niciodată!*** TUDORAN, D. R. 589.

Nu știu dacă fac ***bine ori rău.*** SLAVICI, O. I 247.

De obicei părţile de propoziţie disjunctive sînt în număr de două, dintre care numai una poate fi adevărată într-un anumit moment : *Trebuie să pleci* ***ori tu, ori eu,*** dar nu sînt excluse situaţii în care apar mai mult de două părţi de propoziţie disjunctive, dintre care numai una se realizează : *Un unghi e* ***sau drept, sau ascuţit, sau obtuz.***

Între părţile de propoziţie disjunctive se situează şi cele care exprimă numai o alternativă între noţiuni care nu sînt contrare şi nu se opun una alteia, putînd fi adevărate toate sau nici una.

Oricum însă, ***fie din greşeală, fie după sfatul meu,*** *Vasilică sorbi întîi borşul.* HOGAŞ, DR. I 75.

Observaţii. 1. Între părţile disjunctive propriu-zise şi cele care exprimă alternativa nu se poate face o delimitare strictă, ele fiind legate de intenţia vorbitorului ; în vorbire, ele sînt marcate, de cele mai multe ori, printr-o intonaţie specială.

2. Părţile de propoziţie care exprimă alternativa se situează la limita dintre coordonarea disjunctivă şi cea copulativă, în unele cazuri fiind greu de stabilit dacă avem de-a face cu o alegere sau cu o asociere, ca în exemplul :

Cînd sună la urechea noastră istorisiri ***din vechime ori din locuri*** *depărtate, noi moldovenii petrecem ca într-o clipă nopţile.* SADOVEANU, O. XVIII 46.

Conjuncţiile care leagă părţile de propoziţie disjunctive propriu-zise sînt *ori*, *sau* şi *fie:*

Dumnezeu ***sau*** *dracul mă va însănătoşa.* NEGRUZZI, S. I 161.

Eu ***ori*** *el va trage ponoasele.*

Fie *azi,* ***fie*** *mîine, tot am să plec.*

Conjuncţia poate fi pusă înaintea fiecărei părţi de propoziţie disjunctive, fiind obligatorie numai înaintea ultimei (cînd părţile disjunctive sînt mai mult de două, se poate combina deci juxtapunerea cu coordonarea prin conjuncţie) :

Trebuie să se hotărască ce profesiune îşi alege: [***ori***] *medic,* [***ori***] *inginer,* ***ori*** *profesor.*

Dacă conjuncţia se repetă înaintea fiecărei părţi coordonate, disjuncţie e mai puternică :

Să-mi dai ***sau*** *banii,* ***sau*** *cartea.*

Părţile de propoziţie disjunctive care exprimă alternativa sînt legate prin conjuncţiile *(sau. . .) sau, (ori . . .) ori* şi *(fie . . .) fie* sau prin adverbele corelative cu valoare de conjuncţie *acum . . . acum, ba . . . ba, cînd . . . cînd* :

Toate statele, mari ***sau*** *mici, sînt interesate în prevenirea unei catastrofe termonucleare.* SCÎNTEIA, 5583 (1962), P. 1.

La toate trenurile, ***fie*** *accelerate,* ***fie*** *de persoane, mixte* ***sau*** *de marfă.* CARAGIALE, O. II 142.

Acu şi subprefectul . . . a început a-l încolţi . . . ***Ba*** *drumurile,* ***ba*** *clădirea primăriei,* ***ba*** *pregătirea delegaţilor pentru alegeri.* SADOVEANU, O. IV 497.

Fetiţa îşi ridica genele, lunecîndu-şi căutătura ei de-o dulce şi nevinovată sfială, ***cînd*** *pe chipul liniştit al stareţii,* ***cînd*** *pe şiragul de mătănii,...* ***cînd*** *pe rasa largă de mohair.* VLAHUŢĂ, N. 137.

Ca şi la părţile disjunctive propriu-zise, coordonarea prin conjuncţii poate fi îmbinată uneori cu cea prin juxtapunere:

Avea cineva cap să treacă pe-aici, fără să fie ***jăfuit, bătut ori omorît?*** CREANGĂ, P. 119.

PĂRŢILE DE PROPOZIŢIE CARE POT FI COORDONATE DISJUNCTIVE

§ **699.** Raportul de coordonare disjunctivă se stabileşte între două sau mai multe părţi de propoziţie de acelaşi fel:

Subiecte:

Copilul sau părinţii *sînt vinovaţi.*

Nume predicative:

Lucrarea este ***ori foarte bună, ori foarte slabă.***

Complemente circumstanţiale de timp:

Mai curînd ori mai tîrziu *trebuia să moară.* SLAVICI, O. I 242.

Complemente circumstanţiale de loc:

De l-oi găsi ***în pat,***
Culcat,
Ori în sat *la* *sfat,*
Cu ciocul să-l ciocneşti. MAT. FOLK. I 688.

Mai rar pot fi legate prin coordonare disjunctivă şi părţi de propoziţie cu funcţiuni diferite:

Complement circumstanţial de mod şi complement circumstanţial instrumental:

Plec ***sau pe jos, sau cu maşina.***

Element predicativ suplimentar şi complement circumstanţial sociativ:

Plec ***ori singur, ori cu mama.***

Element predicativ suplimentar şi complement indirect:

Într-o vreme l-au auzit vorbind ***singur, ori*** *poate* ***cu feciorașul*** *său Demonul.* SADOVEANU, 1 XIII 837.

FOLOSIREA INSTRUMENTELOR GRAMATICALE ÎNAINTEA PĂRŢILOR DE PROPOZIŢIE DISJUNCTIVE

§ **700.** Cînd părţile de propoziţie disjunctive cu aceeaşi funcţiune sintactică sînt introduse prin prepoziţie, aceasta este obligatorie înaintea fiecărei părţi disjunctive, dacă conjuncţia apare înaintea fiecărui termen coordonat:

Cîteodată mai simt şi eu!... O, aunci îmi place să trec prin lume cu ochii închişi şi să trăiesc ***sau în trecut, sau în viitor.*** EMINESCU, G. P. 27

Plec ***ori la munte, ori la mare.***

Cînd conjuncția nu se pune înaintea fiecărui termen coordonat, repetarea prepoziției este facultativă. Uneori ea apare înaintea fiecărui termen disjunctiv:

Se îmbrăca mai mult în taior... ***de șantung sau de olandină.*** TUDORAN, D. R. 295.

Alteori al doilea termen disjunctiv poate apărea și fără prepoziție:

Diateza reflexivă se construiește cu pronumele reflexiv ***în acuzativ sau dativ.***

§ **701.** Cînd sînt coordonate două atribute în genitiv, articolul posesiv este obligatoriu înaintea fiecărui atribut:

Spune-mi, Iorgule, la ce nevoie voiți să mă duceți cu căruța mazîlului? La o durere ***a trupului ori a sufletului?*** SADOVEANU, O. XVIII 52.

De asemenea, articolul demonstrativ se repetă înaintea fiecărui termen, întrucît e vorba de obiecte diferite:

Va veni copilul ***cel mare sau cel mic.***

Se va dovedi ***ori cel mai bun, ori cel mai slab*** *element.*

PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE LEGATE PRIN COORDONARE ADVERSATIVĂ

§ **702.** Părțile de propoziție adversative se opun una alteia fără a se exclude:

N-am vrut un lucru ***uimitor, ci cumpănit.*** *Nu-ți dau pe mînă* ***sufletul, ci trupul.*** DELAVRANCEA, O. II 68.

Nevasta și-o găsise într-o familie de oameni ***necăjiți, dar fără cusur.*** TUDORAN, D. R. 100.

Raportul adversativ presupune o opoziție între doi termeni:

Era cam ***slăbuț, dar frumușel.*** TUDORAN, D. R. 155.

Observație. Uneori în interiorul unei opoziții pot fi mai mulți termeni legați prin raport de coordonare copulativă sau disjunctivă.

I-o spuse bătrînul ***nu cu graiul, nu cu ochii, ci cu mîna*** *cea uscată.* SLAVICI, O. I 251.

Buzele ei nu erau ***urîte, ci pline, răsfrînte, roșii și umede.*** TUDORAN, D. R. 144.

Nu plec ***astăzi, ci mîine sau poimîine.***

Părțile de propoziție adversative se leagă cu ajutorul conjuncțiilor *ci, dar, însă, iar:*

Nu pumnul, ***ci*** *ochii omului mă sperie.* DELAVRANCEA, H. T. 47.

Era odată o babă, care avea trei feciori nalți ca niște brazi și tari de vîrtute, ***dar*** *slabi de minte.* CREANGĂ, P. 3.

Era un bărbat nu prea nalt, ***însă*** *lat în spete.* SADOVEANU, O. XVIII 43.

Prieteșugul... acea sfîntă legătură
Ce se-ntărește prin fapte, ***iar*** *nu cu vorbe.* CONACHI, P. 84.

Uneori opoziția dintre doi termeni poate fi exprimată prin *și (nu)*

Zgomotul ***și nu*** *cîntecul e supărător.*

În special în limba vorbită conjuncțiile adversative apar uneori întărite; *dar însă*, astăzi neliterar, era folosit în secolul trecut și de scriitori:

Sîngele de martiri e plantă ce rodește,
*Curînd, tîrziu, odată, **dar însă** nelipsit.* ALEXANDRESCU, O. 79.

Dintre conjuncții, *ci* exprimă cel mai puternic opoziția, primul termen coordonat fiind întotdeauna o parte de propoziție negativă:

De din vale de Rovine
Grăim, doamnă, către tine,
Nu din gură, ci din carte,
Că ne ești așa departe. EMINESCU, O. I 149.

Celelalte conjuncții enumerate au o valoare adversativă mai slabă; de aceea ele exprimă uneori raporturi care se găsesc la limita dintre raportul adversativ și cel copulativ, ca în exemplul:

*Ostilitatea Aglaiei se îndreptă **încet, dar sigur** și în direcția lui Felix.* CĂLINESCU, E. O. I 136,

unde cele două complemente circumstanțiale de mod coordonate pot fi legate printr-o conjuncție copulativă *(încet și sigur)*.

Raportul adversativ dintre două părți de propoziție se realizează prin juxtapunere, cu ajutorul intonației, numai atunci cînd unul din termeni este negativ:

*În loc să vibreze de revoltă, zise, stăpînindu-și **glasul, nu și amărăciunea** care-l invadase.* TUDORAN, D. R. 593.

***Nu copilul, mama** a strigat.*

PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE CARE POT FI COORDONATE ADVERSATIVE

§ **703.** În raport de coordonare adversativă pot fi de obicei numai părțile de propoziție cu aceeași funcțiune sintactică.

Subiecte:

***Nu întîmplarea** îi adusese pe amîndoi în acest șantier unde munceau astăzi, **ci o** veche **legătură** sufletească.* TUDORAN, D. R. 162.

Nume predicative:

*Olga e **minunată**..., **dar** pururea **tristă**.* NEGRUZZI, S. I 47.

Atribute:

*Vede un păr **înflorit, dar plin** de omizi.* CREANGĂ, P. 286.

Complemente directe:

*N-am voit să ucig **pe Potoschi, ci pe tine**, Sobiețchi.* ALECSANDRI, T. 1523.

Complemente circumstanțiale de timp:

*Avea să fie nebun după ea, **dar mîine, nu astăzi**.* TUDORAN, D.R.156.

Complemente circumstanțiale sociative:

*Nu merge **cu tine, ci cu mine**.*

FOLOSIREA INSTRUMENTELOR GRAMATICALE ÎNAINTEA PĂRȚILOR DE PROPOZIȚIE ADVERSATIVE

§ **704.** Dintre părțile de propoziție coordonate adversative, numai cele legate prin conjuncția *ci* sînt precedate de aceeași prepoziție. În astfel de situații, folosirea prepoziției înaintea fiecărui termen coordonat este obligatorie:

Nu discută ***cu tine, ci cu mine.***
Nu plec ***la munte, ci la mare.***
Plec ***nu peste trei zile, ci peste*** *zece zile.*
Am primit o scrisoare ***nu de la sora*** *mea,* ***ci de la o prietenă.***

Obligatorie este și folosirea articolului posesiv înaintea celui de-al doilea genitiv coordonat:

Avea în el puteri care îl chinuiau ca și cînd nu ar fi fost ***ale lui, ci ale dușmanilor.*** TUDORAN, D. R. 586.

Cînd sînt coordonate două atribute adjectivale, articolul demonstrativ, se pune numai înaintea primului termen, dacă atributele se referă la același subiect determinat, și se repetă înaintea celui de-al doilea termen, dacă atributele nu se referă la același substantiv determinat:

Copilul cel mic, dar voinic *al vecinului.*
Elevul ***cel leneș, și nu cel sîrguincios*** *e pedepsit.*

PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE LEGATE PRIN COORDONARE CONCLUSIVĂ

§ **705.** Partea de propoziție conclusivă exprimă concluzia părții de propoziție cu care se coordonează:

Voi veni ***mîine, deci la 17 ianuarie.***

Raportul de coordonare conclusivă apare rar între părțile de propoziție. De cele mai multe ori partea de propoziție conclusivă are și sens explicativ față de coordonata ei.

Părțile de propoziție conclusive sînt legate prin conjuncția *deci*, mai rar prin *așadar:*

Am predat lucrarea la sfîrșitul anului, ***deci*** *în termen.*
Plec pe data de 6 februarie, ***așadar*** *peste trei săptămîni.*

§ **706.** Raportul de coordonare conclusivă poate exista numai între părți de propoziție cu aceeași funcțiune sintactică:

Nume predicative:

Individul clasic este ... ***normal ..., deci canonic.*** G. Călinescu, *Impresii asupra literaturii spaniole* (București, 1946), p. 17.

Complemente circumstanțiale de timp:

Trenul sosește în gară ***peste două ore, deci la ora 12.***

BIBLIOGRAFIE

MIOARA AVRAM, *Observații asupra coordonării*, în SG II, p. 152–154. 158–159.

SINTAXA FRAZEI

NOȚIUNI GENERALE

§ **707.** Fraza este unitatea sintactică superioară propoziției, alcătuită dintr-o îmbinare de două sau mai multe propoziții.

După natura propozițiilor din care este constituită (vezi § 429) fraza poate exprima mai multe judecăți, eventual reunite într-un raționament, mai multe idei cu caracter afectiv sau volițional, mai multe idei dintre care unele sînt judecăți și altele nu, dar chiar și o singură judecată (simplă sau complexă) sau o singură idee cu caracter afectiv sau volițional; fraza poate exprima deci un conținut mai complex decît propoziția, dar și un conținut identic cu al unei propoziții (independente). Exemple:

Eu o iubeam pentru că era veselă, expansivă și bună prietenă cu mine și pentru că-mi povestea frumos și tainic lucruri „de la noi de la Moldova". SADOVEANU, O. XVI 392 (mai multe judecăți).

Du-te copilă, dar întoarce-te curînd! SADOVEANU, O. VII 585 (două îndemnuri).

Ești comunist, fii deci erou! BENIUC, V. A. II 346 (o judecată și un îndemn).

E cu neputință să mai stea. VLAHUȚĂ, N. 31 (o singură judecată).

TIPURI DE FRAZĂ

§ **708.** Îmbinarea propozițiilor într-o frază se poate realiza cu ajutorul raporturilor de coordonare și de subordonare.

Există fraze alcătuite numai prin coordonare. În această situație fraza este alcătuită exclusiv din propoziții principale, adică din propoziții care nu depind gramatical de alte propoziții:

Ea iubea în mine pe primogenitul ei și avea și bucuria asemănării mele cu ea. SADOVEANU, O. XVI 392.

Există de asemenea fraze alcătuite numai prin subordonare. În această situație fraza are o singură propoziție principală și una sau mai multe propoziții secundare sau subordonate (propoziții care depind de altă propoziție, îndeplinind, în formă de propoziție, funcțiunea unei părți de propoziție a regentei); cînd subordonatele sînt două sau mai multe, ele pot fi toate subordonate față de propoziția principală,

dar se poate şi ca unele dintre ele să fie subordonate ale unei propoziţii care la rîndul ei este subordonată faţă de principală:

Un lăstun, în frac, apare
Sus pe-un vîrf de trestie
Ca să ţie-o cuvîntare
În această chestie. TOPÎRCEANU, O. I 100.

Cînd liliecii goneau d-a lungul drumurilor, copiii măricei părăseau scurteica bunichii pentru ca să arunce după ei cu căciulele. DELAVRANCEA, S. 217.

Apoi să nu zicem că e după modelul românesc al logofătului Matache, de la care Teodorosul nostru a învăţat carte? GHICA, S. 257.

În sfîrşit, există fraze realizate prin împletirea raporturilor de coordonare şi de subordonare, fie în sensul că fraza are mai multe propoziţii principale coordonate între ele, dintre care unele au şi subordonate, fie în sensul că subordonatele aceleiaşi propoziţii sînt coordonate între ele, fie şi într-un sens şi în altul, deci cu coordonare şi între principale şi între subordonate.

M-a ajutat să mă îmbrac şi m-am dus împăcat. SADOVEANU, O. XVI 393.

Admiram cum Arago şi Dumas făceau inteligibile, chiar diletanţilor ştiinţei, cestiunile cele mai complicate şi mai transcendente ale filozofiei naturii şi cum învăţaţii secolului al XIX-lea înavuţeau pe toată ziua ştiinţa cu o mulţime de descoperiri. GHICA, S. 611.

Am trecut din întîmplare
Şi-mi venea, aşa, să intru
Şi să suflu-n lumînare... TOPÎRCEANU, O. I 110.

PROPOZIŢII INDEPENDENTE ŞI FRAZE FRAGMENTATE

§ **709.** Fraza este o unitate sintactică de sine stătătoare, a cărei existenţă este condiţionată de prezenţa cel puţin a unei propoziţii principale. De sine stătătoare sînt şi propoziţiile principale aşa-numite i n d e p e n d e n t e, care constituie singure comunicări încheiate, fără a intra în îmbinări cu alte propoziţii:

— *Îi lipseşte mult?*
— *Nimic nu lipseşte!* CARAGIALE, O. II 67.

Propoziţiile principale independente dintr-o comunicare mai lungă sînt despărţite una de alta în pronunţare prin intonaţia caracteristică sfîrşitului unei comunicări, iar în scris prin punct (sau semnele echivalente, de întrebare şi de exclamaie):

Se aşternuse zăpadă de trei palme. De pe coşurile caselor se ridicau suluri de fum ca nişte copaci. Pe seară, ceaţa se lăsă uşurel... DELAVRANCEA, H. T. 146.

Intonația și punctuația pot separa însă și unități legate între ele din punct de vedere gramatical, creînd aparența independenței unor propoziții coordonate sau chiar subordonate :

Vocea lui e tristă, tremurătoare, parcă ar dîrdîi de frig. ***Dar*** *este și mustrătoare în același timp.* ***Ca și cum*** *le-ar face o vină celorlalți băieți.* I. Călugăru, *Lumina primăverii* (București, f. a.), p. 15.

Acest fel de izolare a subordonatelor se întîlnește mai ales cînd pe lîngă o regentă există mai multe subordonate de același fel. Uneori una dintre ele e cuprinsă normal în fraza în care e regenta și numai celelalte sînt izolate, alteori sînt izolate toate :

Mă gîndesc cu bucurie ***că nu m-am înșelat. Că probabil femeia mă iubește.*** CAMIL PETRESCU, U. N. 216.

Iar eu mă duc așa cu nevasta asta. ***Să-i țin de urît. Să-i arăt unde-i casa comunei. Să aibă și ea un avocat ș-un martor.*** SADOVEANU, O. X 610.

Propozițiile subordonate izolate prin intonație și punctuație sînt numai aparent, formal, independente. Unitatea sintactică a frazei este fragmentată în asemenea situații, dar este evident că propozițiile respective țin de rest.

Cînd este vorba de coordonare, nu totdeauna e la fel de ușor să se demonstreze existența unei unități fragmentate. La separarea unei singure propoziții de coordonata ei este evident că avem a face cu o singură frază, fragmentată :

El concepuse ideea unirii principatelor într-o Dacie. Dar evenimentele politice erau contrarii. BOLINTINEANU, O. 234.

Alteori însă coordonarea apare într-un context mai larg, cu o întreagă frază anterioară și atunci este adesea greu de cuprins cele două unități în una singură, cu atît mai mult cu cît uneori nu e clar de ce propoziție se leagă direct conjuncția coordonatoare de la începutul unei fraze.

RAPORTURILE DE COORDONARE ȘI DE SUBORDONARE

§ **710.** În principiu raporturile de coordonare și cele de subordonare se deosebesc clar între ele, în frază ca și în propoziție : la raportul de subordonare unul dintre elemente depinde de celălalt, pe cînd la raportul de coordonare ambele stau pe același plan, fără a depinde unul de celălalt.

Propozițiile coordonate nu depind una de alta din punct de vedere formal, dar ca înțeles nu sînt independente. Se poate spune că totdeauna propozițiile coordonate sînt interdependente, prin legătura făcută de vorbitor între acțiunile propozițiilor respective, iar, în afară de această interdependență generală, între numeroase propoziții coordonate există raporturi de sens din categoria subordonării.

Două tipuri de propoziții coordonate sînt apropiate de cele mai multe ori, ca sens, de subordonare : coordonata adversativă și coordonata conclusivă. Raportul dintre o propoziție adversativă și coordonata ei se aseamănă cu raportul dintre o subordonată concesivă și regenta ei, iar coordonata conclusivă corespunde subordonatei consecutive.

Pe lîngă aceste corespondenţe între specii în ansamblu, nuanţe de sens din categoria subordonării se întîlnesc şi la alte propoziţii coordonate. Între propoziţiile coordonate copulative pot exista nuanţe de subordonare condiţională, temporală sau finală:

Cere-mi un dar *şi* ***ţi-l voi da.*** SADOVEANU, o. XI 584 (nuanţă condiţională).

Abia am adormit *şi* ***am visat*** (nuanţă temporală).

Olecuţă de odihnă *şi* ***să întremează zmeul bătrîn.*** DELAVRANCEA, o. II 34 (nuanţă condiţională şi temporală).

Veniţi jos ***şi vedeţi.*** SADOVEANU, o. XI 613 (nuanţă finală).

Pe de altă parte există propoziţii subordonate apropiate ca înţeles de coordonare: subordonatele cumulative şi opoziţionale, mai puţin unele apozitive. Subordonatele cumulative exprimă un conţinut asemănător cu coordonatele copulative, subordonatele opoziţionale se aseamănă cu unele coordonate adversative, iar unele apozitive pot fi apropiate ca înţeles de coordonatele copulative sau de cele conclusive.

Aceste apropieri între unele propoziţii subordonate şi coordonate explică şi o particularitate de construcţie a unor propoziţii subordonate: faptul că în regentă le poate corespunde drept corelativ o conjuncţie coordonatoare. Asemenea situaţii se întîlnesc la subordonatele concesive, cumulative şi opoziţionale.

Lipsa unor limite nete între coordonare şi subordonare are drept consecinţă dificultăţile de interpretare a construcţiilor cu formă mai puţin clară: propoziţiile juxtapuse şi unele tipuri asemănătoare (vezi § 712 şi 713).

EXPRIMAREA LEGĂTURII DINTRE PROPOZIŢII

§ **711.** Mijlocul cel mai important şi mai general de exprimare a raporturilor dintre propoziţiile unei fraze este j o n c ţ i u n e a.

Atît pentru coordonare, cît şi pentru subordonare se foloseşte joncţiunea prin conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale. În această privinţă este de remarcat faptul că nu există conjuncţii sau locuţiuni comune celor două raporturi — de coordonare şi de subordonare —, ci fiecare are elementele sale specifice; există numeroase conjuncţii cu mai multe valori, dar toate sînt din cadrul aceluiaşi tip de raport (de coordonare sau de subordonare).

O b s e r v a ţ i e. Conjuncţia subordonatoare *de* cu valoare finală sau consecutivă face uneori impresia că e coordonatoare prin felul ei de construcţie (vezi § 818).

Tocmai de aceea conjuncţiile pot servi ca indicii de deosebire în situaţiile în care un anumit raport de subordonare se aseamănă cu unul de coordonare şi invers; de exemplu, la deosebirea dintre o subordonată consecutivă şi o coordonată conclusivă au rol important, în practică, elementele de construcţie: *deci, aşadar, aşa* sînt conclusive, pe cînd *încît, aşa că* sînt consecutive.

Afară de conjuncții, pentru subordonare se folosește și joncțiunea prin pronume, adjective pronominale și adverbe relativ-interogative sau nehotărîte.

§ 712. La coordonare este larg folosită și juxtapunerea, fie singură, fie în combinație cu joncțiunea (cînd se coordonează mai mult de două propoziții, unele pot fi legate prin conjuncții, iar altele juxtapuse). În ce privește subordonarea, juxtapunerea ridică unele probleme speciale.

Prin juxtapunere pot fi exprimate destul de multe raporturi de sens din categoria subordonării; se poate pune însă problema dacă echivalența de sens dă propozițiilor juxtapuse caracter de subordonate sau ele sînt coordonate, eventual cu sens apropiat de subordonate. Într-o frază ca:

Abia ți-ai întins mîna, sare ivărul la ușă. EMINESCU, O. I 155,

prima propoziție poate fi înțeleasă ca „îndată ce ți-ai întins mîna", dar raportul gramatical dintre cele două propoziții este mai curînd de coordonare copulativă. De asemenea, în:

Plugurile intră-n sat,
Nevestele zac în pat. ANT. LIT. POP. I 121,

se poate găsi un sens temporal, dar cel puțin în aceeași măsură propozițiile pot fi interpretate drept coordonate adversative.

În general, propozițiile juxtapuse exprimă mai puțin clar decît cele conjuncționale raporturile sintactice. În fața unei fraze ca:

Toate mi-s dragi, căci toate au fost atinse de Raluca: ***aici a murit ea, aici vreau să mor și eu.*** SADOVEANU, O. I 63,

e greu de decis care e raportul dintre propozițiile juxtapuse *aici a murit ea, aici vreau (să mor și eu)*: copulativ, conclusiv, cauzal (propriu-zis sau condițional). Dar raportul de subordonare cauzală reprezintă reversul celui de coordonare conclusivă, deci optînd pentru coordonare nu se pierde nuanța de sens cauzală.

De cîte ori e posibilă interpretarea unor propoziții juxtapuse drept coordonate, această interpretare trebuie preferată, întrucît pe de o parte se bazează pe existența unor situații sigure de folosire a juxtapunerii în coordonare, iar pe de alta este mai ușor de demonstrat, operația de „subînțelegere" a unei conjuncții fiind aici mult mai simplă. Bineînțeles, nuanțele de subordonare ale unor asemenea propoziții trebuie remarcate, așa ca și la propozițiile coordonate legate prin conjuncții.

Situații relativ clare de subordonare exprimată prin juxtapunere se întîlnesc la propozițiile condiționale (uneori și cu alte nuanțe) și la cele concesive, unde se pot găsi elemente care ar face dificilă încadrarea lor la coordonare. Aceste elemente sînt intonația și modul verbului predicat. Astfel, în exemplul:

Găsește, mănîncă; nu, rabdă! SADOVEANU, O. III 488,

intonația exclude interpretarea celor două grupe de propoziții drept coordonate copulative, arătînd că e vorba de subordonate condiționale (eventual cu nuanță temporală) + regentele lor.

§ 713. Între joncțiune și juxtapunere există un tip de tranziție neclar organizat, reprezentat de propoziții introduse prin elemente cu

caracter adverbial ca *doar* (cu sens cauzal sau final), *pasămite* (cauzal), *parcă* (comparativ condițional). În exemple ca:

*La urmă s-au sărutat, **doar** erau prietini vechi.* SADOVEANU, O. I 586.
*Nu știa ce să mai facă, **doar** va scăpa de cucoș.* CREANGĂ, P. 67,

propozițiile introduse prin *doar* au sensuri de subordonare (prima de cauzală, a doua de finală), dar legătura cu propoziția însoțită este foarte slabă; ele au un caracter cvasi-independent, care le apropie de juxtapunere.

Într-o situație asemănătoare pot fi considerate, la coordonare, propozițiile adversative legate prin *totuși*, *cu toate acestea* etc. și chiar conclusivele introduse prin *deci* sau *așadar*, într-un cuvînt orice propoziție introdusă printr-un element care are caracter adverbial (nerelativ).

ASPECTE ALE LEGĂTURII DINTRE PROPOZIȚII

§ 714. Legătura dintre propozițiile unei fraze se manifestă în diferite feluri.

Un fenomen care apare și la coordonare și la subordonare este posibilitatea ca două sau mai multe propoziții dintr-o frază să aibă părți de propoziție comune. De exemplu:

subiectul:

***Căpitanul** de barieră scosese un petic de hîrtie din buzunar și însemna cu creionul zisele mele.* GHICA, S. 241.

subiectul și complementul circumstanțial de mod:

***Toamna** începuse și se isprăvise **în secetă**.* SADOVEANU, O. VII 411.

subiectul, complementul direct și complementul de timp:

***Cînd** am vrut și am spus **eu asta**, bădiță Simioane?* SADOVEANU, O. XIII 268.

În același fel se poate ca două sau mai multe propoziții coordonate să aibă o subordonată comună (vezi § 751).

BIBLIOGRAFIE

1. MIOARA AVRAM, *Observații asupra coordonării*, în SG II, p. 156–157.
2. GH. BULGĂR, *Izolarea subordonatelor în proza artistică contemporană*, în SG I, p. 165–180.
3. GH. BULGĂR, *Note despre structura frazei*, în *Culegere de studii* (Institutul pedagogic de limbă și literatură rusă „Maxim Gorki"), 1962, p. 13–17.
4. AL. GRAUR, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale* în SG I, p. 129–134, 137–138.

PROPOZIȚIILE PRINCIPALE

§ **715.** Propozițiile principale, după relația lor cu alte propoziții, se împart în următoarele categorii : propoziții independente, coordonate și regente.

PROPOZIȚII PRINCIPALE INDEPENDENTE

§ **716.** Se disting două feluri de propoziții principale independente :

1. Propoziții suficiente pentru a realiza o comunicare. Aceste propoziții au atît sens autonom, cît și valoare gramaticală autonomă :

Grație ei i-a revenit inspirația poetică. REBREANU, R. I 209.

E foarte cald în vagon. CARAGIALE, O. II 106.

Dincoace de sat ei deteră peste o ceată de husari unguri. BĂLCESCU, O. II 322.

2. Propoziții insuficiente pentru a realiza o comunicare. Aceste propoziții, deși din punct de vedere sintactic sînt suficiente, din punct de vedere lexical sînt insuficiente. Ele conțin un verb la un mod predicativ sau nepredicativ din categoria verbelor de declarație sau asimilate cu acestea care marchează vorbirea directă, putînd fi așezat înaintea, în urma sau în cuprinsul vorbirii reproduse :

Zice cu îndrăzneală fiului de crai: *— Bun întîlnișul, voinice!* CREANGĂ, P. 199.

A intrat ***strigînd...***

A intrat ***pentru a spune...***

Da ce-i acolo? ***strigă baba înspăimîntată!*** CREANGĂ, P. 11.

Care dintre băieții ăi mici e aicea? ***întrebă jupînul.*** CARAGIALE, O. I 134.

Stăpîne — ***zise el*** *— o ceată de oameni ne-a înconjurat toată curtea.* ODOBESCU, S. I 156.

PROPOZIŢII PRINCIPALE COORDONATE

§ **717.** Principalele coordonate au o independenţă relativă, independenţa fiecăreia fiind limitată prin existenţa celeilalte coordonate.

După gradul lor de relativă independenţă, propoziţiile principale coordonate se pot grupa în trei categorii:

1. propoziţiile copulative şi disjunctive;
2. propoziţiile adversative;
3. propoziţiile conclusive.

1. Propoziţiile copulative şi disjunctive sînt foarte aproape de independente.

a. Gradul de independenţă al copulativelor şi al disjunctivelor este mai mare atunci cînd acestea sînt legate între ele printr-o conjuncţie plasată între cele două copulative sau cînd sînt juxtapuse.

Încalecă şi porneşte cu bucurie. CREANGĂ, P. 185.

Nicola sta în grădină pe banca de piatră ... şi trăgea din ciubuc fum plin de miresme. SADOVEANU, O. I 173.

În anii amărîţi cu gust de fiere,
Gemea norodul nostru schingiuit,
Se lăfăia ciocoiul la putere. D. Deşliu, *Versuri alese* (Bucureşti, 1953), p. 89.

Era să ţip obraznic,
Ori ce era să fac? COŞBUC, F. T 135.

Vii, nu vii, ce faci?

b. Legătura dintre copulative sau dintre disjunctive este mai strînsă atunci cînd conjuncţia se repetă înaintea fiecărei propoziţii coordonate sau cînd există şi un corelativ:

***Şi** cîntă **şi** lucrează.*

***Nici** nu vede, **nici** n-aude.* TOPÎRCEANU, O. I 132.

***Ori** mă lasă-n calea mea,*
***Ori** dă-mi dulce guriţa.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 45.

2. La propoziţiile coordonate adversative gradul de independenţă este mai mic decît la prima categorie. Se poate spune chiar că există o oarecare subordonare, prin faptul că numai cea de a doua propoziţie poate fi introdusă printr-o conjuncţie, iar ordinea propoziţiilor nu se poate schimba fără a se modifica sensul:

*Drumurile au şi popasuri, **dar au şi sfîrşit.*** SADOVEANU, O. XIII 823.

*Faţa ei nu mai era trasă, **ci se rotunzea vădit.*** EMINESCU, N. 120.

*Poate îi era foame, **însă trebuia să aştepte pe bădiţa său.*** SADOVEANU, O. XVIII 195.

Era pe cînd nu s-a zărit,
*Azi o vedem, **şi** nu e.* EMINESCU, O. I 234.

*Ţara piere **şi baba se piaptănă.***

Cînd în propoziţia cu care **adversativa** este coordonată există un element care o anunţă (vezi § 739) legătura dintre coordonate este, desigur, mai strînsă.

3. La propoziţiile coordonate conclusive, gradul de independenţă este foarte mic. Din acest punct de vedere ele se găsesc la limita dintre coordonare şi subordonare, mai aproape de subordonare decît adversativele.

Ca şi la adversative, ordinea propoziţiilor nu se poate schimba, deoarece se schimbă sensul:

Vînătorile măriei-sale iarăşi s-au împuţinat... **deci** *nici din partea asta domnia-sa n-are mulţămire.* SADOVEANU, O. XIII 647.

Fiecare îşi aduse aminte de alte petreceri; **deci** *fiecare început să povestească.* SADOVEANU, O. I 53.

Văduva e o femeie care ştie să ţie piept nevoilor; să iau o văduvă. SADOVEANU, O. 372.

Observaţie. Afirmaţiile făcute pentru principalele coordonate se aplică şi la propoziţiile subordonate coordonate între ele.

PROPOZIŢII PRINCIPALE REGENTE

§ **718.** Propoziţiile principale regente pot fi, ca şi principalele independente, propoziţii suficiente sau insuficiente pentru a realiza o comunicare. Există şi o categorie de regente care, fără să fie insuficiente, sînt foarte strîns legate de subordonatele lor.

A. Propoziţii principale regente suficiente pentru a realiza o comunicare:

De altfel pe aici, *oriîncotro te întorci,* ***numai moşii boiereşti ai să vezi.*** REBREANU, R. I 78.

Tînărul, *de cînd plecase conductorul,* ***se uita pe fereastra vagonului.*** REBREANU, R. I 13.

B. Propoziţii principale regente insuficiente pentru a realiza o comunicare. Aici se disting două tipuri:

1. Propoziţii principale regente insuficiente din punct de vedere lexical, dar complete din punct de vedere sintactic. Aceste propoziţii conţin un verb (la un mod predicativ sau nepredicativ) al cărui sens este insuficient pentru a realiza o comunicare.

Doream *să fiu transferat undeva lîngă Tulcea.* SADOVEANU, P. M. 166.

Am visat astă noapte *că am împuşcat o duzină de raţe.* SADOVEANU, O. VII 337.

Aşteptau *să vie lumina de aur a primăverii.* SADOVEANU, O. I. 637.

Verbul din principală este de cele mai multe ori un verb de modalitate sau de aspect:

Să începem cu Damian... prin el ***am putea*** *să răzbatem printre calfele din Tăbăcari şi din Scaune.* CAMIL PETRESCU, O. I 444.

Căpitanul începu *să cotrobăiască într-un dulap de cărţi.* BART, E. 270.

***În cele mai de pe urmă izbuti fata** să rănească pe balaur.* ISPIRESCU, L. 18.

***Apucă-te** de-ţi fă părul.* ALECSANDRI, T. 331.

***Oltul continua** să plece în lume, încărcat de toate întîmplările acestor piscuri.* BOGZA, C. O. 36.

Un verb de declaraţie care introduce vorbirea indirectă:

***Curat îţi spun** că nu mai ai ce căuta la casa mea.* CREANGĂ, P. 193.

***Întrebaţi** dacă nu se află în tren un doctor!* CEZ. PETRESCU, C. V. 34.

Observaţie. Dacă acest verb are o complinire exprimată printr-un complement direct, asupra căruia se răsfrînge acţiunea, propoziţia principală independentă e suficientă.

2. Propoziţii principale regente insuficiente din punct de vedere sintactic.

În această categorie distingem următoarele tipuri de propoziţii:

a. propoziţia principală este regenta unei subiective:

Ah! atuncea ţi se pare
Că pe cap îţi cade cerul. EMINESCU, O. I 227.

***Ţi-ar fi plăcut** să mă omori?* CARAGIALE, O. I 275.

***Destul** că foarte de dimineaţă, dumnealor... aşteaptă cu multă nerăbdare, pe peronul din urbea X,... trenul accelerat.* CARAGIALE, O. I 267.

b. propoziţia principală este regenta unei predicative:

***Grija mea e** să nu se mai întoarcă.* SLAVICI, O. I 254.

Uneori propoziţia principală este regenta şi a unei subiective şi a unei predicative, deci ea se reduce la verbul copulativ:

*Cînd măriţi o fată **e** parcă ţi-ar arde casa.* REBREANU, I. II 7.

c. propoziţia principală regentă conţine un element în suspensie, care obligă la o continuare, stabilind de fapt legătura cu subordonata:

— propoziţia principală regentă cuprinde corelativul unei propoziţii subordonate, de exemplu al unei subordonate consecutive:

***Pînă într-atît mi-e de somn**, că aş dormi şi în picioare.*

Observaţie. Uneori propoziţia principală de acest tip este suficientă pentru a realiza o comunicare dacă o considerăm exclamativă.

De exemplu:

***E atît de aproape cerul**, încît ţi se pare că-l atingi cu mîna.*

E atît de aproape cerul!

— principala regentă are ca nume predicativ, atribut sau complement un substantiv articulat precedat de o prepoziţie (afară de *cu*) şi determinat de o propoziţie atributivă neizolată:

***Cipicii îi erau îmbibaţi de glodul** prin care venise.* CAMILAR, T. 15.

Observaţie. În exemplul de mai sus se vede legătura strînsă a regentei cu atributiva ei. Prezenţa subordonatei influenţează şi construcţia regentei, în sensul că, dacă s-ar suprima atributiva *prin care venise*, substantivul *glodul* n-ar mai putea fi articulat, deci subordonata este aici indispensabilă în forma dată a regentei.

— propoziţia principală regentă cuprinde un cuvînt ca *menită*, *sortită*, *aptă*, *capabilă* etc., urmat de o propoziţie completivă indirectă :

Am găsit o teorie menită *să revoluţioneze ştiinţa.*

d. principala regentă cuprinde în funcţiune de apoziţie un substantiv nearticulat, identic cu substantivul determinat :

Suferinţa ei în tot timpul acesta, suferinţă *care acum îmi pare absolut certă*, ***confirmă această părere.***

C. Propoziţii principale regente care, fără să fie insuficiente, sînt totuşi strîns legate de subordonatele lor din punctul de vedere al sensului. În această categorie intră principalele regente care au ca subordonate propoziţii condiţionale :

Dacă nu fugeam, ***îmi crăpa ţeasta.*** STANCU, D. 28.

Legătura strînsă dintre propoziţia principală regentă şi subordonata ei se vede şi în faptul că modul regentei este uneori dictat de modul dependentei. Astfel, de regulă, regenta unei condiţionale se pune la acelaşi mod ca şi subordonata ei. Regenta unei condiţionale ireale poate fi pusă chiar la imperfectul indicativ, care, în acest caz, capătă valoare de condiţional (vezi § 934).

Dacă m-aţi fi luat, ***mergeam şi eu cu voi.***

Dacă eram jurat, ***şi eu îl achitam.*** CAMIL PETRESCU, U. N. 9.

Observaţie. Aceleaşi categorii de propoziţii insuficiente se găsesc şi la propoziţiile subordonate regente.

BIBLIOGRAFIE

1. AL. GRAUR, *Pentru o sintaxă a propoziţiilor principale*, în SG I, p. 121—141.

2. SORIN STATI, *Dependenţa semantică a propoziţiilor şi rolul lor sintactic*, în SG II, p.141—149.

COORDONAREA

NOŢIUNI GENERALE

§ **719.** Coordonarea este raportul dintre două sau mai multe unităţi sintactice (părţi de propoziţie, propoziţii, fraze) care stau pe acelaşi plan. În cadrul frazei unităţile sintactice coordonate între ele sînt pe acelaşi plan în sensul că sînt fie toate principale, fie toate subordonate ale aceluiaşi element regent. (Pentru coordonarea din cadrul propoziţiei, între părţi de propoziţie, vezi § 689—706.)

§ **720.** În frază pot fi coordonate:

a. propoziţii principale:

Tresărind scînteie lacul
Şi se leagănă sub soare. EMINESCU, O. I 121.

b. propoziţii subordonate:

*Nu ştiu **nici cum am sărit din pat, nici cînd m-am îmbrăcat.*** GHICA, S. 33.

c. o parte de propoziţie cu o propoziţie subordonată:

*Năpădiră asupra lui şi-i mai trîntiră în cap **cu bolovani şi cu ce-au apucat,** pînă-l omorîră de tot.* CREANGĂ, P. 33.

De obicei, cerinţa de a fi pe acelaşi plan se extinde, la propoziţiile subordonate coordonate între ele sau cu părţi de propoziţie (ca şi la părţile de propoziţie), şi asupra naturii subordonării, în sensul că se coordonează unităţi sintactice cu aceeaşi funcţiune: ambele circumstanţiale de loc, de timp, de mod, un subiect cu o subiectivă etc. (vezi exemplele de la b şi c). Se găsesc însă excepţii — relativ rare — mai ales la coordonarea copulativă (vezi § 726), mai rar la cea adversativă sau disjunctivă; iată un asemenea exemplu de coordonare copulativă între o propoziţie temporală şi o completivă directă:

*Dar cine poate visa **şi cînd vrea şi ce-i place?*** CARAGIALE, O. I 21.

Uneori sînt legate printr-un raport de coordonare grupuri de unităţi sintactice între care există de asemenea coordonare. Astfel, raportul de

coordonare disjunctivă poate exista între propoziţii care sînt urmate fiecare de o coordonată copulativă, adversativă sau conclusivă :

Ori tu mă iubeşti,... şi atunci lupta e peste putinţă cu Caţavencu... ori nu, şi atuncea mor, şi dacă mă laşi să mor, după ce-oi muri poate să se-ntîmple orice. CARAGIALE, O. VI 113.

Raportul conclusiv, de asemenea, poate lega grupuri de unităţi sintactice între care există raporturi copulative, disjunctive sau adversative :

Nu-i rămîne nici o posibilitate de victorie, ***deci*** *ori se supune, ori moare.*

Raportul adversativ poate apărea între doi termeni dintre care amîndoi sau numai unul pot fi legaţi prin coordonare copulativă, disjunctivă sau conclusivă ; iată exemple cu coordonare copulativă la primul termen, la al doilea şi la amîndoi :

Să-mi faci bucate;... să le găsesc nici reci, nici fierbinţi, ***ci*** *cum îs mai bune de mîncat.* CREANGĂ, P. 289.

Eu întorceam capul de la coşniţă, ***dar*** *jimbla şi salamul miroseau, iar alunele şi migdalele sunau.* DELAVRANCEA, H. T. 117.

Şi ne-o da această învăţătură nu pentru că trebuia şi pentru că i se plătea, ***dar*** *pentru că avea un prisos de bunătate în el şi pentru că în acest suflet era ceva din credinţa şi din curăţenia unui apostol.* SADOVEANU, O. III 52.

Se poate întîmpla chiar ca în cadrul unui grup care constituie un termen al coordonării adversative să existe alt raport adversativ :

Aceleaşi glasuri cîntă, ***dar*** *n-o mai mîngîie, ci-i amintesc cu cruzime de nopţile trecutului.* SADOVEANU, O. II 629.

Şi cînd se uită fata, ce să vadă? Ograda se umpluse şi pădurea fojgăia de-o mulţime de balauri şi de tot soiul de jivine mici şi mari; ***însă*** *tare în credinţă... fata nu se sparie, ci le ia pe cîte una şi le lă şi le îngrijeşte, cît nu se poate mai bine.* CREANGĂ, P. 289.

§ **721.** Coordonarea între fraze reprezintă în realitate un aspect al coordonării între propoziţii. Acest fapt este evident atunci cînd se poate reconstitui imaginea unei fraze unice, de exemplu la separarea unei propoziţii singure faţă de coordonata ei (vezi şi § 709) :

L-au dus joimirii spre hotar. ***Dar*** *la craiul leşesc n-a mai ajuns.* SADOVEANU O. VIII 566.

Alteori însă e vorba de o coordonare într-un context mai larg, cînd e mai greu de unit frazele respective într-o frază unică şi e greu chiar de identificat propoziţia de care se leagă direct conjuncţia coordonatoare de la începutul unei fraze ; asemenea situaţii apar la raportul copulativ, adversativ şi conclusiv, nu şi la cel disjunctiv.

§ **722.** După natura logică a raportului dintre elementele pe care le leagă, coordonarea în frază (ca şi în propoziţie) poate fi copulativă, disjunctivă, adversativă şi conclusivă. Pentru gradul de legătură dintre propoziţiile coordonate vezi § 717.

§ **723.** Coordonarea se poate realiza atît prin conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale, cît şi prin juxtapunere. Fiecare dintre cele patru tipuri de coordonare are unele conjuncţii specifice ; aşa sînt, de exemplu, *nici*

sau *precum* *şi* la coordonarea copulativă, *sau* şi *ori* la cea disjunctivă, *însă* şi *ci* la coordonarea adversativă şi *deci* sau *aşadar* la cea conclusivă.

Există însă şi conjuncţii comune mai multor tipuri de coordonare: de exemplu *şi*, care poate fi copulativ, adversativ şi conclusiv, sau *iar*, care poate fi copulativ şi adversativ (vezi şi § 359, 365).

§ **724.** Coordonarea între propoziţii pune unele probleme referitoare la omiterea repetării unor elemente exprimate în una dintre coordonate.

1. Cînd propoziţiile coordonate au predicat identic, el poate fi exprimat o singură dată, ceea ce dă aparenţa unei singure propoziţii:

Erau ocări în larma lunaticei orhestre
Şi rugă arzătoare în tainicul ei zvon. TOPÎRCEANU, O. I 91.

Dacă între cele două coordonate există opoziţie între aspectul pozitiv şi negativ al predicatului, în locul predicatului nerepetat apare un adverb de afirmaţie sau de negaţie:

Ori oi putea izbuti ori nu, *dar îţi făgăduiesc dinainte că o dată pornit din casa d-tale, înapoi nu m-oi mai întoarce.* CREANGĂ, P. 192.

La coordonarea între propoziţii subordonate cu funcţiuni diferite, cînd predicatul este identic, pot apărea legate prin coordonare, pe lîngă un singur predicat, două sau mai multe conjuncţii specifice unor subordonate diferite, ca şi cum ar fi o singură propoziţie:

Şi de-acolo năpădesc ***cînd şi unde nu te aştepţi.*** CEZ. PETRESCU, O. I. 354.

2. Cînd se coordonează propoziţii cu predicate diferite, dar cu structură asemănătoare (predicate verbale exprimate prin aceleaşi forme compuse sau predicate nominale de acelaşi fel) se poate omite repetarea elementului comun (verb auxiliar, verb copulativ, nume predicativ), chiar dacă forma nu ar fi identică la repetare:

După ce te-am găzduit, ***te-am ospătat şi cinstit boiereşte,*** *tu, gogemite flăcău în putere, să-i tragi la aghioase...* CARAGIALE, O. II 248.

Altul este al tău suflet,
Alţii ochii tăi acum. EMINESCU, O. I 112.

El nu e deştept, dar ea este.

3. La coordonarea unor propoziţii subordonate de acelaşi fel se poate să nu se repete elementul introductiv (conjuncţie, pronume etc.) care ar fi identic:

După ce feciorul sări de pe capră şi deschise uşa cu geamuri a trăsurii, *se ivi o doamnă ca de douăzeci şi opt de ani.* SLAVICI, O. I 146 (vezi şi mai sus, CARAGIALE, O. II 248).

Mama era o cochetă, rea şi neînduplecată, ***care chinuia pe tata şi-i făcea zile negre pentru orice lucru.*** VLAHUŢĂ, N. 167.

Cînd elementul introductiv al subordonatelor coordonate între ele este o locuţiune conjuncţională, repetarea locuţiunii poate fi înlocuită prin exprimarea numai a elementului de legătură din componenţa ei (mai ales cînd acesta e conjuncţia *că* sau *să*):

Măcar că *eram mai mare decît tine* ***şi c****-am ieşit mai înainte să mă mărit, nu ţi-am jurat să-ţi fiu prietenă pentru totdeauna?* KOGĂLNICEANU, în PR. DRAM. 425.

COORDONAREA COPULATIVĂ

§ **725.** Unitățile sintactice coordonate prezentate de vorbitor ca asociate se numesc copulative.

Numai luna printre ceață
Varsă apelor văpaie
Și te află strînsă-n brațe,
Dulce dragoste bălaie. EMINESCU, O. I 210.

§ **726.** Raportul de coordonare copulativă poate lega două sau mai multe unități sintactice, care în cadrul frazei pot fi :

1. două sau mai multe propoziții principale :

Oamenii mei au sărit șanțul șoselei și, întorcîndu-se ca într-o arie, au început fuga. CAMIL PETRESCU, U. N. 268.

2. două sau mai multe propoziții subordonate, de obicei de același fel :

Sfaturile acestea îl înălțau, mai ales ***că toți băteau în struna lui și-l lingușeau ca pe un stăpîn.*** REBREANU, I. II 15.

3. o parte de propoziție cu o propoziție subordonată, de obicei cu funcțiune corespunzătoare :

Vra să zică ***cu laptele mînzatului și cu făina din sac și cu ce ți-am mai pus eu acolo,*** *o duci tu aceste trei zile.* SADOVEANU, O. X 559.

Mai rar, se pot găsi însă în raport de coordonare copulativă și anumite unități sintactice care nu sînt de același fel :

1. Propoziții subordonate de natură diferită :

Ș-apoi acel unul are atunci în mînă și pîinea și cuțitul și taie ***de unde vrea și cît îi place.*** CREANGĂ, P. 248 (o circumstanțială de loc coordonată cu o circumstanțială modală).

Armă nu port, ***ca să pot fi mai ușor și pentru că simt*** *că de aproape, nu voi putea ucide niciodată.* CAMIL PETRESCU, U. N. 310 (circumstanțială finală coordonată cu o cauzală).

Leagă-mi ***ce știi și cu ce știi,*** *numai să nu mor.* CREANGĂ, P. 55 (completivă directă coordonată cu o circumstanțială instrumentală).

2. O parte de propoziție cu o propoziție subordonată de natură diferită :

Au făcut atîta de fierbinți legăminte că vor da ajutor ***la vreme și cum se cuvine*** *soldaților lîngă care au luptat cot la cot.* CEZ. PETRESCU, O. I. 235 (complement circumstanțial de timp coordonat cu o propoziție modală).

Coordonare copulativă poate exista și între două fraze (vezi § 721) :

Trăsnetul din cer de ar fi căzut nu i-ar fi făcut mai mult rău ca ceea ce i-a făcut citirea acestor vorbe. ***P-aci, p-aci era să moară de mîhnire. Și dacă n-o țineau surorile, își spărgea capul căzînd.*** ANT. LIT. POP. II 276.

PRIN CE SE LEAGĂ ÎNTRE ELE UNITĂȚILE COORDONATE COPULATIVE DIN CADRUL FRAZEI

§ **727.** Unitățile sintactice coordonate copulative din cadrul frazei se leagă între ele prin: a. conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale *și, iar, nu numai (că)... dar (și), nu numai... ci, (și), (pre) cum și, atît... cît și* sau b. prin juxtapunere; c. adeseori raporturile de coordonare copulativă se exprimă prin îmbinarea acestor două procedee.

Spre deosebire de celelalte tipuri de coordonare, coordonarea copulativă are și construcții speciale pentru formele negative, care se realizează cu ajutorul conjuncției *(și) nici (nu... nici, nici... nici)*, popular și cu ajutorul adverbului *necum*.

a. *Stă **și**-așteaptă fără glas.* TOPÎRCEANU, O. I 65.

Focul pîlpîie în sobă,
***Iară** eu pe gînduri cad.* EMINESCU, O. I 105.

*Vizite ca ale dumitale **nu numai că** nu mă supără, **dar** îmi fac chiar mare plăcere.* CARAGIALE, O. VII 511.

***Nu** erau tovarăși **numai** la biserică, **ci**... erau **și** mușteriii lui moș Precu.* SADOVEANU, O. II 575.

*Obișnuiește să se plimbe după-amiaza **atît** cînd e vreme frumoasă, **cît și** cînd plouă.*

*A pretextat că e obosit, **precum și** că se simte rău.*

*Nu mai rîdea, nu mai vorbea, **nici** nu mai ofta **și nici că** spunea cuiva vreodată ce vrea, ce-l mistuie, ce-l doare.* VLAHUȚĂ, N. 127.

*Nu mai putea nici picioarele să și le miște, **necum** să mai tîrască și cărucul cu butoiul de rachiu.* ISPIRESCU, L. 373.

b. *Ea nu mai voia să mănînce, nu se mai gătea, nu mai ieșea la plimbare.* ANT. LIT. POP. II 277.

c. *În lipsa mea băgați de seamă **să fiți cuminți, să vă purtați bine și să îngrijiți de trebile casei.*** ANT. LIT. POP. II 275.

§ **728.** În cea mai mare parte a lor, conjuncțiile copulative pot apărea între orice fel de unități sintactice coordonate. Fac excepție numai *atît... cît și* și *(pre) cum și*, care nu pot lega propoziții principale, ci numai propoziții subordonate sau o parte de propoziție cu o propoziție subordonată (și părți de propoziție, pentru care vezi § 693); *iar* apare mai frecvent între propoziții principale și între fraze. Cea mai frecventă conjuncție copulativă este *și*, care poate apărea:

a. fie numai înainte de ultima unitate sintactică dintr-un lanț de coordonate copulative:

Voi lansa un strigăt de luptă
și de asalt...
. . . .
Împotriva liotii banului,
ce mișună, suduie, scheaună,
se-ascunde, se-aruncă, se cațără,
*țipă **și** țiuie-n spaimă.* BANUȘ, P. 171.

b. fie înaintea fiecărei unităţi (inclusiv prima) dintr-un lanţ de coordonare copulativă :

*Şi-şi făcea ochii dulci, **şi** ofta, **şi**-şi piţigăia glasul, **şi** se mlădia ca o pisică, într-un fel de milogeală dezgustătoare.* VLAHUŢĂ, N. 16.

c. fie înaintea fiecărei unităţi în afară de prima :

*Toţi vorbesc **şi** dau din mîini **ş**-un murmur adînc, ca dintr-un stup, vine pînă în cerdacul cu geamlîc.* SADOVEANU, O. II 536.

Nici, corespondentul negativ al lui *şi*, se foloseşte în acelaşi fel.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIŢIILE COPULATIVE

§ **729.** Coordonarea copulativă nu impune, prin ea însăşi, nici un fel de restricţii în folosirea modurilor şi a timpurilor. De obicei, propoziţiile copulative se construiesc cu acelaşi mod :

— indicativ :

În nopţile căzute la fereastră
Citesc** şi-apoi **adorm** şi **mă-nfior
Şi-un vis frumos, ca pasărea măiastră
*Cu zboru-i alb mă **poartă**-n viitor.* BACONSKY, P. 105.

— conjunctiv :

Nu sîntem carne de ospeţe.
***Să ştie** corbii şi **să-nveţe**.* BANUŞ, P. 128.

— imperativ :

***Nu te teme** de nimic şi **vino** cu mine în această pădure şi **fă** ce ţi-oi zice eu.* ANT. LIT. POP. II 271.

Propoziţiile copulative se pot construi însă şi cu moduri diferite :

1. indicativ şi condiţional :

*Aşa **am procedat** atunci şi tot aşa **aş face** şi acum dacă mi s-ar cere.*

2. imperativ şi conjunctiv :

***Du-te** şi **să vii** repede.*

Nu sînt însă decît foarte rar posibile fraze cu propoziţii copulative dintre care una să aibă predicatul la conjunctiv, iar cealaltă la condiţional.

COORDONAREA DISJUNCTIVĂ

§ **730.** Unităţile sintactice coordonate care sînt prezentate de vorbitor ca excluzîndu-se una pe alta într-o măsură mai mare sau mai mică se numesc disjunctive.

Ţările române ori vor fi unite,
Ori vor fi în parte la străini robite. BOLINTINEANU, P. I 40.

De obicei, coordonarea disjunctivă se stabileşte numai între două unităţi sintactice, dintre care numai una poate fi adevărată într-un moment :

*Ascultă ce-ţi spun eu, **din asta ori moare, ori înnebuneşte.*** VLAHUŢĂ, D. 166.

Se întîlnesc însă destul de des și situații în care coordonarea disjunctivă de acest fel leagă trei sau mai multe unități sintactice:

Un unghi sau e drept, sau e ascuțit, sau e obtuz.

De obicei, cu cît numărul unităților sintactice coordonate disjunctive este mai mare, cu atît opoziția, raportul de excludere reciprocă slăbește, ajungînd să se confunde cu raportul copulativ.

Într-o frază ca aceasta:

Cînd uităm un obiect, o întîmplare, e ***din cauză că am avut interes s-o uităm, sau pentru că ne-a fost dezagreabilă întîmplarea, sau am fi vrut să ascundem obiectul.*** CAMIL PETRESCU, T. III 81, raportul disjunctiv se apropie de cel copulativ tocmai din cauză că există mai multe posibilități.

Raportul disjunctiv poate fi însă apropiat de cel copulativ și atunci cînd unitățile coordonate sînt numai două, dacă nu există obligația de a alege o singură situație:

Doriți să vă hodiniți ori doriți să gustați ceva, *vă rog porunciți.* SADOVEANU, O. XVIII 148. (Răspunsul ar putea fi: *doresc și una și alta* sau *nici una, nici alta.*)

§ **731.** Raportul de coordonare disjunctivă leagă, spre deosebire de coordonarea copulativă, aproape numai unități sintactice de același fel, care au aceeași funcțiune. În frază pot fi legate prin coordonare disjunctivă:

1. propoziții principale:

Ori pe mîndra vamă dă-m,

Ori să stai *să ne luptăm.* PANN, Ș. Ț. II 69.

Ori te poartă *cum ți-e vorba,* ***ori vorbește*** *cum ți-e portul.* Proverb.

2. propoziții subordonate, de obicei de același fel:

Poate ***să ne ajungă cineva din urmă ori să ne întîmpine cineva dinainte.*** CREANGĂ, P. 126.

Bărbatu-meu . . . nu s-a putut plînge ***că l-am înșelat ori că i-am răsipit casa.*** CREANGĂ, P. 4.

3. o parte de propoziție cu o propoziție subordonată, care, de obicei, are în frază o funcțiune identică:

Nimeni nu s-a plîns ***de judecățile*** *lui în vreme de pace* ***ori că-n războaie n-a sărit*** *unde a fost mai greu,* ***însuflețind pe cei cu inima scăzută.*** DELAVRANCEA, O. II 31.

PRIN CE SE LEAGĂ ÎNTRE ELE UNITĂȚILE COORDONATE DISJUNCTIVE DIN CADRUL FRAZEI

§ **732.** a. Coordonarea disjunctivă se exprimă de obicei prin conjuncții.

Cele mai importante conjuncții disjunctive sînt ***ori*** **și** ***sau,*** **singurele care pot exprima raportul disjunctiv în toate aspectele lui, adică de la**

opoziția ireductibilă de excludere reciprocă pînă la simpla alternare **sau** identificare cu raportul copulativ.

Alte conjuncții disjunctive, care exprimă însă numai simpla alternare și leagă de multe ori unități sintactice al căror raport de coordonare se situează la granița dintre coordonarea disjunctivă și cea copulativă, sînt : *aci . . . aci, acum . . . acum, ba . . . ba, cînd . . . cînd, fie . . . fie, fie că . . . fie că.*

Cînd leagă două unități sintactice, *ori* și *sau* pot apărea fie numai între ele, fie, mai frecvent, în fața fiecăreia dintre cele două unități :

Și în jur parcă-mi colindă dulci și mîndre primăveri
***Sau** văd nopți ce-ntind deasupra-mi oceanele de stele.* EMINESCU, O. I 31.

***Ori** părerea mă înșală, **ori** s-a strica vremea . . .* CREANGĂ, P. 265.

*Poporul deștept **sau** se ridică mare, triumfător, și recîștigă independența din afară și libertatea dinlăuntru, **sau** suferă în nemișcare, cerșind dreptul de a trăi de la celelalte nații.* BĂLCESCU, O. I 190.

Cînd sînt legate prin coordonare disjunctivă mai multe unități sintactice, conjuncția poate fi pusă înaintea fiecăreia dintre ele (inclusiv la cea dintîi), între toate unitățile sau numai înaintea celei din urmă (în această ultimă situație primele unități sînt juxtapuse) :

***Ori** îmi dai înapoi calul, **ori** mi-l plătești, **ori** te dau în judecată*

Observații. 1. Conjuncția trebuie să fie aceeași la toate propozițiile : *ori. . . ori, sau . . . sau.* Nu sînt corecte fraze ca :

***Ori** trimite sol la scaunul domniei-mele un boier credincios **sau** să binevoiască măria-ta să ne înțelegem gură în gură.* ISPIRESCU, M. V. 11.

2. Pentru deosebirea de accent dintre *sau* și *ori* cu valoare disjunctivă propriu-zisă și aceleași conjuncții cu valoare apropiată de copulative vezi § 1022.

Celelalte conjuncții disjunctive se folosesc înaintea fiecărei unități :

*Luna **aci** s-arată, **aci** iar se ascunde:*
Abia cîteodată întunericul pătrunde. ALEXANDRESCU, O. 142.

Luntrea . . .
***Cînd** la umbră se dosește, **cînd** s-arată la lumină.* ALECSANDRI, POEZII, 63.

b. În afară de situațiile în care juxtapunerea se combină cu joncțiunea, în sensul că primele unități disjunctive sînt juxtapuse, iar înainte de ultima se folosește o conjuncție, juxtapunerea poate apărea, mai rar, și ca singur mijloc de exprimare a coordonării disjunctive :

***Vrei, nu vrei,** bea, Grigore, agheasmă.*

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIILE DISJUNCTIVE

§ **733.** Propozițiile disjunctive se construiesc cu toate modurile predicative, valoarea modurilor fiind aceeași ca și în propoziții independente. De regulă, predicatele propozițiilor disjunctive stau la același mod :

Nu știu zilele mi-s rele,
*Ori **mă bat** faptele mele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 194.

*Ori **să se revizuiască**, primesc! dar să nu se schimbe nimica; ori **să nu se revizuiască**, primesc! dar atunci să se schimbe pe ici pe colo, și anume în punctele... esențiale.* CARAGIALE, O. VI 133.

Pot apărea însă și moduri diferite:

*Măi bărbate... alege-ți una din două: ori **merg** eu de unde-am venit, ori **alungă**-ți copiii de la casă.* RETEGANUL, P. I 43.

COORDONAREA ADVERSATIVĂ

§ **734.** Unitățile sintactice coordonate care se opun una alteia fără a se exclude se numesc adversative.

Observație. Opoziția dintre unitățile sintactice coordonate adversative se deosebește de opoziția caracteristică coordonării disjunctive prin faptul că nu conține ideea de alegere. Prin raportul de coordonare adversativă se exprimă numai constatarea opoziției dintre stări, acțiuni etc., fără a se exprima gramatical ideea că într-un moment dat numai una este valabilă, posibilă etc.

În raport de coordonare adversativă nu pot sta decît doi termeni, două unități sintactice (una dintre ele putînd însă să aibă o coordonată copulativă, disjunctivă sau conclusivă, vezi § 720):

Mînile mari nu se mai întind, ci atîrnă leneșe. SADOVEANU, O. I 405.

Nu e soare, dar e bine
Și pe rîu e numai fum. COȘBUC, P. I 223.

§ **735.** Raportul de coordonare adversativă poate lega în frază două propoziții principale, două propoziții subordonate sau o parte de propoziție cu o propoziție subordonată. Ca și coordonarea copulativă, coordonarea adversativă poate lega între ele atît unități sintactice subordonate de același fel, cu aceeași funcțiune sintactică în frază, cît și unități cu funcțiuni diferite:

1. propoziții principale:

Vru** s-o scoale și pe muiere, **dar o mai lăsă. PREDA, D. 5.

2. propoziții subordonate, de obicei de același fel:

*Blestemul părinților, **pe care nu-i asculta, ci îi tot necăjea,** a făcut-o să fie gheonoaie.* ISPIRESCU, L. 4.

3. o parte de propoziție cu o propoziție subordonată, de obicei de același fel:

*Și numai iacă îl și vede viind **repede, dar nu așa cum se dusese.*** CREANGĂ, P. 186 (circumstanțial de mod cu o subordonată modală).

Coordonare adversativă poate exista și între fraze (vezi § 721):

După ce atîta vreme
Laolaltă n-am vorbit,
Mie-mi pare că uitarăm
Cît de mult ne-am fost iubit.
***Dar** acum te văd nainte-mi*
Dulce, palidă cum șezi —
Lasă-mă ca altădată

Umilit să-ngenunchez.
Lasă-mă să-ți plîng de milă,
Să-ți sărut a tale mîni... EMINESCU, O. IV 370.

§ **736.** Spre deosebire de coordonarea copulativă și de cea disjunctivă, la coordonarea adversativă găsim o mai mare interdependență între cele două unități și chiar un început de subordonare a celei de-a doua unități față de prima. Apropierea de subordonare se manifestă în faptul că propozițiile adversative nu-și pot schimba locul între ele fără a se modifica sensul (vezi § 998), ceea ce arată că, în frază, cele două propoziții nu sînt absolut egale, precum și în corespondența de sens dintre multe propoziții adversative (cele introduse prin *ci* după o coordonată negativă fac excepție) și subordonatele concesive:

De-abia înserase, ulițele erau însă pustii (NEGRUZZI, S. I 15)
este aproape egal cu *deși de-abia înserase...* (vezi și § 863).

Observație. Apropierea dintre raportul de coordonare adversativă și cel de subordonare concesivă se oglindește și în faptul că se pot găsi adversative legate de concesive:

*Deși eșil diavol, **dar** ți-e ligva goală.* PANN, P. V. I 54.

PRIN CE SE LEAGĂ UNITĂȚILE COORDONATE ADVERSATIVE DIN CADRUL FRAZEI

§ **737.** Unitățile sintactice coordonate adversative se leagă a. cu ajutorul conjuncțiilor *dar, însă, ci, iar, și,* al locuțiunii conjuncționale *numai că* sau b. prin juxtapunere.

a. *El e frumos și tinerel,*
***Dar** e sfios cînd e cu fete.* COȘBUC, P. I 87.
*Știu că trebuie să cobor la gară, **însă** n-o iau într-acolo.* SAHIA, N. 24.
*Să nu te sperii, **ci** să fii gata cu arcul, ca să o săgetezi.* ISPIRESCU, L. 4.
Poate de mult s-a stins în drum
În depărtări albastre,
***Iar** raza ei abia acum*
Luci vederii noastre. EMINESCU, O. I 234.
*Căuta acum un petic ca să i-o cîrpească **și** nu mai găsea.* PREDA, D. 6.
*E deștept, **numai că** nu învață.*
b. ***Era** pe cînd nu s-a zărit,*
***Azi o vedem** și nu e.* EMINESCU, O. I 234.

Observație. În vorbirea populară și regională propozițiile adversative pot fi introduse și prin *decît, fără, numai* și *numai cît:*

*Postelnicul Andronache mi-a vorbit despre fie-mea și nu m-am împotrivit, **decît** l-am făcut să înțeleagă că nu-i voi da-o de soție fără învoirea ei.* FILIMON, O. I 112.

Fetele de la Veza
Nu știu toarce cînepa,
***Făr**-o-ndrugă ca lîna!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 452.
Asta mie mi-o plăcut,

Numai maică-sa n-o vrut;
Asta mie mi-o plăcea,
Numai maică-sa n-o vrea. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 366.
E tare frumoasă. Numai cît nu-i adevărată. AGÎRBICEANU, S. P. 21.

Între diversele conjuncţii adversative există deosebiri de întrebuinţare şi o gradaţie în ce priveşte intensitatea opoziţiei exprimate. Opoziţia cea mai puternică este exprimată de *ci* după o coordonată negativă; *dar* şi *însă* sînt sinonime între ele şi exprimă un grad mediu de opoziţie; *iar* are o valoare adversativă foarte slabă, stînd la limita cu raportul copulativ (vezi şi § 359). *Şi* adversativ poate apărea atît cu valoarea mai puternică a lui *dar* sau *însă*, cît şi cu valoarea mai slabă a lui *iar*.

Observaţie. În limba vorbită *ci* se întrebuinţează astăzi puţin. În limba literară *ci* este înlocuit adesea cu *dar*, în ciuda deosebirii de nuanţă (cf. şi locuţiunea copulativă *nu numai (că)... dar şi* în loc de *nu numai (că)... ci şi*.

Regional, *ci* este adesea înlocuit prin *şi*, ceea ce se explică printr-o confuzie fonetică:
Nu-i la vie, şi-i în casă
Cu paloşul gol pe masă. ALECSANDRI, P. P. 124.
Şi nu-nşiră cum se-nşiră,
Şi cîte-un bob ş-o mărgea. ŞEZ. XIV 184.

§ **738.** Conjuncţiile adversative apar adesea însoţite de adverbe (sau locuţiuni adverbiale) care le întăresc. Se întîlnesc astfel îmbinări ca: *ci dimpotrivă, dar* (sau *însă*) *în schimb, dar* (sau *şi*) *totuşi* (sau *cu toate acestea*).

*Şarlota ta nici a murit,... nici s-a bolnăvit... **ci din împrotivă**, a doua zi s-a aruncat în braţele unui tînăr ofiţer.* NEGRUZZI, S. I 63.

*N-au mirosit duhoarea cocsului, **dar în schimb** fură hrana muncitorilor.* SAHIA, N. 31.

*E adevărat că vagonul din urmă al unui tren se clatină mai mult; **în schimb însă** nu e privelişte mai plăcută, într-o călătorie cu drumul de fier, decît la fereastra din spatele trenului.* CARAGIALE, O. I 293.

*Se întîmplă cîteodată şi mai altfel de cum gîndeşti. Nici lene, nici prostie, nici răutate să nu fie la mijloc, **şi totuşi** sare omului ţîfna din senin din iarbă verde.* DELAVRANCEA, H. T. 129.

Observaţie. La scriitorii din secolul trecut şi în limba vorbită se găsesc şi asocieri de cîte două conjuncţii adversative, *şi însă* sau *dar însă*, care astăzi ne apar pleonastice:

*Un om care iubeşte cu tinereţe pe gingaşa lui soţie, **şi însă** nu o poate vedea.* NEGRUZZI, S. I 56.

Potera l-a-ncunjurat
Şi burduf mi l-a legat,
***Dar** lui **însă** nu-i păsa.* ŞEZ. V 94.

§ **739.** Cînd leagă două propoziţii, raportul de coordonare adversativă are, pe lîngă conjuncţia caracteristică de la a doua propoziţie, şi alte mijloace de exprimare, de întărire, care anunţă conjuncţia încă din prima coordonată.

Astfel sînt:

a. adjective de felul lui *drept*, *adevărat* cu rol de nume predicativ:

Un bou în post mare? — D r e p t, cam ciudat vine,
***Dar** asta se-întîmplă în oricare loc.* ALEXANDRESCU, O. 230.

b. un complement de relație, fie construit cu prepoziția *de* și exprimat prin același cuvînt ca și predicatul:

*Îl durea d e d u r u t; **dară** răbda în piele ca un drac.* ISPIRESCU, B. 252,

fie cu tautologie și cu o intonație specială:

*Oșlobanu, p r o s t, p r o s t, **dar** să nu-l atingă cineva cu cît e negru sub unghie.* CREANGĂ, A. 78.

c. inversiunea subiectului cu predicatul:

*F a c e m a m a plăcinte, **dar** n-are cine le mînca.*

În această situație poate fi vorba și de întrebuințarea afectivă a pronumelui personal subiect:

*Toți erau toropiți de somn, mai cu samă Cocoran, s t ă t e a e l cu ochii holbați, **dar** își tot scăpa capul în jos.* CAMILAR, TEM. 234.

*C e r c a ț i v o i marea cu degetul, **dar** ia! să vedem cum i-ți da de fund?* CREANGĂ, P. 260.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIILE ADVERSATIVE

§ **740.** Propozițiile adversative se pot construi cu toate modurile predicative, ținînd seama de modul la care ar sta verbele cînd propozițiile ar fi independente.

De obicei predicatele ambelor propoziții stau la același mod:

— indicativ:

*Pe dumneata **nu știu** unde te-oi fi văzut, om bun, dar tovarășul dumitale **a** mai **umblat** pe aici.* SADOVEANU, O. XVIII 444.

— imperativ:

***Nu mă omorî**, Făt-Frumos, ci mai bine **dă**-mi drumul în apă.* ISPIRESCU, L. 43.

Se găsesc însă și coordonate adversative cu predicatele la moduri diferite:

***Rămîneți** aci, dar **trebuie** să vă ascunz foarte bine.* ANT. LIT. POP. II 270.

*Te-**aș vîrî** în sîn, dar nu **încapi** de urechi.* CREANGĂ, P. 253.

COORDONAREA CONCLUSIVĂ

§ **741.** Se numește coordonare conclusivă raportul care leagă două unități sintactice dintre care a doua arată o urmare, o concluzie care decurge din acțiunea, starea etc. exprimată de prima. Coordonarea conclusivă se află, din punctul de vedere al dependenței dintre unitățile pe care le leagă, la limita dintre coordonare și subordonare. Faptul se poate vedea din imposibilitatea schimbării locului pe care-l ocupă conclu-

siva față de coordonată și din corespondența de sens dintre propoziția conclusivă și o propoziție subordonată consecutivă.

Măria-sa îi dăduse ș-un pitac; ***deci îl socotea prietin al său.*** SADOVEANU, O. XVIII 117.

§ 742. Coordonarea conclusivă leagă de obicei în frază propoziții principale; rar, se pot găsi însă în raport de coordonare conclusivă și propoziții subordonate (de același fel) sau părți de propoziție cu propoziții subordonate (de același fel).

1. propoziții principale:

Văd eu că-i greu — și de aceea mi-i inima cătrănită. SADOVEANU, O. VII 368.

2. propoziții subordonate:

Țăranii între dînșii vorbesc că și de vor face învoieli cu boierii, la muncă nu vor ieși pînă ce nu li se va împărți moșia Babaroaga care nu-i face trebuință cucoanei ... că ei nu vor mai sta fără pămînt, ***că ei asudă și sîngerează muncindu-l și deci al lor trebuie să fie.*** REBREANU, R. I 293.

Adesea coordonarea conclusivă apare între fraze (vezi § 721):

Dar apoi își aduse aminte că făgăduise a răpi pe fata Genarului, și ceea ce făgăduiește voinicul anevoie o lasă nefăcută. ***Deci se porni*** *și înspre sară ajunse la castelul Genarului ce strălucea în întunerecul serei ca o uriașă umbră.* EMINESCU, L. P. 181.

Împăratul prea-nălțatul
M-a trimis s-adun tot satul,
Să dau știre tuturor
Că el caută în latul
Lumii-acestei p-un ficior,
Ce din toți va fi mai tare,
Mai frumos și mai cuminte.
Deci vă strîngeți mic și mare
Și să țineți bine minte.
Căci se poate, — cine știe,
Că la voi prin sat să fie
Voinicel a-i fi pe plac
Să-i dea fata de soție. EMINESCU, L. P. 144.

PRIN CE SE LEAGĂ ÎNTRE ELE UNITĂȚILE COORDONATE CONCLUSIVE DIN CADRUL FRAZEI

§ 743. Coordonarea conclusivă se realizează a. cu ajutorul conjuncțiilor și locuțiunilor conjuncționale *deci, dară, așadar, prin urmare, de aceea, în concluzie, în consecință, (care) va să zică, și* (singur sau în combinație cu *deci, de aceea, prin urmare* etc.) și b. prin juxtapunere.

a. În limba literară conjuncția cea mai folosită este *deci*:

S-a dus amorul, un amic
Supus amîndurora,
Deci *cînturilor mele zic*
Adio tuturora. EMINESCU, O. I 184.

Conjuncţia *dar* (sau *dară*) se foloseşte pentru exprimarea raportului conclusiv mai rar şi numai în mijlocul propoziţiei :

Vom spune cît e de frumoasă viaţa,
Cîmpul, oraşul, nopţile şi zorii;
. . . .
Vom spune **dar** *cît de frumoasă-i lumea.* BANUŞ, P. 162—163.

Iar tovarăşului dumitale i se cuvin patru lei, fiindcă patru bucăţi de pîne a avut de întrecut. Acum **dară**, *fă bine de înapoieşte un leu tovarăşului dumitale.* CREANGĂ, O. 161.

Mai des decît *dar* se foloseşte *aşadar:*

Munca pe om niciodată nu-l lasă a flămînzi,
. . . .
Aşadar, *d-aci-nainte să nu şedem lenevoşi.* PANN, P. V. II 91.

Observaţie. Adverbul *aşa*, care intră în compunerea lui *aşadar*, poate avea şi singur sens conclusiv:

Tocmai în ziua aceea bucătarii curţii se îmbătaseră... **Şi aşa**, *rugată fiind cu stăruinţă, se apucă şi ea de găti nişte bucate înfricoşate.* ISPIRESCU, L. 23.

Locuţiunea conclusivă *care va să zică* se foloseşte în limba vorbită :

Un sfert de ceas pînă la hanul lui Mînjoală... de-acolea, pînă-n Popeştii-de-Sus, o poştie: în buiestru potrivit un ceas şi jumătate... Buiestraşu-i bun... dacă-i dau grăunţe la han şi-l odihnesc trei sferturi de ceas... merge. **Care va să zică**, *un sfert şi cu trei, un ceas, şi pînă-n Popeşti, unul şi jumătate, fac două şi jumătate.* CARAGIALE, O. I 139.

Conjuncţia *şi* se foloseşte cu valoare conclusivă mai rar singură :

Mi-a fost milă **şi** *l-am ajutat.*

Ea apare însă des asociată cu *deci, de aceea* sau alte elemente conclusive (vezi exemple la § 742).

b. *Văduva e o femeie care ştie să ţie piept nevoilor;* **să iau o văduvă.** SADOVEANU, O. I 372.

Ţine, frate, partea dumitale şi fă ce vrei cu dînsa. Ai avut două pîini întregi, **doi lei ţi se cuvin.** CREANGĂ, O. 159.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIŢIILE CONCLUSIVE

§ **744.** Propoziţiile conclusive se pot construi cu toate modurile predicative (care se folosesc la fel ca în propoziţiile independente). Nu este obligatorie folosirea aceluiaşi mod în ambele coordonate. Foarte frecvent apare în propoziţia a doua modul imperativ sau conjunctivul hortativ, întrucît concluzia echivalează adesea cu un îndemn sau cu o hotărîre (vezi exemplul din EMINESCU, L. P. 144 de la § 742, CREANGĂ, O. 161, PANN, P. V. II 91 şi SADOVEANU, O. I 372 de la § 743).

BIBLIOGRAFIE

1. MIOARA AVRAM, *Observaţii asupra coordonării*, în SG II, p. 151—159.
2. G. BELDESCU, *Coordonare simplă, complexă şi contextuală*, în LR IX (1958), nr. 3, p. 19—38.
3. AL. GRAUR, *Pentru o sintaxă a propoziţiilor principale*, în SG I, p. 129—134.

SUBORDONAREA

NOŢIUNI GENERALE

§ 745. Subordonarea este raportul sintactic existent între doi termeni dintre care unul îl determină pe celălalt, depinde de el din punct de vedere gramatical. În cadrul frazei, cei doi termeni ai raportului de subordonare sînt propoziţia r e g e n t ă (cea care este determinată) şi propoziţia s u b o r d o n a t ă (cea care determină).

Regentă poate fi atît o propoziţie principală, cît şi o propoziţie care la rîndul ei este subordonată alteia :

A fost o primăvară *cum n-am apucat niciodată alta.* SADOVEANU, O. XVI 403 (propoziţie principală regentă).

Cine-ar putea/să spună/
Cîţi secoli au trecut
De-o lună/,
De cînd nu te-am văzut?... TOPÎRCEANU, O. I 83

(trei propoziţii regente, dintre care numai prima e principală : a doua e subordonată faţă de prima şi regenta celei de-a treia, a treia e subordonată faţă de a doua şi regenta celei de-a patra).

O b s e r v a ţ i i. 1. Termenii *propoziţie regentă* şi *propoziţie principală* nu sînt deci echivalenţi, atît pentru cele arătate aici, că nu orice regentă este principală, cît şi pentru că nu orice principală este regentă (există principale independente şi principale coordonate). Un termen echivalent pentru regentă este termenul *propoziţie supraordonată.*

2. Pentru *propoziţia subordonată* se foloseşte şi termenul *propoziţie secundară,* care este perfect echivalent, dar prezintă unele inconveniente: pe lîngă faptul că poate crea ideea unei opoziţii numai faţă de principală, e mai greu de folosit în construcţii care ar trebui să precizeze de cine depinde propoziţia respectivă.

Din punct de vedere strict gramatical, propoziţiile subordonate depind direct de un anumit cuvînt din cadrul propoziţiei regente. Cele mai multe depind astfel direct de verb, ceea ce se oglindeşte şi în definiţiile lor, care vorbesc de „acţiunea" din propoziţia regentă, dar se pot referi la întreg conţinutul propoziţiei regente şi pot fi legate chiar de o parte secundară a regentei, care determină într-un fel oarecare acţiunea. În fraza :

Seara făcură de mîncare într-o groapă adîncă, să nu se vadă lumina focului. GALACTION, O. I 297,

subordonata finală nu arată scopul determinant al acțiunii propriu-zise (*făcură de mîncare*) din regentă, ci explică de ce s-a făcut de mîncare într-o groapă adîncă și nu într-un loc deschis.

CORESPONDENȚA DINTRE PROPOZIȚIILE SUBORDONATE ȘI PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE

§ **746.** Propoziția subordonată este o propoziție care depinde din punct de vedere gramatical de altă propoziție, îndeplinind, în formă de propoziție, funcțiunea unei părți de propoziție a regentei. Propozițiile subordonate corespund deci, în planul frazei, părților de propoziție și această corespondență se oglindește în înseși denumirile lor : propoziția subiectivă corespunde subiectului, atributiva corespunde atributului, completiva directă corespunde complementului direct, propozițiile circumstanțiale de diferite feluri corespund complementelor circumstanțiale etc. ; propoziția predicativă nu corespunde însă chiar predicatului, ci numai numelui predicativ din cadrul unui predicat nominal. Subcategoriile distinse în cadrul diverselor propoziții subordonate corespund și ele de cele mai multe ori cu cele ale părților de propoziție respective : ca și atributele, propozițiile atributive pot fi izolate și neizolate, există atributive circumstanțiale așa cum există atribute circumstanțiale, există propoziții apozitive cu aceeași situație specială în cadrul atributivelor pe care o are și apoziția în cadrul atributelor. Cuvintele din regentă determinate de o subordonată sînt aceleași ca și la partea de propoziție corespunzătoare : atributiva, de exemplu, determină, ca și atributul, un substantiv, un pronume sau alt echivalent. Propoziția predicativă apare pe lîngă aceleași verbe copulative ca și numele predicativ, și, tot ca la numele predicativ, verbul copulativ poate lipsi.

Corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție este un fenomen cu importante consecințe de ordin practic : definiția și descrierea categoriilor propozițiilor subordonate poate face mereu apel la elementele corespunzătoare de la părțile de propoziție. Din punct de vedere teoretic, acest fenomen este important pentru că evidențiază caracterul sistematic al limbii ; în același timp, el explică și lipsa deosebirii dintre propoziție și frază în ce privește gradul de complexitate a conținutului exprimat (întrucît propoziția subiectivă este echivalentă cu un subiect, fraza formată dintr-o principală regentă și o subiectivă exprimă aceeași judecată ca și o propoziție cu subiect).

Corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție are însă și unele limite, există și deosebiri între aceste două feluri de unități sintactice.

O primă deosebire o constituie faptul că, în timp ce subiectul și predicatul ca părți de propoziție sînt părți principale, propoziția subiectivă și propoziția predicativă nu sînt propoziții principale, ci propoziții secundare, subordonate. De aceea, dacă părțile de propoziție puse la un loc constituie o propoziție, propozițiile subordonate îmbinate între ele nu pot constitui o frază fără prezența unei propoziții principale. Se poate spune că „predicativitatea” unei fraze se realizează prin propozițiile principale.

Corespondență există între specii de propoziții în ansamblu și părți de propoziție, dar nu orice construcție în parte se poate realiza în ambele feluri. De exemplu, conținutul propoziției circumstanțiale de loc din fraza :

*Merge **unde îl duce curentul***

nu poate fi redat printr-un complement de același fel, după cum conținutul complementului indirect...

*Rolul lor constă **în a arăta**...*

nu poate fi redat printr-o propoziție. Că nu e vorba aici de superioritatea sau de inferioritatea propoziției subordonate sau a părții de propoziție la speciile respective se poate vedea din faptul că asemenea situații se întîlnesc și la aceeași specie ; propoziția circumstanțială de mod din fraza :

*Face **cum i-a arătat mama***

nu poate fi redată printr-un complement, dar nici complementul circumstanțial de mod din :

*Cîntă **încet***

nu poate fi redat printr-o propoziție.

Uneori există deosebiri de sferă între posibilitățile unei construcții în ansamblu față de cealaltă. Astfel, propoziția consecutivă este mult mai bine reprezentată decît complementul consecutiv, care se limitează la cîteva expresii încadrate la complementul circumstanțial de mod. Datorită acestei situații, numărul propozițiilor subordonate este mai mare cu 1 decît acela al părților de propoziție.

Propoziția condițională, concesiva și opozițională sînt mult mai bine reprezentate decît complementele corespunzătoare. În schimb, complementul instrumental, sociativ, de agent și mai ales cel de relație sînt mai bine reprezentate decît propozițiile corespunzătoare.

Din punctul de vedere al modului de exprimare, propozițiile subordonate se deosebesc în multe privințe de părțile de propoziție corespunzătoare. De obicei construcția propozițiilor introduse prin conjuncții și unele adverbe nu are nici o legătură cu prepozițiile folosite la părțile de propoziție. Uneori însă și la cuvintele ajutătoare se manifestă legătura dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție : pe de o parte la folosirea pronumelor și a unor adverbe cu aceleași prepoziții ca la părțile de propoziție corespunzătoare (vezi prepoziția *cu* la propoziția instrumentală și la cea sociativă, *de* sau *de către* la cea de agent), pe de alta la locuțiunile conjuncționale care au ca element de bază o prepoziție (de exemplu : *pentru că — pentru; pe lîngă că — pe lîngă*) sau au formație asemănătoare cu o locuțiune prepozițională (de exemplu : *din cauză că — din cauza* sau *din cauză de; în caz că — în caz de*).

LEGĂTURA DINTRE REGENTĂ ȘI SUBORDONATĂ

§ **747.** În raportul de subordonare, propoziția subordonată este termenul care depinde total de celălalt termen, de propoziția regentă. Dar și propoziția regentă, chiar dacă e principală, este adesea strîns legată de subordonata ei.

Există propoziţii regente care sînt „insuficiente" din punct de vedere gramatical sau lexical pentru a realiza o comunicare fără întregirea printr-o subordonată. În această situaţie sînt, de exemplu, orice regentă a unei subiective sau a unei predicative şi cu atît mai mult o propoziţie redusă la un verb copulativ care e în acelaşi timp regentă a unei subiective şi a unei predicative sau orice regentă care are ca predicat un verb de modalitate sau de aspect (vezi şi § 718 B pct. 2) :

Cine rîde la urmă ***rîde mai cu folos.*** ISPIRESCU, L. 36.

Dar ce e mai frumos e că n-am sfanţ, monşer. CARAGIALE, O. II 46.

Lişiţele-ncep *să strige*
Ca de mama focului. TOPÎRCEANU, O. I 100.

Strînsa legătură dintre regentă şi subordonată poate duce şi la unele modificări în cadrul regentei : folosirea corelativelor în regentă, transmiterea negaţiei de la subordonată la predicatul regentei sau influenţarea aceluiaşi predicat în ce priveşte modul.

CATEGORII DE PROPOZIŢII SUBORDONATE

§ **748.** Propoziţiile subordonate se pot clasifica în două grupe mari : subordonate necircumstanţiale (subiective, predicative, atributive, completive directe, indirecte şi de agent şi predicative suplimentare) şi subordonate circumstanţiale (toate celelalte : de loc, de timp, de cauză, de scop, de mod, consecutive, instrumentale, sociative, de relaţie, condiţionale, concesive, opoziţionale, cumulative şi de excepţie). Gruparea aceasta are în vedere unele caracteristici comune de formă şi de conţinut.

O deosebire între cele două categorii de propoziţii subordonate priveşte felul lor de identificare, de definire. Existenţa subordonatelor necircumstanţiale este legată de obicei de un anumit element regent şi cu ajutorul acestuia pot fi identificate; interesează aici, de exemplu, caracterul copulativ al verbului, tranzitivitatea, diateza. De aceea, subordonatele necircumstanţiale pot să nu aibă mijloace de construcţie specifice fiecăreia, întrucît, construite exact în acelaşi fel, au valori diferenţiate după natura elementului regent. Exemple :

— cu conjuncţia *că:*

Se crede ***că va veni*** (subiectivă).
Credinţa mea e ***că va veni*** (predicativă).
Credinţa ***că va veni*** *mă face să rămîn* (atributivă).
Cred ***că va veni*** (completivă directă).
Sînt încredinţat ***că va veni*** (completivă indirectă).

— cu un pronume cu prepoziţie :

Dorul ***de cine bănuieşti*** *mă aduce aici* (atributivă).
Mi-e dor ***de cine bănuieşti*** (completivă indirectă).
Scrisoarea a fost trimisă ***de cine bănuieşti*** (completivă de agent) etc.

Subordonatele circumstanţiale se identifică prin conţinutul lor, care este mai puţin abstract, şi prin mijloace de construcţie specifice (deşi şi aici există multe elemente de construcţie cu valori multiple, diversele

raporturi au de obicei şi cîte un element specific prin care se poate verifica interpretarea dată). La aceste subordonate natura elementului regent contează mult mai puţin, de aceea după aceeaşi regentă pot apărea subordonate foarte diferite, deosebite prin elementul introductiv:

Vin ***unde-mi spui*** (de loc).
Vin ***cînd îmi spui*** (de timp).
Vin ***pentru că-mi spui*** (de cauză).
Vin ***ca să-mi spui*** (de scop).
Vin ***după cum îmi spui*** (modală).
Vin ***dacă-mi spui*** (condiţională).
Vin ***deşi nu-mi spui*** (concesivă).

Poate exista cumul de valori, nuanţe mixte în cadrul subordonatelor circumstanţiale (de exemplu: o propoziţie condiţională cu nuanţă temporală sau o cauzală cu nuanţă temporală etc.) sau între subordonatele necircumstanţiale şi cele circumstanţiale (cf. atributivele circumstanţiale, completivele indirecte cu nuanţă circumstanţială), dar nu şi în cadrul subordonatelor necircumstanţiale.

Observaţie. Între propoziţia completivă directă şi cea indirectă există un tip nediferenţiat clar, mai greu de încadrat, dar nu cu nuanţe mixte.

§ **749.** Propoziţiile subordonate necircumstanţiale sînt, în general, strîns legate de regentă în ce priveşte conţinutul: în această situaţie sînt mai ales propoziţiile subiective şi predicative, ale căror regente sînt chiar insuficiente, dar şi completivele directe, indirecte şi de agent; mai puţin legate de regentă sînt unele atributive (se deosebesc aici atributivele izolate de cele neizolate).

O trăsătură comună referitoare la formă este aceea că toate tipurile de propoziţii subordonate necircumstanţiale se construiesc în largă măsură cu pronume şi adjective pronominale (cu relative şi nehotărîte toate cele şapte specii de subordonate necircumstanţiale; cu interogative toate cu excepţia completivei de agent), ceea ce la subordonatele circumstanţiale se întîlneşte în general mult mai rar. Cele mai multe dintre ele se construiesc şi cu adverbe relativ-interogative sau nehotărîte şi cu conjuncţii, care, pe lîngă faptul că sînt aceleaşi la toate, se caracterizează prin conţinutul foarte abstract (cf. *că, să, ca să*).

O problemă comună specifică pentru propoziţia subiectivă, predicativă, atributivă, completiva directă şi indirectă este problema categoriei propoziţiilor interogative indirecte existente în cadrul acestor propoziţii. Propoziţiile interogative indirecte formulează o întrebare ca şi propoziţia interogativă directă, dar o întrebare care nu aşteaptă răspuns, fiind subordonată unui element regent cu sens de „informare" sau de „îndoială, ezitare"; ele sînt deci interogative pentru că formulează o întrebare, dar indirecte pentru că sînt subordonate (de aceea nici nu au intonaţie interogativă şi în scris nu se marchează prin semnul întrebării). Spre deosebire de celelalte feluri de propoziţii subiective, predicative, atributive, completive directe şi indirecte, propoziţiile interogative indirecte depind deci numai de elemente regente care au sens de informare (în ambele sensuri: comunicarea şi primirea unei informaţii)

sau de îndoială : în prima categorie intră verbe şi substantive ca *a întreba, a cerceta, a povesti, a afla, a şti, întrebare, problemă, chestiune* etc. ; în a doua *a se îndoi, a ezita, a se gîndi, a fi de mirare* etc. Propoziţiile interogative indirecte sînt frecvente printre subiective şi completivele directe, mai puţin printre completivele indirecte ; la predicative şi la atributive sînt rar întîlnite. Ca orice interogative, interogativele indirecte pot fi parţiale sau totale : cele parţiale se construiesc exact la fel ca interogativele directe parţiale (cu pronume, adjective pronominale sau adverbe pronominale interogative), pe cînd cele totale au o construcţie deosebită, cu conjuncţiile *dacă* sau *de*. (Pentru întreaga problemă a interogativelor indirecte vezi şi § 470—471.)

Observaţie. Regional şi popular, atît la cele parţiale, cît şi la cele totale, apare uneori conjuncţia *că* înaintea elementului interogativ, probabil din nevoia de a se sublinia caracterul subordonat al interogativei, legătura ei cu regenta.

Probleme comune numai propoziţiei completive directe şi indirecte sînt, ca şi pentru complementele corespunzătoare (vezi § 596), dificultatea definirii şi a delimitării în unele situaţii (după verbe care pot fi şi tranzitive şi intranzitive, cînd propoziţia nu are un element formal specific) şi posibilitatea reluării sau a anticipării acestor subordonate printr-o formă neaccentuată a pronumelui personal aşezată pe lîngă verbul regent.

§ **750.** Propoziţiile subordonate circumstanţiale se caracterizează printr-o mare bogăţie a mijloacelor de construcţie, între care pe primul loc stau conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale, apoi adverbele relative şi nehotărîte (construcţia cu pronume e mai rară, cu excepţia circumstanţialelor instrumentale şi sociative, care se construiesc numai sau aproape numai cu pronume). Elementele conjuncţionale au în general un sens mai concret şi mai specific decît cele folosite la subordonatele necircumstanţiale.

O problemă de conţinut pe care o pun unele propoziţii subordonate circumstanţiale este problema subordonării indirecte. Există situaţii în care unele propoziţii circumstanţiale nu sînt subordonate direct faţă de propoziţia în a cărei tovărăşie apar : adevărata regentă lipseşte şi subordonatele respective apar însoţind o propoziţie care presupune existenţa regentei „logice" a acestor subordonate. Astfel, în fraza :

De-ar mai veni vara, să se mai joace şi pe-afară ; că m-am săturat de ei ca de mere pădureţe. CREANGĂ, A. 38,

există o propoziţie principală *de-ar mai veni vara* şi două subordonate circumstanţiale — o finală şi o cauzală. Din punct de vedere gramatical ambele circumstanţiale sînt subordonate primei propoziţii. Ca înţeles însă, e clar că ele nu arată scopul şi cauza acţiunii din propoziţia *de-ar mai veni vara*, ci scopul şi cauza pentru care este formulată această propoziţie, scopul şi cauza „dorinţei" de a veni vara ; circumstanţiala finală şi circumstanţiala cauzală din această frază sînt deci subordonate indirect faţă de propoziţia *de-ar mai veni vara* (care din punct de vedere logic trebuie înţeleasă drept completivă directă a unui verb de dorinţă subînţeles).

În situații de acest fel apar mai ales propozițiile cauzale și finale după un verb la imperativ:

*Las-o-ncolo, **că nu mai era bună de nimic.*** PREDA, D. 8.

*Nu da așa de iute din mîni, **să nu ți se întîmple vrun năcaz!*** SADOVEANU, O. VII 524.

Un aspect al subordonării indirecte îl constituie subordonatele circumstanțiale incidente lipsite de regentă și de legătura gramaticală cu comunicarea în care apar (vezi § 967).

PROPOZIȚII SUBORDONATE CU MAI MULTE REGENTE

§ **751.** O propoziție regentă poate avea mai multe subordonate, care pot fi coordonate între ele sau independente una de alta.

Dar și o propoziție subordonată se poate găsi în situația de a avea mai multe regente. Aceasta se întîmplă atunci cînd două sau mai multe regente coordonate între ele au o complinire comună:

*Cinstite jupîne, grăi el, **domniei-tale** nu se poate și nici nu se cuvine **să-ți ascund** ce este.* SADOVEANU, O. XIII 325.

(Propoziția subiectivă *să-ți ascund domniei-tale* determină aici nu numai pe *se cuvine,* ci și pe *se poate.*)

În asemenea construcții se poate ajunge chiar ca subordonata să aibă valori diferite după cum e raportată la una din cele două regente. Astfel, în fraza:

Ah! cui ar fi trecut prin gînd
Ș-ar fi crezut vrodată
Că mulți lipsi-vor în curînd
Din mîndra noastră ceată! ALECSANDRI, P. III 438,

subordonata *că mulți lipsi-vor...* este completivă directă față de regenta *ar fi crezut vrodată* și subiectivă față de *cui ar fi trecut prin gînd.* (Este o subordonată necircumstanțială, a cărei natură depinde de natura elementului regent, vezi § 748.)

PRIN CE SE LEAGĂ O PROPOZIȚIE SUBORDONATĂ DE REGENTA EI

§ **752.** Propozițiile subordonate se leagă de regentă prin conjuncții, adverbe pronominale relativ-interogative sau nehotărîte, pronume sau adjective pronominale relativ-interogative sau nehotărîte; ele pot fi și numai juxtapuse față de regenta lor. Exemple:

a. printr-o conjuncție (simplă sau compusă) sau printr-o locuțiune conjuncțională:

*Se roagă **să-i deie și lui ceva de mîncare.*** CREANGĂ, P. 143.

*Îmi apăs șapca pe ochi și mă rezem cu ochii mijiți, **ca și cum** m-aș așeza pe somn.* CARAGIALE, O. II 106.

b. printr-un adverb pronominal relativ-interogativ sau nehotărît:

El plecat-au dintr-un loc
***Unde** iarba, **cînd** răsare,*
Sub o arşiţă de foc
Se usucă şi dispare. ALECSANDRI, P. III 362.

***Unde** s-a dus nu se ştie.* SADOVEANU, O. XVI 348.

În cale
Ţi-am umblat şi-n deal şi-n vale
*Şi-**orişiunde** te-am ştiut.* COŞBUC, B. I. 12.

c. printr-un pronume sau adjectiv pronominal relativ-interogativ sau nehotărît:

*Hanul lui Haramin se afla aşezat la o răspîntene de drumuri **care** apucau spre Roman şi Piatra.* SADOVEANU, O. XVIII 8.

*Mă gîndesc **ce**-i de făcut*
S-o feresc de neştiut. ARGHEZI, V. 577.

***Orice** sume ar fi trecut prin mînă-i, el tot nefericit ar fi fost.* CARAGIALE, O. III 8.

d. prin juxtapunere:

***Zic zece**, tu taie una.* NEGRUZZI, S. I 249.

§ **753.** Între cele trei mijloace de joncţiune – cu conjuncţii, adverbe sau pronume – există deosebiri în privinţa rolului lor sintactic. În timp ce conjuncţiile au numai rol de elemente de legătură şi nu pot fi părţi de propoziţie, pronumele şi adjectivele pronominale au totdeauna un dublu rol: sînt şi elemente de joncţiune, dar şi părţi de propoziţie în cadrul subordonatei introduse. De exemplu, în fraza:

Vîntul e copil zburdalnic fără milă, nici mustrare,
***Care**-mpinge-n rea furtună toate vasele pe mare.* ALECSANDRI, P. III 145,

pronumele relativ *care* face legătura între subordonata atributivă şi regenta ei, iar în cadrul atributivei are funcţiune de subiect.

Adverbele au o situaţie intermediară. Cele mai multe dintre ele (totdeauna cele interogative şi nehotărîte, dar şi cele relative cu valoare propriu-zis adverbială) au, ca şi pronumele, un dublu rol: sînt elemente de joncţiune, dar şi părţi de propoziţie. De exemplu, în:

*Spus-a **încotro** se duce?* SADOVEANU, O. XIII 830,

adverbul *încotro* introduce completiva directă (interogativă indirectă), iar în cadrul ei este complement circumstanţial de loc. Unele adverbe relative însă ajung să se transforme în adevărate conjuncţii; în aceste situaţii ele pierd legătura cu sensul lexical specific al adverbului şi nu mai au nici rol de parte de propoziţie. Aşa e *cum* în propoziţii temporale, *unde* în propoziţii cauzale etc.:

***Cum** mureau amurgurile, tunurile s-auzeau mai tare.* CAMILAR, N. I 3.

Adverbele pot introduce subordonate nu numai singure, ci şi cu prepoziţii. Pronumele pot fi şi ele însoţite de prepoziţii.

*Eu viu **de unde** nimeni nu mai vine. . .* TOPÎRCEANU, O. I 137.

Sufletul meu îşi mai aduce-aminte
*Şi-acum şi nencetat **de ce**-a trecut.* ARGHEZI, V. 56.

În felul acesta propoziţiile subordonate folosesc şi mijloace de joncţiune specifice părţilor de propoziţie, cu deosebirea că aici prepoziţiile sînt un element secundar, însoţitoare ale adverbelor sau pronumelor. Folosirea prepoziţiilor la adverbele şi pronumele care introduc subordonate este dictată uneori de raportul cu regenta, alteori de rolul adverbului sau pronumelui în cadrul subordonatei.

Pronumele şi adjectivele pronominale care introduc subordonate pot apărea în diverse forme flexionare, iar la genitiv pot fi însoţite sau nu de articol genitival. Uneori forma pronumelui corespunde şi rolului lui de element introductiv şi rolului lui de parte de propoziţie în subordonată; de exemplu, atunci cînd introduce o subiectivă în cadrul căreia are funcţiune de subiect, pronumele stă în mod normal în cazul nominativ sau dacă introduce o completivă directă în cadrul căreia e complement direct stă în mod normal în cazul acuzativ. Cînd însă între cele două roluri sintactice există o contradicţie, forma pronumelui se poate orienta fie după rolul subordonatei faţă de regentă şi atunci ea nu corespunde cu rolul pronumelui în subordonată:

Carte frumoasă, cinste ***cui*** *te-a scris.* ARGHEZI, V. 47,

fie după rolul pronumelui în subordonată şi atunci ea nu corespunde cu rolul subordonatei faţă de regentă:

E, lasă!
Că de-o fată ***cui****-i pasă*
Nu să ia după părut! COŞBUC, B. I. 13.

§ **754.** Analiza unei fraze cu propoziţii subordonate depinde adesea de felul cum sînt considerate unele elemente de legătură. Probleme de acest fel pun, pentru pronume, *cel ce*, iar pentru conjuncţii (locuţiuni conjuncţionale) îmbinări ca *în ciuda faptului că, pentru motivul că* etc.

Cel ce este un pronume relativ nesudat perfect (vezi § 165). Dacă e considerat în bloc pronume relativ compus, atunci el poate apărea ca element introductiv al unor subordonate de diferite feluri, echivalent cu *cine, ce* (subiective, completive directe, indirecte şi de agent, circumstanţiale sociative etc.); dacă *cel* e considerat pronume demonstrativ separabil, atunci el face parte din regentă, iar subordonata introdusă prin *ce* nu poate fi decît atributivă faţă de acest demonstrativ.

O b s e r v a ţ i e. Datorită faptului că situaţia lui *cel ce* nu este încă rezolvată, el nu a fost folosit în descrierea propoziţiilor subordonate în nici un sens. Forma feminină cu valoare neutră *ceea ce* este însă mai bine sudată şi ea a fost analizată totdeauna în bloc ca un element de joncţiune.

În privinţa îmbinărilor care ca înţeles se apropie de locuţiunile conjuncţionale, situaţia este aceeaşi ca şi pentru locuţiunile prepoziţionale la părţile de propoziţie (vezi § 514; acestea trebuie avute în vedere şi pentru analiza frazei, cînd după ele urmează pronume relativ-interogative sau nehotărîte). Îmbinări ca *pentru motivul că, în ciuda faptului că, cu condiţia că* pot constitui mijloace echivalente, pe planul frazei, cu conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale propriu-zise (de cauză, concesie sau condiţie), dar ele sînt analizabile în unităţi de frază separate: un com-

plement de cauză *(pentru motivul)*, de concesie *(în ciuda faptului)* sau de condiție *(cu condiția)* în regentă + o atributivă introdusă prin *că*. Cu atît mai mult se impune o asemenea analiză atunci cînd intervin și nuanțe lexicale negramaticalizate pentru o anumită subordonată, cum se întîmplă la îmbinări ca ***sub pretextul că, avînd în vedere că*** etc.

§ 755. Probleme în parte asemănătoare se pun și pentru unele subordonate cu corelative în regentă.

Propozițiile subordonate pot avea în regentă un cuvînt corelativ, care are de obicei rolul de a sublinia raportul respectiv, de a atrage atenția asupra subordonatei, iar alteori numai rolul de legătură între subordonată și regentă :

***Fiindcă** nu ești atent, d e a c e e a nu știi.*

***Dacă** nu mai avem nici o pricină de întîrziere și putem porni către ținta pe care o avem, a t u n c i ieșirea noastră nu se va face cu alai, nici ziua și **chiar dac**-ar ști-o prietenii gospodari de la Dăvideni, a p o i află că noi poftim să nu fie dumnealor de față cînd ne-om încălăra.* SADOVEANU, O. XVIII 110.

Corelativele pot fi adverbe și locuțiuni adverbiale, conjuncții coordonatoare și pronume demonstrative.

a. Adverbe și locuțiuni adverbiale :

***De**-ar iubi bădița zece,*
De dorul meu t o t nu-i trece. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 154.

Foarte des se folosesc cu rol de corelativ adverbe pronominale demonstrative (care corespund de obicei unui adverb relativ în subordonată : *unde... acolo, cînd... atunci* etc.) sau locuțiuni adverbiale în componența cărora intră un pronume demonstrativ (*de aceea, cu toate acestea* etc.). În mod excepțional corelativul poate fi același cu elementul introductiv (relativ) al subordonatei : la propoziția temporală în construcția *cum... cum* și la propoziția modală de măsură progresivă în construcția *de ce... de ce*.

Corelativele adverbiale pot apărea atît înaintea subordonatei, cît și după ea. Cînd corelativul precedă subordonata, el poate fi așezat imediat înaintea elementului introductiv al subordonatei, încît ajunge să formeze corp comun cu acesta. În asemenea situații este uneori greu de hotărît dacă avem a face cu un corelativ urmat de un element conjuncțional sau de o locuțiune conjuncțională (*așa cum, atunci cînd* etc.).

b. Conjuncții coordonatoare singure sau însoțite de adverbe :

*O sută de ani **să** mă fi lăsat și n-aș fi ghicit.* SADOVEANU, O. VII 678.

*Mort **d**-ar fi cineva și t o t îl deșteptați.* ISPIRESCU, L. 215.

Corelativele coordonatoare apar la propozițiile subordonate cu sens apropiat de coordonare (vezi § 710). Ele se întrebuințează numai cînd subordonata precedă regenta, avînd rolul unui element de legătură, de trecere de la subordonată la regentă. Folosirea conjuncțiilor coordonatoare singure drept corelative, poate cu excepția lui *și*, reprezintă o construcție învechită (cf., la concesive, tipul *deși... dar, deși... însă* etc.). De obicei se asociază o conjuncție cu un adverb : la concesive *și totuși*, la cumulative *dar și, dar nici* etc.

c. Pronume demonstrative:

Cine zice ă l a e.

Cu ce mă hrăniți, c u a c e e a am să vă hrănesc. CREANGĂ, A. 109.

Pronumele demonstrative corespund unui pronume relativ în subordonată. Construcțiile de acest fel pot fi interpretate în două feluri din punctul de vedere al subordonatei: 1. subordonata are funcțiunea indicată de raportul cu regenta făcînd abstracție de demonstrativul de acolo (în exemplele de mai sus: prima subiectivă, iar a doua instrumentală) și în acest caz pronumele demonstrativ este sau corelativ, sau apoziție; 2. subordonata este atributivă determinînd pronumele demonstrativ din regentă. Într-adevăr, dacă subordonata este precedată de regentă, ea devine atributivă. Pusă însă înainte, e mai greu să fie considerată atributivă, cu atît mai mult atunci cînd în subordonată se folosește pronumele relativ *cine* (care nu introduce atributive decît în forma *cui* sau cu prepoziție) sau cînd accentul frazei scoate în evidență corelația. Această corelație este analogă cu cea întîlnită între adverbe demonstrative și relative (vezi punctul a) în tipul *Unde prindea omul, acolo îl ocăra.* SLAVICI, N. I 16.

Corelativele au un rol important în marcarea unor raporturi sau nuanțe sintactice cu formă nespecifică. De exemplu, prezența corelativului *totuși* în regenta unei atributive marchează faptul că atributiva este circumstanțială cu nuanță concesivă:

El, care e bolnav, t o t u ș i a venit.

Într-un mod asemănător corelativele pot fi o marcă a raportului de subordonare în juxtapunere.

§ **756.** Caracterul de subordonate al propozițiilor juxtapuse poate fi marcat prin intonație, modul verbului predicat sau prin corelative, adesea prin mai multe mijloace în același timp:

În republecă omul se rădică
La vrednicia sa cea deplină.
F i e de viță mare sau mică,
A i b ă avuție multă sau puțină,
T o t u ș asemene drepturi are
Cu cela care este mai mare. BUDAI-DELEANU, Ț. 360.

(Pentru problemele juxtapunerii în subordonare vezi și § 712.)

ASPECTE FORMALE ALE DEPENDENȚEI SUBORDONATEI

§ **757.** Dependența subordonatei de regentă are și consecințe formale, în corespondența timpurilor sau în diverse fenomene de atracție.

Predicatul subordonatei este adesea influențat de regentă în ce privește timpul. De exemplu, dacă regenta are predicatul la un timp trecut, în completiva directă se poate pune prezentul, deoarece timpul din regentă e suficient pentru a arăta că și acțiunea din subordonată s-a săvîrșit în trecut:

Îi auzeam pe domni cum ***latră.*** BENIUC, *Noi comuniștii.*

Fenomenul atracției se exercită asupra predicatului unei subordonate în sensul că verbul nu ia forma cerută de subiectul lui gramatical,

ci forma cerută de subiectul regentei care îi este și lui subiect logic. Este situația regentelor cu subiect de persoana I sau a II-a și cu predicat nominal urmat de o atributivă a numelui predicativ:

Sînt om care **iubesc** *adevărul.* CARAGIALE, O. I 244.

Predicatul atributivei ar fi trebuit să fie *iubește*, acordat cu subiectul *care*. Verbul a luat însă forma persoanei I datorită atracției exercitate de verbul din regentă, al cărui subiect corespunde și cu realitatea.

ÎMPLETIREA SUBORDONATEI CU REGENTA

§ **758.** Există situații în care subordonata apare împletită cu regenta ei, încît pot fi greu de separat.

Cu o regentă principală acest fenomen de împletire este mai redus: apare numai în construcții interogative și în construcții cu verbe ca *a trebui*, *a se cuveni* și în ambele tipuri se poate considera că e vorba mai mult de o problemă de topică. De exemplu:

a. *Unde spune că a fost?*
Cine vezi că vine?
b. *Tu trebuia să te cuprinzi*
De acel farmec sfînt. EMINESCU, O. I 192.

Cînd regenta este și ea subordonată, situația este mai complicată. Împletirea se produce între o subordonată introdusă prin pronume, adjectiv pronominal sau adverb relativ sau nehotărît și una introdusă prin conjuncție:

Cînd vuia în sobă tăciunele aprins, ***care se zice că face a vînt și vreme rea,*** *sau cînd țiuia tăciunele, despre care se zice că te vorbește cineva de rău, mama îl mustra acolo, în vatra focului.* CREANGĂ, A. 35.

Oricîtă fericire ar fi crezut Pascu să-i vie din căsătoria aceasta, *chipul lui nu se putea lumina.* I. Agîrbiceanu, *Opere*, vol. al III-lea (București, 1962), p. 232.

Îl pofti ca să-i arate un loc ***unde el zicea că se pot găsi multe faguri de miere.*** ODOBESCU, S. III 236.

Împletirea dintre subordonată și regentă constă în faptul că, deși propozițiile introduse prin pronume, adjective sau adverbe pronominale sînt regente ale celor conjuncționale, elementele lor introductive au rol de părți de propoziție în propozițiile introduse prin conjuncții.

BIBLIOGRAFIE

1. MIOARA AVRAM, *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție*, în SG I, p. 141–164.
2. GH. BULGĂR, *Note despre structura frazei*, în *Culegere de studii* (Institutul pedagogic de limbă și literatură rusă „Maxim Gorki"), 1962, p. 17–20.
3. ION G. DIACONU, *O completare sintactică*, în LR VII (1958), nr. 2, p. 91–93.
4. AL. GRAUR, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, în SG I, p. 134–139.
5. I. RIZESCU, *Propoziții subordonate paratactice*, în SG III, p. 107–137.
6. SORIN STATI, *Elementul regent în relația de subordonare*, în SCL VIII (1957), nr. 3, p. 263–273.

PROPOZIȚIA SUBIECTIVĂ

§ 759. Propoziția subiectivă îndeplinește funcțiunea de subiect al propoziției regente:

Cine-a face altă dată ca mine *ca mine să pățească*. CREANGĂ, P. 253.

Bine-ar fi ***s-o pot scoate la capăt.*** CREANGĂ, A. 58.

Că te-am zărit *e a mea vină*

Și vecinic n-o să mi-o mai iert. EMINESCU, O. I 118.

Destul ***că foarte de dimineață, dumnealor... așteaptă cu multă nerăbdare, pe peronul din urbea X, trenul accelerat.*** CARAGIALE, O. I 267.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIȚIE SUBIECTIVĂ

§ 760. Propoziția subiectivă poate fi introdusă:

a. printr-un pronume sau adjectiv pronominal relativ-interogativ sau nehotărît:

Deasupra tuturora se ridică ***cine poate.*** EMINESCU, O. I 133.

Cari nu pierise de sabia slujitorilor domnești *fugise în pribegie*. ODOBESCU, S. I 160.

Ce-i e scris omului *în frunte-i e pus*. CREANGĂ, P. 220.

El e stăpînul averii, întîmple-se ***orice s-o întîmpla!*** CARAGIALE, O. I 170.

Cîți domnitori și mitropoliți s-au rînduit la scaunul Moldovei, *de cînd e țara asta, au trebuit să treacă măcar o dată prin Humulești spre mănăstiri*. CREANGĂ, A. 73.

Observație. În exemplele de mai sus, pronumele care introduc propozițiile subiective au, în secundară, funcțiunea de subiect și, în consecință, stau în cazul nominativ. Pronumele pot avea însă în propoziția subiectivă și altă funcțiune decît pe aceea de subiect și atunci stau în alt caz decît nominativul. Astfel, pronumele relativ-interogative apar în cazurile genitiv, dativ sau acuzativ cu sau fără prepoziție și au în subordonată funcțiunile de nume predicativ, atribut, complement direct, indirect sau circumstanțial (vezi § 166).

Se vede ușor ***al cui*** *e copilul ăsta.*

Cine-mi place, eu nu-i plac... ***Cui*** *plac eu nu-mi place mie.*

Pe cine *nu lași să moară nu te lasă să trăiești.* Proverb.

Băbornița, cum aude aceasta, pe loc trimete s-o cheme, zicînd în gîndul său:

— ***După ce*** *îmblă ea nu se mînîncă.* CREANGĂ, P. 99.

Se vede ***cu cine*** *ești prieten.*

b. printr-un adverb sau o locuțiune adverbială relativ-interogativă:

Într-adevăr, e bine ***cum spune unchesul,*** *a încuviințat Potcoavă; așa să se facă*. SADOVEANU, O. XVIII 32.

Oameni ca dînsul sînt atît de rari... încît e de mirare ***cum de se mai găsesc încă.*** NEGRUZZI, S. I 244.

Încotro vin ***Răzoarele...*** *e fără însemnătate.* GALACTION, O. I 38.
N-a fost anevoie de înţeles ***de ce oraşul vostru... nu-mi mai păru o vale a desfătărilor.*** CEZ. PETRESCU, S. R. 6.

c. prin conjuncţiile *că, să, ca... să, de* (cu sensurile „că", „să" sau „dacă") şi *dacă:*

E adevărat ***că pînă acolo nu ajunsese,*** *dar nu e mai puţin adevărat* ***că tot eu mă simţeam în pagubă.*** CAMIL PETRESCU, U. N. 130.
Dacă se întîmplă ***să plouă,*** *ori răcoare?* CARAGIALE, O. I 269.
Şi fost-ar fi mai bine
Ca niciodată-n viaţă să nu te văd pe tine. EMINESCU, O. I 92.
Nu ştiu cum s-a întîmplat ***de a rămas pictura cu totul înlăturată din cărarea mult cotitei mele colinde de vînător-hoinar.*** ODOBESCU, S. III 113.
Nu ştiam că-i tot aceea
De te razimi de o umbră
Sau ***de crezi*** *ce-a zis femeia.* EMINESCU, O. I 113.

Observaţie. În limba mai veche şi populară apare şi locuţiunea conjuncţională *cum că,* rar întrebuinţată astăzi în limba literară:

Şi adînc privind în ochii-i, ţi-ar părea ***cum că înveţi***
Cum viaţa preţ să aibă şi cum moartea s-aibă preţ. EMINESCU, O. I 160.

OBSERVAŢII ASUPRA FOLOSIRII DIFERITELOR CONJUNCŢII

§ 761. Dintre conjuncţiile folosite la construirea unei propoziţii subiective, cele mai frecvente sînt *că* şi *să.* Conjuncţia *de* (cu sensul „că" sau „să") apare foarte rar cu această funcţiune.

Conjuncţia *ca... să* are valoarea lui *să* şi se întrebuinţează în limba literară atunci cînd între predicatul regentei şi predicatul subiectivei sînt intercalate părţi de propoziţie aparţinînd dependentei; aceste părţi de propoziţie sînt aşezate între cele două elemente ale conjuncţiei *(ca* şi *să):*

Se poate ***ca b o l t a d e s u s să se spargă,***
Să cadă nimicul cu noaptea lui largă. EMINESCU, O. I 38.
Însă tu îmi vei răspunde că e bine ***ca î n l u m e***
P r i n f r u m o a s ă s t i h u i r e să pătrunză al meu nume. EMINESCU, O. I 137.

De asemenea, *ca... să* se întrebuinţează în limba literară cînd între cele două elemente ale ei se intercalează o propoziţie subordonată subiectivei:

Trebuie ***ca,*** *p î n ă n u p r i n d e l e d e v e s t e,* ***oamenii dinainte să se strecoare unul cîte unul în spatele lor.*** CAMIL PETRESCU, U. N. 309.

În limba mai veche şi astăzi în vorbirea neîngrijită găsim propoziţii subiective introduse prin *ca să* fără nici o intercalare.

Ca să trecem prin pădure *e peste poate.* ISPIRESCU, L. 6.

(Pentru întrebuinţarea conjuncţiei *ca... să,* vezi şi § 367.)

CONSTRUIREA PROPOZIȚIILOR SUBIECTIVE ÎN FUNCȚIE DE FELUL PREDICATULUI REGENT

§ **762.** Verbele personale (predicate verbale sau nominale) au ca subiect propoziții subiective introduse prin pronume sau adjective pronominale :

***Cine** a cunoscut **pe unul** a cunoscut pe celălalt.* CARAGIALE, O. I 303.

Nu-i ordinea firească ***ce ei a fi susțin.*** EMINESCU, O. I 59.

Predicatele verbale sau nominale exprimate prin verbe și expresii unipersonale prin formă și impersonale prin conținut, formele impersonale ale unor verbe personale și adverbele predicative au de obicei ca subiect propoziții subiective introduse prin conjuncțiile *că, cum că, să, ca... să* și *de* (cu sensul „că" sau „să") :

a. pe lîngă verbe unipersonale prin formă și impersonale prin conținut :

Dar de-acum trebuie ***să ne mai punem și cîte pe-oleacă de carte.*** CREANGĂ, A. 100.

Bucuros, cumnate, numai cît se cuvine ***să se așeze mai întăi și mai întăi cumnata Leuna.*** SADOVEANU, O. XVII 378.

Povețe în privința timpului cînd se cuvine ***ca vînătorul să-și pună pușca și pofta în cui.*** ODOBESCU, S. III 38.

b. pe lîngă forme impersonale ale unor verbe personale :

Ne doare ***c-a fost scris așa.*** COȘBUC, B. I. 155.

Cînd este ***să dai peste păcat,*** *dacă-i înainte te silește să-l ajungi, iară dacă-i în urmă stai și-l aștepți.* CREANGĂ, P. 223.

Ah! atuncea ți se pare
Că pe cap îți cade cerul. EMINESCU, O. I 227.

Ți-ar fi plăcut ***să mă omori?*** CARAGIALE, O. I 275.

Se vede ***că ești născută în codru.*** V. Alecsandri, *Teatru*, vol. I (București, 1952), p. 432.

Și nouă nu ne mai rămîne decît ***să ne întindem lîngă ei.*** CAMILAR, N. I 221.

c. pe lîngă expresii unipersonale prin formă și impersonale prin conținut :

Era mai bine ***ca negura să nu se mai ieie.*** CAMILAR, N. I 8.

Fiul n-avea poftă de mîncare; îi era degrabă ***să meargă la neica Stavrache, hangiul, frate-său mai mare.*** CARAGIALE, O. I 165.

Așa-i ***că s-a deocheat vremea.*** CREANGĂ, A. 30.

Dar fost-a scris părintelui Duhu ***să nu asculte în totul sfaturile cuviosului stariț, ci să ne învețe și cîte oleacă de aritmetică, de gramatică, de geografie.*** CREANGĂ, A. 76.

Bine-ți șede, coșcogeme coblizan, ***să umbli lela pe drumuri...!*** CREANGĂ, A. 69.

Observație. Uneori verbul *a fi* din expresiile unipersonale poate lipsi :

Ce folos ***că ești bine crescut și simpatic și că timp îndelungat ai fost aproape îndatoritor*** *dacă atunci cînd te obligi să faci un lucru, fugi?* ARGHEZI, P. T. 388.

d. pe lîngă adverbe predicative:

*Şi poate **că nici este loc***
Pe-o lume de mizerii
Pentr-un atît de sfînt noroc
Străbătător durerii! EMINESCU, O. I 185.

*Poate **să te faci şi popă aici.*** CREANGĂ, A. 7.

*Biletul era în pamblica pălăriei, şi, dacă a zburat pălăria, fireşte **c-a zburat cu pamblică şi cu bilet cu tot.*** CARAGIALE, O. I 268.

*Adevărat **că la Moldova şi vremea umblă fără noimă ca multe altele.*** SADOVEANU, O. XVIII 139.

*Probabil **că un sentiment de răzbunare pentru ostilitatea categorică a fiarelor l-a făcut pe om vînător.*** ARGHEZI, P. T. 381.

Predicatele verbale sau nominale exprimate prin verbe sau expresii unipersonale pot avea ca subiect şi propoziţii subiective introduse prin pronume (mai ales *ce),* prin adverbe interogative sau prin conjuncţiile *dacă* şi *de* (cu sensul „dacă"):

*Socoţi domnia-ta, diece, că acel cal... nu înţelege că **ce se petrece** nu-i bine?* SADOVEANU, O. XVIII 42.

*E de văzut **cum va orîndui lucrurile la masa cea mare.*** SADOVEANU, O. XIII 388.

De-aceea una-mi este mie
De ar vorbi, de ar tăcè. EMINESCU, O. I 208.

*Să nu fie cu supărare **dacă înştiinţăm pe cinstita gazdă** să nu treacă slujitori ai săi prin tinda asta.* SADOVEANU, O. XVIII 45.

Verbele reflexive impersonale pot avea ca subiect şi propoziţii subiective introduse prin adverbe interogative şi prin conjuncţia *dacă:*

*Se vede foarte bine **cum ai ajuns tu aici.***
*Se va vedea în curînd **dacă tu ai avut dreptate.***

PROPOZIŢII INTEROGATIVE INDIRECTE

§ **763.** Propoziţiile subiective introduse prin pronume sau adjective pronominale interogative, prin adverbe interogative sau prin conjuncţiile *dacă* şi *de* (cu sensul „dacă") atunci cînd depind de verbe care înseamnă „a se interesa", „a cunoaşte", „a se gîndi" etc. (cu un cuvînt, verbe de informare) sau de predicate nominale care au acest sens sînt interogative indirecte (vezi § 749).

*Se vede **cum se leagă o frăţie de cruce** şi se arată mai ales **despre ce vorbesc tinerii din toate timpurile.*** SADOVEANU, O. XIII 40.

Nu se poate şti ***cine a tras manivela.*** CARAGIALE, O. I 272.

Observaţie. Regional, înaintea unei interogative indirecte introduse printr-un pronume sau adjectiv pronominal interogativ sau printr-un adverb interogativ se pune uneori şi conjuncţia *că* (vezi § 749):

Nu se ştie că cine a făcut asta.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIŢIA SUBIECTIVĂ

§ 764. Predicatul propoziţiei subiective este pus în general la modul la care ar fi stat dacă propoziţia ar fi fost independentă: *e bine* ***că lucrează*** şi *e bine* ***să lucreze***; *mi s-a spus* ***cine vorbeşte*** şi *mi s-a spus* ***cine să vorbească.***

Propoziţiile subiective introduse prin pronume, prin adjective pronominale, prin adverbe sau prin conjuncţia *dacă* se pot construi cu modurile indicativ, conjunctiv, condiţional-optativ sau prezumtiv:

— indicativ:

E perfect adevărat ***ce bănuiţi.*** CAMIL PETRESCU, U. N. 127.

— conjunctiv:

E de mirare ***cum să facă el una ca asta.***

— condiţional-optativ:

Nu se ştie ***ce s-ar fi întîmplat*** *dacă n-aş fi sosit tocmai atunci.*

— prezumtiv:

Nu se ştie ***cine o fi făcut aceasta.***

Propoziţiile subiective introduse prin conjuncţiile *că* şi *de* se construiesc cu indicativul, cu condiţional-optativul sau cu prezumtivul:

— indicativul:

Şi prin ferestre sparte, prin uşi ţiuie vîntul —
Se pare ***că vrăjeşte*** *şi* ***că-i auzi cuvîntul.*** EMINESCU, O. I 69.

— condiţional-optativul:

Părea ***că-n somn un înger ar trece prin infern.*** EMINESCU, O. I 95.

Pesemne ***că m-o fi cunoscînd dumnealui!*** *zise hangiul.* CARAGIALE, O. I 179.

Subiectivele introduse prin conjuncţiile *să* şi *ca... să* au, fireşte, predicatul la modul conjunctiv:

Nu-i nici un folos ***să stea două gospodării certate.*** SADOVEANU, O. I 586.

Este drept ***ca fiecare să poarte ponosul faptelor şi ziselor sale.*** ODOBESCU, S. III 10.

BIBLIOGRAFIE

ŞTEFAN GIOSU, *Propoziţia subiectivă*, în SCŞT (Iaşi), XII (1961), nr. 1, p. 65–73.

PROPOZIŢIA PREDICATIVĂ

§ 765. Propoziţia predicativă îndeplineşte funcţiunea de nume predicativ al unei propoziţii regente. Ea joacă rol de nume predicativ al unui verb copulativ care aparţine propoziţiei regente şi care, ca şi la numele predicativ propriu-zis, este exprimat prin verbe ca : *a fi, a deveni, a se face, a ieşi, a ajunge, a însemna* etc. (vezi § 532).

Înţelegerea a fost ***să ne aştepte la drumul Păstrăvenilor.*** SADOVEANU, O. XVIII 28.

Bine, băiete, bine, fă-te şi tu ***ce-i putea,*** *dar mai ales un om cumsecade să te faci!* SADOVEANU, O. III 13.

Leonida a tăcut... şi a trecut la loc. Dar dacă a tăcut, asta nu înseamnă ***că n-a gîndit.*** CARAGIALE, O. I 262.

Observaţii. 1. Verbul copulativ poate fi şi la un mod nepredicativ :

Moşneagul f i i n d un gură-cască, sau ***cum îţi vrea să-i ziceţi,*** *se uita în coarnele ei.* CREANGĂ, P. 285.

2. Subiectul regentei poate fi o propoziţie subiectivă. În astfel de cazuri propoziţia regentă, insuficientă, este constituită numai din verbul copulativ (vezi § 718 B 2 b) :

Dar ce e mai frumos e ***că n-am sfanţ, monşer!...*** CARAGIALE, O. II 46.

Ceea ce însă e indiscutabil este ***că a fost o minte mare, o voinţă mare...*** CARAGIALE, O. III 174.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIŢIE PREDICATIVĂ

§ 766. Propoziţiile predicative pot fi introduse :

a. printr-un pronume sau adjectiv pronominal relativ-interogativ sau nehotărît :

Dar să te porţi de-acum tare bine, să mai fiu ***ceea ce-am fost pentru tine.*** CREANGĂ, A. 69.

Am să fiu ***ce vreau să fiu!*** BENIUC, V. 18.

Banul din negoţ este ***al orcui ar voi să te înşele.*** DELAVRANCEA, H.T. 19.

Nu-i ***pentru cine se pregăteşte,*** *ci* ***pentru cine se nimereşte.*** Proverb.

Observaţii. 1. Propoziţia predicativă introdusă printr-un pronume corespunde unui nume predicativ exprimat printr-un substantiv sau prin orice altă parte de vorbire cu valoare de substantiv.

2. Ca şi substantivele nume predicative (vezi § 534 pct. 1), pronumele care introduc propoziţia predicativă stau, cum se vede din exemplele de mai sus, la cazurile nominativ, genitiv sau acuzativ cu prepoziţie, după funcţiunea pe care o au în subordonată. Pronumele introducător al propoziţiei predicative poate apărea însă şi la dativ sau la acuzativ fără prepoziţie (cu funcţiune de complement indirect sau direct în subordonată), aşa cum nu apare numele predicativ :

Întrebarea este ***cui să-i dau eu banii.***

b. printr-un adverb comparativ (de obicei relativ-interogativ) și printr-o locuțiune conjuncțională comparativă: *(ori)cum, (ori)cît (de), parcă, după cum, ca și cum* etc.

Fața se făcu ***cum e varul.*** CARAGIALE, O. I 128.

Las'mamă, că lumea asta nu-i numai ***cît se vede cu ochii,*** *zicea bădița Vasile mîngîind-o.* CREANGĂ, A. 9.

Înălțimea-ta ești
Oricît de slab poftești. ALEXANDRESCU, O. 216.

Ne-au înșelat cum că au să ne deie pămînt. Nu mi-au dat nici macar pe-al meu... ș-am ajuns ***precum mă vezi.*** SADOVEANU, O. XVII 466.

Cînd măriți o fată e ***parcă ți-ar arde casa!*** *oftă Herdelea încheind socotelile nunții.* REBREANU, I. II 7.

Observație. Propozițiile predicative de la acest punct corespund unui nume predicativ exprimat printr-un adjectiv, printr-un adverb sau prin construcții comparative.

c. prin conjuncțiile *că, să, ca... să, dacă* și *de* (cu sensul „să" sau „că"):

Porunca mea e ***să-ți dau acest paloș.*** SADOVEANU, O. XVIII 130.

Datoria lor este ***să alerge prin cetate.*** ODOBESCU, S. I 94.

Singurul drept ce se da țăranului rob era ***ca stăpînul lui să nu-i poată răpi după voință banii, vitele și instrumentele de arătură.*** BĂLCESCU, O. I 139.

Întrebarea este ***dacă se poate face lucrarea.***

A ajuns ***de ți-e mai mare mila.***

Observații. 1. Propoziția predicativă introdusă prin conjuncțiile *că, să, ca... să* și *de* „să" corespunde unui nume predicativ exprimat printr-un infinitiv, printr-un participiu sau printr-un derivat verbal (abstract verbal sau nume de agent).

2. Pentru folosirea conjuncției *ca... să* sînt valabile observațiile făcute la propoziția subiectivă (§ 761).

3. Propoziția predicativă introdusă prin conjuncția *dacă* corespunde numelui predicativ exprimat printr-un pronume: *întrebarea este aceasta.*

PROPOZIȚII INTEROGATIVE INDIRECTE

§ 767. Propozițiile predicative introduse prin pronume interogative, prin adverbe interogative sau prin conjuncția *dacă*, cînd depind de o regentă al cărei subiect e substantivul *întrebare* sau altele apropiate ca sens (*problemă, chestiune* etc.) sînt interogative indirecte, întrucît prin verbul copulativ împreună cu subiectul menționat *(întrebarea este)* se cere o informație (vezi § 749).

Întrebarea e ***cine va face lucrarea.***

Întrebarea e ***cum va face lucrarea.***

Întrebarea e ***dacă va face lucrarea.***

PROPOZIŢII PREDICATIVE DE CALIFICARE ŞI DE IDENTIFICARE

§ **768.** Ca şi numele predicativ, propoziţia predicativă c a l i f i c ă sau i d e n t i f i c ă prin conţinutul său subiectul regentei. Distincţia între cele două categorii de conţinut este însă în general mai greu de făcut decît la numele predicative :

Eu, bunicule, aş vrea să mă fac ***ce eşti tu.*** SADOVEANU, O. VII 12 [calificare].

Lumea-i ***cum este...*** *şi ca dînsa sîntem noi.* EMINESCU, O. I 36 [calificare].

Multe bunuri are omul,
Dar virtutea cea mai mare
E să nu se ţie mîndru
Cu virtuţile *ce are.* COŞBUC, P. I 75 [identificare].

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIŢIA PREDICATIVĂ

§ **769.** Propoziţiile predicative introduse printr-un pronume sau adjectiv pronominal, cele introduse printr-un adverb, o locuţiune conjuncţională comparativă sau conjuncţia *dacă* se construiesc cu modurile indicativ, conjunctiv, condiţional-optativ şi prezumtiv :

— indicativ :

Venea cu fuga iarmarocul de Fălticeni, care acela este ***ce este.*** CREANGĂ, A. 62.

Şi mai pe urmă, a adăogat uncheşul uitîndu-se pe deasupra codrului, bună, rea, vremea fi-va ***cum va binevoi.*** SADOVEANU, O. XVIII 139.

— conjunctiv :

Întrebarea este ***ce să-i cerem.***

— condiţional-optativ :

Cum îl părăseau, ucenicii urmau să fie ***ca şi cum n-ar fi văzut niciodată nimic.*** SADOVEANU, O. XII 20.

— prezumtiv :

A fost el ***ce-o fi fost;*** *întrebarea este: ce e acum?*

Propoziţiile predicative introduse prin conjuncţiile *că*, *de* cu sensul „că" se construiesc cu indicativul, condiţional-optativul sau cu prezumtivul ; cele introduse prin *de* cu sensul „să" se construiesc cu indicativul :

Tot ce putem spune deocamdată, în materie de muzică vînătorească, este ***că francezii au avut şi au păstrat din timpi străvechi... o mulţime de cîntice vînătoreşti.*** ODOBESCU, S. III 95—96.

S-a prăpădit prin cele reghimente, iar Anghelina a rămas ***de ţi-e mai mare mila.*** REBREANU, R. I 129.

— condiţional-optativ :

Vulpea pare ***că ar fi moartă.***

Propoziţiile predicative introduse prin conjuncţiile *să* şi *ca... să* se construiesc cu modul conjunctiv :

Îndeletnicirea lui era ***să iasă de două ori pe an cu învoirea domniei, dincolo de hotare, luînd cu el slujitori pașnici și două chervane de cele mari.*** SADOVEANU, O. XVIII 75.

Valoarea modurilor în propozițiile predicative este cea pe care ar avea-o dacă ar fi independente.

BIBLIOGRAFIE

G. BELDESCU, *Contribuții la cunoașterea numelui predicativ*, București, 1957, p. 48–49.

PROPOZIȚIA ATRIBUTIVĂ

§ **770.** Propoziția atributivă îndeplinește funcțiunea de atribut al unui substantiv sau al substitutului unui substantiv din propoziția regentă :

Nu puteți să-mi alinați durerea ***care-mi pătrunde sufletul.*** ISPIRESCU, L. 12.

O b s e r v a ț i e. Deoarece se construiește de cele mai multe ori cu un pronume relativ sau adverb relativ, propoziția atributivă mai poartă și numele de propoziție relativă.

În cadrul propoziției atributive se distinge propoziția apozitivă, care corespunde unei apoziții, avînd, ca și aceasta, o situație aparte față de atributiva propriu-zisă (vezi § 776).

PROPOZIȚIA ATRIBUTIVĂ PROPRIU-ZISĂ

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIȚIE ATRIBUTIVĂ PROPRIU-ZISĂ

§ **771.** Propozițiile atributive propriu-zise se introduc printr-un pronume relativ, printr-un adverb relativ, printr-o conjuncție sau o locuțiune conjuncțională.

A. Propoziții atributive introduse prin p r o n u m e.

a. Propoziții atributive introduse prin pronumele relativ-interogativ *care* (pentru întrebuințarea lui *care* vezi și § 165).

După rolul pe care-l joacă în propoziție, *care* apare la diverse cazuri, fiind uneori precedat de prepoziții sau de articolul genitival :

Soră-mea ***care*** *mă purta în cîrcă...* ***care*** *nu mă lăsa să plîng niciodată, pierise dintre noi.* DELAVRANCEA, T. 37.

Mi-a dat un sfat ***căruia*** *i-am ghicit resortul interior.* CAMIL PETRESCU, U. N. 97.

Se deschidea o prisacă, ***prin care*** *trecea cu larmă o șușăniță de pîrîu.* SADOVEANU, O. I 615.

*Rogojinaru scoase o foaie galbenă **pe care** o arătă conductorului cu o mîndrie ostentativă.* REBREANU, R. I 12.

*Cum ar glumi, fără să știe nimic, cei **al căror** tren a și pornit pe o linie, **pe care** alt tren vine dimpotrivă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 83.

Observaţie. Pentru întrebuinţarea lui *care* nedeclinabil vezi § 165.

Pronumele relativ *care* ia genul şi numărul substantivului pe care-l determină propoziţia atributivă:

*Un puţ cu cumpănă în preajma **căruia** a fost odată dejugătoarea vitelor.* SANDU-ALDEA, D. P. 36.

*Înaintea patului o masă murdară, **al cărei** lemn grunzuros de vechime era tăiat cu litere latine.* EMINESCU, N. 38.

*O ceată de ofiţeri călări în fruntea **cărora** erau trei.* NEGRUZZI, S. I 167.

Cînd pronumele relativ *care* în genitiv este însoţit de articolul *al, a, ai, ale*, acesta se acordă cu substantivul pe care-l precedă. Uneori însă pronumele relativ este acordat greşit cu acelaşi substantiv care face parte din propoziţia atributivă. Iată un exemplu (în care greşeala se datoreşte probabil tipografului):

*Bătrînul Gligore **a cărei** nevastă...* CAMIL PETRESCU, U. N. 25.

Observaţie. Cînd pronumele relativ *care* în genitiv determină un substantiv însoţit de prepoziţie, el poate sta fie înainte (cu articolul posesiv), fie după substantivul determinat din cadrul propoziţiei atributive:

*O nouă stîncă se iveşte în drum, **de pe creştetul căreia** îşi dă iarăşi drumul în gol.* BOGZA, C. O. 95.

*Drezina fuge din ce în ce mai repede... pe lîngă cantoane **de a căror fiinţă** n-ai bănuit pînă acum.* CEZ. PETRESCU, S. R. 44.

*Căci sprinten şi înşelător este gîndul omului, **pe ale căruia aripi** te poartă dorul necontenit.* CREANGĂ, A. 36.

În toate aceste exemple s-ar fi putut folosi şi ordinea inversă: *de pe al cărei creştet, de fiinţa cărora, pe aripile căruia* (vezi § 983).

Prin *care* interogativ se introduc rar propoziţii atributive interogative indirecte: *A lansat chemarea **care** ar vrea să vină.*

b. Propoziţii atributive introduse prin pronumele relativ-interogativ *ce* (vezi şi § 166). Cu *ce* relativ:

Am o mîndră ca ş-o floare,
***Ce** m-aşteaptă cu mîncare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 24.

*Vede-un tînăr, **ce** alături*
Pe-un cal negru stă călare. EMINESCU, O. I 66.

*Soarele, **ce** azi e mîndru, el îl vede trist şi roş.* EMINESCU, O. I 133.

De-aici de pe înalta punte,
***Ce** leagă drumurile toate,*
Văd şi mai bine, simt mai tare. BANUŞ, P. 200.

Mi-i timpul scurt şi orişice zăbavă
*E-o pierdere **ce** nu se mai repară.* BENIUC, V. A. I 29.

Observaţie. Există o concurenţă între pronumele relative *care* şi *ce*. Pronumele relativ *ce* e folosit mai mult în limba scrisă, mai ales în poezie şi în stilul pretenţios. În vorbire, *ce* nu se mai întrebuinţează decît în anumite construcţii fixate de mult: *pe zi ce trece, săptămîna ce vine* etc.

Unii înlocuiesc pe *care* cu *ce* pentru a evita cacofoniile. În general, cînd pronumele se referă la fiinţe, e preferabilă întrebuinţarea lui *care*. *Ce*, fiind nedeclinabil, poate da naştere la confuzii, mai ales între nominativ şi acuzativ.

De cînd nu se mai putea mişca decît întors de braţele servitorului ***ce-l îngrijea****, viaţa i se întunecase cu totul.* GÎRLEANU, D. 178.

Din această frază nu se poate înţelege destul de clar dacă subiectul (subînţeles) îl îngrijea pe servitor sau invers.

Cu *ce* interogativ se introduc atributive interogative indirecte: *se pune problema* ***ce*** *e de făcut.*

c. Propoziţii atributive introduse prin pronumele relativ-interogativ *cine*. *Cine* relativ introduce atributive în forma de genitiv *cui:*

Să te usuci de dorul ***cui*** *ştiu eu.* CREANGĂ, A. 117.

Cine interogativ introduce atributive interogative indirecte în orice formă cazuală sau cu prepoziţie:

A pus întrebarea ***cine*** *a realizat aceasta.*

d. Propoziţii atributive introduse prin pronumele relativ *cît, cîtă:*

Dintr-al prinţilor şirag,
Cîţi *au trecut al casei prag,*
De bună seamă cel mai drag
A fost ales. COŞBUC, P. I 54.

e. Regional, atributivele se introduc şi cu pronumele relativ *de*, în special în îmbinări cu pronumele demonstrativ *ăl, a* (vezi § 165):

M-a adus tuşa Profira, ***a de-i*** *bucătăreasa boierului ăl bătrîn.* REBREANU, R. I 92.

B. Propoziţii atributive introduse prin adverbe relativ-interogative, ca *unde, cum, cît, cînd*, care pot fi precedate de prepoziţii *(pe unde, de unde, de cînd)* sau de alte adverbe *(aşa cum):*

Intră în odăiţa caldă ***unde*** *zăcea bătrîna.* SADOVEANU, O. II 136.

A fost un bal ***cum*** *nici într-o capitală de judeţ nu se poate mai splendid.* CARAGIALE, O. I 209.

A sosit în vremea ***cît*** *a ţinut rugăciunea o căruţă cu doi boi.* SADOVEANU, O. XIII 824.

Dar, moş Iolampie, va veni o vreme ***cînd*** *fiecare va mînca după cît munceşte.* CAMILAR, N. I 399.

Se opri chiar ca un popîndău... căutînd parcă un loc ***pe unde*** *s-o apuce fără pericol.* Ion Ruse, *În portul de pescari*, vol. al II-lea (Bucureşti, 1963), p. 299.

Fu cu alte cuvinte un prînz de duminică, pentru nişte meşteri tăbăcari, ***aşa cum*** *erau Licsandru Hergă şi Fănică Teică.* CAMIL PETRESCU, O. II 586.

De obicei adverbul *unde* apare după un substantiv care arată locul, *cînd* după un substantiv care arată timpul, *cît* după un substantiv care exprimă cantitatea etc.

De multe ori adverbul relativ *unde* este întrebuințat în mod greșit după altfel de substantive (în locul pronumelui relativ *care* cu prepoziție):

Poveștile ***unde*** *viața... este sistematic luată în glumă.* VR 3 (1939), p. 25.

C. Propoziții atributive introduse prin conjuncții.

Atributivele se mai construiesc cu conjuncțiile *că, să, ca (...) să*, mai rar *de să* și cu locuțiunea conjuncțională *pînă să*; cînd atributiva este interogativă indirectă se introduce cu conjuncția *dacă*:

Și el își vîrîsc-n cap ideea ***că*** *e bolnav.* VLAHUȚĂ, N. 14.

S-a întîmplat, părinte, că mi-a venit vremea ***să*** *mai scot o măsea.* SADOVEANU, O. XIII 806.

Veți crede c-aveți dreptul și voi ***ca să*** *trăiți.* EMINESCU, O. I 59.

Am să fac o anchetă ***de să*** *mă pomenească satele astea... și pe lumea cealaltă.* REBREANU, R. I 98.

Într-una din zilele ***pînă să*** *nu sosească în București pețitorii țarigrădeni.* ODOBESCU, S. I 128.

Problema ***dacă*** *să răspund la scrisoare sau nu m-a frămîntat mult timp.*

Atributivele introduse prin conjuncția *să* sau *ca (...) să* alcătuiesc construcții cu valoare obiectivă și foarte rar subiectivă pe lîngă substantive abstracte verbale sau care cuprind o idee verbală:

— valoare obiectivă:

Mi-am exprimat dorința ***să-i văd copiii.*** IBRĂILEANU, A. 131.

— valoare subiectivă:

Mi s-a oferit plăcerea ***să o conduc.***

Ca (...) să se folosește astăzi, în general, în aceleași condiții ca și la propozițiile subiective.

PROPOZIȚII ATRIBUTIVE IZOLATE ȘI NEIZOLATE

§ 772. Ca și atributele, propozițiile atributive propriu-zise pot fi izolate și neizolate. Propozițiile atributive izolate sînt numite și explicative, iar cele neizolate, determinative. În vorbire deosebim propozițiile atributive izolate de cele neizolate după sens, intonație (cînd propoziția atributivă este izolată, intonația se ridică pe elementul regent, iar cînd este neizolată regentul și atributiva se pronunță la aceeași înălțime) și pauză, iar în scris după prezența semnelor de punctuație (cel mai des virgula).

În unele cazuri, la analiza unui text scris, e greu de precizat dacă atributiva este izolată sau nu, deoarece regulile de punctuație nu sînt totdeauna respectate.

Există diferență de sens între o propoziție atributivă izolată și una neizolată. De exemplu, în fraza:

Ne bucurăm de izbînzile tinerilor (,) ***care au să ne ia locul.*** SADOVEANU, O. XVIII 282,

cînd atributiva este izolată se înţelege că ne bucurăm de izbînzile tinerilor *şi* ei au să ne ia locul sau *deoarece* ei au să ne ia locul; cînd este neizolată propoziţia atributivă arată că ne bucurăm numai de izbînzile acelor tineri care au să ne ia locul.

Există cîteva situaţii în care atributiva nu poate fi izolată:

1. Cînd regentul articulat este precedat de prepoziţie (articolul apare datorită determinantului care urmează), cu excepţia substantivelor care pot fi articulate cînd sînt precedate de prepoziţie: *mama, tata* etc. şi a prepoziţiei *cu* (vezi § 104):

Tăcea şi plîngea, în umbra ***către care mergeau toţi oamenii acelei zile.*** SADOVEANU, O. VIII 37.

S-a dus în odaia ***de unde venise.*** CARAGIALE, O. II 268.

2. Cînd atributiva este introdusă prin conjuncţie sau prin pronumele *cine* la forma de genitiv *cui:*

Ideea ***că*** *are de îndeplinit o datorie şi* ***că*** *trebuie să facă asta cu toată stăruinţa şi cu toată puterea îl cucerea tot mai mult.* SADOVEANU, O. VIII 133.

Tocmai pe mine căzuse păcatul ***să*** *fiu mai mare între fraţi.* CREANGĂ, A. 64.

Hai fiecare pe la casa ***cui*** *ne are, că mai bine-i pare.* CREANGĂ, A. 44.

Observaţie. Cînd atributiva apare după alt atribut sau atributivă care determină acelaşi element regent nu putem şti precis dacă ea este izolată sau nu faţă de regent. De exemplu: *Din cînd în cînd mai clipea slab luleaua lui Chirilă către moara neagră,* ***care sta pe o coastă, într-o poziţie ciudată.*** SADOVEANU, O. VIII 36.

Atributiva care determină un nume propriu sau un pronume personal este de obicei izolată (vezi şi § 584):

De ce să fiţi voi sclavii milioanelor nefaste,

Voi, ***ce din munca voastră abia puteţi trăi?*** EMINESCU, O. I 59.

Frusina, ***care nu prea ştia*** *să scrie, îi răspundea mai scurt, cu cîte-o carte ilustrată sau cu cîte-o scrisoare, unde punea mai mult flori şi bucle din cosiţă-i decît slove de dragoste.* GALACTION, O. I 124.

Cînd numele propriu se opune altuia, atunci atributiva poate fi neizolată:

Ion ***care lucrase pe şantier*** *era cel mai harnic* (spre deosebire de alţi oameni cu numele de Ion).

PROPOZIŢII ATRIBUTIVE CIRCUMSTANŢIALE ŞI DESCRIPTIVE

§ **773.** Propoziţiile atributive propriu-zise izolate (ca şi atributele izolate) pot fi circumstanţiale sau necircumstanţiale (descriptive).

Atributiva descriptivă aduce numai o caracterizare suplimentară a obiectului desemnat de termenul determinat:

Treceam printr-o vălcică, ***unde se ridicau abia la faţa pămîntului cele cîteva bordeie ale haidăilor şi ale feciorilor boiereşti.*** SADOVEANU, O. III 524.

Atributiva circumstanţială arată tot o caracteristică suplimentară a obiectului, dar exprimă în acelaşi timp şi un raport circumstanţial faţă de un verb sau un adjectiv din propoziţia regentă:

Ţiganca, ***care ştia blestămăţia*** *ce făcuse, se temu, văzînd frumuseţea merilor.* ISPIRESCU, L. 64.

Pe cîtă vreme descriptivele sînt totdeauna izolate, unele tipuri de atributive circumstanţiale (cu nuanţă consecutivă şi finală) pot fi şi neizolate:

Nici o mîndră n-ai afla
Care să grăiasc-aşa. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 372.

O luă la fugă de-a lungul malului Tisei, căutîndu-şi un loc ***unde să se înece.*** T. POPOVICI, S. 35.

Nuanţa circumstanţială exprimată de propoziţia atributivă poate fi cauzală, consecutivă, concesivă, condiţională şi finală. De exemplu:

Atributive cauzale:

Bonjur, bonjur, domnu!... răspunse gazda încîntată de chiriaşul ei, ***care se purta atît de cuviincios.*** REBREANU, R. I 28.

Ion-vodă îşi punea nădejdea în norod, ***care se sculase de pretutindeni la chemarea măriei-sale.*** SADOVEANU, O. XVIII 15.

Atributive consecutive:

Se aflau în acele locuri... puţini nălbari aşa de pricepuţi şi de asemenea puţini ***care să biruiască pe cei mai aprinşi harmasari.*** SADOVEANU, O. XVIII 335.

Pe Murăş şi pe cîmpie
Nu-i mîndră ***să-mi placă mie,***
Pe Murăş şi pe Tîrnavă
Nu-i mîndră ***să-mi fie dragă.*** JARÍNK-BÎRSEANU, D. 24.

Atributive concesive:

Ţi-e drag să trăieşti cu un om care se poartă cu tine ca cu un cîine, şi mă goneşti pe mine, ***care te iubesc...*** CARAGIALE, O. VI 260.

Să fiu prieten cu bărbatu-tău, ***care nu-i om de felul meu,*** *numai ca să te poci vedea mai des!* CARAGIALE, O. VI 260.

Atributive condiţionale:

Crezi dumneata că în Germania sau în Franţa s-ar tolera un învăţător al statului ***a cărui soţie să nu cunoască limba oficială?*** REBREANU, I. II 10.

Ce holeră ar fi ***aceea, care i-ar lăsa neatinşi pe oamenii mei?!*** SLAVICI, O. I 269.

Atributive finale:

Leneşul îşi tocmi îngrijitor ***care să-i vadă de moşie.*** ŞEZ. XVIII 141.

Dorobanţii să ia călăuze din sat ***care să le arate ascunzişurile şi să bată pe două poşte satele vecine şi pădurile.*** CAMIL PETRESCU, B. 17.

Nuanţele circumstanţiale ale atributivelor nu se disting totdeauna destul de clar. Ele sînt clare la atributivele condiţionale (datorită modului condiţional din regentă şi din atributivă) şi la cele consecutive şi finale datorită modului conjunctiv din atributive; de asemenea, nuanţele circumstanţiale sînt clare la atributivele concesive cu corelative în regentă. Nuanţa cauzală la atributive se distinge numai după sensul lexical al

propoziţiei atributive şi al celei regente ; de aceea, în cazul atributivelor cu nuanţă cauzală există uneori dubiu în interpretare, ele putînd fi confundate cu atributive exprimînd şi alte circumstanţe.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIŢIA ATRIBUTIVĂ

§ 774. Propoziţiile atributive propriu-zise, atît cele izolate, cît şi cele neizolate, se construiesc cu toate timpurile şi modurile personale, cu excepţia imperativului.

a. Cu indicativul :

Ogoarele se întind verzi, îmbrăcate în orz aspru, în trifoi creţ şi moale, în ovăz orbotat cu grăunţe ***care se clatină pe firişoare la fitece adiere.*** DELAVRANCEA, T. 6.

b. Cu conjunctivul :

Eu. . . răspunse Dadaci, pămînt ***cît să-mi aşez pe el cortul*** *găsesc orişiunde.* CAMILAR, N. I 265.

Observaţie. Modul conjunctiv se foloseşte în mod special la atributivele circumstanţiale cu nuanţă consecutivă sau finală construite la fel ca subordonatele consecutive şi finale corespunzătoare.

c. Cu condiţional-optativul :

Am. . . vreo doi cunoscuţi ***care ar putea să-ţi facă înlesnirea asta.*** SADOVEANU, O. I 376.

d. Cu prezumtivul :

Satele să prindă şi să deie în mîna oştenilor măriei-sale pe slujitorii păgîni ***care vor fi umblînd în ţară după dabile, peşcheşuri şi plocoane.*** SADOVEANU, O. XVIII 382.

Valoarea modurilor în propoziţiile atributive este aceeaşi ca în propoziţiile independente.

PROPOZIŢII ATRIBUTIVE DE IDENTIFICARE ŞI DE CALIFICARE

§ 775. Ca şi atributele, propoziţiile atributive propriu-zise neizolate pot identifica sau califica obiectul desemnat de termenul determinat. Spre deosebire de atribut, atributiva se împarte în general în cele două categorii numai după criteriul articulării substantivului şi nu şi după sensul atributivei. Din această cauză, nu putem vorbi de atributive de clasare decît referindu-ne la sensul atributivei echivalent cu al unui atribut de clasare ; mărci gramaticale nu există pentru această situaţie :

Vreau o masă ***care să fie neagră*** (una din cele negre).

Ca şi atributele izolate, atributivele izolate nu se cuprind în această clasificare, întrucît felul determinării în cazul atributivei izolate este de altă natură (descriptiv şi circumstanţial ; vezi § 585).

Atributive de identificare:

Auzi pașii ușori ai lui Potra și în clipa ***cînd acesta deschise ușa*** *își ridică spre el fața.* T. POPOVICI, STR. 223.

În toamna lungă, mai mult la geam, în jîlțul meu, am stat, lîngă cărțile ***pe care mi le-am așezat aproape, pe horbota unui dulap lustruit.*** SADOVEANU, O. III 356.

Atributivele neizolate pe lîngă nume proprii și pronume identifică totdeauna:

Nu era acum Olga acea ***pe care cu cinci luni în urmă o văzusem.*** NEGRUZZI, S. I 50.

Femeia... nu-i de acele ***de care gîndești dumneata.*** CREANGĂ, P. 171.

Atributive de calificare:

Să se facă un palat ***cum seamăn pe lume să nu aibă.*** ISPIRESCU, L. 104.

Acum, după o viață ***în care n-am făcut nimic,*** *văd că aș fi putut face ceva.* SADOVEANU, O. III 426.

PROPOZIȚIA APOZITIVĂ

§ **776.** Propoziția atributivă care exprimă aceeași idee cu cuvîntul, grupul de cuvinte sau propoziția la care se referă se numește propoziție apozitivă:

Tocmai acum se gîndi el la un lucru pe care trebuia să-l fi făcut de mult: ***să dea examen și să intre bursier la Sf. Sava.*** VLAHUȚĂ, N. 21.

Bagdadul ne apărea într-o înfățișare nouă: ***învăluit într-un nor de praf fin, părea cufundat în ceață.*** SCÎNTEIA, 4516 (1959), p. 4

Propoziția apozitivă determină, în general, ca orice atributivă, un substantiv sau un substitut al lui din propoziția regentă. Ea poate determina însă, ca și apoziția, un adverb, un verb sau o propoziție întreagă (vezi § 570), deosebindu-se prin aceasta de propoziția atributivă propriu-zisă.

a. Un substantiv (singur sau însoțit de atribut):

Mai am un s i n g u r d o r:
În liniștea serii
Să mă lăsați să mor
La marginea mării. EMINESCU, O. I 216.

Și tot pe lîngă-acestea cerșesc înc-un a d a o s:
Să-ngăduie intrarea-mi în vecinicul repaos. EMINESCU, O. I 115.

De obicei substantivul determinat de o propoziție apozitivă are un sens vag, neprecis *(lucru, idee, fapt* etc.).

b. Un pronume:

Iată c e zicem: ***Această stare de lucruri este intolerabilă.*** CARAGIALE, O. VI 143.

Condiția a s t a e: ***n-ai voie să vorbești cît stai în sac.*** ION CREANGĂ, IX (1916), p. 36.

c. Un adverb sau o locuţiune adverbială pronominală:

A ş a ar fi vrut el să fie totdeauna: ***în sufletul şi în gîndurile ei să nu existe nimeni şi nimic afară de dînsul.*** REBREANU, R. I 51.

Şi tocmai d e a s t a mă bucur şi eu ***că de-abia m-oi mai încălzi oleacă, bînd sîngele domnului.*** CREANGĂ, P. 258.

d. O propoziţie:

Venea abia noaptea, ***şi anumea, cel mai mare, Mintă-creaţă, venea cum însera...; cel mijlociu, Busuioc, venea pe la miezul nopţii, ...; iar al treile, Sucnă-murgă, venea acasă tocmai în zori de zi.*** SBIERA, P. 99.

Şi gîndul babacăi şi gîndul meu se potriveau: ***trebuia să mă fac plugar.*** SADOVEANU, O. VI 520.

Propoziţiile apozitive sînt totdeauna izolate de elementul regent (în scris sînt despărţite de obicei prin virgulă, linie de pauză, două puncte şi mai rar prin punct).

Valoarea fundamentală a propoziţiei apozitive este explicarea, precizarea, lămurirea regentului, cu care din punct de vedere logic stă pe acelaşi plan. Fiind totdeauna izolate, propoziţiile apozitive nu au valoare de calificare sau de identificare; de asemenea ele nu au nuanţe circumstanţiale.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIŢIE APOZITIVĂ

§ **777.** Propoziţiile apozitive pot fi sau juxtapuse, sau introduse prin adverbele *adică* şi *anume*, prin conjuncţiile *că, ca să, să* sau prin pronumele *ce* şi *ceea ce:*

Mare păcat mi-am luat pe suflet: ***am ucis un om.*** C. Sandu-Aldea, *În urma plugului* (Bucureşti, 1905), p. 221.

Se căia cum de să facă el fapte de care nu mai făcuse în viaţa lui, ***să-şi bea adecă şi simţirile.*** ISPIRESCU, L. 106.

Dezmierd un chip de copilă în felul meu, ***adică*** *umplu un album cu diferite expresii ale unui singur cap.* EMINESCU, N. 117.

Zicea că este de altă părere ***şi anume:*** *Decît să dai de pomană la calici sîmbăta, mai bine — ceva de băut mahmurilor, marţa.* CREANGĂ, A. 138.

De altminteri observ un lucru. . . ***Că*** *de la intrarea în acţiune sîntem în continuu în linie înaintată.* CAMIL PETRESCU, U. N. 332.

Cînd am ajuns acasă, am înţeles de ce maiorul ieşise un moment cu cheseaua în vestibul — ***ca să-mi*** *toarne dulceaţă în şoşoni.* CARAGIALE, O. I 277.

Lache are o idee: ***să*** *şază pe o bancă.* CARAGIALE, O. I 257.

Deocamdată, eu numai atîta aş vrea să ştiu: ***ce*** *plănuieşte Varvara asupra mea acum.* SADOVEANU, O. VII 333.

Nu-şi mai bătea capul decît cu copiii oamenilor din sat, ***ceea ce*** *era şi meseria lui de învăţător.* SLAVICI, O. I 114.

O b s e r v a ţ i e. Propoziţiile apozitive introduse prin conjuncţie determină de obicei substantive sau pronume cu rol de subiect, complement direct sau indirect şi au construcţii asemănătoare cu propoziţiile subiective, completive directe sau indirecte.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIŢIA APOZITIVĂ

§ **778.** Propoziţia apozitivă se construieşte cu aceleaşi moduri ca şi atributiva propriu-zisă, cel mai des cu indicativul şi conjunctivul.

BIBLIOGRAFIE

1. FINUŢA ASAN, *Propoziţia apozitivă şi apoziţia*, în LR X (1961), nr. 4, p. 312–316.
2. MIOARA AVRAM, *Despre corespondenţa dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie*, în SG I, p. 147–153.
3. ELENA, CARABULEA, *Atributivele circumstanţiale*, în SCL X (1959), p. 343–354.
4. ELENA CARABULEA, *Atributivele determinative şi explicative*, în SG III, p. 139–149.
5. MARIA GABREA, *Atributiva circumstanţială*, în LR IX (1960), nr. 4, p. 24–32.

PROPOZIŢIA COMPLETIVĂ DIRECTĂ

§ **779.** Propoziţia completivă directă determină un verb tranzitiv sau o interjecţie cu funcţiune de predicat din propoziţia regentă, corespunzînd unui complement direct:

O sărmane! ţii tu minte ***cîte-n lume-ai auzit,***
Ce-ţi trecu pe dinainte, cîte singur ai vorbit? EMINESCU, O. I 134.

În gînd îşi zicea ***că nici o meserie nu-i mai frumoasă pe pămînt ca aceea de a desţeleni mintea tinerelor vlăstare omeneşti.*** REBREANU, I. II 107.

Văzînd eu ***că mi-am aprins paie-n cap cu asta,*** *am şterpelit-o de acasă numai cu beşica cea de porc.* CREANGĂ, A. 41.

Draga tatei, iată ***ce-mi tot spune mă-ta de tine.*** CREANGĂ, P. 285.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIŢIE COMPLETIVĂ DIRECTĂ

§ **780.** Propoziţia completivă directă poate fi introdusă:

a. prin conjuncţiile ***că, (pre) cum că, să, ca. . . să, dacă*** şi ***de*** (cu sensul „să" sau „dacă"):

Că *te-am iubit atîta putea-vei tu să ierţi?* EMINESCU, O. I 127.

Înţelege ***cum că*** *l-au deşteptat picăturile reci ale unei ploi vijelioase.* GALACTION, O. I 48.

Aşteptau ***să*** *vie lumina de aur a primăverii.* SADOVEANU, O. I 637.

Am jurat ***ca*** *peste dînşii* ***să*** *trec falnic, fără păs.* EMINESCU, O. I 147.

Hagiul nu vrea să ştie ***de*** *crapă pietrile la gerul Bobotezei, nici* ***dacă*** *în iulie turbează cînii de căldură.* DELAVRANCEA, H. T. 14.

b. printr-un pronume sau adjectiv pronominal relativ-interogativ sau nehotărît (compus cu relativele *care, cine, ce, cît: oricare, oricine, orice, oricît*) folosite singure sau precedate de o prepoziţie:

Bine, să vedem ***ce*** *este, încuviinţă jupîn Manole Păr-Negru.* SADOVEANU, O. XIII 116.

Ah! şopteşte el pe moarte — ***cine*** *eşti ghicesc, iubită.* EMINESCU, O. I 53.

Întrebîndu-l ***cu cine*** *mai ţine atîta amar de bucate, el ar fi răspuns.* CREANGĂ, A. 20.

Iară altu-mparte lumea de pe scîndura tărăbii,
Socotind ***cît*** *aur marea poartă-n negrele-i corăbii.* EMINESCU, O. I 130.

Orice*-o fi, plăteşte bărbatu-meu cînd o trece pe aici.* CARAGIALE, O. I 134.

Moş Călifare, am auzit că eşti un vraci cum nu s-a dovedit, ca unul care procopseşti ***pe oricine*** *vine să te roage ca să-l procopseşti.* GALACTION, O. I 47.

Observaţie. Pronumele relative şi nehotărîte pot apărea numai la cazul nominativ sau acuzativ, cele interogative pot fi uneori şi la cazul genitiv-dativ (vezi § 166):

Vreau să ştiu ***a cui este această carte.***

Nu ştiu ***cui îi adresează asemenea cuvinte.***

c. printr-un adverb relativ-interogativ folosit singur sau precedat de o prepoziţie:

Nu ştie ***încotro*** *merge, a uitat* ***de unde*** *vine.* SADOVEANU, O. I 507.

Noi n-am ştiut ***cînd*** *veniţi şi nu ştim* ***cînd*** *plecaţi.* SADOVEANU, O. XVIII 110.

Şi nu pot şti ***cît*** *a fi trecut la mijloc, pînă ce am adormit mort.* CREANGĂ, A. 16.

Şi cînd aproape să scot pupăza afară, nu ştiu ***cum*** *se face, că mă spariu de creasta ei cea rotată.* CREANGĂ, A. 53.

OBSERVAŢII ASUPRA FOLOSIRII DIFERITELOR CONJUNCŢII

§ **781.** Cele mai frecvente conjuncţii folosite la construirea propoziţiilor completive directe sînt *că* şi *să*. Conjuncţia *de* cu sensul „să" este astăzi foarte rară în limba literară; ea apare mai mult în limba veche şi în cea populară. Valoarea ei este apropiată de cea a conjuncţiei *să*, dar, spre deosebire de aceasta, conţine ideea de acţiune realizată, trimiţînd, într-o anumită măsură, spre o coordonată copulativă:

Şi-ncepea
De *se ruga.* TEODORESCU, P. P. 42.

Conjuncţia compusă *cum că* este veche şi populară; ea apare uneori şi în locuţiunile *precum că, pe cum că;* acestea se întrebuinţează rar în limba literară contemporană:

M-am întîlnit azi cu jupîn Traico şi mi-a spus să te vestesc ***pe cum că*** *te aşteaptă.* GALACTION, O. I 179.

Conjuncția *ca. . . să* se folosește în limba contemporană în aceleași condiții sintactice ca și la propoziția subiectivă (vezi § 761):

*Aș fi dorit **ca** bisericuța din Răzoare **să**-mi iasă înainte mai curînd.* GALACTION, O. I 39.

La unii scriitori din secolul al XIX-lea completiva directă apare introdusă prin conjuncția *ca să* și fără intercalare:

*De n-a vrea **ca să** vie.* ALECSANDRI, P. I 7.

*Sinan porunci în grabă **ca să** se adune lîngă dînsul o seamă de oști.* BĂLCESCU, O. II 95.

Astăzi această construcție este evitată în limba literară, întîlnindu-se numai în vorbirea mai puțin îngrijită. Uneori se folosește greșit *pentru ca să*, element introductiv al propoziției finale, în loc de *să;* acest procedeu este ridiculizat de Caragiale:

*Pot **pentru ca să** zic.* O. I 290.

În vorbirea populară și, ca o influență a acesteia, uneori și în literatura artistică, completiva directă poate fi introdusă prin *să*, în situații specifice pentru *ca. . . să:*

*Eu te-aș sfătui, bade Ghiță, pavăza **s**-o lepezi la căruță.* SADOVEANU, O. XVIII 90.

Și eu trec de-a lung de maluri,
Parc-ascult și parc-aștept
*Ea din trestii **să** răsară*
*Și **să**-mi cadă lin pe piept.* EMINESCU, O. I 74.

În vorbirea indirectă se pune *că* înainte de conjuncția *să:*

*I-am zis **că să** nu mai zugrăvească pe pereți și pe uluci cu cărbune și cu cridă fel de fel de ocări.* GHICA, C. E. 171.

*De mult se vorbiseră **că** de Crăciun **să** meargă împreună la biserică.* SLAVICI, O. I 88.

Această construcție nu e recomandabilă.

Greșite sînt și construcțiile în care în locul lui *că* se folosește *căci*, conjuncție specifică propoziției cauzale: *Aflați despre mine **căci** sînt sănătos.*

RELUAREA SAU ANTICIPAREA COMPLETIVEI DIRECTE

§ **782.** Propoziția completivă directă introdusă printr-un pronume relativ sau nehotărît în acuzativ, cînd se referă la persoane, poate fi reluată sau anticipată prin formele neaccentuate de acuzativ ale pronumelui personal (vezi § 147):

***Pe cîți i-au găsit** i-au mînat spre curtea primăriei.* STANCU, D. 112.

***Pe oricine venea la el** îl primea cu multă bucurie.*

Reluarea este obligatorie în situațiile în care propoziția completivă directă este introdusă printr-un pronume însoțit de prepoziția *pe*, ca în exemplele date. Anticiparea uneori este facultativă, iar alteori nu este posibilă:

*(I)-au mînat spre curtea primăriei **pe cîți i-au găsit.***
*Primea cu multă bucurie **pe oricine venea la el.***

Completiva **directă** poate fi reluată şi cînd e introdusă prin conjuncţie; pronumele care o reia este feminin cu valoare neutră:

Că nu înveţi *mi-au mai spus-**o** şi alţii.*

PROPOZIŢII INTEROGATIVE INDIRECTE

§ **783.** Propoziţiile completive directe care depind de un verb de informare şi sînt introduse printr-un pronume interogativ, printr-un adverb interogativ sau prin conjuncţiile *dacă* şi *de* (cu sensul „dacă") sînt propoziţii interogative indirecte (vezi § 470—472, 749):

Şi cînd se va întoarce pămîntul în pămînt,
*Au cine o să ştie **de unde-s, cine sînt?*** EMINESCU, O. I 127.

Regional, în aceleaşi condiţii ca la propoziţia subiectivă, apare şi aici conjuncţia *că* înaintea pronumelui interogativ sau a adverbului interogativ (vezi § 749):

*Ortacii... s-or dus să vadă **că ce-i cu el.*** GR. S. VII 181.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIŢIA COMPLETIVĂ DIRECTĂ

§ **784.** Propoziţiile completive directe se construiesc cu următoarele moduri (valoarea modurilor este aceeaşi ca în propoziţiile independente): cele introduse prin conjuncţiile *că, (pre)cum că* şi *de* (cu sensul „să") se construiesc cu modul indicativ, condiţional-optativ şi prezumtiv:

— indicativ:

În acea nemărginire ne-nvîrtim uitînd cu totul
Cum că lumea asta-ntreagă e o clipă suspendată,
Că-ndărătu-i şi-nainte-i întuneric se arată. EMINESCU, O. I 132—133.

— condiţional-optativ:

*Cu toţii-mi şoptiră... **că n-ar fi bine** să-l las singur.* DELAVRANCEA, T. 46.

— prezumtiv:

*Nu zic **că nu va fi existînd;** dar încă noi n-am dat peste dînsul.* ODOBESCU, IST. ARH. 419.

Completivele introduse prin *să, ca... să* se construiesc cu modul conjunctiv:

*Nu cred **să mai ţie mult gerul aşa de aspru.*** CARAGIALE, O. I 274.

Propoziţiile completive directe introduse printr-un pronume, printr-un adverb interogativ sau prin conjuncţiile *dacă* şi *de* (cu sensul „dacă") se construiesc cu modul indicativ, conjunctiv, condiţional-optativ şi prezumtiv:

— indicativ:

*Vede **cum din ceruri luna lunecă** şi **se coboară***
*Şi **s-apropie de dînsul preschimbată în fecioară.*** EMINESCU, O. I 142.

Mam'mare așază frumușel beretul lui Goe... îl întreabă ***dacă-l mai doare nasul.*** CARAGIALE, O. I 272.

— conjunctiv:

Începu a se strînge în cete, cete și a se întreba unii pe alții ***ce să ceară.*** NEGRUZZI, S. I 154.

— condițional-optativ:

Nu caut vorbe pe ales,
Nici știu ***cum aș începe.*** EMINESCU, O. I 173.

Întreabă ***dacă ar putea veni astăzi.***

— prezumtiv:

Cît o fi tăiat voinicul la dușmani, *nu știu.* RĂDULESCU-CODIN, L. 83.

COMPLETIVE DIRECTE PE LÎNGĂ VERBE CU COMPLEMENT DIRECT DUBLU

§ **785.** Există verbe care pot avea două compliniri (vezi § 601): complement direct + completivă directă sau completivă directă + completivă directă.

a. Complement direct exprimat prin pronume sau substantiv (care se referă la o persoană) + propoziție completivă directă (care se referă la o acțiune, situație):

În orice caz, Dumitraș, ***te*** *anunț* ***că hotărîrea mea rămîne nestrămutată.*** SADOVEANU, O. XVII 523.

I-a învățat pe elevi să scrie și să citească.

L-a rugat să vină și pe acela

sau completivă directă introdusă prin pronume (care se referă la o persoană) + complement direct (care exprimă o acțiune):

Am învățat acest cîntec pe cine a vrut.

b. Propoziție completivă directă introdusă prin pronume (care se referă la o persoană) + propoziție completivă directă (care se referă la un fapt, la o acțiune):

Rog pe cine a fost atent să enunțe regula.

PROPOZIȚIA COMPLETIVĂ DIRECTĂ ȘI ALTE SUBORDONATE

§ **786.** Unele completive care depind de un verb reflexiv dinamic, ca *a se gîndi*, constituie o categorie la limita dintre completivele directe și cele indirecte:

Acuma mă gîndesc ***că poate vedea ceva înainte-i.*** SADOVEANU, O. VII 572.

Observație. O distincție formală nu există aici, deoarece completivele directe și cele indirecte se construiesc la fel. Pe planul propoziției, acestor propoziții completive le corespund de obicei complemente indirecte *(mă gîndesc* **la** *ceva)*, dar și complemente directe

(mă gîndesc ceva), ceea ce arată că prezenţa pronumelui reflexiv în acuzativ (care nu e complement direct) nu constituie o piedică pentru interpretarea propoziţiei drept completivă directă; această interpretare satisface mai bine înţelesul.

§ 787. Uneori completiva directă introdusă prin *cît* poate avea nuanţă circumstanţială modală de măsură:

*Să nu dea Dumnezeu omului **cît poate el suferi**.* CREANGĂ, P. 234.

PROPOZIŢIA COMPLETIVĂ INDIRECTĂ

§ 788. Propoziţia completivă indirectă determină un verb sau un adjectiv, un adverb, o interjecţie din propoziţia regentă, fiind echivalentă cu un complement indirect:

***Cui e obişnuit cu mersul trenurilor**, o oprire în afară de cele prevăzute în itinerar îi dă de gîndit.* CARAGIALE, O. I 294.

*Convins **că bătrînul se ducea tot acolo**, aleargă să-i apuce înainte.* VLAHUŢĂ, D. 194.

*Vai **de cine aţîţă la război!***

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIŢIE COMPLETIVĂ INDIRECTĂ

§ 789. Propoziţia completivă indirectă poate fi introdusă:

a. printr-un pronume sau adjectiv pronominal relativ-interogativ sau nehotărît, de obicei în cazul dativ sau acuzativ cu prepoziţie:

*Din amîndouă colţurile vine profumul de mititei: e o senzaţie neplăcută **pentru cine e sătul**; dar **cui i-e foame**, profumul acesta-i pare mai bun decît odagaciul.* CARAGIALE, O. I 280.

*Să nu răspunzi nici un cuvinţel **oricărui te va chema pe nume**.* ISPIRESCU, L. 153.

*Şezi colea şi să ospătezi oleacă **din ceea ce ne-a dat Dumnezeu**.* CREANGĂ, P. 32.

În ultimul exemplu propoziţia subordonată determină atît verbul din regentă *(ospătez)*, cît şi un adverb *(oleacă)* din aceeaşi propoziţie.

Observaţii. 1. Pentru cazul pronumelor interogative vezi § 792.

2. Uneori, în limba populară mai des, se poate întîlni pronumele relativ sau nehotărît în nominativ (vezi § 172) cînd secundara e anterioară regentei, ca de exemplu:

Oricine s-a afla să-i facă... un pod de aur... aceluia îi dă fata. CREANGĂ, P. 77.

În fraza de mai sus, pronumele nehotărît din propoziţia completivă indirectă este în cazul nominativ, datorită faptului că are rol de subiect în secundară şi nu se mai supune recţiunii verbului din propoziţia regentă *(oricine* pentru *oricui s-ar afla)*; legătura dintre subordonată şi regentă este indicată de pronumele demonstrativ în dativ *(aceluia)*, care corespunde în regentă pronumelui nehotărît din subordonată.

b. prin conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale *că, cum că, să, ca... să, dacă, de* (cu sensul „să" sau „dacă"), *pentru că* (în propoziţiile cu negaţie întărită *ca nu cumva să, să nu cumva să, nu care cumva să*) :

Cred că nu te îndoieşti ***cum că te iubesc.*** NEGRUZZI, S. I 19.

Oamenii de aicea sînt prea doritori ***să afle*** *cine-s drumeţii.* SADOVEANU, O. XVIII 138.

Vă e teamă ***ca nu cumva prin mine***
Să se-ndrepteze lumea. ALEXANDRESCU, O. 183.

Nu se aştepta deci ***ca cineva să aibă nici măcar o umbră de cugete pîngărite pentru dînsa.*** ISPIRESCU, L. 63.

Ne pune dracul ***de urnim o stîncă din locul ei,*** *care era numai înţinată.* CREANGĂ, A. 28.

Divanul se chibzui mult ***dacă trebuie a porni războiul.*** BĂLCESCU, O. II 32.

Începu să mulţumească zînei ***pentru că l-a scăpat de primejdie.*** ISPIRESCU, L. 7.

Observaţii. 1. *Ca... să* se foloseşte, ca şi la propoziţia subiectivă (vezi § 761), cînd între cele două elemente se intercalează unele cuvinte.

2. Locuţiunea conjuncţională *cum că* e veche şi populară.

3. Propoziţiile completive indirecte se construiesc cu locuţiunea conjuncţională *pentru că* mai ales după verbe care exprimă o mulţumire, un regret. Ele sînt completive indirecte pentru că arată la ce se referă acţiunea din regentă, dar au şi o anumită nuanţă cauzală (vezi § 794). Că nu poate fi vorba de circumstanţiale cauzale (cum s-ar părea datorită conjuncţiei introductive) se vede din faptul că substituirea locuţiunii *pentru că* prin alte conjuncţii (sau locuţiuni conjuncţionale) cauzale sau nu este posibilă, sau duce la modificarea raportului în unul cauzal propriu-zis.

c. printr-un adverb relativ-interogativ :

Mă trezesc, deschid ochii şi caut să mă dumiresc ***unde mă aflu.*** VLAHUŢĂ, O. A. II 88.

Mult mă minunez eu de ce ies cucoanele sara pe uliţă. SADOVEANU, O. I 583.

Vă miraţi ***cum de minciuna astăzi nu vi se mai trece?*** EMINESCU, O. I 151.

§ 790. Elementele introductive ale propoziţiilor completive indirecte sînt, în genere, aceleaşi ca şi la completivele directe (vezi § 780—781). Există totuşi situaţii speciale la completivele indirecte care determină verbe de teamă sau verbe care exprimă o emoţie, o stare sufletească.

Cînd verbul *a se teme* înseamnă „a fi îngrijorat pentru perspectiva de" şi accentul în frază cade pe acţiunea verbului din secundară, folosirea conjuncţiilor *că, să nu* depinde de atitudinea subiectului din regentă faţă de acţiunea din subordonată.

Astfel, în exemplul :

Se temea ***că i-o fi moartea din reumatism.*** STĂNOIU, C. I. 427, subiectul nu vrea să se întîmple acţiunea din secundară („nu vrea să moară").

Şi în cazul în care verbul din subordonată e introdus prin *că nu* subiectul nu vrea să se întîmple acţiunea din secundară:

Mă tem că nu va veni („vreau să vină").

Spre deosebire de situaţiile de mai sus, în frazele:

Mă tem ***să nu îndrăgeşti prea mult ţuica.*** STĂNOIU, C. I. 144.

Pesemne că i-e teamă ***să nu se îngraşe călugării.*** STĂNOIU, C. I. 204

subiectul vrea să se întîmple acţiunea din subordonată („vrea să nu îndrăgească ţuica", „vrea să nu se îngraşe călugării" etc.).

Cînd accentul în frază cade pe *a se teme* care are sensul de „a se îngrozi, a se speria", se foloseşte conjuncţia *să:*

Amputarea este inevitabilă, dar se teme ***să-i spună pacientului.***

În ce priveşte completivele indirecte pe lîngă verbe care exprimă o emoţie, o stare sufletească, aceste completive se apropie de subordonatele condiţionale. Dacă acţiunea din completiva indirectă este reală, secundara se introduce prin conjuncţia *că:*

Se bucura mama ***că-i veneau neamurile.*** STANCU, D. 7;

dacă e ireală sau realizabilă, se introduce prin *să:*

M-aş fi bucurat ***să găsesc cartea.***

M-aş bucura ***să vină vara.***

RELUAREA SAU ANTICIPAREA COMPLETIVEI INDIRECTE

§ **791.** În unele situaţii, propoziţia completivă indirectă introdusă printr-un pronume relativ sau nehotărît poate fi reluată sau anticipată în propoziţia regentă printr-un pronume personal neaccentuat (vezi § 147):

Cui vine la mine îi dau o carte.

Îi dau cui vine la mine.

Reluarea este mai frecventă decît anticiparea.

PROPOZIŢII INTEROGATIVE INDIRECTE

§ **792.** Propoziţiile completive indirecte care determină verbe de informare şi de îndoială şi sînt introduse printr-un pronume interogativ (care poate sta în orice caz), printr-un adverb interogativ sau prin conjuncţiile *dacă* şi *de* (cu sensul „dacă") sînt propoziţii interogative indirecte (vezi § 749):

Mă mir ***cine ţi-a mai băgat asta în cap.***

Ca şi la propoziţia completivă directă, înaintea unei asemenea completive indirecte apare regional conjuncţia *că:*

Se gîndea mereu ***că oare ce poate*** *să se fi ales de Safta.* SLAVICI, N. I 166.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIA COMPLETIVĂ INDIRECTĂ

§ **793.** Propozițiile completive indirecte introduse printr-un pronume, printr-un adverb interogativ sau prin conjuncțiile *dacă* și *de* se construiesc mai ales cu modul indicativ, dar și cu alte moduri (conjunctiv, condițional-optativ, prezumtiv):

Indicativ:

Doi amici, Niță și Ghiță, șed la o masă în berărie și vorbesc încet ***despre cine știe ce.*** CARAGIALE, O. I 193.

Și mi-i ciudă ***cum de vremea***
Să mai treacă ***se îndură,***
Cînd eu stau șoptind cu draga
Mînă-n mînă, gură-n gură. EMINESCU, O. I 106.

Conjunctiv:

Se mirau vecinele ***ce să aibă.*** SADOVEANU, O. I 617.

Condițional-optativ:

Mi-e teamă ***de ce ți s-ar putea întîmpla.***

Prezumtiv:

Mă tot interesez ***de ce va fi zis el despre mine.***

Completivele indirecte introduse prin conjuncția *că* se construiesc cu modul indicativ, condițional-optativ sau prezumtiv:

Indicativ:

Harun-al Rașid, care văzuse și auzise tot, a coborît degrabă în salon, bucuros ***că toate îi ieșiseră după plac.*** CARAGIALE, O. II 271.

Ciudă mi-i și rău îmi pare
C-am iubită și nu-i mare. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 431.

Fii bine încredințat ***că n-are să ne știe nici pămîntul.*** CREANGĂ, P. 171.

Condițional-optativ:

Sînt convinsă ***că ți-ai putea termina lucrarea.***

Prezumtiv:

Nu mă mir ***că o fi făcut așa.***

Completivele indirecte introduse prin conjuncțiile *să* și *ca... să* se construiesc cu conjunctivul:

Bine, nene, nu ți-e frică ***s-o lași singură noaptea pe drum?*** CARAGIALE, O. I 194.

Mă tem ***ca nu cumva să-și deschiză ochii.*** BELDIMAN, N. P. I 48.

Modurile verbelor în propozițiile completive indirecte au aceeași valoare pe care ar avea-o dacă propozițiile ar fi independente.

PROPOZIȚIA COMPLETIVĂ INDIRECTĂ ȘI ALTE SUBORDONATE

§ **794.** Unele propoziții subordonate pot fi socotite la limita dintre completivele indirecte și cele directe (vezi § 786). De exemplu:

El se gîndește ***să-i pedepsească cu mult mai aspru.*** CARAGIALE, O. II 256.

Ca şi complementul indirect, propoziţia subordonată corespunzătoare poate avea uneori anumite nuanţe circumstanţiale :

a. de cauză :

Unul spuse că se va căi cît va trăi el, ***pentru că a osîndit pe un om drept.*** ISPIRESCU, L. 367.

b. de condiţie (vezi şi § 790) :

M-aş bucura ***să plec în excursie.***

c. de scop :

Se pregăteşte ***să se arunce într-o copcă.*** SADOVEANU, O. I 66.

PROPOZIŢIA COMPLETIVĂ DE AGENT

§ **795.** Propoziţia completivă de agent îndeplineşte funcţiunea unui complement de agent al unui verb pasiv din propoziţia regentă, arătînd de cine este făcută acţiunea :

Am procedat, mai întîi, la examinarea resturilor de limbă tracă şi iliră, insistînd asupra precauţiunilor ce trebuie luate ***de cine operează cu elemente de limbă nesigure.*** Al. Rosetti, *Istoria limbii române,* vol. al II-lea (1962), p. 127.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIŢIE COMPLETIVĂ DE AGENT

§ **796.** Propoziţia completivă de agent se introduce printr-un pronume nehotărît sau relativ, construit cu prepoziţiile *de* (vezi exemplul dat mai sus) sau *de către:*

Se înţelege de la sine, ***de către oricine*** *a aflat ce e fondul principal, că acesta trebuie să se oglindească, în toată importanţa lui, în toate relaţiile lui, în dicţionarul unei limbi.* GRAUR, F. L. 185.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIŢIA COMPLETIVĂ DE AGENT

§ **797.** Propoziţia subordonată de agent se poate construi cu modurile indicativ (vezi exemplele precedente), condiţional-optativ şi prezumtiv :

Cartea ar putea fi citită de cine ***ar dori*** *să se documenteze.*

BIBLIOGRAFIE

MIOARA AVRAM, *Despre corespondenţa dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie,* în SG I, p. 141–164.

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ DE LOC

§ **798.** Propoziţia circumstanţială de loc arată locul în care se petrece acţiunea exprimată de un verb din regentă şi are funcţiunea unui complement circumstanţial de loc :

Mergeam ca praful, ca noroiul, ***unde ne ducea vîntul şi apa.*** GHICA, C. E. 7.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIŢIE CIRCUMSTANŢIALĂ DE LOC

§ **799.** Propoziţia circumstanţială de loc se introduce prin : a. adverbele relative *unde* şi *încotro*, care pot fi construite şi cu prepoziţii : *de unde, pe unde, de pe unde, pînă unde, dincotro* etc. ; b. compusele nehotărîte ale lui *unde* şi *încotro*, cu sau fără prepoziţii : *oriunde, orideunde, orişiunde, oriîncotro, oridincotro* etc. ; c. pronume relative sau nehotărîte precedate de prepoziţii : *către ce, către oricine, spre ce, spre cine* etc.

Fă-ne giurămînt că, ieşind noi de aici, vom avea voie a merge ***unde*** *vom vroi şi că leşii vor lăsa cetatea întreagă.* ALECSANDRI, T. 1512.

Stoicea mergea grăbit... ***încotro*** *îl mîna vijelia.* GALACTION, O. I 48.

Le porunci să meargă ***de unde*** *au venit.*

Oriunde *întîlnea oameni, se oprea, cerca să fie vesel.* SADOVEANU, O. I 377.

Au şi oamenii, după cît se vede, destulă deşteptăciune, căci ştiu să aprindă o bucăţică de soare ***orişiunde*** *vor.* SADOVEANU, O. XI 113.

De altfel, pe aici, ***oriîncotro*** *te întorci, numai moşii boiereşti ai să vezi.* REBREANU, R. I 78.

Ne-am îndreptat ***spre cine*** *ne chema.*

§ **800.** Uneori adverbului relativ din propoziţia circumstanţială de loc îi corespunde în regentă adverbul corelativ *acolo*, cu sau fără prepoziţie (vezi şi § 755 a) :

Unde *nu gîndeşti,* ***acolo****-l găseşti.* ALECSANDRI, T. 338.

Acolo, unde *au huzurit tîlharii,*
Rîd astăzi, voiniceşte, făurarii. DEŞLIU, G. 38.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ DE LOC

§ **801.** Propoziţiile circumstanţiale de loc se pot construi cu toate timpurile modului indicativ, rareori cu condiţional-optativul sau cu prezumtivul.

Valoarea modurilor este aceeaşi ca în propoziţiile independente.

Indicativ:

Unde ***creşteam*** *trei, puteam creşte şi pe al patrulea.* STANCU, D. 28.

Condiţional-optativ:

Oriîncotro ***te-ai duce,*** *să nu uiţi ce-ai învăţat.*

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ DE LOC ŞI ALTE SUBORDONATE

§ **802.** Uneori, propoziţiile circumstanţiale de loc exprimă şi o nuanţă circumstanţială de mod (de măsură):

Bine, frate, înţeleg plastografie ***pînă unde se poate,*** *dar pînă aci nu înţeleg.* CARAGIALE, O. VI 86.

Există chiar propoziţii circumstanţiale de loc introduse prin adverbul *cît* care arată măsura spaţiului:

Şi oamenii tăceau ***cît vedeam cu ochii în lungul liniei.*** SADOVEANU, O. IV 491.

BIBLIOGRAFIE

MIOARA AVRAM, *Evoluţia subordonării circumstanţiale cu elemente conjuncţionale în limba română*, [Bucureşti] 1960, p. 27–31.

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ DE TIMP

§ **803.** Propoziţia circumstanţială de timp sau temporală arată timpul în care se petrece acţiunea din propoziţia regentă şi este echivalentă cu un complement circumstanţial de timp:

Cînd venea acasă, noaptea, tîrziu, *cădea ca butucul.* CAMILAR, N. I 19.

Raportul temporal pe care-l exprimă propoziţia circumstanţială de timp poate fi:

1. de anterioritate (acţiunea din regentă se petrece înaintea celei din subordonată):

Dar escortele trebuiră s-aştepte mult ***pînă să poată tăia strada.*** CAMILAR, N. II 58.

2. de posterioritate (acţiunea din regentă se petrece după cea din subordonată):

După ce feciorul sări de pe capră şi deschise uşa cu geamuri a trăsurii, *se ivi o doamnă ca de douăzeci şi opt de ani.* SLAVICI, N. II 90.

3. de simultaneitate (acţiunea din regentă are loc în acelaşi timp cu cea din subordonată):

*Într-o zi, **pe cînd şedeam la masă în umbra copacilor din grădina de la Mirceşti,** zăresc un străin cu surtuc de nankin şi cu picioarele goale.* ALECSANDRI, PR. 114.

RAPORTUL TEMPORAL DE ANTERIORITATE

§ **804.** În cadrul raportului de anterioritate se disting două situaţii:

a. anterioritatea propriu-zisă a regentei (fără precizarea limitei) se exprimă prin construcţii temporale corespunzătoare ideii „înainte de a...";

b. limita de durată a acţiunii (anterioare) din regentă se exprimă prin construcţii temporale corespunzătoare ideii „pînă la...".

Conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale folosite la exprimarea raportului de anterioritate sînt următoarele: *(mai) înainte (ca...) să, pînă (nu), pînă să (nu), pînă ce, pînă cînd, pînă cînd să, pentru cînd.*

*Dar spre ruşinarea noastră de pînă acum, a trecut un pătrar de secol de la moartea Bălcescului **mai înainte ca să** poată fi pus sub ochii naţiunii române tot ceea ce dînsul lucrase întru cea mai mare a ei onoare.* ODOBESCU, S. III 490.

***Înainte ca** chestiunea dezrobirii ţiganilor **să** fi intrat în consiliile, în planurile de reformă ale ocîrmuitorilor, ea a început a se agita prin însăşi iniţiativa parţială a stăpînilor de ţigani.* KOGĂLNICEANU, S. A. 193–194.

Dar ce zgomot se aude? Bîzîit ca de albine?
Toţi se uită cu mirare şi nu ştiu de unde vine,
***Pînă** văd păienjenişul între tufe ca un pod.* EMINESCU, O. I 87.

*Tot neamul Basarabilor, **pînă să nu** prinză domnul de veste, trecuse Dunărea.* ODOBESCU, S. I 85.

*Se lăsa în dusul paşilor domoli, **pînă ce** scăpăta dincolo de muche, în valea cealaltă.* VLAHUŢĂ, N. 25.

*Ulciorul merge la fîntînă numai **pînă cînd** i se rupe toarta.*

*Au trecut însă de atunci încoace multe zecimi de ani la mijloc, **pînă cînd să** sune şi ora renaşterii pentru studiul şi preţuirea originalei culturi a artelor neoromane, bizantine şi gotice.* ODOBESCU, S. II 587.

*Mai spune-i mămuchii că dacă a chema-o cumva la tîrg, la judecată cu grădina, să arate acolo la domni că eu mă aflu la război şi să lase judecata **pentru cînd** s-a alege lumea.* CAMILAR, N. I 255.

Observaţii. 1. În ceea ce priveşte locuţiunile *pînă să nu* şi *pînă nu* trebuie remarcat că negaţia nu imprimă totdeauna propoziţiilor introduse prin ele un conţinut negativ deosebit de cel exprimat prin aspectul pozitiv al acestor locuţiuni (vezi § 491).

2. Locuţiunea conjuncţională *pentru cînd* se foloseşte mai ales după verbe regente cu sensuri lexicale legate de ideea de destinaţie: *a amîna, a lăsa, a fixa* etc.

3. Locuţiunea conjuncţională *înainte de* (cu modul indicativ) este nerecomandabilă.

RAPORTUL TEMPORAL DE POSTERIORITATE

§ **805.** În cadrul raportului de posterioritate se disting următoarele situații:

a. posterioritatea imediată (apropiată):

***Îndată ce** sosise, Lăpușneanu porunci.* NEGRUZZI, S. I 142.

b. posterioritatea nedeterminată (mai depărtată):

***După ce s-a sfîrșit nunta,** feciorii s-au dus în treaba lor.* CREANGĂ, P. 5.

c. în strînsă dependență de posterioritatea imediată stă punctul de plecare în timp (momentul începerii acțiunii):

*Asemenea surprize îi pregăteau feciorii **de îndată ce se ridicau din vîrsta copilăriei.*** CEZ. PETRESCU, 1907 I 195.

Propozițiile circumstanțiale de timp care indică posterioritatea se introduc prin următoarele locuțiuni conjuncționale și adverbe relative: *după ce, (de) îndată ce, imediat ce, o dată ce, pe dată ce; cînd, de cînd, de pe cînd; cum, de cum:*

***După ce**-i dădu bună ziua, o opri.* SADOVEANU, O. I 615.

*Din fumul acru al tutunului prost, plămădeam acolo, în vizuinea de lut, o lume purificată, care va lua ființă **îndată ce vom arunca haina ostășească.*** CEZ. PETRESCU, S. R. 151.

***Imediat ce** vei primi scrisoarea mea, suie-te în tren și vino aci.* CARAGIALE, O. I 250.

*Declarînd că, în calitate de ministru de interne, eu nu puteam răspunde de ordinea publică, că nu aveam îndestule mijloace de execuțiune, pentru ca, **o dată ce** se va lăți buna veste a desființării clăcii, a liberării brațelor și a emancipării ogoarelor lor de orice sarcini și angarale către stăpînii de moșii, să pot îndatora pe țărani trei veri de-a rîndul a mai face claca sau boierescul.* KOGĂLNICEANU, S. A. 233.

*Ciocoiul este... dotat de o ambițiune nemărginită care eclată ca o bombă **pe dată ce** și-a ajuns ținta aspirațiunilor sale.* FILIMON, O. I 95.

Observație. Locuțiunea conjuncțională *pe dată ce* este învechită.

*Iar **cînd** alaiul s-a oprit*
Și Paltin crai a stărostit,
A prins să sune sunet viu. COȘBUC, B. I. 20.

Observație. În exemple de acest fel posterioritatea imediată a regentei este foarte apropiată de simultaneitatea momentană, așa încît aceste două raporturi pot fi uneori confundate.

*Tînărul, **de cînd** plecase conductorul, se uita pe fereastra vagonului.* REBREANU, R. I 13.

— Cam de cînd ai început dumneata să bagi de seamă că...

*— De! încă **de pe cînd** eram băiețandru și am început a pricepe mai limpede ce se petrece în jurul meu.* STANCU, în GAZ. LIT. 242 (1958), p. 4/5.

O b s e r v a ţ i e. Locuţiunea conjuncţională *de pe cînd* marchează timpul cu aproximaţie.

Cum însera, înhăma căluţul la polobocul pe două roate şi pornea încet către cişmea. CAMILAR, N. I 26.

O b s e r v a ţ i e. *Cum* temporal apare deseori în corelaţie tot cu *cum*. Această construcţie corelativă se foloseşte în limba populară:

Cum mă culc, cum te visez. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 16.

De cum se crăpa de ziuă i se auzea gura pînă la capătul străzii. COCEA, F. SL. 15.

Propoziţiile circumstanţiale de timp care indică posterioritatea mai pot fi introduse şi prin *cît, cît ce, dacă, de, unde*. Aceste elemente introductive au fost întrebuinţate mai mult în trecut. Azi conjuncţia *unde* apare cu această valoare numai în poezia populară, *dacă* apare în limbajul familiar şi popular, *cît* se foloseşte în vorbirea populară, iar *cît ce* este regional.

Cît ajunse în Ardeal... gîndul cel dintîi al domnului mazilit fu să strîngă o adunătură de oameni cu simbrii. ODOBESCU, S. I 96.

Şi la mine-n prag venea
Mamă-sa cît ce-adormea. COŞBUC, B. I. 10.

Dacă a văzut aşa, nora împăratului s-a mai domolit. RĂDULESCU-CODIN, L. 14.

Unde-şi auzea,
Din curteni ieşea,
Domnului vorbea. TEODORESCU, P. P. 45.

RAPORTUL TEMPORAL DE SIMULTANEITATE

§ **806.** În cadrul raportului de simultaneitate distingem mai multe situaţii:

A. Acţiunea din temporală este d u r a t i v ă.

1. Acţiunea din temporală nu este limitată în timp (acţiunea regentei poate coincide total cu această durată sau poate avea loc într-un singur moment cuprins în perioada de durată a acţiunii din temporală). În cazul cînd ambele acţiuni sînt durative, subordonata şi regenta ei se construiesc cu aceleaşi timpuri, care sînt şi ele durative (prezent, imperfect, viitor); cînd numai acţiunea temporalei este durativă verbul din regentă este la un timp momentan. Propoziţia temporală se introduce prin următoarele locuţiuni conjuncţionale şi adverbe relative: *în timp ce, în vreme ce, pe cînd, cînd, cum:*

Peste vreun sfert de ceas, în timp ce icrele se vindeau pe capete, intră o jupîneasă. CARAGIALE, O. III 152.

Dar în vreme ce mă adînceam atît în baltă, cît şi în gînduri, rămăsei deodată încremenit, pe loc, căci auzii lîngă mine o convorbire franceză. ALECSANDRI, PR. 83.

***Pe cînd** însă pe sub şure şi la vatra bordeiului ospăţul şi paturile se gătesc, după cum pe fiecare-l taie capul, limbile se dezmorţesc.* ODOBESCU, S. III 18—19.

***Cînd** zicea asemenea cîntec, zîmbea poznaş.* SADOVEANU, O. I 555.

*Şi **cum** se plimbă-n lung şi-n lat*
Cu fetele se-mprietineşte. COŞBUC, B. I. 65.

2. Propoziţia temporală arată intervalul măsurat în care se petrece acţiunea din propoziţia regentă. Ea se introduce prin următoarele adverbe relative şi locuţiuni conjuncţionale : *cîtă vreme, cît timp, cît:*

***Cîtă vreme** au ţinut luptele cele mari pentru independenţă, zgomotul armelor împiedică pe români ca să-şi scrie analele.* BĂLCESCU, în MAG. IST. I 5.

*Aci era banca unde femeile rămîneau să tăinuiască amîndouă, ea şi Smaranda, **cît timp** bărbaţii se trăgeau la umbră să dezbată treburile lor.* CEZ. PETRESCU, 1907 I 224.

*Şi **cît** e ziua de mare ea nu-l pierde din ochi.* VLAHUŢĂ, N. 11.

Cînd prepoziţia temporală e introdusă prin conjuncţia *cît,* găsim uneori în regentă corelativul *atît, atîta.*

Regional se folosesc şi conjuncţia *pînă* şi locuţiunea *pînă ce:*

*Bate fierul **pînă**-i cald.*

B. Cele două acţiuni sînt m o m e n t a n e (acţiunea din propoziţia subordonată se petrece în timpul în care are loc şi acţiunea din regentă). Propoziţia temporală se introduce prin adverbul relativ *cînd,* uneori întărit prin *atunci* sau *tocmai:*

*T o c m a i **cînd** soarele e deasupra amiazului, ea soseşte la locul de întîlnire al vînătorilor.* ODOBESCU, S. III 16.

C. Propoziţia temporală este i t e r a t i v ă (arată că acţiunea din propoziţia regentă se repetă ori de cîte ori are loc acţiunea din subordonată). Propoziţiile temporale iterative se introduc prin locuţiunea conjuncţională) *(ori) de cîte ori* şi prin adverbul *oricînd.*

***Ori de cîte ori**, viitorul a surîs României, fiii ei nu au lipsit de a aspira către unire.* GHICA, S. 138.

***De cîte ori**, iubito, de noi mi-aduc aminte,*
Oceanul cel de gheaţă mi-apare înainte. EMINESCU, O. I 114.

***Oricînd** îţi avea nevoie, veniţi cu mine.* CAMILAR, N. I 67.

Locuţiunea *(ori) de cîte ori* este folosită uneori cu corelativul *de atîtea ori* în regentă :

*Nu ştiu de ce, **de cîte ori** auzeam de el, d e a t î t e a o r i îl legam cu întîmplarea mea din sara ploioasă.* SADOVEANU, O. VI 90—91.

Pe lîngă locuţiunile conjuncţionale specifice propoziţiilor temporale iterative, pot avea valoare iterativă şi alte conjuncţii sau locuţiuni temporale (*cînd, după ce, îndată ce, dacă, pînă, înainte ca să* etc.), în măsura în care această nuanţă le este dată de construirea cu anumite timpuri verbale (prezentul, imperfectul). La toate aceste propoziţii nuanţa iterativă este însă secundară.

D. Propoziţia temporală este p r o g r e s i v ă (acţiunea din regentă se îndeplineşte treptat, în diferitele momente în care se îndeplineşte

acțiunea din subordonată). Propoziția temporală progresivă se introduce prin locuțiunea conjuncțională *pe măsură ce.*

A doua fază a treierișului se face cu combinele, utilate cu mașini de strîns paie, ***pe măsură ce*** *spicele s-au uscat,* ***pe măsură ce*** *boabele și-au desăvîrșit procesul de coacere.* SCÎNTEIA, 4268 (1958), p. 3/7.

Observație. Propoziția temporală progresivă are și o nuanță modală.

CONSTRUCȚII TEMPORALE INVERSE

§ **807.** Uneori propoziția care din punct de vedere formal este circumstanțială de timp este principală din punct de vedere logic, iar principala formală, care nu exprimă ideea principală, ci o nuanță temporală, este, din punct de vedere logic, circumstanțială de timp.

În fraza:

Eram băiat de vreo treisprezece ani cînd am învățat să dau cu pușca. ODOBESCU, S. III 21,

este clar că datarea acțiunii se cuprinde în propoziția *eram băiat de vreo treisprezece ani,* care ca formă e regentă, nu în *am învățat (să dau cu pușca)* unde găsim ideea principală a frazei. (Nu putem întreba: *Cînd eram băiat de vreo treisprezece ani?* pentru a afla răspunsul: *Cînd am învățat să dau cu pușca* , ci: *Cînd am învățat să dau cu pușca?* pentru a afla răspunsul: *Cînd eram băiat de vreo treisprezece ani.*)

Aceste construcții se introduc prin adverbul relativ *cînd,* uneori însoțit de *deodată, numai iaca.* De asemenea se introduc prin *că,* conjuncție care are drept corelative în propoziția aparent principală adverbele *(de) abia, încă, tocmai, bine.* Se folosesc după verbe ca: *a nu apuca, a nu trece* (timp), *a nu sfîrși* etc.

Și de ciudă începusem a-mi descărca mînia asupra cîinilor ce se obrăzniceau mai mult în privirea persoanei mele, ***cînd deodată zării o caleașcă cu șase cai și întovărășită de un călăreț*** *care venea în partea mea.* ALECSANDRI, PR. 76—77.

Moș Nichifor deciocălase căruța și-o ungea: ***cînd numai iaca se trezește la spatele lui cu jupîn Ștrul.*** CREANGĂ, P. 112.

N-apucară bine să tăvălească bucățile în mujdei, ***că de afară se auziră, deodată, bătăi puternice în poartă și strigăte.*** PREDA, D. 46.

Abia dădu mîna cu cei de față, ***că se și grăbi*** *să intre în biroul plin de oameni al secretariatului.* PREDA, D. 46.

Aceste construcții, care exprimă situația în mod invers, se numesc ***cînd*** *invers* și ***că*** *invers.*

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIA TEMPORALĂ

§ **808.** Propozițiile circumstanțiale de timp se construiesc de obicei cu modul indicativ:

De cînd codrul, dragul codru, troienindu-și frunza toată,

Își ***deschide-a*** *lui* ***adîncuri****, fața lunei să le bată,*
Tristă-i ***firea.*** EMINESCU, O. I 83.

Propozițiile de timp cu acțiunea anterioară introduse prin *înainte să* și *pînă să* se construiesc cu modul conjunctiv:

Pînă ***să-și lase*** *casa,*
Pe podele-ngenunchea. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 494.

În propozițiile temporale, valoarea modurilor este aceeași ca în propozițiile independente.

PROPOZIȚIA TEMPORALĂ ȘI ALTE SUBORDONATE

§ **809.** Uneori propoziția temporală exprimă și alte nuanțe circumstanțiale:

a. cauzală:

Iar căpitănia portului nu poate tolera întreruperea din lucru numai pentru înmormîntarea unui hamal, ***cînd la chei au sosit vapoare încărcate cu piatră.*** SAHIA, N. 41.

b. condițională:

Precum este greu să se mai întîlnească două picături de apă ***o dată ce au apucat*** *să intre fiecare după soarta ei în largul mării, așa ar fi și pentru două persoane să se mai găsească rătăcite o dată prin învălmășeala Moșilor, dacă n-ar fi cuminți să-și hotărască dinainte locul și momentul de întîlnire.* CARAGIALE, O. I 278.

c. consecutivă:

Românii au dat prea mare însușire filologiei, sau mai bine cuvîntologiei, care e o știință de anticar, și au ridicat-o ***pînă ce au făcut din ea temelia unei limbi.*** RUSSO, S. 81.

d. concesivă:

Răi și barbari făr-de-minte,
Mă ispitiți prin cuvinte
Cînd v-aș putea fi părinte? TEODORESCU, P. P. 105.

Un mic voievod de margine... singur din toată împărăția, ***cînd chiar împăratul se predase,*** *nu vru să se supuie și să cunoască pe biruitor.* CARAGIALE, O. II 290.

BIBLIOGRAFIE

1. MIOARA AVRAM, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, [București] 1960, p. 31–63.
2. AL. GRAUR, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, în SG I, p. 137–138.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ CAUZALĂ

§ **810.** Propoziția cauzală exprimă cauza pentru care se săvîrșește acțiunea din propoziția regentă și este echivalentă cu un complement circumstanțial de cauză.

Să nu mai mănînci din bucatele ce-ţi fierbe baba, ***pentru că-s făcute cu somnoroasă.*** EMINESCU, N. 21.

Observaţie. Există situaţii cînd propoziţia cauzală arată cauza pentru care e formulată propoziţia regentă (şi atunci depinde de regentă + altă propoziţie subînţeleasă, care cuprinde un verb de declaraţie):

Dar dumneata de unde eşti, ***că nu îmi pari de pe aici?*** CAMIL PETRESCU, N. 65 (= te întreb de unde eşti fiindcă nu îmi pari de pe aici).

Aceste cauzale apar mai ales după regente interogative şi enunţiative imperative sau optative:

Hai, ia daţi-vă deoparte, măi păcătoşilor, ***că numai aţi crîmpoţit mîncarea.*** CREANGĂ, P. 261.

Lapte, brînză, unt şi ouă de-am putea sclipui să ducem în tîrg ca să facem ceva parale: ***căci casa s-a mai îngreuiat cu un mîncău.*** CREANGĂ, P. 6.

Propoziţiile cauzale pot fi:

a. Cauzale propriu-zise, care exprimă numai cauza:

Şi la toată lumea plăcea, ***fiindcă era om deştept şi blînd.*** CARAGIALE, O. II 223.

b. Cauzale condiţionale, care au şi o nuanţă de condiţie (exprimă cauza pentru care vorbitorului i se pare de neconceput realizarea acţiunii din regentă, întrucît numai controlul acelui fapt ar fi condiţia realizării regentei). Aceste cauzale apar pe lîngă unele propoziţii interogative — de cele mai multe ori retorice — sau pe lîngă enunţiative exclamative.

Dacă eşti bolnav, *cum o să mergi în excursie?*

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIŢIE CAUZALĂ

§ **811.** Propoziţiile cauzale propriu-zise se pot introduce prin următoarele conjuncţii şi adverbe relative: *că, căci, cum, deoarece, fiindcă, întrucît* şi prin locuţiunile conjuncţionale *din cauză că, din pricină că, de vreme ce, pentru că, o dată ce:*

Nu putem scoate butca din noroi, ***că*** *e grea.* CAMIL PETRESCU, B. 16.

Rămîi cu noi, ***căci*** *ne zice gîndul că vei pieri.* ISPIRESCU, L. 8.

Cum *nu mai erau decît vreo sută de metri pînă acasă, Grigore coborî, plăti şi continuă pe jos.* REBREANU, R. I 18.

O analiză simplă îmi dovedea că nici ipoteza că l-aş fi pierdut pe cale ori trecînd în ostrov nu e întemeiată, ***deoarece*** *lănţugul rămăsese la mine şi carabina lănţugului îşi păstrase resortul.* SADOVEANU, O. XVII 467.

Fiindcă *m-am săturat de atîtea primejdii ale călătoriilor... am venit să m-aşez aici, în Valahia, la Bucureşti.* CARAGIALE, O. II 222.

Întrucît *n-aţi respectat dispoziţiile legii, veţi fi amendat.*

Din cauză că *se grăbea să nu scape ora de rendez-vous la pavilionul central, a dejunat aşa de uşor.* CARAGIALE, O. I 279.

Ş-apoi aceste vrei să zici că vin ***din pricină că*** *e Mase director?* C. CARAGIALE, în PR. DRAM. 188.

Ah! Mă sparii, am strigat. ***Şi de vreme ce*** *este aşa, iată, făgăduiesc a nu iubi niciodată...* NEGRUZZI, S. I 45.

Îl iubeau ***pentru c-avea*** *o privire caldă şi liniştită ş-un glas atît de blînd.* VLAHUŢĂ, N. 85.

Observaţie. *Întrucît, din cauză că, din pricină că,* specifice stilului ştiinţific şi administrativ, sînt folosite mai ales în limba scrisă, care le preferă pentru că ele exprimă cu mai multă precizie raportul cauzal. În limba literaturii artistice predomină *fiindcă, pentru că, deoarece, de vreme ce* şi *cum*, evitîndu-se în general locuţiunile *din cauză că, din moment ce. Căci* e livresc, iar *că* e popular.

Cauzalele propriu-zise se mai pot introduce şi prin *dacă* şi *unde*, caracteristice vorbirii populare:

M-am gîndit că ***unde*** *e aproape cu casa şi era spre seară, vrea să se scalde şi ea.* PREDA, Î. 46.

Propoziţiile cauzale condiţionale se pot introduce prin următoarele conjuncţii şi adverbe relative: *cînd, dacă, de* şi prin locuţiunile conjuncţionale *de vreme ce, din moment ce, cîtă vreme.*

Dacă *eu sînt tînăr şi sărac, singur cu muierea, voi trebuie să fiţi nişte hoţi?* PREDA, Î. 9.

Din moment ce *lucrurile au ajuns aici, cum crezi că se mai poate chimba ceva?*

CORELATIVUL PROPOZIŢIEI CAUZALE

§ **812.** Uneori conjuncţiei sau locuţiunii conjuncţionale care introduce o propoziţie cauzală propriu-zisă îi corespunde în propoziţia regentă un corelativ de insistenţă de tipul *de aceea* sau corelativele de legătură *apoi, atunci:*

Pentru că *n-a avut bani,* ***de aceea*** *n-a putut pleca în excursie.*

Dacă *a venit vremea pe jertfă,* ***apoi,*** *cît m-ajunge partea, nu mă dau în lături!* CARAGIALE, O. III 143.

Corelativele de insistenţă se pot folosi şi atunci cînd regenta precedă cauzala:

De aceea *n-a venit,* ***pentru că*** *nu l-am chemat.*

Cauzalele condiţionale pot avea corelative de legătură *apoi, atunci* în regentă numai cînd aceasta urmează după ele:

Dacă *măcar cercare tu nu faci vreodată,*
Să scoţi cel puţin capul din noaptea-ntunecată,
Apoi *cum te-i deprinde cu soare, cu lumină?* ALEXANDRESCU, O. 235.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIŢIA CAUZALĂ

§ **813.** Cauzala se construieşte în mod obişnuit cu modul indicativ, dat fiind că acţiunea din cauzală este arătată ca reală (vezi toate exemplele de mai sus); ea nu se poate construi cu modul conjunctiv sau imperativ.

Uneori propoziţia cauzală se construieşte şi cu modul condiţional-optativ sau cu prezumtivul:

Merg şi eu cu tine, pentru că ***aş vrea*** *să-ţi spun ceva.*

N-a venit pentru că ***n-o fi avut*** *bani.*

Valoarea modurilor este aceeaşi ca în propoziţiile independente.

PROPOZIŢIA CAUZALĂ ŞI ALTE SUBORDONATE

§ **814.** Uneori propoziţiile cauzale exprimă şi o nuanţă circumstanţială de timp:

Cînd ştia *că are să deie peste Ivan, i se tăiau picioarele.* CREANGĂ, P. 314.

Ea însă avea alte principii de educaţie. Copilul să trăiască şi să se vînture în lumea sa, ***o dată ce a scăpat cu bine de la datoria şcolii.*** CEZ. PETRESCU, 1907 I 76.

Nuanţa de timp apare uneori fiindcă propoziţia cauzală se referă la o noţiune temporală:

Acum, ***că ne-am deşteptat, că ne simţim puternici,*** *vrem să intrăm în drepturile şi pămînturile noastre.* BĂLCESCU, O. II 228.

BIBLIOGRAFIE

1. MIOARA AVRAM, *Evoluţia subordonării circumstanţiale cu elemente conjuncţionale în limba română*, [Bucureşti] 1960, p. 64—98.
2. AL. GRAUR, *Pentru o sintaxă a propoziţiilor principale*, în SG I, p. 130—133.
3. SORIN STATI, *Există propoziţii cauzale coordonate?* în LR III (1954), nr. 6, p. 92—98.

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ DE SCOP SAU FINALĂ

§ **815.** Propoziţia circumstanţială de scop sau finală exprimă scopul în vederea căruia se îndeplineşte acţiunea din regentă şi este echivalentă cu un complement circumstanţial de scop:

Veniseră la Călifar ***ca să-i procopsească.*** GALACTION, O. I 44.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIŢIE FINALĂ

§ **816.** Propoziţiile finale se introduc prin conjuncţiile *să, ca să, de* şi prin locuţiunea *pentru ca să:*

Ştefan-vodă... a dat moşneagului cîţiva leişori acolea ***să-şi împace*** *nevoia.* RĂDULESCU-CODIN, L. 67.

Cănuţă a dat să ridice coşul şi n-a putut. Jupînul, ***ca să-l îmbărbăteze,*** *i-a dat un pumn în ceafă.* CARAGIALE, O. I 132.

O rup la sănătoasa **de** *se ascund în desişul pădurii.* RĂDULESCU-CODIN, L. 23.

Nu era ziuă, în care... să nu fi mers măcar de zece ori la straturi ***pentru ca să*** *vadă dacă nu erau răsărite seminţele.* SLAVICI, N. I 22.

Observaţie. Conjuncţia *ca să* şi locuţiunea *pentru ca să* exprimă mai precis decît *să* raportul de scop, de aceea se observă tendinţa de-a înlocui din ce în ce mai mult în limba literară pe *să* cu *ca să* şi *pentru ca să*. *Să* rămîne răspîndit mai ales în vorbirea populară şi familiară.

Conjuncţia *de*, folosită mai ales după verbe de mişcare, se întîlneşte de asemenea în vorbirea populară şi familiară.

Pe lîngă aceste conjuncţii, vorbirea populară mai foloseşte şi construcţiile de tipul *ca doar (-doar)* :

Muncea în dreapta şi în stînga, ***ca doar-doar*** *a încăleca pe nevoie.* CREANGĂ, P. 140.

Finalele negative se introduc prin aceleaşi conjuncţii (şi locuţiuni conjuncţionale) ca şi finalele pozitive, însoţite însă de o negaţie cu sau fără elementele întăritoare *cumva* şi *care cumva; să nu, ca să nu, (să) nu cumva să, să nu cumva (să), ca nu cumva să, pentru ca să nu, pentru ca nu cumva să, să nu care cumva să, ca nu care cumva să:*

Seara făcură de mîncare într-o groapă adîncă, ***să nu*** *se vadă lumina focului.* GALACTION, O. I 297.

Ca să nu *pară prea supărător, femeia a dat o nuanţă de glumă lucrurilor.* CAMIL PETRESCU, U. N. 128.

Pantelimon era soldat... şi se purta ca o fată ***să nu*** *fie* ***cumva*** *pedepsit.* REBREANU, R. I 282.

La dealuri, genunchii se-ndoiau cu băgare de seamă, urcînd încet, ***ca nu cumva*** *trupurile înlemnite sub căşti* ***să*** *se prăbuşească.* CAMILAR, N. I 8.

CORELATIVELE PROPOZIŢIILOR FINALE

§ **817.** Cîteodată în regentă se folosesc drept corelative locuţiunile adverbiale *de aceea, d(e)-aia, de asta, pentru aceea,* care anunţă propoziţia finală sau stăruie asupra conţinutului ei :

De aceea *e bătrînă şi înţeleaptă, ca să fie sigură de copilării.* SADOVEANU, O. XII 691.

Să ştiţi, ***de asta*** *ne-au trimis, ca să apărăm moşiile şi băncile.* CAMILAR, N. I 339.

Corelativele apar mai des cînd regenta precedă finala.

Adverbele *anume* şi *într-adins* sînt folosite înaintea conjuncţiei finale pentru a accentua modal ideea că acţiunea regentei se face „special" în acest scop.

Boierii de la noi ***anume*** *au zidit munţii aceia negri, pentru ca să nu vedem ce-i dincolo.* CAMILAR, N. I 393.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIA FINALĂ

§ **818.** Propozițiile finale se construiesc cu modul conjunctiv. Spre deosebire de toate celelalte finale, propozițiile introduse prin conjuncția *de* se construiesc cu modul indicativ și imperativ, verbul din finală punîndu-se la același mod și timp cu verbul din regentă:

În toate zilele se ducea el la un puț de ***aducea*** *apă pentru casă.* ISPIRESCU, L. 386.

La 1501, el merse în Polonia de ***încheie*** *pacea între Ștefan-voievod și Albert, regele Poloniei.* BĂLCESCU, în MAG. IST. I 135.

În timp ce celelalte propoziții finale care se construiesc cu conjunctivul exprimă o acțiune realizabilă, acestea exprimă o acțiune reală, ideea de circumstanță finală îmbinîndu-se cu aceea de acțiune săvîrșită. *Se ducea de aducea* înseamnă în același timp *se ducea să aducă* și *aducea.* Din pricina faptului că aceste propoziții exprimă o acțiune realizată, înțelesul lor pare apropiat de coordonatele copulative:

Mai șede el cît șede, ***de cască gura prin tîrg,*** *și-apoi își ia tălpășița spre casă.* CREANGĂ, P. 44.

Cînd regenta este la modul imperativ se menține și în finală imperativul:

Mergi ***de-mi adu*** *dosarul!* CARAGIALE, O. I 160.

Propoziția în care *de* se construiește cu imperativul exprimă, ca și aceea cu conjunctivul, o acțiune realizabilă. *Du-te de spune* e echivalent cu *du-te să spui.*

PROPOZIȚII FINALE APROPIATE DE COORDONATE

§ **819.** Pe lîngă finalele cu *de* construite cu indicativul (vezi § 818), există și propoziții finale construite cu conjunctivul (cu *ca să*) care au în realitate înțeles copulativ:

Mă voi duce doară să-mi mai văd o dată părinții și apoi m-oi întoarce ***ca să nu mă mai duc niciodată.*** ISPIRESCU, L. 8.

(Pentru falsele finale cu sens adversativ, vezi Propoziția opozițională § 867.)

BIBLIOGRAFIE

MIOARA AVRAM, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, [București] 1960, p. 98–111.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ DE MOD

§ **820.** Propoziția circumstanțială de mod arată cum se desfășoară acțiunea din regentă, avînd rolul unui complement circumstanțial de mod.

După felul în care este exprimată circumstanţa modală, subordonata de mod se împarte în:

a. Propoziţie circumstanţială de mod propriu-zisă:

Fugi ***cît poţi de repede.*** CAMILAR, N. II 148.

b. Propoziţie comparativă:

Şi surîzi, ***cum rîde visul într-o inimă-ndrăgită.*** EMINESCU, O. I 42.

c. Propoziţie comparativă condiţională:

Buduleasa era nerăbdătoare, ***ca şi cum ar fi stat pe spini şi jeratic.*** SLAVICI, O. I 83.

d. Propoziţie de măsură progresivă:

Cîtă vreme nu vorbesc, gîndurile lor umblă departe pe cărările pe care ei le-au bătut odinioară în tinereţe, întovărăşiţi de Costică Panaite; şi ***cu cît mai mult umblă acele gînduri,*** *cu atît le reînviază în faţă, din ce în ce mai palpabilă, figura vechiului prieten.* CARAGIALE, O. II 40.

Observaţie. Propoziţiile circumstanţiale care exprimă măsura statică (vezi § 823) fac parte dintre modalele propriu-zise, în cadrul cărora se distinge conformitatea calitativă de conformitatea cantitativă.

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ DE MOD PROPRIU-ZISĂ

§ **821.** Propoziţia circumstanţială de mod propriu-zisă arată felul în care se desfăşoară acţiunea din regentă: conformitatea cu regula generală, cu ceva stabilit de alţii sau cu posibilităţile aceluiaşi subiect şi gradul în care se desfăşoară această acţiune. Din această categorie fac parte şi modalele cu înţeles negativ care arată lipsa unei acţiuni secundare însoţitoare a acţiunii din regentă.

Pune-ţi obrăzariul ***cum se pune,*** *iară sabia să n-o slăbeşti din mînă.* CREANGĂ, P. 224.

Toată ziulica bate prundurile după scăldat, în loc să pască cei cîrlani şi să-mi dea ajutor la trebi, ***după cît îl ajută puterea.*** CREANGĂ, A. 13.

Era vădit că înnoirile acestea îl interesau ***cum nu se poate mai mult.*** TUDORAN, P. 13.

Am muncit ***cît am putut.*** PREDA, M. 178.

Adela făcuse pasul cel mai important din viaţa ei, ***fără măcar să mă poată preveni.*** IBRĂILEANU, A. 33.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIŢIE CIRCUMSTANŢIALĂ DE MOD PROPRIU-ZISĂ

§ **822.** Propoziţiile circumstanţiale de mod care exprimă conformitatea calitativă se introduc prin adverbele *cum, precum* şi prin locuţiunea conjuncţională *după cum.* Aceste propoziţii au adesea caracter explicativ.

Ia pe această femeie, du-o numaidecît acolo, ***cum îi şti tu,*** *şi povăţuieşte-o* ***cum*** *a fi mai bine.* CREANGĂ, P. 93.

De-ar fi-n a mea putinţă să fac ***precum*** *doresc.* ALECSANDRI, P. I 165.

Împăratul, ***după cum*** *s-a hotărît, pe toţi i-a tăiat, fără cruţare.* CREANGĂ, P. 78.

Biata baba mea, bună, rea ***cum*** *este, tot a ştiut ce-mi trebuie la drum.* CREANGĂ, P. 134.

Cînd propoziţia modală explică o calificare exprimată printr-un adjectiv sau adverb, subliniindu-i existenţa, ca în exemplul de mai sus, ea poate fi introdusă şi prin pronumele relativ *ce:*

De rele ***ce*** *sînt, nu pot să trăiască la un loc.* ISPIRESCU, L. 5.

Modalele introduse prin *ce* apar de obicei după complemente cauzale.

Elementele introductive pot avea corelative adverbiale în regentă ca *aşa, astfel:*

Fata împăratului Roş nu se capătă a ş a *de lesne* ***cum*** *crezi tu.* CREANGĂ, P. 244.

Haide să ne judecăm şi ***cum*** *a zice judecata,* a ş a *să rămîie.* CREANGĂ, A. 145.

Uneori corelativele adverbiale preced imediat conjuncţiile modale; de multe ori ele formează, împreună cu aceste conjuncţii, construcţii locuţionale mai sudate, de tipul *aşa cum, aşa precum, astfel cum:*

Convocaţi deci, neîntîrziat, ***aşa cum*** *am promis la Islaz, o Adunare Constituantă.* CAMIL PETRESCU, O. II 634.

Mai-mai că aş face ***aşa precum*** *zici tu.* ISPIRESCU, L. 16.

Aceste acte fură cele din urmă făcute de Obşteştile Adunări, alcătuite de toate stările, ***astfel cum*** *era în vechime.* BĂLCESCU, O. I 140.

§ **823.** Circumstanţialele de mod care exprimă conformitatea cantitativă se introduc prin adverbele şi locuţiunile conjuncţionale *cît, după cît,* mai rar *din cît, pe cît, în cît, întru cît* şi pronumele *cîte* cu prepoziţiile *din, după, pe:*

A început dracul a ţipa ***cît*** *îi lua gura.* CREANGĂ, P. 60.

Numai asta mi-ar fi mai trebuit acum, ***cît*** *eram de pricopsit.* CREANGĂ, A. 68.

Trăsura... i-a plăcut lui vodă, care a plătit-o ***cît*** *a vrut.* CAMIL PETRESCU, O. I 225.

Băietul văd că are ţiere de minte; şi numai ***după cît*** *a învăţat, cîntă şi citeşte cît se poate de bine.* CREANGĂ, A. 22.

Taci, taci, taci, inima mea,
Rabdă ***pe cît*** *vei putea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 151.

Din cît(e), după cîte, pe cît(e) şi *întru cît* au uneori o nuanţă restrictivă:

Din cîte *am auzit vorbindu-se, era un timid.* CĂLINESCU, S. N. 701.

Aşa era mama în vremea copilăriei mele, plină de minunăţii, ***pe cît*** *îmi aduc aminte; şi-mi aduc bine aminte.* CREANGĂ, A. 35.

Într-o scenă de clovni, a cărei intenţie ar fi... o păcăleală puerilă, cei doi artişti întrebuinţează salturile lor, vorbele lor, toate mişcările lor, numai şi numai ***întru cît*** *ele stau în legătură... cu păcăleala.* CARAGIALE, O. III 58.

Regional se foloseşte şi locuţiunea conjuncţională *cît ce,* de obicei cu predicatul *a putea.* Întreaga construcţie are valoarea unui superlativ:

Fuge ***cît*** *ce poate cu sarcina în spate.* CREANGĂ, P. 215.

Se vîră... în odaie la Ivan, şi-i şterge o palmă prin somn, ***cît*** *ce poate.* CREANGĂ, P. 303.

Elementele conjuncţionale modale de cantitate pot apărea în corelaţie cu adverbul *atît*, fie în construcţii de tipul *cu atît (mai)... cu cît*, fie în construcţii în care elementul corelativ precedă imediat elementul conjuncţional. În aceste cazuri circumstanţiala modală arată proporţia statică în care se desfăşoară acţiunea din regentă:

Cînta şi el destul de bine la pian, ***atît cît*** *s-o poată acompania.* CAMIL PETRESCU, O. I 417.

Aveam c u a t î t mai mult pricina să fiu rezervat şi să aştept, ***cu cît*** *mi s-a părut că nu e destulă seriozitate.* CAMIL PETRESCU, O. II 629.

Dorinţele graţioasei mele prietene domnişoara Mari Popescu sînt pentru mine porunci, la care mă supun, c u a t î t mai bucuros ***cu cît*** *văd că prietena mea nu abuzează niciodată de influenţa nemărginită ce ştie bine că exercită asupră-mi.* CARAGIALE, O. II 113.

O b s e r v a ţ i e. În corelaţie cu *cu atît (mai)* circumstanţiala modală care arată proporţia statică poate fi introdusă şi prin *că;* această construcţie are şi nuanţă cauzală:

Poziţia noastră era cu a t î t mai ciudată, ***că*** *trebuia să călcăm pin întuneric, lipindu-ne cu mînile şi cu trupul de zid, făr-a şti unde punem piciorul.* ALECSANDRI, PR. 217.

§ **824.** Circumstanţialele de mod care exprimă lipsa unei acţiuni însoţitoare a acţiunii din regentă se introduc prin locuţiunea conjuncţională *fără (ca) să:*

Busuioc nu era acum dintre oamenii în curtea cărora poţi să intri ***fără ca să*** *fii băgat în seamă de stăpînul casei.* SLAVICI, O. I 229.

Mă ridic de pe banchetă şi, ***fără să*** *mă uit în partea opusă, ies după cocoană în coridor.* CARAGIALE, O. II 109.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIŢIILE CIRCUMSTANŢIALE DE MOD PROPRIU-ZISE

§ **825.** Propoziţiile circumstanţiale de mod propriu-zise care exprimă conformitatea se construiesc cu modul indicativ la toate timpurile, cu modul condiţional-optativ sau cu prezumtivul, iar cele care exprimă lipsa unei acţiuni cu modul conjunctiv:

Vremea a fost prea dimpotrivă, cum ***ştiţi.*** CREANGĂ, P. 145.

Eu mă tîrîiam cum ***puteam*** *pînă la fîntînă în dosul stînei.* CREANGĂ, A. 15.

Băiatul făcu tocmai precum îl ***învăţase*** *calul.* ISPIRESCU, L. 163.

Poetul a trăit cum ***a murit*** *— foarte nenorocit.* CARAGIALE, O. III 8.

M-oi duce şi eu cît călare, cît pe jos, cum ***oi putea.*** CREANGĂ, P. 197.

Sănătatea nu-i permite să lucreze cum ***ar vrea.***

A privit cu sfială noua înfăţişare neaşteptată a celui care trebuia curînd să plece, fără ***să ştie*** *de dragostea ei.* SADOVEANU, O. XVIII 104.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ DE MOD COMPARATIVĂ

§ **826.** Propoziția circumstanțială de mod comparativă arată, cu ajutorul unei comparații, felul în care se desfășoară acțiunea din regentă sau cum se înfățișează o calitate din regentă.

Comparativa care exprimă al doilea termen al unei comparații de același grad este o propoziție comparativă de e g a l i t a t e:

Nu mai era de chip să doarmă ***cum dormea alte dăți****, pănă pe la amiază.* CREANGĂ, P. 264.

Comparativa care exprimă al doilea termen al unei comparații de inferioritate sau de superioritate este o propoziție comparativă de i n e - g a l i t a t e; comparația se poate referi atît la un adjectiv sau la un adverb la gradul comparativ din regentă, cît și la un numeral adverbial sau multiplicativ sau la un adverb de tipul *altfel:*

Simina era mai tristă ***de cum*** *fusese toată ziua.* SLAVICI, O. I 251.

Mai ușor ar părea căpăta cineva lapte de la o vacă stearpă ***decît să te îndatorească o fată alintată și leneșă.*** CREANGĂ, P. 292.

Fiul a făcut altfel ***de cum făcuse tatăl.*** CARAGIALE, O. II 254.

Atît la comparativa de egalitate, cît și la cea de inegalitate, comparația exprimată de subordonată se poate referi:

a. la regentă în întregime:

Cum nu se dă scos ursul din bîrlog, țăranul de la munte strămutat la cîmp și pruncul dezlipit de la sînul mamei sale, așa nu mă dam eu dus din Humulești, în toamna anului 1855. CREANGĂ, A. 115.

Căruța acum am adus-o de la încălțat și i-am mai tras și-o unsoare de cele a dracului, de are să meargă cum îi sucala. CREANGĂ, P. 113.

Mai bine moare decît să spuie că-l doare. SADOVEANU, O. I 200.

b. la părți ale propoziției regente (mai ales la adverbe sau adjective cuprinse în regentă):

Fiul craiului, cel mai mic, făcîndu-se atunci roș cum îi gotca, iese afară în grădină și începe a plînge în inima sa. CREANGĂ, P. 189.

În tinerețe nu căpătase niciodată o para mai mult decît îi trebuia ca să-și ducă viața. CARAGIALE, O. II 254.

Uneori predicatul subordonatei poate fi identic cu al regentei:

Femeile știu să spună o mie și o sută de nimicuri într-un mod mult mai interesant decît spun bărbații lucrurile cele mai serioase. CARAGIALE, O. I 231.

c. la alte subordonate:

E mai bine să înveți decît să pierzi vremea.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ COMPARATIVĂ DE EGALITATE

§ **827.** Circumstanțialele comparative de egalitate se introduc prin adverbele și locuțiunile conjuncționale *cum, precum, după cum:*

Tristeță, durere și lacrimi, amor,
Azilul își află în sînu-i de dor

*Şi pier, **cum** de boare pier norii.* EMINESCU, O. I 11.
Deşteaptă priveghează a mea tristă gîndire,
***Precum** o piramidă se-nalţă în pustii.* ALEXANDRESCU, O. 137.
*Dă poroncă să-i culce în casa cea de aramă înfocată, ca să doarmă pentru veşnicie, **după cum** păţise şi alţi peţitori.* CREANGĂ, P. 249.

Elementele introductive pot avea în regentă corelative adverbiale ca *aşa, astfel, asemenea.* În mod obişnuit corelativele apar cînd modala precedă regenta :

***Cum** e bradul arătos,*
A ş a - i badea de frumos. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 39.
***Precum** Atlas în vechime sprijinea cerul pe umăr,*
A ş a el sprijinea lumea şi vecia într-un număr. EMINESCU, O. I 132.
***Precum** un bob de grîu găsit peste cinci mii de ani în sicriul unei mumii eghiptene, semănat în pămînt bun, reînvie ca şi bobul cules anul trecut, a s e m e n e a o operă de artă viabilă, după o părăsire şi uitare de veacuri, reînviază iarăşi la căldura ochilor pricepuţi.* CARAGIALE, O. III 52.
***Cum** copacu-şi uită foaia*
Ce pe vînt mi-a fost trimisă,
A s t f e l ea uitat-au poate
Aste foi de dînsa scrise. EMINESCU, O. I 125.
***Precum** pulberea se joacă în imperiul unei raze,*
Mii de fire viorie ce cu raza încetează,
A s t f e l, într-a veciniciei noapte pururea adîncă,
Avem clipa, avem raza, care tot mai ţine încă. EMINESCU, O. I 133.

Corelativele adverbiale pot preceda imediat elementele conjuncţionale introductive :

*Să citeşti repede lucrarea aceasta, **aşa cum** ai citit-o pe cealaltă.*

Uneori în afară de corelativul adverbial din regentă situat la distanţă, conjuncţia modală poate fi precedată imediat de un alt adverb :

*Mîine dimineaţă, la ceasul hotărît, **întocmai cum** faceţi cînd mă deştept eu, aşa să faceţi şi cu el.* CARAGIALE, O. II 262.

§ 828. Comparativele de egalitate prin care se exprimă comparaţia cantitativă se introduc prin adverbele şi locuţiunile conjuncţionale *cît, cu cît, p(r)e cît:*

*Mintea parcă i se deschisese **cît** se deschide altora în cîţiva ani.* TUDORAN, P. 403.

Cu cît apare în corelaţie cu *cu atît*, iar *pe cît* în corelaţie cu *pe atît:*

***Pe cît** de sever era tata în viaţa publică, p e a t î t de blînd şi chiar timid apărea în cea intimă.* CĂLINESCU, S. N. 745.
***Pe cîtu-i** de frumoasă, tot p e a t î t a o să fie de neroadă.* CARAGIALE, O. II 349.

§ 829. În unele cazuri comparaţia care se stabileşte între două fapte este foarte slabă şi predomină ideea de coordonare copulativă :

*Unul din articolele guvernului provizoriu declara: „Egalitatea drepturilor politice şi contribuţiunea generală la dările şi sarcinile statului", **precum** tot acest mare act declara emanciparea clăcaşilor, făcuţi proprietari prin despăgubire, şi dezrobirea ţiganilor iarăşi prin despăgubire.* KOGĂLNICEANU, S. A. 202.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIŢIE CIRCUMSTANŢIALĂ COMPARATIVĂ DE INEGALITATE

§ **830.** Circumstanţialele comparative de inegalitate se introduc prin adverbul *decît* cu valoare conjuncţională şi, mai rar, prin locuţiunile conjuncţionale *de cum, faţă de cum, faţă de cît*:

Le-a povestit el toate cîte le pătimise dincolo, mai cu şart şi mai frumos ***decît*** *vi le-am putut eu povesti dumneavoastră.* CARAGIALE, O. II 243.

Reparaţia şi înzestrarea corăbiei îl costase de trei ori mai mult ***decît*** *plătiseră pe ea acum cinci ani.* TUDORAN, P. 135.

Îi cunosc bine pe amîndoi, mai bine ***de cum*** *mă cunosc ei pe mine.* CARAGIALE, O. I 124.

Faţă de cum *îi instruiesc pe alţii, cu tine mă port destul de civilizat.* Z. STANCU, în GAZ. LIT. 236 (1958), p. 4/5.

§ **831.** Cînd comparativa exprimă excluderea unei acţiuni se introduce prin *decît să* urmat de conjunctiv:

Se vede lucru că nici tu nu eşti de împărat, nici împărăţia pentru tine şi ***decît să*** *încurci numai aşa lumea, mai bine să şezi departe cum zici.* CREANGĂ, P. 186.

Era mai bucuros să moară de foame ***decît să*** *primească o bucată de pîne de la cineva.* SLAVICI, O. I 228.

Modalele construite în acest fel sînt uneori echivalente cu propoziţii opoziţionale introduse prin *în loc să* (vezi § 868).

§ **832.** Cînd elementul comparativ *decît* este situat între o regentă negativă care conţine un adjectiv sau un adverb la comparativ, alături de pronumele *nimic, altceva* sau adjectivul pronominal *alt, nici un* urmat de un substantiv, şi o subordonată cu aceeaşi funcţiune ca şi pronumele corelativ, ideea de comparaţie este asociată cu ideea de restricţie:

Nu-mi e nimic mai drag ***decît să stau de vorbă cu dumneata.*** BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 28.

Într-o lungă noapte de iarnă, nu poate fi mai frumoasă petrecere ***decît să stai la taifas, în căldură, cu un om păţit,*** *care să-ţi ştie povesti întîmplări interesante din viaţa lui.* CARAGIALE, O. IV 91.

Bogată, n-are plăcere mai mare pe lume ***decît să-şi arate unei amice sărace toaletele.*** CARAGIALE, O. IV 101.

Aceste subordonate modale au o valoare apropiată de a subordonatelor care exprimă excepţia (vezi § 875—879). Cînd nu conţin o comparaţie ele exprimă exclusiv excepţia.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIŢIILE COMPARATIVE

§ **833.** Propoziţiile comparative se construiesc cu modul indicativ, condiţional-optativ şi prezumtiv, cu excepţia comparativelor de inegalitate introduse prin *decît să*, care se construiesc cu conjunctivul:

— indicativ:

Vei rîde, tată, ***cum ai rîs*** *şi de surorile mele.* ISPIRESCU, L. 15.

— conjunctiv:

*Prin dreptul unui pod mi-a ieșit înainte un urs grozav, care m-a vîrît în toți spărieții. Și cu mare ce scăpînd din labele lui, am găsit cu cale să mă întorc la d-ta acasă, decît **să fiu** prada fiarelor sălbatice.* CREANGĂ, P. 186.

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ COMPARATIVĂ CONDIŢIONALĂ

§ **834.** Propoziţia comparativă condiţională arată, cu ajutorul unei comparaţii ipotetice, felul în care se desfăşoară acţiunea din regentă; acţiunea acestei propoziţii subordonate este prezentată ca presupusă, nu ca reală:

*Turbinca! Mînca-o-ar focul s-o mănînce, zicea Moartea, ducîndu-se la rai, **ca şi cum ar fi mers la spînzurătoare.*** CREANGĂ, P. 317.

*Așa luneca hrinca aceea de ușor pe gît, **parcă** era unsă cu unt.* CREANGĂ, A. 31.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIŢIE CIRCUMSTANŢIALĂ COMPARATIVĂ CONDIŢIONALĂ

§ **835.** Propoziţiile comparative condiţionale se introduc prin locuţiunile conjuncţionale *ca și cum, ca și cînd, parcă, de parcă:*

*În mîna-i asemenea albă, **ca şi cum** pe sub piele n-ar mai curge un pic de sînge, ține o linguriță.* CARAGIALE, O. II 64.

*Picioarele nu se mai mișcară, **ca şi cînd** ar fi fost butucite.* ISPIRESCU, L. 35.

*Ia privește-i cum stau toți treji și se uită țintă în ochii noștri, **parcă** au de gînd să ne zugrăvească.* CREANGĂ, A. 39.

În limba mai veche şi în cea populară aceste subordonate se introduc şi prin locuţiunile conjuncţionale *ca cum, ca cînd, ca în fel cum, (cu) chip că, în chip că:*

*După o ocară așa de mare... adecă de a mi se opri pașaportul în mijlocul drumului, **ca cînd** aș fi un criminalist de stat, ce-mi mai rămîne mie de nădăjduit?* KOGĂLNICEANU, S. 190.

*Mănîncă el bine, bea bine, și după ce se scoală și mulțămește **ca în fel cum** ar fi mulțămit cuiva, îl pălește somnul.* VASILIU, P. 78.

*Scoate-ți sabia, i-a zis cu grăbire, și prinde a striga cu mare mînie, **chip că** m-ai mustra pe mine.* SADOVEANU, O. XV 386.

Observaţie. În ultimul exemplu subordonata exprimă suplimentar ideea de pretext. Uneori ideea de pretext predomină:

*Ies din casă **cu chip că** mă duc la scăldat.* CREANGĂ, A. 48.

(Propoziţiile care conţin îmbinarea *sub pretext* că nu au însă nici o legătură cu comparativa condiţională, *sub pretext* fiind un complement de mod, iar *că* elementul introductiv al unei atributive.)

§ **836.** Comparativele condiţionale introduse prin locuţiunea conjuncţională *de parcă*, uneori şi cele introduse prin *parcă*, au nuanţă consecutivă:

Îmi amintesc de-o linişte deplină,
De vişini înfloriţi într-o grădină,
De flori de zarzăr care s-au desprins
Şi au căzut, ***de parcă*** *ar fi nins.* Botez, fl. p. 10.

Cînele... privea la stăpîni cu doi ochi aşa de deştepţi, ***parcă*** *numai glasul îi lipsea.* Sadoveanu, o. II 148.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ COMPARATIVĂ CONDIŢIONALĂ

§ **837.** În propoziţia comparativă condiţională se foloseşte mai ales modul condiţional, care arată caracterul ireal al acţiunii. În propoziţiile introduse prin *parcă* se pot folosi şi unele timpuri ale indicativului ca imperfectul, prezentul, perfectul compus:

Şi cînd gîndesc la viaţa-mi, îmi pare că ea cură
Încet repovestită de o străină gură,
*Ca şi cînd n-****ar fi*** *viaţa-mi, ca şi cînd n-****aş fi fost.*** Eminescu, o. I 71.

Căpitanul Cozmuţă s-a lăsat pe vine şi, întorcînd spre undă cupa ispolului, a bătut o dată: clonc! ca şi cum ***ar fi sărit*** *o broască din cele mari în bulboană.* Sadoveanu, o. XVIII 205.

*Pînă să isprăvească ea, băiatul a pierit, parc-****a intrat*** *în pămînt.* Caragiale, o. II 252.

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ DE MĂSURĂ PROGRESIVĂ

§ **838.** Propoziţia circumstanţială de măsură progresivă exprimă proporţia progresivă în care se desfăşoară acţiunea din regentă. Relaţia dintre propoziţia regentă şi cea subordonată este de intercondiţionare; acţiunea din regentă creşte într-un anumit raport cu creşterea acţiunii din subordonată:

Cu cît mai tîrziu a venit artistul sau gînditorul în lume, *cu atît îi trebuie mai multă originalitate şi mai mare putere de concepţie pentru a covîrşi capitalul din ce în ce mai sporit de gîndire umană şi pentru a găsi forma nouă.* Caragiale, o. III 78.

O b s e r v a ţ i e. De obicei propoziţia regentă şi cea subordonată, sau numai una dintre ele, conţin un adjectiv sau un adverb la gradul comparativ sau un verb care exprimă o acţiune progresivă.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIŢIE CIRCUMSTANŢIALĂ DE MĂSURĂ PROGRESIVĂ

§ **839.** Circumstanţialele de măsură progresivă se introduc prin locuţiunile conjuncţionale *cu cît, de ce, pe cît, pe măsură ce;* cu excepţia celei din urmă, toate apar mai ales cu corelative în regentă, formînd construcţii de tipul: *cu cît... cu atît(a),* regional sau popular *de ce... de ce, de ce... de aceea, pe cît... pe (cu) atît(a):*

Ziua se încingea tot mai mult, ***cu cît*** *se apropia vremea prînzului.* CAMIL PETRESCU, O. II 583.

El, ***cu cît*** *o privea mai mult, c u a t î t a o găsea mai frumoasă.* EMINESCU, N. 115.

De ce *merge se măreşte.* ISPIRESCU, L. 34.

De ce *mergeau înainte, d e c e lui Harap-Alb i se tulburau minţile.* CREANGĂ, P. 275.

Au luat-o prin pădure, doar vor putea ieşi cumva la largul, dar ***de ce*** *umblau, d e a c e e a se înfundau mai tare.* RETEGANUL, P. II 72.

Cu ***cît*** *căciula era mai mare, c u a t î t omul era mai însemnat;* ***pe cît*** *şlicul se urca în lăţime şi-n lungime, c u a t î t capul aflat dedesubt era tare şi mare şi straşnic în viaţă.* Al. Russo, *Scrieri alese* (Bucureşti, 1948), p. 115.

Pe măsură ce *te apropii de castel, îţi dai seama ce imensităţi de flori şi plante rare sînt răspîndite în parcul fără sfîrşit.* CĂLINESCU, S. N. 93.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIŢIILE CIRCUMSTANŢIALE DE MĂSURĂ PROGRESIVĂ

§ **840.** Propoziţia de măsură progresivă se poate construi cu modul indicativ şi condiţional-optativ:

Ah! cît eşti de frumoasă şi cu cît ***eşti,*** *cu atîta mai nefericit sînt.* EMINESCU, N. 73.

Cu cît mai mulţi ochi ***aş avea,*** *cu atîta lucrurile... ar părea mai mari.* EMINESCU, N. 31.

BIBLIOGRAFIE

1. MIOARA AVRAM, *Evoluţia subordonării circumstanţiale cu elemente conjuncţionale în limba română,* [Bucureşti] 1960, p. 111–141.
2. I. RIZESCU, *Complementul circumstanţial de măsură şi propoziţia subordonată corespunzătoare,* în SCL X (1959), p. 357–381.

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ CONSECUTIVĂ

§ **841.** Propoziţia consecutivă exprimă rezultatul unei acţiuni sau al unei calităţi despre care este vorba în regentă. Ea corespunde complementului consecutiv, care e tratat în cadrul complementului de mod deoarece este foarte slab reprezentat.

Smărăndiţa a mîncat papara şi pe urmă şedea cu mînile la ochi şi plîngea ca o mireasă, ***de sărea cămeşa de pe dînsa.*** CREANGĂ, A. 4.

Aşa-i de ager ***încît chiar la o bătălie noi nu l-am putea birui, cu toată vîrtutea noastră.*** SADOVEANU, O. XIII 370.

Nu te-am crezut aşa de nătărău, ***să te mulţumeşti cu o sută de galbeni.*** CARAGIALE, O. II 235.

PRIN CE SE INTRODUCE PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ CONSECUTIVĂ

§ **842.** Propoziţiile consecutive se introduc prin :

1. Conjuncţiile ***încît, că, de,*** învechit şi regional şi *cît, decît:*

Soarele... stătu pe loc, ***încît*** *trei zile n-a fost noapte.* EMINESCU, N. 4.

Ele-şi făceau de cap; furau ***de*** *stingeau.* CARAGIALE, O. II 225.

Începu a geme şi a se văiera, ***cît*** *îţi era mai mare mila de dînsa.* SBIERA, P. 28.

*Asta-i explicaţia îmbrăcămintei şi sulemenelilor dumisale şi, mai cu samă, a aerelor de cucoană pe care şi le dă „****decît*** *îţi vine, dragă, să crăpi de ciudă".* SADOVEANU, O. XII 652.

Foarte adesea aceste elemente introductive au corelative adverbiale în regentă : *aşa, atît, astfel, în aşa fel.* Corelativele adverbiale pot apărea la distanţă faţă de conjuncţia consecutivă sau imediat înaintea conjuncţiei. Uneori conjuncţia introductivă şi corelativul sînt sudate şi formează grupuri cu valoarea unor locuţiuni consecutive ca : *aşa că, aşa încît, astfel încît.*

Cu corelative în regentă situate la distanţă :

A ş a - i de bogat acest boier, ***încît*** *nu i se mai ştie sama zloţilor.* SADOVEANU, O. XIII 381.

Seara, cînd veneau acasă d. Georgescu şi d. Marinescu, găsea fiecare pe consoarta sa a ş a supărată, a ş a, cum să zic, fără chef, ***că*** *nici bucăţică nu punea femeia în gură.* CARAGIALE, O. IV 13.

La steaua care-a răsărit
E-o cale-a t î t de lungă,
Că *mii de ani i-au trebuit*
Luminii să ne-ajungă. EMINESCU, O. I 234.

Lăsă pe Toma să lămurească î n a ş a f e l lucrurile, ***că*** *nu ieşi nici el vinovat.* CAMIL PETRESCU, O. I 34.

Cîntă două păsărele
Şi - a ş a cîntă de cu jale,
De *pică frunza pe cale.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 192.

Ochii tăi... privesc a t î t de ferice, de adînc în noaptea sufletului meu, ***cît*** *te visez veghind.* EMINESCU, N. 72.

A ş a cîntă de cu jele,
Cît *şi oiţele-n vîlcele*
Prind a vărsa lăcrimele. ANT. LIT. POP. I 260.

Cu corelative imediat precedente :

Vorbi a s t f e l ***încît*** *robi toate inimile.* ISPIRESCU, L. 39.

Hagienuş încercă să-şi spele singur cămaşa de noapte într-un lighean, luînd o bucăţică de săpun de la baie, însă năclăi cămaşa *î n a ş a c h i p*, ***încît*** *n-o mai putu purta.* Călinescu, s. n. 244.

Corelativul formează cu conjuncţia o locuţiune consecutivă:

Umbrarul pregătit în curte fusese năruit de ploaie şi pînă la el erau numai băltoace, ***aşa că*** *fu nevoie să se pună masa numai în cîrciumă.* Camil Petrescu, o. i. 96.

2. Conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale *încît să, ca să, pentru ca să*, popular *de să, să*, regional *decît să, cît să:*

Aici casele nu se-ncing peste zi, ***ca să*** *te frigă noaptea.* Caragiale, o. vii 443.

Pitache şi Năiţă dorm duşi cu faţa-n sus şi sforăie, ***să*** *zici că umblă ferestrăul.* Brătescu-Voineşti, î. 66.

Într-una îl ardea cu şfichiul limbii, ***decît să*** *turbe băiatul, nu alta.* Sadoveanu, o. i 639.

Adesea elementele introductive au corelative adverbiale în regentă.

Cu corelative în regentă situate la distanţă:

Rochia era *a s t f e l* *croită* ***ca să*** *cadă în faţă de sus pînă jos ca un veşmînt medieval.* Călinescu, s. n. 163.

Bălcescu se bizuia pe el ca să conducă *a s t f e l* *dezbaterile,* ***încît să*** *se poată auzi în voie glasul însetat de dreptate al clăcaşilor.* Camil Petrescu, o. ii 638.

Cu corelative imediat precedente:

Unde-o plesneşte mama şi unde crapă, zic eu în gîndul meu, că doar tot nu eram aşa de prost, *p î n ă p e-a c o l o*, ***să*** *nu pricep atîta lucru.* Creangă, a. 45.

Parcă aş avea şi eu ceva care mă supără, dar iar nu *p î n ă- n t r - a - t î t a* ***încît*** *să-mi pierz liniştea pentru asta.* Caragiale, o. ii 259.

El îşi plecă puţin capul, făcînd *î n a ş a f e l*, ***încât să*** *pară că se reculege înainte de o meditaţie religioasă.* Călinescu, s. n. 162.

Se cerea o iscusinţă nemaipomenită din partea cîrmaciului ca să nu se răstoarne şi să manevreze printre crestele înspumate, *a s t f e l* ***ca*** *nici un val* ***să*** *nu se năpustească peste copastie, inundînd barca.* Tudoran, p. 414.

Corelativul formează cu conjuncţia o locuţiune consecutivă:

D. Marius Chicoş Rostogan, distinsul nostru pedagog şi director al şcoalei model „Ulpiu Traian", este destul de cunoscut tuturor acelora care se interesează de mişcarea noastră culturală, ***aşa ca să*** *ne scutim de a-i mai face vreo reclamă.* Caragiale, o. i 99.

§ **843.** Cînd o propoziţie consecutivă introdusă prin conjuncţii ca *încît să, ca să, pentru ca să* (vezi § 842 pct. 2) are în regentă corelativul *prea*, construcţia poate fi echivalentă cu una în care propoziţia consecutivă este introdusă prin conjuncţii ca *încît, că* (vezi § 842 pct. 1), iar regenta are un corelativ ca *aşa, atît;* cele două construcţii sînt echivalente dacă se schimbă şi aspectul pozitiv sau negativ al consecutivei.

Propoziţia consecutivă pozitivă de tip *încît să* cu corelativul *prea* corespunde unei consecutive negative de tip *încît* cu corelativul *atît*:

Această stranie povestire...era *p r e a* *neaşteptată,* ***ca să-mi pot da bine samă*** *de ce simţeam în momentul acela.* Vlahuţă, n. 111(= *era* *a t î t* *de neaşteptată,* ***încît nu-mi pot da bine seama***).

Propoziția consecutivă negativă de tip *încît să* cu corelativul *prea* corespunde unei consecutive pozitive de tip *încît* cu corelativul *atît*: *Bengescu e* *p r e a* *mulțumit de succesul scrierilor sale în limba noastră,* ***pentru ca să nu continue.*** ALECSANDRI, S. 158 (= *e* *a t î t* *de mulțumit,* ***încît continuă***).

Atît în forma pozitivă, cît și în cea negativă construcțiile cu corelativul *prea* în regentă exprimă consecința realizabilă, pe cînd cele cu *atît*, cu care sînt echivalente, exprimă consecința reală.

O b s e r v a ț i e. În limbajul cărturăresc din Ardeal și Bucovina există o construcție de tipul *prea... încît să* realizată cu *decît să*. Spre deosebire de *decît să* folosit în vorbirea moldovenească (vezi § 842 pct. 2), rezultat probabil din contaminarea între elementele consecutive *de (să)* și *cît (să)*, acest *decît să* este rezultat din elementul modal comparativ *decît* + *să* consecutiv. Această construcție apare cu o regentă în care se găsește un adjectiv la gradul comparativ de superioritate; în aceste cazuri comparativul din regentă are o valoare particulară, exprimînd o calitate care depășește limita obișnuită:

Erau cu mult mai deștepți... ***decît să*** *nu pătrundă întreaga țesătură de intrigi în care voiam să-i încurcăm pe nevinovații noștri colegi.* I. Slavici, *Amintiri* (1924), p. 77.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIILE CIRCUMSTANȚIALE CONSECUTIVE

§ **844.** Propozițiile consecutive introduse prin conjuncții ca *încît că, de* (vezi § 842 pct. 1) se construiesc cu modurile indicativ, condițional-optativ și prezumtiv:

Tu mă întrebi atîtea lucruri deodată, încît nu ***știu*** *la care să răspund mai întîi.* NEGRUZZI, S. I 63.

Propozițiile consecutive introduse prin conjuncții și locuțiuni conjuncționale ca *să, ca să, încît să* etc. (vezi § 842 pct. 2) se construiesc cu modul conjunctiv:

Mă rog, cucoană Gahiță, nu mă socoti un om așa făr-de ispravă, încît eu însuși ***să poroncesc*** *slugilor mele ca să facă pozne în case străine.* ALECSANDRI, T. 993.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ CONSECUTIVĂ ȘI ALTE SUBORDONATE

§ **845.** Propozițiile subordonate introduse prin *pînă* exprimă limita extensiunii în timp a unei acțiuni și totodată și măsura dezvoltării acestei acțiuni văzută în consecință; ele sînt deci la limita dintre consecutive și temporale (vezi și § 809). Uneori un corelativ din regentă poate marca faptul că predomină sensul consecutiv:

A avut un țol vărgat
Și l-a scos afară-n gard
Și-a *t î t a* *l-a purecat*
Pînă tot l-a sfîrtecat. MARIAN, S. 163.

BIBLIOGRAFIE

MIOARA AVRAM, *Evoluţia subordonării circumstanţiale cu elemente conjuncţionale în limba română*, [Bucureşti] 1960, p. 142–152.

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ INSTRUMENTALĂ

§ 846. Propoziţia circumstanţială instrumentală arată mijlocul prin care se realizează acţiunea exprimată de un verb din regentă, fiind echivalentă cu un complement circumstanţial instrumental.

Nu se lasă până ce găseşte un buştihan putregăios, îl scobeşte **cu ce** *poate şi-i face urdiniş.* CREANGĂ, P. 238.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIŢIE CIRCUMSTANŢIALĂ INSTRUMENTALĂ

§ 847. Propoziţia circumstanţială instrumentală se introduce:

a. printr-un pronume sau printr-un adjectiv pronominal relativ sau nehotărît precedat de anumite prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale:

Cu ce *arde acolo ştiu c-ar fi trăit boiereşte un an de zile tot satul.* REBREANU, R. II 109.

Şi **cu cîtă** *carte ştiu,* **cu cîtă** *nu ştiu, peste cîţiva ani pot s-ajung dichiu la vrun mitoc şi să strîng un ştiubei plin de galbeni.* CREANGĂ, A. 121.

Pe urmă învăţătorul, încălzindu-se, îi spuse că oamenii vor pămînt şi că nu mai pot trăi **din ceea ce** *prisoseşte boierilor.* REBREANU, R. I 95.

Prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale care însoţesc pronumele sînt acelea cu care se construieşte complementul circumstanţial instrumental; cea mai frecventă este prepoziţia *cu*. Aspectul negativ al circumstanţialei instrumentale se construieşte cu prepoziţia *fără*.

b. rar, în vorbirea populară, prin conjuncţia *de:*

Ştia că a făcut un păcat **de** *a călcat pe moşia slutului.* ISPIRESCU, L. 43.

Ştiu c-a nimerit-o bine, **de** *ţ-a pus numele Chirică.* CREANGĂ, O. 60.

Această construcţie are valoare instrumentală mai puţin clară.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ INSTRUMENTALĂ

§ 848. În propoziţia circumstanţială instrumentală modul cel mai des folosit este indicativul (toate timpurile):

Îi mai înţoleam şi noi **cu ce puteam** *— parcă uitasem că ne erau duşmani.* BART, D. U. 125.

Este posibilă de asemenea întrebuinţarea condiţional-optativului şi a prezumtivului. Nu pot apărea conjunctivul şi imperativul.

Modurile sînt folosite cu aceeaşi valoare pe care ar avea-o dacă propoziţia ar fi independentă.

BIBLIOGRAFIE

1. Mioara Avram, *Despre corespondenţa dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie*, în SG I, p. 142–144.
2. Mioara Avram, *Evoluţia subordonării circumstanţiale cu elemente conjuncţionale în limba română*, [Bucureşti] 1960, p. 220–224.

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ SOCIATIVĂ

§ **849.** Propoziţia circumstanţială sociativă arată cine însoţeşte subiectul sau un complement direct al propoziţiei regente în săvîrşirea unei acţiuni.

Propoziţia circumstanţială sociativă apare mult mai rar decît complementul circumstanţial sociativ cu care este echivalentă.

A. Însoţeşte subiectul:

a. fiinţă:

Aide, pleacă acasă! Du-te dracului ***cu cine mi te-a trimis****, să-mi mai sară inima şi pentru tine!* Rebreanu, r. ii 33.

b. lucru:

Fugeau toţi în toate părţile ***cu ce apuca a lua.*** Ghica, s. 319.

B. Însoţeşte un complement direct:

a. fiinţă:

Cheamă nepoţi şi finicei
Pînă-n patruzeci şi trei,
Cheamă neveste şi fete
Cu ce Dumnezeu mai dete. Teodorescu, p. p. 142.

b. lucru:

L-a prins ***cu ce strînsese de la oameni.***

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIŢIE CIRCUMSTANŢIALĂ SOCIATIVĂ

§ **850.** Propoziţia circumstanţială sociativă se introduce printr-un pronume sau printr-un adjectiv pronominal relativ sau nehotărît precedat de prepoziţia *cu* sau de locuţiuni prepoziţionale în care intră această prepoziţie; aspectul negativ al circumstanţialei sociative se construieşte cu prepoziţia *fără*. La construirea propoziţiei sociative se folosesc deci aceleaşi prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale care introduc complementul sociativ.

După aceea, soţii, care şi ***cu ce*** *agonisise, intrau în pivniţă şi Jap împărţea cu echitate.* GALACTION, O. I 309.
Zamoisky dete poruncă hatmanului Zotkiewsky de a se duce în grabă ***cu cîte*** *oşti va putea să adune mai curînd.* BĂLCESCU, O. II 284.
A plecat ***împreună cu cine*** *era de faţă.*

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ SOCIATIVĂ

§ **851.** În propoziţia circumstanţială sociativă modul cel mai des folosit este indicativul (la toate timpurile):
Dragi îmi sînteţi, dar n-am ce vă face. ***Rămîneţi cu ce aveţi!*** SADOVEANU, O. X 514.
Poate apărea şi condiţional-optativul sau prezumtivul:
Aş pleca ***cu cine ar vrea*** *să mă însoţească.*
Nu se întîlneşte conjunctivul şi nici imperativul.
Modurile sînt folosite cu aceeaşi valoare pe care ar avea-o dacă propoziţia ar fi independentă.

BIBLIOGRAFIE

MIOARA AVRAM, *Despre corespondenţa dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie*, în SG I, p. 143–144.

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ DE RELAŢIE

§ **852.** Propoziţia circumstanţială de relaţie indică un obiect sau o acţiune la care se limitează afirmaţia din regentă, fiind echivalentă cu un complement circumstanţial de relaţie:
Cît priveşte de năpăşti, *apoi a mai spus şi altă dată că cel fără vină n-are a se teme de nimic.* SADOVEANU, O. X 648.

Puiculiţă, pui păun,
Treci la badea peste drum,
Să cercăm vinul ***de-i bun.*** JARNÍK-BÎRSEANU, D. 373.

Observaţie. În ultimul exemplu, versul al treilea poate fi comparat cu construcţia *Să cercăm* ***de-i bun*** *vinul*, în care avem a face cu o propoziţie urmată de o completivă directă. Plasarea substantivului *vinul* în regentă (cu rol de complement direct) şi nu în subordonată (ca subiect) schimbă caracterul propoziţiei: *de-i bun* devine circumstanţială de relaţie. Pentru această valoare a propoziţiei vezi un exemplu paralel cu un complement circumstanţial de relaţie: *Oaspeţii, tot gustînd vinul* ***de bun***, *începuse a se chiurchiului cîte oleacă.* CREANGĂ, P. 232.

Ca și complementul corespunzător, propoziția circumstanțială de relație poate exprima punctul de vedere din care este făcută afirmația din regentă (în acest caz se apropie de o completivă indirectă):

Pentru cine coboară de pe munte, Sinaia e jos.

Propoziția circumstanțială de relație apare foarte rar în limba noastră, relația fiind exprimată de obicei printr-un complement circumstanțial.

CUM SE CONSTRUIEȘTE O PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ DE RELAȚIE

§ **853.** Propoziția circumstanțială de relație poate fi constituită din expresiile *în (ceea) ce privește* sau *cît privește* urmate de un complement al verbului *a privi:*

Acum să stăm aici în ceea ce te privește pe dumneata și să luăm pe istalalt la rînd. CREANGĂ, A. 148.

Aceste expresii sînt echivalente cu locuțiunile prepoziționale *în privința, cu privire la,* care introduc un complement de relație (din punct de vedere formal ele alcătuiesc totuși propoziții, deoarece au un verb la un mod personal).

În afară de propozițiile formate din aceste expresii, se mai întîlnesc subordonate circumstanțiale de relație introduse printr-un pronume relativ sau nehotărît precedat de prepoziția *pentru* și, rar, prin conjuncția *de* (vezi exemplele date la § 852).

Propoziția circumstanțială de relație se construiește de obicei cu modul indicativ.

BIBLIOGRAFIE

1. MIOARA AVRAM, *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție,* în SG I, p. 143–144.

2. MIOARA AVRAM, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română,* [București] 1960, p. 225–226.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ CONDIȚIONALĂ

§ **854.** Propoziția circumstanțială condițională exprimă o ipoteză sau o condiție de a cărei îndeplinire depinde realizarea acțiunii exprimate de propoziția regentă:

Dacă vă hotărîți să mergeți, mă duc și eu cu voi. SLAVICI, O. I 115.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIŢIE CONDIŢIONALĂ

§ 855. Propoziţiile condiţionale se introduc prin conjuncţiile *dacă*, *de*, *să*, prin adverbul cu valoare de conjuncţie *cînd* şi prin locuţiunile conjuncţionale *în caz că* şi *de unde*:

***Dacă** mărturiseşti, scapi cu mai puţină pedeapsă.* SADOVEANU, O. XVII 203.

***De** te-i potrivi*
Astei rugăminţi,
Fericiţi om fi
Şi cuminţi. EMINESCU, O. IV 441.

***Să**-l văd venind,*
Aş mai trăi o viaţă. COŞBUC, P. I 193.

***Cînd** aş şti că-mi vei fi de ajutor să sfîrşesc ce am pus de gînd, mai-mai că aş face precum zici tu.* ISPIRESCU, L. 16.

***În caz că** va fi aprobat, lucrările pentru noul atlas... vor începe imediat.* LR VII (1958), nr. 3, p. 96.

Observaţii. 1. Asemănătoare cu *în caz că* sînt locuţiunile conjuncţionale *în caz cînd* şi *la caz cînd*, care se întîlnesc la scriitori mai vechi:

*Trămise despărţiri mici de arnăuţi ca să cuprinză strîmtorile munţilor spre a se putea refugia **la caz cînd** oştirile turceşti ar fi învins pe ale sale.* FILIMON, O. I 282.

În limba vorbită se foloseşte şi locuţiunea conjuncţională *în caz dacă*.

2. Îmbinările *în cazul că*, *în cazul cînd*, *în cazul în care*, *cu condiţia (ca) să*, *în eventualitatea că*, *în ipoteza că* nu sînt locuţiuni conjuncţionale şi nu introduc propoziţii condiţionale (vezi şi § 665).

*Dar să ştii că la-ntoarcere trebuie să găsesc şi copil în casă; **de unde** nu, pîine şi sare cu mine nu mai mănînci.* CARAGIALE, O. II 149.

Conjuncţiile condiţionale cele mai frecvente în limba contemporană sînt *dacă* (în toate aspectele limbii) şi *de* (popular şi în limba literaturii artistice, mai ales în poezie). *Să* condiţional este puţin folosit, în vorbirea populară şi în limba literaturii artistice. *Cînd* condiţional, frecvent la scriitorii mai vechi, nu se mai întrebuinţează aproape de loc în limba contemporană. În limba vorbită şi în presă e răspîndită mult locuţiunea, recentă , *în caz că*. Locuţiunea conjuncţională *de unde* se foloseşte, mai ales în vorbirea populară, în propoziţii condiţionale negative eliptice de predicat reduse la elementul introductiv + negaţia *nu*.

Observaţie. În construcţiile de acest tip pot apărea şi conjuncţiile *dacă* şi *de*:

*Astfel, cînd unul se întîmplă să-ţi ceară o ţigară, trebuie să dai două, sau **dacă nu**, Smotocea face o ţigară venerabilă de senator şi...merge să împartă prada cu Cotocea.* CARAGIALE, O. I 304.

*Mai repede, că **de nu**, totul e pierdut.* CAMIL PETRESCU, T. II 394.

Pentru sublinierea caracterului ipotetic al condiției exprimate de propoziția condițională, subordonata poate cuprinde adverbe de felul lui *cumva*:

Mai spune-i mămuchii că ***dacă a chema-o cumva la tîrg la judecată cu grădina****, să arate acolo la domni că eu mă aflu la război.* CAMILAR, N. I 255.

Cînd este necesar să se sublinieze caracterul exclusiv al condiției în care se îndeplinește acțiunea regentei, propoziția condițională poate fi precedată de un adverb restrictiv ca *numai*, *doar*, negativ *decît*; aceste adverbe nu fac parte din structura elementului introductiv:

Lucrurile se fac n u m a i ***dacă le știm face.*** SLAVICI, N. I 7.

PROPOZIȚII CONDIȚIONALE JUXTAPUSE

§ **856.** Raportul sintactic de subordonare condițională poate fi exprimat și prin juxtapunerea unor propoziții; în această situație un rol hotărîtor are intonația:

Ai carte*, ai parte.* Proverb.

CORELATIVELE PROPOZIȚIEI CONDIȚIONALE

§ **857.** Propoziția condițională are uneori în regentă un corelativ care face legătura între cele două propoziții. Rolul de corelativ îl îndeplinesc adverbele *apoi* sau *atunci*:

Mă voi sili a vă îndemna că, ***dacă*** *voiți să fiți cunoscuți de adevărați fii ai romanilor, a p o i să faceți și domnia-voastră ceva care să se poată asemăna cu isprăvile poporului de lume domnitor.* KOGĂLNICEANU, S.A. 66.

Și ***de*** *s-ar putea pe dînsa cineva ca să o prindă,*
Cînd cu ochii mari, sălbateci, se privește în oglindă,
. . . .
A t u n c i el cu o privire nălucirea i-ar discoasă
Cum că ea — frumoasa fată — a ghicit că e frumoasă. EMINESCU, O. I 80.

Corelativele se folosesc mai ales pentru marcarea caracterului condițional al unei propoziții juxtapuse anterioare:

Voiți însă un interes de roman, varietate de întîmplări , episoade patetice, tragedii care să vă scoată lacrimi din ochi, grozăvii care să vă ridice părul pe cap, a p o i nu voi avea trebuință decît să vă povestesc cruzimile și viața aventuroasă a lui Vlad Țepeș, moartea vrednică de un principe a lui Despot Eraclidul, domnia lui Alexandru Lăpușneanu. . . KOGĂLNICEANU, S. A. 58.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIA CONDIȚIONALĂ

§ **858.** Propoziția condițională se poate construi cu modul indicativ, conjunctiv și prezumtiv; fiecare dintre aceste moduri apare cu valori distincte, adesea în funcție și de timpul respectiv.

a. Indicativul. Dintre timpurile acestui mod se folosesc prezentul şi viitorul pentru acţiuni realizabile :

*Dacă **vrei**, eu îţi arăt un drum mai scurt.* I. Agîrbiceanu, *În întuneric* (Bucureşti, f. a.), p. 13.

*De nu **vă veţi supune**, în astă noapte cetatea va sălta în nori cu oameni cu tot.* ALECSANDRI, T. 1512

şi imperfectul pentru acţiuni ireale :

*Dacă **eram** jurat, şi eu îl achitam.* CAMIL PETRESCU, U. N. 9.

Observaţie. Folosirea perfectului sau a mai mult ca perfectului dă subordonatei cel puţin o nuanţă cauzală (vezi şi § 933).

b. Conjunctivul. Propoziţiile condiţionale construite cu prezentul exprimă acţiuni realizabile :

***Să ştie** el că sînt aici... m-ar omorî.* CARAGIALE, O. I 48,

iar cele cu perfectul exprimă acţiuni ireale :

***Să fi fost** eu în locul lui Bozzari,... nu atacam pe la aripa dreaptă.* GHICA, S. 223.

Cu modul conjunctiv se construiesc numai condiţionale introduse prin conjuncţia *să*.

c. Condiţionalul. Ca şi la modul conjunctiv, prezentul se foloseşte pentru acţiuni realizabile :

*Mi-aş auzi zborul gîndurilor, dac-**ar zbura** mai aproape.* VLAHUŢĂ, N. 8,

iar perfectul pentru acţiuni ireale :

*Dacă **aş fi ştiut** aş fi venit şi eu.*

d. Prezumtivul. Atît prezentul, cît şi perfectul exprimă acţiuni realizabile :

*Şi poate că şi acum a mai fi trăind, dacă **n-a fi murit**.* CREANGĂ, P. 325.

După cum se vede din exemplele date, în regentă se foloseşte de obicei acelaşi mod ca în propoziţia condiţională (vezi toate exemplele de sub a, c, şi d) sau cel puţin un mod echivalent (vezi exemplele de sub b). Aceasta arată că între subordonata condiţională şi regenta ei este o strînsă legătură (vezi şi § 936).

PROPOZIŢIA CONDIŢIONALĂ ŞI ALTE SUBORDONATE

§ **859.** Propoziţiile condiţionale au uneori nuanţe care le apropie de alte subordonate.

Cel mai frecvent se întîlneşte nuanţa circumstanţială temporală (vezi şi § 809), care există aproape totdeauna la condiţionalele introduse prin *cînd*, în special atunci cînd predicatul nu e la modul condiţional :

***Cînd a mai pune mîna pe tine**, să ştii că are de-a face cu mine.* SADOVEANU, O. I 617.

Nuanţele de condiţie şi de timp se pot îmbina şi cu nuanţe de cauză (vezi şi § 809, 814), într-un exemplu ca :

Nu vă temeţi şi nu vă fie frică, coniţă, ***dacă sînteţi cu*** *mine!* REBREANU, R. I 216.

Uneori propoziţia condiţională poate fi apropiată şi de completiva indirectă (vezi şi § 794):

I-ar părea rău ***să nu ştie lumea toată!*** CARAGIALE, O. I 47.

Aş fi mîhnit ***să aflu*** *că omul pus de Ţopa la Iampol a lunecat spre duşmani.* SADOVEANU, O. XVIII 330.

BIBLIOGRAFIE

1. MIOARA AVRAM, *Evoluţia subordonării circumstanţiale cu elemente conjuncţionale în limba română,* [Bucureşti] 1960, p. 194—201.
2. AL. GRAUR, *Pentru o sintaxă a propoziţiilor principale,* în SG I, p. 124—127.

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ CONCESIVĂ

§ **860.** Propoziţia circumstanţială concesivă arată o împrejurare care ar fi fost de aşteptat să împiedice realizarea acţiunii din regentă, dar nu o împiedică.

După caracterul real sau ipotetic al piedicii care se opune îndeplinirii acţiunii din regentă, propoziţiile concesive se împart în două grupe distincte, caracterizate fiecare prin anumite particularităţi semantice şi gramaticale:

1. propoziţii concesive propriu-zise:

Deşi trepte osebite le-au ieşit din urna sorţii,
Deopotrivă-i stăpîneşte raza ta şi geniul morţii. EMINESCU, O. I 130.

2. propoziţii concesive ipotetice (sau condiţionale):

De-aş trăi o sută de ani, *nu voi uita că-i sînt datoare cu viaţa.* ALECSANDRI, T. 945.

În frazele cu propoziţii concesive propriu-zise se arată că acţiunea din propoziţia regentă se îndeplineşte c u t o a t e c ă există piedica din propoziţia concesivă, pe cînd în frazele cu propoziţii concesive ipotetice se arată că acţiunea din regentă s-ar realiza c h i a r d a c ă ar exista piedica exprimată de propoziţia concesivă.

O b s e r v a ţ i e. Deosebirea de conţinut dintre concesiva propriu-zisă şi concesiva ipotetică reiese şi din referirea la categoria opusă fiecăreia. Se poate spune că propoziţia concesivă propriu-zisă reprezintă reversul propoziţiei cauzale, pe cînd concesiva ipotetică reprezintă reversul propoziţiei condiţionale.

Această deosebire de sens este marcată gramatical prin faptul că fiecare dintre cele două tipuri de subordonate concesive are unele mijloace proprii de construcţie (în primul rînd elementele introductive, mai puţin modul verbului predicat).

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIŢIE CONCESIVĂ

§ 861. Conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale deosebesc, în general, clar cele două tipuri de propoziţii concesive.

Propoziţia concesivă propriu-zisă poate fi introdusă prin conjuncţia *deşi* şi locuţiunile conjuncţionale *cu toate că, măcar că, chit că* şi *fără (ca) să*:

Deşi *sînt proastă, precum zici, eu n-am obicei să rîd de oamenii care mă primesc în casa lor.* ALECSANDRI, T. 640.

Unde să găseşti doi galbeni? E greu! Se duce la unchiu-său, ***cu toate că****-l ştia aşa de cărpănos.* SADOVEANU, O. III 137.

Tînărul, ***măcar că*** *şi-a întors privirile de mai multe ori pe calea umblată, nu a luat seama să mai vină cineva după el.* CARAGIALE, O. I 219.

Observaţie. Regional apar şi concesive introduse prin adverbul *măcar* singur cu valoare de conjuncţie:

Căci cunoştea pe Vlad foarte bine
Măcar *era în hainele străine.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 200.

Eu n-am putut să ţin mînie
Că n-am avut, părinte, cui,
Măcar *mi-au tot făcut-o unii!* COŞBUC, P. I 199.

Vestitul Crai, ***măcar*** *e crai,*
Nu-i vrednic preţ de trei surcele. COŞBUC, P. II 228.

Dar învăţătura cerea bani pe care ea, Rafira, n-avea de unde să-i cîştige, ***chit că*** *ar fi vrut să muncească pentru băiatul ei pînă şi-ar fi dat sufletul.* STANCU, RĂD. III 17.

Căpitanul Dimiu, comandantul batalionului, un soi de flăcău ardelean, ***fără să*** *fie din Ardeal..., aproba fără codire hotărîrea juraţilor.* CAMIL PETRESCU, U. N. 9.

În limba populară, în special în expresii proverbiale, se folosesc la introducerea concesivelor propriu-zise şi conjuncţiile *că, dacă* şi *de*. Concesivele construite în acest fel sînt intercalate în cuprinsul regentei:

Cîinele, ***că****-i cîine, dar şi el îşi ia lumea-n cap de la o vreme.* Proverb.

Calul, ***de*** *e cu patru picioare, şi tot se poticneşte.* Proverb.

Sfîntul soare, ***dacă****-i soare,*
Şi tot după tine moare. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 15.

Observaţie. Regional, concesivele propriu-zise pot fi introduse şi prin locuţiunea conjuncţională *batîr că*:

Altfel, băiatul e dibaci, ***batîr că****-i tinerel.* SADOVEANU, O. XV 61.

Pe lîngă aceste elemente introductive care sînt specializate pentru exprimarea raportului concesiv, se mai pot întîlni şi alte locuţiuni conjuncţionale sau adverbiale care, deşi de obicei au alte funcţiuni, în anumite împrejurări pot introduce propoziţii concesive propriu-zise; aşa

sînt *cînd*, *pe cînd*, *după ce*, *în vreme ce* și *pe cîtă vreme*, care pot avea și nuanțe temporale, sau *de unde*:

Pătimaș și îndărătnic s-o iubești ca un copil
***Cînd** ea-i rece și cu toane ca și luna lui april?* EMINESCU, O. I 157.

*Vezi să nu pați și tu ca simigiul și **de unde**, cu drept cuvînt, te așteptai să fii răsplătit..., să nu capeți de la mine decît un encomion fluturatic.* ODOBESCU, S. III 10.

Propoziția concesivă ipotetică poate fi introdusă prin conjuncțiile *dacă*, *de* și *să* și locuțiunile conjuncționale *chiar dacă*, *chiar de*, *chiar să*, *măcar de*, *măcar să*, *și dacă*, *și de*, *și... să* (negativ *nici dacă*, *nici de*, *nici să)*, *și* (sau *chiar*) *fără (ca) să*:

*Și **dacă** glasul adorat*
N-o spune un cuvînt,
Tot înțeleg că m-ai chemat
Dincolo de mormînt. EMINESCU, O. I 230.

Eu pe cinstea mea vă spun:
***De** m-ați bate toată ziua,*
Nici de dascăl n-aș fi bun! COȘBUC, P. I 25.

***Să** fi dat mii de mii de lei, nu găseai fir de mac printre năsip sau fir de năsip printre mac.* CREANGĂ, P. 264.

*În casa unui prietin eu am să mă așez **chiar dacă** nu mă poftește nimeni.* SADOVEANU, O. X 561.

***Chiar de**-ar fi dînșii de o sută de mii de ori mai mulți de cum sînt acuma, nu vor putea dobîndi această țară.* ODOBESCU, S. I 19.

***Chiar** pui de cuc **să** fie, dar maica Domnului l-a dat grijii mele, și numai eu i-am fost mama care lui i-a lipsit.* SADOVEANU, O. XIII 652.

*Nu scap eu de tine, nici tu de mine, **măcar de** s-ar pune nu știu cine și cruciș și curmeziș.* ISPIRESCU, L. 63.

*Nu mă duc, mamă; nu mă duc la Socola, **măcar să** mă omori.* CREANGĂ, A. 119.

Pînă-ți spăl obielele, vaca pînă mulg,
***Și** zece mîini încă **să** am, nu-mi ajung.* PANN, P. V. II 65.

***Și dacă** e legat în furmă cu lanțuri, el* [Oltul] *curge de se prelinge pe lîngă zăgaz.* RĂDULESCU-CODIN, L. 71.

*Știi bine că, **și fără să** vrei tu, băiatul tot va trece.* CARAGIALE, O. I 285.

Observații. 1. Cele mai multe locuțiuni conjuncționale concesive ipotetice pot apărea cu elementele dislocate sau așezate în ordine inversă. De exemplu, locuțiunea *chiar să* poate avea și forma *să... chiar*:

*Acesta le trimetea în fiecare săptămînă cu de-amănuntul știri despre tot ce se-ntîmpla acolo, scrise cu semne învoite, așa că **să** fi căzut **chiar** o scrisoare în mîna cuiva străin, nimica n-ar fi înțeles din acea îngrămădire de slove.* CARAGIALE, O. II 286.

La fel, locuțiunea *și să* poate apărea sub forma *să... și*:

*D-apoi că pe mine **să** mă **și** omori, don'plutonier, că-n mîna d-tale mi-e viața, dar dacă n-am furat, cum să zic c-am furat, don'plutonier?* REBREANU, R. I 113.

2. Regional, concesivele ipotetice pot fi introduse şi prin locuţiunea conjuncţională *batîr să*:

Şi avem să-l trecem, ***batîr*** *dracul* ***să*** *ne stea în cale!* SADOVEANU, O. I 282.

Propoziţiile concesive pot fi introduse şi prin pronume şi adjective pronominale nehotărîte şi prin adverbe relative sau nehotărîte. Aceste elemente de construcţie nu se repartizează strict după cele două tipuri de propoziţii concesive: ele pot introduce atît concesive ipotetice (de cele mai multe ori), cît şi concesive propriu-zise, valoarea lor fiind legată de modul verbului predicat.

a. pronume şi adjective pronominale nehotărîte:

Eu cu drag te văd la horă,
Ochii tăi şi toate-mi plac!
Orice*-mi zici tu, nu mă supăr.* COŞBUC, P. I 177.

Oricare*-ar fi sfîrşitul luptei,*
Să stai luptînd, căci eşti dator. COŞBUC, P. I 194.

N-ai frică,
Oricîte *talazuri oceanul ridică*
În calea ta, lume. NECULUŢĂ, Ţ. D. 10.

b. adverbele *(ori)cît* şi *(ori)cum*, singure sau în construcţii cu adjective sau adverbe (legate de acestea prin prepoziţia *de*):

Văzînd eu o vreme ca asta, am şpărlit-o la baltă, cu gînd rău asupra mamei, ***cît*** *îmi era ea de mamă şi de necăjită.* CREANGĂ, A. 64.

Oricît *de bun ar fi, tot are cîte un păcat.* SLAVICI, N. II 85.

Să văd cum iese pîinea colectiviştilor? E-e-e... dar ***oricum*** *ar ieşi, tot are să iasă mai bună ca a mea... mai bună şi mai multă.* CAMILAR, TEM. 377.

Şi ***cumu****-i de păcătoasă,*
Tot se ţine că-i frumoasă. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 440.

O construcţie specifică pentru propoziţiile concesive ipotetice este folosirea în aceeaşi propoziţie a unui pronume, adjectiv pronominal sau adverb şi a unei conjuncţii (de obicei *să*):

Oricîte *bunătăţi* ***să am****, singur la masă, nu-mi ticneşte.* CARAGIALE, O. II 269.

Cînd ***însuşi*** *învăţătorul —* ***cît*** *de bun gramatic şi filolog* ***să fie*** *—, se află totuşi* ***lipsit*** *de cunoştinţele etice şi estetice... apoi cum va putea el oare să explice acel text cu succes şcolarilor...* ODOBESCU, IST. ARH. 340.

Dar ce scriu eu? ***Oricum să*** *scriu,*
E ne-mplinit. COŞBUC, P. I 56.

Observaţie. Propoziţiile concesive, în special concesivele propriu-zise introduse prin *deşi*, apar uneori lipsite de un verb la un mod predicativ, încît conjuncţia concesivă pare că însoţeşte un adjectiv, un substantiv sau un adverb ca părţi de propoziţie:

O văzusem atît de frumoasă, ***deşi palidă****.* NEGRUZZI, S. I 50.

Deşi despărţite*, lucrurile au unire.* CONACHI, P. 260.

Deşi copilandru*, puse ţara la cale ca şi un om matur.* ISPIRESCU, L. 42.

Deşi fără voia lui*, dară ştia că a făcut un păcat de a călcat pe moşia slutului.* ISPIRESCU, L. 43.

*Mi-am dat însă seama — **deși cam tîrziu** — că n-o iubesc atît de mult.* CAMIL PETRESCU, T. I 15.

Prezența conjuncției subordonatoare este un indiciu că aceste construcții nu sînt părți de propoziție (complemente circumstanțiale concesive sau atribute circumstanțiale cu nuanță concesivă), ci propoziții concesive, fie eliptice de predicat, fie nominale, cu predicatul exprimat numai prin numele predicativ.

PROPOZIȚII CONCESIVE JUXTAPUSE

§ 862. Uneori, destul de rar, se pot întîlni fraze cu subordonare concesivă exprimată prin juxtapunere. În aceste situații raportul concesiv este exprimat prin modul verbului predicat:

— conjunctivul (pentru limitele folosirii conjunctivului fără conjuncție vezi § 215):

*Dar... **piară** oamenii cu toți,*
S-ar naște iarăși oameni. EMINESCU, O. I 177.

— imperativul:

***Ucideți-mă**, nu vă duc și nu vă dau.* SADOVEANU, O. XVIII 153.

CORELATIVELE PROPOZIȚIEI CONCESIVE

§ 863. Propozițiile concesive au adeseori un corelativ în regentă. Corelativele folosite în limba contemporană pentru propozițiile concesive sînt *totuși*, *tot* și *cu toate acestea (astea)*:

*Și **dacă** luna bate-n lunci*
Și tremură pe lacuri,
T o t u ș i îmi pare că de-atunci
Sînt veacuri. EMINESCU, O. I 188.
Ura toată strînsă stivă
***De** ne-ați pune-o dimpotrivă,*
T o t om face unul mare
Din măruntele ogoare. DEȘLIU, în POEZ. N. 191.

La scriitorii mai vechi apar drept corelative ale propozițiilor concesive și conjuncțiile coordonatoare adversative *dar* sau *însă*, a căror folosire se explică prin legătura de conținut dintre subordonata concesivă și coordonata adversativă (vezi § 710 și 736):

***Deși** mulți din boierii cei mai însemnați simțise că se pregătește ceva..., d a r nici unul n-a venit să aducă un gologan măcar.* GHICA, S. 520.

*Căruța lui, **deși** era ferecată cu teie, cu curmeie, î n s ă era o căruță bună, încăpătoare și îndemănatecă.* CREANGĂ, P. 106.

În limba literară actuală construcțiile cu corelativele *dar* sau *însă* sînt ieșite din uz. Se folosesc însă destul de frecvent corelativele constituite din îmbinări ale conjuncției *și* cu adverbe ca *tot*, *totuși* sau *încă*, în special cînd propoziția concesivă, care precedă regenta, e introdusă

prin conjuncțiile *că*, *dacă* și *de* (concesive propriu-zise) sau *să* (concesiv ipotetic):

Fierul, ***că****-i fier*, *ș i î n c ă ruginește*. ALECSANDRI, PR. 180.

Corelativele se folosesc în special pentru scoaterea în relief a raportului concesiv exprimat prin juxtapunere:

Fie *pîinea cît de rea*,
T o t mai bine-n țara mea. Poezie populară.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIA CONCESIVĂ

§ **864.** Propozițiile concesive se pot construi cu diverse moduri, de cele mai multe ori în funcție de elementul introductiv.

1. Propozițiile concesive propriu-zise se pot construi cu următoarele moduri:

a. Cele introduse prin locuțiunea *fără să* se pot construi numai cu modul conjunctiv:

Fără să ***fie*** *esențială, structura tipologică există în opera lui Caragiale ca un schelet susținător*. CĂLINESCU, IST. 446.

b. Cele introduse prin conjuncțiile *că*, *dacă* și *de* se construiesc numai cu modul indicativ:

Soarele că ***e*** *soare și tot mai are pete*. Proverb.

c. Celelalte propoziții concesive propriu-zise introduse prin conjuncții și cele introduse prin pronume, adjective pronominale și adverbe se construiesc de obicei cu modul indicativ:

M-a salutat cum scrie la reglement, deși-și ***pusese*** *în grabă straie albe și curate și nu mai* ***era*** *„domnu caprar"*. SADOVEANU, O. VII 283.

Cît ***era*** *de cuminte bătrînica, nu s-a mai putut stăpîni... a biruit-o plînsul*. CARAGIALE, O. I 22,

dar se pot construi și cu prezumtivul și cu optativul (care poate avea valoare de potențial). Chiar cînd sînt construite cu aceste din urmă moduri, concesivele nu-și pierd caracterul neipotetic exprimat gramatical prin elementul introductiv:

Umilit peste măsură, Moise a plecat... dat afară, deși ***ar fi vrut*** *bucuros să le dea degeaba apă*. V. DEMETRIUS, *Nuvele* (București, 1956), P. 46.

2. Propozițiile concesive ipotetice exprimă o piedică realizabilă cînd sînt construite cu timpul prezent și o piedică ireală cînd sînt construite cu timpuri trecute. Concesivele ipotetice introduse prin conjuncția *să* și diversele ei combinații se construiesc numai cu modul conjunctiv:

Am început a-i spune cu lacrimi că nu mă mai duc la școală măcar să ***știu*** *bine că m-ar omorî*. CREANGĂ, O. 182.

Dumneata ești, mă-nțelegi, mai îndrăcită decît talpa iadului și oricît de blajin să ***fie*** *omul, îl scoți din toate răbdările!* CARAGIALE, O. II 227.

Concesivele ipotetice introduse prin *de* și *măcar de* sau prin pronume, adjective pronominale și adverbe se construiesc de obicei cu modul condițional, mai rar cu prezumtivul:

*De-****ar trece*** *mii de nouri*,
Cu fulgerele-n creștet,

*Mii de furtuni de-**ar rupe***
*Și-**ar răsuci** pămîntul,*
Tot nu greșesc poeții. BANUȘ, P. 193.
*Și oricît m-**or fi hulind** prigonitorii,*
Pe-aceștia doi, și demni și plini de glorii,
Fidel îi voi iubi și-acum și-n veci. COȘBUC, P. II 184.

Celelalte conjuncții și locuțiuni concesive ipotetice *chiar dacă*, *chiar de*, *și dacă*, *de... și*, *dacă* etc. se pot construi atît cu modul condițional:

*Ș-apoi chiar dacă **ne-am pricepe** și noi la cîte ceva, cine se mai uita în gura noastră?* CREANGĂ, A. 163.

*Aceasta era viața mamei Ilincăi pe vremea aceea, și dacă toate aceste lucruri **s-ar fi petrecut** aievea în ceasurile acelea, ea n-ar fi fost de loc mai fericită.* VLAHUȚĂ, N. 28

sau cu modul prezumtiv:

*Chiar de **voi fi avînd** asemenea dragoste, fericit nu sînt.* SADOVEANU, O. XIII 44,

cît și cu modul indicativ:

*Simțiți, chiar de **s-a stins** în pumn lămpașul,*
Că totu-i uimitor de luminos... JEBELEANU, în POEZ. N. 292.

După cum se observă și din aceste exemple, schimbarea modului din propoziția concesivă ipotetică nu atrage și schimbarea caracterului ipotetic, care e dat de conjuncțiile introductive.

BIBLIOGRAFIE

MIOARA AVRAM, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, [București] 1960, p. 169—186.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ OPOZIȚIONALĂ

§ 865. Propoziția circumstanțială opozițională este propoziția subordonată care se opune conținutului regentei, prin întregul ei conținut sau numai printr-o parte a lui (predicat, complement etc.).

*Veți vedea d-voastră și celelalte mănăstiri, dar credeți că, **dacă la noi pică,** la Bistrița plouă.* ALEXANDRESCU, P. 223.

*Moțoc îi sărută mîna, asemenea cînelui care, **în loc să muște,** linge mîna care-l bate.* NEGRUZZI, S. I 141.

*Între toate acestea una suferă mai grozav — e cucoana Lucsița, fiindcă toate celelalte sufăr numai de căldură și de sete, **pe cîtă vreme dumneaei sufere pe lîngă astea și de foame.*** CARAGIALE, O. I 278.

Raportul de opoziţie dintre subordonata opoziţională şi regenta ei este echivalent din punctul de vedere al conţinutului cu raportul dintre două propoziţii coordonate adversative. De exemplu, sensul citatelor de mai sus rămîne acelaşi dacă înlocuim raportul de subordonare opoziţională printr-unul de coordonare adversativă :

... la noi pică, dar la Bistriţa plouă.

... nu muşcă, ci linge mîna care-l bate.

... toate celelalte sufăr numai de căldură şi de sete, dar dumneaei suferă pe lîngă astea şi de foame.

Această situaţie se explică prin faptul că nici în raportul de coordonare adversativă propoziţiile coordonate nu se află chiar pe acelaşi plan, ci în oarecare măsură una depinde de cealaltă şi se determină între ele (vezi § 717). În cazul raportului de subordonare opoziţională dependenţa unei propoziţii faţă de cealaltă este scoasă în evidenţă cu ajutorul construcţiei specifice subordonării, propoziţia introdusă prin conjuncţia subordonatoare situîndu-se pe un plan secundar faţă de regenta ei.

Propoziţiile opoziţionale în marea lor majoritate nu posedă mijloace de construcţie specifice. Cele mai multe conjuncţii introductive aparţin diverselor tipuri de propoziţii circumstanţiale. Astfel, există propoziţii opoziţionale cu aspect de propoziţii condiţionale, temporale, locale, finale şi modale, putîndu-se confunda uneori destul de uşor cu circumstanţialele corespunzătoare. Din această cauză ele sînt numite false condiţionale, false temporale etc.

Singurul tip de propoziţie opoziţională care are mijloace de construcţie specifice este cel introdus prin *în loc să*.

FELURILE RAPORTULUI OPOZIŢIONAL DIN PUNCTUL DE VEDERE AL REALITĂŢII CONŢINUTULUI

§ **866.** Raportul de opoziţie dintre subordonata opoziţională şi regenta ei este de trei feluri :

a. Propoziţia opoziţională împreună cu regenta ei exprimă două fapte opuse, situate pe aceeaşi treaptă de realitate sau de irealitate şi care se realizează concomitent sau succesiv :

Dacă eu împlineam 9 ani, *prietenul meu împlinea 14.* DELAVRANCEA, PAR. 329.

În timp ce vremea frumoasă mă dispune, *ploaia mă face melancolic.*

Unde pînă aci umbla cu moartea în sîn, *acum se mai linişti olecuţă.* ISPIRESCU, L. 308.

b. Propoziţia opoziţională şi regenta ei exprimă două acţiuni, dintre care cea din subordonată este ireală negativă şi se opune acţiunii reale pozitive din regentă :

O turburare imensă putea izbucni, ***fără ca administraţia să aibă destule forţe pentru a o năbuşi.*** CARAGIALE, O. III 148.

c. Raportul dintre propoziţia opoziţională şi regenta ei este acela dintre un fapt ireal care ar trebui realizat şi unul real.

În loc să citească, se plimbă.

Acest raport de opoziție este cel mai puternic dintre toate. (Pentru situația specială a lui *în loc să* cu nuanță comparativă vezi § 868.)

TIPURILE DE PROPOZIȚII OPOZIȚIONALE ȘI CONSTRUCȚIA LOR

§ **867.** După elementele introductive, ca și după ideea exprimată se disting șase tipuri de propoziții opoziționale.

1. False condiționale : propoziții opoziționale introduse prin conjuncția *dacă*, asemănătoare ca aspect cu propozițiile circumstanțiale condiționale. Adeseori ideea de opoziție este subliniată și cu ajutorul corelativelor *apoi, dimpotrivă, în schimb, însă*, din regentă :

***Dacă Regulamentul Organic, prin pensiile** ce dă din cutia milelor, **vine în ajutorul multor săraci rușinoși,** n-a prevăzut însă nici un fel de sprijinire pentru bolnavii incurabili care acum nu se primesc în spitalele unde se tratează numai boalele ce se pot vindeca.* KOGĂLNICEANU, S. A. 83.

*Domnul Bernard își stăpîni smuncitura inimii. Își făcu socoteală că **dacă glontele putea fi o glumă,** apoi incendiul e un rîs sinistru.* SADOVEANU, O. XII 557.

Observație. Propoziția opozițională introdusă prin *dacă* este caracteristică limbii literare moderne, unde, probabil, a apărut sub influență străină (franceză și, mai tîrziu, rusă).

2. False temporale : propoziții opoziționale introduse prin conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale *cînd* (singur sau întărit de *dimpotrivă, însă*) *pe cînd, în vreme ce, în timp ce, cîtă vreme, pe cîtă vreme*, asemănătoare ca aspect cu propozițiile circumstanțiale de timp.

*Centrul său, așăzat pe zarea unui deal, este compus de case mari și frumoase în care domnește luxul, **cînd dimpotrivă mahalalele lui, împrăștiete pe coastele acelui deal, sînt alcătuite mai mult de bordeie acoperite cu stuh,** unde zace sărăcia.* ALECSANDRI, PR. 57.

*Petrecerile cu mult înainte pregătite rar se întîmplă să iasă bine; **cîtă vreme, cele încinse așa din întîmplare, pe negîndite, aproape totdeauna izbutesc frumos...*** CARAGIALE, O. II 210.

Uneori *cînd* opozițional se apropie de *cînd* invers temporal (vezi § 807).

3. False locale : propoziții opoziționale introduse, mai rar, prin *unde* și, mai des, prin *de unde*, asemănătoare ca aspect cu circumstanțialele de loc :

***Unde pînă aci era bilșugul în casa lor,** acum ajunseră neguștori grei ca fulgul pe apă.* ISPIRESCU, L. 286.

***De unde Creangă era ieri un autor pentru cercuri restrînse,** astăzi poate fi dat poporului în toată plinătatea geniului său.* M. SADOVEANU, *Mărturisiri* (București, 1960), p. 528.

Subordonata opozițională introdusă prin *de unde* are un caracter mai popular decît tipurile de opoziționale amintite mai înainte sub 1 și 2.

Observaţie. Propoziţiile opoziţionale false locale pot avea şi o nuanţă concesivă : ***De unde se aştepta** să vie cu oaste şi cu mărire ca un împărat, mă rog, îl văzu viind ca un cioflingar.* ISPIRESCU, L. 291.

4. False finale : propoziţii opoziţionale introduse prin *ca să* sau *pentru ca să*, asemănătoare prin construcţie cu propoziţiile finale.

Ne depărtăm în grabă de acest spectacol înfiorător. . . ***pentru ca să dăm peste altul şi mai crunt!*** ALECSANDRI, O. C. 370.

Şi acest fel de propoziţie opoziţională este nepopular, livresc.

Toate tipurile de propoziţii opoziţionale amintite mai înainte exprimă acţiuni situate pe aceeaşi treaptă de realitate sau de irealitate ca şi regentele lor (vezi § 866 a). Spre deosebire de primele trei tipuri de propoziţii opoziţionale, a căror acţiune se petrece simultan cu acţiunea din regentă sau o precedă, acţiunea din opoziţionala cu aspect de finală are loc într-un moment imediat următor celui în care se petrece acţiunea din regentă.

Raportul exprimat de aceste tipuri de propoziţii opoziţionale împreună cu regentele lor poate fi redat printr-un raport de coordonare adversativă de tipul *iar* sau *dar, însă.*

5. False modale : propoziţii opoziţionale introduse prin locuţiunea conjuncţională *fără (ca) să*, asemănătoare ca aspect cu circumstanţialele modale. Ele exprimă o acţiune a cărei realizare lipseşte acţiunii reale din regentă (vezi § 866 b).

Dumneata, bunioară, ori eu, sau un altul n-am fi în stare să ne înfigem în colţul otelului Continental pentru a privi la mişcarea de pe stradă, cu sîngele rece al unei persoane absolut lipsite de grija zilei de mîine — în ce momente?... în ajunul lui sf. Dumitru... şi cînd?... cînd am şti bine că a doua zi trebuie să părăsim casa unde am locuit, ***fără să ştim de loc*** *unde o fi casa-n care avem să ne transportăm calabalîcul.* CARAGIALE, O. II 45.

Acest fel de propoziţie opoziţională apare destul de rar şi numai în limba scrisă.

Raportul de opoziţie exprimat de această opoziţională împreună cu regenta ei corespunde unui raport adversativ de tipul *dar, însă.*

6. Propoziţiile introduse prin *în loc să* au un mijloc de exprimare specific propoziţiei subordonate opoziţionale. Unui fapt real sau în curs de realizare, exprimat de regentă, subordonata opoziţională îi opune faptul contrar, ireal, care ar fi trebuit realizat (vezi § 866 c) :

După multă trudă şi buimăceală, ***în loc să iasă la drum****, dă de un heleşteu.* CREANGĂ, P. 46.

Acest fel de propoziţie opoziţională este foarte răspîndit atît în limba literară, cît şi în cea populară.

Raportul de opoziţie exprimat de această propoziţie şi regenta ei poate fi transpus într-un raport adversativ de tipul *nu... ci*, opoziţionala corespunzînd adversativei negative care ocupă primul loc : *. . . nu iese la drum, ci dă de un heleşteu.*

PROPOZIŢIA OPOZIŢIONALĂ CU NUANŢĂ COMPARATIVĂ

§ **868.** Pe lîngă ideea de opoziţie, propoziţia opoziţională mai poate conţine uneori şi o idee de comparaţie; în această situaţie ea se numeşte propoziţie opoziţională comparativă. Raportul dintre propoziţia opoziţională comparativă şi regenta ei reprezintă punerea în comparaţie a două fapte contrarii: faptului exprimat de opoziţionala comparativă, care n-ar trebui realizat sau pe care vorbitorul nu-l doreşte realizat, i se opune faptul exprimat de regentă, care reprezintă acţiunea de preferat, formulată ca un îndemn sau ca o dorinţă.

În loc să rîzi de alţii, *mai bine rîzi de tine.* ALEXANDRESCU, O. 194.
În loc să te plimbi, *citeşte.*
Mai bine ai citi, ***în loc să te plimbi.***

Propoziţia opoziţională comparativă este introdusă prin locuţiunea conjuncţională *în loc să,* echivalentă ca sens cu *decît să* (vezi § 831), căreia îi corespunde în regentă ideea de „mai bine", exprimată prin adverbe la gradul comparativ: *mai bine, mai degrabă, mai curînd* sau subînţeleasă.

Regenta propoziţiei opoziţionale cu nuanţă comparativă este o propoziţie imperativă, care are predicatul la modul imperativ sau la conjunctiv, cînd conţine sau nu un comparativ, şi la optativ, numai atunci cînd conţine un comparativ.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIŢIA OPOZIŢIONALĂ

§ **869.** Propoziţiile opoziţionale introduse prin elemente conjuncţionale condiţionale, temporale şi locale se construiesc de obicei cu indicativul, rar cu condiţional-optativul şi cu prezumtivul, iar cele introduse prin elemente conjuncţionale finale şi modale, ca şi prin locuţiunea conjuncţională *în loc să* se construiesc numai cu conjunctivul.

BIBLIOGRAFIE

MIOARA AVRAM, *Evoluţia subordonării circumstanţiale cu elemente conjuncţionale în limba română,* [Bucureşti] 1960, p. 15—19, 130, 210—219.

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ CUMULATIVĂ

§ **870.** Propoziţia circumstanţială cumulativă exprimă un raport de adăugare, alăturare, acumulare. De obicei, la faptul exprimat prin subordonată se adaugă cel exprimat de regentă.

Pe lîngă că e urîtă, *o mai cheamă şi Irina.* Proverb.
După ce e urît, *bea şi tutun.* Proverb.

Singurul fel de propoziţie cumulativă al cărei conţinut se adaugă celui exprimat de regentă este propoziţia introdusă prin *plus că:*

Sînt grozav de flămînd, ***plus că sînt şi însetat.***

Raportul exprimat de propoziţia subordonată cumulativă împreună cu regenta ei se aseamănă ca sens cu raportul exprimat de două propoziţii coordonate copulative, care este, de asemenea, un raport de alăturare. Pe cîtă vreme însă propoziţiile copulative stau pe acelaşi plan şi sînt legate prin conjuncţii de coordonare, propoziţia cumulativă se află pe un plan secundar faţă de regenta ei şi este introdusă prin conjuncţii de subordonare.

Să se compare:

După ce e urît, bea şi tutun (raport de subordonare cumulativă) cu:

E urît şi bea tutun (raport de coordonare copulativă).

Mai aproape de raportul de subordonare cumulativă se află raportul de coordonare copulativă atunci cînd cea de-a doua coordonată copulativă conţine adverbe *(şi, mai)* care exprimă cumulul:

E urît şi (mai) bea şi tutun.

Raportul de subordonare cumulativă se aseamănă în special cu raportul de coordonare copulativă construit cu *nu numai (că)... dar şi* (sau *ci şi*). De exemplu, următoarea propoziţie coordonată copulativă introdusă prin *nu numai că (... dar şi):*

Boierii mari şi mici ***nu numai că nu plăteau nici o dare către stat,*** *dar aveau şi privilegiul de a scuti un număr de dajnici.* GHICA, S. 19 nu-şi schimbă sensul dacă e înlocuită printr-o subordonată cumulativă:

Boierii mari şi mici, ***în afară că nu plăteau nici o dare către stat,*** *dar aveau şi privilegiul de a scuti un număr de dajnici.*

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIŢIE CIRCUMSTANŢIALĂ CUMULATIVĂ

§ **871.** Propoziţia circumstanţială cumulativă este introdusă prin locuţiunile conjuncţionale *după ce, după ce că, pe lîngă că;* în limba vorbită se mai folosesc şi locuţiunile *(în) afară că, plus că* (familiar), *las(ă) că* (învechit şi regional).

Toată vremea la masă s-a vorbit rău de profesori, cari ***după ce că*** *nu sînt buni de nimic, apoi sînt şi brutali şi mojici, mai ales cu copiii de familii bune.* CARAGIALE, O. I 285.

Pe lîngă că *sîntem meşteri lemnari, apoi am şi ajuns la o vreme de cărunteţă, cînd avem învăţătură că porunca-i poruncă.* SADOVEANU, O. XII 514.

Lasă că *era tînără numai de vro şeisprezece ani şi* ***că*** *avea încă acea frăgezime copilărească atît de nepreţuită în podoaba unei femei, dar apoi toate mişcările ei, căutătura sa, glasul său aveau un ce mai deosebit, un aer de sălbătăcime încîntătoare.* ALECSANDRI, PR. 204.

Odaia în care trăia Neaga era micuţă. Şi ***în afară că era micuţă,*** *mai era şi supraîncărcată de mobilă.* STANCU, RĂD. IV 26.

Observaţie. Regional, propoziţia cumulativă negativă se mai poate construi cu locuţiunile conjuncţionale *necum să, netocma să, nu tocmai să*, frecvente în limba veche:

Nici oleacă de merind nu mi-a dat, ***necum să****-mi dea ceva simbrie!* RETEGANUL, P. III 31.

Băiatul au început.... a zice că lui nici în cap nu i-au venit aceasta, ***nu tocmai să*** *fi zis cătră ţigan vrodată!* SBIERA, P. 76.

Locuţiunea subordonatoare cumulativă *necum să* trebuie distinsă de adverbul cu valoare de conjuncţie coordonatoare copulativă *necum*, folosit între două propoziţii cu predicatul la modul conjunctiv (în construcţii de tipul *nici să — necum să*):

Nu mai putea ***nici*** *picioarele* ***să*** *şi le mişte,* ***necum să*** *mai tîrască şi căruţul.* ISPIRESCU, L. 373.

(Vezi şi § 727.)

CORELATIVELE PROPOZIŢIEI CUMULATIVE

§ 872. Propoziţiei circumstanţiale cumulative îi corespund în regentă diferite corelative adverbiale sau conjuncţionale.

Cînd regenta este pozitivă, ea conţine corelativele *mai, şi, apoi, dar, însă*, adeseori combinate între ele. Aceste corelative corespund de obicei unor anumite locuţiuni conjuncţionale cumulative.

Locuţiunilor conjuncţionale *după ce, după ce că, pe lîngă că, (în) afară că* le corespund în regentă *şi, apoi, apoi (...) şi, mai (...) şi, apoi mai şi:*

Pe lîngă că *era curat, apoi obişnuia să se îmbrace foarte elegant.* CARAGIALE, O. I 307.

În afară că *plouă, mai bate şi vîntul.*

Locuţiunea cumulativă *las(ă) că* are corelativele *dar, dar chiar, dar ... încă, dar... şi, dar apoi (...) şi:*

Cine dă foc pădurii, ***las'că*** *e osîndit aici ca pentru o moarte de om, dar pe ceea lume va arde în pojar nestîns de brad, în vecii vecilor, fără sfîrşit.* SADOVEANU, O. XVI 356.

Las'că *chiar slabul meu talent este nedestoinic de a trata după cuviinţă un asemenea înalt sujet, dar chiar împregiurările din afară sînt împotriva mea.* KOGĂLNICEANU, O. 86.

Locuţiunea *plus că* nu are în regentă nici un fel de corelativ. În schimb ideea de cumul este întărită prin prezenţa adverbelor *şi, mai (...) şi* în propoziţia cumulativă:

Afară e frig, ***plus că*** *mai suflă şi vîntul.*

Cînd propoziţia cumulativă are ca regentă o propoziţie negativă, corelativul ei este întotdeauna adverbul negativ *nici*, care corespunde lui *şi* din regenta pozitivă. Adverbul *nici* poate sta singur sau poate fi întărit prin adverbele *apoi, mai, dar, încă:*

Las'că *rudele mele niciodată nu mi-ar ierta un aşa pas, dar apoi nici inima mea n-are plecare a se robi.* NEGRUZZI, S. I 25.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ CUMULATIVĂ

§ **873.** Propoziţiile cumulative se construiesc de obicei cu indicativul (vezi exemplele date) şi mai rar cu condiţional-optativul (vezi exemplul din NEGRUZZI, S. I 25) şi prezumtivul.

Cumulativele introduse prin *necum să, netocma să, nu tocmai să* se construiesc numai cu conjunctivul.

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ CUMULATIVĂ ŞI ALTE SUBORDONATE

§ **874.** Un aspect deosebit al exprimării ideii de cumul negativ se întîlneşte la propoziţia circumstanţială de excepţie cu nuanţă cumulativă. În acest caz nuanţa de cumul este subordonată ideii de excepţie (vezi § 875).

BIBLIOGRAFIE

1. MIOARA AVRAM, *Evoluţia subordonării circumstanţiale cu elemente conjuncţionale în limba română*, [Bucureşti] 1960, p. 19–21, 202–209.

2. FULVIA CIOBANU, *Cu privire la construcţiile care exprimă cumulul şi excepţia*, în LR XI (1962), p. 375–386.

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ DE EXCEPŢIE

§ **875.** Propoziţia circumstanţială de excepţie exprimă un raport de excepţie faţă de regenta ei. Pe cîtă vreme subordonata de excepţie exprimă un fapt pozitiv, regenta ei este întotdeauna negativă; în felul acesta între cele două propoziţii există şi un raport de opoziţie.

Ca să scapi de pedeapsă, alt chip nu e, ***decît să te duci*** *să-mi aduci pe fata lui Verdeş-împărat.* ISPIRESCU, L. 42.

Barocul... nu face altceva ***decît să dezvolte datele prime ale clasicismului.*** G. CĂLINESCU, *Impresii asupra literaturii spaniole* (Bucureşti, 1946), p. 15.

Propoziţia circumstanţială de excepţie corespunde pe planul frazei complementului de excepţie negativ şi, întocmai ca şi acesta, conţine şi o nuanţă de cumul negativ.

Propoziţia circumstanţială de excepţie se referă totdeauna la o anumită parte de propoziţie din regentă, care poate fi exprimată printr-un substantiv însoţit de un adjectiv pronominal nehotărît sau negativ *(alt, vreun, nici un)*, printr-un pronume nehotărît sau negativ *(altceva, alt-*

cineva, vreunul, nimeni, nimic), printr-un verb însoțit de un complement construit în acest fel și printr-un adverb negativ sau nehotărît *(niciodată, nicicînd, nicăieri, vreodată)*. (Vezi exemplele de la § 876.)

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIȚIE CIRCUMSTANȚIALĂ DE EXCEPȚIE

§ **876.** Propoziția circumstanțială de excepție este introdusă :

a. prin locuțiunea conjuncțională *în afară că:*

***În afară că** a rupt pantofii n-a făcut nimic altceva.*

Propozițiile de acest fel se folosesc mai mult în limba vorbită, familiară.

b. prin adverbul *decît* (singur) sau prin pronume, adverbe, conjuncții precedate de adverbul *decît.*

Adverbul *decît* (singur) introduce propoziții de excepție care se referă la predicatul regentei :

*Boierul e un om care toată ziua nu lucră altceva **decît mănîncă, bea, citește într-o carte, se culcă și doarme**, iar cînd se scoală le începe toate de la capăt.* SADOVEANU, O. XVI 360.

Pronumele sau adverbele precedate de adverbul *decît*, care introduc propoziția de excepție, sînt de obicei de același fel cu partea de propoziție din regentă la care se face referirea sau au forme asemănătoare.

După cum partea de propoziție la care se face referirea este un substantiv sau un pronume într-un anumit caz, precedat sau nu de prepoziție, și propoziția de excepție este introdusă printr-un pronume relativ în același caz și cu aceeași prepoziție :

*N-a spus altcuiva **decît cui trebuia.***

*N-am văzut pe altcineva **decît pe cine știam** că te interesează.*

Cînd referirea se face la un adverb de timp, de loc, de mod cu funcțiune de complement circumstanțial, propoziția este introdusă de obicei tot printr-un adverb de timp, de loc sau de mod cu funcțiune de circumstanțial, precedat de *decît:*

*Nu înoată altundeva **decît unde este apa mai adîncă.***

*Să nu faci altfel **decît cum te-am învățat.***

Propozițiile de excepție introduse prin conjuncții precedate de *decît* au construcția subordonatei corespunzătoare părții de propoziție din regentă la care se face referirea. De exemplu, dacă referirea se face la subiect, propoziția de excepție se introduce prin conjuncții specifice subiectivei :

*Alta nu-i de făcut, **decît să înșomoltăcim** motanul.* CREANGĂ, P. 174.

CORELATIVUL PROPOZIȚIEI DE EXCEPȚIE

§ **877.** Cînd se insistă asupra imposibilității de a se realiza cumulul, propoziția de excepție are drept corelativ adverbul *mai*, care stă pe lîngă predicatul regentei :

N-a stat mult la gînduri spre a vedea că alta nu-i m a i rămîne ***decît să*** *spele degrabă putina.* CARAGIALE, O. II 232.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIŢIA DE EXCEPŢIE

§ **878.** Predicatul propoziţiei circumstanţiale de excepţie poate sta la modurile indicativ, condiţional-optativ şi prezumtiv, afară de propoziţia circumstanţială de excepţie introdusă prin *decît*, al cărei predicat poate sta şi la conjunctiv.

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ DE EXCEPŢIE ŞI ALTE SUBORDONATE

§ **879.** Unele propoziţii modale comparative introduse prin *decît* exprimă pe lîngă valoarea de mod şi pe aceea de excepţie (vezi § 832).

BIBLIOGRAFIE

FULVIA CIOBANU, *Cu privire la construcţiile care exprimă cumulul şi excepţia*, în LR XI (1962), p. 375–386.

PROPOZIŢIA PREDICATIVĂ SUPLIMENTARĂ

§ **880.** Propoziţia predicativă suplimentară exprimă o acţiune simultană cu acţiunea regentei, referitoare la subiectul, complementul direct sau complementul indirect al regentei; ea corespunde elementului predicativ suplimentar :

a. cu referire la subiectul regentei :

Am luat un soldat care ştia drumul peste culme şi am pornit-o ***aşa cum mă găseam.*** CAMIL PETRESCU, U. N. 199.

Se văd parcă pîlcurile de oameni ***cum trec de pe un munte pe altul, cum ocolesc prăpăstiile, cum coboară pe potecile înguste spre gura minei.*** BOGZA, A. Î. 158.

b. cu referire la un complement direct din regentă :

Astfel o păstrează el ***cum a fost.*** SADOVEANU, O. XVI 206.

Aş simţi-o ***că-i aproape*** *şi ar şti c-o înţeleg.* EMINESCU, O. I 157.

c. cu referire la un complement indirect din regentă :

Mă uitam la ei, ***cum erau absorbiţi de învăţătură;*** *admiram fericita lor receptivitate.* GALACTION, O. L. 51.

Ipate se trezeşte într-o zi cu socru-său ***că vine şi-l cheamă la nunta unui frate al femeii sale.*** CREANGĂ, P. 169.

PRIN CE SE INTRODUCE O PROPOZIȚIE PREDICATIVĂ SUPLIMENTARĂ

§ **881.** Propoziția predicativă suplimentară poate fi introdusă prin :

a. conjuncțiile *că* și *să:*

Dacă mă vede ***că-s*** *o văduvă sărmană... mai trebuie să-și bată joc de casa mea?* CREANGĂ, P. 28.

Își lasă și boul ***să*** *le moară și casa* ***să*** *le ardă și năvălesc unde cade veste despre ceva.* SADOVEANU, O. X 351.

b. pronume și adjective pronominale relativ-interogative sau nehotărîte :

Ba o știu eu **de cîte** *e în stare.* SADOVEANU, O. X 626.

Te cunosc eu **cîte** *parale faci.* SADOVEANU, O. XVII 372.

c. adverbele *(așa) cum, precum, cît* și *ce* adverbial :

Eu te văd răpit de farmec
Cum *îngîni cu glas domol.* EMINESCU, O. I 110.

Satul ar face mai bine dac-ar lăsa lucrurile ***așa cum*** *sînt.* SLAVICI, N. I 157.

Acea culme înverzită
O revăd ***precum*** *o știu.* MACEDONSKI, O. I 8.

M-a luat groaza cînd am trecut pe lîngă lan și l-am văzut ***cîtu-i de*** *mare.* CREANGĂ, P. 157.

Nu l-ai văzut **ce** *iritat era?* CARAGIALE, O. II 63.

MODURILE FOLOSITE ÎN PROPOZIȚIA PREDICATIVĂ SUPLIMENTARĂ

§ **882.** Propozițiile predicative suplimentare introduse prin conjuncția *că*, prin pronume sau adjective pronominale și prin adverbe au predicatul de obicei la modul indicativ (vezi toate exemplele de la § 880 și 881) ; ele se pot construi și cu modul prezumtiv sau condițional-optativ :

Mă regăsesc în fiecare poezie de A. Toma, așa cum ***gîndeam, simțeam*** *și* ***aș fi scris*** *și eu pe atunci.* GALACTION, O. G. 550.

Propozițiile introduse prin conjuncția *să* se construiesc cu modul conjunctiv.

Valoarea modurilor este aceeași ca și în propozițiile independente.

BIBLIOGRAFIE

MIOARA AVRAM, *În legătură cu discuția asupra „numelui predicativ circumstanțial"*, în LR X 1961), nr. 6, p. 545—550.

VORBIREA DIRECTĂ ȘI INDIRECTĂ

§ **883.** Redarea de către vorbitor a cuvintelor cuiva (fie ale persoanei care vorbește, fie ale altei persoane) se poate face în două feluri, cu ajutorul a două procedee sintactice: vorbirea directă și vorbirea indirectă.

Observație. Pentru vorbirea directă și indirectă se mai folosesc și termenii *stil direct* și *stil indirect*.

În ambele procedee comunicarea reprodusă este introdusă prin așa-numitele cuvinte de declarație, care pot fi exprimate sau subînțelese. Diferența esențială dintre cele două procedee este determinată de raportul sintactic dintre textul reprodus și cuvîntul de declarație care îl introduce: dacă textul reprodus este independent, din punct de vedere sintactic, față de cuvîntul de declarație, avem a face cu vorbire directă; dacă textul reprodus se află în raport de subordonare față de cuvîntul de declarație, avem a face cu vorbire indirectă:

Prietenul meu mi-a spus: — ***Să vii să mă vezi*** [vorbire directă].

Prietenul meu mi-a spus ***să vin să-l văd*** [vorbire indirectă].

De asemenea, o deosebire importantă este aceea că vorbirea directă prezintă toate tipurile de intonație (enunțiativă, interogativă, enunțiativ-exclamativă sau interogativ-exclamativă), pe cînd vorbirea indirectă numai un singur tip, și anume intonația enunțiativă (vezi § 1028). În afară de aceste două deosebiri, mai sînt și altele, mai puțin importante, care vor fi arătate mai departe (§ 891 și 892).

VORBIREA DIRECTĂ

CUVINTELE DE DECLARAȚIE

§ **884.** Vorbirea directă este reproducerea unei comunicări introduse printr-unul sau mai multe cuvinte de declarație, fără a fi subordonată gramatical acestora. Cuvintele de declarație sînt cel mai adesea verbe sau locuțiuni verbale, dar, uneori, pot fi și substantive sau expresii care îndeplinesc rolul verbelor.

Între verbe (și locuțiuni verbale), mai obișnuite sînt cele care înseamnă „a spune, a întreba, a răspunde". Acestea sînt verbele de declarație propriu-zise:

El păși dinaintea domniței și cu buzele tremurînde îi ***zise:*** *— „Domniță! Am cutezat într-o zi îngrozitoare să răpesc de pe capu-ți acest jalnic văl".* ODOBESCU, S. I 129.

Odată, ieșind supărat de la Mitropolie, îl întîlnește părintele Arbore de la Bîrnovschi, și-l ***întreabă:***

— De unde vii, părinte Isaie? CREANGĂ, A. 140—141.

Nașa a început ***să țipe:***

— Se-neacă, părinte, copilul!... Ce faci? CARAGIALE, O. I 130.

Îl cunoscu numaidecît şi ***dete drumul unui strigăt de mirare:***

— Apoi îl cunosc! Aista-i Ilie Buzărlan al nostru! SADOVEANU, O. III 183.

În afară de verbele discutate, mai apar cu această funcţiune şi alte verbe, locuţiuni verbale sau expresii care, redînd acţiuni însoţitoare ale actului vorbirii, au în această situaţie, în conţinutul lor semantic, şi noţiunea de a comunica. Datorită conţinutului lor semantic şi funcţiunii lor de a introduce comunicarea reprodusă, aceste verbe sînt asimilate la categoria verbelor de declaraţie:

Cînd se ridicaseră oşti... domnia-sa ***îşi răsfrînsese buzele:***

— Iar pacoste pe Ţară... SADOVEANU, O. III 152.

De unde ştii? ***s-a mirat*** *diacul Radu.* SADOVEANU, O. XVIII 38.

Se opri o clipă, apoi începu ***a rîde:***

— Ştii dumneata, frate, de ce înşir eu atîtea palavre cîteodată? SADOVEANU, O. III 209.

A făcut rînduială *Goraşcu Haramin:*

— Bine este, înainte de toate, să bem vinul. SADOVEANU, O. XVIII 13.

În stilul popular, în locul verbului de declaraţie apar uneori expresii nominale care joacă rolul acestui verb:

Mai ales acum, cînd se rîdicase cîteva fete frumuşele în sat la noi şi începuse a mă scormoli şi pe mine la inimă. ***Vorba ceea:***

— Măi Ioane, dragi ţi-s fetele?

— Dragi.

— Dar tu lor?

— Şi ele mie... CREANGĂ, A. 51.

D-apoi vara... cu fetele pe cîmpie... după cules... sulcină de pus printre straie, cine umbla? ***Povestea cîntecului:***

Fă-mă, Doamne, val de tei
Şi m-aruncă-ntre femei! CREANGĂ, A. 64.

Mai rar, vorbirea directă este introdusă prin substantive care aparţin sferei verbelor de declaraţie:

Cuvintele *mamei lui „să nu întîrzii de la masă!" l-au urmărit toată dimineaţa.*

Observaţie. După cum se vede din exemplele de mai sus, cuvintele de declaraţie pot avea diverse determinări. Verbele au subiect, complement direct sau indirect, complemente circumstanţiale; determinări mai obişnuite şi caracteristice, folosite mai ales cînd verbul de declaraţie precedă comunicarea reprodusă, sînt cele reprezentate de cuvinte care anunţă că urmează o comunicare (*aşa, astfel, următoarele* etc.):

Iar Buzescu Preda, cum îl întîlni,
Îi ieşi nainte şi ***astfel*** *îi* ***vorbi:***
— „Daca nu ţi-e frică ş-ai credinţă-n tine,
O, tătare! vino să te baţi cu mine!" BOLINTINEANU, P. I 6.

LOCUL CUVINTELOR DE DECLARAŢIE

§ **885.** Verbul de declaraţie (cu complinirile lui) poate preceda comunicarea reprodusă, poate fi intercalat în această comunicare, constituind o propoziţie incidentă, sau se poate afla la sfîrşitul comunicării. În cazul intercalării există două situaţii: verbul de declaraţie poate fi situat fie în mijlocul unei propoziţii, fie între două propoziţii sau două fraze ale aceleiaşi comunicări.

a. Verbul de declaraţie precedă comunicarea reprodusă:

*Adu-ţi aminte, **odată***
***Spuneai:** „Voi cînta bucuria!"* BANUŞ, P. 120.

Horea m-a chemat,
Crişan m-a strigat:
— Vino, Cloşcă, iute vină,
Să trîntim cu domnii-n tină. BENIUC, V. 155.

b. 1. Verbul de declaraţie este intercalat în mijlocul unei propoziţii din comunicarea reprodusă:

*— Pînă atuncea, noi pădurarii, **s-a amestecat Nastasă,** împresurăm locurile şi le aflăm mistreţilor mocirla unde hălăduiesc.* SADOVEANU, O. XVIII 70.

O b s e r v a ţ i e. Adesea verbul de declaraţie este intercalat între un vocativ şi propoziţia din care face parte acest vocativ:

Iar cîrpaciul care era cu aceşti,
*Împărate!, **zise,** mulţi ani să trăieşti!* PANN, P. V. I 31.

*— Moşnege, moşnege! **zise baba,** nu rîde: că şi aista-i făptura lui Dumnezeu, ca şi noi* CREANGĂ, O. 40.

2. Verbul de declaraţie este intercalat între două propoziţii sau fraze ale comunicării reproduse:

*— Du-te! **îi zise apoi.** De ce-ai venit?* SLAVICI, N. I 105.

*— Nu-i glumă, dom'primar! **făcu ţăranul reluîndu-şi glasul umil obişnuit.** Că porcul mi l-a luat perceptorul la bir, porumb n-avem, lemne n-avem şi-mi ţipă copiii toată ziua de foame şi de frig.* REBREANU, R. I 235.

c. Verbul de declaraţie urmează după comunicarea reprodusă:

*— Fost-a mare cumpăt, creştinilor... **s-a dezumflat crîşmarul, clătindu-şi fruntea pleşuvă.*** SADOVEANU, O. XVIII 11.

*Care dintre băieţii ăi mici e aicea? **întreabă jupînul.*** CARAGIALE, O. I 134.

DEASA FOLOSIRE A VERBULUI *A ZICE*

§ **886.** Un caz special îl constituie folosirea repetată a verbului *a zice* la persoana I sau a III-a, astfel că o comunicare este întreruptă de cîteva ori în decursul exprimării ei de intercalarea acestui verb. Repetarea exagerată, devenită tic, a verbului *a zice* are cacacter neliterar (vezi § 971).

*Că la teatru mereu... **Zic:** „Are lojă gratis!” „Da, **zice el**, la șosea de două ori pe zi, dimineața și seara?” „Tot gratis!” **zic eu**. „Da vara la Sinaia, tot gratis? **zice el**; de unde atîta lux?”* CARAGIALE, O. I 228—229.

Uneori acest verb capătă rolul unei adevărate unelte gramaticale servind la marcarea vorbirii directe și la distingerea ei de cea indirectă. În acest caz verbul poate sta alături de alt verb de declarație, la un timp diferit de al acestuia:

***Mi-a spus, zice:** să vă duceți la cutare să-i dați cartea.*

Observație. În limba mai veche, verbul *a zice* la gerunziu introduce vorbirea directă alături de alt verb de declarație:

Întrebă** cu milă pe cei doi țărani, **zicînd:

— Oameni buni! se vede că omul cel din car e bolnav.... CREANGĂ, P. 329.

ABSENȚA VERBULUI DE DECLARAȚIE

§ 887. De la situații în care vorbirea directă este introdusă prin verbe exprimînd în mod vag sensul de „a spune”, se ajunge la introducerea comunicării reproduse prin verbe exprimînd acțiuni care precedă imediat comunicarea respectivă sau care o însoțesc (dar fără nici o legătură cu sensul verbelor de declarație) sau, pur și simplu, la redarea ei fără nici o introducere (ultimul procedeu este folosit mai ales în redarea dialogurilor). Prin omiterea verbului de declarație se obține un stil cu o pondere afectivă mai mare atunci cînd vorbirea directă e introdusă prin verbe care precedă comunicarea și un stil mai concentrat atunci cînd comunicarea nu e introdusă prin nimic.

a. *Andrieș ridică privirile și Gheorghiță Răducan **sări din șa:***

— Aici, la rateșul lui Căpriță, găsim, stăpîne, de toate. SADOVEANU, O. III 158.

***Se întoarse** către Costea:*

— S-așteptăm și noi aici, cu toți ceilalți. SADOVEANU, O. III 196.

b. *Cum a intrat în clasă, s-a așezat pe catedră încruntat, a strigat catalogul și pe urmă:*

— Cănuță! CARAGIALE, O. I 131.

Jupînul Gligorcea nu prea avea la inimă domnia nouă a lui Ion-vodă.

— Nu-mi prea place mie cum a pornit-o de la început. SADOVEANU, O. III 152.

De omorît nu l-a omorît jupînul, că jupînul nu era om așa de rău... Dar...

— Unde ai căzut, ticălosule? CARAGIALE, O. I 133.

N-apuc-a merge nici douăzeci de prăjini, și prrr! se rupse un capăt!

— Na; asta încă-i una!

— Vai de mine, moș Nichifor, avem să înnoptăm în pădure!

— Ia nu mai meni a rău, jupîneșică-hăi, că doar... CREANGĂ, P. 124.

VORBIREA INDIRECTĂ

RAPORTUL DINTRE VORBIREA INDIRECTĂ ŞI PROPOZIŢIILE COMPLETIVE, SUBIECTIVE, PREDICATIVE ŞI ATRIBUTIVE

§ **888.** Vorbirea indirectă reproduce comunicarea cuiva subordonînd-o unui cuvînt de declaraţie. Propoziţia subordonată imediat cuvîntului de declaraţie, în vorbire indirectă, este de obicei o completivă directă, dar poate fi şi subiectivă, predicativă sau atributivă :

Şi eu zic ***că nu mi-i rău...***
Lacrimile-mi curg părău. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 151 [completivă directă].

Se zise ***că o doctoroaie dă ochi ca serdăreasa Zinca asta nu se află în toată Ţara Românească.*** CAMIL PETRESCU, O. I 365 [subiectivă].

Întrebarea e ***dacă mai vine*** [predicativă].

Răspunsul ***că va fi primit*** *i s-a dat a doua zi* [atributivă].

Dar sfera vorbirii indirecte nu coincide întru totul cu sfera propoziţiilor completive, subiective, predicative şi atributive. Pe de o parte, sfera vorbirii indirecte este mai largă, întrucît în ea pot fi cuprinse, în afară de propoziţia completivă sau celelalte propoziţii subordonate imediat cuvîntului de declaraţie, şi alte feluri de propoziţii, subordonate acestora, care erau subordonate şi în vorbirea directă. De exemplu :

Zice ***că la Praguri s-ar fi aflînd voinici*** *care uneori se mînie că nu le-a izbîndit bine o treabă, şi apoi trag cu săgeata în nouri.* SADOVEANU, O. XVIII 20 [două atributive şi o cauzală].

Pe de altă parte, sfera vorbirii indirecte este mai strîmtă, pentru că ea poate fi subordonată numai unui cuvînt de declaraţie, în timp ce propoziţiile completive, subiective, predicative şi atributive pot fi subordonate unei categorii mult mai numeroase de verbe şi, respectiv, substantive. De exemplu, propoziţiile completive directe pot fi subordonate oricărui verb tranzitiv :

Du-te la împăratul şi cere ***să-ţi dea douăzeci de corăbii.*** ISPIRESCU, L. 23.

TRANSPUNEREA PROPOZIŢIILOR PRINCIPALE DIN VORBIREA DIRECTĂ ÎN VORBIREA INDIRECTĂ

§ **889.** Trecerea de la vorbirea directă la vorbirea indirectă comportă două serii de modificări în structura propoziţiilor care constituie comunicarea reprodusă. Unele modificări decurg din faptul că propoziţiile respective intră în raport de subordonare faţă de cuvîntul de declaraţie ; cealaltă serie de modificări decurge din faptul că comunicarea nu este transmisă de vorbitorul însuşi, ci de povestitor.

Propozițiile principale sînt transpuse în vorbirea indirectă în mod diferit, după conținutul lor.

1. a. Astfel, propozițiile enunțiative neafective (ne-exclamative) din vorbirea directă devin propoziții subordonate introduse de obicei prin *că* (în limba mai veche și popular și prin *cum că*, *precum că*) și își păstrează caracterul enunțiativ. De exemplu:

Toată lumea zicea ***că el o iubește*** *și* ***că este hotărît a o lua.*** NEGRUZZI, S. I 47.

Striga în gura mare ***că crapă de foame.*** CREANGĂ, P. 241.

Cu plecăciune apoi i-arată
Cum că din suflet s-a bucurat
De întîmplarea cea minunată. ALEXANDRESCU, O. 228 [enunțiative propriu-zise].

Mi-a spus că ar pleca acasă [enunțiativă optativă].

Zice ***că l-o fi luat cineva*** [enunțiativă dubitativă].

O situație specială prezintă enunțiativele imperative cu imperativul: în vorbirea indirectă ele pierd conținutul imperativ și devin enunțiative propriu-zise. În plus, în aceste propoziții, în locul imperativului se folosește conjunctivul. Astfel, propozițiile:

Du-te *și* ***încearcă*** *să ajungi la timp*

devin:

Mi-a spus ***să mă duc*** *și* ***să încerc*** *să ajung la timp.*

b. Propozițiile enunțiative afective (exclamative) pierd caracterul afectiv (exclamativ) cînd trec din vorbirea directă în vorbirea indirectă pentru că toate trăsăturile care exprimă caracterul afectiv al acestor propoziții dispar în vorbirea indirectă.

Astfel, caracterul afectiv al propozițiilor enunțiative exclamative este exprimat fie prin interjecții, fie prin adverbe exclamative sau pronumele relativ-interogativ *ce*, fie prin conjuncția *că* sau printr-o topică neobișnuită, la care se adaugă și o intonație caracteristică. În vorbirea indirectă, aceste procedee nu pot fi întotdeauna păstrate, deoarece raportul sintactic strîns impune propoziției subordonate o construcție mai mult sau mai puțin fixă; de aceea ele sînt adesea înlocuite prin procedee gramaticale (superlative etc.) sau lexicale (exprimarea prin cuvinte a stării afective) și, chiar dacă sînt păstrate, își schimbă uneori conținutul lexical și gramatical. În felul acesta, propozițiile enunțiative exclamative devin enunțiative propriu-zise:

Vorbire directă: *Mi-a spus: „****Uf! Ce cald*** *e!"*

*Mi-a spus: „****Cît de*** *frumos lucrează tovarășul X!"*

*Mi-a spus: „****Of! Că*** *multe* ***mai*** *ceri și tu!"*

Vorbire indirectă: *Mi-a spus că e* ***foarte*** *cald* sau *Mi-a spus* ***ce*** *cald e.*

Mi-a spus că tovarășul X lucrează ***foarte*** *frumos* sau *Mi-a spus* ***cît de*** *frumos lucrează tovarășul X.*

Mi-a ***reproșat*** *că* *cer* ***prea*** *multe.*

Observație. În propozițiile din vorbirea indirectă *că* introducînd în vorbirea directă o propoziție principală a devenit conjuncție subordonatoare.

Propozițiile enunțiative optative exclamative transpuse în vorbirea indirectă pierd și ele caracterul exclamativ. În cadrul propozițiilor enunțiative optative exclamative distingem două categorii diferite, care se comportă diferit și în procesul transpunerii de la vorbirea directă la cea indirectă :

— unele sînt propoziții optative pe lîngă care se subînțelege cîte o propoziție condițională. De exemplu : *Cum aș mai pleca la munte! Ce-aș mai cînta!* (subînțeles : *dacă aș avea posibilitatea*). Aceste propoziții, transpuse în vorbire indirectă, pot păstra modul optativ, dar devin subordonate și, bineînțeles, pierd elementele caracteristic exclamative *(cum, ce... mai)*:

Mi-a spus ***că ar pleca la munte.***

Mi-a spus ***că ar cînta;***

— altele sînt, de fapt, propoziții condiționale a căror regentă este neexprimată : *De-ar veni primăvara! Numai dacă n-aș pierde trenul! Numai să nu se supere!* Acestea, redate în vorbirea indirectă, pot lua formă explicită de condiționale, subordonate unor regente exprimate (care acum sînt subordonate cuvîntului de declarație). De exemplu :

Mi-a spus că ar fi bucuros ***dacă ar veni primăvara.***

Mi-a spus că ar putea ajunge la timp ***numai dacă n-ar pierde trenul.***

Ambele categorii de propoziții enunțiative optative exclamative mai pot fi redate în vorbirea indirectă și ca subordonate (completive) ale unui verb cu sensul „a dori" (care la rîndul lui este subordonat verbului de declarație) :

Mi-a spus că ar dori (dorește) ***să plece la munte.***

Mi-a spus că ar dori (dorește) ***să vie primăvara*** etc.

Propozițiile enunțiative imperative exclamative transpuse în vorbirea indirectă devin enunțiative propriu-zise, comportîndu-se la fel ca enunțiativele imperative fără caracter afectiv (vezi punctul a) :

Vorbire directă :	*Mi-a spus:* ***„Să nu faci asta!"***
	Mi-a spus: ***„Fii vigilent!"***
Vorbire indirectă :	*Mi-a spus* ***să nu fac asta.***
	Mi-a spus ***să fiu vigilent.***

2. Propozițiile interogative transpuse în vorbire indirectă devin interogative indirecte. Dar sfera propozițiilor interogative indirecte nu e identică cu sfera propozițiilor interogative transpuse în vorbire indirectă. Anume, propozițiile interogative în vorbire indirectă sînt introduse numai prin cuvinte de declarație, în timp ce interogativele indirecte sînt subordonate categoriei mai mari a cuvintelor de informare (în care se cuprind și cuvintele de declarație). Datorită elementului regent diferit, și categoriile de subordonate pe care le prezintă interogativele indirecte în general și interogativele indirecte în vorbire indirectă sînt diferite : interogativele indirecte pot fi completive directe sau indirecte, subiective, predicative sau atributive, în timp ce interogativele în vorbire indirectă pot fi numai completive directe, subiective, predicative sau atributive (vezi § 749).

Propozițiile interogative sînt transpuse în vorbirea indirectă în mod diferit după cum sînt totale sau parțiale.

Astfel, interogativele totale sînt introduse în vorbirea indirectă prin conjuncția *dacă:*

Ce mă mai întrebi ***dacă am... să te mai și iubesc?*** SLAVICI, N. II 219;

interogativele parțiale, introduse în vorbirea directă prin pronume, adjective sau adverbe pronominale interogative, nu-și schimbă în vorbirea indirectă construcția, pronumele, adjectivul sau adverbul interogativ servind și la introducerea subordonatei provenite din întrebare:

Mult mă-ntreabă sfîntul soare
Ce m-am uscat din picioare? DOINE, 75.
M-a întrebat ***ce carte vreau*** *să-mi aducă.*
Musca vara zbîrnăind
Și pe țînțar întîlnind,
Oprindu-se l-a-ntrebat
Dă ce e el cocoșat. PANN, P. A. I 80.

O prietenă comună m-a întrebat ***cum pot fi atît de lipsit de inimă.*** CAMIL PETRESCU, U. N. 135.

TRANSPUNEREA PROPOZIȚIILOR SUBORDONATE DIN VORBIREA DIRECTĂ ÎN VORBIREA INDIRECTĂ

§ **890.** Propozițiile care sînt subordonate în vorbirea directă rămîn în vorbirea indirectă subordonate acelorași regente și nu își modifică construcția sintactică (modificările se produc la regentele lor, care, din principale, devin subordonate ale cuvintelor de declarație), cu excepția transformărilor referitoare la persoană și la adverbele de apropiere și de depărtare (vezi § 891).

Vorbire directă: *Mi-a spus:* ***dacă vei lucra bine,*** *vei fi evidențiat.*

Nu pot veni, ***deoarece plec din oraș.***

Deși ți-ai îmbunătățit munca, *mai ai încă multe lipsuri.*

Vorbire indirectă: *Mi-a spus că,* ***dacă voi lucra bine,*** *voi fi evidențiat.*

Mi-a spus că nu poate veni, ***deoarece pleacă din oraș.***

Mi-a spus că, ***deși mi-am îmbunătățit munca,*** *mai am încă multe lipsuri.*

SCHIMBĂRI IMPUSE DE TRANSPUNEREA DE LA SITUAȚIA VORBITORULUI LA CEA A POVESTITORULUI

§ **891.** Pentru reproducerea spuselor cuiva în vorbirea indirectă este necesară transpunerea de la situația (în spațiu, în timp etc.) a vorbitorului la aceea a povestitorului. Schimbările cele mai importante sînt cele privitoare la persoană, deoarece forma personală a verbului și diversele pronume care variază după persoană (pronumele personal, reflexiv,

de întărire şi posesiv) caracterizează cel mai bine raportul dintre cel care vorbeşte şi cel care îi redă vorbirea.

1. În vorbirea indirectă, forma personală a verbului şi pronumele cu forme diferite după persoană variază numai în funcţie de persoana la care se referă comunicarea făcută în vorbire indirectă. Nici persoana care povesteşte, nici persoana căreia îi adresează povestitorul comunicarea nu determină schimbări în această situaţie.

Cu plecăciune apoi i-arată...
Cum că ***doreşte*** *supus* ***să-i fie***
Că totdauna ***el l-a iubit***
Că pentru ***dînsul*** *vieţi o mie*
Să le jertfească e mulţumit. ALEXANDRESCU, O. 228 (vorbire directă : *îi spune:* ***doresc să-ţi fiu*** *supus, totdeauna* ***te-am iubit***...).

I-am explicat că dacă ***face*** *scandal şi se află despre întîmplare, eu o să trec drept nebun, dar pe socoteala* ***ei*** *are să se rîdă ca de o paparudă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 132 (vorbire directă: *i-am explicat: dacă* ***faci*** *scandal şi se află despre întîmplare, eu o să trec drept nebun, dar pe socoteala* ***ta***...).

Au început a vorbi ele înde ele că spînul de feli nu samănă în partea ***lor*** *nici la chip, nici la bunătate.* CREANGĂ, P. 210 (vorbire directă : *au început a vorbi: spînul nu samănă în partea* ***noastră***...).

I-am spus ***să se ducă*** *acasă* (vorbire directă : *i-am spus:* ***du-te*** *acasă*).

O b s e r v a ţ i e. Uneori subiectul subordonatei (propoziţia care cuprinde comunicarea reprodusă) coincide cu subiectul regentei (al verbului de declaraţie); tratamentul pronumelor personale şi al formelor personale ale verbului însă este acelaşi cu cel din situaţiile descrise mai sus:

Tu te lauzi că ***ai făcut*** *armata? că* ***ai fost*** *sergent?* M. Sadoveanu, *Opere*, vol. al III-lea (Bucureşti, 1943), p. 12 (vorbire directă: *tu spui:* ***am făcut*** *armata*...).

2. În ce priveşte adverbele, pronumele şi adjectivele pronominale demonstrative de apropiere şi de depărtare, există trei posibilităţi de tratament în procesul de transpunere în vorbirea indirectă; ele pot rămîne neschimbate sau se pot transforma în două direcţii: adverbele şi pronumele de apropiere pot deveni adverbe şi pronume de depărtare sau invers. Aceste transformări se produc în funcţie de situaţia în timp şi în spaţiu a povestitorului şi a persoanei la care se referă comunicarea reprodusă:

a. Demonstrativele de apropiere devin de depărtare.

Mătuşică, vîră-te ***ici*** *în sacul* ***acesta***. CREANGĂ, P. 176 (vorbire indirectă: *i-am spus să se vîre* ***acolo*** *în sacul* ***acela***).

Şezi ***aici*** *pînă despre ziuă.* CREANGĂ, P. 97 (vorbire indirectă: *mi-a spus să stau* ***acolo*** *pînă despre ziuă*).

Să ştii, stăpîne, că ***aici*** *sîntem pe moşia unei Gheonoaie.* ISPIRESCU, L. 4 (vorbire indirectă: *i-am spus că* ***acolo*** *se află pe moşia unei Gheonoaie*).

Pleacă ***acum****, în momentul* ***acesta****, că pe urmă o să fie prea tîrziu* (vorbire indirectă : *mi-a spus să plec* ***atunci****, în momentul* ***acela****, că pe urmă...*).

b. Demonstrativele de depărtare devin de apropiere.

Du-te ***acolo*** *unde lucrează tatăl tău și spune-i să vină la mine* (vorbire indirectă : *mi-a spus să vin* ***aici****, unde lucrezi tu, tată, și să-ți spun să te duci la el*).

c. Demonstrativele de apropiere sau de depărtare rămîn neschimbate.

Văzînd o căsuță tupilată... a bătut la poartă. Atunci se aude dinlăuntru un glas...

„Cine-i ***acolo****?"* CREANGĂ, P. 90 (vorbire indirectă : *un glas a întrebat cine-i* ***acolo***).

Unde lovea el cu nuiaua,... ***acolo****, țîșt! și dînsa.* ISPIRESCU, L. 34 (vorbire indirectă : *a spus că unde lovea el cu nuiaua,* ***acolo*** *venea și dînsa*).

Peste cîteva zile, cînd vei ajunge ***acolo****, vei afla ce s-a întîmplat* (vorbire indirectă : *i-am spus că, peste cîteva zile, cînd va ajunge* ***acolo****, va afla...*).

Observație. Uneori aceleași propoziții pot fi transpuse din vorbirea directă în vorbirea indirectă, în două feluri, în ce privește adverbele și pronumele de apropiere sau de depărtare. Astfel, dacă povestitorul se află în același loc cu persoana la care se referă comunicarea, adverbele și pronumele în discuție rămîn neschimbate :

Mătușică, vîră-te ***aici*** *în sacul* ***acesta!*** devine *i-am spus să se vîre* ***aici*** *în sacul* ***acesta.***

Dacă povestitorul nu se află în același loc cu persoana la care se referă comunicarea, aceleași adverbe și pronume se transformă așa cum s-a văzut mai sus (categoria a).

ATITUDINEA POVESTITORULUI FAȚĂ DE CONȚINUTUL COMUNICĂRII REPRODUSE

§ **892.** Din felul cum este relatată comunicarea în vorbire indirectă se cunoaște sau nu atitudinea povestitorului față de conținutul comunicării reproduse.

O posibilitate de marcare a atitudinii povestitorului este de natură gramaticală : folosirea modurilor. Astfel, dacă în vorbirea indirectă se păstrează modul folosit în propoziția corespunzătoare din vorbirea directă nu se poate ști care este atitudinea povestitorului : din fraza *zice că a lipsit fiindcă a fost bolnav* (corespunzătoare frazei în stil direct *zice: am lipsit fiindcă am fost bolnav*) putem înțelege tot atît de bine că povestitorul îl crede pe cuvînt pe cel care a absentat sau că nu îl crede. Dacă însă modul verbului din vorbirea indirectă nu este același cu modul verbului din vorbirea directă corespunzătoare, atitudinea povestitorului poate fi cunoscută. Anume, dacă un indicativ din vorbirea directă devine condițional-optativ sau, mai ales, prezumtiv, este clar că povestitorul își manifestă neîncrederea, îndoiala asupra comunicării relatate :

Zice că ***ar avea*** *el cartea.*

Zice că a lipsit fiindcă ***ar fi fost*** *bolnav.*

Într-o frumoasă precuvîntare,

*Îi dovedește c-**ar fi avînd***
Niște hrisoave arătătoare
Ce-au făcut urșii, zău, nu știu cînd. ALEXANDRESCU, O. 228.

Altă posibilitate de marcare a atitudinii de neîncredere a povestitorului este folosirea unor mijloace lexicale și anume :

— verbe de declarație care exprimă îndoiala :

***Pretinde** că a fost bolnav;*

— cuvinte și construcții incidente, adverbe și expresii care, de asemenea, exprimă îndoiala : *cică, chipurile, pasămite, vorba vine* etc. :

*Mă țin la soare, ca pe un cocostîrc!... ian așa!... numai într-un picior... **cică** să mă învețe a face marș.* ALECSANDRI, T. 4 ;

— propoziții incidente care exprimă și ele îndoiala, rezerva asupra celor relatate :

*Spune că vine cu intenții bune, **dacă putem să-l credem.***

Cele două tipuri de mijloace (gramatical și lexical) sînt suficiente fiecare în parte pentru exprimarea atitudinii povestitorului. Uneori însă apare cumulul de mijloace, procedeul gramatical combinat cu cel lexical :

*Răspunse că **ar fi, cică,** și el de aceeași părere.*

Se observă că atitudinea povestitorului este marcată, și deci se poate cunoaște, numai atunci cînd este defavorabilă comunicării reproduse, cînd aceasta din urmă este considerată îndoielnică și povestitorul nu își însușește conținutul ei. Atitudinea favorabilă, însușirea conținutului comunicării reproduse de către povestitor, nu este marcată și de aceea nu poate fi cunoscută numai din fraza respectivă.

VORBIREA DIRECTĂ LEGATĂ

§ 893. Limba populară, care se caracterizează printr-un număr mai mic de subordonate, cunoaște și vorbirea directă legată ; în acest caz vorbirea directă este introdusă printr-o conjuncție subordonatoare, de obicei *că:*

Iar el fără prelungire îi dete răspuns în grab
Cum că părul din cap,** zise, **îl am de cînd m-am născut. PANN, N. H. 73.

*S-a pogorît Maica Domnului la mine și zice: **precum că, Ioane, cînd ăi ajunge la fîntînă sub deal, o să-ți iasă înainte...*** CARAGIALE, O. VI 280.

*Eu, să fiu în locul ăluia de la gospodărie, cînd i-aș auzi **că plătește-mi:** ce? na, plată!* PREDA, D. 83.

În situațiile care nu impun schimbări de persoană între vorbirea directă și cea indirectă, deosebirea dintre vorbirea directă legată și vorbirea indirectă este mai puțin evidentă :

*Ce să zică... răspunde unul, ia întreabă **că muieți-s posmagii?*** CREANGĂ, P. 331.

În acest exemplu, faptul că ultima propoziție este în vorbire directă (legată), deși introdusă printr-o conjuncție, este dovedit de inversiunea predicatului și subiectului.

Vorbirea directă legată este un procedeu permis în limba literaturii artistice, dar nerecomandabil în stilul științific.

VORBIREA INDIRECTĂ LIBERĂ

§ 894. Acest procedeu constă în redarea comunicării cuiva în vorbirea indirectă fără a o face însă dependentă de un verb de declarație, fără a o introduce printr-o conjuncție și, cînd e cazul, păstrîndu-i intonația caracteristică (interogativă sau exclamativă). Se folosește în mod obișnuit în literatura artistică, pentru redarea gîndurilor cuiva mai ales în monologuri interioare și, în general, pentru a evita lipsa de afectivitate a vorbirii indirecte și abuzul de dialoguri. Prin folosirea acestui procedeu personajul a cărui vorbire este redată este pus în scenă: vorbește, deci se prezintă el însuși, și, în felul acesta, caracterizarea lui este mai vie și mai convingătoare.

Se spărseseră sticlele și acum se scurgea rămășița vinului. ***Ce să facă? La mușteriu, cu cioburi de sticlă nu putea merge. Să fugă? Unde să se ducă? Să se-ntoarcă la prăvălie!... N-are să-l omoare doar.*** CARAGIALE, O. I 133.

Carul stă prăvălit într-o rînă, în dosul casei, iar boii se scarpină de garduri. Ba la unii nici n-aveau de ce se scărpina bietele dobitoace. ***Ce mai trebuie gard? Să ai năcaz cu el, să-l propteşti şi să-l dregi.*** M. Sadoveanu, *Opere*, vol. al III-lea (București, 1943), p. 3—4.

§ 895. Uneori, mai ales în limba populară, apare vorbirea indirectă cu intonație de vorbire directă, interogativă sau exclamativă:

No — zîce — acuma — zîce — viu acasă — zîce — șî l-oi întreba pe tată-tău și pe mă-ta ***că vreau să te deie după mine?*** SCL X (1959), p. 594.

Așă i-o-nvîrtit pe moș de cap, șî pe babă, ***că atunce-ni sara să i-o deie pe fată să o ducă!*** SCL X (1959), p. 595.

Aceste situații pot fi considerate ca variante din planul limbii vorbite ale vorbirii indirecte libere.

AMESTEC AL UNOR PROCEDEE DIFERITE DE REDARE A COMUNICĂRII

§ 896. Uneori, în aceeași frază pot apărea mai multe procedee de redare a vorbirii unei persoane:

a. vorbire indirectă și vorbire directă legată:

Îi tolocănea mustrîndu-i:

Ba, **că** *„nu* **vorbesc** *drept românește, cum vorbeau părinții* **lor,** *ci* **au corchezit** *graiul strămoșesc, de nu-i mai înțelege nimenea"; ba* **că** *„face*

omul cu cineva o tovărăşie cît de mică, şi tot urmează învoială între părţi; iar nu aşa cu ochii închişi, căci dacă n-ai carte, n-ai parte, scurtă socoteală"; *ba* ***că*** *„de cînd cu străinătatea,* ***v-aţi înstrăinat*** *şi legea şi limba şi inima şi chiar dragostea sătenilor; şi după nepăsarea şi risipa ce o facem, zvîrlind banul pe lucruri de nimica, puţin mai avem de înstrăinat".* CREANGĂ, A. 153–154.

După cum se vede, fraza începe cu vorbire indirectă *(că nu vorbesc. . .)*, continuă cu cîteva propoziţii care pot fi interpretate şi ca vorbire directă legată şi ca vorbire indirectă *(că face omul cu cineva o tovărăşie. . .)* şi se termină cu vorbire directă legată *(că de cînd cu străinătatea v-aţi înstrăinat. . .)*.

b. vorbire directă şi indirectă liberă :

În iatacul duduii Matilda, Răţuşca vorbea cu însufleţire. Era acuma o „persoană", cum o anunţase Fiţa: naltă şi cu forme pline; ochii şi rîsul îi rămăseseră însă tot copilăreşti. Şi glasului îi dădea înmlădieri dezmierdate. Duduia Matilda n-avusese vreme s-o întrebe multe; sta în jîlţ ş-o asculta zîmbind cum îi vorbeşte despre tot ce se putea vorbi.

— Mama ar vrea foarte mult s-o roage ceva pe nînăşica [duduia Matilda]. *Mîni chiar nădăjduieşte să poată veni la curte pentru asta. E cam bolnavă, puţintel răcită, ş-a stat două zile în pat. Mi se pare că-i vorba despre musafirul cel nou pe care l-a adus Laurenţiei un cocostîrc. S-a aflat că-i păgîn şi trebuie creştinat. Cum la cel dintăi copil* ***duduia a arătat*** *rezerve,* ***Răţuşca înţelege*** *bine că această misiune diplomatică a cucoanei Aglaie poate să nu reuşească. La urma urmei* ***Răţuşca îşi dă seama*** *de situaţie şi* ***dă nînăşicăi*** *dreptate. Nici* ***ea****, după atîţia ani,* ***n-a izbutit să privească*** *cu simpatie pe Evghenie Ciornei. Pentru* ***ea*** *tot Moşulică a rămas, — cu toate că Laurenţia se supără cînd aude acest cuvînt. Are şi Laurenţia dreptate. E bărbatul ei, — deşi n-a făcut-o fericită. Cel mai hotărît adversar al lui Ciornei rămîne însă tot Adam.* ***Duduia află*** *că fratele cel zbîrlit al* ***Răţuştei*** *nu mai face poezii. E student harnic. . .* SADOVEANU, O. VIII 301–302.

În prima porţiune (pînă la fraza *Cum la cel dintîi copil. . .*), este redată comunicarea personajului *(Răţuşca)* în vorbire directă, cu păstrarea unor caracteristici specifice limbajului obişnuit al acestui personaj : folosirea persoanei a III-a pentru interlocutor şi a diminutivului *nînăşica*. În porţiunea a doua e redată continuarea comunicării aceleiaşi persoane în vorbire indirectă liberă.

Observaţie. În cadrul acestui tip de vorbire indirectă apar, uneori, forme corupte atribuite persoanei ale cărei cuvinte sînt reproduse.

c. vorbire indirectă, directă şi indirectă liberă :

Într-o zi, unul dintre ei, Ţurlea Ion, îi spusese lui Barbu Ilie ***că s-a săturat de oi . . . că el le lasă*** *şi se duce.* ***„Unde?"*** *întrebase Barbu Ilie.* ***„Unde-oi vedea cu ochii"****, răspunsese Ţurlea, uitîndu-se pierdut în urma trenului.* ***„Dar de ce, cum aşa?" Că nu mai poate,*** *răspunsese Ţurlea întristat.* ***Da, aşa era, nici Barbu Ilie nu mai putea, o să meargă şi el.*** PREDA, D. 24.

După cum se vede, pasajul începe cu vorbire indirectă *(că s-a săturat. . .)*, continuă cu vorbire directă (diversele propoziţii închise între ghilimele), apoi iar cu vorbire indirectă *(că nu mai poate. . .)* şi termină cu vorbire indirectă liberă *(da, aşa era. . .)*.

BIBLIOGRAFIE

1. I. Fischer şi Em. Vasiliu, *Vorbirea directă şi indirectă*, în LR II (1953), nr. 4, p. 35—40.
2. Sanda Golopenţia, *Despre o variantă a vorbirii indirecte*, în SCL X (1959), p. 593—596.
3. Al. Graur, *Pentru o sintaxă a propoziţiilor principale*, în SG I, p. 122—123.
4. H. Jacquier, *Discours direct lié*, în BL XII (1944), p. 7—13.
5. Leo Spitzer, *Sur le discours direct lié*, în BL XIV (1946), p. 17—45.

CORESPONDENŢA TIMPURILOR

§ **897.** Prin corespondenţa timpurilor se înţelege marcarea raportului dintre timpurile predicatelor a două sau mai multe propoziţii care sînt în relaţie (de coordonare sau de subordonare) între ele.

Observaţie. Pentru corespondenţa timpurilor se folosesc şi termenii *concordanţa timpurilor* sau *consecuţia timpurilor*.

Raporturile temporale (raporturile dintre timpuri) din cadrul coordonării sînt mult mai libere decît cele din cadrul subordonării.

§ **898.** La coordonarea copulativă sau disjunctivă numărul predicatelor între care se stabilesc raporturi temporale poate fi mai mare de două, în funcţie de propoziţiile coordonate, fără a pune însă nici o problemă specială.

La subordonare raporturi temporale există în mod obişnuit între două propoziţii (regenta şi subordonata ei) ; la fel la coordonarea adversativă şi conclusivă. Totuşi, uneori, timpul uneia din cele două propoziţii este influenţat de relaţia sintactică pe care o are şi cu altă propoziţie (de exemplu, raportul temporal existent între o completivă directă cu condiţional-optativul şi regenta ei depinde de faptul dacă completiva este sau nu regenta unei condiţionale) ; în asemenea situaţii prezentarea corespondenţei timpurilor trebuie să aibă în vedere şi raportul cu a treia propoziţie (vezi § 909 pct. 1).

§ **899.** Într-o frază dată, acţiunile din regentă sau regente şi din subordonata sau subordonatele respective, ca şi cele din coordonate pot sta între ele în două raporturi temporale :

1. de simultaneitate ;
2. de nesimultaneitate.

În principiu, raportul de nesimultaneitate poate prezenta două situaţii :

1. acţiunea din regentă sau din coordonata care ocupă primul loc în frază este anterioară acţiunii din subordonată sau din coordonata care ocupă locul al doilea ;
2. acţiunea din regentă sau din prima coordonată este posterioară acţiunii din subordonată sau din a doua coordonată.

În prima situație, raportul temporal este de a n t e r i o r i t a t e; în cea de-a doua, raportul este de p o s t e r i o r i t a t e.

§ **900.** Raporturile temporale se stabilesc și între fraze între care există o relație sintactică (de subordonare sau de coordonare, marcată prin conjuncții sau prin juxtapunere). Aceste raporturi temporale nu prezintă însă nimic diferit față de raporturile corespunzătoare din cadrul frazei pentru că, de fapt, raporturile temporale, ca și cele de subordonare sau de coordonare, se stabilesc și aici tot între propoziții, nu între fraze luate global. Astfel, în exemplul:

Mă uit; mi-aduc aminte c-am mai văzut așa ochi. ***Cînd eram copil.*** *La Anadolchioi.* ***Cînd soldații sultanului au omorît pe tata și pe mama.*** *Și pe frații tatei și pe frații mamei. Așa s-a uitat un turc.* Sadoveanu, o. XVII 488,

temporaiele *Cînd eram...*, *Cînd soldații...* determină propoziția *am văzut...* din prima frază. Raportul e de simultaneitate față de trecut: subordonatele precizează momentul sau durata de timp în care s-a petrecut acțiunea din regentă. Timpurile întrebuințate sînt, ca la orice temporală care exprimă acest raport, perfectul compus în regentă, imperfectul și perfectul compus cu conjuncția *cînd* în subordonate (vezi § 916 I 2).

De asemenea, între frazele următoare, coordonate prin conjuncția *dar*, există un raport de simultaneitate redat prin predicatele propozițiilor principale care, ca la o frază oarecare formată prin coordonare (vezi § 901), sînt amîndouă la același timp: imperfectul.

Fratele cel sărac — sărac să fie de păcate — tot ***avea*** *și el o păreche de boi, dar colea: porumbi la păr, tineri, nalți de trup, țapoși la carne, amîndoi cudalbi, țintați în frunte, ciolănoși și grași; cum sînt mai buni de înjugat la car, de ieșit cu dînșii în lume și de făcut treabă.* ***Dar*** *plug, grapă, teleagă, sanie, car, tînjală, cîrceie, coasă, hreapcă, țăpoi, greblă și cîte alte lucruri ce trebuiesc omului gospodari, nici că* ***se aflau*** *la casa acestui om nesocotit.* Creangă, p. 37—38.

Corespondența timpurilor trebuie avută în vedere și în succesiunea de fraze sau propoziții (independente) între care nu există nici o relație de subordonare sau de coordonare. De exemplu, în pasajul:

În august 1926, profesorul nostru ***a organizat*** *caravana, ca și-n ceilalți ani, cu aceiași oameni și aceleași animale.*

*Ne-****am continuat*** *cercetările, hotărîți, din simpatie pentru el, să-i suportăm din nou distracțiile și capriciile.*

Domnu Stamatin (așa îi ziceam, deoarece era cu mult mai în vîrstă decît noi) ***se prezenta*** *ca un fel de țîrcovnic firav, cu bărbuță rară și chelie precoce, care se uita foarte de aproape și atent prin ochelarii lui, disjungînd și reclădind elementele.* Sadoveanu, o. XII 7,

fraza a treia *(Domnu Stamatin...)* exprimă, prin principala ei (ca și prin toate subordonatele), o acțiune simultană cu primele două și, de aceea, timpurile sînt perfectul compus și imperfectul (în general, imperfectul exprimă simultaneitatea cu orice timp trecut, vezi § 938).

Întrucît raporturile temporale care se stabilesc între fraze diferite nu sînt prin nimic diferite de cele care apar în cadrul aceleiași fraze, nu ne vom ocupa de ele în mod special.

CORESPONDENȚA TIMPURILOR LA PROPOZIȚIILE COORDONATE

OBSERVAȚII GENERALE

§ **901**. Termenul care determină sensul raportului temporal în relația de coordonare este stabilit, în mod convențional, cu ajutorul topicii (propoziția plasată la începutul frazei), pentru că, din punct de vedere sintactic, în coordonare nu există termen determinant și termen determinat. În general însă timpurile se pot combina oricum între ele, restricțiile fiind de cele mai multe ori de ordin logic (raportarea la realitate) și nu gramatical.

Astfel, atunci cînd acțiunile sînt simultane, predicatele trebuie să fie la același timp sau la timpuri care se pot folosi ca simultane : imperfectul față de celelalte timpuri ale trecutului, prezentul conjunctivului față de imperativ sau față de viitor :

*N-am mai **privit** decît cerul și **n-am** mai **auzit** decît șuietul sihlei.* SADOVEANU, O. XII 8.

*Bătrînii mei... **n-au știut** niciodată că acest ou semnifică soarele înnoit și veșnicia vieții, dar **au repetat** cu sfințenie gestul generațiilor.* SADOVEANU, O. XII 15.

*Aspectele lumii și fenomenele naturii magul le **prezenta** în embleme: le **punea** deci o cheie veșnică.* SADOVEANU, O. XII 11.

***Du-te** mai repede și **să nu uiți** ce te-am rugat.*

*Eu **o să mă duc**, dar tu **să fii** cuminte.*

*Și m-**a frămîntat**, și m-**a zgîrcit** cîrcel, și-mi **ardea** sufletul în mine de sete.* CREANGĂ, A. 15.

*Ei **ar fi așteptat** un semn, dar **știau** că bătrînul nu-l va face.* SADOVEANU, O. XII 22.

Cînd acțiunile sînt succesive, timpurile trebuie să fie înșiruite în așa fel încît, dacă propozițiile sînt în raport de anterioritate (prima este anterioară celei de-a doua etc.), să nu urmeze un timp trecut după un viitor sau prezent, un mai mult ca perfect după un imperfect sau un perfect ; dacă sînt în raport de posterioritate, timpurile se succed în ordine inversă.

— Anterioritate :

***Era** un om interesant, în orice caz, și lui i **se datorește** povestea care urmează.* SADOVEANU, O. XII 8.

***N-am fost** niciodată în Amnia..., dar te **cunosc**.* SADOVEANU, O. XII 73.

***Ești** acum la ceaslov și mîne poimîne **ai să treci** la psaltire.* CREANGĂ, A. 7.

— Posterioritate :

*Unele **erau** încă luminate, altele **se pitiseră** în umbra opcinilor.* SADOVEANU, O. XII 20.

În afară de aceste reguli generale cu justificare de ordin logic, există totuşi şi unele (puţine) restricţii de ordin gramatical : cele mai puţine la propoziţiile adversative şi apoi, în ordine crescîndă, la copulative şi disjunctive (conclusivele au o situaţie de mijloc, între copulative şi disjunctive). În cele ce urmează, vor fi enunţate aceste restricţii grupate pe propoziţii.

PROPOZIŢIILE ADVERSATIVE

§ 902. Singurele restricţii care se impun în cadrul propoziţiilor adversative sînt acelea că nu se pot coordona un predicat la prezentul conjunctivului cu unul la perfectul condiţional-optativului, un predicat la perfectul conjunctivului cu unul la imperativ. Aceasta se datoreşte faptului că o acţiune realizabilă nu se poate opune unei acţiuni ireale.

PROPOZIŢIILE COPULATIVE

§ 903. Nu pot intra în raportul de coordonare copulativă propoziţii avînd predicatul la prezentul conjunctivului sau al condiţional-optativului cu propoziţii avînd predicatul la oricare din timpurile trecute ale indicativului ; de asemenea, nu se poate stabili raportul de coordonare copulativă între propoziţii cu predicatul la perfectul conjunctivului sau al condiţonal-optativului şi propoziţii cu predicatul la prezentul indicativului, la imperfect, mai mult ca perfect, viitor sau imperativ.

Observaţie. Nu se poate realiza raportul de coordonare copulativă nici între conjunctiv şi indicativ sau condiţional-optativ (ambele moduri la aceleaşi timpuri), iar imperativul nu se poate coordona cu nici un timp al indicativului (cu excepţia viitorului şi prezentului cu valoare de viitor). Pentru aceste situaţii, vezi § 729.

PROPOZIŢIILE DISJUNCTIVE

§ 904. În cadrul propoziţiilor disjunctive restricţiile de ordin temporal sînt mai numeroase. Astfel, nu se pot coordona : trecutul indicativului (cu excepţia perfectului compus cu valoare de viitor) cu viitorul, prezentul indicativului cu perfectul conjunctivului, nici un timp trecut al indicativului cu nici un timp al conjunctivului (cu excepţia perfectului compus care se poate coordona cu prezentul conjunctivului).

Observaţie. Condiţional-optativul nu poate apărea în propoziţii disjunctive decît coordonat cu acelaşi mod, iar imperativul nu se poate coordona cu indicativul (cu excepţia viitorului şi a prezentului cu valoare de viitor). Bineînţeles şi aici e vorba de combinaţii de moduri diferite, dar la acelaşi timp.

PROPOZIŢIILE CONCLUSIVE

§ **905.** Aici restricţiile care se impun sînt următoarele : prezentul condiţional-optativului nu se poate coordona cu trecutul indicativului, iar perfectul condiţional-optativului nu se poate coordona cu perfectul conjunctivului.

Observaţie. Conjunctivul şi imperativul nu pot apărea în propoziţia care ocupă primul loc în relaţia conclusivă.

CORESPONDENŢA TIMPURILOR LA PROPOZIŢIILE SUBORDONATE

OBSERVAŢII GENERALE

§ **906.** Raportul dintre timpul predicatului din regentă şi timpul predicatului din subordonată variază după felul propoziţiei subordonate.

Unele propoziţii subordonate prezintă situaţii caracteristice şi numeroase, uneori constituind chiar tipuri din punctul de vedere al corespondenţei timpurilor ; alte subordonate, la care se remarcă un număr mai mic de raporturi, se comportă din punctul de vedere al corespondenţei timpurilor la fel ca propoziţiile menţionate înainte. Astfel, propoziţia temporală, completiva directă şi atributiva sînt cele mai interesante atît prin multitudinea raporturilor, cît şi prin situaţiile caracteristice pe care le prezintă, iar propoziţia cauzală, finala, modala (de fapt numai comparativa condiţională), consecutiva şi condiţionala sînt interesante prin situaţiile caracteristice ; dintre ele, completiva directă, atributiva şi condiţionala constituie tipuri în ce priveşte corespondenţa timpurilor. Completiva indirectă, subiectiva, predicativa şi predicativa suplimentară însă prezintă mai puţine raporturi posibile şi acelea nu diferă întru nimic de raporturile corespunzătoare exprimate de completiva directă ; de asemenea, celelalte circumstanţiale merg cu atributiva (de exemplu, circumstanţiala de loc, cea instrumentală etc.) sau cu condiţionala (concesiva). De aceea, descrierea care urmează se va ocupa numai de propoziţiile care prezintă situaţii caracteristice, pentru celelalte urmînd doar să se exemplifice similitudinea cu primele (anume cu completiva directă, cu atributiva şi cu condiţionala).

În majoritatea cazurilor, raportul dintre timpuri este descris pornindu-se de la regentă, întrucît ea este termenul determinat, iar subordonata termenul determinant. În cîteva cazuri însă (de exemplu, la propoziţia comparativă condiţională), raportul temporal e descris în sens invers, pornindu-se de la subordonată. Schimbarea procedeului nu se datoreşte unui mod diferit de a concepe corespondenţa timpurilor, ci necesităţii de economie şi de simplitate a expunerii.

PROPOZIŢIILE COMPLETIVE DIRECTE

§ 907. Predicatul subordonatei e la indicativ.

I. Simultaneitatea

1. Cînd în regentă este indicativul prezent, în subordonată este, în mod obligatoriu, tot prezentul:
Zici că *nu* ***doreşti*** *nimica?* SADOVEANU, O. I 633.

Observaţie. Relaţia prezent indicativ — prezent indicativ mai poate reda anterioritatea (vezi II 3) sau posterioritatea (vezi III 3 b, c); simultaneitatea exprimată prin această relaţie poate fi şi in viitor (vezi I 3).

2. Cînd în regentă se găseşte un timp trecut al indicativului, există mai multe situaţii:

a. Subordonata exprimă o acţiune care a durat înaintea acţiunii din regentă, paralel cu ea şi după încetarea acesteia, pînă în momentul vorbirii sau o acţiune cu caracter permanent care nu poate fi localizată în timp (legată de fenomene permanente sau de adevăruri considerate permanente). Raportul temporal este deci un raport complex, de simultaneitate şi nesimultaneitate.

În această relaţie, în completivă se foloseşte în mod obligatoriu prezentul, ca şi cînd acţiunea subordonatei ar fi independentă, datorită însuşirii prezentului de a exprima acţiuni permanente fără limită în timp; în regentă poate apărea oricare din timpurile trecutului:

Poetul latin Horaţiu ***spunea*** *că* ***nu doreşte*** *bogăţii.*

Am auzit... *că teatrul nemţesc* ***este*** *foarte frumos.* FILIMON, O. I 222.

Înţelesesem *că* ***nu*** *îmi mai* ***e*** *prietenă.*

Spunea *că prima ploaie cu fulgere* ***vesteşte*** *sfîrşitul iernii.*

Cercetările ***au arătat*** *că fibrele sintetice* ***nu rezistă*** *la temperaturi înalte.*

Îmi spusese *că nailonul* ***nu rezistă*** *la fiert, dar n-am crezut-o.*

Observaţie. În regentă poate apărea în principiu şi perfectul simplu, pentru care nu s-au dat exemple aici. În general, diversele relaţii cu perfectul simplu, ca şi cele cu viitorul anterior, care sînt menţionate în descrierea corespondenţei timpurilor, sînt posibile, dar foarte rar întrebuinţate, de aceea nu sînt ilustrate decît atunci cînd s-au găsit exemple din literatură.

b. Acţiunea din subordonată, desfăşurîndu-se paralel cu acţiunea din regentă, se sfîrşeşte şi ea în trecut, adică încetează înainte de momentul vorbirii. În această situaţie, în regentă poate apărea oricare din timpurile trecutului; în subordonată pot apărea, indiferent, imperfectul sau prezentul, dar numai ele două:

Onofrei şi Ieronim... ***nu vedeau*** *că* ***erau*** *urmăriţi de un om.* EMINESCU, N. 101.

Nu putui *deosebi ce* ***ducea***... *cu atîta*... *băgare de samă.* HOGAŞ, DR. I 238.

N-am văzut (nu văzusem) *că* ***venea*** *după mine.*

Cînd ***a auzit*** *că-l* ***cheamă*** *aşa de aprig boierul, a făcut: Hm!* SADOVEANU, O. XIII 487.

Nu vedeam (nu văzusem) *ce* ***duce*** *în braţe.*

Uneori, simultaneitatea în trecut se poate reda cu perfectul compus în subordonată, şi anume atunci cînd predicatul regentei este exprimat printr-un verb durativ cu sensul „a observa" la perfect sau cînd predicatul subordonatei e exprimat printr-un verb durativ cu sensul „a dori", „a-i plăcea" (predicatul regentei fiind tot la perfect):

Am urmărit *cu atenţie cum* ***a intrat*** *în cameră, cum* ***a aprins*** *lumina...*

Şi ne întărtăm la joc, ştii cole, ca la vîrsta aceea, de nici ***simţirăm*** *cînd* ***a trecut*** *noaptea.* CREANGĂ, A. 93.

Am avut *ce mi-****a plăcut****.*

După cum se vede, pentru a localiza în trecut atît acţiunea din regentă, cît şi pe cea din subordonată, e suficient să stea la un timp trecut verbul din regentă, care marchează timpul ambelor acţiuni (deci şi al celei redate prin prezent).

Observaţie. Folosirea imperfectului în subordonată în cazul relaţiei de la a determină, în mai mică sau în mai mare măsură, schimbarea raportului temporal în sensul situaţiilor de la b.

Cînd în regentă este perfectul (compus sau simplu) raportul devine de posterioritate (deci se schimbă complet):

Am auzit *că teatrul nemţesc* ***era*** *foarte frumos.*

Cînd în regentă este imperfectul, raportul poate fi de simultaneitate (dar nu mai e şi de anterioritate, pentru că acţiunea s-a încheiat în trecut):

Desfăşurarea cercetărilor ***arată*** *că arheologii* ***nu erau*** *la curent cu ultimele studii de specialitate,*

sau devine de posterioritate:

Îmi ***spunea*** *că (în tinereţe) îi* ***plăcea*** *vinul.*

Cînd în regentă este mai mult ca perfectul, raportul este de simultaneitate, dar nu mai e şi de anterioritate, din aceleaşi motive ca în relaţia cu imperfectul în regentă:

Înţelesesem *că* ***nu*** *îmi mai* ***era*** *prietenă.*

3. Cînd în regentă este viitorul sau prezentul cu valoare de viitor, în subordonată trebuie să fie tot unul dintre aceste două timpuri:

Vei vedea *că* ***va reuşi*** *la concurs.*

Vei vedea *că mîine* ***îşi dă*** *demisia.*

Mîine vedem *ce-o* ***să*** *mai* ***zică*** *(ce mai* ***zice****).*

4. a. Cînd în regentă este prezentul conjunctivului sau al condiţional-optativului sau imperativul, nu se pot reda raporturi temporale precise faţă de prezentul sau viitorul indicativului (în subordonată). Aceasta se datoreşte faptului că cele trei moduri menţionate nu au viitor şi, de aceea, prezentul lor nu se suprapune exclusiv nici prezentului indicativ, nici viitorului.

Astfel, prezentul conjunctivului, al condițional-optativului sau imperativul din regentă pot fi simultane sau posterioare prezentului indicativ (cu valoare de prezent) din subordonată ; aceleași timpuri în regentă pot fi simultane, anterioare sau posterioare viitorului (sau prezentului cu valoare de viitor) din subordonată. Raporturile temporale exacte se pot cunoaște numai cu ajutorul unor mijloace exterioare valorii temporale propriu-zise : cele mai precise mijloace sînt adverbele de timp, atunci cînd există ; în celelalte cazuri, se recurge la conținutul semantic al verbelor și al textului în general.

— Simultaneitate în prezent :

*Să **știi** că **ești** un prost!*

***Ascultă** ce-ți **spun** eu!*

— Simultaneitate în viitor :

*Să **observi (observă)** cu atenție ce **va face (face)** el.*

*Dacă m-ai lăsa să mă duc, **aș vedea** cum o să se **desfășoare (se desfășoară)** lucrurile.*

Pentru anterioritatea față de viitor, vezi II 4 a, pentru posterioritatea față de prezent și viitor, vezi III 4 a.

Uneori aceleași fraze, construite cu prezentul conjunctivului sau al condițional-optativului sau cu imperativul în regentă și cu prezentul indicativului în subordonată, au posibilitatea de a exprima mai multe raporturi, după cum prezentul din subordonată are valoare de prezent sau de viitor. Raporturile temporale se determină cu ajutorul acelorași mijloace ca mai sus.

— Simultaneitate, anterioritate sau posterioritate :

*Să-i **spui (spune-i)** că îl **reclam**.*

— Simultaneitate în prezent sau în viitor :

*Dacă te-ai da la o parte, **aș vedea** ce se **întîmplă** pe stradă.*

b. Cînd în regentă este perfectul conjunctivului sau al condițional-optativului, simultaneitatea se redă numai prin imperfect sau prin prezent (în subordonată) :

*Ș-apoi **să fi văzut** pe neobositul părinte cum **umbla** prin sat din casă în casă.* CREANGĂ, A. 2.

***Aș fi zis** că **era** beat.*

*Era bine **să fi făcut** ce te **roagă** ea.*

*Dacă aș fi fost în locul tău **aș fi făcut** ce se **cere**.*

II. Anterioritatea

1. Cînd predicatul regentei e la prezentul indicativului, predicatul subordonatei poate fi numai la viitor sau la prezentul cu valoare de viitor :

***Cred** că **n-ai să** mă faci s-aștept mult.* M. CARAGIALE, CR. 10.

*Nu te **întreb** cînd **te întorci**, ci dacă **te mai întorci**.*

2. Cînd în regentă figurează oricare din timpurile trecutului indicativ, în subordonată pot fi viitorul sau prezentul cu valoare de viitor :

*Bathori **putea**... fi sigur că **nu va fi supărat** printr-alte năvăliri în operațiile sale împotriva lui Sinan.* BĂLCESCU, O. II 102.

***Credeam** că **nu mai vii**.* CAMIL PETRESCU, N. 41.

***Am fost** sigură că **o să vii**.*

***M-a întrebat** cînd **vine** arîndaşul.* SLAVICI, N. II 115.

*Atunci îmi **spuseseşi** că **o să vii** (că **vii**).*

Observaţie. Anterioritatea mai poate fi redată şi prin oricare timp trecut al verbelor *a afla, a-şi da seama, a şti, a spune* etc., în regentă, în relaţie cu imperfectul momentan al verbelor *a pleca, a sosi, a veni* etc. precizat de o determinare circumstanţială în subordonată.

*Cînd am sosit acasă, **am aflat** că fratele meu **pleca** peste două zile în alt oraş* (= urma să plece).

În această categorie se încadrează şi perifrazele cu *urma să, avea să* etc. :

***Am aflat** că fratele meu **avea să vie** a doua zi.*

În cazul perifrazelor, imperfectul (aici *avea*) considerat izolat e, de fapt, în raport de simultaneitate cu verbul regent, acţiunea posterioară fiind cea redată prin conjunctiv.

3. Cînd în regentă este viitorul, prezentul cu valoare de viitor sau viitorul anterior, în subordonată pot fi numai viitorul sau prezentul cu valoare de viitor :

[Lupilor] *li se va lua în bagare de seamă reclamaţia, cînd **vor da** în scris. . . că **nu vor mai mînca** carne, ci **vor paşte** troscot ca nişte dobitoace ce sînt.* NEGRUZZI, S. I 280.

*Poimîine **voi şti (ştiu)** dacă **renunţ** sau nu.*

*Poimîine **aflăm** dacă **va mai veni**.*

4. a. Cînd în regentă este prezentul conjunctivului, al condiţional-optativului sau imperativul, în subordonată pot apărea viitorul sau prezentul cu valoare de viitor :

***Să ştiţi** că **are să ningă**.* SADOVEANU, O. XVIII 908.

***Să ştiţi** că mîine **ninge**.*

***Fii încredinţată** că mîne **n-ai să ieşi** cu mînele goale de la casa mea.* CREANGĂ, P. 288.

***Află** de la mine că **nu pleci**.*

b. Cînd în regentă este perfectul conjunctivului sau al condiţional-optativului, în subordonată pot apărea viitorul sau prezentul cu valoare de viitor.[1]

*Tu trebuia **să-l fi întrebat** dacă **o să vie** (dacă **vine**) mîine.*

*Dacă mi-ai fi dat voie, **l-aş fi întrebat** dacă **o să vie** (dacă **vine**) mîine.*

Observaţie. Anterioritatea se poate realiza prin perfectul conjunctivului sau al condiţional-optativului verbelor de tipul *a afla* etc., în regentă, şi imperfectul momentan al verbelor *a putea, a găsi* etc., în subordonată :

***Să fi ştiut** (**dacă aş fi ştiut**) că **mă puteam** duce şi azi, nu mă mai grăbeam atîta.*

III. Posterioritatea

1. Cînd predicatul regentei e la prezentul indicativului, în subordonată poate apărea oricare din timpurile trecutului:

*Cred că **știa**, dar n-a vrut să spună.*

*Știi că în anul 1821 **a izbutit** revoluția Greciei și că ea **își avu** începutul în Iași.* NEGRUZZI, S. 217.

***Știu** că înainte de a veni la mine **trecuse** pe la tine.*

2. Cînd în regentă se găsește un timp trecut al indicativului (oricare din ele), raportul de posterioritate se poate realiza cu orice timp trecut în subordonată. Singurele relații care nu se pot realiza sînt două: perfectul compus sau mai mult ca perfectul în regentă și perfectul simplu în subordonată.

*Îmi **spunea** tatăl meu că-i **spunea** bunul său — care a fost în bătălia aceea cu căpitanul Turculeț — că mulți leși **au pierit** aice, și că împăratul lor de necaz mare **își bătea** ulanii cu sabia.* NEGRUZZI, S. I 184.

*Ce **se mai întîmplase** în sat, la curte, **nu știam**.* SADOVEANU, O. VIII 486.

***V-am spus** că **era** șăgalnic moș Nichifor.* CREANGĂ, P. 120.

***Am aflat** că **venise** pe la tine.*

***S-a aflat**, prin oameni de departe, că **a ieșit** prin părțile scaunului nou al domniei.* SADOVEANU, O. XVIII 157.

***Întrebă** pe muma vîntului dacă **i-a spus** fiului său ceva.* ISPIRESCU, L. 115.

*Încet, încet... își **spuse** istoria și ce **păți** pînă să ajungă la dînsele* ISPIRESCU, L. 8.

*Îmi **spusese** că **te duceai (te-ai dus, te duseseși)** pe acolo.*

3. Cînd în regentă se găsește viitorul, viitorul anterior sau prezentul cu valoare de viitor, în subordonată pot apărea:

a. oricare din timpurile trecutului:

***Am să-ți spun** ce **făceam** acolo.*

***Am să-ți spun** cum **mi-au fost** petrecerile mele prin țări străine.* SADOVEANU, O. VIII 547.

*Pînă atunci îți **spun** ce **făceam (am făcut)** acolo* etc.

b. prezentul:

*Pe urmă om bea un pahar de vin și **ți-oi povesti** ce **nu știi**.* SADOVEANU, O. VIII 497.

*Mîine îți **spun** de ce **nu merg** acum cu tine.*

c. viitorul, viitorul anterior sau prezentul cu valoare de viitor:

*Mîine **vei afla (afli)** ce **voi face (fac)** eu între timp.*

4. a. Cînd în regentă este prezentul conjunctivului sau al condițional-optativului sau imperativul, în subordonată pot apărea toate cele trei grupuri de timpuri, la fel ca în relația cu viitorul în regentă:

***Să nu uiți (nu uita)** ce **îți spun**.*

***I-aș da** tot ce **termin** acum.*

***Să facă** ce **îl ruga (l-a rugat, îl rugase)** ea.*

***Aș înțelege** ce **vroiai (ai vrut)** tu.*

Ascultaţi ce-*am văzut*. SADOVEANU, O. XII 10.
Spune ce făceai acolo!
Să cercetezi (cercetează) ce va scrie (scrie) el pînă mîine.
I-aş da ce-o să primesc (primesc) eu diseară.

b. Cînd în regentă este perfectul conjunctivului sau al condiţional-optativului, în subordonată pot apărea perfectul compus sau mai mult ca perfectul, dar nici un alt timp în afară de ele:

Trebuia să fi făcut ce te-am rugat (te rugasem) eu.
După aparenţe aş fi zis că ai mîncat (mîncaseşi).

§ **908.** Predicatul subordonatei este la conjunctiv.

1. Conjunctivul prezent

Cînd în subordonată este prezentul conjunctivului, singurul raport temporal care se poate realiza este cel de anterioritate, pentru că acţiunea conjunctivului prezent, fiind realizabilă (posibilă), este întotdeauna posterioară acţiunii din regentă, indiferent la ce timp este ea.

Cînd în subordonată este conjunctivul prezent, în regentă poate apărea orice mod şi orice timp.

Vreu să întru la stăpîn. CREANGĂ, P. 147.
I-am spus (am să-i spun, să-i spun, i-aş spune, spune-i) să vie.

Observaţii. 1. Verbele cu sensul „a încerca" se găsesc, datorită sensului lor, într-o situaţie specială. Acţiunea predicatelor din completivele lor conjunctivale nu se poate realiza decît în acelaşi timp cu acţiunea lor, de aceea raportul temporal nu poate fi decît de simultaneitate, indiferent de timpul şi modul regentei:

Încerc (încercam etc.*) să cos haina.*
Am să încerc să trec şi eu mîine pe la dumneavoastră. CĂLINESCU, E. O. I 176.
Să încerci să-ţi coşi haina etc.

2. Verbele *a putea* şi *a şti* (cu sensul „a se pricepe la", „a fi capabil de a săvîrşi anumite acţiuni în urma experienţei sau a învăţăturii") se găsesc, de asemenea, datorită sensului lor, într-o situaţie specială, pentru că ele nu exprimă un proces, ci o capacitate, o posibilitate, iar completivele lor conjunctivale nu exprimă o acţiune care se poate realiza la sfîrşitul acţiunii din regentă (ca în cazul voinţei, aşteptării, poruncii etc.). În cazul lor nu se poate vorbi de posterioritatea acţiunii o dată realizate din subordonată.

Poţi (ai putut, vei putea) să treci rîul.
O pălărie neagră şi mare putea... să mă apere şi de ploaie şi de soare. HOGAŞ, DR. I 1.
Ştie (a ştiut, va şti) să zugrăvească.

Completivele acestor verbe nu pot fi supuse analizei raportului de timp, pentru că predicatele lor nu exprimă, ca celelalte predicate la prezentul conjunctivului, o posibilitate, ci denumirea ei (ceea ce se poate), posibilitatea însăşi fiind exprimată de verbul regent *(a putea a şti)*.

2. Conjunctivul perfect

Perfectul conjunctivului redă întotdeauna acţiuni anterioare acţiunii din regentă, indiferent de timpul acesteia, de aceea raportul exprimat de frazele cu subordonata la conjunctivul perfect este totdeauna de poste-

rioritate. Perfectul conjunctivului însă este întrebuințat în completive numai în anumite situații :

a. În general, cînd în regentă este un verb care se poate construi cu conjunctivul și care admite, prin sensul său, o dependentă anterioară ; acest verb trebuie să fie în mod necesar la condițional-optativ (prezent sau perfect) sau la imperfectul cu valoare de condițional-optativ perfect :

Aș vrea (aș fi vrut) să fi fost *tu în locul meu.*

Puteam să nu-l fi întîlnit.

b. Cînd predicatul regentei este unul din verbele *a crede, a-și aminti, a ști* (= a crede, a-și aminti) sau *a-și închipui* la forma negativă a indicativului prezent :

Nu cred să fi greșit.

Nu știu să fi primit *de cînd sînt o veste mai proastă decît asta.*

§ **909.** Predicatul subordonatei este la condițional-optativ.

1. Condițional-optativul prezent

Verbul regent poate fi la orice mod și la orice timp, raportul temporal însă depinde de conținutul modal al predicatului subordonatei :

a. Cînd exprimă o ipoteză, o acțiune a cărei realizare e în funcție de o anumită condiție, acțiunea completivei este întotdeauna posterioară regentei, oricare ar fi timpul ei ; raportul este deci totdeauna de anterioritate :

Spune (***spunea, a spus*** etc.) *că, dacă ar obține un mic concediu,* ***ar pleca*** *la țară.*

b. Cînd exprimă o dorință sau o îndoială (în vorbire indirectă) completiva este totdeauna simultană cu regenta, oricare ar fi timpul ei :

Mă ***întreabă*** (*mă* ***întreba****, m-****a întrebat*** etc.) *dacă* ***aș citi*** *cartea aceea.*

Mi ***se spune*** (*mi* ***se spunea****, mi* ***s-a spus*** etc.) *că* ***ar avea*** *multe cărți.*

2. Condițional-optativul perfect

Cînd predicatul completivei este la perfectul condițional-optativului, raportul temporal este întotdeauna de posterioritate, indiferent de timpul regentei :

Spune (***spunea, a spus*** etc.) *că, dacă i s-ar fi dat posibilitatea,* ***ar fi plecat*** *la țară.*

§ **910.** Din situațiile descrise mai sus reies următoarele concluzii :

Nu există nici o situație în care un anumit timp din regentă să ceară cu necesitate prezența unui singur timp în completivă.

Există situații în care anumite timpuri din regentă, în cadrul unor anumite raporturi temporale, impun prezența în subordonată a unor timpuri și le exclud pe altele. Astfel, în cadrul raporturilor de simultaneitate și de anterioritate, existența prezentului (indiferent de mod) în regentă permite prezența în subordonată a prezentului indicativului și a viitorului și exclude prezența tuturor timpurilor trecutului. În cadrul acelorași raporturi temporale, prezența viitorului în regentă permite

apariţia în subordonată a prezentului şi a viitorului şi exclude apariţia trecutului. În cadrul raportului de posterioritate, prezenţa în regentă a timpurilor trecutului (indiferent de mod) permite apariţia în subordonată a trecutului (modurilor care pot apărea în subordonate) şi exclude apariţia prezentului şi a viitorului.

Unele combinaţii temporale pot reda mai multe raporturi temporale, identificabile după sensul verbelor sau după context:

timpul regentei	timpul subordonatei	raporturile
prezent (al oricărui mod)	— prezent indicativ:	simultaneitate (în prezent), simultaneitate (în viitor), anterioritate, posterioritate
prezent (al oricărui mod)	— viitor:	simultaneitate, anterioritate, posterioritate
prezent indicativ	— prezent condiţional-optativ:	simultaneitate, anterioritate
trecut (indicativ)	— prezent indicativ:	simultaneitate, anterioritate
trecut (indicativ)	— imperfect:	simultaneitate, anterioritate (*a pleca* etc.), posterioritate
trecut (al oricărui mod)	— prezent condiţional-optativ:	simultaneitate, anterioritate
viitor	— viitor:	simultaneitate, anterioritate, posterioritate
	— prezent indicativ:	simultaneitate, anterioritate, posterioritate
viitor anterior	— viitor:	anterioritate, posterioritate
	— prezent indicativ:	anterioritate, posterioritate

Celelalte redau cîte un singur raport temporal.

Prezentul indicativului în subordonată redă simultaneitatea şi cu prezentul, şi cu trecutul, şi cu viitorul (pentru că el poate avea atît valoarea lui proprie, cît şi valorile celorlalte două timpuri menţionate).

Prezentul conjunctivului sau al condiţional-optativului şi imperativul în regentă pot reda simultaneitatea, anterioritatea şi posterioritatea faţă de indicativul prezent şi viitor în subordonată.

Imperfectul sau prezentul condiţional-optativului în subordonată pot reda simultaneitatea cu orice timp trecut.

PROPOZIŢIILE ATRIBUTIVE

§ **911.** Predicatul subordonatei e la indicativ.

I. Simultaneitatea

1. Cînd în regentă este indicativul prezent, în subordonată este, ca şi la completivă, în mod obligatoriu, tot prezentul:

Din trăsură ***coboară*** *o damă elegantă, care* ***intră*** *repede la noi.* CARAGIALE, O. II 47.

2. Cînd în regentă este un timp trecut al indicativului, atributivele se comportă la fel cu propozițiile completive (vezi § 907 I 2 a) cu excepția situațiilor cînd acțiunea din subordonată se desfășoară și se încheie în trecut. În aceste cazuri, predicatul completivei poate sta la prezent, la imperfect și, în anumite situații, la perfectul compus; predicatul atributivei nu poate sta niciodată la prezent.

a. Acțiunea din atributivă continuă și în prezent sau este permanentă.

M-a prezentat *un unchi al meu cu care* ***sînteți*** *prieten.* CAMIL PETRESCU, N. 7.

Venea (venise) *pe strada care* ***trece*** *prin piață.*

Reprezentația *improvizată* ***era*** *mai mult o demonstrație de tineresc neastîmpăr și ambiție iscoditoare, care* ***prevestesc*** *de obicei marile cariere în teatru și în artă în genere.* CAMIL PETRESCU, N. 4.

A făcut (făcuse) *o faptă care* ***nu poate*** *fi calificată.*

b. Acțiunea din atributivă se încheie în trecut.

Poștașul... ***glumea*** *cu toate nevestele ce* ***întîlnea*** *pe drum.* ALECSANDRI, PR. 278.

Le-a făcut *o jalbă... în care* ***dovedea****... că... lupii au trăit în bună pace în țară.* NEGRUZZI, S. I 280.

În unghiul crestat, unde ***băteau*** *răsăriturile diminețiilor, lumina* ***trecuse*** *de semnul cumpenei zilelor și nopților.* SADOVEANU, O. XII 17.

Am avut *o carte care* ***mi-a plăcut*** *foarte mult.*

În citatele cu imperfectul de la b, înlocuirea acestuia cu prezentul ar duce la schimbarea raportului de timp, ceea ce nu se întîmplă în cazul completivelor.

Observații. 1. Fraza:

Am avut *impresia că* ***ne desfacem*** *total de vederea și sunetul lor.* SADOVEANU, O. XII 8

pare să constituie un exemplu de atributivă cu acțiune care se încheie în trecut și este totuși redată prin prezent. În realitate însă, aici avem a face cu un caz de trecere între o atributivă cu *că* determinînd un substantiv și o completivă directă determinînd o locuțiune verbală formată cu substantivul menționat. Întrucît grupul *a avea impresia* (*convingerea, credința* etc.) începe să fie simțit ca o locuțiune verbală, raportul temporal intră în categoria completivelor (simultaneitatea cu trecutul în regentă și prezentul în subordonată).

2. Folosirea imperfectului în subordonată în relația de la a determină aceleași schimbări la raporturile temporale ca în cazul completivei (vezi § 907 I 2 b).

3. Cînd în regentă apar viitorul sau prezentul cu valoare de viitor, în subordonata atributivă trebuie să fie, ca și la completivă, tot unul din aceste timpuri:

Îi vom primi *pe delegații care* ***vor sosi (sosesc*** *mîine) în Gara de nord.*

Mîine ***îi primim*** *pe delegații care* ***vor sosi (sosesc)*** *în Gara de nord.*

4. a. Cînd în regentă apar prezentul conjunctivului sau al condițional-optativului sau imperativul, ca și la completivă (vezi § 907 I 4 a), nu se pot reda raporturi temporale precise față de prezentul indicativului sau față de viitor (în subordonată). Prezentul celor trei moduri mențio-

nate, în regentă, şi prezentul indicativului, în subordonată, pot reda simultaneitatea sau posterioritatea; aceleaşi timpuri în regentă şi viitorul în subordonată pot reda simultaneitatea, anterioritatea sau posterioritatea; aceleaşi combinaţii pot reda uneori mai multe raporturi temporale. Identificarea raportului temporal se face şi aici numai cu ajutorul conţinutului semantic al verbelor şi cu ajutorul contextului.

— Simultaneitate în prezent:

***Aş mînca** prăjitura pe care o **ai** tu în mînă.*

— Simultaneitate în viitor:

***Să-i întîmpini (întîmpină-i)** pe oaspeţii care **vor sosi (sosesc)** mîine.*

*Dacă m-ai lăsa să mă duc, **i-aş vedea** pe oaspeţii care **vor sosi (sosesc)** mîine.*

— Simultaneitate sau posterioritate:

***Să-mi dai** cartea pe care o **citeşti**.*

Pentru anterioritatea faţă de viitor, vezi II 4 a, pentru posterioritatea faţă de prezent şi de viitor, vezi III 4 a.

b. Cînd în regentă este perfectul conjunctivului sau al condiţional-optativului, în subordonata atributivă, spre deosebire de completivă, unde puteau apărea atît imperfectul cît şi prezentul, poate apărea numai imperfectul. (Situaţia este paralelă cu situaţia pe care o oferă raportul de simultaneitate în cazul atributivei cu acţiune care se încheie în trecut, subordonată a unei regente cu indicativul.)

*Trebuia **să fi luat** cartea care îţi **plăcea**.*

*Eu **aş fi luat** cartea care îmi **plăcea**.*

II. Anterioritatea

1. Cînd în regentă este prezentul indicativului, în subordonata atributivă pot apărea, ca şi la completivă, numai viitorul sau prezentul cu valoare de viitor:

***Organizăm** căminul de zi care **va fi inaugurat (se inaugurează)** săptămîna viitoare.*

2. Cînd în regentă figurează oricare din timpurile trecutului indicativ, în subordonata atributivă pot apărea, ca şi la completivă, viitorul sau prezentul cu valoare de viitor:

***Aranjam** expoziţia care **se va deschide (se deschide)** mîine.*

*L-**ai văzut** pe profesorul care **va conferenţia (conferenţiază)** mîine?*

*Înainte de asta **n-auzisem** nimic de expoziţia care **se va deschide (se deschide)** mîine.*

Observaţie. Anterioritatea mai poate fi redată, ca şi la completivă, prin orice timp trecut în regentă şi imperfectul verbelor *a pleca, a sosi, a veni* etc. sau perifrazele *avea să...*, *urma să...* etc., în subordonată. Dar, spre deosebire de completivă, unde predicatul regentei poate fi exprimat numai prin anumite verbe, aici predicatul regentei poate fi exprimat prin orice verb:

***Am prins** trenul care **pleca (urma să plece)** peste 5 minute.*

***Pregătisem** ceva pentru delegații care **soseau (aveau să sosească)** a doua zi.*

De asemenea, spre deosebire de completivă, anterioritatea se mai poate reda în cadrul atributivei prin imperfectul oricărui verb în subordonată atunci cînd în regentă este un verb (oricare) la perfectul compus sau la mai mult ca perfect :

*El **a citit (citise)** cartea pe care o **aduceam** eu.*

*Ei **au aranjat (aranjaseră)** expoziția care **se deschidea** a doua zi.*

3. Cînd în regentă este viitorul, viitorul anterior sau prezentul cu valoare de viitor, în subordonata atributivă pot apărea, ca și la completivă, numai viitorul sau prezentul cu valoare de viitor :

*Pînă mîine **vom selecționa (selecționăm)** semințele care **se vor exporta (se exportă)** săptămîna viitoare.*

4. a. Cînd în regentă sînt prezentul conjunctivului sau al condițional-optativului sau imperativul, în subordonată pot apărea viitorul sau prezentul cu valoare de viitor :

***Să vă pregătiți (pregătiți-vă)** pentru serbarea care **se va da (se dă)** mîine.*

*Dacă aș ști că mă duc, **m-aș pregăti** și eu pentru serbarea care **se va da (se dă)** mîine.*

b. Cînd în regentă este perfectul conjunctivului sau al condițional-optativului, în atributivă pot apărea, ca și la completivă, viitorul sau prezentul cu valoare de viitor :

*Trebuia **să-l fi întrebat** despre piesa în care **o să joace (joacă)** mîine.*

*Dacă îmi dădeai voie, **l-aș fi întrebat** despre piesa în care **va juca (joacă)** mîine.*

Observație. Anterioritatea se poate realiza, ca și la completivă, prin imperfect în subordonată. Spre deosebire de completivă însă, aici nu se impun restricții cu privire la categoriile de verbe care pot intra în această relație.

*Era bine **să-l fi întrebat** (dacă **l-ai fi întrebat**) despre piesa în care **juca** a doua zi.*

III. Posterioritatea

1. Cînd în regentă e prezentul indicativului, în subordonata atributivă, ca și la completivă, poate apărea oricare din timpurile trecutului :

***Scriu** cu tocul cu care **scria** tata în tinerețe.*

*Firea și sufletul lor **au** blîndețea acelor țărmuri îmbelșugate unde **i-a așezat** dintru începutul lumii Dumnezeu.* SADOVEANU, O. XII 18.

*Asta **e** mașina care **rămăsese** ieri în drum.*

2. Cînd în regentă este un timp trecut al indicativului (oricare din ele), în subordonata atributivă pot apărea perfectul compus sau mai mult ca perfectul; cînd în regentă este imperfectul sau perfectul simplu, în subordonată poate apărea și perfectul simplu. Așadar combinațiile care nu se pot realiza în cadrul posteriorității cînd regenta este la trecut sînt : perfectul compus sau mai mult ca perfectul în regentă și perfectul simplu în subordonată, imperfectul în subordonată față de orice timp trecut în regentă (această relație în cadrul atributivei, spre deosebire de completivă, exprimă numai simultaneitatea). Diferențele față de comple-

tivă constau doar în faptul că acolo se poate reda posterioritatea cu imperfectul în subordonată, pe cînd aici (la atributivă) nu se poate.

Tocmai ***citeam*** *cartea pe care mi-****ai*** ***dat****-o (mi-o* ***dăduseşi****) tu.*

Cintezii şi stigleţii care ***ceruseră*** *sălaş în peşteră... se* ***mutaseră*** *pe crenguţele mestecenilor de deasupra celor trei izvoare şi* ***se închinau*** *primăverii.* SADOVEANU, O. XII 17.

Tîrgul Movilăului ***s-a bucurat****... de vestea ce ne-****ai trimes****.* SADOVEANU, O. XVIII 243.

Asta ***a fost*** *rezolvarea pe care o* ***aşteptaseşi*** *tu?*

Veniră *în tabără nobilii Ardealului, care* ***puseseră*** *în picioare treisprezece mii oameni.* BĂLCESCU, O. II 103.

Îmi ***spusese*** *ceva care mi-****a plăcut****.*

3. Cînd în regentă este viitorul, viitorul anterior sau prezentul cu valoare de viitor, în atributivă, ca şi la completivă, pot apărea toate cele trei grupuri de timpuri:

Voi pedepsi *pe cel care* ***a tulburat (tulbura...)*** *liniştea.*

Voi pedepsi *pe cel care* ***vine (va veni)*** *mîine cu lecţia nescrisă.*

În acel moment eu îi ***dau*** *scrisoarea pe care o* ***vei trimite*** *(o* ***trimiţi****) tu.*

4. a. Cînd în regentă este prezentul conjunctivului, al condiţional-optativului sau imperativul, în atributivă, ca şi la completivă, pot apărea toate cele trei grupuri de timpuri (la fel ca în relaţia cu viitorul în regentă):

Te rog să-mi ***aduci (adu****-mi) cartea pe care ţi-****am cerut****-o* etc.

Să nu uiţi (nu uita) *observaţiile care ţi* ***se fac*** *acum.*

Să notezi (notează) *toate lucrurile noi care* ***se vor spune (se spun)*** *mîine la curs.*

b. Cînd în regentă este perfectul conjunctivului sau al condiţional-optativului, în subordonata atributivă, ca şi la completivă, pot apărea numai perfectul compus şi mai mult ca perfectul:

Trebuia ***să****-mi* ***fi dat*** *cartea care mi-****a plăcut (îmi plăcuse)*** *atunci.*

Dacă m-aş fi dus la timp, ***aş fi cumpărat*** *cartea care mi-****a plăcut****.*

§ **912.** Predicatul subordonatei este la conjunctiv.

1. Conjunctivul prezent

Ca şi la completivă, raportul care se realizează între regentă şi subordonata atributivă cu predicatul la prezentul conjunctivului este totdeauna de anterioritate (indiferent de timpul şi modul regentei).

Nu-mi ***dă*** (*nu mi-****a dat*** etc.) *nici o carte care* ***să****-mi* ***placă****.*

2. Conjunctivul perfect

De asemenea, ca la completivă, cînd predicatul atributivei e la perfectul conjunctivului, raportul temporal este totdeauna de posterioritate. În această situaţie, spre deosebire de completivă, predicatul regentei poate apărea la orice timp şi orice mod.

N-ai *nici o carte care* ***să nu****-mi* ***fi plăcut*** *mie* etc.

§ **913.** Predicatul subordonatei este la condiţional-optativ.

1. Condiţional-optativul prezent

Predicatul regentei poate fi la orice mod şi la orice timp. Ca şi în cazul completivei, raportul temporal dintre atributivă şi regenta ei depinde de conţinutul modal al predicatului subordonatei (vezi § 909 pct. 1 a, b):

a. Dacă exprimă o acţiune a cărei realizare depinde de o anumită condiţie, raportul este totdeauna de anterioritate:

Am o colegă care, dacă i s-ar da timp, ***ar face*** *lucrarea* etc.

b. Dacă exprimă o dorinţă sau o îndoială, raportul este totdeauna de simultaneitate:

Asta e o carte pe care ***aş*** ***citi****-o* etc.

2. Condiţional-optativul perfect

Raportul temporal este totdeauna de posterioritate, indiferent de timpul regentei:

*Am o carte care, dacă ai fi văzut-o, ţi-****ar fi plăcut*** etc.

§ **914.** Întrucît cele mai multe din situaţiile pe care le prezintă atributiva sînt identice cu situaţiile corespunzătoare de la completivă, şi concluziile care se desprind sînt în general aceleaşi la ambele capitole. De aceea ne vom opri aici numai asupra diferenţelor (mai semnificative) dintre tratamentul celor două propoziţii.

Simultaneitatea în trecut, în cazul atributivei a cărei acţiune se desfăşoară şi se încheie în trecut, nu se poate realiza cu prezentul (indicativului) în subordonată.

În mod similar, combinaţia trecutul oricărui mod în regentă — prezentul indicativului în subordonată nu redă simultaneitatea atunci cînd timpul trecut este perfectul conjunctivului sau al condiţional-optativului.

Combinaţia trecutul indicativului în regentă — imperfectul în subordonată redă numai simultaneitatea şi anterioritatea şi nu poate reda posterioritatea.

Anterioritatea redată prin imperfect în subordonată admite în regentă orice verb (spre deosebire de completivă, unde se admit numai anumite categorii semantice de verbe).

Raporturile temporale pe care le redau atributivele cu predicatul la conjunctiv nu depind de conţinutul semantic, de timpul şi modul predicatului regentei.

Primele două diferenţe menţionate dovedesc că legătura temporală care există între atributivă şi regenta ei este mai strînsă decît aceea dintre completivă şi regenta ei.

Din ultimele două diferenţe reiese că legătura dintre atributivă şi conţinutul semantic al predicatului propoziţiei regente este mai laxă decît aceeaşi legătură din cadrul completivei. Diferenţa a treia nu e concludentă pentru caracterizarea legăturii dintre subordonată şi regenta ei. Acest fapt era uşor de prevăzut întrucît termenul regent al atributivei, spre deosebire de completivă, este un substantiv şi nu un verb.

PROPOZIȚIILE TEMPORALE

§ **915.** La propoziția temporală, exprimarea raportului dintre acțiunea din regentă și cea din subordonată este determinată atît de valorile timpurilor, cît și de conjuncțiile subordonatoare.

§ **916.** Predicatul subordonatei este la indicativ.

I. Simultaneitatea

1. Cînd în regentă este prezentul indicativ, în subordonată trebuie să fie tot prezentul. Conjuncția precizează natura raportului.

Cele două acțiuni se desfășoară concomitent și paralel:

*Pe **cînd** el **salută** în dreapta și-n stînga... **ajungem** la Episcopie, **tăiem** drumul și **intrăm** la Tripcovici.* CARAGIALE, O. II 46.

***Cîtă vreme** nu **vorbesc**, gîndurile lor **umblă** departe.* CARAGIALE, O. II 40.

Observație. Cînd regenta este la prezentul indicativului, simultaneitatea se realizează și cu viitorul introdus prin *în timp ce* în subordonată:

*Eu **mănînc** **în timp ce** tu **o să te îmbraci**.*

De data aceasta însă prezentul are valoare de viitor și raportul se încadrează la simultaneitatea în viitor (vezi 3).

În cadrul aceluiași raport, acțiunea din regentă se poate petrece ori de cîte ori are loc acțiunea din subordonată (raport iterativ):

*Te mai **însuflețești**, mai **trăiești** un ceas, două... **cînd** mai **stai** de vorbă cu cineva!* SADOVEANU, O. IV 161.

*N-**am trac** atunci **cînd vorbesc** cu prietenii.* CAMIL PETRESCU, N. 11.

***De cîte ori pătrund** în această regiune neviolată, **mă simt** emoționat ca un primitiv.* SADOVEANU, O. XII 9.

Observații. 1. O temporală la prezent (cu valoare de prezent) introdusă prin *cînd* nu poate fi simultană cu regenta ei la prezent (cu valoare de prezent) decît atunci cînd are caracter iterativ (vezi exemplul din SADOVEANU, O. IV 161) sau dacă temporala este de fapt apozitivă pe lîngă un adverb din regentă care marchează că acțiunea se petrece în momentul vorbirii:

*Acum, cînd **mănînc**, îmi spui lucruri enervante.*

2. Și atunci cînd acțiunea are caracter iterativ, simultaneitatea se poate reda prin viitor în subordonată; și de data aceasta însă este vorba de simultaneitate în viitor (vezi 3):

*Eu **vin** **de cîte ori** (**cînd**) **vei veni** și tu.*

3. Cînd regenta este la prezentul indicativului, se mai poate realiza încă un tip de raport în cadrul simultaneității: acțiunea din subordonată precizează momentul sau durata în care se petrece acțiunea din regentă. Acest raport se realizează cu viitorul sau cu prezentul cu valoare de viitor în subordonată:

*Eu **vin** **cînd vei veni** (**vii**) și tu.*

Și în această situație însă prezentul din regentă are valoare de viitor. În felul acesta simultaneitatea în cadrul acestui raport se situează în viitor și niciodată în prezent (vezi 3).

2. Cînd în regentă este un timp trecut al indicativului, în subordonată trebuie să apară tot un timp trecut şi anume :

a. Cînd cele două acţiuni se desfăşoară concomitent şi paralel sau sînt iterative, în ambele propoziţii trebuie să fie acelaşi timp : imperfectul cu imperfectul, perfectul compus cu perfectul compus etc. Valoarea durativă sau iterativă a timpurilor este marcată prin conjuncţii : *în timp ce, cît (timp)* faţă de *de cîte ori* şi *cînd* (ultima numai pentru imperfect).

În timp ce** noi **ieşeam, ea intra.

***Cît timp ai stat** la el **n-ai avut** nimic de suferit.*

***Cît stătuseşi** la el o **duseseşi** bine, dar mai tîrziu s-au schimbat lucrurile.*

***Cînd grăia** şi **rîdea** i se **vedeau** măselele ca nişte bucăţi de criţă.* SADOVEANU, O. VIII 484.

***De cîte ori am venit** eu **a venit** şi el.*

Observaţii. 1. Abaterile sînt rare şi constituie erori de limbă :

***Cînd a început** a bocăni cu surcelele în scîndură, iute-iute corabia **se făcea** la loc şi **era** gata.* RĂDULESCU-CODIN, L. 3.

***De cîte ori s-a găsit** în faţa profesorului examinator... **simţea** o noapte grea, compactă, în creştetul capului.* CAMIL PETRESCU, N. 10.

2. În cadrul acestui raport, *cînd* nu apare decît cu imperfectul şi numai cu valoare iterativă.

b. Cînd subordonata precizează momentul sau durata de timp în care s-a petrecut acţiunea din regentă, în regentă pot apărea atît perfectul compus, cît şi perfectul simplu, iar în subordonată cele două timpuri din regentă (cu conjuncţia *cînd*) şi, în plus, imperfectul (cu conjuncţiile *cînd, pe cînd, în timp ce*). Combinarea timpurilor se face precum urmează :

—cînd subordonata e la imperfect, regenta poate fi atît la perfectul compus, cît şi la perfectul simplu :

***În timp ce** noi **intram**, ea **a ieşit**.*

***Am văzut**-o **cînd intra**.*

— cînd subordonata e la perfectul compus sau simplu, regenta trebuie să fie la acelaşi timp cu subordonata :

***Eu am plecat cînd a plecat** şi el.*

*Copiii **fură** coprinşi de frică **cînd se văzură** închişi în magazie.* ISPIRESCU, L. 274.

Observaţie. Se găsesc totuşi fraze în care predicatul regentei e la imperfect, iar temporala introdusă prin *cînd* are predicatul la perfect (compus sau simplu). În aceste fraze însă, regenta este aceea care arată, în realitate, timpul în care se produce acţiunea din temporală (*cînd* invers), pentru că o circumstanţială de timp cu predicatul la un timp momentan nu poate data o regentă al cărei predicat se găseşte la un timp durativ.

Aceste fraze pot fi transformate în fraze de tipul celor de mai sus şi anume cu predicatul regentei la perfect şi predicatul temporalei la imperfect introdus prin conjuncţiile *pe cînd* sau *în timp ce*. Astfel se exprimă şi gramatical raportul real dintre cele două propoziţii.

*Eu **veneam cînd a plecat** el.*

*În timp ce eu **veneam**, el a **plecat**.*

*Ședeam într-o amiazi culcat la tulpina unei răchiți... **cînd zării** deodată figura lui Porojan!* ALECSANDRI, în GHICA, s. 638.

*Pe **cînd ședeam** culcat **zării** deodată...*

3. Cînd în regentă este viitorul sau prezentul cu valoare de viitor, în subordonată trebuie să fie aceleași timpuri, indiferent de caracterul simultaneității (iterativ etc.) :

***Cînd vei fi** tu departe eu **oi** tot **plînge**.* EMINESCU, N. 13.

*Eu **o să stau** acolo **cît timp stai** tu aici.*

*Eu **mănînc în timp ce** tu **te vei îmbrăca**.*

*Eu **voi veni de cîte ori (cînd) vei veni** și tu.*

*Eu **o să vin de cîte ori (cînd) vii** și tu.*

*Eu **vin de cîte ori (cînd) vei veni** și tu.*

*Eu **vin de cîte ori vii** și tu.*

*Cu grijă și cu cutremur **mă voi înfățișa cînd va bate** ceasul.* SADOVEANU, O. XIII 414.

*Eu **o să ajung** acolo **cînd pleci** tu.*

***Cînd a crește** mai mare, **îl ia** bunicul peste Siret, la coasă, **îl ia** bunicul la vînat, în zăvoaie.* SADOVEANU, O. III 8.

*Eu **ajung** acolo **cînd pleci** tu.*

Observație. După cum se vede din exemplele de la acest punct, atunci cînd atît verbul regentei, cît și cel al subordonatei sînt la viitor (sau prezent cu valoare de viitor), conjuncția *cînd* poate avea atît valoare momentană, cît și valoare iterativă ; cînd este construită cu prezentul sau cu trecutul, nu poate întruni ambele valori.

4. a. Cînd predicatul regentei este la prezentul conjunctivului, al condițional-optativului sau la imperativ, predicatul subordonatei nu poate fi decît la prezent sau la viitor.

Cînd predicatul subordonatei este la prezent, raportul de simultaneitate este insuficient precizat. El poate fi înțeles și ca fiind situat în prezent, și ca fiind situat în viitor, pentru că prezentul indicativului poate fi interpretat și ca prezent și ca viitor :

***Să mănînci (mănîncă) cît doarme** el* (= să mănînci acum sau mai tîrziu).

*Dacă s-ar putea, eu **aș mînca cît doarme** el.*

Numai cînd raportul e iterativ raportul nu poate fi înțeles decît ca situat în viitor, pentru că o acțiune nu se poate petrece de mai multe ori în același moment.

***Să mănînci (mănîncă) de cîte ori mănînc** și eu.*

*Eu **aș mînca de cîte ori mănînci** și tu.*

Cînd predicatul subordonatei este la viitorul propriu-zis, raportul temporal se situează din punct de vedere logic, așa cum e de așteptat, întotdeauna în viitor :

***Să mănînci (mănîncă) cît o să stau** eu lîngă tine.*

***Aș mînca cît vei sta** tu cu mine.*

***Să mănînci (mănîncă) de cîte ori o să mănînc** și eu.*

Eu ***aş mînca de cîte ori vei mînca*** *şi tu.*
Să vii (vino) cînd o să *te* ***chem*** *eu.*
Aş mînca cînd vei mînca *tu.*

b. Cînd regenta este la perfectul conjunctivului sau al condiţional-optativului, în subordonată pot apărea trecutul şi viitorul sau prezentul cu valoare de viitor.

Simultaneitatea în trecut se poate realiza cu subordonata la imperfect, la perfectul compus sau la perfectul simplu. Distribuţia conjuncţiilor se face precum urmează:

Era bine ***să fi venit de cîte ori am venit*** *şi noi.*
Tu trebuia ***să fi intrat în timp ce (cînd) ieşeam*** *noi.*
Era bine ***să fi stat cît am stat*** *şi noi.*
Trebuia ***să fi venit cînd am venit*** *şi noi* etc.

Aşadar imperfectul se foloseşte numai pentru redarea raportului iterativ şi a celui durativ (cu conjuncţiile respective), în timp ce perfectul se foloseşte pentru toate raporturile.

Imperfectul cu *cînd* în subordonată faţă de perfectul conjunctivului în regentă poate situa raportul în viitor:

Eu plec mîine. Era bine ***să fi plecat*** *şi tu* ***cînd plecam*** *eu.*

În mod obişnuit însă, simultaneitatea în viitor se redă prin subordonata la viitor sau la prezentul cu valoare de viitor:

Să fi venit *şi tu* ***cînd (de cîte ori) o să vin (vin)*** *eu* (= ar fi bine dacă ai veni, dar eu ştiu bine că n-o să vii).
Să fi stat *şi tu* ***cît o să stau (stau)*** *eu* etc.

II. Anterioritatea

Raportul de anterioritate comportă două aspecte diferite, care sînt marcate prin conjuncţii diferite: a. cînd se arată că acţiunea regentei e anterioară acţiunii din subordonată, fără însă să se spună nimic cu privire la limitele între care se desfăşoară această acţiune, conjuncţia caracteristică este *cînd;* b. cînd este exprimată limita superioară a duratei acţiunii din regentă, conjuncţia caracteristică este *pînă (pînă ce, pînă cînd).*

1. a. Cînd predicatul regentei este la indicativ, el poate fi exprimat numai printr-unul din timpurile relative: mai mult ca perfectul sau viitorul anterior. În subordonată pot apărea imperfectul, perfectul compus sau simplu şi prezentul istoric (cu valoare de perfect), cînd regenta e la trecut; viitorul sau prezentul cu valoare de viitor, cînd regenta e la viitor:

Cînd intram eu, ea ieşise *de mult.*
Cînd am sosit eu, *tu* ***plecaseşi.***
Soarele ***asfinţise cînd ieşiră*** *din cort.* SADOVEANU, O. V 512.
Cînd mă uit *înapoi, doi hojmalăi* ***se*** *şi* ***luase*** *după mine.* CREANGĂ, A. 6.
Cînd vei veni (vii) *tu, eu* ***voi fi terminat*** *lucrarea.*

b. Cînd predicatul regentei e la indicativ, el poate fi exprimat prin toate timpurile cu excepţia mai mult ca perfectului şi a viitorului anterior (adică cele folosite la a); timpul subordonatei este acelaşi cu al regentei,

cu excepţia aparentă a viitorului care poate apărea cuplat cu prezentul (bineînţeles, cu valoare de viitor):

Stau aici ***pînă te întorci*** *tu.*

Iorgu Samson ***nu m-a cunoscut*** *pînă ce* ***nu m-am vădit*** *cine sînt.* SADOVEANU, O. XVIII 37.

Avem să rătăcim pînă ce-om ajunge. SADOVEANU, O. V 538.

Stau *aici* ***pînă te vei întoarce*** *tu.*

O să stau *aici* ***pînă te întorci*** *tu.*

Observaţii. 1. Acest raport se realizează în prezent numai aparent, întrucît în asemenea situaţii prezentul are valoare de viitor.

2. La imperfect raportul acesta are totdeauna valoare iterativă.

2. Cînd predicatul regentei e la conjunctiv sau condiţional-optativ, nu se realizează, în cadrul anteriorităţii, decît raportul de tipul b.

a. Cînd predicatul regentei este la conjunctiv sau condiţional-optativ prezent sau la imperativ, predicatul subordonatei trebuie să fie la viitor sau la prezentul cu valoare de viitor. Necesitatea apariţiei celor două timpuri în subordonată se datoreşte faptului că acţiunea timpurilor din regentă este realizabilă în viitor.

Să mănînci pînă vin *eu.*

M-au trimis. . . ***să şed*** *acolo* ***pînă s-a mai potoli*** *boliştea.* CREANGĂ A. 15.

Eu ***aş mînca pînă te întorci (te vei întoarce)*** *tu.*

Nu întîrzia *în vale decît* ***pînă găseşti*** *un om ascultător.* SADOVEANU, O. XII 28.

Stai *aici* ***pînă se va întoarce*** *el!*

Observaţie. În vorbirea neîngrijită apar fraze cu conjunctivul prezent sau imperativul în regentă şi cu perfectul compus (la forma negativă) în subordonată:

Să vii (vino) ***pînă n-am plecat*** *eu.*

În astfel de fraze însă perfectul compus are valoare de viitor.

b. Cînd predicatul regentei este la perfectul conjunctivului sau al condiţional-optativului, predicatul subordonatei poate fi la imperfect, la viitor sau la prezentul cu valoare de viitor:

Era bine ***să fi stat pînă veneam (venim, vom veni)*** *noi.*

Eu ***aş fi stat pînă veneai (vii, vei veni)*** *tu.*

Observaţie. Cînd viitorul anterior sau perfectul conjunctivului au valoare de prezumtiv, în subordonată apare perfectul compus:

Nu pot şti cît ***a fi trecut*** *la mijloc,* ***pînă ce am adormit*** *mort.* CREANGĂ, A. 16.

Cît ***să fi trecut pînă ce am adormit?***

III. Posterioritatea

1. Cînd în regentă e prezentul indicativului, în subordonată nu poate fi decît perfectul (compus sau simplu):

Aşa ***pătimesc*** *eu* ***de cînd te-ai dus.*** CAMILAR, N. I 214.

Acum, ***după ce încurcași*** *lucrurile,* ***te dai*** *la o parte.*

Cînd subordonata e introdusă prin *cum,* raportul se poate realiza și cu prezentul în subordonată; atunci însă raportul temporal are caracter iterativ:

Cum ieșim, (cum) începe *să plouă.*

O b s e r v a ț i e. Acest raport se realizează, aparent, și cu prezentu sau cu viitorul în subordonată. În astfel de cazuri însă prezentul (din regentă) are valoare de trecut (prezentul istoric) și, respectiv, de viitor. Astfel raportul se încadrează la posterioritatea față de trecut și față de viitor (vezi 2 și 3).

2. Cînd în regentă este un timp trecut al indicativului, în subordonată trebuie să fie tot un timp trecut, și anume:

imperfectul în regentă — numai imperfectul în subordonată (acțiunile fiind iterative):

După ce binecuvînta *poporul. . .* *bătrînul* ***se retrăgea*** *și el o dată cu asfințitul soarelui.* SADOVEANU, O. XII 21.

Cum (îndată ce) aduna *tot materialul,* ***începea*** *să redacteze.*

perfectul compus în regentă — perfectul compus sau simplu sau mai mult ca perfectul în subordonată:

După ce-a întrebat *pe dascăl care cum ne purtăm,* ***a stat*** *puțin pe gînduri.* CREANGĂ, A. 2.

De cînd ne-am despărțit *. . .* ***ai pierdut*** *o lumină.* SADOVEANU, O. VIII 496.

După ce *ne-a* ***adunat*** *pe lîngă el, domnu Stamatin ne* ***grăi*** *astfel.* SADOVEANU, O. XII 8.

Eu am venit după ce plecase el.

perfectul simplu în regentă — același timp, perfectul compus sau mai mult ca perfectul în subordonată:

După ce suiră *din vălcea,* ***văzură*** *o așezare mare.* SADOVEANU, O. XII 72.

Cum văzură *copiii aceste lucruri, odată* ***se repeziră*** *la dînsele.* ISPIRESCU, L. 67.

mai mult ca perfectul în regentă — numai același timp în subordonată:

Se mai auzi atunci că al doilea vizir. . . ***împresurase*** *Cenadul și-l* ***luase, după ce bătuse*** *pe comandantul cetății.* BĂLCESCU, O. II 200.

Cînd predicatul regentei este la prezentul istoric (cu valoare de perfect), în subordonată trebuie să fie același timp. Acest raport este mai clar atunci cînd temporala este introdusă prin *cum, îndată ce* și *cît ce,* și mai puțin clar atunci cînd este introdusă prin *cînd:*

Cum află *pricina,* ***începe*** *a ne pofti pe fiecare la Bălan.* CREANGĂ, A. 4.

Cînd aud *eu de popă și de Smărăndița popii,* ***las*** *muștile în pace și-mi* ***iau*** *alte gînduri, alte măsuri.* CREANGĂ, A. 7.

O b s e r v a ț i i. 1. Din pricina conjuncțiilor care exprimă prin ele însele posterioritatea regentei, se folosește cel mai adesea perfectul, cu toate că ar fi fost de așteptat mai mult ca perfectul. Acesta din urmă este folosit mai ales atunci cînd și în regentă figurează tot el (ca în exemplul de mai sus din Bălcescu).

2. În temporalele introduse prin *îndată ce*, mai mult ca perfectul nu se întrebuinţează niciodată.

3. Cînd în regentă este viitorul, viitorul anterior sau prezentul cu valoare de viitor, în subordonată trebuie să fie tot unul dintre aceste timpuri:

***Vom sta** singuri, **după ce vor înflori** poienile, la coliba cea mai de sus.* SADOVEANU, O. XII 28.

***După ce-a veni** măria-sa, eu **nu** mai **pot** spune nimic.* SADOVEANU, O. XIII 475.

*Eu **o să plec după ce (îndată ce) vii** tu.*

***Îndată ce vei veni** tu, **voi pleca (plec)** eu.*

***După ce (îndată ce) plec** eu, **vine** el.*

*Eu **vin (o să vin) după ce (îndată ce) pleci (vei pleca)** tu.*

***Cum se va încheia** în primăvară cel codru verde, **m-oi duce să** caut pe Nicoară Potcoavă.* SADOVEANU, O. XVIII 158.

***Cum o suna** clopotul mitropoliei în dungă, **închid** prăvăliile și **ies** cu oamenii lor în stradă.* CAMIL PETRESCU, B. 86.

***Cum vii** tu, eu **plec (o să plec)**.*

Observaţii. 1. În această relaţie prezentul are totdeauna valoare de viitor.

2. Viitorul anterior este extrem de rar întrebuinţat pentru că conjuncţia exprimă suficient de clar posterioritatea.

3. Raportul de posterioritate poate fi redat în cazul regentei cu predicatul la viitor (sau la prezentul cu valoare de viitor) fără conjuncţii specifice, şi anume numai cu ajutorul timpurilor: viitorul sau prezentul cu valoare de viitor în regentă, viitorul anterior, imperfectul, perfectul compus sau simplu în subordonată. Această relaţie se realizează însă numai cînd acţiunile sînt iterative şi apare doar în scris şi într-un limbaj pretenţios.

*Eu **o să vin (vin)** de cîte ori **vei fi venit (veneai, ai venit, veniseși)** tu.*

4. Cînd predicatul regentei este la conjunctiv, condiţional-optativ sau imperativ, raportul de posterioritate se redă prin aceleaşi timpuri (în subordonată) ca la raportul de anterioritate (în relaţia cu aceleaşi moduri în regentă).

Şi aici poate fi realizat un raport iterativ, şi anume în aceleaşi condiţii în care se realizează cînd regenta are predicatul la viitor (vezi mai sus observaţia 3).

§ **917.** Predicatul subordonatei este la conjunctiv.

Pot avea predicatul la conjunctiv numai subordonatele introduse cu ***cînd să, pînă (cînd) să*** şi ***înainte să***: de aceea conjunctivul în subordonată nu poate reda decît simultaneitatea sau anterioritatea.

I. Simultaneitatea

Simultaneitatea se poate realiza numai cu subordonate introduse prin *cînd să* şi cu perfectul compus în regentă:

***Cînd să plece, a sunat** telefonul.*

***Cînd să** mă **ajungă, am dat** colţul.*

II. Anterioritatea

Acest raport se stabilește în mod obișnuit cu trecutul în regentă (perfectul compus, perfectul simplu sau mai mult ca perfectul); conjunctivul însă poate fi și la prezent și la perfect:

***Pînă să mă ajungă**, eu, de frică, cine știe cum **am izbutit** de m-am îngropat în țărnă la rădăcina unui păpușoi.* CREANGĂ, A. 6.

Înainte să vii** tu, eu **am mîncat.

Pînă să se întoarcă (să se fi întors)** el, ea **plecase.

Cînd subordonata este introdusă prin *pînă să*, regenta poate fi și la prezent (cu valoare de viitor sau de imperativ), la viitor sau la imperativ:

***Pînă să pleci, citești (o să citești, citește)** lucrarea.*

Cînd în regentă este mai mult ca perfectul, conjunctivul prezent poate fi introdus prin *cînd să:*

Cînd să** mă **uit**, el **plecase.

§ **918.** Predicatul subordonatei este la condițional-optativ.

Subordonatele cu predicatul la condițional-optativ pot apărea în cadrul tuturor raporturilor temporale.

I. Simultaneitatea

Cînd predicatul regentei este la indicativ, raportul de simultaneitate nu se realizează decît cînd regenta este la imperfect (cu valoare de condițional-optativ perfect) și atunci cînd acțiunile sînt iterative. Predicatul subordonatei trebuie să fie la trecut.

*Eu **veneam cînd (de cîte ori) ai fi venit** și tu.*

Cînd predicatul regentei este la conjunctiv, raportul se realizează față de prezent și față de perfect, acțiunile putînd fi momentane sau iterative. Cînd regenta este la prezent, subordonata e și ea la prezent, cînd regenta e la trecut, subordonata este de asemenea la același timp.

***Să vin** eu **cînd (de cîte ori) ai vrea** tu, nu?!*

***Să fi venit cînd (de cîte ori) ar fi venit** și el.*

Observații. 1. La prezent, raportul nu se poate realiza decît în fraze interogative exclamative.

2. La trecut construcția e foarte greoaie și de aceea nu are circulație.

Cînd predicatul regentei e la condițional-optativ situația e aceeași ca la conjunctiv (vezi mai sus).

II. Anterioritatea

Acest raport se realizează numai față de trecut, în fraze cu regenta la imperfect (cu valoare de condițional-optativ perfect), la perfectul conjunctivului sau al condițional-optativului. Subordonata are totdeauna predicatul la trecut introdus prin conjuncția *pînă (pînă ce, pînă cînd).*

*Eu **stăteam (aș fi stat) pînă ar fi venit** el.*

*Era bine **să fi stat pînă ar fi venit** el.*

III. Posterioritatea

Se realizează în aceleaşi condiţii ca şi raportul de anterioritate. Conjuncţia este totdeauna *după ce.*

***Eu veneam (aş fi venit) după ce ar fi plecat** el.*

*Era bine **să fi venit după ce ar fi plecat** el.*

§ **919.** În cazul propoziţiei temporale, posibilităţile de combinare a timpurilor sînt mai puţine decît cele care apar la propoziţiile discutate anterior. Posibilităţile de combinare a timpurilor sînt, la rîndul lor, restrînse de necesitatea folosirii conjuncţiilor care, cu foarte puţine excepţii (conjuncţia *cînd*), sînt specializate pe raporturi temporale. Acestea dovedesc că, în cazul propoziţiei temporale, legătura dintre regentă şi subordonată, sub aspectul corespondenţei timpurilor, este mai strînsă decît în cazul completivei sau al atributivei.

Cu toate acestea nici la această propoziţie nu există nici un caz în care prezenţa unui anumit timp în regentă să ceară cu necesitate prezenţa unui singur timp în subordonată.

Există şi aici situaţii în care anumite timpuri din regentă, în cadrul unor anumite raporturi temporale, impun prezenţa în subordonată a unor timpuri şi le exclud pe altele. Aceste situaţii sînt aceleaşi ca la cele două propoziţii prezentate înainte; în plus, la temporală se întîlneşte următoarea situaţie: timpurile indicativului trecut în regentă nu primesc în subordonată prezentul indicativului sau viitorul (cu excepţia unei singure combinaţii: mai mult ca perfect — prezent indicativ).

Unele combinări ale timpurilor pot reda şi aici mai multe raporturi temporale:

timpul regentei	timpul subordonatei	raporturile
prezent (al oricărui mod)	— prezent indicativ:	simultaneitate (în prezent şi viitor), anterioritate, posterioritate
prezent (al oricărui mod)	— viitor:	simultaneitate, anterioritate, posterioritate
prezent indicativ	— prezent indicativ:	simultaneitate (în prezent, trecut şi viitor), anterioritate (faţă de viitor), posterioritate (faţă de trecut şi viitor)
imperfect	— imperfect:	simultaneitate, anterioritate, posterioritate
trecut (al conjunctivului şi condiţional-optativului)	— prezent indicativ: — imperfect: — viitor:	simultaneitate, anterioritate, posterioritate
viitor	— prezent indicativ: — viitor:	simultaneitate, anterioritate, posterioritate
viitor anterior	— prezent indicativ: — viitor:	anterioritate, posterioritate

Între combinaţiile înşirate aici şi cele care apar la completivă (cu aceeaşi funcţiune) sînt următoarele diferenţe semnificative :

combinaţia prezent indicativ — prezent indicativ redă aici mai multe raporturi decît în cadrul completivei şi anume apare în plus posterioritatea faţă de trecut ;

combinaţiile imperfect — imperfect şi trecut (al conjunctivului şi condiţional-optativului) — imperfect sînt singurele combinaţii între timpuri trecute care pot reda mai multe raporturi (la completivă sînt mai multe) ;

combinaţia prezent indicativ — prezent condiţional-optativ nu mai apare aici de loc.

Aceste diferenţe, care, în general, merg pe linia micşorării posibilităţilor de combinare a timpurilor, dovedesc încă o dată dependenţa mai mare a temporalei faţă de regenta ei. Prima diferenţă menţionată pare, la prima vedere, să contrazică această afirmaţie ; ea însă nu marchează altceva decît o folosire mai largă, în cazul temporalei, a prezentului istoric.

Prezentul indicativului în subordonată are şi aici posibilitatea de a reda simultaneitatea cu prezentul, trecutul şi viitorul.

Aceeaşi situaţie prezintă, şi aici, prezentul conjunctivului şi al condiţional-optativului şi imperativul în regentă faţă de prezentul indicativului şi viitorul în subordonată.

Imperfectul în subordonată redă simultaneitatea cu orice timp trecut cu excepţia mai mult ca perfectului (la completivă nu apare această excepţie).

Prezentul condiţional-optativului nu redă aici simultaneitatea cu nici un timp trecut (la completivă situaţia lui este identică cu a imperfectului).

PROPOZIŢIILE CAUZALE

§ **920.** Din punct de vedere logic cauza nu poate fi decît anterioară efectului ei, cu alte cuvinte, raportul temporal dintre o regentă şi subordonata ei cauzală nu poate fi decît de posterioritate. Limba însă, uneori, contrazice acest raport logic : în situaţii cînd cauza acţiunii este o realitate permanentă, deci care se prelungeşte şi după realizarea efectului (vezi simultaneitatea), sau cînd cauza unei acţiuni prezente este constituită de prevederea unei acţiuni viitoare (vezi anterioritatea).

§ **921.** Predicatul subordonatei este la indicativ.

I. Simultaneitatea

1. Cînd atît regenta, cît şi subordonata cauzală sînt la prezentul indicativului sau la imperfect, raportul temporal este, aparent, de simultaneitate :

Îl întrerup (întrerupeam) *deoarece* ***iese (ieşea)*** *din subiect.*

Confruntarea cu realitatea a conţinutului acestor fraze ne arată însă că raportul temporal real este de posterioritate, întrucît acţiunile din regente nu se pot realiza decît în urma acţiunilor din subordonate.

2. Cînd regenta este la prezent sau la oricare din timpurile trecutului indicativ, iar subordonata cauzală este la prezent sau la imperfect și exprimă o acțiune care durează mai mult timp, raportul temporal este de posterioritate și, totodată, de simultaneitate și de anterioritate, întrucît cauza a existat înaintea producerii efectului, dar continuă să existe și concomitent cu realizarea lui și după această realizare.

Combinarea timpurilor în vederea redării acestui raport se face astfel : cînd regenta este la prezent, subordonata nu poate fi decît tot la prezent ; cînd este la trecut, subordonata poate fi și la prezent și la imperfect :

*Îl **apreciez** pentru că **lucrează** bine.*

***Venea** pe la noi pentru că îi **plăcea** (îi **place**) să asculte muzică* etc.

Raportul complex de la 2 se realizează și atunci cînd regenta e la viitor, la conjunctiv sau condițional-optativ (prezent sau perfect) sau la imperativ, dacă subordonata exprimă o acțiune care durează mai mult timp. Timpurile se grupează în felul următor : cînd regenta e la viitor sau la prezent, subordonata e la prezent, cînd regenta e la perfect, subordonata e la prezent sau la imperfect.

***O să-l ajute** pentru că **are** nevoie de el.*

***Să te îmbraci** (**îmbracă-te**) gros pentru că **e** frig.*

***Aș vrea** să am plăcerea de a te cunoaște, căci după înfățișare **înțeleg** că **ești** bărbat străin.* SADOVEANU, O. XII 35—36.

***Aș fi mîncat** pentru că îmi **place** (îmi **plăcea**) mîncarea.*

Acestea sînt singurele situații cînd cauzala poate fi, aparent sau parțial, în raport de simultaneitate cu regenta ei.

II. Anterioritatea

Pentru redarea acestui raport regenta poate fi la prezent, trecut (oricare dintre timpurile lui) sau viitor și la toate modurile personale ; subordonata trebuie să fie la viitor sau la prezentul cu valoare de viitor :

*Îți **dau** cartea pentru că mîine **o să ai** nevoie de ea.*

***A venit** el pentru că **plec** (**o să plec**) eu* etc.

***O s-o aduc** (**o aduc**) pentru că mîine **o să am** (**am**) nevoie de ea.*

*Se cuvine **să arăți** către noi zîmbetul tău, căci altfel **ne întoarcem** la locurile noastre împovărați de întristare.* SADOVEANU, O. XII 24.

Observație. În acest exemplu predicatul cauzalei este în relație de subordonare nu numai cu predicatul regentei, ci și cu complementul condițional din interiorul cauzalei (adverbul *altfel* = dacă nu faci așa).

***S-o citești** (**citește-o**), căci mîine **o să am** (**am**) nevoie de ea.*

*Era bine **s-o fi adus**, căci mîine **o să am** (**am**) nevoie de ea.*

*Eu **aș lua-o** (**aș fi luat-o**) pentru că **o să-mi trebuiască** (**îmi trebuie**).*

Observație. Cînd regenta este la un timp trecut, cauzala poate fi și la imperfect : *Cînd am intrat eu, își **revedea** conferința pentru că o **ținea** chiar în după-amiaza aceea* (= urma s-o țină) etc.

III. Posterioritatea

1. Cînd în regentă este prezentul indicativului, în subordonată poate fi oricare din timpurile trecutului :

***Traduce** bine pentru că **făcea** exerciții de cîte ori avea prilejul.*

***Traduce** bine pentru că **a făcut** multe exerciții.*

***Traduce** bine pentru că **citise** în întregime pe Vergiliu încă înainte de a intra în facultate.*

În cazul cauzalei condiționale, prezentul indicativ în regentă se combină cu perfectul compus în subordonată :

*Dacă **l-a chemat** pentru o însărcinare ascunsă, acolo, după perdele, **e** locul cel mai potrivit să-i vorbească.* SADOVEANU, O. XII 40.

Pentru posterioritatea redată prin prezentul indicativului în ambele propoziții, vezi I 1.

2. Cînd în regentă este un timp trecut al indicativului (oricare din ele), în subordonată pot apărea imperfectul, perfectul compus sau mai mult ca perfectul :

***I-am tras** într-o zi o bleandă, pentru că **nu-mi da** pace să prind muște.* CREANGĂ, A. 5.

***Mă răstisem** la el pentru că **nu stătea** locului.*

***Venea (a venit)** la noi pentru că **îl rugasem (l-am rugat)** eu odată.*

*În ziua aceea **venise** pentru că **îl rugasem** eu.*

Pentru exemplu de imperfect în ambele propoziții, vezi I 1.

Cînd în regentă e perfectul compus sau simplu, în subordonată pot apărea aceleași timpuri :

***Am cunoscut** la tine și ascuțimea spiritului, căci **ai fost** în stare să te apropii încet, încet de adevăruri.* SADOVEANU, O. XII 26.

3. Cînd în regentă e viitorul sau prezentul cu valoare de viitor, posterioritatea se redă prin prezent, prin oricare din timpurile trecutului sau prin viitor :

***O să vin (vin)** mîine pentru că mi-o **ceri (mi-ai cerut-o)** tu.*

***O să mă duc (mă duc)** acolo pentru că **se ducea** și el.*

***Voi veni** pentru că pînă atunci **îmi voi termina** lucrarea.*

În cazul cauzalei condiționale, viitorul în regentă se combină cu prezentul indicativ sau cu perfectul compus în subordonată :

*Dacă **nu știi** boabă de carte, cum **ai să** mă **înțelegi?*** CREANGĂ, A. 17.

*Dacă **ai învățat, o să știi** lecția.*

Cînd în regentă e viitorul anterior, posterioritatea se redă prin perfectul compus sau simplu sau tot prin viitorul anterior :

***Mă voi fi dus** pentru că **mi-ai cerut-o** tu.*

*Pînă atunci **voi fi venit** și eu pentru că îmi **voi fi terminat** lucrul.*

Construcțiile cu viitorul anterior sînt rare și pretențioase.

4. a. Cînd regenta este la prezentul conjunctivului sau al condițional-optativului sau la imperativ, cauzala poate fi la orice timp trecut, cu excepția mai mult ca perfectului, sau la viitor (inclusiv prezentul cu valoare de viitor) :

***Să-i scrii** și tu pentru că îi **scria** și ea etc.*

E păcat ***să rămîi*** *acasă pentru că* ***ai făcut*** *un simplu guturai.*
Să vii (vino) *și tu pentru că pînă atunci* ***vei termina (termini)*** *lucrul.*
I-aș scrie *pentru că* ***îi scria*** *(****i-a scris*** etc.) *și ea.*
Aș veni *și eu mîine, pentru că pînă atunci* ***îmi voi termina (termin)*** *lucrul.*

În cazul cauzalei condiționale, prezentul conjunctivului sau imperativul în regentă se combină cu perfectul compus în subordonată :

Dacă ***ai făcut*** *asta,* ***să nu*** *mai* ***vii!***
Dacă ***ți-a cerut, dă-i!***

b. Cînd regenta este la perfectul conjunctivului sau al condițional-optativului, în subordonată poate fi orice timp trecut, cu excepția perfectului simplu :

Să te fi dus *și tu pentru că* ***se ducea (s-a dus, se dusese)*** *și el.*
Eu ***aș fi venit*** *numai pentru că* ***venea (a venit, venise)*** *el.*

§ **922.** Predicatul subordonatei este la condițional-optativ.

Cînd predicatul cauzalei este la prezent, regenta poate apărea la orice timp și orice mod.

Vin (am venit...) *cu tine pentru că* ***aș vrea*** *să-ți spun ceva* etc.
Să *ne* ***arăți (arată****-ne) cum e bine, căci altfel* ***ne-am întoarce*** *acolo de unde am plecat.*

Întrucît condițional-optativul prezent exprimă o acțiune realizabilă în prezent sau în viitor, fraza care conține o cauzală cu predicatul la acest timp exprimă întotdeauna un raport de anterioritate cu aceleași caracteristici ca atunci cînd subordonata este la indicativ viitor (vezi anterioritatea).

Cînd cauzala este la perfectul condițional-optativului, regenta poate fi numai la trecut : cele patru timpuri ale trecutului indicativ, perfectul conjunctivului și al condițional-optativului.

Dacă puteam, ***mă duceam (m-aș fi dus...)*** *nu pentru că* ***mi-ai fi cerut****-o tu, ci pentru că mă interesa.*
Ți-am adus *nu pentru că* ***mi-ai fi cerut*** *tu, ci pentru că am vrut eu* etc.

Raportul temporal este întotdeauna de posterioritate.

Propoziții cauzale cu predicatul la conjunctiv nu există.

§ **923.** Combinațiile temporale posibile în cadrul cauzalei sînt mai reduse ca număr decît la completiva directă și la atributivă ; sînt însă ceva mai numeroase decît combinațiile posibile la temporală, dar, în același timp, mai uniforme decît ele.

Nici aici nu există nici un caz în care prezența unui anumit timp în regentă să impună prezența unui singur timp în subordonată.

Situațiile în care anumite timpuri din regentă, în cadrul unor anumite raporturi temporale, impun prezența în subordonată a unor timpuri și le exclud pe altele sînt aceleași ca la completivă și, în plus, două : în simultaneitate, prezentul (indiferent de mod) și viitorul în regentă permit

numai prezentul indicativului în subordonată, iar trecutul (indiferent de mod) în regentă permite numai prezentul indicativului și imperfectul în subordonată.

Combinațiile care pot reda mai multe raporturi temporale sînt mai puțin numeroase și mai restrînse decît cele care apar (cu aceeași funcțiune) la propozițiile discutate pînă acum:

timpul regentei	timpul subordonatei	raporturile
prezent (al oricărui mod)	— prezent indicativ:	simultaneitate, anterioritate, posterioritate
prezent (al oricărui mod)	— viitor:	anterioritate, posterioritate
trecut (al oricărui mod)	— prezent indicativ:	simultaneitate, anterioritate
trecut (indicativ)	— imperfect:	simultaneitate, anterioritate, posterioritate
viitor	— prezent indicativ:	simultaneitate, anterioritate, posterioritate
	— viitor:	anterioritate, posterioritate

Prezentul indicativului în subordonată redă și aici simultaneitatea față de trecut și viitor, iar imperfectul, de asemenea, simultaneitatea față de orice timp trecut.

Prezentul conjunctivului, al condițional-optativului și imperativul în regentă redau simultaneitatea, anterioritatea și posterioritatea față de prezent, dar față de viitor numai anterioritatea și posterioritatea.

Prezentul condițional-optativului nu mai este aici timpul simultaneității în trecut.

Din aceste trăsături se deduce, în general, că legătura dintre propoziția cauzală și regenta ei este mai strînsă decît legătura de acest tip pe care o manifestă propozițiile discutate pînă acum.

PROPOZIȚIILE FINALE

§ **924.** Din punct de vedere logic, acțiunea subordonatei finale este în chip necesar posterioară regentei ei, însă în limbă acest raport nu e exprimat în cazul finalelor cu indicativul întrucît ele apar întotdeauna la același timp cu regenta. În felul acesta, raportul temporal la finalele cu indicativul este totdeauna, formal, de s i m u l t a n e i t a t e; în conținut însă el este întotdeauna de a n t e r i o r i t a t e.

§ **925.** Predicatul subordonatei este la indicativ.

Finala, ca și regenta ei, se poate construi cu prezentul și cu trecutul:

Singuri voi, stejari, ***rămîneți***
De ***visați*** *la ochii vineți,*
Ce luciră pentru mine
Vara-ntreagă. EMINESCU, O. I 122.

Trimitea (a trimis) *de-i* ***aducea*** *(de* ***i-a adus****) lemne.*

Observaţie. Apariţia unui timp trecut într-o propoziţie finală se explică prin faptul că scopul este considerat ca realizat (vezi § 818).

§ 926. Predicatul subordonatei este la imperativ.

Raportul temporal este acelaşi ca la finalele cu indicativul. De asemenea, modul regentei este, în mod obligatoriu, acelaşi cu al subordonatei, adică imperativul:

Da ce vrei, mări Cătălin?
*Ia **dut'de-ţi vezi** de treabă.* EMINESCU, O. I 174.

§ 927. Predicatul subordonatei este la conjunctiv.

În mod obişnuit, subordonata finală cu conjunctivul are predicatul numai la prezent; regenta ei poate avea predicatul la orice mod şi la orice timp. Raportul temporal este totdeauna de anterioritate:

***Învăţ** acum ca **să ştiu** mai tîrziu.*
*Mă **trimitea** la ei ca **să văd** cum lucrează.*
*Ca **să** mă **scape** de belea, m-**au trimes** la stînă.* CREANGĂ, A. 14.
*Se **adunară** barbă lîngă barbă, ca **să răsufle** o clipă.* SADOVEANU, O. XII 20 etc.

Este de simultaneitate formal şi de anterioritate în conţinut cînd predicatul regentei este la viitor, conjunctivul prezent sau imperativ:

*Ca **să-i afli** taina, **te vei coborî** către apa Nilului.* SADOVEANU, O. XII 27.
***Să te duci să vezi** ce mai face.*
*Ca această nouă jertfă a fiinţei tale **să fie** spornică, **nu pregeta** să dai dragoste şi înţelepciune semenilor tăi.* SADOVEANU, O. XII 28.

Atunci cînd predicatul regentei e la perfectul conjunctivului, finala poate apărea şi ea la perfect, iar raportul este tot de anterioritate. Această construcţie este însă foarte rară şi greoaie:

*Ar fi trebuit **s-o fi adus** ca **s-o fi arătat** tuturor.*

§ 928. Propoziţia finală cu indicativul (şi cu imperativul) este prima propoziţie dintre cele discutate pînă acum care are un tratament rigid în raport cu regenta ei: timpurile sînt în mod obligatoriu aceleaşi în ambele propoziţii. Din aceste trăsături reiese că legătura acestui tip de propoziţie finală cu regenta ei este foarte strînsă.

Observaţie. Popular, apar şi propoziţii completive directe şi subiective introduse prin conjuncţia *de* cu sensul „să" sau „că". Aceste propoziţii se construiesc, ca şi finalele cu indicativul, cu acelaşi timp ca regentele lor. De exemplu:

*Ouşoare că **scotea***
Şi-ncepea
*De **le-mpărţea**.* TEODORESCU, P. P. 532.
Dar al nostru împărat,
Tot mergînd pe la vînat,
*Într-o seară **s-a-ntîmplat***
*Pe la noi d-a **înnoptat**.* TEODORESCU, P. P. 116.

Spre deosebire de finala cu indicativul, finala cu conjunctivul prezintă o legătură foarte laxă cu regenta ei : regenta poate apărea la orice timp și la orice mod. Posibilitățile de combinare a timpurilor sînt însă puține pentru că, în mod obișnuit, subordonata nu poate apărea decît la prezent.

PROPOZIȚIILE MODALE

§ **929.** Propozițiile circumstanțiale de mod propriu-zis și cele comparative (reale) se comportă ca atributivele, fără probleme speciale legate de natura lor :

Rău îmi ***pare*** *cum îți* ***pare*** *și ție.* NEGRUZZI, S. I 30.

Îngrămădise... foi late de podbal rotund pe care ***stăteau*** *așternute și mumificate, după cum pe fiecare le* ***apucase*** *vremea și le* ***încremenise*** *fierbințeala vetrii, popoare întregi de zglăvoace căpățînoase și de boișteni cu ochii holbați.* HOGAȘ, DR. I 258–259.

§ **930.** Propozițiile comparative condiționale au o situație diferită, determinată de faptul că, în mod obișnuit, se construiesc cu condițional-optativul sau cu imperfectul (cu valoare de condițional-optativ perfect).

1. În cazul subordonatelor cu indicativul, regenta este la imperfect și subordonata la același timp ; raportul este de s i m u l t a n e i t a t e :

Toate îmi ***mergeau*** *după plac, fără leac de supărare, de parcă* ***era*** *toată lumea a mea!* CREANGĂ, A. 34.

Dacă verbul este momentan, regenta poate fi și la perfectul compus, iar subordonata la imperfect sau la perfectul compus :

Am sărit *de parcă mă* ***împingea*** *Aghiuță.*

Am țipat *de parcă* ***m-a mușcat*** *o viespe.*

În situația specială a comparativelor condiționale introduse prin *cu chip că*, regenta apare la prezentul indicativului și subordonata la același timp :

Cu chip că ***ești*** *hazliu, îi* ***spui*** *o mulțime de... grosolănii.* VLAHUȚĂ, O. A. III 68.

2. Subordonata e la condițional-optativ. Cînd regenta e la indicativul prezent sau la viitor, la prezentul condițional-optativului sau al conjunctivului sau la imperativ, subordonata poate fi numai la prezentul condițional-optativului. Raportul temporal este tot de s i m u l t a n e i t a t e :

Se poartă *de parcă* ***ar*** *fi stăpîn pe situație.*

Am să merg *ca și cum* ***m-aș grăbi.***

Să mănînce *ca și cum* ***i-ar*** *fi* ***foame*** etc.

Raportul de p o s t e r i o r i t a t e se exprimă prin orice timp al indicativului sau al conjunctivului sau prin imperativ în regentă și prin perfectul condițional-optativului în subordonată.

Mănîncă *atît de lacom ca și cum* ***n-ar*** *fi* ***mîncat*** *de trei zile.*

Ciocănitori mari ***dădeau*** *semnale către locurile de sus, duruind cu clonțul în trunchiuri scorburoase, ca și cum* ***ar*** *fi* ***primit*** *anume porunci pentru asta.* SADOVEANU, O. XII 19.

Are să vorbească *atît de bine limba asta ca și cum* ***n-ar*** *fi* ***vorbit*** *niciodată altă limbă* etc.

Cînd verbul subordonatei este *a vrea*, raportul temporal este de posterioritate şi de simultaneitate totodată:

***Se strecurară** în peşteră, ca şi cum **ar fi vrut** să dea de veste.* SADOVEANU, O. XII 22.

Propoziţia comparativă condiţională prezintă foarte puţine posibilităţi de combinare a timpurilor şi exprimă numai simultaneitatea şi posterioritatea. De aceea nu se poate vorbi aici de combinaţii care pot reda mai multe raporturi, de timpuri cu valori multiple. În schimb, apar cinci situaţii în care prezenţa unui timp în regentă impune cu necesitate prezenţa unui singur timp în subordonată:

timpul regentei	timpul subordonatei	raporturile
prezent condiţional-optativ	— prezent condiţional-optativ:	simultaneitate
perfect compus perfect simplu mai mult ca perfect perfect conjunctiv	— prezent condiţional-optativ:	posterioritate

Aici se observă, de asemenea, că prezenţa unui anumit verb *(a vrea)* în subordonată determină un raport temporal special.

Aceste trăsături marchează existenţa unei legături foarte strînse între propoziţia comparativă condiţională şi regenta ei.

PROPOZIŢIILE CONSECUTIVE

§ **931.** Propoziţia consecutivă exprimă o acţiune care, din punct de vedere logic, nu poate fi decît posterioară regentei. De aceea ar fi de aşteptat ca raportul dintre regentă şi consecutivă să fie întotdeauna de anterioritate. Există însă cazuri cînd verbul regentei şi cel al subordonatei apar la acelaşi timp. În aceste situaţii, care se realizează mai ales cînd verbele sînt durative sau exprimă o stare, acţiunile sînt, cel puţin formal, simultane.

I. Anterioritatea

Predicatul regentei poate fi la orice timp şi la orice mod. Predicatul subordonatei poate apărea numai la prezentul indicativului, la imperfect sau la perfectul compus, la viitor, la conjunctiv sau condiţional-optativ prezent sau perfect. Combinarea timpurilor se face precum urmează:

prezentul indicativ în regentă — viitorul, conjunctivul sau condiţional-optativul prezent în subordonată;

imperfectul în regentă — prezentul indicativului, viitorul, conjunctivul sau condiţional-optativul prezent în subordonată;

perfectul compus în regentă — prezentul indicativ, imperfectul, viitorul, prezentul conjunctivului sau al condiţional-optativului în subordonată;

perfectul simplu sau mai mult ca perfectul în regentă — prezentul indicativ, imperfectul, perfectul simplu sau compus, viitorul, prezentul conjunctivului sau al condiţional-optativului în subordonată;

viitorul în regentă — acelaşi timp în subordonată;

prezentul conjunctivului sau imperativul în regentă — prezentul conjunctivului în subordonată;

prezentul condiţional-optativului în regentă — acelaşi timp în subordonată;

perfectul conjunctivului sau al condiţional-optativului în regentă — prezentul conjunctivului în subordonată.

Mă întrebi *atîtea, încît* ***n-o să*** *mai* ***ştiu*** *să-ţi răspund.*

Lucra *aşa de bine, încît* ***nu ştiu*** *cum a putut greşi.*

Lucra *aşa de bine, încît* ***o să fie*** *totdeauna apreciat.*

Era *aşa de rău, încît* ***să nu*** *se mai* ***poată (nu s-ar*** *mai* ***putea)*** *face nimic din el?*

A început *a secera prin Humuleşti în dreapta şi în stînga,* ***de se auzea*** *numai chiu şi vai în toate părţile.* CREANGĂ, A. 14.

Puse să-i facă un buzdugan de fier, îl ***aruncă*** *în sus de* ***despică*** *bolta ceriului.* EMINESCU, N. 4.

Ai să mănînci *atît, încît* ***o să*** *ţi* ***se facă*** *rău* etc.

Observaţie. Cînd predicatul regentei este un verb cu sensul „a crede", iar predicatul subordonatei este verbul *a putea*, raportul este în acelaşi timp de anterioritate, de simultaneitate şi de posterioritate:

Îl ***socoteşti*** *atît de priceput, încît* ***să poată (ar putea)*** *face asta?*

II. Simultaneitatea

Poate apărea orice timp şi orice mod cu excepţia prezentului conjunctiv şi a imperativului.

Ce ***ai*** *la sufletul tău de* ***eşti*** *tot fără chef şi mîhnit?* ISPIRESCU, L. 192.

Era *aşa de ostenit, că nici* ***nu*** *mai* ***putea*** *vorbi.* SADOVEANU, O. I 628.

Şi propoziţia consecutivă prezintă foarte puţine posibilităţi de combinare a timpurilor şi exprimă numai raporturi de anterioritate şi de simultaneitate. Apar însă şi aici situaţii în care prezenţa unui timp în regentă impune cu necesitate prezenţa unui singur timp în subordonată. Acestea sînt următoarele:

timpul regentei	timpul subordonatei	raporturile
viitor:	— viitor:	anterioritate
prezent conjunctiv perfect conjunctiv perfect condiţional-optativ	— prezent conjunctiv:	anterioritate
prezent condiţional-optativ	— prezent condiţional-optativ:	anterioritate

Prezenţa unor anumite verbe cu anumite sensuri în regentă şi, mai ales, în subordonată („a crede" — *a putea*) determină şi aici un raport temporal special.

Din cele de mai sus reiese că între propoziţia consecutivă şi regenta ei există o legătură foarte strînsă.

PROPOZIŢIILE CONDIŢIONALE

§ **932.** Din punct de vedere logic, condiţia, ca şi cauza, nu poate fi decît anterioară acţiunii pe care o condiţionează. Limba însă nu exprimă totdeauna acest raport : în general, condiţionala apare la viitor sau la o formă verbală realizabilă sau ireală, iar regenta ei, la aceleaşi timpuri.

Mai mult decît atît, propoziţia aparent condiţională cu predicatul la un timp trecut real (deci cu excepţia imperfectului care, avînd valoare de condiţional trecut, este ireal) este din punctul de vedere al condiţionalului o propoziţie cauzală sau temporală (vezi observaţia de la § 933 pct. 1). Explicaţia acestei situaţii stă tocmai în faptul că, dacă s-a realizat deja, condiţia îşi pierde calitatea de ipoteză şi devine cauza acţiunii pe care iniţial a condiţionat-o sau determinarea ei temporală.

§ **933.** Predicatul subordonatei este la indicativ.

1. Condiţionala cu indicativul poate avea predicatul numai la viitor (sau viitorul anterior) sau la prezentul cu valoare de viitor. Regenta acestei condiţionale poate avea predicatul la viitor sau la alte timpuri cu valoare de viitor (prezentul sau, în cazul verbelor cu sensul „a pleca", perfectul compus), la prezentul conjunctivului sau al condiţional-optativului sau la imperativ. Formal, raportul temporal este, cu excepţia combinaţiei cu viitorul anterior în subordonată, de simultaneitate. Din punctul de vedere al conţinutului este însă, întotdeauna, de **posterioritate**, întrucît acţiunea din regentă se îndeplineşte, în realitate, numai în urma îndeplinirii condiţiei ei.

*De **v-a apuca** ploaia-n pădure, apoi **are să vă fie** greu de tot.* HOGAŞ, DR. I 258.

*Dacă **duc** cu dînşii doi oşteni turci ... răzăşii **s-or teme** şi **i-or primi** bine.* SADOVEANU, O. XVIII 219.

*Dac-**ajungem** cu bine acasă, **desfund** o bute umplută de bunicul cu hidromel.* SADOVEANU, O. V 530.

*Dacă **vine** el, eu **am plecat**.*

***Să nu rîdeţi** de mine, nici **să mă judecaţi** rău, dacă mă **veţi auzi** descîntînd.* SADOVEANU, O. XII 9.

*Dacă **mergi** şi tu, eu **aş lua** un taxi.*

*Dacă **merge** el, **du-te** şi tu !*

*Dacă **va fi terminat** ce-a avut pînă acum, îi **dau** (o **să-i dau**, **să-i dai**. . .) şi **restul**.*

Observaţie. Aparenta condiţională construită cu trecutul (cu excepţia imperfectului) este în realitate cauzală :

*Dacă **ai venit, aş pleca** eu* „pentru că ai venit, aş pleca eu"

sau temporală:

Acolo dac-au ajuns
Steaua-n nori li s-a ascuns.

În aceeaşi situaţie este condiţionala cu predicatul la prezent (cu valoare de prezent) sau la viitor, a cărei acţiune este prezentată ca reală de vorbitor:

Dacă n-am (n-o să am) bani, sigur că n-o să pot cumpăra nimic „pentru că ştiu sigur că n-o să am bani, îţi spun de pe acum că n-o să pot cumpăra nimic".

Aceste propoziţii se încadrează în categoria raporturilor temporale pe care le antrenează propoziţiile cauzale şi temporale.

2. Cu prezentul, perfectul compus sau viitorul mai poate fi construită şi condiţionala cu nuanţă temporală. Regentele sînt la aceleaşi timpuri:

Dacă ninge, tramvaiele merg încet.
Dacă ajung acasă, mă culc.
Dacă n-a mai putut suporta, a plecat acasă.

În cazul acestei fraze, raportul temporal este de simultaneitate.

§ 934. Predicatul subordonatei este la condiţional-optativ (sau la imperfectul cu valoare de condiţional-optativ trecut).

1. Cînd predicatul regentei este la condiţional-optativul prezent şi predicatul subordonatei la acelaşi timp:

Dacă te-ar găsi mama, ea te-ar omorî. EMINESCU, N. 9,
raportul temporal este, formal, de simultaneitate, dar, în conţinut, de posterioritate, întrucît acţiunea regentei se îndeplineşte în urma condiţiei ei.

2. Cînd predicatul regentei este la imperfect sau la condiţional-optativul prezent sau perfect, iar predicatul subordonatei la imperfect sau la perfectul condiţional-optativului:

Dacă aş fi avut cartea, ţi-o dădeam.
Dacă ai fi învăţat, ai şti (ai fi ştiut).
Dacă învăţai, ştiai,
raportul temporal este de posterioritate.

§ 935. Predicatul subordonatei e la conjunctiv (cu valoare de condiţional-optativ).

Combinaţiile care se creează sînt aceleaşi ca la § 933, cu singura deosebire că prezentul condiţional-optativului nu poate apărea în regenta a cărei subordonată e la perfect:

Să am eu cartea, i-aş da-o.
Să fi vut eu cartea, i-o dădeam (i-aş fi dat-o).

§ 936. Şi condiţionala este o propoziţie care prezintă puţine posibilităţi de combinare a timpurilor şi nu redă toate raporturile temporale. Nu prezintă însă nici un caz în care un anumit timp din regentă să nu se poată combina decît cu un singur timp în subordonată.

În privinţa combinaţiilor care pot reda mai multe raporturi temporale, nu se pot face afirmaţii absolute. Combinaţiile prezent indicativ în ambele propoziţii, prezentul conjunctivului, imperativul sau viitorul în regentă şi prezentul indicativului în subordonată pot reda atît simultaneitatea, cît şi posterioritatea; dar simultaneitatea în cazul condiţionalei este doar formală, în conţinut fiind tot posterioritate.

De aceea se poate spune, în general, că propoziţia condiţională prezintă o legătură strînsă cu regenta ei.

CORESPONDENŢA TIMPURILOR LA CELELALTE SUBORDONATE

§ **937.** Propoziţiile discutate mai înainte (completiva directă, atributiva, temporala, cauzala, finala, comparativa condiţională, consecutiva şi condiţionala) sînt singurele subordonate care se diferenţiază între ele în ce priveşte corespondenţa timpurilor. Celelalte subordonate au, unele, tratament identic cu completiva directă, altele, tratament identic cu atributiva şi una singură tratament identic cu condiţionala: subiectiva, predicativa, predicativa suplimentară şi completiva indirectă merg cu completiva directă, circumstanţiala concesivă merge cu condiţionala, iar celelalte circumstanţiale (de loc, instrumentală, sociativă etc.) merg cu atributiva.

Iată cîteva exemple pentru cele trei tipuri de asemănări:

1. a. Imperfectul în ambele propoziţii redă în cazul s u b i e c t i v e i, ca şi în acel al completivei directe, simultaneitatea unor acţiuni care se desfăşoară şi se termină în trecut:

Ceea ce ***ştiau*** *căpitanul de corabie kir Dighenis şi conducătorul de cămile. . .* ***nu era*** *spre defăimarea străinului.* SADOVEANU, O. XII 68.

De asemenea, ca şi în cazul completivei directe, prezentul indicativului sau viitorul în regentă şi un timp trecut în subordonată redau şi în cazul subiectivei posterioritatea:

E *adevărat că, din această îndeletnicire,* ***mi-am făcut*** *o profesie.* SADOVEANU, O. XII 9.

Ce ***a fost*** *rînduială a vieţii şi fiinţii noroadelor o mie de ani* ***va rămînea*** *încă o mie.* SADOVEANU, O. XII 25.

b. Prezentul în regentă şi viitorul în subordonată redau şi în cazul c o m p l e t i v e i   i n d i r e c t e anterioritatea:

Ne temem *însă că, unde spui domnia-ta,* ***nu vom găsi*** *milă.* SADOVEANU, O. XII 72.

Conjunctivul prezent în regentă şi un timp trecut în subordonată redau şi în completiva indirectă posterioritatea:

Să nu-ţi pară *rău că* ***le-am dat*** *drumul.*

2. Imperfectul în regentă şi perfectul condiţional-optativ în subordonata c o n c e s i v ă redau, ca şi în cazul condiţionalei, posterioritatea:

Îşi închipuiau *că nu-i creştin, deşi semnul milei* ***ar fi fost*** *o dovadă.* SADOVEANU, O. XII 30.

3. Imperfectul în regentă şi în subordonată redă în cazul c i r c u m s t a n ţ i a l e i   d e   l o c, ca şi la atributivă, simultaneitatea:

Pînă unde ***răzbeam*** *noi,* ***n-ajungeau*** *ciobanii cu turmele.* SADOVEANU, O. XII 8.

CONCLUZII GENERALE REFERITOARE LA CORESPONDENȚA TIMPURILOR ÎN SUBORDONARE

§ 938. Corespondența timpurilor în subordonare depinde deci, în general, de următorii factori:

— Valorile multiple ale timpurilor: prezentul poate avea valoare de prezent, de trecut sau de viitor; prezentul conjunctivului și al condițional-optativului, ca și imperativul, pot avea valoare de prezent sau de viitor; imperfectul poate exprima simultaneitatea cu orice timp trecut; tot imperfectul poate avea sens durativ sau iterativ etc.

— Legătura mai strînsă sau mai liberă dintre regentă și subordonată.

— Prezența conjuncțiilor temporale (în cazul temporalei) și a conjuncției *de* (în cazul finalei și al unor completive directe și subiective).

— Natura logică a raportului dintre regentă și subordonată.

— Valoarea modurilor.

— Sensul lexical al verbelor (de exemplu, verbul *a vrea* la comparativa condițională și *a putea* la consecutivă) și, în general, sensul lexical al întregii fraze; caracterul durativ sau momentan al verbelor.

În general, corespondența timpurilor în limba română este destul de liberă. Cu excepția unui tip de propoziție finală, a propoziției comparative condiționale și a propoziției consecutive, nu apar situații în care prezența unui anumit timp în regentă să impună prezența unui singur timp în subordonată.

În cadrul raporturilor temporale însă, există o specializare a timpurilor manifestată cu consecvență la toate propozițiile care au posibilitatea de a exprima raporturile respective. De exemplu, în simultaneitate și în anterioritate, prezentul oricărui mod în regentă admite numai prezentul indicativului sau viitorul în subordonată.

BIBLIOGRAFIE

P. CREȚIA, *Corespondența timpurilor*, în SCL V (1954), p. 311–329.

FENOMENE ŞI PROCEDEE SINTACTICE COMUNE FRAZEI ŞI PROPOZIŢIEI

ELIPSA

§ **939.** În exprimare există propoziții sau fraze incomplete din punct de vedere formal care pot reda o comunicare deplină, deși s-au suprimat unele elemente.

Omiterea unor elemente necesare din punct de vedere gramatical sau lexical, pe care vorbitorii le au în minte, fără să fi fost exprimate mai înainte se numește e l i p s ă. Pentru a înțelege comunicarea nu e necesară completarea construcției, deoarece din cunoașterea contextului ne dăm seama de ceea ce s-a omis.

Elipsa poate avea mai multe cauze : nevoia de concizie, de scurtare a vorbirii, nevoia de a obține anumite nuanțe afective.

Prin omiterea unor elemente care nu sînt strict indispensabile pentru transmiterea conținutului unei comunicări se ajunge la crearea unor construcții sintactice noi, care îmbogățesc posibilitățile limbii de a reda gîndirea, dînd vorbirii o mai mare putere de expresivitate.

Natura sintactică a părților absente variază de la caz la caz. Oricare parte a propoziției și chiar propoziții întregi pot lipsi într-un anumit context (vezi § 943).

În exemplul :

Iarna [ne dăm] *pe gheață și* [mergem] *la săniuș.* CREANGĂ, A. 13, lipsesc predicatele, fiecare cuvînt păstrîndu-și înțelesul său lexical.

Acest fel de elipsă e frecvent în cazul unor proverbe, zicători :

După bună dimineața [vine] *și mulțămita.*

Pe brumă [umblă] *desculț și pe rouă* [umblă] *încălțat.*

În toate aceste cazuri, în care lipsește un predicat sau altă parte de propoziție, avem de-a face cu elipse gramaticale.

Tot elipse gramaticale întîlnim și în cazul subordonării indirecte (vezi § 745). Astfel, în fraza : *A fost mai rău* ***că era*** *să iasă cu bătaie.* PREDA, D. 37, propoziția cauzală *că era (să iasă cu bătaie)* nu arată din ce cauză a fost mai rău, ci din ce cauză socotește vorbitorul că a fost mai rău. Fraza întreagă, în care am introduce cuvintele omise, ar fi : *a fost mai rău și eu declar că a fost mai rău din cauză că . . .*

În elipsele lexicale (vezi § 946—948), sensul cuvintelor omise este preluat de celelalte cuvinte din comunicare. Astfel, în *marfă de calitate,*

ultimul cuvînt s-a încărcat şi cu înţelesul adjectivului *bună*, care a fost omis *(marfă de calitate bună)*; de asemenea *are temperatură*, pentru *are temperatură ridicată*. S-ar putea spune că, în urma acumulării unor noi sensuri, înţelesul cuvintelor *calitate, temperatură* s-a schimbat.

Elipsele lexicale se întîlnesc mai ales într-un mediu dat, în care cuvintele des folosite se pot omite pentru că sînt în mintea tuturor vorbitorilor:

Nouă, la [compania] ***întîia*** *din* [regimentul] ***307***, *de opt săptămîni nu ne-a dat dom'majur tabacul.* CAMILAR, N. II 2.

Cobor la [staţia de tramvai] ***Bălcescu.***

Să sperăm că epilogul acestui remarcabil eveniment fotbalistic, epilog la care vom asista mîine pe [stadionul] ***23 August***... MAGAZIN, 238 (1962), p. 5.

DELIMITAREA ELIPSEI FAŢĂ DE CONSTRUCŢII ASEMĂNĂTOARE

§ **940.** Este necesar să se facă distincţie între elipsă şi subînţelegere. Astfel, în cazul în care, spre a evita repetiţia, nu se mai reiau unele elemente enunţate cu puţin înainte în cursul comunicării avem de-a face cu subînţelegere şi nu cu elipsă. De exemplu:

Printre gratii luna moale
Sfiicioasă şi smerită şi-au vărsat razele sale;
Unde-ajung [razele] *par văruite zid, podele, ca de cridă,*
Pe-unde nu [ajung] — *părea că umbra cu cărbune-i zugrăvită.* EMINESCU, O. I 76.

Atunci iepurele sare, şi dracul [sare] *după el.* CREANGĂ, P. 51.

Eu nu ţi-aş dori vreodată să ajungi să ne cunoşti,
Nici [nu ţi-aş dori] *ca Dunărea să-nece spumegînd a tale oşti.* EMINESCU, O. I 147.

Subînţelegerea e frecventă în dialog, unde, de obicei, nu se repetă unele cuvinte.

Vorbitorul nu simte absenţa acestor cuvinte deoarece ele figurează în context.

— *D-ta ştii să ţeşi pînză?*
— *Da, ştiu* [să ţes pînză]. DELAVRANCEA, O. II 201.
— *Vra să zică asta ţi-au spus?*
— *Asta* [mi-au spus]. SADOVEANU, O. III 183.
— *Cîţi domni a avut Ţara Românească?*
— [Ţara Românească a avut domni] *Mulţi, domnule.* CARAGIALE, O. I 131.
— *Cine a trecut astăzi pe aici?*
— [Pe aici au trecut astăzi] *Oameni, fel de fel.* SLAVICI, O. I 181.
— *Cum trebuie să stea şcolarul în bancă?*
— [Şcolarul trebuie să stea în bancă] *Drept, cu căciula pe spate şi cu ochii pe carte.* DELAVRANCEA, H. T. 107.

Între subînțelegere și elipsă există și alte deosebiri. În timp ce în primul caz cuvintele omise pot fi completate cu precizie, în celălalt completarea se face, de obicei, cu aproximație.

Să se compare:

subînțelegere:

— *Mi-am uitat să-ți zic ziua bună. Dumnezeu să-ți ajute.*

— *Să* [ajute], *domnișorule.* AGÎRBICEANU, S. P. 189.

— *Apoi, cucoane, mă prind eu să ți-l secer.*

— *Cum* [să-l seceri], *singur?* CREANGĂ, P. 156.

elipsă:

... cam face zîmbre chiriașului. Acu! eu n-am văzut-o, da-mi spune mă-sa. E cuminte săraca, da mai știi... BARBU, G. 336.

În primele două exemple se pot adăuga numai cuvintele: *ajute*, *să-l seceri*, în ultimul se pot presupune mai multe cuvinte: *ce poate face*, *de ce e capabilă*, *ce o duce capul* etc. (*da mai știi ce poate face* etc.). De asemenea, elipsa (suspensia, vezi § 944) *am să te...* rostită cu un ton amenințător se poate completa cu: *pedepsesc*, *lovesc*, *dau afară* etc.

Din acest punct de vedere putem deosebi diferite grade în cadrul elipsei. Uneori putem completa mai ușor cuvintele care lipsesc, alteori mai greu, dar înțelegem ideea exprimată. Astfel, din comunicarea: *am să te...* ne dăm seama că vorbitorul amenință.

Un rol important în înțelegerea elipsei în vorbire îl au: intonația, pauza (în scris, punctuația), gesturile, mimica.

Observație. Cum s-a văzut și mai sus, în cadrul subînțelegerii pot avea loc uneori și anumite schimbări:

— de persoană:

Scris în cartea vieții este și de veacuri și de stele

Eu să fiu a ta stăpînă, tu [să fii] *stăpîn vieții mele.* EMINESCU, O. I 142.

Eu merg în oraș, el [merge] *la școală.*

— de parte de propoziție:

*Eu n-am cunoscut niciodată **dumbrava** asta. Acum văd că* [dumbrava]-*i o pădure ca-n poveștile pe care ni le spunea mama.* SADOVEANU, P. M. 56.

În exemplul de mai sus complementul direct enunțat devine subiect subînțeles.

Uneori, în locul predicatului unor propoziții negative apar adverbele *nu*, *ba*, care nu pot fi socotite elipse:

*Bunicul știa să scrie, dar bunica **nu**.*

*Era frumoasă de mama focului, la soare te puteai uita, iar la dînsa **ba**.* CREANGĂ, P. 276.

În frazele de mai sus, verbele care pot fi subînțelese în propoziția a doua sînt enunțate în prima. (Vezi § 496 B a.).

În cadrul comunicărilor cu adverbe de afirmație sau de negație pot fi elipse. Astfel, în exemplul:

După ce închinară de trei ori, subprefectul ordonă avocatului Ciupei...

— *Ordon, Ciupei, ca aamic și ca frate-te, ordon... du-te ca s-o vezi... dacă Ghiolița este bine...*

— *Cînd ordoni, d-ta, d-le Niță, chiar **să nu**, eu tot da. Cînd ordoni, ordoni!* DELAVRANCEA, H. T. 237,

verbul care a fost omis pe lîngă adverbul de negație precedat de conjuncție *(să nu)* din fraza a doua nu apare în cursul enunțului, deci avem de-a face cu elipsă în propoziția subordonată : *chiar să nu* [pot].

Observații. 1. Uneori, în titluri apar fragmente care nu sînt nici elipse, nici subînțelegeri. De exemplu :

După trei ani... [de activitate în domeniul cultivării limbii]. LR VIII (1959), nr. 5, p. 3.

2. Cînd în cursul unui dialog, unul dintre interlocutori întrerupe pe celălalt nu avem de-a face cu elipsă :

— *Eu?!!... Eu ți-am dat ordin să...*

— *Ce, ați uitat?* BRĂESCU, V. A. 85.

§ **941.** În afară de elipsă și subînțelegere mai distingem o a treia categorie, în care în mod normal se omite ceva. Astfel, subiectul pronume personal de persoana I sau a II-a este adesea neexprimat, fiind inclus în desinența verbului (vezi § 520) :

Mergem la școală [= noi mergem].

O situație asemănătoare este și în cazul subiectului cu două predicate : *Elevii scriu și citesc* (nu se spune : *elevii scriu și elevii citesc*).

§ **942.** Uneori e greu de delimitat elipsa, atît de propoziția nominală (vezi § 499), cît și de subînțelegere.

Avem de-a face cu anumite tipuri intermediare.

Astfel, în frazele :

În mintea ei se făcuse însă un gol, un întuneric chinuitor. Nu și-l aduse aminte ***și pace.*** BASSARABESCU, V. 12.

Nu știu, nu știu ***și pace.*** SEBASTIAN, T. 82.

I-am făcut eu o mulțime de meșteșuguri, ***și degeaba.*** SADOVEANU, O. I 562,

putem socoti fie că s-au omis verbele *(să dăm, să avem, să facem pace; i le-am făcut degeaba)*, fie că sînt propoziții nominale.

În cazul unor proverbe e de asemenea greu de delimitat elipsa de propoziția nominală : *În buză miere și în inimă fiere.*

NATURA SINTACTICĂ A PĂRȚILOR ABSENTE ÎN ELIPSE

§ **943.** În elipse pot fi omise diferite părți de propoziție.

Astfel, în exemplul :

— ***Da-ncotro, -ncotro,*** *flăcăule? întreabă cineva din urmă pe tînărul călăreț.* CARAGIALE, O. I 219

e eliptic predicatul.

Construcțiile cu valoare partitivă cu prepozițiile *de, din,* aparente excepții ale complementului direct în acuzativ fără prepoziție și ale subiectului în nominativ, sînt atribute pe lîngă un complement sau un subiect eliptic :

Robinson ***de aceste*** [= lucruri de aceste] ... *nici avea în cuget.* DRĂGHICI, R. 5.

De acestea [= cămăși de acestea] *erau multe în magazin.*

Aceste construcții fac parte dintre elipsele, de altfel puține la număr, care nu au valoare afectivă.

Uneori poate lipsi chiar și o propoziție întreagă:

Odată i-am zis uitîndu-mă lung și galeș la dînsa: „fie că strașnici ochi ai, coană Marghioalo. Ei, ce crezi că mi-a răspuns: ***„Nu, nu se poate*** [să ne iubim], *coane Iancule, că mi-e frică de bărbatu-meu*". VR 1962, nr. 6, p. 177.

— *Desigur, vorbi cineva, directorul va înștiința poliția.*

— ***Nu face nimic*** [dacă va înștiința poliția], *răspunse un muncitor din comitet.* SAHIA, N. 36.

— *Da' nu mă minți?*

— *Nu te mint.*

— ***Să moară*** [cine minte]?

— *Să moară!* BARBU, G. 322.

Aceste feluri de elipse sînt mai legate de context decît altele, pentru că aproape toate cuvintele (în afară de conjuncția *dacă*, pronumele *cine*) apar enunțate în cursul dialogului. Propozițiile omise nu se repetă fără schimbare. În al doilea exemplu, în cadrul elipsei se presupune o conjuncție (să se compare: *va înștiința poliția* cu *dacă va înștiința poliția*), în al treilea un pronume relativ *(nu te mint,* dar *cine minte)*.

Pot fi socotite, la origine, secundare eliptice de regentă propozițiile independente care încep cu o conjuncție.

De exemplu, fraza:

— *De-aș ajunge mai degrabă în tîrg, zise Prepeleac.* CREANGĂ, P. 42

poate fi interpretată astfel:

[Ce bine ar fi] *de-aș ajunge mai degrabă ...*

CARACTERUL AFECTIV AL ELIPSEI

§ **944.** În genere, elipsa se caracterizează printr-un puternic element afectiv, o întreagă situație putînd fi exprimată printr-o serie de cuvinte neînchegate în propoziție, într-o înlănțuire gramaticală. În acest caz se elimină ceea ce, fiind neesențial, poate atenua sau întîrzia exprimarea stării sufletești.

— *Să fie tăcere, strigă ofițerul, dar nimic nu mai putea opri plînsetele osîndiților.*

[Să vină] *Alții ... altă sută ... strigă cineva în răstimpuri printre rafale.* CAMILAR, N. I 92.

Elipsa predicatului creează o atmosferă de rapiditate a acțiunii, de încordare în desfășurarea ei.

Păgubașul, după hoț. *Fugi pravoslavnicul cu slăninele, fugi păgubașul.* DELAVRANCEA, V. V. 231.

Dacă am introduce verbul *fugi (păgubașul fugi după hoț)*, el ar fi numai centrul gramatical, nu și semantic al propoziției. Centrul semantic

este reprezentat prin determinantul verbului. Situația este asemănătoare cu a vorbitorilor care elimină, adeseori, din vorbire cuvintele socotite de ei că n-ar fi esențiale.

Frecvente sînt cazurile cu elipsa verbelor de declarație care introduc vorbirea directă:

A mers ce a mers, pînă a dat de case și mai frumoase. Acolo altă fată și mai mîndră [zise]:

Unde te duci, Făt-Frumos, și pe la mine nu te abați? RĂDULESCU-CODIN, Î. 216.

sau chiar a unei propoziții întregi cu un asemenea verb:

Merge și merge înainte că, socotea el, doar s-o întîlni cu Dumnezeu. În drumu-i, dă peste o apă mare. Se tot bătea cu gîndul: cum s-o treacă?

Cum sta și se plănuia, ***uite un pește*** [care zice]:

— *Unde te duci, voinice?* RĂDULESCU-CODIN, Î. 110. (Vezi § 887.)

O elipsă cu elemente afective este cîteodată și s u s p e n s i a, adică întreruperea voită a comunicării cînd restul poate și este preferabil să fie subînțeles sau cînd vorbitorul caută anumite cuvinte pentru că nu-i convine să-și îmbrace gîndurile în cuvintele pe care le are în minte în acel moment:

Ați văzut cum fug copiii în timpul recreației! Pe aici e circulație mare și cum ei sînt grăbiți... FEMEIA, 2 (1952), p. 4.

Tu aveai geniu și, desigur, aici în provincie... TEATRUL, 4 (1960), p. 28.

Am înțeles, zic, du-te și n-ai grijă: aibi curaj!... cu metodele moderne... CARAGIALE, O. II 182.

— *Dai cartea asta, căpitane Cozmuță. Dacă este vreo pricină de împotrivire...*

— *Nu poate fi nici o împotrivire, măria-ta. Cartea o pun în mîna lui pan Tadeus. Dar dacă, din pricina smreduitoarelor vremi, pan Tadeus nu va mai fi fiind în această viață...* SADOVEANU, O. XVIII 197.

— *...paturile copiilor... nu știu unde le-aș putea pune la adăpost... știți, iarna...*

— *Iarna, puteți astupa o fereastră: bateți o saltea și pe deasupra o scoarță.* CARAGIALE, O. IV 8.

Învață, că de nu...

Adesea vorbitorul se oprește imediat după ce a rostit conjuncția care introduce o propoziție (subordonată sau coordonată):

Ai făcut bine că i-ai tăiat; pentru că... NEGRUZZI, S. I 153.

O b s e r v a ț i e. Ideile comunicate reies clar din propoziția eliptică, nu și din suspensia care nu e în același timp și elipsă:

— *Eu ți-aș da ție trei-patru poli... să...*

— *Să ce?*

— *Să mă lași, să nu vii la concurs.* CARAGIALE, O. II 269.

În exemplul de mai sus vorbitorul, dintr-o anumită jenă, nu vrea să spună totul.

REPETIȚIA ELIPTICĂ

§ **945.** Adeseori, repetarea unui grup de cuvinte sau a unei propoziții se face eliminîndu-se, din primul termen al repetiției, din al doilea sau din ambii termeni, unul sau mai multe elemente; repetiția este în acest caz eliptică:

Umorist, numai umorist, *cel care tipărea în „Moftul român”...?* VR 6 (1962), p. 176.

Oșlobanu ***prost, prost,*** *dar să nu-l atingă cineva cu cît e negru sub unghie, că-și azvîrle țărnă după cap ca buhaiul.* CREANGĂ, A. 78.

Primul exemplu poate fi interpretat: [oare] *numai umorist, numai umorist* [să fi fost]... În al doilea exemplu repetiția *prost, prost* poate fi interpretată: „de prost, era prost”. În ambele cazuri avem de-a face cu omiterea unor cuvinte. Între cele două elemente ale repetiției există o diferență de intonație, care ne permite să înțelegem despre ce e vorba.

CUVINTE ȘI EXPRESII PROVENITE DIN ELIPSE

§ **946.** În toate situațiile de mai sus omiterea anumitor elemente se bazează pe prezența lor în mintea vorbitorului, ca și a ascultătorului. Sînt cazuri însă în care o expresie eliptică, avînd punctul de plecare în situații de felul celor de mai sus, devine absolută, fixă, adică vorbitorul nu mai subînțelege nimic și o folosește ca pe un tot cu înțeles deplin. Repetarea construcțiilor eliptice în condiții identice duce la formarea unor expresii care, păstrînd înțelesul general, dar aproximativ al enunțului primitiv, ajung să fie întrebuințate și în situații mult diferite, cu o valoare proprie. Ele nu mai sînt elipse, ci doar niște formule „împietrite”.

Expresiile de acest tip au putut lua naștere:

1. în propoziție, prin eliminarea unor părți de propoziție;
2. în frază, prin eliminarea unor propoziții.

CUVINTE ȘI EXPRESII REZULTATE DIN ELIPSA UNOR PĂRȚI DE PROPOZIȚIE

§ **947.** În propoziție poate rămîne neexprimat atributul care determină un substantiv.

În această situație se găsesc următoarele elipse lexicale (vezi § 939) des întrebuințate în vorbirea zilnică sau familiară: *are temperatură, are tensiune* (pentru *are temperatură ridicată, tensiune mare*), *pe cuvînt* (pentru *pe cuvînt de onoare*).

În alte cazuri poate fi lăsat de o parte substantivul determinat. Astfel au luat naștere: *roșie, vînătă* pentru *pătlăgea roșie* și *pătlăgea vînătă*, relevîndu-se în acest fel tocmai ceea ce are caracteristic un termen față de celălalt.

De asemenea, pot fi eliminate complinirile verbului, ale adjectivului sau ale adverbului.

Astfel, expresia negativă *ți-ai găsit*, ca în acest exemplu :

*Ș-apoi chitiți că numai în arc se încheia tot meșteșugul ... omului aceluia? **Ți-ai găsit.*** CREANGĂ, P. 245,

își are originea în construcții ca *ți-ai găsit omul al cărui meșteșug să se încheie numai în arc ...*

În construcția *sărac lipit pămîntului*, prin eliminarea cuvîntului *pămîntului*, s-a ajuns la formula *sărac lipit* „foarte sărac" :

[Popa Bradu] *n-a vrut să pornească cu mortul pînă nu i se aduce o trăsură, măcar că neamul mortului era **sărac lipit.*** PAS, Z. I 232.

În loc de *a vorbi de rău* (de, pe cineva) se întîlnește destul de des *a vorbi* (pe cineva) :

*Așa era Lupescu, nu **te vorbea**, îți arunca în față.* H. Papadat-Bengescu, *Logodnicul* (București, 1935), p. 295.

Expresia *a-și ține gura* „a tăcea" își poate avea originea într-o construcție mai veche : *a-și ține gura închisă.*

În propoziție pot fi eliminate și părți principale :

1. Subiectul. Formule eliptice rezultate din omiterea subiectului se găsesc mai ales în blesteme și înjurături, în care se evită pronunțarea unui cuvînt neplăcut, interzis sau urît :

Călca-te-ar (relele, boala etc.)!

Lua-te-ar să te ia (dracul, naiba)!

Bată-te să te bată! SADOVEANU, O. I 561.

2. Predicatul.

Expresiile *cum nu, cum să nu* „da".

— *Îl cunoști? — **Cum nu?*** SANDU-ALDEA, A. M. 137.

— *Fă-mi și mie rost, mă băiete, poți?*

— ***Cum să nu!*** BRĂESCU, S. P. 119.

Expresia eliptică *da de unde* „nu" :

— *Stai culcat, c-adormi îndată.*

— ***Da de unde.*** CONTEMPORANUL I 198

s-a născut în condiții în care *de unde* avea sensul propriu, local : — *Ai luat cărțile? — De unde* (să le iau)*?* În răspunsuri de felul acestuia ceea ce interesa în primul rînd era că acțiunea nu s-a putut îndeplini, indiferent din ce motive. Astfel, formula eliptică *de unde* a început să circule cu valoare de negație, fără a mai fi apropiată de construcția completă originară. Pe de altă parte, din construcții ca :

Aș cumpăra eu cărți multe, dar n-am de unde lua bani ca să pot cumpăra

a luat naștere expresia *a avea de unde* „a avea bani" *(a avea cu ce)*:

— *Cum să nu se îmbrace elegant? Are de unde.*

Altă categorie de construcții eliptice în care a fost eliminat predicatul o constituie expresiile *nici gînd, nici vorbă, nici pomeneală, nici discuție.*

Nici gînd a apărut din construcții în care *gînd* are sensul de „intenție" (de exemplu : *Vine cu gîndul să mă țină.* CREANGĂ, P. 311 ; *Se ridicase*

în picioare cu gînd să plece și el, dar pentru că nimeni nu se grăbea să-i facă loc, hotărîse să rămînă. GALAN, Z. R. 26) prin omiterea verbului: *Mergi diseară la teatru? — Nici gînd* [nu am].

Nici vorbă poate avea și sens puternic negativ, dar și sens pozitiv. Diferențierea între aceste două înțelesuri se face cu ajutorul verbului care urmează: *Nici vorbă* ***că plec*** (cu indicativul) înseamnă „cu siguranță că plec"; *nici vorbă* ***să plec*** (cu conjunctivul) înseamnă „nu am intenția, posibilitatea să plec".

Nici vorbă *să las casa pe grija copiilor cel puțin încă o lună.* CARAGIALE, O. VII 326.

Pentru amîndouă sensurile la bază stă o expresie ca *nu încape vorbă, nu poate fi vorba* (cf. *nu încape glumă, nu încape discuție*), în care *vorbă* înseamnă „discuție":

Acum încalte nu mai poate încăpea vorbă, era în completă mizerie. CARAGIALE, O. III 9.

Expresia *nici pomeneală:*

Mișcă-l, zguduie-l, dă-i cu patul puștei... ***Nici pomeneală!*** GALACTION, O. I 271

este direct legată de construcția *nici nu se pomenește,* unde *a pomeni* are ca scop să adauge negației ideea că nu există asupra unui fapt nici măcar amintirea că ar fi existat odată. În această expresie a fost întrebuințat un substantiv derivat de la *a pomeni* cu sufixul *-eală,* ca *îndoială* (cf. *nici îndoială*).

Observație. În unele situații se simte că avem de-a face cu elipse, de exemplu în: o *turcească* pentru *o cafea turcească, sărac lipit* pentru *sărac lipit pămîntului;* dovada e că se folosesc ambele tipuri de expresii. În schimb, *roșii*, mai frecvent folosit decît *pătlăgele roșii,* este simțit azi mai puțin ca elipsă.

Tot prin elipsa predicatului s-au format și formulele de salut: [Îți doresc, urez] *la mulți ani, noroc, drum bun.*

EXPRESII ELIPTICE REZULTATE DIN ELIPSA UNOR PROPOZIȚII

§ **948.** Prin elipsă pot fi eliminate și propoziții întregi. În acest fel au fost create o serie de expresii care numai în rare cazuri mai pot fi reconstituite.

Uneori se mai pot recunoaște cuvintele care au fost înlăturate în urma suspensiei:

Mă veți ierta să vă spun că mîni e sfîntul Andrei? — ***Ei și*** [ce dacă e]? HEM, 1181.

De cele mai multe ori expresiile eliptice s-au cristalizat, izolîndu-se definitiv de construcțiile de origine.

În frază pot fi eliminate propoziții subordonate:

Astfel, expresia *n-ai decît* „poți să faci"

(*Annie strîmbă din nas, Sabina strînse din umeri la acest refuz: —* ***N-ai decît!!*** CEZ. PETRESCU, C. V. 116),

a putut să ia naştere în dialog, spre a evita repetarea verbului: *Îţi iau caii! N-ai decît* [să-i iei], după o construcţie ca: *N-are decît să facă plîngere, eu voi face tot ceea ce ştiu.*

O expresie apropiată de cea de mai înainte este şi *a nu avea încotro* „a nu avea altă posibilitate", extrasă din construcţii în care avea sensul concret „a nu avea încotro merge":

Măriuca — Mi l-îi da pe Niţu de bărbat?
Catrina — Pe Niţu?... apoi nu-i a tău?
Măriuca — Auzi, Niţule?... De-acu n-ai încotro şovăi. ALECSANDRI, T. 1582.

În construcţii de acest fel s-a putut dezvolta sensul „a nu avea de ales altă posibilitate":

Ceilalţi nemaiavînd încotro şovăi, diata rămase bună făcută. CREANGĂ, P. 15.

Lăsîndu-se la o parte complinirea verbului, s-a ajuns la:

***N-am încotro**, mort-copt, trebuie să te iau cu mine.* CREANGĂ, P. 203.

Tot aşa s-au creat expresiile *n-am cînd* „nu am timp", *n-am unde* „nu am loc", „nu am direcţie precisă", *n-am cum* „nu am posibilitatea", din *n-am cînd să fac, n-am cum să fac, n-am unde să fac.*

Expresia eliptică, des întrebuinţată cu valoare de superlativ, *ca aceea:*

Unde nu dă o căldură ***ca aceea***

s-a format din construcţii în care urma o subordonată atributivă:

Unde nu dă o căldură (mare, grozavă) ca aceea pe care o ştiu eu (ori *o ştim cu toţii*)

sau o subordonată consecutivă, ca în frazele:

S-o făcut un foc ca acela, că nu te puteai apropie cît colo de el. VASILIU, P. 191.

S-o făcut înaintea lui nişte palaturi ca acelea, de nu mai erau altele să le steie-n potrivă pe faţa pămîntului. VASILIU, P. 41.

BIBLIOGRAFIE

1. J. BYCK, *Ca acela en fonction de qualificatif*, în BL VII (1939), p. 144–150.
2. IORGU IORDAN, *Stilistica limbii române*, Bucureşti, 1944 p. 275–292.
3. SORIN STATI, *Elipsa*, în LR IV (1955), nr, 2. p. 68–75.

REPETIȚIA

§ **949.** Repetiția este procedeul sintactic care constă în folosirea unui cuvînt sau a unui grup de cuvinte de două sau de mai multe ori la rînd cu scopul de a se exprima aspectul durativ al unei acțiuni, intensitatea unei acțiuni sau a unei calități, precum și numeroase sensuri, legate de obicei de circumstanțe, ca : distribuția, progresia, succesiunea, periodicitatea etc.

Încet, încet *nora s-a dat la brazdă.* CREANGĂ, P. 7.

De departe, de departe *se auzeau abia tălăngi.* SADOVEANU, O. I 572.

Mircea însuși mînă-n luptă vijelia-ngrozitoare,
Care ***vine, vine, vine,*** *calcă totul în picioare.* EMINESCU, O. I 148

El caută aur, eu ***cu totul și cu totul*** *altele.* TUDORAN, P. 391.

Repetiția este în același timp și un procedeu lexical prin care se creează valori și îmbinări lexicale noi (locuțiuni) și un procedeu afectiv.

Considerăm repetiție cu valorile discutate numai repetarea cuvintelor cu sens lexical (împreună cu cuvintele de legătură care le însoțesc) ; nu considerăm astfel repetarea elementelor de legătură dintre cuvinte cînd acestea nu introduc cuvinte identice.

Cînta ***și din*** *gură* ***și din*** *acordeon.*

O situație aparte au repetițiile cu prepoziție (sau cuvinte similare) între termenii repetiției sau cu prepoziții diferite înaintea fiecăruia. În timp ce la celelalte repetiții (vezi exemplele de mai sus) valorile sau nuanțele noi (gramaticale, lexicale, afective) se datoresc repetiției ca procedeu, la acestea sensurile noi nu se datoresc repetiției ca atare, ci prepozițiilor dintre termenii repetiției :

Bine, răspunse gospodarul trăgînd ***fum după fum*** *din țigara-i groasă.* SADOVEANU, O. X 645.

Tu torci. Pe vatra veche ard,
Pocnind ***din vreme-n vreme,***
Trei vreascuri rupte dintr-un gard,
Iar flacăra lor geme;
Clipește-abia ***din cînd în cînd***
Cu stingerea-n bătaie,
Lumini cu umbre-amestecînd
Prin colțuri de odaie. COȘBUC, P. I 191.

Repetițiile cu prepoziție între termeni prezintă interes pentru faptul că grupul de cuvinte astfel format trebuie analizat uneori numai împreună, întrucît are altă funcțiune sintactică decît cuvintele componente luate separat:

Se va plimba... în trăsură, ***picior peste picior.*** GHICA, S. 609.

Repetițiile de acest fel sînt însă foarte apropiate de formule fără repetiții, de construcții în care, în loc să se repete același cuvînt, se recurge la un cuvînt diferit (la un pronume):

Diavolii odată încep a se cărăbăni ***unul peste altul*** *în turbincă.* CREANGĂ, P. 303.

O repetiție de tip special este tautologia (vezi § 958).

ASPECTELE FORMALE ALE REPETIȚIEI

§ **950.** Repetiția prezintă, în general, o foarte mare varietate de combinații. Din punctul de vedere al formei repetiția poate fi împărțită în două categorii mari: r e p e t i ț i a i m e d i a t ă, cînd cuvintele repetate nu sînt despărțite prin nimic, și r e p e t i ț i a l a d i s t a n ț ă, cînd termenii repetiției sînt separați prin diferite cuvinte.

Atît în cadrul repetiției imediate, cît și în cadrul repetiției la distanță cuvintele se pot repeta în aceeași formă sau cu forma schimbată:

1. Cuvîntul se repetă în aceeași formă:

Un cal ***frumos, frumos*** *cu o stea în frunte.* SBIERA, P. 96.

2. A doua oară cuvîntul se repetă în altă formă flexionară:

— substantiv + același substantiv la genitiv:

Nepoțica zînelor,

Frumoasa frumoaselor. TEODORESCU, P. P. 81.

— adjectivul substantivizat *tot* precedat de genitivul aceluiași cuvînt:

În ***totului tot*** *a fi trecut la mijloc jumătate de ceas.* CREANGĂ, A. 66.

— verb + același verb la alt mod:

De-ar ***crăpa*** *odată* ***să crape*** *și harabagiul care v-au adus.* CREANGĂ, P. 110.

3. Cuvîntul este urmat de un derivat al lui:

— substantiv + adverb derivat:

Cu spînul tot am dus-o, cum am dus-o ***cîne-cînește*** *pînă acum.* CREANGĂ, P. 234.

— substantiv + diminutiv:

Se duse la oglinda cea mare și o făcu și pe aceea ***bucăți-bucățele.*** SLAVICI, O. II 225.

— adjectiv + diminutiv:

Toate se vedeau de aici ***mici-mititele.*** TUDORAN, P. 149.

— pronume + diminutiv:

Nimica-nimicuța *nu se mai alegea de gospodăria ei.*

— adverb + diminutiv:

Cînta ***încet-încetișor.***

— verb + verb derivat :

Au chibzuit ***și au răschibzuit.*** SLAVICI, P. 130.

Repetiția este incompletă cînd nu se repetă formula verbală în întregime :

Gînditu-m-am, răzgîndit,
Ș-acum iată-mă-s aicea, bucuros că te-am găsit. HASDEU, R. V. 59.

Repetiția ar fi completă astfel : *gînditu-m-am, răzgînditu-m-am* sau *gînditu-m-am și m-am răzgîndit.*

REPETIȚIA IMEDIATĂ

§ **951.** Se repetă următoarele părți de vorbire :

— substantiv :

Părul negru, azvîrlit pe spate... undează, făcînd ***ape-ape.*** DELAVRANCEA, S. 108.

— adjectiv :

Iată că trece pe drum o babă ***bătrînă, bătrînă.*** N. A. Bogdan, *Povești și anecdote din popor* (Iași 1897), p. 84.

— pronume :

Nimeni, nimeni *pe pămînt*
N-a zîmbit l-a mele glume. EMINESCU, O. IV 486.

— numeral :

Îndată începură a intra în odaie țăranii ... cîte ***unu-unu.*** AL. RUSSO, *Opere alese* (București, 1950), p. 148.

— verb :

Se porni pe rîs, și ***rîse, rîse,*** *pînă ce îl prinse tusea.* TUDORAN, P. 170.
Ghețurile ***se duc, se duc.*** TUDORAN, P. 8.

Cînd verbul care se repetă este predicativ se consideră repetată propoziția (vezi și § 952).

— adverb :

Încet, încet *se liniști și-și întoarce privirile obosite într-o parte.* SADOVEANU, O. X 661.

— interjecție :

Haide, haide *încetișor, cum se merge cu carul cu boi.* SLAVICI, P. 140

Un cuvînt se poate repeta de mai multe ori :

Atunci lupul nostru începe a mînca hîlpov ; și ***gogîlț, gogîlț, gogîlț,*** *îi mergeau sarmalele întregi pe gît.* CREANGĂ, A. 32.
Nu mai umblă cu minciuna nu mai caută să tragă folos din partea altora, ***nu! nu! nu!*** SLAVICI, P. 114.
Eu nu voi nimic, nimica
Decît ***pace, pace, pace.*** EMINESCU, O. IV 501.

Repetarea de mai multe ori a unui cuvînt este, în anumite cazuri, o dublă repetiție, adică se repetă un grup format prin repetiție.

Astfel, în :

Apoi o ia la papuc și ***hai! hai! hai! hai!*** *ajunge în sat la frate-său.* CREANGĂ, P. 47.

se repetă grupul *hai-hai*, după cum se observă din repetarea ritmică a accentului : ***hai-hái/hai-hái.***

§ **952.** Se pot repeta și propoziții întregi (în afară de situația discutată mai sus a verbului predicativ singur) :

Tot am să-l amăgesc, tot am să-l amăgesc *pînă ce l-oi scoate pe poartă.* VASILIU, P. 121.

REPETIȚIA LA DISTANȚĂ

§ **953.** Repetițiile la distanță sînt de două feluri :

A. Repetiții ai căror termeni sînt legați prin diferite unelte gramaticale (prepoziții, conjuncții) sau prin adverbe ca *iar, numai, tot,* care, în combinațiile respective, devin elemente de legătură :

În sufletul meu fierbeau ***întrebări peste întrebări.*** SADOVEANU, O. I 136.

De pe cuptor, scoteau capete mirate, ***cînd și cînd,*** *copii bălani, numai în cămășuici.* SADOVEANU, O. I 433.

Observație. Pentru situația specială a repetițiilor la distanță cu prepoziții vezi § 949.

Cele mai importante combinații sînt următoarele :

1. Substantiv :

— substantiv + prepoziție + substantiv :

Muierea aceasta care-l urmărește a arătat întocmai lucrurile, ***punct cu punct, pas cu pas.*** SADOVEANU, O. X 658.

— prepoziție + substantiv + altă prepoziție + substantiv :

Dacă nu știi, ți-aș arăta
Din bob în bob *amorul.* EMINESCU, O. I 174.

— substantiv + conjuncție + adverb + substantiv :

Vorbă și iar vorbă.

2. Adjectiv :

— adjectiv + conjuncție + adjectiv :

Nu știu, n-am văzut; am ***atîtea și atîtea*** *turme în răspunderea mea și nu mă pot strica cu oamenii.* SLAVICI, O. I 118.

— adjectiv + conjuncție+adverb+adjectiv :

Verde și iar verde.

— adjectiv repetat + conjuncție + adverb + adjectiv :

Verde, verde și iar verde,
Ce-am iubit nu se mai vede. TEODORESCU, P. P. 277.

3. Pronume :

— pronume + prepoziție + pronume :

Pe sub poartă și pe lîngă poartă iarăși flori, ***care de care mai frumoase.*** SLAVICI, O. I 34.

— prepoziție + pronume + altă prepoziție + pronume :

Dar ***din ce în ce*** *s-alină*

Toate zgomotele-n sat. COŞBUC, B. I. 6.
— pronume + conjuncţie + adverb + pronume :
Tu şi numai tu *l-ai stricat îndopîndu-l cu bani.* SLAVICI, O. II 117.
4. Numeral :
— numeral + adverbul *cîte* + numeral :
Pîn'ce izvorăsc, din veacuri, stele ***una cîte una.*** EMINESCU, O. I 148.

Observaţie. Construcţia cu *cîte* este specifică pentru numeral.

— numeral + prepoziţie + numeral :
Vine oastea dinapoi
Înşiraţi tot ***doi cu doi.*** TEODORESCU, P. P. 179.
— numeral + conjuncţie + numeral :
Nu-i lucru uşor să îmbraci în scînduri tot ***una şi una,*** *cu fibra dreaptă şi fără nod, un corp în formă de ou.* TUDORAN, P. 108.
5. Verb :
— verb + conjuncţie + verb :
De-i ***vedea şi-i vedea*** *că s-a trezit şi năvăleşte la tine, zvîrle-i pielea cea de urs şi apoi fugi încoace.* CREANGĂ, P. 215.
— verb + adverb + verb + conjuncţie + adverb + verb :
Văzînd cum zideşte Păcală, cum ***cumpără, iar cumpără şi tot cumpără,*** *cum dă mereu fără să ieie, vecinele începură să şoptească între dînsele.* SLAVICI, P. 115.
6. Adverb :
— adverb + prepoziţie + adverb :
De-i izbuti, ***bine de bine,*** *iar de nu, au mai păţit şi alţi voinici ca tine.* CREANGĂ, P. 187.
— adverb + conjuncţie + adverb :
E făcută parcă ***numai şi numai*** *să fie admirată de dinafară.* CARAGIALE, O. IV 6.
Trebuie să-l găsesc eu ***odată şi odată.*** SADOVEANU, O. XIV 509.
— prepoziţie + adverb + altă prepoziţie + adverb :
Smărăndiţa începe ***din cînd în cînd*** *a mă fura cu ochiul.* CREANGĂ, A. 7.
7. Interjecţie :
— interjecţie + conjuncţie + adverb + interjecţie :
Of şi iar of.
B. Repetiţii ai căror termeni sînt separaţi prin intercalarea unor cuvinte care nu au un rol în cadrul repetiţiei :
Am să mor, *mămucă,* ***am să mor!*** SADOVEANU, O. I 44.

REPETIŢIA CU SUBÎNŢELEGERE

§ **954.** Adeseori repetarea unui grup de cuvinte sau a unei propoziţii se face eliminîndu-se, din cel de-al doilea termen al repetiţiei, unul sau mai multe elemente.

Vai de mine şi de mine, *Harap-Alb, zise sfînta Duminică.* CREANGĂ, P. 222.

Vai de mine şi de mine are la origine construcţia *vai de mine şi vai de mine.*

Numai iată ce vede Harap-Alb altă bîzdăganie ***şi mai şi.*** CREANGĂ, P. 244.

Şi mai şi are la origine construcţia *şi mai şi mai*, care este eliptică, lipsind adjectivul al cărui grad comparativ îl indică adverbul *mai.*

VALORILE REPETIŢIEI

§ **955.** Repetiţia îndeplineşte mai multe funcţiuni. Ea poate să exprime durata unei acţiuni, intensitatea unei acţiuni sau a unei calităţi, cantitatea, periodicitatea, distribuţia şi multe alte nuanţe de sens. În majoritatea cazurilor repetiţia exprimă ca valoare fundamentală ideea de durată, la care se adaugă ca nuanţe suplimentare intensitatea, frecvenţa, progresia etc. Durata şi intensitatea sînt valori care provin numai din repetare, alte valori, ca succesiunea, sînt date de prepoziţiile care intră în grupul format prin repetare.

1. Durata.

— substantiv :

Toată săptămîna, ***frig şi frig.***

— adjectiv :

El, ***mut şi mut,*** *nu vrea neam să vorbească,* ŞEZ. XIV 25.

— verb :

Am stat noi, am stat, am stat... *Cînd pe-aproape de ziuă, iaca auzim pîrîind desişurile prin codru.* SADOVEANU, O. I 45.

Şi merge şi merge *pînă se-ntîlneşte cu Decusară.* RETEGANUL, P. III 42.

Prin posibilitatea de a exprima durata, repetiţia este unul din mijloacele de exprimare a aspectului în limba română.

2. Intensitatea. Intensitatea se exprimă mai ales prin repetarea adjectivului şi a adverbului. Acest tip de repetiţie constituie un procedeu de formare a superlativului frecvent în limbajul afectiv.

— adjectiv :

*Vizitiul era un om slăbănog şi-****nalt, nalt.*** SADOVEANU, O. IV 474.

Chilia era ***goală-goluţă.*** RETEGANUL, P. II 5.

Baba moşneagului, mătuşa Anghelina, era fireşte mititică... ***şi bună şi bună*** *de nu-i găseai păreche în toată ţara Moldovei.* SADOVEANU, O. I 554.

— adverb :

Porunci dar ca ***iute-iute*** *să încalece cu toţii şi s-o urmărească pe Lia.* SLAVICI, P. 183.

Setilă dînd fundurile afară la cîte o bute, horp ! ţi-o sugea dintr-o singură sorbitură şi ***răpede-răpede*** *mi ţi le-a supt pe toate de-a rîndul.* CREANGĂ, P. 261.

— numeral:

Ce ți-a ieși înainte, ***întîi și întîi****... pune-o în traistă și o adă acasă.* CREANGĂ, P. 74.

— verb:

Baba, cînd vede că și-a bătut găina joc de dînsa, o prinde ***și-o bate și-o bate****, pîn-o omoară în bătaie!* CREANGĂ, P. 70.

Observație. După cum se poate observa în ultimul exemplu, alături de ideea de intensitate repetiția poate exprima și durata; din această cauză adesea este greu de făcut distincție între cele două valori.

3. Cantitatea.

— substantiv:

N-o să-i vadă pe ai săi ***ani și ani****.* TUDORAN, P. 52.

— numeral:

În ***mii și mii*** *de ani, codrii de brad s-au întins.* SADOVEANU, O. XIV 551.

4. Calitatea.

— substantiv:

Am cumpărat niște porumb ***bob și bob****.*

— numeral:

Împăratul acela avea trei feciori frumoși și voinici, tot ***unul și unul****.* VASILIU, P. 111.

5. Succesiunea.

În cadrul acestei repetiții valoarea de succesiune este dată mai ales de prepoziții:

— substantiv:

Aud cuvintele-n cadență,
În grele ritmuri, ***rînd pe rînd****,*
Sosind ca stoluri primăvara,
Foșnind din aripi și cîntînd. BENIUC, V. A. II 261.

Bătrîna fuma ***țigară după țigară****.* CĂLINESCU, S. N. 203.

Nisipul le acoperea ***an de an****.* TUDORAN, P. 36.

— numeral:

Pe cînd vorbea feciorul împăratului pernele sărea ***una cîte una*** *de sub țigan.* ISPIRESCU, L. 257.

6. Distribuția.

— substantiv:

După amiazăzi oamenii și femeile stăteau ***grămezi, grămezi*** *și nu vorbeau decît despre nemaipomenita întîmplare.* SLAVICI, N. I 112.

7. Repartiția.

— substantiv:

Am împărțit locul ***jumătate-jumătate****.*

— numeral:

Mă duc la boier și mă-nvoiesc dijma ***una și-una****.* GR. N. I 190.

8. Progresia.

— substantiv:

L-a tăiat ***bucăți-bucățele****.*

9. Alternanța.
— substantiv:
Ivan atunci lasă capul în jos și tăcînd începe a face ***fețe, fețe.*** CREANGĂ, P. 318.
10. Periodicitatea.
— substantiv:
Ne ducem ***dumineca-dumineca.*** GR. N. I 7.
— numeral:
Din cinci în cinci *minute gusta cîte-un gît de apă.* SADOVEANU, O. III 329.
— adverb:
Ochiul cel din stînga lăcrăma acuma numai ***din cînd în cînd.*** SLAVICI, P. 9.
11. Exclusivitatea.
— substantiv:
Pe toată întinderea lacului, ***gheață și gheață.***
12. Reciprocitatea.
— substantiv:
Era o negură ș-un întuneric de se păleau ***cap în cap.*** SADOVEANU, O. I 471.
13. Aproximația.
— adverb:
În prima clipă ***mai-mai*** *că ameți.* TUDORAN, P. 149.

VALOAREA AFECTIVĂ A REPETIȚIEI

§ **956.** Cele mai multe repetiții au o valoare gramaticală și una afectivă; de exemplu, *singur singurel* este un superlativ, dar are și o valoare afectivă, pe care nu o are superlativul obișnuit *foarte singur.*

Unele repetiții sînt lipsite de afectivitate, de pildă cele de tipul locuțiunilor adverbiale *cînd și cînd, din cînd în cînd, din ce în ce, din loc în loc* etc. sau de tipul locuțiunilor adjectivale și adverbiale *așa și așa; nici prea prea, nici foarte foarte.*

Alte repetiții servesc spre a exprima numai starea psihică sau atitudinea vorbitorului față de acțiuni, împrejurări etc. sau spre a atrage atenția cuiva. În acest caz, vorbitorul își manifestă sentimentele sau atrage atenția folosind exclamații, vocative, imperative etc. repetate.

Exclamație
— bucurie:
Berzele! berzele! *a venit primăvara.*
— admirație:
Crescură feciorii împăratului. ***Ce feciori! ce feciori!*** SLAVICI, P. 8.
Vocativ
— durere:
Tătucă, tătucă! *s-a dus! ni l-au ucis dușmanii.* SADOVEANU, O. I 256.
— reproș:
Băiete, băiete, *ți-am spus să nu faci una ca asta.*

Imperativ
— admirație :
Auzi, auzi ce curaj!
— reproș :
Ceartă-mă, ceartă-mă!
— imprecație :
Am izbutit, măicuță, să facem și acum pe cheful spînului, ***rămînere-aș păgubaș de dînsul să rămîn.*** CREANGĂ, P. 227.

§ **957.** Nu are valoare gramaticală repetarea unuia sau a mai multor cuvinte care se folosește de scriitori pentru a obține anumite efecte stilistice, a sublinia o idee etc. :
Moartea cea mai cruntă ***nu mă pedepsește*** *—*
Nu mă pedepsește *îndestul de greu.* B. P. Hasdeu, *Pagini alese* (București, 1953), p. 53.

TAUTOLOGIA

§ **958.** Tautologia este o repetiție de tip special; ea constă în repetarea unei părți de propoziție sau a unei propoziții prin aceleași cuvinte și cu același înțeles, dar cu funcțiune sintactică diferită :
— în propoziție :
Frate, frate, *dar pita-i cu bani, bărbate.* CREANGĂ, P. 38.
Podvada era podvadă... Meremetul era meremet. CAMIL PETRESCU, O. I 26.
— în frază :
Am făcut ce-am făcut *și am obținut libertat eatînărului.* CARAGIALE, O. I 238.
De atunci ***oamenii, cum îs oamenii,*** *ca să-i puie sînge rău la inimă ... au început a porecli pe moș Nichifor.* CREANGĂ, P. 136.

Observație. Între cele două elemente ale repetiției tautologice pot exista diferențe formale, de articulare, de mod, diateză sau persoană. De asemenea pot exista deosebiri în intonație.

Moșia moșie, foncția foncție, coana Joițica coana Joițica. CARAGIALE, O. VI 82.
Iepele erau ale lui și ***cînd le grijea, grijite erau.*** CREANGĂ, P. 107.

RAPORTURILE DINTRE TERMENII TAUTOLOGIEI

§ **959.** În propoziție, între cei doi termeni ai tautologiei se poate stabili raportul dintre :
1. subiect și predicat :
N-am ce face ... ***Corvoada e corvoadă.*** CAMIL PETRESCU, O. I 280.
Cînd lipsește verbul copulativ propoziția e nominală.
Unul dintre cei doi termeni poate primi un element adverbial :
Capra tot capră; *se zmucea în toate părțile.* CREANGĂ, P. 42.
Briza e a briza, *își închipuia el cam ce-ar putea să fie.* TUDORAN, P. 161.

2. complement de relație și predicat:
De băut, bei *mereu sau numai așa, la sărbători?* TUDORAN, P. 23.
În frază se disting două situații:
1. Tautologia este constituită din alăturarea a două propoziții. Cei doi termeni ai tautologiei se pot găsi în raport de subordonare:
— subiectivă:
Ce-i frumos e frumos, *orice ai spune.*
— predicativă:
Păn-aici toate au fost, cum au fost; *da de-acum am prins eu la minte.* CREANGĂ, P. 45.
— completivă directă:
Ia lasă-mă, jupîneasă, cu cărțile cele a d-voastră, în pace; că ***eu știu ce știu eu.*** CREANGĂ, P. 118.
— temporală:
Eu îs bun, cît îs bun, *dar și cînd m-a scoate cineva din răbdare...* CREANGĂ, P. 253.
La munte cînd ***plouă, plouă.***
— finală:
Vorbește ca să vorbească.
— concesivă:
Aci, în satu ăsta, sînt rădăcinile mele, aici rămîn. ***Buruienile că sînt buruieni*** *și cad lîngă rădăcinile lor.* CAMIL PETRESCU, O. I 34.
Știi că ***boierul, cîtu-i de boier,*** *a pus-o de mămăligă.* CREANGĂ, P. 161.
După cum se vede, una dintre propoziții poate fi introdusă printr-un pronume, o conjuncție sau un adverb.
2. Propozițiile alăturate (coordonate sau subordonate) conțin fiecare o tautologie:
Jocul e joc și norocul e noroc. *Începe cartea flăcăului să se schimbe.* CARAGIALE, O. I 222.
Dealu-i deal și valea-i vale.
Mîndra-i mîndră *pînă moare.* Cîntec popular.

RAPORTUL DINTRE O PROPOZIȚIE CU TAUTOLOGIE ȘI ALTE PROPOZIȚII

§ **960.** De obicei propoziția sau propozițiile care conțin o tautologie se găsesc într-un anumit raport gramatical cu altă propoziție, fără tautologie. Propoziția fără tautologie poate să nu fie exprimată, ci numai subînțeleasă.

Cel mai frecvent raport sintactic care se stabilește între cele două tipuri de propoziții (cu și fără tautologie) este de coordonare adversativă:

Scăpătat, scăpătat, *dar văd că n-a rămas fără cheag.* TUDORAN, P. 237.
De frumoasă ești frumoasă,
Dar ia nu ț-o știi coasă. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 427.
Stăpînu-tău ca stăpînu-tău, *ce ț-a face el, asta-i deosebit de bașca... însă pe mine să căutați să nu mă smintiți.* CREANGĂ, P. 266.

VALORILE TAUTOLOGIEI

§ **961.** Tautologia are rolul de a sublinia o calitate sau o acţiune. Al toilea termen al ei exprimă în general identitatea cu cel dintîi, cu următoarele nuanţe distincte:

1. subliniază calitatea primului termen (adesea printr-o comparaţie exprimată sau subînţeleasă):

Ce-i tînăr, tot tînăr; *îţi vine a te juca, jupîneşică.* CREANGĂ, P. 121.

Nu-l vînd, dragă domnule ... ***Un Cézanne e un Cézanne*** *îl las acolo.* CĂLINESCU, S. N. 337.

Acu, ziua ca ziua... *mă mai ieu eu cu caprele, dar noaptea ... toate stihiile năpădesc pe mine.* ALECSANDRI, T. 616.

2. arată exclusivitatea:

Crima nu e politică ... ***Crima e crimă.*** REBREANU, R. I 263.

3. întăreşte caracterul veridic, autentic, real al primului termen:

Pitache cînd spune o ***vorbă e vorbă.*** BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 57.

De glumeţ, glumeţ era *moş Nichifor, nu-i vorbă.* CREANGĂ, P. 111.

BIBLIOGRAFIE

1. J. BYCK, *La répétition en roumain*, în BL II (1934), p. 67–85.
2. AL. GRAUR, *Tautologia în limbă*, în SCL XIII (1962), p. 443–449.
3. V. GUŢU-ROMALO, *Repetiţia, procedeu sintactic de exprimare a aspectului în limba română*, în SCL XI (1960), p. 485–493.
4. IORGU IORDAN, *Stilistica limbii române*, Bucureşti, 1944, p. 256–274.

ANACOLUTUL

§ 962. Anacolutul este o construcţie sintactică specială care se creează prin întreruperea şi modificarea unei construcţii în cadrul aceleiaşi unităţi sintactice :

Cine strîcă dragostile
***Mînce-i grîu păsările.* ARH. FOLK. VI 74.**
***Fata împăratului, cum a ajuns la casa mirelui, i-au plăcut palaturile şi socrii.* CREANGĂ, P. 86.**

Anacolutul se îndepărtează de la normele sintaxei limbii literare şi este specific limbii populare şi familiare.

În general, apariţia anacolutului în limba literară constituie o greşeală, exceptînd situaţiile în care se reproduce limba populară sau familiară. Există totuşi unele anacoluturi tolerate şi de limba literară.

Cauza cea mai generală a creării anacolutului este tendinţa vorbitorilor de a se exprima cît mai repede. Vorbitorul, mai ales cînd are de făcut o comunicare urgentă şi lungă, începe fraza cu o anumită construcţie, fără să ştie în ce fel o va continua şi în graba de a transmite ascultătorului ceea ce are de spus reuneşte în aceeaşi frază diferite construcţii fără legătură sintactică între ele. Aceste construcţii sînt evitate în scris.

TIPURI DE ANACOLUTURI

§ 963. Cele mai frecvente situaţii sintactice în care se creează anacolutul sînt următoarele :

1. Un termen al frazei cumulează mai multe funcţiuni sintactice :

***Cine** tot vorbeşte, lucrul nu-i sporeşte.* ZANNE, P. II 838.

***Cui** îi place-n crîjm-a bea*
Nu doarmă tătă noaptea. ARH. FOLK. V 139.

În primul exemplu pronumele relativ *cine* cumulează funcţiunea de subiect al subordonatei *cine tot vorbeşte* şi de cuvînt care introduce completiva indirectă a regentei *lucrul nu-i sporeşte*, dar nu o exprimă formal decît pe cea dintîi, nefiind posibil ca acelaşi cuvînt să aibă simultan două forme deosebite : forma de dativ cerută de faptul că introduce o completivă

indirectă şi cea de nominativ cerută de funcţiunea de subiect al subordonatei; marcarea numai a unuia dintre cele două raporturi sintactice în care intră pronumele face ca subordonata să fie izolată de regenta care urmează. În exemplul al doilea pronumele exprimă formal funcţiunea de complement indirect al subordonatei şi cumulează funcţiunea de a introduce o subiectivă; deoarece nu este marcată gramatical decît prima funcţiune, fraza este întreruptă.

În exemplul:

***Cine**-a binevoi să vie aici ca să vadă ori să privegheze pe mort, să-**l** cinstesc c-un pahar şi să-**i** dau o bucată de pită cu ceva.* SADOVEANU, O. X 635, pronumele *cine* cumulează funcţiunea de subiect al subordonatelor cu care începe fraza, de complement direct al primei regente şi de complement indirect al celeilalte.

În aceste fraze cu anacolut subordonata precedă regenta, iar pronumele exprimă formal funcţiunea din subordonată.

Acest tip de anacolut este singurul tolerat de limba literară. Pentru a fi evitat ar trebui să se înlocuiască întreaga construcţie *(Cine strică dragóstile să aibă grîul mîncat de păsări; Cine tot vorbeşte nu are spor la lucru)* sau să fie reluat pronumele *(Cui îi place-n crîşm-a bea Acela să nu doarmă . . .)*.

Uneori, pe lîngă faptul că pronumele are dublu rol sintactic, se elimină şi prepoziţia necesară în propoziţia subordonată:

*Tăcu, fiindcă venise servitoarea cu cafelele. Lasă-le aici! Pleacă! Şi **cine** mă caută, nu sînt acasă!* CEZ. PETRESCU, în LR IV (1955), nr. 2, p. 21.

Raportul sintactic dintre subordonata *cine mă caută* (care trebuia să fie *pentru cine mă caută*) şi regenta *nu sînt acasă* este întrerupt.

2. Construcţia cu care începe fraza este părăsită cînd se intercalează o propoziţie subordonată şi fraza este continuată cu o altă construcţie:

***Moşneagul**, cînd a văzut-o, **i** s-au umplut ochii de lacrimi.* CREANGĂ, P. 291.

Subiectul cu care începe fraza, *moşneagul*, este părăsit după subordonata temporală *cînd a văzut-o* şi fraza este continuată cu altă construcţie, în care moşneagul are funcţiune de complement indirect. Forma de nominativ se poate explica şi prin faptul că *moşneagul* este în acelaşi timp subiectul gramatical al subordonatei şi subiectul logic al întregii fraze. Conform regulilor sintaxei limbii literare fraza trebuia să fie construită astfel: *Moşneagului, cînd a văzut-o, i s-au umplut ochii de lacrimi.*

3. Cînd într-o atributivă introdusă prin pronumele relativ *care* în nominativ apare al doilea subiect:

*Masa era compusă din două mesuţe mici, aşezate cap la cap, **care** neavînd aceeaşi formă şi nici aceeaşi înălţime, **îmbinarea** lor alcătuia o figură geometrică cu totul arbitrară.* PĂTRĂŞCANU, PR. 19.

Subiectul atributivei exprimat prin pronumele *care* este părăsit după intercalarea gerunziului cu funcţiune de complement cauzal *neavînd aceeaşi formă şi nici aceeaşi înălţime* şi este introdus un alt subiect, *îmbinarea*. *Care* ar trebui să fie subiectul atributivei, dar este înţeles ca subiect al gerunziului; din această cauză în continuarea frazei apare un nou

subiect şi propoziţia astfel creată nu mai este atributivă, nu e subordonată regentei, ci independentă de ea.

Construcţia corectă este următoarea :. . .*mesuţe, care, neavînd aceeaşi formă. . ., alcătuiau prin îmbinare o figură geometrică cu totul arbitrară.* În anacolutul discutat, vorbitorul nu ţine seama de trăsătura caracteristică de relativ a pronumelui subiect al atributivei şi îl tratează ca pe un pronume demonstrativ care este izolat de regenta anterioară şi are numai funcţiunea de subiect al gerunziului complement (*acestea neavînd aceeaşi formă. . ., îmbinarea lor alcătuia. . .*). Relativul *care* nu poate fi însă izolat de regenta anterioară.

În acelaşi fel se creează anacolutul în fraze de tipul celei următoare, frecvente în vorbirea curentă :

L-am căutat pe Gheorghe, care nefiind acasă, l-am luat pe Ion.

Construcţia corectă este următoarea : *L-am căutat pe Gheorghe, care nu era acasă şi l-am luat pe Ion.*

4. Cînd există o neconcordanţă între cazul cu care se construiesc complementul regentei şi completivele acesteia, introduse prin pronume, în situaţiile în care completiva este reluată prin pronume personal neaccentuat :

Negreşit că ***pentru oricare*** *ştie să ţină un condei cu trei degite şi* ***pentru oricare*** *din acei scriitori ce nu s-au pătruns că scrisul trebuie să fie numai o urmare cugetată a gîndirii şi a studiului foarte lesne* **le** *vine a scrie „currente calamo" despre orice materie, ştiută sau necunoscută lor.* ODOBESCU, S. III 102.

Discordanţa de caz dintre pronumele care introduce completivele indirecte *pentru oricare ştie să ţină un condei. . . şi pentru oricare din acei scriitori. . .* şi complementul indirect pronominal *le* din regentă duce la întreruperea frazei, deoarece verbul din propoziţia *că foarte lesne le vine* cere ca toate complinirile lui să fie construite cu dativul şi nu cu acuzativul cu prepoziţie, cum sînt construite completivele de mai sus.

FRAZE TOTAL GREŞITE

§ **964**. În anacoluturile discutate mai sus întreruperea construcţiei frazei determină adesea o anumită lipsă de claritate a frazei, duce la confuzie sau la echivoc.

Există însă alte anacoluturi care fac fraza complet de neînţeles, ca în exemplele :

Deşi avem în faţă două cărţi ***cărora****, fără a li se nega meritele,* ***sînt susceptibile de observaţii critice****, recenzenţii au preferat laudele nemăsurate.* LUCEAFĂRUL, 103 (1962), p. 4/4.

În această frază construcţia primei atributive, introdusă prin pronumele relativ în dativ *cărora*, este întreruptă prin intercalarea unui complement. După această intercalare atributiva continuă cu o construcţie care nu este în concordanţă cu elementul introductiv : *cărora...sînt susceptibile de observaţii critice.* Forma de dativ a pronumelui relativ care

introduce atributiva este în concordanță cu cazul formei neaccentuate a pronumelui din cadrul complementului intercalat *fără a li se nega meritele*. Fiind în acest caz însă, pronumele nu mai poate avea rolul de subiect al predicatului nominal *sînt susceptibile*. Pentru ca fraza să fie corectă există posibilitatea de a o construi fie astfel încît în cadrul complementului să nu existe un pronume în dativ : *care, fără a fi lipsite de merite, sînt susceptibile de*. . . , fie astfel încît elementul introductiv al atributivei să nu fie subiect, ci complement : *cărora, fără a li se nega meritele, li se pot face observații critice.*

Rugăm a cunoaște conform H.C.M. — 2093/952, prin care se stabilește că întreaga corespondență prezentată de ministere, întreprinderi și instituții, să fie primite de unitățile P.T.T.R. numai corespondență recomandată și care va fi francată conform tarifului poștal. (O adresă a oficiului P.T.T.R. 22 București.)

Dintre multiplele greșeli pe care le conține ultima frază semnalăm numai că nu există legătură între regentă și restul frazei. Regenta insuficientă *rugăm a cunoaște* conține un verb care cere neapărat un complement sau o completivă, dar ceea ce ar trebui să fie completiva verbului regent este completiva atributivei. Pentru ca regenta să nu fie întreruptă, fraza trebuie construită astfel : *rugăm a cunoaște că, conform H.C.M. . . ., se stabilește că* . . .

Următoarea frază conține greșeli și mai numeroase decît precedentele :

Reclamantul acela care a făcut reclamația, un porc al meu, ca o ură personală pentru tat-so care tocmai se certase, l-a găsit cu o altă turmă de porci a altora și l-a luat numai pe el din toți și pe ceilalți i-a lăsat în stogul de grîu. Citat de Radu Dimiu, în *Limbajul juridic* (București, 1930), p. 23.

Majoritatea greșelilor din această frază provin din eliminarea conjuncțiilor sau din folosirea unora care nu sînt adecvate cu restul frazei.

BIBLIOGRAFIE

1. N. DRĂGANU, *Asperități sintactice*, în „Transilvania" XLI (1910), Sibiu, nr. I—II, p. 5—13, nr. III, p. 85—95, nr. IV, p. 172—183, nr. V, p. 335—354, nr. VI, p. 414—422.
2. V. GUȚU, *Propoziții relative*, în SG II, p. 162—165.
3. G. NEDIOGLU, *Independența subiectului*, în LR IV (1955), nr. 2, p. 13—23.

CUVINTELE ȘI CONSTRUCȚIILE INCIDENTE

§ 965. Se numesc incidente cuvintele și construcțiile care aduc o comunicare suplimentară în interiorul unei comunicări de bază. Cuvintele și construcțiile incidente nu fac parte din structura comunicării în care sînt introduse, adică sînt nelegate sintactic de propoziția sau de fraza în care apar și constituie propoziții sau fraze de sine stătătoare. Scoase din această comunicare, ele pot forma altă comunicare, neincidentă.

În general, cuvintele și construcțiile incidente pot ocupa orice loc față de comunicarea de bază: la începutul, la mijlocul sau la sfîrșitul ei. Ele sînt rostite cu o intonație deosebită, fiind izolate prin pauze care se redau grafic prin virgule, linii de pauză sau paranteze.

***Adevărat**, nu e nici o asemănare între voi amîndoi.* NEGRUZZI, S. I 64.

*Știm că s-au găsit pe ici, pe colo pesimiști și sceptici — **pădure fără uscătură nu se poate** — cari au zîmbit malițios.* CARAGIALE, O. V 450.

*Amicul nostru **(mărturisesc astăzi că acela eram eu însumi)**, care cunoaștea bine puterile Franței în materie de instrucțiune..., s-a grăbit a schimba vorba.* ODOBESCU, S. III 346.

*Avea un păr ca paiele, obrajii supți, ochii fără gene, era urîtă, **e drept**.* CAMIL PETRESCU, O. I 42.

Observație. Uneori în interiorul unei construcții incidente poate apărea altă construcție incidentă:

*Savantul naturalist presimți gradul aproape incalculabil al voracității rațelor,... luă fără întîrziere treizeci de rațe bine crescute **(adică nu bine educate — sînt ființe incapabile de o bună educație! — ci bine dezvoltate ca corp)** și le închise într-un țarc pe toate la un loc.* I. L. Caragiale, *Opere*, vol. al II-lea (București, 1960), p. 345.

CE EXPRIMĂ CUVINTELE ȘI CONSTRUCȚIILE INCIDENTE

§ 966. Deși din punct de vedere gramatical cuvintele și construcțiile incidente sînt nelegate de propoziția sau de fraza în care apar, din punctul de vedere al conținutului se leagă totuși de ea. Ele arată uneori atitudinea vorbitorului față de întreaga comunicare sau față de o anumită parte a ei;

alteori aduc o explicaţie sau o completare, pe care vorbitorul o consideră necesară pentru clarificarea celor exprimate.

De cele mai multe ori cuvintele şi construcţiile incidente exprimă :

— o apreciere asupra celor relatate :

*Am găsit, **din norocire,** un vagon de clasa a doua la coada trenului.* CARAGIALE, O. I 293.

*Era şi drăgălaş — **bată-l fericea** — puiul de împărat!* ODOBESCU, S. III 176.

—gradul de convingere cu privire la cele relatate :

*Ar priimi, **desigur,** să-ţi fie editor.* ODOBESCU, S. III 12.

*Nu ştiu, **zău,** cum a sta şi asta; îmi plesneşte obrazul de ruşine, cînd gîndesc, cum am să mă înfăţoşez înaintea femeiei celeia.* CREANGĂ, P. 172.

*Spun — **nu ştiu de e aşa** — că lupii, văzînd osînda ce li se pregăteşte, au ales o deputaţie dintre ei.* NEGRUZZI, S. I 280.

Adeseori aceste două valori se împletesc :

*Turturel — **aşa-i că sună bine?** — este pseudonimul destul de transparent cu care Edgar îşi semnează cronicele.* CARAGIALE, O. I 209.

— o explicaţie :

*Instinctul meu de barbar — **căci astfel mulţi vor zice** — mă-mpinse a lăsa îndată nevoiaşa şosea.* ODOBESCU, S. I 377.

— intervenţia autorului în vorbirea directă a unui personaj sau la sfîrşitul acesteia :

*Mie, **adăogă mătuşă mea Caliopi,** îmi place mai ales frumoasa poftă de mîncare a domnului Ghenciu.* SADOVEANU, O. X 479.

*Dacă te-apuci să răscoleşti lucrurile, pînă aici te înfunzi — **secretarul îşi taie gîtlejul cu degetul** — şi ajungi la concluzia că pe toţi trebuie să-i dai afară!* PREDA, D. 188.

*Na! Dănilă — **zise el în gîndul său** — aşa-i c-ai sfeclit-o?* CREANGĂ, P. 56.

*Ia zvîrle-l şi tu acum, **zise dracul, îngîmfat.*** CREANGĂ, P. 56.

Observaţie. Propoziţiile care conţin verbe de declaraţie sau asimilate cu acestea (vezi § 884) sînt incidente numai în aceste situaţii (cînd sînt intercalate în vorbirea directă sau cînd stau după ea). Cînd precedă şi introduc vorbirea directă, propoziţiile de acest fel nu sînt incidente, deoarece reprezintă continuarea firească a comunicării anterioare :

*Nevasta celui bogat de multe ori făcea zile fripte bărbatului, ca să-l poată descotorosi odată de frate-său. **Ea zicea adeseori:***

— Frate, frate, dar pita-i cu bani, bărbate. CREANGĂ, P. 38.

NATURA GRAMATICALĂ A CUVINTELOR ŞI A CONSTRUCŢIILOR INCIDENTE

§ 967. Cuvintele şi construcţiile incidente alcătuiesc, din punct de vedere sintactic, propoziţii sau fraze.

1. Propoziţiile incidente sînt formate dintr-un număr mai mare sau mai mic de termeni :

*E un şorţ, e un şorţ, **stărui el;** ai auzit bine, e un şorţ.* SADOVEANU, O. X 484.

„Doftorașul" plictisit, neputînd pleca fără bagaj și voind să evite scandalul în mahala, se hotărî să recurgă la un subterfugiu, la aceea ce — ***ierte-ni-se expresia tipică și consacrată*** *— în argotul studențesc se numește un chiul.* CARAGIALE, O. II 124.

Adeseori propozițiile incidente constau dintr-un singur cuvînt sau dintr-un grup de cuvinte constituind o expresie sau o locuțiune, de obicei:

a. o interjecție sau o construcție exclamativă: *zău, vai, bată-l fericea, bată-l pustia, lua-l-ar dracu.*

La toate aceste întrebări, el nu avea alt răspuns decît: Asta, ***zău****, nu știu!* ODOBESCU, S. III 190.

Ș-apoi întrat în asemenea școală, mai numai barba și punga, ***bat-o pustia****, te făcea să calci a popă!* CREANGĂ, A. 86.

b. un adverb predicativ sau o locuțiune adverbială predicativă: *desigur, firește, bineînțeles, cu siguranță, fără îndoială, de bună seamă, fără doar și poate.*

Un înger hain — ***fără îndoială*** *— îmi trezea gîndurile.* BASSARABESCU, V. 124.

Ele pot avea și compliniri:

Persoana— d i n g r e ș e a l ă, ***desigur*** *— începu să palpiteze pentru acesta.* CARAGIALE, O. I 306.

O b s e r v a ț i e. Majoritatea adverbelor și a locuțiunilor adverbiale de felul celor menționate mai sus — cu excepția cîtorva — pot apărea în propoziție și cu funcțiune de circumstanțiale de mod:

Peste două zile trebuia să plece ***negreșit*** *la post.* BASSARABESCU, V. 14.

Uneori însă nu putem fi siguri dacă autorul consideră construcția incidentă sau nu față de comunicarea în care apare. Asemenea situații reprezintă un stadiu intermediar între construcțiile incidente și părțile de propoziție exprimate prin adverbele și locuțiunile adverbiale discutate:

Aci e, ***fără îndoială****, paradisul pămîntesc al vremurilor noastre.* HOGAȘ, DR. I 15.

c. un verb la un mod predicativ:

Poftim, nepoate Grigri, ***zice****, cetește și te bucură.* SADOVEANU, O. X 479.

Iar pe la capătul albiuței am găsit cîteva rubiele, puse de turci, ***se vede****, la capul copilei.* CREANGĂ, A. 21.

2. Frazele incidente sînt alcătuite din două sau mai multe propoziții coordonate sau regente și subordonate:

Cînd dl. Stavrache se întorcea de la parastasul de nouă zile al maică-sii, pe la începutul lui dechemvrie — ***(bătrîna, după ce zăcuse de inimă rea vreo cîteva săptămîni, murise, dimineața, la 28 noiemvrie)*** *— se-ntîlni cu factorul rural.* CARAGIALE, O. I 169.

Din punctul de vedere al construcției, propozițiile incidente sînt construite adeseori ca niște subordonate, fiind introduse prin adverbe și pronume relative sau prin conjuncții de subordonare. Incidentele de acest fel sînt, probabil, la origine, subordonate ale unor regente subînțelese, de asemenea incidente. Cu timpul ele au devenit construcții mai mult sau

mai puţin fixe, pe lîngă care nu se mai subînţelege nimic, păstrînd totuşi aspectul de subordonate :

*Numai în grădina ursului, **dacă-i fi auzit de dînsa**, se află sălăţi de aceste.* CREANGĂ, P. 211.

*Nevastă-sa — **că uitasem să vă spui, de degrabă ce mi-e să isprăvesc, că se şi însurase** — nevastă-sa aprinsese o sumă de lumînări şi ţopăia pîn odaie singură.* CARAGIALE, O. III 20—21.

Observaţie. Aceste propoziţii incidente trebuie deosebite de propoziţiile subordonate intercalate în regenta pe care o determină, ca de exemplu :

*Noi, **cum a plecat bunicul**, a doua zi ne-am dus la şcoală.* CREANGĂ, A. 27.

Deşi apar în interiorul unei propoziţii, subordonatele intercalate neincidente îi întregesc înţelesul şi realizează împreună o singură comunicare. (Vezi şi § 1016.)

§ **968.** După scopul comunicării şi după structură, propoziţiile incidente nu se deosebesc de cele neincidente. Datorită faptului că exprimă punctul de vedere al vorbitorului, ele au adeseori un puternic caracter afectiv :

*Pe ferestrele mari, mate de abureală, ale palatului — **ce cald trebuie să fie înăuntru!** — ies, rupînd pîcla groasă în bande largi şi drepte, lumină şi sunete armonioase.* CARAGIALE, O. III 266.

*Ce bine ar fi fost — **nu este aşa, amice?** — să-mi fi adus eu mai de mult aminte de o aşa înţeleaptă învăţătură!* ODOBESCU, S. III 165.

În ce priveşte structura lor, propoziţiile incidente sînt adeseori nominale, ceea ce se explică de asemenea prin caracterul lor afectiv :

*Cînd a plecat de-acasă să meargă la Bucureşti p-atîţia ani în şcoli, mama lui — **de treabă femeie!** — l-a sărutat.* CARAGIALE, O. I 22.

CUVINTELE DE UMPLUTURĂ

§ **969.** Cuvintele de umplutură sînt cuvinte incidente care întrerup şirul comunicării fără să aducă de fapt vreo idee în plus în legătură cu ea. Ele apar în limba vorbită, fie din cauza lipsei momentane a unor termeni potriviţi, fie din obişnuinţă.

*Arta este, cum am putea zice mai bine? este încercarea spiritului omenesc de a satisface o mare nevoie a spiritului omenesc. . . care are nevoie, pentru a fi satisfăcut, de o satisfacere tot din partea unui spirit, care şi acela . . . **în fine,...** da, **în fine...** Mai mult decît atîta nici Aristotele nu cred să fi putut spune.* CARAGIALE, O. II 140.

*Bine, **frate**, revuluţie ca revuluţie, da nu-ţi spusei că nu-i voie de la poliţie să dai focuri în oraş?* CARAGIALE, O. VI 68.

(În acest citat vocativul *frate* este adresat unei femei.)

Cuvintele de umplutură sînt lipsite de sens lexical. Ele provin de obicei din expresii mai des folosite în vorbire al căror sens a slăbit în mod treptat.

Astfel, expresia *va să zică*, utilizată frecvent în limba vorbită drept cuvînt de umplutură, este justificată atît din punct de vedere sintactic (joacă rol de copulă), cît şi lexical în următoarele exemple:

Asta nu ***vra să zică*** *nimica.* V. Alecsandri, *Modista şi cinovnicul* (Iaşi, 1841), p. 11.

O soţietate fără prinţipuri, ***va să zică*** *că nu le are!* CARAGIALE, O. VI 82.

În exemplul:

Prin urmare, ***care va să zică,*** *dacă nici dv., poliţia, nu ne protejaţi contra bandiţilor, atunci, mă rog, ce mai rămîne?* CARAGIALE, O. I 157, expresia şi-a pierdut înţelesul de mai sus, căpătînd valoare adverbială conclusivă, ca şi *prin urmare*, pe lîngă care e folosită pleonastic. Slăbindu-şi sensul adverbial, ea a devenit apoi un cuvînt de umplutură:

Am luat, dragă, două ocă de pămînt şi le-am fiert bine, bine! Ş-au dat, domnule, un miros grozav! Nimic în lume cred că nu miroasă aşa de urît ca pămîntul fiert. — Şi după ce l-am fiert, ***vra să zică,*** *... am pus pămîntul acela între ferestre.* SADOVEANU, O. III 397.

Datorită acestei slăbiri treptate a sensului este greu să precizăm în anumite cazuri dacă expresiile sînt sau nu cuvinte de umplutură.

§ **970.** În calitate de cuvinte de umplutură pot apărea diferite părţi de vorbire. Foarte frecvente sînt cuvintele de umplutură provenite din vocative, adverbe sau locuţiuni adverbiale.

Vocativele devenite cuvinte de umplutură (*soro, frate, domnule, dragă* etc.) şi-au pierdut sensul lexical iniţial şi pot fi adresate oricui:

(Leonida începe să sforăie.) Dormi, ***soro?*** *... (Leonida sforăie-nainte.)* CARAGIALE, O. VI 64.

Adeseori ele nici măcar nu mai servesc drept mijloc de adresare, ci exprimă pur şi simplu diferite sentimente ca uimire, admiraţie, participare intensă la povestire etc.

Ei! ***domnule,*** *cîte d-astea n-am citit eu, n-am păr în cap!* CARAGIALE, O. VI 66.

Vocativul poate fi însoţit de o interjecţie:

Mai stăm noi oleacă şi, pe urmă, numai ce s-arată, ***măi tată,*** *o groază de mistreţi.* SADOVEANU, O. I 45.

Adverbele şi locuţiunile adverbiale au dat şi ele naştere la cuvinte de umplutură, ca *în fine, cică:*

Cînd să ieşim din sat — erau acolo o mulţime de oameni — un deal de omăt, domnule, — trei case puse una peste alta, ***în fine!*** SADOVEANU, O. III 395.

Multe cuvinte de umplutură sînt la origine propoziţii: *mă rog, mă-nţelegi, zice, (care) va să zică:*

Este o criză, ***mă-nţelegi,*** *care poţi pentru ca să zici că nu se poate mai oribilă.* CARAGIALE, O. I 288.

§ **971.** Cuvintele de umplutură pot îndeplini diferite roluri în vorbire.

Cu ajutorul lor vorbitorul încearcă să-şi completeze un gol ivit în cursul exprimării, atunci cînd nu găseşte termenii potriviţi. Pe lîngă

aceasta cuvintele de umplutură pot da uneori celui care le folosește impresia că subliniază ideea exprimată:

Omul cu bine și cu pace, ***mă-nțelegi,*** *devine că poate pentru ca să,* ***mă-nțelegi,*** *să... cum să zic?... să... în sfîrșit, să fie toate cu bine și cu pace.* CARAGIALE, O. IV 111.

Vocativele au nu numai rolul de a atrage atenția interlocutorului, ci și pe acela de a accentua ideea din propozițiile enunțiative exclamative sau interogative, pe care de obicei le însoțesc:

E primejdie mare, ***domnule!*** *Ce să fie?* CARAGIALE, O. VI 68 (vocativ adresat unei femei).

În anumite cazuri cuvintele de umplutură sînt repetate în mod inconștient de cel care vorbește:

M-am dus eu la el chiar în persoană; ***zic:*** *pe ce bază nu vrei să vii mîine la ezirciț, domnule?* ***zice:*** *sînt bolnav, domnule sergent,* ***zice,*** *de-abia mă țiu pe picioare, nu pot să merg nici pîn' la prăvălie,* ***zice.*** CARAGIALE, O. VI 9.

Tot printre cuvintele de umplutură se încadrează și acele ticuri verbale care reprezintă folosirea inconștientă și inutilă de către vorbitor a anumitor construcții foarte frecvente în vorbirea lui. Ele trebuie deosebite de ticurile care apar ca urmare a sărăciei de vocabular, dar care totuși se justifică din punct de vedere sintactic, fiind utile exprimării.

Este de remarcat că în vorbirea unei singure persoane același tic verbal poate fi folosit la locul potrivit, însă poate apărea și acolo unde nu e necesar, drept cuvînt de umplutură. Astfel, în vorbirea cunoscutului personaj Zaharia Trahanache din piesa lui I. L. Caragiale „O scrisoare pierdută", apare ticul: *aveți* (sau *ai*) *puțintică răbdare.* Adeseori folosirea lui se justifică:

Trebuie să ne vedem înainte de întrunire. Așteaptă-mă negreșit; nu ieși: ***ai puțintică răbdare...*** CARAGIALE, O. VI 121.

Uneori el este inutil, devenind astfel cuvînt de umplutură:

Eu, serios, zic:

„Stimabile, m-ai chemat să-mi arăți un docoment, arată docomentul!" Zice „Mi-e teamă, zice, că o să fie o lovitură dureroasă pentru d-ta, și ar fi trebuit să te pregătesc mai dinainte, d-ta un bărbat așa de, și așa de"... și iar delicatețuri. Zic iar „Stimabile, ***ai puțintică răbdare,*** *docomentul"...* CARAGIALE, O. VI 85.

Cuvintele de umplutură sînt caracteristice limbii vorbite. În limba literară ele apar numai în stilul beletristic, și anume în vorbirea diferitelor personaje.

BIBLIOGRAFIE

AL. INDREA, *Construcții și cuvinte incidente*, în CL VI (1961), nr. 2, p 351–358.

ORDINEA CUVINTELOR ȘI A PROPOZIȚIILOR

ORDINEA CUVINTELOR ÎN PROPOZIȚIE

OBSERVAȚII GENERALE

§ 972. În limba română ordinea cuvintelor în propoziție nu este în general fixă. Acest fapt se datorește, într-o oarecare măsură, existenței flexiunii nominale : numele, exprimînd prin forma lor raporturile dintre ele și celelalte părți de propoziție, pot fi așezate în orice ordine, fără ca sensul propoziției să se modifice. Acolo unde desinențele specifice lipsesc, există două situații : sau se folosesc alte mijloace de marcare a raporturilor sintactice (de exemplu : reluarea complementului prin pronume, folosirea lui *pe* în construirea complementului direct, articolul posesiv etc.), topica rămînînd relativ liberă, sau, mai rar, se recurge la topică pentru marcarea acestor raporturi și atunci ea devine fixă.

Totuși, cuvintele nu pot fi așezate oricum : ordinea cea mai obișnuită în limba română într-o propoziție principală dezvoltată, cu diferite părți de propoziție, este următoarea : subiect — atribut — predicat — complement direct și indirect — complemente circumstanțiale. Această ordine corespunde desfășurării logice a gîndirii de la autorul unei acțiuni la acțiunea propriu-zisă, apoi la obiectul ei și, în sfîrșit, la împrejurările în care ea se desfășoară.

Ordinea obișnuită este schimbată din nevoia de a da cît mai multă expresivitate comunicării. Procedeul este caracteristic pentru vorbirea afectivă, unde se scoate în relief elementul considerat cel mai important pentru comunicare. Această evidențiere se face, pe lîngă intervertirea ordinii obișnuite a cuvintelor, și printr-o intonație specială.

Ordinea cuvintelor poate fi alta decît cea obișnuită și în cadrul unor construcții sintactice neafective, așa cum se va vedea mai departe (subiectul unui verb la infinitiv stă după verb ; complementul circumstanțial exprimat printr-un adverb relativ se așază înaintea predicatului etc.).

Situațiile în care topica este fixă datorită diverșilor factori de ordin gramatical sau semantic (care vor fi menționați în paragrafele următoare)

sînt destul de puţine la număr şi nu infirmă calificarea ordinii cuvintelor în limba română ca relativ liberă.

În propoziţiile subordonate ordinea părţilor de propoziţie poate depinde şi de elementul introductiv. De exemplu, locul subiectului faţă de predicat este influenţat de faptul dacă subordonata este introdusă printr-un adverb relativ (vezi § 973).

LOCUL SUBIECTULUI ŞI AL PREDICATULUI

§ **973.** În mod obişnuit, în propoziţiile enunţiative neexclamative, subiectul stă înaintea predicatului :

*Niţă **se plimba** singur pîn curte.* CARAGIALE, O. I 22.

*Ah! **organele-s sfărmate** şi **maestrul e nebun**!* EMINESCU, O. I 158.

***Ea devenise un magnet** care trăgea spre sine toate privirile.* FILIMON, O. I 117.

Observaţii. 1. Între subiect şi predicat apare adesea un atribut sau o propoziţie atributivă care, determinînd subiectul, stă în mod firesc în imediata lui apropiere :

***Lunca** de sălcii vechi **deschidea** bolţi în jur.* SADOVEANU, O. XVIII 31.

***Legea** domniei lui Ştefan-vodă **a fost împuţinarea** puterii boierilor.* SADOVEANU, O. XVIII 58.

***Pomul** care nu face roadă **se taie** şi în foc se aruncă.* CREANGĂ, P. 118.

2. Între subiect şi predicat pot apărea unele conjuncţii, părţi de propoziţie sau propoziţii întregi :

***Baba** însă **voia** cu orice chip să aibă o troiţă nedespărţită de nurori.* CREANGĂ, P. 8.

***Vocală** cu vocală venind în contact **se elidează**.* MACEDONSKI, O. IV 34

***Conferenţiarul**, îndată ce a sosit, **a început** să vorbească.*

Subiectul şi predicatul îşi schimbă locul atunci cînd accentul propoziţiei cade pe predicat. Această inversiune este scoasă în relief în vorbire, de cele mai multe ori, şi printr-o intonaţie deosebită, predicatul fiind rostit pe un ton mai înalt :

*I se **dezmorţiseră picioarele, mîinile... se dezlegase limba**.* PAS, Z. I 69.

Observaţie. Între predicat şi subiect apar adesea complemente care determină predicatul, atribute care determină subiectul şi îl precedă sau propoziţii :

*Porni luceafărul. **Creşteau**
În cer a lui **aripe**.* EMINESCU, O. I 176.

***E frumoasă**, după cum v-am spus, **Ileana**.*

Subiectul nu poate sta decît înaintea predicatului cînd este exprimat printr-un pronume relativ-interogativ.

***Cine** e notat de monitor că n-a fost cuminte e deznodat în bătăi.* STANCU, D. 246.

*Oamenii **ce** priveau, şi mai ales băieţii, leşinau de rîs.* CREANGĂ, P. 306.

De asemenea, subiectul stă de cele mai multe ori înaintea predicatului cînd la începutul propoziţiei este un participiu cu funcţiune de atribut circumstanţial sau un gerunziu cu funcţiune de complement circumstanţial :

Devenit liber, ***el*** *se duse să exerciteze în ţinuturi meseria lui de pitar.* ALECSANDRI, la GHICA, S. 640.

Pornind iar spre maica Aegidia, ca să afle cele petrecute, ***Mara*** *era din ce în ce mai strîmtorată.* SLAVICI, O. II 13.

Şi ieşind pe uşă iute, ***ei*** *s-au prins de subsuoară.* EMINESCU, O. I 154.

Înaintea predicatului stau de obicei şi subiectele exprimate prin pronume, cînd rolul lor este de a marca opoziţia dintre persoane :

Tu *eşti o undă,* ***eu*** *sînt o zare,*
Eu *sînt un ţărmur,* ***tu*** *eşti o mare.* EMINESCU, O. I 479.

Cu acelaşi rol pronumele pot apărea şi după verb, cînd acesta este la imperativ :

Du-te ***tu!***

Ordinea predicat — subiect este frecventă în propoziţiile enunţiative exclamative :

S-a stricat ţara *asta, domnule Iancule!* CARAGIALE, O. II 52.

Această ordine este obligatorie în construcţiile afective de tipul :

Au venit la oameni! (în care subiectul e precedat de prepoziţia *la* care exprimă ideea de cantitate — vezi şi § 519 b).

Vine el tata! (în care predicatul este accentuat datorită subiectului reluat — vezi § 521).

Un aspect al ordinii inverse îl constituie şi apariţia subiectului între verbul copulativ şi numele predicativ, între verbul de modalitate sau de aspect şi verbul care depinde de el sau între elementele unei locuţiuni verbale :

Un vînt uşor şi somnoros adie
Şi-n codru ***prinde frunza să se mişte.*** IOSIF, P. 30.

Atunci sai răpede înlăuntru de-ţi ia sălăţi într-ales şi cîte-i vrea de multe, căci pe urs ***l-am pus eu la cale.*** CREANGĂ, P. 215.

Tot după verb stă totdeauna subiectul unui infinitiv şi de cele mai multe ori cel al unui gerunziu, mai ales cînd subiectul gerunziului este altul decît cel al predicatului :

Am plăcerea de ***a-i prezenta eu*** *lucrarea.*

Şi tot ***bocind ea,*** *o apucă leşin de supărare.* CREANGĂ, P. 81.

Odată ***slujind un episcop*** *oarecare de hramul bisericei la Buna Vestire din Iaşi, părintele Duhu intră în biserică.* CREANGĂ, A. 137,

dar şi :

El *iar* ***privind*** *de săptămîni,*
Îi cade dragă fata. EMINESCU, O. I 167.

De asemenea, în propoziţiile care încep cu un complement circumstanţial, cu excepţia celui exprimat prin gerunziu (vezi mai sus), subiectul este aşezat de cele mai multe ori după predicat, pentru că circumstanţialul stă de obicei lîngă predicat :

Aspru, rece ***sună cîntul*** *cel etern neisprăvit.* EMINESCU, O. I 158.

Pe acea măsuţă ***aburea o oală*** *nouă de lut, cu apă neîncepută.* SADOVEANU, O. XVIII 54.

Există însă și propoziții care încep cu un complement circumstanțial, dar au subiectul așezat înaintea predicatului:

*După mezelic, onorata **comisie** de anchetă **trecu** în biroul arhimandritului.* STĂNOIU, C. I. 103.

Adesea, subiectul stă după predicat și în propozițiile subordonate introduse prin adverbe relative, aceste adverbe avînd funcțiune de complemente circumstanțiale:

*Cînd **era** să treacă **fiica** sa, deodată ieși de sub acel pod.* ISPIRESCU, L. 13.

*Tot nu pricep cum **ai ajuns dumneata** aici.* CEZ. PETRESCU, A. N. 281.

*Știe unde **este Ileana Sîmziana**.* ISPIRESCU, L. 23.

În această situație însă, subiectul apare uneori și înaintea predicatului:

*E un punct însă, unde **drumul** nostru **se bifurcă**.* HOGAȘ, DR. II 169.

Este așezat totdeauna în urma verbului subiectul unui verb de declarație (sau al unui verb asimilat cu cele de declarație) intercalat în vorbirea directă sau folosit după vorbirea directă:

*Stăi, Roibule, **zise el** blînd calului, stăi aici oleacă și rabdă.* SADOVEANU, O. I 102.

*Cine să fie acest personagiu ridicul? **se întreba duduia Constanța**.* SADOVEANU, O. XIV 7.

*Atunci să vă apere de atacuri, **a zîmbit procurorul**.* SADOVEANU, O. XIV 8.

Ordinea predicat — subiect este caracteristică pentru stilul povestirilor:

***Și merg ei** o zi și merg două și merg patruzeci și nouă.* CREANGĂ, P. 199.

§ **974.** În cazul predicatului nominal, verbul copulativ stă, de regulă, înaintea numelui predicativ:

*Hainele lor **sînt murdare**.* ISPIRESCU, L. 40.

*Acolo **am fost mic** și acolo **am devenit mare**.* ARGHEZI, P. T. 145.

*Fratele craiului **se numea Verde-împărat**.* CREANGĂ, P. 183.

Între verbul copulativ și numele predicativ al predicatului nominal pot fi intercalate cuvinte sau propoziții întregi:

*Cerul **era** în fiecare seară **mai sticlos**.* CEZ. PETRESCU, A. N. 273.

*Moara, fabrica, lumina electrică **sînt**, zic eu așa, **copilele lacului**.* SADOVEANU, O. XVII 271.

Cînd accentul cade asupra numelui predicativ acesta se așază înaintea copulei:

***Uitați să fie** mai ales anii de canto.* SADOVEANU, O. XIV 24.

***Frumos e** badea la gură,*
Ca și roua de pe mură. HODOȘ, P. P. 62.

Propozițiile cu această inversiune sînt adesea exclamative.

Numele predicativ exprimat printr-un pronume relativ-interogativ stă totdeauna înaintea verbului copulativ:

*Arată-mi **care este** rochia ta nouă.*

*Spune-mi **ce înseamnă** acest cuvînt.*

O b s e r v a ţ i e. Subiectul şi numele predicativ exprimat printr-un substantiv, adjectiv substantivizat sau pronume în nominativ, un numeral sau un verb la infinitiv pot fi diferenţiate prin topică: subiect e cel plasat înaintea copulei, nume predicativ, cel aşezat după. *Defectul lui este frica* (*defectul* este subiect, *frica*, nume predicativ). Dacă numele predicativ nu este la acelaşi număr cu subiectul, acordul copulei clarifică funcţiunea celor două părţi de propoziţie.

Numele predicativ aşezat în propoziţie înaintea copulei poate fi recunoscut în funcţiunea sa şi deosebit de subiect prin faptul că poartă accentul propoziţiei şi este rostit pe un ton mai ridicat. Astfel, dacă schimbăm ordinea cuvintelor din propoziţia:

Duşmanul neîmblînzit era leahul. SADOVEANU, O. I 9 (în care *duşmanul* este subiect) şi începem cu numele predicativ:

Leahul era duşmanul neîmblînzit,

trebuie să intonăm în mod deosebit cuvîntul *leahul* pentru ca el să nu fie înţeles ca subiect. La fel, propoziţia:

Gheorghiţă e al treilea (în care *Gheorghiţă* e subiect)

devine prin inversiune:

Al treilea e Gheorghiţă, în care *al treilea*, cu funcţiune tot de nume predicativ, are o intonaţie specială.

Verbele de modalitate şi de aspect stau înaintea verbelor care depind de ele:

*Mă **pot aştepta** la orice.* SADOVEANU, O. XIV 8.

„Copiliţă, Liţă, fa,
Mai dat-ai gură cuiva?"
*Ea **prinse a se giura**.* ALECSANDRI, P. P. 313.

O b s e r v a ţ i e. Elementele locuţiunilor verbale au de cele mai multe ori topică fixă. De exemplu: *a-şi bate capul, a bate cîmpii* etc. nu apar decît cu această ordine a părţilor componente. Există însă şi locuţiuni ai căror termeni pot fi inversaţi: *a-şi aduce aminte, a da năvală* etc.

Şi dacă norii deşi se duc
De iese-n luciu luna,
*E ca **aminte să-mi aduc***
De tine-ntotdeauna. EMINESCU, O. I 193.
Peste apă nu sufla,
*Ci la ea **năvală da**.* ALECSANDRI, P. P. 5.

Aceste inversiuni sînt întîlnite mai ales în limba mai veche şi în poezie.

§ 975. Propoziţiile interogative parţiale încep totdeauna cu cuvintele interogative (pronume, adverbe).

***Cine**-mi iese înainte?*
***Cine**-mi luminează pragul?* CERNA, P. 139.
***Cînd** ai pierdut biletul, Zoie?* CARAGIALE, O. VI 88.

În propoziţiile interogative parţiale care încep cu un pronume sau cu un adverb interogativ cu funcţiune de nume predicativ, subiectul este aşezat totdeauna după predicat:

*Cine **eşti domnia-ta?*** SADOVEANU, O. XVIII 63.
*Cum **îs ochii** stăpînului nostru astăzi?* SADOVEANU, O. XVIII 62.

În limba veche şi în cea populară apar forme verbale inversate:

*Mai **auzit-ai** dumneata, cumnată, una ca asta, să fure Ion pupăza...!* CREANGĂ, A. 55.

LOCUL ATRIBUTULUI

ATRIBUTUL ADJECTIVAL

§ **976.** Atributul adjectival exprimat printr-un adjectiv propriu-zis este așezat în mod obișnuit după substantivul determinat:

A aprins focușor ***slăbuț*** *din cîteva vreascuri* ***mărunte*** *și mușchi* ***uscat.*** SADOVEANU, O. XVIII 31.

Și liniile semnului ***astrologic*** *se mișcau cumplit.* EMINESCU, N. 48.
Îi da postav ***albăstrel,***
Ca să se mîndrească-n el. ALECSANDRI, P. P. 176.

Cînd un substantiv este determinat de mai multe atribute adjectivale legate între ele printr-o conjuncție sau juxtapuse, atributele stau de obicei tot după substantiv:

Urît mi-a fost în viața mea omul ***viclean și lingău.*** CREANGĂ, A. 45.
Din valurile vremii, iubita mea, răsai
Cu brațele de marmur, cu părul ***lung, bălai.*** EMINESCU, O. I 213.

Ordinea în care sînt plasate aceste atribute depinde de elementul determinat. Dacă mai multe adjective exprimă diversele însușiri ale obiectului numit prin substantivul determinat, ordinea acestor adjective este indiferentă: *omul* ***lingău și viclean*** comunică aceeași idee cu *omul* ***viclean și lingău; părul bălai, lung*** nu are alt înțeles față de *părul* ***lung, bălai.***

Nu aceeași este situația dacă în șirul de adjective primul determină substantivul, iar cele care urmează determină grupul format de substantiv și adjectivul sau adjectivele precedente. De exemplu, în *artera* ***cerebrală mijlocie stîngă,*** ordinea atributelor nu poate fi modificată, deoarece *cerebrală* determină *artera, mijlocie* determină grupul *artera cerebrală,* iar *stîngă,* îmbinarea *artera cerebrală mijlocie.* La fel în:

Tămîie ***albă pisată.*** GR. S. IV 342.

Atributul adjectival poate să și preceadă substantivul, atunci cînd trebuie pusă în evidență însușirea exprimată de adjectiv și cînd această însușire califică (și nu identifică) substantivul. În acest caz, adjectivul poartă un accent mai intens:

Stelele mari izvorăsc pe ***albastrele*** *lanuri ale cerului.* EMINESCU, N. 50.
Decît în ***frumoasa*** *noapte cînd* ***plăpînda-i lină*** *rază*
A iubitei mele frunte cu ***vii*** *umbre colora,*
O priveliște c-aceea ochii-mi n-au putut se vază. ALEXANDRESCU, O. 74.

Pot fi prepuse și mai multe atribute adjectivale, legate prin conjuncții sau juxtapuse:

Ea cu adevărat... știa a face ***multe și mari*** *minunății.* CREANGĂ, A. 34.
Adînci, spăimîntătoare, haotice *funduri de lume.* BOGZA, C. O. 20.

Schimbarea topicii atributului adjectival este frecventă în construcțiile exclamative, afective prin natura lor:

Tîrzie *treabă, bărbățele, trebuia de la început să faci așa.* ȘEZ. XVIII 46.
Mă! da ***sprinten și sprințăroi*** *copil mai ai!* CREANGĂ, P. 51.

Această modificare se face mult mai rar în construcţiile oarecum fixate prin uz:

De se trag din ***neam mare***
Asta e o-întîmplare. ALEXANDRESCU, O. 209.
E în vorbă cu un băiat de ***familie bună.*** PAS, Z. I 125.
Discuţiile s-au purtat la un ***nivel superior.***

Totuşi, în propoziţii exclamative pot apărea inversiuni:

Din ***mare neam*** *se trage!*
Îţi seamănă ţie, ***ruptă bucăţică!*** CREANGĂ, P. 75 (faţă de formula consacrată *bucăţică ruptă*).

Şi formulele de salut folosite de obicei cu o anumită topică devin mai expresive prin inversiune:

Noapte ***bună!***

dar:

— ***Bună*** *noapte!*
— Mulţămesc d-tale! ANT. LIT. POP. II 247.

Adesea formulele de adresare cu topică inversă (atribut — substantiv), mult folosite, s-au tocit. Din această cauză se revine la topica obişnuită în limba noastră (substantiv — atribut), care de astă dată este mai expresivă. În:

Bucuros, ***dragă*** *cumătră, dar mai bucuros eram cînd m-ai fi chemat la nuntă.* CREANGĂ, P. 31,

atributul este mai şters decît în:

Ce feli, cumătriţă ***dragă?*** CREANGĂ, P. 30.

Atributul adjectival are în unele situaţii topică fixă determinată de anumite fapte de ordin gramatical sau lexical.

Atributul adjectival exprimat printr-un adjectiv precedat de un articol demonstrativ nu poate fi aşezat decît după substantiv:

Baba pune la cale şi pe feciorul ***cel mijlociu.*** CREANGĂ, P. 7.
Sărutu-ţi ochii frumoşi, jupîniţă ... îi răspunde gropniţa ***cea veche.*** SADOVEANU, O. XVIII 111.

De asemenea, atributul adjectival urmat de complemente apare întotdeauna după substantivul determinat:

Soldatul sigur ***de izbîndă*** *va fi victorios* (complement indirect).
Casa se prefăcu într-o peşteră cu păreţii negri ***ca cerneala.*** EMINESCU, N. 56 (circumstanţial de mod).

Cu funcţiune de atribut, adjectivele *asemenea, aşa, atare* sînt prepuse:

Asemenea *oameni dau cifrelor viaţă,*
Prin ei cincinalul e viu! DEŞLIU, M. 72.
Lucru negîndit, dragul tatei, să aud ***aşa*** *vorbe tocmai din gura ta.* CREANGĂ, P. 192.
O ***atare*** *propunere va fi bine primită de părintele său.* PAS. L. I 120.

Înaintea substantivului stă de obicei şi adjectivul *biet*:

Aşa se munci ***biata*** *noră până după miezul nopţei.* CREANGĂ, P. 6.
Aşa a prigonit-o şi pe ***biata*** *maică-ta.* SADOVEANU, O. XVIII 370.

Rar, *biet* în forma articulată apare după substantiv:

Şi mă-sa ***biata!*** *Cum gemea*
Şi blestema şi se izbea. COŞBUC, B. I. 153.

Tot este așezat de obicei înaintea substantivului:

Mîndră, mîndruleana mea,
***Toată** vara mi-ai lucrat*
La o masă de bumbac. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 452.

În unele stiluri ale limbii *tot* apare și în urma substantivului:

*Ca plumbul surd și rece el doarme ziua **toată**.* EMINESCU, O. I 96.

Adjectivul *gata* este totdeauna postpus:

*Haine **gata**.*

Locul atributului adjectival față de substantivul determinat depinde în unele cazuri de sensul adjectivului respectiv. Sînt adjective care își schimbă sensul în funcție de poziția lor față de substantiv. Astfel, adjectivul *sărman* cînd precedă substantivul este sinonim cu „biet":

*Și așa s-a păgubit **sărmana** capră.* CREANGĂ, P. 33,

iar cînd este așezat după substantiv înseamnă „fără avere, sărac":

*Mă vede că-s văduvă **sermană** și c-o casă de copii.* CREANGĂ, P. 28.

Diferit (la plural) are sensul de „mai mulți" cînd e prepus:

*Din **diferite** părți ale mulțimii se porniră glasuri.* REBREANU, R. II 87

și sensul de „neasemănător, altfel", cînd e postpus:

*Acești copii au înfățișări **diferite**.*

În aceeași situație sînt adjective ca: *deosebit, distins, sărac, simplu* etc.

Atributul adjectival de identificare stă în urma substantivului:

*Cîteva sute de metri de tranșee-jucării erau menite să ilustreze principiile **tactice** ale armatei **române** de neînvins.* CAMIL PETRESCU, U. N. 6.

*Principiile generale ale calculului **diferențial**.* CAMIL PETRESCU, U. N. 24.

Unele atribute adjectivale sînt de identificare cînd urmează substantivul și de calificare cînd îl precedă.

În fraza:

*Acolo, zice-se, a doborît Dragoș-vodă vaca **sălbatică**.* SADOVEANU, O. XVIII 28,

atributul *sălbatică* este de identificare pentru că denumește specia din care face parte această vacă. Dacă ordinea ar fi *sălbatica vacă*, atributul ar fi calificativ, pentru că s-ar referi la o însușire a unei vaci oarecare. Uneori, în poezie, este încălcată această regulă prin plasarea atributului cu rol de identificare înaintea substantivului și din această cauză înțelesul suferă:

***Sălbaticele** rațe se abat din zborul lor,*
Bătînd apa-ntunecată de un nour trecător. ALECSANDRI, POEZII 51.

Adjectivele care își schimbă sensul după locul față de substantiv nu pot fi deci așezate în propoziție oricum; ele au o topică fixă dictată de sensul lor lexical.

Locul adjectivului față de substantiv depinde uneori și de un factor fonetic: de succesiunea silabelor accentuate și neaccentuate.

În limba noastră se evită de obicei pronunțarea succesivă a două silabe accentuate. De exemplu, spunem mult mai rar *soldat brav* decît *brav soldat, tremurător glas* și *următor pas* decît *glas tremurător, pas următor* (vezi § 1043).

De asemenea, poate avea importanță și lungimea substantivului și a adjectivului. În general, dacă substantivul e scurt și adjectivul e mult

mai lung decît el, adjectivul se plasează în urma substantivului. Spunem : *un om impresionabil, un chef nemaipomenit, un act interminabil, un pom singuratic* etc. şi nu spunem : *un impresionabil om, un singuratic pom* etc. Cu toate acestea, adjectivul poate fi plasat şi înaintea substantivului dacă este articulat cu articolul hotărît : *nemaipomenitul chef, interminabilul act* etc. sau dacă înaintea adjectivului lung apare şi un adjectiv scurt : *un mic, un imperceptibil semn.*

Postpunerea sau prepunerea adjectivului faţă de substantiv este influenţată într-o oarecare măsură şi de gradul de comparaţie la care se găseşte adjectivul. Adjectivul la comparativ stă mai ales după substantiv : *Se pregătesc ca într-o „şcoală" pentru alte lupte* ***mai mari*** *ce îi aşteaptă.* BĂLCESCU, O. II 12.

Adjectivul la superlativ poate sta atît după, cît şi înaintea substantivului :

Lîngă marea ***cea mai capricioasă,*** *lîngă munţii* ***cei mai variaţi,*** *înconjurată de fluviul* ***cel mai impetuos.*** BOLLIAC, O. 246.

Am cunoscut în înfăţişarea ei ***cea mai cumplită*** *mîhnire a deznădejdii.* SADOVEANU, O. XVII 444.

Colonia romană... ajunse într-o stare ***foarte înfloritoare.*** BĂLCESCU, O. II 11.

Observaţie. Adverbul *mai*, adverbele alăturate *mai puţin* şi locuţiunile adverbiale *la fel, de, tot aşa de, tot atît de* cu care se formează gradul comparativ sînt plasate totdeauna înaintea adjectivului.

De asemenea, stau înaintea adjectivului articolul demonstrativ *cel, cea* şi adverbele *mai, mai puţin* ale superlativului relativ.

Adverbul *foarte*, cu care se construieşte superlativul absolut, stă de obicei înaintea adjectivului :

Erau îmbrăcaţi cu nişte haine scumpe şi ***foarte*** *frumoase.* ISPIRESCU, L. 38.

Tot înaintea adjectivului stau şi adverbele (echivalente cu *foarte*, dar mai expresive decît el) *grozav, nemaipomenit, nespus* etc. (care se leagă de adjectiv prin prepoziţia *de*) :

Aici a căzut odată un bălaur ***grozav*** *de mare.* CREANGĂ, P. 121.

Realitatea grozavă îmi răni sufletul cu vîrful sfîşietor al unor impresiuni ***nespus*** *de dureroase.* DEMETRESCU, O. 100.

Aceste adverbe pot sta însă şi după adjectiv, într-un limbaj mai expresiv :

De asemenea cinste cucul supărat ***foarte***
Se duse mai departe. ALEXANDRESCU, O. 236.

Prea este totdeauna prepus adjectivului :

La aşa tîlcuri înalte...
Omul să deie nu poate decît ***prea*** *slabe cuvinte.* CONACHI, P. 266.

Atributul adjectival stă de obicei în imediata apropiere a determinatului sau este despărţit de acesta printr-un alt atribut.

În limba literaturii beletristice, mai ales la poeţii contemporani, atributul adjectival este despărţit de determinat şi prin alte părţi de propoziţie :

Le-am dat mei pe farfurie,
Ca să nu se risipească

***Hrana**-n viscol, **păsărească**.* ARGHEZI, V. 684.
***Acorduri** răsunau în mine, **grave**,*
Cînd ochii, de pe-aceste vii hrisoave,
Mi-i înturnai spre cel ce mă-nsoțise. BANUȘ, P. 324.

Observație. Din cauza acestei topici, *grave* din ultimul exemplu poate fi înțeles ca element predicativ suplimentar.

Prin acest procedeu se urmărește mărirea expresivității.

§ **977**. Atributul adjectival exprimat printr-un numeral colectiv sau multiplicativ apare atît înaintea, cît și în urma determinatului. Plasarea numeralului pe primul loc este mai frecventă:

*Piaptănă și îmbracă la feli pe **amîndouă** fetele.* CREANGĂ, P. 270.

*Artistul ar zugrăvi... acest **întreit** șir de munți ce se întind în amfiteatru.* NEGRUZZI, S. I 195.

Postpunerea numeralului duce la evidențierea lui:

*Plîngu-mi ochii **amîndoi**.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 113.
*A fost un gemet **întreit***
Din totul inimii pornit. COȘBUC, P. I 287.

Numeralul ordinal cu funcțiune de atribut adjectival de identificare stă după substantiv:

*Vioară **primă**. Secretar **prim**. Număr **prim**.*
*Școlar în clasa **a doua**.*
*Secolul **al nouăsprezecelea**.*

Observație. *Secund* apare totdeauna postpus: *vioară **secundă**, căpitan **secund**.*

Cu rol de atribut calificativ numeralul ordinal stă înaintea substantivului:

*Ipoteștii, cu pădurile dimprejur și oamenii de acolo, au fost **primii** dascăli ai poetului.* BENIUC, P. 17.

*Era gata a o lovi cu **a doua** săgeată.* ISPIRESCU, L. 5.

***A treia** zi către sară pornește și el.* CREANGĂ, P. 198.

Locul obișnuit al numeralului cardinal propriu-zis este înaintea substantivului:

*Mi-am adus aminte că are un băiețaș de vreo **cinci** ani.* CAMIL PETRESCU, U. N. 176.

*Agapie aducea **șase** răzeși, fruntașii celor **două** sate.* SADOVEANU, O. XVIII 216.

Observație. În limbajul comercial numeralul cardinal este așezat și în urma substantivului:

*Pune în căruță, o dată cu părinlele, pîni **douăzeci**... și scrumbii **zece**.* SADOVEANU, O. X 635.

În această situație, numeralul *un, o* are formele *unu, una* (vezi și § 179).

*Cocoși, **unu**.*
*Găini, **una**.*

§ **978**. Topica atributului adjectival exprimat printr-un adjectiv pronominal variază după felul adjectivului. Adjectivele pronominale **ose-**

sive, demonstrative şi de întărire pot sta atît în urma, cît şi înaintea determinatului. Demonstrativele apar mai ales înaintea substantivului; posesivele mai ales după el:

Mircea! îmi răspunde dealul; Mircea! Oltul repetează.
***Acest** sunet, **acest** nume valurile-l priimesc.* ALEXANDRESCU, O. 72.
*Avea **acea** blîndeţă ce se vede învecinicită de penelul lui Rafael.* NEGRUZZI, S. I 37.
*Zilele iernii **aceleia** se scurgeau greu.* MIRONESCU, S. A. 122.

Observaţie. Demonstrativul *acelaşi* precedă totdeauna substantivul: *A adus iarăşi pe străină în odaia lui, tot cu **aceeaşi** rînduială.* CREANGĂ, P. 100.

*Căluţul **meu** nu-i dintre cei voinici şi bine hrăniţi.* SADOVEANU, O. X 23.
*Se mînie foc Scaraoţchi şi se duse să-i caute. Şi-i striga pe supuşii **săi** în tot feliul.* ŞEZ. XVIII 153.

Folosirea adjectivului pronominal posesiv înaintea substantivului e poetică sau livrescă:

*Am coborît cu-**al meu** senin*
Şi m-am născut din ape. EMINESCU, O. I 170.
*În prezent cugetătorul nu-şi opreşte **a sa** minte.* EMINESCU, O. I 133.

Cînd adjectivul pronominal posesiv determină un grup în care nu vrem să introducem alte elemente, de exemplu un titlu, alcătuit din mai multe substantive (şi mai ales cînd al doilea substantiv este un genitiv), prepunerea adjectivului posesiv este obligatorie:

***A sa** Gramatică a limbilor romanice a apărut între 1836 şi 1843.*

Această construcţie fiind pretenţioasă, este bine să o evităm. Mai firească pare prepunerea adjectivului posesiv dacă acesta este precedat de o prepoziţie:

***În a sa** Gramatică a limbilor romanice, Fr. Diez a aplicat metoda comparativă.*

Adjectivul pronominal de întărire folosit pe lîngă un pronume apare de obicei după acesta:

*Ajung pe mine **însumi** a nu mă mai cunoaşte.* EMINESCU, O. I 116.

Cînd stă pe lîngă substantiv, adjectivul de întărire este aşezat atît înaintea, cît şi în urma substantivului:

*Cea dintăi şcolăriţă a fost **însăşi** Smărăndiţa popii.* CREANGĂ, A. 2.
*Smărăndiţa **însăşi** a recunoscut că e vinovată.*

Observaţii. 1. Cînd substantivul determinat este la genitiv-dativ singular, adjectivul posesiv care îl determină nu poate sta decît după el:

*Grămădit într-un colţ al vagonului **său**.* SADOVEANU, O. XIV 11.

2. Cînd substantivul e determinat de două atribute adjectivale aşezate unul lîngă altul, dintre care unul este exprimat printr-un adjectiv propriu-zis şi celălalt printr-un adjectiv pronominal, în imediata apropiere a substantivului, în urma sau înaintea lui, stă de obice adjectivul pronominal:

*Şi cîte şi mai cîte nu cîntă Mihai lăutariul din gură şi din scripca **sa răsunătoare**.* CREANGĂ, A. 118.

*Ochii **aceștia** castanii.* SADOVEANU, O. XIV 10.

*Veverița pusese frîu **neobositei sale** zburdălnicii.* HOGAȘ, DR. I 272.

Este posibilă însă și plasarea atributului adjectival propriu-zis imediat lîngă substantiv (mai ales înaintea substantivului):

***Acești buni** prieteni.*

***Ai mei buni** prieteni.*

Atributul exprimat printr-un adjectiv pronominal interogativ-relativ sau prin cele mai multe adjective nehotărîte nu poate fi așezat decît înaintea determinatului:

*Spune-mi **care** copil te-a bătut.*

*Și **cîtă** liniște se lasă.* ANGHEL, Î. G. 37.

*Își amintea clar **fiecare** mișcare, **fiecare** gest făcut.* BART, E. 206.

*Împărăția ridica **alte** puhoaie de oști.* SADOVEANU, O. XVIII 15.

O b s e r v a ț i e. Adjectivele pronominale nehotărîte *oarecare, cutare* pot sta și după substantiv.

§ **979.** Atributul adjectival exprimat printr-un participiu sau gerunziu stă în mod normal după determinat:

*El era lungit pe o cîmpie **cosită**.* EMINESCU, N. 48.

*Primăvara intră pe fereastra **deschisă**.* CEZ. PETRESCU, A. N. 341.

*Făcliile **murinde** sub pînza ce albează*
Al nopții întuneric ce-ncepe a fugi. BOLLIAC, O. 73.

Atributul adjectival exprimat prin gerunziu acordat poate fi plasat și înaintea substantivului, pentru a fi scos în relief:

*Îmi pare că-i văz încă... c-o **murindă** mînă*
Fierul care le scapă cu furie strîngînd. ALEXANDRESCU, O. 117.

Această folosire este învechită sau poetică.

Atributul exprimat prin participiu poate fi așezat înaintea substantivului numai dacă valoarea adjectivală a participiului este clară:

***Mohorîtă** zi de toamnă.*

Dacă această valoare este mai puțin evidentă, participiul nu poate sta decît după substantiv. Exemplele de mai sus nu pot fi modificate în: ***cosită** cîmpie, **deschisă** fereastră.*

De asemenea, participiul poate sta înaintea determinatului dacă are funcțiune de atribut circumstanțial:

***Deschisă**, fereastra a fost spartă de vînt.*

ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL

ATRIBUTUL GENITIVAL

§ **980.** Locul obișnuit al atributului genitival, ca al oricărui determinant, este după determinatul său:

Tu nici nu știi a ta apropiere
Cum inima-mi de-adînc o liniștește,
*Ca răsărirea **stelei** în tăcere.* EMINESCU, O. I 120.

*Ascultau de departe, din fundul **poienii**, pufniturile **cailor** la pășune.* SADOVEANU, O. XVIII 32.

Sînt copilul ***unui neam*** *sărac,*
Bieți români ce scormonesc pămîntul. BENIUC, V. 10.

Cînd substantivul este determinat de mai multe atribute în genitiv acestea sînt puse toate după substantiv:

Noaptea ***stelelor, a lunei, a oglinzilor*** *de rîu*
Nu-i ca noaptea cea mocnită și pustie din sicriu. EMINESCU, O. I 82.

Schimbarea locului atributului genitival apare în limba populară și în poezie sau în proza poetică:

El răscoală în popoare ***a distrugerii*** *scînteie.* EMINESCU, O. I 51.

Eu aș putea spune cu dreptate că ***a lui Ion-vodă*** *sabie a tăiat mai mulți boieri decît a bătrînului.* SADOVEANU, O. XVII 9.

Dacă substantivul este determinat de un atribut adjectival și de unul genitival, acesta din urmă ocupă locul al doilea, pentru că adjectivul trebuie să stea în imediata apropiere a substantivului pe care-l determină (altfel s-ar crea confuzii, înțelegîndu-se că adjectivul se referă la substantivul în genitiv).

Glasul ***tăios al profesorului*** (și nu *glasul* ***profesorului tăios***.)

Atributul genitival poate preceda atributul adjectival dacă substantivul în genitiv este la alt număr sau de alt gen decît determinatul și astfel este clar la cine se referă adjectivul (și mai ales dacă adjectivul este precedat de articolul *cel*):

Lacul ***codrilor albastru***
Nuferi galbeni îl încarcă. EMINESCU, O. I 74.
Ciorapii ***mamei cei albi.***

ATRIBUTUL PREPOZIȚIONAL

§ **981.** Și atributul prepozițional este așezat de obicei după determinat:

Căci amîndoi vom fi cuminți,
Vom fi voioși și teferi,
Vei pierde dorul ***de părinți***
Și visul ***de luceferi.*** EMINESCU, O. I 176.
Nu sufla adiere ***de vînt.*** SADOVEANU, O. XIII 347.

Dacă un substantiv este determinat de mai multe atribute prepoziționale, înșirarea acestora trebuie făcută în așa fel încît să reiasă clar că toate atributele se referă la acest substantiv. Astfel, în fraza:

Pe lîngă minciuni înțelepte . . . nu uitau să-și împărtășească veștile ***din primăvara aceea despre năcazurile țării,*** *pomenind și patimile din altă vară ale lui Ion-vodă.* SADOVEANU, O. XVIII 8,

ordinea atributelor prepoziționale nu ar putea fi alta *(veștile despre năcazurile țării din primăvara aceea)*, pentru că s-ar înțelege că atributul *din primăvara aceea* determină substantivul *năcazurile* — ceea ce ar duce la denaturarea ideii.

În poezie atributul prepozițional apare uneori înaintea substantivului:

S-adun flori în șezătoare
De painjen *tort să rumpă.* EMINESCU, O. I 72.

Miroase-adormitoare văzduhul îl îngreun'
Căci vîntul adunat-a ***de flori de tei*** *troiene.* EMINESCU, O. I 97.

Nu poate sta decît după substantiv atributul prepozițional care exprimă:

denumirea:

Ziua de miercuri *a fost frumoasă.*

termenul calificat:

Dobîndi un drag ***de copilaș.*** ISPIRESCU, L. 41.

termenul comparat:

Ce prăjină ***de om!***

termenul numărat:

În patruzeci și șase ***de ani,*** *treizeci și trei* ***de bătălii,*** *două fără izbîndă și treizeci și una* ***de biruinți.*** DELAVRANCEA, O. II 14.

Tot după subiect stă și atributul care intră în construcții echivalente cu un superlativ:

Ar voi în a lui brațe să o țină-n veci ***de veci.*** EMINESCU, O. I 162.

La unii poeți, mai ales la cei contemporani, atributul prepozițional este despărțit de determinatul său (ca și atributul adjectival) prin alte părți de propoziție:

Veacuri *dac-au fost,* ***de trîntă,***
N-au trecut zadarnic anii. THEODORESCU, C. 6.

Acest procedeu duce uneori la o greșită înțelegere a textului. În versurile:

Prin tine-și cîntă ***milioane*** *forța*
De oameni *ce ridică-n viață torța*
Dreptății, libertății, vieții pline,
Cum celui ce lucrează se cuvine. BENIUC, în CONTEMPORANUL, 471 (1955), p. 1/1,

se poate înțelege că atributul prepozițional determină substantivul *forța* și nu substantivul *milioane,* cum este în intenția poetului.

Dacă substantivul este determinat de mai multe atribute substantivale, unul prepozițional și altul genitival, atributul prepozițional stă de obicei înaintea celui genitival:

Cînd privesc zilele ***de-aur a scripturelor*** *române,*
Mă cufund ca într-o mare de visări dulci și senine. EMINESCU, O. I 31.

Atributul genitival se pune înaintea atributului prepozițional atunci cînd acesta din urmă determină întregul grup format din substantiv și atributul genitival:

Nimeni dintre ceilalți tovarăși ai lui Potcoavă nu întrebuința doftoria ***lui moș Petrea pentru alinarea năcazului și adormirea gîndului.*** SADOVEANU, O. XVIII 33.

(Dacă în această frază am plasa atributul genitival după cel prepozițional s-ar înțelege că atributul genitival determină ultimul substantiv din componența atributului prepozițional.)

Observaţie. Plasarea atributului prepoziţional după cel genitival poate crea confuzii, dînd impresia că el este un determinant al acestuia din urmă şi nu al substantivului iniţial. Dacă am zice, parafrazînd exemplul din Eminescu:

Cînd privesc zilele scripturilor române de aur,

am modifica sensul frazei, atribuind calitatea „de aur" *scripturilor*, şi nu *zilelor* cum era în formularea autorului.

La fel, în *festivalul tineretului şi studenţilor pentru pace şi prietenie*, se pare că *pentru pace şi prietenie* determină pe *studenţilor*. De aceea este mai clar: *festivalul pentru pace şi prietenie al studenţilor*.

După cum se vede, dacă substantivele sînt de genuri sau numere diferite, folosirea articolului posesiv, variabil după gen şi număr, are avantajul de a marca legătura atributului cu substantivul determinat şi de a înlătura astfel confuzia posibilă.

Cînd substantivul e determinat de un atribut adjectival şi de unul prepoziţional, se pune întîi cel adjectival:

Acel loc era o măgură ***verde cu muchea*** *lată şi rotundă.* Odobescu, s. i 166.

Şi albinele-aduc miere, aduc ***colb mărunt de aur.*** Eminescu, o. i 87.

În felul acesta se evită raportarea adjectivului la cel de-al doilea substantiv sau la grupul substantiv + atribut prepoziţional. *Colb de aur mărunt* ar însemna altceva decît *colb mărunt de aur*. Dacă atributul prepoziţional este exprimat printr-un substantiv de alt gen şi număr decît determinatul, atributul adjectival, acordîndu-se cu acesta, poate fi plasat după cel substantival, fără a se produce confuzii. Este corectă şi clară construcţia:

Te văd ca o umbră ***de-argint strălucită,***
Cu-aripi ridicate la ceruri pornită. Eminescu, o. i 37.

Atributele substantivale şi adjectivale stau deci, de obicei, după substantivul determinat în următoarea ordine: substantiv — atribut adjectival — atribut prepoziţional — atribut genitival:

Puşca ***veche de vînătoare a tatei*** *zace de mult uitată.*

APOZIŢIA

§ 982. Apoziţia stă după elementul determinat:

Titu Herdelea se pomeni într-o bună zi cu preotul ***Belciug*** *din Pripas.* Rebreanu, r. i 282.

Să cultive amiciţia cetăţeanului ***Titircă.*** Caragiale, o. iii 187.

Doctorul, ***un om de spirit,*** *... l-a mîngîiat pe tînăr.* Caragiale, o. i 25.

O afacere bună pentru domnul Dumitriu, ***directorul prefecturii.*** Sadoveanu, o. xiv 12.

Corul — ***adică toţi prietenii vienezi, cu care întreprindea în fiecare zi asaltul plăcerilor tinereţii*** *— a cîntat un „ave, Maria" şi s-a risipit.* Sadoveanu, o. xiv 23.

Dacă schimbăm ordinea termenilor, determinantul devine determinat şi invers. În *Belciug preotul*, apoziţie este *preotul*. Acest fapt reiese

mai clar din exemplul al doilea: *amiciția cetățeanului Titircă* devine prin inversiune *amiciția lui Titircă cetățeanul*, unde, evident, *cetățeanul* este apoziție (în nominativ).

În formule ca: *domnul doctor, cucoana preoteasă, părintele stareț, moș Vlad, nenea Mandache, luna mai* etc. ordinea elementelor nu poate fi modificată.

Există o singură situație în care apoziția poate apărea înaintea determinatului: cînd este exprimată printr-un substantiv nearticulat și are caracter explicativ:

Liră de argint, Sihleanu, — Donici cuib de-nțelepciune. EMINESCU, O. I. 31.

ATRIBUTUL PRONOMINAL

§ 983. Atributul pronominal exprimat printr-un pronume în genitiv stă în mod obișnuit după determinat:

Carul ***dumitale*** *parcă merge singur.* CREANGĂ, P. 40.

Și încîlcit e părul ***lui*** *negru.* EMINESCU, O. I 88.

Uneori, acest atribut apare plasat înaintea substantivului, mai ales cînd substantivul este determinat și de un atribut adjectival prepus:

Lîngă trupul iubitei ***ei*** *surioare.* CONACHI, P. 87.

Viitorul ***d-tale*** *bărbat.* EMINESCU, N. 129.

Binevoitoarea ***dumneavoastră*** *atențiune.* SADOVEANU, O. XIV 9.

Observație. Pronumele *care* în genitiv cu rol de atribut stă în limba contemporană după substantiv numai dacă acesta din urmă este însoțit de o prepoziție (vezi § 771 A a, 1002):

O manta neagră îl acoperea, prin crețîi ***căreia*** *transpăreau delicatele și corectele lui forme.* EMINESCU, N. 77.

Acest atribut apare de obicei înaintea substantivului, fie că substantivul este neînsoțit de prepoziție, fie că este însoțit:

Nu vorbesc... de femei ***a căror*** *experiență este călăuza amorului.* EMINESCU, N. 104

Văzură în urmă-le un luciu întins, limpede, adînc, în ***a cărui*** *oglindă bălaie se scălda în fund luna.* EMINESCU, N. 24.

Atributul pronominal exprimat printr-un pronume în acuzativ cu prepoziție stă numai după determinat:

Avem noi, la Iași, un scriitor ***dintre ai noștri,*** *de locul lui din Ardeal* SADOVEANU, O. XVII 482.

Și cîtu-i satu mereu,
Nu-i bădiță ***ca al meu.*** JARNÍK-BÎRSEANU, D. 29.

Atributul pronominal exprimat prin formele neaccentuate ale pronumelui personal și reflexiv în dativ este așezat după substantivul determinat (făcînd corp comun cu el), înaintea substantivului, făcînd corp comun cu un atribut adjectival care precedă substantivul, sau înaintea verbului (vezi § 146):

*Toate-mi trec prin gîndu-****mi****.* EMINESCU, O. I 9.

*Să simt că de suflarea-****ți*** *suflarea mea se curmă.* EMINESCU, O. I 116.

*Apoi din biata-**mi** piele*
Nici că au ce să mai sugă. EMINESCU, O. I 46.
***Îmi** ridic privirea-n pod.* EMINESCU, O. I 105.
*Ea pasul **şi-l** îndreaptă*
Lîngă fereastră. EMINESCU, O. I 167.

ATRIBUTUL ADVERBIAL

§ **984.** Atributul adverbial se aşază după substantivul determinat:
*Plecarea **înapoi** a fost la opt seara.* CAMIL PETRESCU, U. N. 124.
*După scena **de adineaori**, se simţea mîhnit.* REBREANU, R. I 86.
Foaie verde bob năut,
N-am venit că n-am putut,
Că aseară am fost dus
*La mîndruţa **de din sus**.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 236.

ATRIBUTUL VERBAL

§ **985.** Atributul verbal exprimat printr-un verb la infinitiv este totdeauna plasat după substantivul determinat:
*Poate că meşteşugul **de a scrie** l-am învăţat, în parte, de la ei.* GALACTION, O. I 19.
*Humuleştenii... au fericirea **de a vedea** lume de toată mîna.* CREANGĂ, A. 74.
Tot după substantiv stă în mod obişnuit şi atributul exprimat prin verb la supin sau gerunziu:
Cîntă, mîndră, trăgănat...
*Că-s cu trei cai **de furat**.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 290.
*Colonelul scotoci buzunările tunicei, căutînd briceagul cu mica ghilotina de oţel **pentru tăiat** vîrful ţigării.* CEZ. PETRESCU, Î. I 3.
*Odinioară munţii noştri trebuie să fi răsunat des de un cîntec **vorbind** despre moartea unui păcurar.* Ovid Densusianu, *Viaţa păstorească în poezia noastră populară*, vol. al II-lea (Bucureşti, 1922—1923), p. 39.

LOCUL COMPLEMENTULUI DIRECT

§ **986.** Complementul direct este aşezat de obicei după verb, deoarece arată obiectul asupra căruia trece nemijlocit acţiunea verbului:
*N-aţi văzut **un copilaş** frumuşel, îmbrăcat în uniformă?* CARAGIALE, O. II 4.
*Văzu că nu mai are **de nici unele**.* ISPIRESCU, L. 287.
Nu întotdeauna însă complementul direct stă imediat după verb. El poate fi despărţit de acesta prin alte părţi de propoziţie:
*Avu, o c l i p ă, **curiozitatea** să se ridice.* SADOVEANU, O. XIV 22 (complement circumstanţial de timp).

A împușcat *c u* *r e v o l v e r u l* ***pe baroană.*** SADOVEANU, O. XIV 20 (complement circumstanțial instrumental).

Cînd elementul cel mai important al comunicării este exprimat prin complement, acesta se plasează înaintea verbului:

Trăsura *o lăsasem la mal.* ODOBESCU, S. I 387.

Toate *le aflam de la o damă din societate.* CARAGIALE, O. II 23.

Acest nume, ***puțintel în genul personagiului,*** *domnișoara Constanța îl aflase de puțină vreme.* SADOVEANU, O. XIV 7.

O b s e r v a ț i e. Cînd forma complementului direct este identică cu cea a subiectului, sensul întregii propoziții ajută la recunoașterea funcțiunii celor două părți de propoziție. În propoziții ca:

Omul *vede* ***țărmul*** sau

Lupul *mănîncă* ***oaia***

nu avem nici o îndoială asupra funcțiunii de subiect a cuvintelor *omul* și *lupul* și a celei de complement direct a cuvintelor *țărmul* și *oaia*.

De asemenea, confuzia posibilă dintre complement și subiect este evitată prin reluarea complementului:

Fata ***o*** *vede băiatul.*

Cînd sensul propoziției nu ne poate ajuta și complementul nu este reluat prin pronume construcția rămîne confuză. În exemplul:

O fată *a întîlnit* ***băiatul***

nu putem ști decît din context dacă *o fată* este subiect sau complement direct (așezat înaintea predicatului) și, de asemenea, ce funcțiune îndeplinește în propoziție *băiatul*.

În cîteva situații complementul direct are topică fixă.

Cînd complementul direct este exprimat printr-o formă neaccentuată a pronumelui personal, poziția sa față de verb este următoarea:

La indicativ prezent, imperfect, perfect simplu și mai mult ca perfect, complementul stă totdeauna înaintea verbului:

mă *strigă* ***o*** *strigă*

îl *striga* ***ne*** *strigase*

O b s e r v a ț i e. Între complement și verb nu se pot intercala decît unele adverbe: *cam, mai, prea, și, tot* (vezi și § 989).

La perfectul compus al indicativului și la condițional-optativ, complementul stă înainte, cu excepția pronumelui de persoana a III-a feminin singular, care este postpus verbului:

m*-a strigat* ***v****-ar striga,* ***v****-ar fi strigat*

l*-a strigat* ***le****-ar striga,*

dar:

*a strigat-****o***

*ar striga-****o****, ar fi strigat-****o***

La viitorul indicativului, complementul stă înaintea verbului la toate persoanele cu excepţia persoanei a III-a feminin singular, care poate sta atît înainte, cît şi după verb:

mă va striga
ne va striga
îi va fi strigat,

dar:

o va striga ***o va fi strigat***
va striga-o ***va fi strigat-o***

Cîn formele perfectului compus, ale viitorului indicativului şi ale condiţional-optativului sînt inversate, complementul este plasat între cele două elemente verbale:

strigatu-m-a
striga-ne-va
striga-l-ar

De asemenea, complementul este plasat între conjuncţia *să* sau prepoziţia *a* şi verbul la conjunctiv sau infinitiv:

să mă strige ***a mă striga***
să-l fi strigat ***a-l fi strigat***

La imperativ, complementul stă de obicei după verb, dar şi înaintea lui:

strigă-mă! ***mă strigă!***
strig-o!

La gerunziu, complementul stă după verb:

strigîndu-mă
strigîndu-l **(vezi şi § 144).**

Observaţie. Formele neaccentuate ale pronumelui personal au acelaşi loc faţă de verb şi cînd au funcţiunea de a relua un complement direct:

***Pe băiat îl** strigă.*
***Pe băiat l**-a strigat.*
***Îl** strigă (**l**-a strigat) **pe băiat**.*
***Pe fetiţă** a strigat-**o**.*
*A strigat-**o pe fetiţă**.*
***Pe băiat l**-ar striga.*
Pe fetiţă** ar striga-**o etc.

LOCUL COMPLEMENTULUI INDIRECT

§ **987.** Complementul indirect este aşezat de obicei imediat după verb:

*Comunică **boierului**, la Viena, cît chibzuiesc ei cu înţelepciune.* SADOVEANU, O. XIV 15.

Şi privind păienjenişul din tavan, de pe pilaştri,
*Ascultam pe craiul Ramses şi visam **la ochi** albaştri.* EMINESCU, O. I 140.

Nu-ţi e de vînzare [furca], *şi cît mi-i cere **pe dînsa**?* CREANGĂ, P. 96.

Cînd verbul are atît complement direct, cît și indirect, primul stă de cele mai multe ori alături de verb, fără însă ca aceasta să constituie o regulă generală:

Am venit să mi te-nchini,
Să nu schimb ***a ta coroană într-o ramură*** *de spini.* EMINESCU, O. I 146.

Du-te și adă ***cele de trebuință cinstitului vistiernic.*** SADOVEANU, O. XIII 145.

Complementul indirect exprimat prin substantiv sau pronume în dativ trebuie plasat înaintea complementului direct exprimat printr-un substantiv articulat cu articol hotărît, pentru că, dacă ar fi așezat după acest complement, ar putea fi înțeles ca un atribut genitival (pe lîngă substantivul cu rol de complement). Astfel: *am adus* ***copilului cartea*** sau *am dat* ***acestuia cartea*** (cu complement indirect înaintea celui direct) și nu: *am adus* ***cartea copilului*** sau *am dat* ***cartea acestuia*** (în care complementul indirect ar putea fi confundat cu un atribut).

Între verb și complementul indirect pot apărea și complemente circumstanțiale:

Spune jupînesei Candachia că mă închin c u p l e c ă c i u n e ***la frumusețile și harurile*** *domniei-sale.* SADOVEANU, O. XIII 132 (complement circumstanțial de mod).

Mă gîndesc *î n f i e c a r e s e a r ă* ***la tine*** (complement circumstanțial de timp).

Pentru a fi scos în relief, complementul indirect este plasat înaintea verbului:

Poeziei *nu-i poți hotărî un stil.* BOLLIAC, O. 38.

La atîta rea-credință și tembelism *nu se aștepta.* SADOVEANU, O. XIV 8.

Complementul indirect exprimat printr-o formă neaccentuată a pronumelui personal sau reflexiv are topică fixă. Regulile așezării lui față de verb sînt identice cu cele ale complementului direct exprimat prin același pronume (vezi § 986), cu excepția persoanei a III-a feminin singular care, la complementul indirect, se comportă la fel ca celelalte persoane:

Îmi *alcătuisem un trai cu totul artistic.* ALECSANDRI, O. C. 16.

Căprarul vechi ***îi*** *iese-n prag.* COȘBUC, P. I 100.

La dînsul am să mă duc să-i spun cazul. SADOVEANU, O. XIV 19.

Corul ... s-a risipit în patru puncte cardinale, aruncîndu-i priviri oblice. SADOVEANU, O. XIV 23.

I*-am declarat eu odată* ***lui cuconu Gheorghiță.*** SADOVEANU, O. XIV 19.

LOCUL COMPLEMENTULUI DE AGENT

§ **988.** Complementul de agent stă de obicei după verbul determinat:

Pe vremile acele, mai toate țările erau bîntuite ***de războaie*** *grozave.* CREANGĂ, P. 183.

Povestea Sindipii... scrisă ***de mine****, cuviosul Chesarie.* SADOVEANU, O. XV 344.

Complementul de agent poate apărea şi înaintea verbului, mai ales într-un stil arhaizant sau poetic:

Citeam şi tot îmi puneam mîna cînd pe inimă, cînd pe cuget, chiar şi prin buzunare, întrebîndu-mă nu cumva din ştiinţă sau din neştiinţă, în vis sau ***de diavol*** *ispitit, oi fi comis crimele ce mi se imputa.* GHICA, S. 262.

LOCUL COMPLEMENTELOR CIRCUMSTANŢIALE

§ **939.** Complementele circumstanţiale sînt aşezate de obicei la sfîrşitul propoziţiei, după subiect, predicat, complementul direct şi cel indirect (cu determinantele lor):

Am primit scrisoarea d-voastre ***împreună cu*** *frumoasa* ***poezie*** *ce mi-aţi dedicat.* ALECSANDRI, S. 48 (complement circumstanţial sociativ).

Un piersic sălbatec înveselea priveliştea ***cu crăngile*** *sale de sorcovă roşie.* D. ZAMFIRESCU, R. 82 (complement circumstanţial instrumental).

Cînd într-o propoziţie există mai multe complemente circumstanţiale, ordinea lor depinde de importanţa care se dă uneia sau alteia dintre împrejurările în care are loc acţiunea verbului (locul, modul, scopul etc.). În general, cu cît complementul exprimă o circumstanţă mai importantă, cu atîta el este mai apropiat de verb. În fraza:

Trăgea ***din acea ţigară*** *adînc de două-trei ori şi o arunca.* SADOVEANU, O. XIV 18,

este scos în evidenţă complementul circumstanţial instrumental (faţă de cel modal), iar în:

Era vorba să se ducă ***c-un fecior de bani gata*** *la America.* SADOVEANU, O. XIV 20,

complementul circumstanţial sociativ este pus pe primul plan (faţă de cel local).

Uneori o anumită ordine a complementelor circumstanţiale este obligatorie. În fraza:

Plimbîndu-se ***cu demnitate*** *printre fînaţuri şi lanuri.* SADOVEANU, O. XIV 11,

complementul circumstanţial modal n-ar putea fi aşezat după cel local pentru că ar fi înţeles ca atribut pe lîngă ultimul substantiv al complementului circumstanţial.

Un complement circumstanţial se plasează înaintea complementului direct atunci cînd o împrejurare în care se desfăşoară acţiunea este considerată mai importantă decît obiectul acestei acţiuni:

Dănilă leagă ***strîns c-un ştergari*** *gros de cîlţi o c h i i ş i u r e c h i l e dracului.* CREANGĂ, P. 55.

Trecea ***cu luntrea*** *i a z u l pînă dincolo.* SADOVEANU, O. I 617.

Dacă într-o propoziţie apar mai multe complemente circumstanţiale de acelaşi fel, se pune, de obicei, pe primul loc complementul care exprimă o circumstanţă mai largă, faţă de care celelalte complemente aduc precizări:

Fotografia o ţinea ***în camera lui, pe birou, sub cristal.***

L-am întîlnit ***peste un an, primăvara, într-o duminică.***

Cînd trebuie să se atragă atenţia în mod special asupra complementului circumstanţial, se poate începe propoziţia cu el:

De trup *eşti mărunţel, nu-i vorbă,* ***dar la fire*** *eşti mare.* CREANGĂ, P. 150.

Din neglijenţa sau nepriceperea *lucrătorului se defectase maşina.* ARDELEANU, D. 103.

Deasupra unei încărcături *stătea un copil.* SADOVEANU, O. XIV 23.

În special în descrieri şi naraţiuni se pun la începutul propoziţiei complementele circumstanţiale de loc şi de timp, pentru a situa tabloul sau povestea în spaţiu şi în timp:

Mai aproape de noi *însă, sub forme şi cu culori mai reale, se vedeau pe vîrful Bisocei şi pe al Ulmuşorului mari pietroaie sure şi murgi . . .* ***Apoi, subt aceste muchii, la stînga,*** *pămîntul se lăsa la vale în costişe şi pripoare gradate . . .;* ***tot pe acolo, la locul*** *ce se zice între Rîmnice, se zăreau încă poienile fragede . . .; şi* ***în fund de tot*** *. . . se pierdeau culmile păduroase ale Steşicului.* ODOBESCU, S. III 195.

Odată, la Blagoviştenii, *a făcut ce a făcut şi din toată sărăcia a cumpărat un crap mare.* CARAGIALE, O. I 137.

De asemenea, se pune în evidenţă complementul circumstanţial plasîndu-l între copulă şi numele predicativ:

Satira este ***acum la romani*** *o poemă defăimătoare.* ODOBESCU, S. I 45.

Există şi cîteva situaţii în care topica circumstanţialului este fixă:

Complementele circumstanţiale exprimate printr-un adverb relativ-interogativ stau totdeauna la începutul propoziţiei subordonate pe care o introduc:

Toată nobilimea era la biserică ***cînd*** *am intrat.* NEGRUZZI, S. I 53.

Dă-mă, maică, ***unde*** *trag,*
Să trăiesc traiul cu drag. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 273.

Complementul circumstanţial de mod exprimat prin adverbele *cam, mai, prea, şi, tot* este aşezat totdeauna înaintea determinatului:

Aduse paloşul ***cam*** *pieziş şi-i reteză capul.* ISPIRESCU, L. 27.

Cînd determină un verb la o formă compusă sau la conjunctiv sau un verb reflexiv, adverbele menţionate stau de obicei între auxiliar şi participiu sau infinitiv, între conjuncţia *să* şi verb ori între pronumele reflexiv şi verb:

De aş şti că mă vei ***şi*** *omorî nu pot să tac.* NEGRUZZI, S. I 147.

Mi se pare că ne-am ***prea*** *întins cu vorba.* CREANGĂ, P. 258.

Înapoi nu m-oi ***mai*** *întoarce.* CREANGĂ, P. 192.

De ce să ***mai*** *vie, dacă el n-o iubeşte.* REBREANU, R. I 246.

A început a se ***cam*** *lua şi el pe gînduri de năzdrăvăniile lui.* CREANGĂ, P. 323.

Se ***mai*** *aflase, în sfîrşit, principalul.* SADOVEANU, O. XIV 8.

Aceste adverbe se intercalează şi între complementul direct sau indirect exprimat prin pronume personale neaccentuate şi verb; *îl* ***mai*** *văd, îi* ***mai*** *dau, n-o* ***prea*** *cunosc* etc.

Există însă și situații în care adverbele de acest fel, în special *prea*, au altă topică, stînd înaintea îmbinărilor menționate (nu în cadrul lor) :

El știe bine aceasta, ba încă ***prea*** *o știe.* VLAHUȚĂ, O. A. I 193.

Complementul circumstanțial de relație construit cu locuțiunile prepoziționale *cît despre* sau *cît pentru* apare înaintea verbului :

Cît despre apă bună, *nu vă îngrijiți.* CREANGĂ, P. 204.

Cît pentru mine, *mă cutremur la singură ideea de a iubi.* NEGRUZZI, S. I 45.

Cît pentru cheltuială... *te voi împrumuta eu.* DRĂGHICI, R. 14.

Falsele complemente circumstanțiale de scop, care sînt de fapt construcții coordonate, ocupă totdeauna în frază locul al doilea, după coordonata lor :

A ieșit din cameră, ***pentru a se întoarce peste cîteva clipe.***

Umbra se desprinde încet și se înalță pe o rază de lună ***spre a cădea în pat.*** EMINESCU, N. 64.

LOCUL ELEMENTULUI PREDICATIV SUPLIMENTAR

§ **990.** Elementul predicativ suplimentar stă de obicei după verbul însoțit și după partea de propoziție la care se referă.

Pentru tipul referitor la subiect se preferă topica în care elementul predicativ suplimentar este despărțit de subiect prin verb, evitîndu-se astfel confuzia cu atributul :

subiect — verb — element predicativ suplimentar (topica obișnuită) :

Olga viețuia ***foarte retrasă.*** NEGRUZZI, S. I 44.

element predicativ suplimentar — verb — subiect (topica mai rară) :

Departe-n zare,
Mirat *ca un copil,*
Răsare
Un astru inutil. TOPÎRCEANU, O. I 84.

Elementul predicativ suplimentar poate fi așezat și lîngă numele la care se referă, mai ales înaintea acestuia (în condiții în care nearticularea constituie o marcă deosebitoare față de atribut, vezi § 685) :

Cum o vede, ***fericit,***
Vîntul brațele-și deschide. ALECSANDRI, P. III 365,

dar și după nume :

Vulturul ***uimit*** *ascultă ciocîrlia ciripind.* ALECSANDRI, P. III 49.

În construcții referitoare la complementul direct, elementul predicativ suplimentar stă de cele mai multe ori după verb, atît atunci cînd și complementul direct se găsește după verb (în această situație elementul predicativ suplimentar poate preceda sau urma, în egală măsură, complementul direct), cît și atunci cînd complementul direct stă înaintea verbului :

Declar ***închisă*** *cea de-a 6-a sesiune a Marii Adunări Naționale.* SCÎNTEIA, 3298 (1955), p. 1.

Judecătorul aleargă și, găsind toate formalitățile ***împlinite,*** *dete semnalul.* NEGRUZZI, S. I 40.

Pe boierul nostru cel mare îl vedeam ***mai scăzut*** *și* ***mai tăcut.*** SADOVEANU, O. VIII 486.

Cînd complementul direct la care se referă precedă verbul, elementul predicativ suplimentar poate sta şi el înaintea verbului:

Pe toţi ***sănătoşi*** *i-am găsit.*

Aşezarea elementului predicativ suplimentar referitor la un complement direct înaintea verbului şi a complementului este neobişnuită:

Şi el poate, ***întunecată,*** *avea aceeaşi simţire.* SADOVEANU, O. IV 335.

ORDINEA PĂRŢILOR DE PROPOZIŢIE COORDONATE

PĂRŢILE DE PROPOZIŢIE LEGATE PRIN COORDONARE COPULATIVĂ

§ **991.** Părţile de propoziţie coordonate copulative legate prin *şi, precum şi, nici . . . nici, cu, împreună cu* au topică liberă:

Teasc făcut într-adins pentru a stoarce ***mierea*** *şi* ***ceara.*** I. IONESCU, M. 382.

Dorul meu odihnă n-are,
N i c i ***la umbră,*** *n i c i* ***la soare.*** JARNÍK-BÎRSEANU, D. 381.

Luna *î m p r e u n ă c u* ***stelele*** *se arătaseră pe cer.* ALECSANDRI, O. C. 260.

Aceste părţi sînt aşezate într-o ordine determinată, dacă vorbitorul vrea să marcheze o gradaţie:

Nu asculta n i c i ***pe părinţi,*** *n i c i* ***pe profesori,*** *n i c i* ***pe directorul*** *şcolii.*

Cînd părţile de propoziţie sînt legate prin *nu numai . . . ci (şi), nu numai . . . dar şi, atît . . . cît şi,* locul lor este fix (impus de elementele introductive al căror loc nu poate fi modificat):

În zilele noastre au fost create n u n u m a i ***mijloace*** *de distrugere fără precedent, c i ş i* ***forţele*** *capabile să stăvilească folosirea acestora.* L. C. 1 (1962), p. 34.

Era unul din marii creatori n u n u m a i ***ai ţării*** *noastre, c i* ***ai vremii*** *sale.* CONTEMPORANUL, 806 (1962), p. 1/4.

Cînd ascultăm pe cineva, primim n u n u m a i ***o ştire,*** *d a r ş i* ***cunoaşterea*** *atitudinii vorbitorului faţă de ştirea comunicată.* VIANU, M. 145.

Lele, nu mai suspina . . .
Că-i a t î t a ***vina*** *mea,*
C î t ş i, lele, ***vina*** *ta!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 253.

PĂRŢILE DE PROPOZIŢIE LEGATE PRIN COORDONARE ADVERSATIVĂ

§ **992.** Părţile de propoziţie coordonate legate prin conjuncţiile adversative *ci, dar, însă, iar* au topică fixă.

În următoarele propoziţii:

Nu altmintrelea *erau şoarecii, c i* ***ca urşii*** *de mari.* RETEGANUL, P. V 38.

Au trecut vremile-acelea, vremi ***de fapte strălucite,***
Î n s ă ***triste şi amare.*** ALEXANDRESCU, O. 73

nu putem modifica ordinea părţilor coordonate.

Schimbarea topicii părţilor coordonate adversative duce la alterarea sensului iniţial al propoziţiei; în special se modifică sensul propoziţiei în care există elemente coordonate legate prin *ci*. Deoarece primul termen din cei doi legaţi prin *ci* trebuie să fie neapărat negativ, modificînd topica părţilor coordonate din primul exemplu de mai sus, ajungem la: *nu ca urşii de mari erau şoarecii, ci altmintrelea* (termenul pozitiv a devenit negativ şi invers, ceea ce comunică o idee exact contrară celei iniţiale).

PĂRŢILE DE PROPOZIŢIE LEGATE PRIN COORDONARE DISJUNCTIVĂ

§ **993.** Părţile de propoziţie coordonate legate prin conjuncţiile disjunctive *sau, ori* pot sta una faţă de cealaltă în orice ordine, fără ca sensul propoziţiei să sufere vreo modificare:

Tractatul ce el încheie cu Baiazet, la 1393, asigurează românilor ... dreptul de a face ***război*** *s a u* ***pace.*** BĂLCESCU, O. II 13.

Ion este ***sănătos*** *o r i* ***bolnav?***

(am putea spune cu acelaşi sens *dreptul de a face pace sau război; Ion este bolnav ori sănătos?).*

Topică liberă au şi părţile de propoziţie legate prin *fie... fie, aici ... aici, acum ... acum, ba... ba, cînd... cînd* (la graniţa dintre disjunctive şi copulative):

Hai ... zise Doroftei.... legănînd capul, cam fără voie, a c i ***p-un umăr,*** *a c i* ***pe celalt.*** DELAVRANCEA, S. 237.

Îmi plutea pe dinainte cu al timpului amestic
B a ***un soare,*** *b a* ***un rege,*** *ba* ***alt animal*** *domestic.* EMINESCU, O. I 140.

Prind cocoşii a cînta ...
C î n d ***mai gros,*** *c î n d* ***mai subţire.*** JARNÍK-BÎRSEANU, D. 163.

PĂRŢILE DE PROPOZIŢIE LEGATE PRIN COORDONARE CONCLUSIVĂ

§ **994.** Partea de propoziţie conclusivă, exprimînd concluzia părţii de propoziţie cu care este coordonată, stă totdeauna după aceasta:

Examenul este fixat ***în 15,*** *d e c i* ***săptămîna viitoare.***

LOCUL VOCATIVULUI, AL INTERJECŢIEI ŞI AL CONSTRUCŢIILOR INCIDENTE

§ **995.** Vocativul poate ocupa în propoziţie orice loc:

Domnule dr. Codrescu, *dă-mi voie să te recomand verei mele.* IBRĂILEANU, A. 135.

Cu toate acestea, ***domnule,*** *eu am înţeles că dumneata ştii cine sînt.* SADOVEANU, O. XIV 10.

Mă pot aştepta la orice, ***domnule procuror.*** SADOVEANU, O. XIV 8.

Interjecţiile care au funcţiunea unor părţi de propoziţie (predicat, complement circumstanţial etc.) se comportă din punctul de vedere al topicii ca părţile de propoziţie respective:

Şi cînd răcneşte odată cît ce poate, eu ***zvîrrr!*** *chibriturile din mînă.* CREANGĂ, A. 111 (predicat).

Am aşteptat cît am aşteptat, înghesuit în fund, şi-n sfîrşit am auzit ***A! a!*** *şi bătăi în palme din toate părţile.* CARAGIALE, O. IV 159 (complement direct).

Şi odată pornesc ei, ***teleap, teleap, teleap.*** CREANGĂ, P. 251 (circumstanţial de mod).

Interjecţiile care nu au rolul unei anumite părţi de propoziţie, ca şi cele care au valoarea unei propoziţii întregi, nu au topică fixă, ele pot apărea la începutul, în interiorul sau la sfîrşitul propoziţiei de care se leagă (de cele mai multe ori apar la început):

Ei, *acum te uiţi la cană*
Că s-a spart! Dar dă-o-n foc! COŞBUC, P. I 237.

Of! of! *am rămas iar cu piatra-n casă.* ALECSANDRI, T. 348.

Vai! *ce-ntuneric s-a făcut deodată.* IOSIF, P. 43.

O! *zise ea încet, ca şi cînd s-ar fi temut de aceea ce zicea.* EMINESCU, N. 115.

Are... casă mare, ***o!*** *mult mai mare decît a noastră.* DRĂGHICI, R. 8.

Foaie verde de dudău,
Vino, bade, vino, ***zău!*** JARNÍK-BÎRSEANU, D. 117.

Cuvintele şi construcţiile incidente intercalate sînt plasate în propoziţie, de cele mai multe ori, între subiect şi predicat sau între predicat şi complement; incidentele neintercalate pot sta atît la începutul, cît şi la sfîrşitul propoziţiei:

Cel balaur, ***din păcate,***
Înghiţise giumătate
Trup cu arme ferecate. ALECSANDRI, P. P. 11.

Din păcate, *era şi evlavios moş Nichifor.* CREANGĂ, P. 110.

Pe vremea asta, or fi crezut oamenii, ***fireşte,*** *că n-am fost prost să plec.* CARAGIALE, O. I 144.

ORDINEA PROPOZIŢIILOR ÎN FRAZĂ

OBSERVAŢII GENERALE

§ **996.** Ordinea propoziţiilor coordonate, cu excepţia unor copulative şi a disjunctivelor, este fixă; schimbarea acestei ordini duce de cele mai multe ori la schimbarea funcţiunii gramaticale a propoziţiilor, la transformarea sensului frazei. În schimb, propoziţiile subordonate introduse prin conjuncţii au topică mai liberă. Subordonatele juxtapuse au loc fix în frază, deoarece lipsa conjuncţiilor îngreunează înţelegerea raportului dintre propoziţii.

În general subordonatele ocupă în frază locul pe care îl au în propoziţie părţile corespunzătoare lor.

Cînd într-o frază există atît subordonate circumstanţiale, cît şi necircumstanţiale, circumstanţialele stau la sfîrşit. Această schemă însă este adesea modificată (ca şi în cazul părţilor de propoziţie), de obicei din motive afective. Astfel, este pusă totdeauna pe primul loc propoziţia care exprimă ideea cea mai importantă pentru vorbitor, ideea pe care vorbitorul vrea s-o scoată în evidenţă. În unele situaţii, după cum se va vedea mai departe, sensul frazei este acelaşi indiferent de ordinea în care sînt aşezate propoziţiile.

Sînt şi cazuri în care o anumită ordine a propoziţiilor este obligatorie, determinată de desfăşurarea firească, logică a ideilor sau de diferite construcţii gramaticale.

Comparînd topica părţilor de propoziţie cu cea a propoziţiilor din punctul de vedere al obligaţiei de a respecta anumite reguli fixe, se observă mai multă libertate la părţile de propoziţie.

Această situaţie se explică prin faptul că construirea frazelor este în general mai complicată, cu mai multe şi mai complexe elemente introductive.

ORDINEA PROPOZIŢIILOR COORDONATE

PROPOZIŢIILE COPULATIVE

§ **997.** Propoziţiile copulative care nu exprimă acţiuni succesive au topică liberă în frază. Următoarele propoziţii:

Piţigoiu-ntr-una sare,
Steag pe casă şoimul suie,
Gheunoaia bate cuie
Ca s-anine flori. COŞBUC, P. II 35

pot fi aranjate şi astfel:

Gheunoaia bate cuie
Ca s-anine flori,
Piţigoiu-ntr-una sare,
Steag pe casă şoimul suie;

sau:

Steag pe casă şoimul suie,
Piţigoiu-ntr-una sare,
Gheunoaia bate cuie,

fără ca înţelesul frazei să se modifice.

În aceeaşi situaţie sînt şi propoziţiile din fraza:

Nici nu vede, nici n-aude. TOPÎRCEANU, O. I 78.

În schimb, în frazele:

A deschis, a apucat frîul, a sărit în şa şi în cîteva clipite a fost deasupra priporului. SADOVEANU, O. XVIII 120.

Niţă s-a suit în dormitor, s-a aruncat în pat, a scos din sîn floarea şi biletul ş-a cetit încă o dată. CARAGIALE, O. I 23,

topica propoziţiilor este fixă, deoarece reflectă ordinea succedării acţiunilor. (Nu ar fi posibil: *A citit biletul, l-a scos din sîn* etc.)

Uneori propoziţiile copulative sînt înşirate într-o anumită ordine pentru a marca o gradaţie:

Nu vor grăi cu tine blînd,
Te-or înjura cu toţi pe rînd
Şi te vor bate-odorul meu. COŞBUC, P. I 112.

În următorul exemplu, folosirea propoziţiilor într-o gradaţie descendentă în locul uneia ascendente are efect comic:

E măgar... şi n-are manieră. CARAGIALE, O. I 230.

Copulativele introduse prin locuţiunile conjuncţionale *nu numai... dar şi, nu numai... ci şi* au loc fix în frază:

Erau nu numai tovarăşi de joacă, ci se şi ajutau la lecţii.

PROPOZIŢIILE ADVERSATIVE

§ **998.** Propoziţiile adversative au topică fixă în frază: propoziţia care cuprinde conjuncţia adversativă ocupă totdeauna locul al doilea:

E foarte tînăr, dar e pe cale să devie celebru. CAMIL PETRESCU, T. II 9.

Poate îi era foame, însă trebuia să aştepte pe bădiţa său. SADOVEANU, O. XVIII 195.

Dacă vrem să inversăm propoziţiile trebuie să mutăm conjuncţia în cealaltă propoziţie.

Nefiind posibil:

Dar e pe cale să devie celebru, e foarte tînăr,

trebuie să spunem:

E pe cale să devie celebru, dar e foarte tînăr.

Această frază însă are alt sens decît cea de la care am plecat.

O modificare şi mai însemnată suferă prin schimbarea topicii adversativele legate prin *ci*. După cum se ştie, în limba literară contemporană dintre două adversative legate prin *ci* prima este totdeauna negativă, iar a doua pozitivă.

N-am viclenit asupra tatălui tău, ci totdeauna m-am luptat în luptă dreaptă. EMINESCU, N. 7.

Modificînd ordinea propoziţiilor, pozitiva trebuie să devină negativă şi negativa, pozitivă (locul conjuncţiei fiind fix), ceea ce are ca urmare, evident, comunicarea unei idei total diferite de cea exprimată prin prima frază:

Nu m-am luptat în luptă dreaptă, ci am viclenit asupra tatălui tău.

O b s e r v a ţ i e. Conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale adversative stau la începutul celei de-a doua propoziţii adversative, cu excepţia lui *însă*, care se poate pune şi în mijlocul sau la sfîrşitul ultimei propoziţii.

E sfios ca şi copiii,
***Dar** zîmbirea-i e vicleană,*
***Dară** galeşi îi sînt ochii*
Ca şi ochii de vădană. EMINESCU, O. I 109.

Ea un înger este,
***Însă** aripele-i albe lume-a le vedea nu poate.* EMINESCU, O. I 51.

*De abia înserase, uliţile erau **însă** pustii.* NEGRUZZI, S. I 15.

*De abia înserase, uliţele erau pustii **însă**.*

PROPOZIȚIILE DISJUNCTIVE

§ **999.** Locul unei propoziții disjunctive față de cealaltă (sau de celelalte) este indiferent din punctul de vedere al sensului frazei, dacă ambele propoziții sînt pozitive. Următoarea frază:

Nu știu cum s-a făcut că ori chersinul a crăpat, ori cumătrul a strănutat. CREANGĂ, P. 24

poate fi modificată în:

Nu știu cum s-a făcut că ori cumătrul a strănutat, ori chersinul a crăpat,

fără ca prin aceasta să se modifice și sensul ei.

Dacă dintre cele două propoziții disjunctive, una este pozitivă și una negativă, negativa ocupă de obicei locul al doilea:

Spuie-ți morții din mormînt
De sînt om sau de nu sînt. ALECSANDRI, P. II 25.

Propozițiile legate prin: *aci... aci, ba... ba, cînd... cînd* (la granița dintre disjunctive și copulative) au topică liberă:

Se plîngea mereu ba că e obosită, ba că o doare capul.
Se plîngea mereu ba că o doare capul, ba că e obosită.

PROPOZIȚIA CONCLUSIVĂ

§ **1000.** Coordonata conclusivă stă după propoziția a cărei concluzie firească este:

Este bolnav, ***și deci trebuie*** *să stea în casă.*
Plecăm peste o oră, ***așadar grăbește-te.***

Locul acestei propoziții nu poate fi schimbat, fără a se modifica și sensul frazei.

O b s e r v a ț i e. Conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale conclusive stau la începutul, în interiorul ns la sfîrșitul propoziției:

A plouat ***deci*** *e răcoare.*

Își aduse aminte de vitejiile tatălui său din tinerețe și de calul său. Se duse ***deci*** *în grajd.* ISPIRESCU, L. 15.

Plecăm peste o oră, grăbește-te ***deci.***

ORDINEA PROPOZIȚIILOR SUBORDONATE

PROPOZIȚIILE SUBIECTIVE ȘI PREDICATIVE

§ **1001.** Propozițiile subiective și predicative ocupă, de obicei, în frază locul pe care îl ocupă subiectul și predicatul în propoziție.

Propoziția subiectivă cu rol de subiect al unor verbe personale (introdusă prin pronume) precedă de cele mai multe ori regenta:

Cine împarte *parte-și face.* ZANNE, P. V 332.
Ceea ce auzisem *nu putea să mă lase netulburat.* VLAHUȚĂ, N. 173.

Dar ***cui i-e frică de război***
E liber de-a pleca-napoi,
Iar ***cine-i vînzător vîndut***
Să iasă dintre noi! COŞBUC, P. I 258.

Cînd are rol de subiect al unor verbe şi expresii unipersonale prin formă şi impersonale prin conţinut, al formelor impersonale ale unor verbe personale sau al adverbelor predicative, propoziţia subiectivă este aşezată de obicei după regenta ei:

Trebuie ***să renunţ cu totul la aşa falnice năzuiri.*** ODOBESCU, S. III 13.

Şi-acum ar vrea un neam călău
S-arunce jug în gîtul tău:
E rău destul ***că ne-am născut,***
Mai vrem şi-al doilea rău! COŞBUC, P. I 257.

Ridicînd ochii şi clipind, Vitoriei i se păru ***că brazii sînt mai negri decît de obicei.*** SADOVEANU, O. X 521.

Adevărat ***că hambarul cel nou e mai depărtişor.*** REBREANU, R. I 99.

Uneori, mai ales în operele beletristice, subiectiva apare plasată altfel decît se poate vedea din exemplele de mai sus, şi anume în urma regentei cu un verb personal şi înaintea regentei cu un verb sau cu o expresie impersonală:

Deasupra tuturora se ridică ***cine poate.*** EMINESCU, O. I 133.

Încotro vin Răzoarele... *e fără însemnătate.* GALACTION, O. I 38.

Această inversiune are ca urmare în primul caz scoaterea în evidenţă a regentei, iar în cazul al doilea a propoziţiei subiective.

Propoziţia predicativă este aşezată în mod obişnuit după verbul copulativ pe lîngă care are funcţiune de nume predicativ:

Înălţimea ta eşti
Oricît de slab pofteşti. ALEXANDRESCU, O. 216.

Observaţie. Conjuncţiile care introduc propoziţiile subiective şi predicative stau totdeauna în fruntea acestor propoziţii. O situaţie deosebită prezintă *ca... să*. Cînd predicatul subordonatei este despărţit de predicatul regentei printr-o parte de propoziţie aparţinînd dependentei sau printr-o altă propoziţie, *ca* se aşază imediat după regentă, iar partea de propoziţie sau propoziţia în discuţie se intercalează între *ca* şi *să*, arătîndu-se astfel că ţin de dependentă şi nu de regentă (vezi § 761).

Nu e destul ***ca*** *o naţie* ***să****-şi aibă un loc pe harta lumii.* BĂLCESCU, O. II 11.

Trebuie ***ca*** *pînă nu vin ei* ***să*** *plecăm de aici.*

PROPOZIŢIA ATRIBUTIVĂ

§ **1002.** Propoziţia atributivă stă de obicei imediat după substantivul determinat:

Conu Tudorache e un om ***care ştie să trăiască.*** SADOVEANU, O. IV 26.

Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă,
Prin care trece albă regina nopţii moartă. EMINESCU, O. I 69.

Acum e timpul ***cînd se dă de mîncare.*** ISPIRESCU, L. 7.

Propoziţia atributivă stă uneori după unul sau mai multe atribute plasate imediat după determinat:

Vedeam pe fereastră ***curtea*** *largă* ***în care se încrucişau servitorii, bărbaţi şi femei.*** SADOVEANU, O. IV 22.

Nu ştiu ce vei mai fi cugetînd de această ***manie a mea, care se pare că nu mai are sfîrşit.*** SADOVEANU, O. IV 7.

Şi-acel ***rege-al*** *poeziei, vecinic tînăr şi ferice,*
Ce din frunze îţi doineşte, ce cu fluierul îţi zice. EMINESCU, O. I 32.

Foarte rar, în poezie, între substantiv şi propoziţia atributivă care îl determină apare altă parte de propoziţie decît un atribut:

Nu voi ***părul*** *să mi-l taie*
Ce-mi ajunge la călcîie. EMINESCU, O. I 65.

Observaţie. Elementul introductiv al propoziţiei atributive stă la începutul propoziţiei (vezi toate exemplele de mai sus). Se constată însă două excepţii de la această regulă. Cînd propoziţia atributivă este introdusă prin pronumele relativ *care* la genitiv, acest pronume poate sta: a. în fruntea atributivei, dar şi b. după un substantiv cu prepoziţie (care determină un alt substantiv din regentă) sau c. numai după prepoziţia cu care se construieşte acel substantiv (vezi şi § 771, 983).

Pe lîngă fraze ca:

Unul... c-o ţigară lungă în gură, ***a cărei independenţă era mărginită numai de buzele individului.*** EMINESCU, N. 37.

El şedea în casa preotului bătrîn ***a cărui fiică era Maria.*** EMINESCU, N. 39,

există şi:

Acea fereastră dedea într-o chilie, pe pereţii ***căreia*** *erau aruncate... schiţe ciudate.* EMINESCU, N. 96

sau

O chilie, pe ***ai cărei*** *pereţi erau schiţe.*

Dintre aceste construcţii cea mai obişnuită este a doua: pronumele aşezat după un substantiv cu prepoziţie. Dar cînd substantivul din regentă are în atributivă două determinante substantivale cu prepoziţie şi mai ales cînd prepoziţiile sînt diferite, este preferabil ca pronumele *care* să fie plasat după aceste substantive:

Te găseşti înlăuntrul unei bolţi uriaşe ***din tavanul şi de pe pereţii căreia*** *atîrnă mii de stalactite.* VLAHUŢĂ, O. A. II 137.

Dacă s-ar fi pus pronumele înainte, el ar fi trebuit repetat, ceea ce ar fi avut ca urmare o frază greoaie sau cu dificultăţi de acord, ca în următorul exemplu:

Începu să privească... acel model frumos, din ***ai cărui muşchi şi forme*** *respira mîndria şi nobleţa.* EMINESCU, N. 110.

Pentru folosirea conjuncţiei *ca... să*, vezi mai sus, § 1001.

§ **1003.** Propoziţia apozitivă stă după regenta ei (ca şi apoziţia care apare după determinat):

Nu tîrziu după aceasta, mitropolitul face pe părintele Duhu arhimandrit cu mitră, ***adică îi dă voie*** *să poarte straie de mii de lei.* CREANGĂ, A. 138.

Mi-a venit o idee: ***plec imediat la Iaşi.***

Apozitiva introdusă prin *ceea ce* poate fi aşezată şi înaintea termenului determinat:

M-a insultat şi, ***ceea ce mă supără mai mult,*** *nici măcar nu-şi dă seama de acest lucru.*

PROPOZIŢIILE COMPLETIVE DIRECTE, INDIRECTE ŞI DE AGENT

§ **1004.** Propoziţiile completive directe, indirecte şi de agent apar de cele mai multe ori după verbul de care depind:

Zece soli ai răzbunării cutezaseră ***să intre în ţară şi să înfrunte pe Petru-vodă, păpuşa Stambulului, în însuşi scaunul domniei lui, străjuit de ieniceri.*** SADOVEANU, O. I 181.

Spuindu-i ***că doream să vorbesc cu stăpînul acelui cuprins,*** *ne-a introdus graţios într-o cameră din stînga tindei.* GHICA, S. 416.

Doamne, nu ştiu ***dacă ai la ştiinţă*** *ori ba, dar eu slujesc la poarta raiului de multă vreme.* CREANGĂ, P. 313.

Eşti designat ***să faci ziarului nostru un important serviciu.*** CARAGIALE, O. II 166.

Vă miraţi ***cum de minciuna astăzi nu vi se mai trece?*** EMINESCU, O. I 151.

Vom analiza măsurile ce trebuie luate ***de oricine lucrează în acest laborator.***

Observaţie. Între verbul regent şi propoziţia completivă apar adesea diverse părţi de propoziţie:

Zică *cine ce va vrea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 359 (subiect).

Temîndu-se *împăratul* ***să nu i se întîmple ceva de rău,*** *a făcut sfat.* CREANGĂ, P. 85 (subiect).

Fostul vizir ***rugase*** *pe Ahmed Weffyk, fostul comisar în Principate, la 1849 şi 1850,* ***ca împreună cu Alleon şi cu mine să-i facem un bilanţ de starea sa financiară.*** GHICA, S. 280 (complement direct şi apoziţie).

Domnul ***a dat poruncă*** *buciumaşilor* ***să sune pe cei risipiţi.*** SADOVEANU, O. I 183 (complement indirect).

Privind *în urma lor*
Cum se duceau...
Rămase gînditor. COŞBUC, P. I 231 (complement circumstanţial).

Rareori, în vorbirea afectivă, propoziţiile completive, directe, indirecte şi de agent sînt plasate înaintea verbului de care depind:

Că te-ai supărat, *am înţeles abia acum.*

De ce ţi-e frică, *nu scapi.*

Prin această inversiune completiva este scoasă în evidenţă.

Propoziţiile completive directe şi indirecte introduse prin conjuncţia *de* nu pot sta decît după regentă:

Eu pe-un fir de romăniţă
Voi cerca ***de mă iubeşti.*** EMINESCU, O. I 55.

Ne pune dracul ***de urnim o stîncă din locul ei.*** CREANGĂ, A. 28.

Observaţie. Elementele cu care se construiesc completivele directe şi indirecte sînt aşezate totdeauna la începutul propoziţiei, cu excepţia lui *ca... să*, care se comportă şi aici ca şi în cazul celorlalte propoziţii pe care le introduce (vezi § 1001).

PROPOZIŢIILE CIRCUMSTANŢIALE

§ **1005.** Propoziţiile circumstanţiale ocupă în frază de obicei locul pe care-l ocupă în propoziţie complementele circumstanţiale corespunzătoare lor.

Cînd mai multe propoziţii circumstanţiale sînt subordonate aceleiaşi regente, ordinea lor în frază depinde de obicei de importanţa care se dă fiecărei propoziţii. Cu cît ideea exprimată de o circumstanţială este socotită mai importantă şi trebuie evidenţiată, cu atît propoziţia este plasată mai în apropierea regentei. În frazele care urmează, ocupă primul loc după regentă circumstanţiala locală (în prima frază) sau concesivă (în fraza a doua), deoarece se pune accentul întîi pe ideea de loc, apoi pe cea de concesie:

Am plecat unde m-ai trimis, deşi afară era vînt şi frig.

Am plecat, deşi afară era vînt şi frig, unde m-ai trimis.

De fiecare dată, reliefarea propoziţiei se face cu ajutorul accentului propoziţiei.

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ DE LOC

§ **1006.** Ca majoritatea propoziţiilor circumstanţiale, propoziţia circumstanţială de loc stă de cele mai multe ori după regentă:

Au început... a-i zice cu asprime, să se ducă ***unde ştie,*** *că ei n-au cu ce s-o ţie.* CREANGĂ, P. 89.

Am rătăcit şi urme nu-s,
Oriîncotro m-aş duce! IOSIF, PATR. 16.

Nu-i mai întîlnea ***oriunde i-ar fi căutat.*** CARAGIALE, O. II 254.

Circumstanţiala de loc este plasată înaintea regentei cînd vorbitorul insistă asupra ei. În special în naraţiuni şi în descrieri, propoziţia circumstanţială de loc, ca şi circumstanţialul corespunzător, se pune la începutul frazei, pentru a situa povestirea sau tabloul în spaţiu:

Oriunde mergea, *avea obicei să-şi lege vaca dinapoia căruţei.* CREANGĂ, P. 115.

Orişiunde s-arăta,
Vorbe dulci întîmpina. ALECSANDRI, P. I 95.

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ DE TIMP

§ **1007.** Propoziţia circumstanţială de timp apare atît înaintea, cît şi în urma regentei. Cînd acţiunea din regentă este anterioară celei din subordonată, temporala stă mai adesea după regentă, iar cînd acţiunea

din regentă este posterioară celei din subordonată, temporala este aşezată mai frecvent înaintea regentei.

Anterioritate :

Am plecat ***înainte să se lumineze de ziuă.***

Mai şede moş Nichifor aşa pe gînduri, ***pînă-şi găteşte de băut luleaua.*** CREANGĂ, P. 132.

Stăi un minut ***pînă să-mi schimb haina;*** *ieşim împreună.* CARAGIALE, O. VI 82.

Posterioritate :

După ce s-a sfîrşit nunta, *feciorii s-au dus în treaba lor.* CREANGĂ, P. 5.

Îndată ce sosise, *Lăpuşneanul porunci.* NEGRUZZI, S. I 142.

Cum ajunserăm în odaie, *Grigoriţă iute se dezbrăcă.* HOGAŞ, DR. II 13.

Se întîlnesc însă şi fraze în care locul temporalei faţă de regentă este altul decît cel ilustrat prin exemplele de mai sus. Se poate spune că, în general, prima propoziţie din frază este cea care trebuie să atragă în primul rînd atenţia :

Anterioritate :

Şi ***pînă să băgăm de seamă,***
Vîntoasele-şi făcură rost. COŞBUC, P. I 241.

Pînă cînd nu te ştiam
Unde mă culcam, dormeam. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 88.

Posterioritate :

Adormi, ***cum puse capul jos.*** ISPIRESCU, L. 212.

Urmărea, însufleţită de speranţă, mersul fiecărui vapor, ***de cum apărea la orizont.*** BART, E. 385.

Cînd raportul temporal dintre regentă şi subordonată este de simultaneitate, locul circumstanţialei este variabil :

Tu dormi, ***în vreme cînd toţi... varsă sudori de moarte muncind.*** DRĂGHICI, R. 10.

Cînd trec, *Lina s-ascunde.* COŞBUC, P. I 49.

Luceai atît de vie
Pe cînd eram în lume tu singură şi eu. ALECSANDRI, P. I 119.

Temporala introdusă prin *cum* nu poate sta decît înaintea regentei, dacă acţiunea ei este simultană cu cea din regentă :

Şi cum privesc ei amîndoi,
Înduioşaţi, nevoie mare,
I-apucă dorul de părinţi,
Oftînd, se strîng la braţ mai tare. IOSIF, V. 31.

De asemenea, propoziţiile temporale de posterioritate introduse prin adverbul *cum* se pun întotdeauna înaintea regentei dacă aceasta începe cu corelativul *cum:*

Cum se făcea ziuă, *cum eram pe cal.* SADOVEANU, O. III 524.

Cum aduci ceva mii, *cum te urc la proţent.* CAMILAR, N. II 129

În ultimele două fraze schimbarea ordinii propoziţiilor ar duce la schimbarea sensului lor, deoarece regenta ar deveni temporală şi temporala regentă.

Temporala introdusă prin *că* invers stă totdeauna în urma regentei : *N-apucase să mănînce*, ***că a şi sunat telefonul.***

PROPOZIŢIILE CIRCUMSTANŢIALE DE CAUZĂ ŞI DE SCOP

§ **1008.** Propoziţiile circumstanţiale cauzale (propriu-zise şi condiţionale) şi finale stau în mod obişnuit după regentele lor :

Îmi opresc trei lei, ***fiindc-am avut trei pîni.*** CREANGĂ, A. 145.

Nu te iert de loc, ***pentru că d-ta nu-nţelegi, n-ai idee de ce vorbeşti.*** CARAGIALE, O. II 60.

Cum ai să răspunzi la seminar ***dacă n-ai citit bibliografia?***

Apoi, se zice că i-ar fi dat pe sama unuia dintre boieri, să li ţie cuvînt, ***ca să-i facă a înţelege scopul chemărei lor la Iaşi.*** CREANGĂ, A. 161.

Cauzalele şi finalele se aşază înaintea regentelor lor pentru a se accentua ideea exprimată de ele :

Fiindcă tot am venit*, să vedem cuibul poetului.* REBREANU, R. I 184.

Pentru că nici el nu făcuse cunoştinţă cu Iuga*, dădu indiferent din cap.* REBREANU, R. I 15.

Mai e mult! Şi ***ca să-i fie***
Scurtă vremea *pînă pleacă,*
El se uită pe cîmpie,
Fluieră şi nu mai ştie
Ce să facă. COŞBUC, P. I 223.

Pentru ca să nu-l pătrundă arşiţa soarelui*... ş-au făcut o umbreală.* DRĂGHICI, R. 57.

Nu toate propoziţiile cauzale şi finale pot apărea atît înaintea, cît şi în urma regentei. Cauzalele propriu-zise introduse prin *cum* se pun numai înaintea regentei :

Cum eram un derbedeu fără păreche*, nu mai dădeam pe acasă, în tîrg.* SADOVEANU, O. I 572.

O b s e r v a ţ i e. Fraza care conţine o cauzală introdusă prin *cum* plasată greşit în urma regentei este confuză, după cum se vede din exemplul de mai jos :

Sînt cam obosit, ***cum n-am dormit toată noaptea.*** RETEGANUL, P. II 72.

Cauzalele introduse prin *că* şi *căci* stau numai după regentă :

Cînd l-aude numai dînsul îşi ştia inima lui,
Căci copilul cu bobocii era chiar copilul lui. EMINESCU, O. I 84.

Marcu bea şi nu prea bea,
Căci amar grija-l rodea. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 489.

Nu ştiu ţese, nu ştiu coasă,
Da nu-mi pasă, ***că-s frumoasă.*** ŞEZ. I 166.

Cauzalele juxtapuse stau şi ele tot numai după regentă :

Fugi dragă, din fereşti,

Nu stă o fată mare în ochii bărbăteşti. Vasile Alecsandri, *Teatru*, vol. al II-lea (Bucureşti, 1953), p. 102.

Dacă inversăm locul acestor propoziţii, se schimbă şi raportul dintre ele : cauzala devine principală, iar cealaltă, coordonată conclusivă :

Nu stă o fată mare în ochii bărbăteşti, (aşadar sau *prin urmare) fugi, dragă, din fereşti.*

De asemenea, propoziţiile finale construite cu conjuncţiile *să* sau *de* stau totdeauna în urma regentei :

*Eu nu am venit **să te întreb asta.*** ISPIRESCU, L. 1.

*M-aduseră la spitalul din Craiova în casele lui Priscoveanu, **de mi-a scos plumbul de sub coastă.*** GHICA, S. 46.

*Zburător cu negre plete, vin la noapte **de mă fură.*** EMINESCU, O. I 79.

PROPOZIŢIILE CIRCUMSTANŢIALE DE MOD, INSTRUMENTALĂ, SOCIATIVĂ, DE RELAŢIE

§ **1009.** Propoziţiile circumstanţiale de mod propriu-zise, comparative, comparative condiţionale, propoziţia instrumentală şi cea sociativă stau de regulă după regentă :

*De-ar fi-n a mea putinţă să fac **precum doresc,***

Aş pune pe-a ta frunte un diadem de stele. ALECSANDRI, P. I 165.

*Rău îmi pare, **cum îţi pare şi ţie şi cum trebuie** să le fi părînd tuturor.* NEGRUZZI, S. I 30.

*Ah! E-atît de albă noaptea, **parc-ar fi căzut zăpadă.*** EMINESCU, O. I 154.

*Trăia bine **din ce cîştiga.***

*Îndură-te, înălţate părinte Veniamine, şi vină în sprijinul meu, ajutîndu-mă **cu ce te-a lăsa inima.*** SADOVEANU, O. VII 352.

*Pleacă în excursie **cu cine este antrenat.***

Spre a insista asupra lor, propoziţiile circumstanţiale menţionate pot fi aşezate înaintea regentei :

***După cît am înţeles** din ce mi-a mărturisit şi diacul, nu se putea face altfel.* SADOVEANU, O. XVIII 126.

***Din ce cîştiga** trăia bine.*

Comparativele introduse prin *de cum* apar numai după regentă :

*În acea zi se vor auzi mai multe vaiete **de cum s-au auzit de cînd lumea.*** RUSSO, S. 131.

Circumstanţiala de mod de măsură progresivă introdusă prin locuţiunile conjuncţionale *cu cît, pe cît, de ce*, avînd în regentă corelativele *cu atît(a), pe atît(a), de ce* sau *de aceea*, stă totdeauna înaintea regentei :

*Şi **cu cît lumina-i dulce tot mai mult se lămureşte,***

Cu-atît valurile apei, cu-atît ţărmul parcă creşte. EMINESCU, O. I 154.

Mai rar, cînd în regentă nu apar locuţiunile corelative, circumstanţiala poate apărea şi după regentă :

Era din ce în ce mai cald, ***cu cît se apropia vara.***

Propoziţia circumstanţială de relaţie este plasată mai adesea înaintea regentei :

În ce priveşte calitatea mărfii *să n-ai nici o grijă.*

Ea poate apărea însă şi după regentă :

La hotarul secolului nostru au fost făcute în fizică descoperiri fără precedent ***în ceea ce priveşte numărul şi importanţa lor.*** CERC. FIL. 1 (1962), p. 45.

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ CONSECUTIVĂ

§ **1010.** Propoziţia consecutivă se pune numai după regenta ei, ceea ce e firesc, deoarece ea exprimă consecinţa unui fapt din regentă :

Ea se simţea aşa de proastă în faţa unui om atît de învăţat, ***încît se temea*** *să-i vorbească.* VLAHUŢĂ, N. 12.

Mircea izbucneşte în plîns, ***de i se scutură ghiozdanul în spate.*** SAHIA, N. 52.

PROPOZIŢIILE CIRCUMSTANŢIALE CONCESIVE ŞI CONDIŢIONALE

§ **1011.** Propoziţiile concesive şi cele condiţionale stau în mod obişnuit înaintea regentei :

Deşi vorbeşti pe înţeles,
Eu nu te pot pricepe. EMINESCU, O. I 173.

Cît era de pusnic Dănilă, *tot mai mult se bizuia în drughineaţă decît în sfînta cruce.* CREANGĂ, P. 55.

Dacă mărturiseşti, *scapi cu mai puţină pedeapsă.* SADOVEANU, O. XVII 203.

De treci codrii de aramă, *de departe vezi albind*
Ş-auzi mîndra glăsuire a pădurii de argint. EMINESCU, O. I 85.

Cînd m-aş potrivi eu babei la toate cele, *apoi aş lua cîmpii.* CREANGĂ, P. 77.

Pentru a se scoate în evidenţă regenta, se plasează concesivele şi condiţionalele după ea :

Se vede că balul s-o şi început, ***deşi n-o sosit încă nici un musafir.*** ALECSANDRI, T. 450.

Nu-şi astîmpăra gura cătră mai marii săi, ***măcar să-l fi picat cu luminarea.*** CREANGĂ, A. 134.

Lucrurile se fac numai ***dacă le ştim face.*** SLAVICI, O. I 54.

Propoziţiile condiţionale juxtapuse nu pot fi aşezate decît înaintea regentei (după regentă, ele au totdeauna conjuncţie) :

Primeşti ordin, *te duci.* CAMILAR, N. I 12 (cf. *Te duci,* ***dacă primeşti ordin***).

Loc fix în frază au și concesivele propriu-zise introduse prin conjuncțiile *că* și *de*. Acestea sînt intercalate în regentă:

Cum naiba dor să nu-mi fie?
Cînd și muntele, ***că-i munte,***
Și-ncă are doruri multe. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 144.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ OPOZIȚIONALĂ

§ **1012.** Propoziția circumstanțială opozițională introdusă prin locuțiunile *pe cînd, în vreme ce, în timp ce, cîtă vreme, pe cîtă vreme* și *în loc să* poate fi așezată fie înaintea, fie în urma regentei:

Veștile neașteptate ne emoționează, ***pe cînd cele*** *pe care le bănuim* ***ne lasă indiferenți.***
În loc să-i explice cu răbdare, *a țipat la el.*

Circumstanțiala opozițională introdusă prin *dacă, unde, de unde* apare înaintea regentei:

Dacă vîntul e neplăcut, *apoi gerul e o nenorocire.*
De unde ceilalți au plecat, *el a stat pînă la sfîrșit,*

iar cea introdusă prin *ca să, pentru ca să, fără (ca) să*, după regentă:

A rîs ***pentru ca peste cîteva minute să plîngă.***
Am plecat ***fără să știm*** *unde o să ajungem.*

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ CUMULATIVĂ

§ **1013.** Propoziția circumstanțială cumulativă introdusă prin locuțiunile conjuncționale *după ce (că), pe lîngă că, în afară că, las(ă) că* apare atît înaintea, cît și în urma regentei:

După ce că a venit tîrziu, *a plecat și devreme.*
E și bolnavă, ***pe lîngă că e bătrînă.***

Circumstanțiala cumulativă introdusă prin locuțiunea *plus că* stă totdeauna după regentă:

E obosit, ***plus că îl doare și capul.***

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ DE EXCEPȚIE

§ **1014.** Propoziția circumstanțială de excepție introdusă prin locuțiunea conjuncțională *în afară că* poate sta atît înaintea, cît și în urma regentei:

În afară că am terminat lucrarea *n-am mai făcut nimic astăzi.*
N-am mai făcut nimic astăzi ***în afară că am terminat lucrarea.***

Circumstanțiala de excepție introdusă prin pronume, adverbe sau conjuncții precedate de adverbul *decît* este plasată totdeauna în urma regentei:

Altă soluție nu este ***decît să pleci imediat.***

PROPOZIŢIA PREDICATIVĂ SUPLIMENTARĂ

§ **1015.** Propoziţiile predicative suplimentare stau de obicei după regentă:

Numai pe Dunăre pămîntul mai poate fi văzut ***cum se desparte de ape.*** G. Bogza, *Scrieri în proză*, vol. al II-lea (1957), p. 20.

Mă întorc şi las lucrurile ***cum au fost.*** CAMIL PETRESCU, U. N. 304.

E posibilă totuşi şi aşezarea lor înaintea regentei:

Ş-aşa cum se afla, *cu seleaful stăpînirii pe el şi cu strai înflorit, a prins a lovi curţi boiereşti şi sate ş-a lua mare dobîndă.* SADOVEANU, O. VIII 476.

PROPOZIŢII INTERCALATE

§ **1016.** În unele cazuri, unitatea unei propoziţii sau a unei fraze este sfărîmată prin introducerea în interiorul ei a unui cuvînt, a mai multor cuvinte sau a unei alte propoziţii. Propoziţiile intercalate pot fi grupate în două categorii: propoziţii incidente şi propoziţii subordonate.

1. Propoziţiile incidente intercalate sînt plasate de cele mai multe ori între predicatul şi complementul propoziţiei în interiorul căreia apar:

Aci vrînd nevrînd trebuie să mă urmezi — ***şi aceasta îţi va fi pedeapsa*** *— într-o lungă controversă.* ODOBESCU, S. III 24.

Observaţie. Propoziţiile incidente neintercalate pot sta atît la începutul, cît şi la sfîrşitul altei propoziţii (vezi § 965).

2. În general, orice fel de propoziţie subordonată poate fi intercalată. Iată cîteva exemple:

Completivă directă:

Am transmis ***ce m-ai rugat*** *colegului tău.*

Circumstanţială de loc:

Pe aci e numai şes şi iar şes, ***cît vezi cu ochii,*** *neted ca-n palmă, cu lanuri nesfîrşite de grîu.* REBREANU, I. II 59.

Circumstanţială de timp:

Băiatul, ***de cînd plecase de acasă,*** *n-o mai văzuse pe sora sa.*

Circumstanţială de cauză:

Tu, bădiţ-aşa-ai gîndit,
Că eu, ***pentru că-s negruţă,***
Mă bucur să-ţi fiu drăguţă. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 234.

El, ***dacă s-a văzut strîmtorat,*** *s-a înhăitat cu vreo cîţiva flăcăi cu care copilărise.* GHICA, S. 242.

Circumstanţială de scop:

Jupînul, ***ca să-l îmbărbăteze,*** *i-a dat un pumn în ceafă.* CARAGIALE, O. I 132.

Circumstanţială de mod:

Omul, cu cît oftează,
Cu atît se uşurează. TEODORESCU, P. P. 276.

Circumstanţială concesivă :

Finul Iorgu a sărutat mîna întinsă, albă şi subţire. Diacul, ***deşi nu-i era fin,*** *a făcut la fel.* SADOVEANU, O. XVIII 52.

Circumstanţială condiţională (+ subiectiva ei) :

Iar Linii, ***de s-ar întîmpla***
Să vă-ntîlniţi vrodată,
Să-i spui că-s sănătos şi-aş vrea
S-o aflu măritată. COŞBUC, B. I. 55.

Circumstanţială de relaţie :

Anton Bacalbaşa — ***în ce avea el mai închegat şi mai luminos în sufletu-i*** *— era copilul şi elevul lui Dobrogeanu-Gherea.* GALACTION, O. G. 191.

Propoziţia atributivă, stînd în mod normal imediat după cuvîntul determinat, apare adesea intercalată în regentă :

Ochii ***care nu se văd*** *se uită.*

În minuta ***cînd voiam a mă duce,*** *puterile m-au lăsat.* NEGRUZZI, S. I 52.

Propoziţiile intercalate subordonate sînt aşezate de cele mai multe ori înaintea predicatului regentei, adesea între subiect şi predicat (vezi exemplele de mai sus). Cînd regenta este secundară, intercalata poate sta între conjuncţie, pronume relativ sau locuţiune conjuncţională şi restul propoziţiei regente sau între elementele unei conjuncţii compuse sau ale unei locuţiuni conjuncţionale în componenţa căreia intră *ca ... să* :

Ştia că, ***dacă nu va munci,*** *nu va reuşi la concurs.*

N-aveam treabă multă cu fetiţa lor, o copilă ***slabă şi neagră,*** *pe care o pedepseam des, şi care, totdeauna* ***cînd o pedepseam,*** *se uita urît, pe sub sprîncene, la mine şi bolborosea vorbe neînţelese.* SADOVEANU, O. IV 10.

Nu l-a văzut din pricină că, ***deşi aprinsese lumina,*** *era încă întuneric.*

M-a rugat ca, ***dacă nu mi-e greu,*** *să-i cumpăr o carte poştală.*

A adus cartea pentru ca ***cine vrea*** *să o poată citi.*

BIBLIOGRAFIE

1. P. BENEŠ, *Études sur la position de l'épithète en roumain*, în „Sborník prací filosofické fakulty brněnské university", ročník IX, řada jazykovědná (A) Č, 8, Brno, 1960, p. 94—108.
2. I. COTEANU, *Dislocarea ca procedeu stilistic în poezia noastră contemporană*, în AUB I (1955), nr. 2—3, p. 189—193.
3. FLORICA DIMITRESCU, *Locuţiunile verbale în limba română*, Bucureşti, 1958, p. 36, 37, 45.
4. A. GRAUR, *Place de l'adjectif en roumain*, în BL VIII (1940), p. 237—240.
5. AL. GRAUR, *Note de cultivare a limbii. 1. Despre „dislocarea" grupurilor de cuvinte*, în LR IX (1960), nr. 3, p. 27—29.
6. MAGDALENA POPESCU-MARIN, *Observaţii asupra topicii atributului adjectival în limba română*, în SG III, p. 161—178.
7. B. I. PRUTEANU, *Observaţii asupra capitolului „Ordinea cuvintelor în propoziţie" din Gramatica limbii române*, în LR V (1956), nr. 4, p. 58—65.
8. E. TĂNASE, *Locul determinantului adjectiv calificativ în limbile romanice, cu specială privire asupra limbii române*, în „Revista de filologie romanică şi germanică", VI (1962), p. 85—103.
9. L. VASILIU, *Unele probleme de topică în limba presei actuale*, în LR VI (1957), nr. 1, p. 46—52.
10. M. ZDRENGHEA, *În legătură cu topica obiectului direct şi a celui indirect*, în AUI IV (1958 p. 205—209

ACCENTUL, INTONAȚIA, PAUZA ȘI RITMUL

§ **1017.** Accentul, intonația, pauza și ritmul au un rol important în vorbire. Cu ajutorul accentului, intonației și pauzei se exprimă raporturi sintactice, se schimbă sensul unor propoziții sau se redau anumite stări afective. Ritmul ușurează pronunțarea, prin succesiunea regulată a silabelor accentuate.

De fapt, toate elementele enumerate sînt în strînsă legătură unele cu altele. Silaba sau cuvîntul accentuat sînt legate de o anumită intonație; pauza influențează și ea intonația precedentă și următoare etc. Accentul, intonația, pauza și ritmul sîut legate uneori și de topică.

ACCENTUL

§ **1018.** Prin accent se înțelege în general scoaterea în evidență cu ajutorul intensității vocii a unei silabe, a unui cuvînt sau a unei propoziții, față de silabele, cuvintele sau propozițiile înconjurătoare. Acesta este accentul dinamic sau de intensitate.

Observație. Mai există și un accent muzical în cuvînt, rezultat din ridicarea înălțimii vocii pe o silabă; acesta însă nu joacă nici un rol în limba română. El este de obicei asociat cu accentul de intensitate.

Pentru sintaxă nu interesează accentul care reliefează o silabă, ci accentul din cadrul propoziției sau frazei cu rolul de a scoate în evidență anumite cuvinte sau propoziții, cărora vorbitorul le acordă o importanță mai mare. În timp ce în cuvînt există totdeauna o silabă accentuată (cu excepția cuvintelor enclitice și proclitice), în propoziție și frază nu este obligatorie accentuarea mai puternică a unui cuvînt sau a unei propoziții.

De asemenea, interesează accentul care arată că avem a face cu o unitate în cazul compuselor de tipul: *miérte-fierte, gáta-gata, tálmeș-balmeș, fúga-fuga,* deoarece ambele componente au un singur accent.

ACCENTUL ÎN PROPOZIȚIE

§ **1019.** Accentul propoziției este același cu al cuvîntului care poartă accentul mai puternic; în unele propoziții pot fi accentuate mai multe cuvinte. Cînd în cadrul frazei o propoziție este accentuată, accentul cel mai puternic poate sta pe predicatul propoziției sau pot fi accentuate și alte cuvinte din propoziția respectivă.

În propoziția: *Aseară am primit cartea* accentul poate sta pe *aseară* (aseară, nu în alt moment am primit cartea), pe *am primit* (nu am dat-o, nici am citit-o etc.) sau pe *cartea* (am primit cartea, nu alt obiect). De cuvîntul accentuat depinde și răspunsul la o întrebare. Fraza *El ți-a spus că a venit tata?* poate cere următoarele răspunsuri:

— *Da, el.*
— *Da, mi-a spus.*
— *Da, (mi-a spus) că a venit.*
— *Da, tata* etc.

Accentul din cadrul propoziției poate schimba sensul și valoarea unor cuvinte. De exemplu, *și* cînd este accentuat în propoziție este adverb, iar cînd este neaccentuat este conjuncție *(a mîncat și a și băut)*. De asemenea, se poate schimba sensul unor propoziții numai prin așezarea accentului pe un cuvînt sau altul. Astfel, în fraza: *Zburătoru-ți este tată și pe el Călin îl cheamă.* EMINESCU, O. I 84, sensul poate diferi după cum accentul cade sau nu pe *și*. În felul acesta accentuarea corectă a cuvintelor este indispensabilă pentru înțelegerea textului: o accentuare greșită poate duce la confuzii. În versurile de mai jos:

Zările, de farmec pline,
Strălucesc în luminiș;
Zboară mierlele-n tufiș
Și din codri noaptea vine
Pe furiș.
***Care** cu poveri de muncă*
Vin încet și scîrțîind. COȘBUC, P. I 47,

dacă nu se accentuează cuvîntul *care* (pluralul lui *car*) se poate înțelege că nu este vorba de substantivul *car*, ci de pronumele relativ *care* (neaccentuat în propoziție).

§ **1020.** Propozițiile enunțiative (cu excepția celor exclamative) nu au în mod obligatoriu un cuvînt mai accentuat decît celelalte. În schimb propozițiile interogative au de obicei un cuvînt mai puternic accentuat, indicînd asupra cărui punct se așteaptă răspunsul (vezi § 1024).

În propozițiile enunțiative, accentul poate sta pe oricare cuvînt folosit în opoziție cu altele, care sînt sau nu exprimate:

***Bucurată** a fost plecarea aceea pentru* u n i i *și **întristată** pentru* a l ț i i. SADOVEANU, O. XVIII 135.

***Lupii** mănîncă oile* (nu urșii sau alte animale).
***El** te-a reclamat.*
*A plecat **acum** de acasă.*
*A plecat pe **ploaie**.*

§ **1021.** În enunţiativele care constituie un răspuns sau o aprobare a celor spuse de interlocutor, accentul cade pe adverbul de întărire.

În acel pătrar de ceas, am avut vreme numai pentru faptă. Iar de gîndit nu m-am gîndit decît la apărarea măriei-tale de toate cîte ar fi pricinuit amestecul acelor iscoade.

— ***Aşa*** *este, Lixandre.* SADOVEANU, O. XVIII 126.

Ai aflat?

— ***Sigur*** *c-am aflat.* SEBASTIAN, T. 59.

Adeseori în propoziţiile negative *nu* este accentuat:

a. cînd propoziţiile negative se repetă:

El ***nu*** *se sperie,* ***nu*** *cere,* ***nu*** *întreabă.* CEZ. PETRESCU, A. N. 355.

b. cînd propoziţia negativă este imperativă:

Nu *trînti obloanele, ponivosule!* DELAVRANCEA, H. T. 21.

c. în propoziţiile adversative cînd prima este negativă:

La ce simţirea crudă a stinsului noroc
Să ***nu*** *se sting-asemeni, ci-n veci să stea pe loc?* EMINESCU, O. I 127.

d. cînd *nu* apare în locul formei negative a predicatului enunţat într-o propoziţie anterioară:

Cine poate oase roade, cine ***nu,*** *nici carne moale.* CREANGĂ, P. 248.

Dacă într-o propoziţie negativă, în afară de *nu*, se găseşte încă un cuvînt de negaţie accentul cade pe acesta:

Edgar nu pricepe ***de loc.*** CARAGIALE, O. I 211.

Acel căpitan buiac nu mai avea ***nici o*** *luare-aminte asupra lor.* SADOVEANU, O. XVIII 384.

E accentuat subiectul cu sens negativ în propoziţiile imperative negative:

Unul *să nu se mişte!*
Un om *să nu crîcnească!*

§ **1022.** Conjuncţiile sînt în general neaccentuate în propoziţie. În unele situaţii ele pot purta însă accentul principal.

Sînt accentuate conjuncţiile *sau ... sau, ori ... ori*, din propoziţiile disjunctive, cînd se repetă la ambele propoziţii:

Ori *n-avea nici el chef de joc în dimineaţa ceea,* ***ori*** *îl supărase prea tare semnul ei de dragoste.* CARAGIALE, O. I 37.

N-am putut să mai găsesc nici urmele mele, nici direcţiunea, nici impresiunea acelor locuri. ***Sau*** *că strada aceea nu mai este,* ***sau*** *că amintirea mea a strămutat-o într-o lume ireală.* GALACTION, O. I 503.

Sînt accentuate adverbele cu rol de conjuncţii coordonate *aci ... aci, cînd ... cînd, acum ... acum* cînd arată alternanţa:

[Popa Duhu] ***aci*** *era la Socola,* ***aci*** *în Iaşi,* ***aci*** *la mănăstirea şi în Tîrgul-Neamţului profesor.* CREANGĂ, A. 135.

Cînd *rîde,* ***cînd*** *plînge.*

Acum *se-nvoieşte,* ***acum*** *se răzgîndeşte.*

Sînt accentuate locuţiunile conjuncţionale modale *cu cît, pe cît* în corelaţie cu *cu atît, pe atît:*

Şi cu cît *lumina-i dulce tot mai mult se lămureşte,*
Cu-atît *valurile apei,* ***cu-atît*** *ţărmul parcă creşte.* EMINESCU, O. I 154.

Conjuncţia *deşi* poate purta accentul propoziţiei concesive:

Deşi *este destul de întuneric, albul şoselei se mai distinge încă.* SAHIA, N. 24.

Conjuncţia *să* poate fi accentuată în propoziţiile dubitative deliberative:

Să *plec,* ***să*** *nu plec, nu ştiu.*

Propoziţia dubitativă introdusă prin conjuncţia *dacă* poartă accentul totdeauna pe conjuncţie. În cazul acesta accentul contribuie la indicarea caracterului dubitativ al propoziţiei, deoarece, spre deosebire de *dacă* dubitativ, *dacă* condiţional de obicei nu este accentuat.

Ce-i un pol de bani? ***Dacă*** *mi-oi cumpăra pe ei o mînă de cuie.* CAMILAR, N. I 166.

§ **1023.** Prepoziţiile sînt în general neaccentuate. Unele dintre ele se pot accentua atunci cînd sînt folosite în opoziţie cu altele:

A venit ***după*** *mine, nu înaintea mea,*

cînd fac parte din exclamaţii:

Pentru *(numele lui) Dumnezeu!*

N-aş face asta ***pentru*** *nimic în lume!*

sau cînd apar în construcţii eliptice de tipul:

— *Cine este de acord cu propunerea?*

— *Eu sînt* ***pentru.***

— *Eu sînt* ***contra.***

§ **1024.** Ca şi conjuncţiile şi prepoziţiile, şi pronumele sînt de obicei neaccentuate în propoziţie (afară de situaţiile în care sînt folosite în opoziţie cu altele). Ele pot fi însă accentuate în unele împrejurări:

Pronumele personale (formele accentuate) (vezi § 144):

Tu *eşti, Radule?*

Pronumele reflexiv, forma accentuată:

Numai ***pe sine*** *nu se vede cît e de frumuşel.* CREANGĂ, P. 244.

Pronumele posesive:

Să ştiu eu atunci — de-oi ajunge cu sănătate — ce-i ***al tău*** *şi ce-i* ***al meu.*** CREANGĂ, P. 152.

Adjectivul pronominal demonstrativ postpus substantivului:

*Au trecut vremile-****acelea****... legi, moravuri se-ndulcesc.* ALEXANDRESCU, O. 73.

Adjectivul pronominal de întărire de persoana a III-a este accentuat totdeauna cînd este postpus substantivului sau pronumelui personal:

Începînd la talpa ***însăşi*** *a mulţimii omeneşti*
Şi suind în susul scării pîn'la frunţile crăieşti. EMINESCU, O. I 133.

Pronumele interogative: *cine, ce, care.* În propoziţiile interogative se accentuează totdeauna cuvîntul de interogaţie; în această situaţie apar accentuate şi adverbele *unde, cînd, cum* etc.:

Cine *să fie?* ***Cum*** *îi cheamă?* SADOVEANU, O. XVIII 61.

De unde *să ştiu eu, căpitane?* SADOVEANU, O. XVIII 233.

§ **1025.** La propoziţiile exclamative, importanţa accentului este mai mare; intensitatea lui depinde de intensitatea emoţiei exprimate de vorbitor.

În propozițiile enunțiative exclamative, accentul cade de obicei pe cuvintele specifice exclamative (*ce*, *cît* etc.) sau pe interjecție *(oh, ah)*:

Ce frumoasă-i primăvara!

***Ah**, ce bine-mi pare!*

***Ei**! doamna nu m-a văzt.* CARAGIALE, O. I 114.

Cuvîntul exclamativ e caracterizat uneori, pe lîngă creșterea considerabilă a intensității accentului, prin lungirea vocalei sau geminarea consoanei:

Viiino! Vorrba!

***Măă**! să vii degrabă.* CARAGIALE, O. I 133.

ACCENTUL ÎN FRAZĂ

§ **1026**. După cum în propoziție cuvîntul pe care vorbitorul vrea să-l scoată în relief e accentuat mai puternic, tot așa și în frază una din propoziții poate fi reliefată de vorbitor prin accent. Propoziția accentuată poate fi o principală sau o secundară după cum vorbitorul acordă o importanță mai mare uneia sau alteia.

Propozițiile coordonate de obicei nu se disting unele de altele prin accentuare, deoarece ele sînt puse de vorbitor pe același plan și din punctul de vedere al accentuării. Aceasta se observă în special la coordonatele copulative.

Propozițiile disjunctive sînt de obicei ambele accentuate, deoarece pentru vorbitor ambele alternative prezentate sînt la fel de importante.

La raportul adversativ poate fi subliniată prin accent de intensitate propoziția a doua, deoarece ea este elementul important în comunicare.

Nu pleacă, ***ci rămîne.***

La coordonarea conclusivă, de asemenea, poate fi accentuată propoziția a doua, în timp ce propoziția coordonată rămîne neaccentuată:

Ești foarte debil, ***deci ferește-te de răceală.***

Mai des sînt accentuate unele propoziții (regente sau subordonate) în cadrul frazelor formate prin subordonare. În principiu orice regentă și orice fel de subordonată poate fi accentuată. Fraza *Am auzit că hatmanul a trecut pe la Movilău*. SADOVEANU, O. XVIII 281 poate fi accentuată sau pe principală, sau pe subordonată, sau pe nici una dintre ele.

În fraza *Eu am fost un om* ***care am colindat mult prin lume.*** SADOVEANU, O. III 538 accentul îl poartă atributiva, iar în fraza ***Cînd te întorci*** *îți dau banii* poate fi accentuată temporala.

INTONAȚIA

§ **1027**. Prin intonație se înțeleg variațiile în înălțime ale vocii în timpul vorbirii.

Intonația marchează raporturi sintactice; de exemplu, cu ajutorul ei se identifică dacă într-o frază de tipul *ai carte, ai parte* avem a face

cu două propoziţii coordonate sau cu o regentă şi o condiţională juxtapusă; de asemenea, ea ne indică într-o frază de tipul

Comediant e cel ce plînge,
Şi-i un neom, că-i dezertor. COŞBUC, P. I. 194

dacă a doua propoziţie e subiectivă sau predicativă.

Intonaţia este unul din mijloacele de diferenţiere a propoziţiilor după scopul comunicării (enunţiative şi interogative).

Cu ajutorul intonaţiei se pot exprima cele mai variate stări afective. Un cuvînt, o propoziţie sau o frază pot reda sentimente diferite după felul cum sînt intonate. Astfel, o frază ca *Strîngem noi material, dar nu-l foloseşte nimeni* are sens diferit după cum este intonată

strîngem↘
noi↘
material

sau *strîngem*→*noi*→*material* (cu o intonaţie monotonă).

La fel în cazurile: *vine*→*mama* şi *vine*↘
mama.

Observaţie. Sensul săgeţii indică urcarea sau coborîrea intonaţiei.

TIPURILE DE INTONAŢIE

§ **1028.** În limba română distingem două tipuri fundamentale de intonaţie după felul cum este intonat ultimul cuvînt dintr-o unitate independentă în raport cu celelalte.

1. Intonaţia de tip enunţiativ, caracterizată prin coborîrea bruscă sau treptată a vocii la sfîrşitul unor unităţi independente sau prin pronunţarea ultimului cuvînt cu înălţime egală cu celelalte:

Mama vine ↘
Mama vine →

2. Intonaţia de tip interogativ, caracterizată prin ascensiunea tonului la sfîrşitul unităţilor independente (chiar dacă există o ascensiune şi pe alte cuvinte din interiorul acestor unităţi):

Vine ↗*mama?*
Vine ↘*mama*↗ *?*

În cadrul acestor două tipuri există deosebiri după modul de dispoziţie a înălţimilor în interiorul unităţilor independente, cînd vorbitorul dă o notă de afectivitate celor spuse de el. Atitudinea afectivă caracterizează propoziţiile exclamative a căror intonaţie de tip interogativ sau enunţiativ are oscilaţii variate de înălţime în interiorul unităţilor independente; de asemenea, propoziţiile exclamative au o accentuare deosebită a unor cuvinte în interiorul lor.

RAPORTUL DINTRE ACCENT ŞI INTONAŢIE

§ **1029.** Între accentul de intensitate şi înălţimea vocii este o strînsă legătură. Cuvîntul accentuat are în curba intonaţiei o înălţime mai mare decît celelalte. Ridicarea vocii pe cuvintele accentuate nu are însă valoare gramaticală.

Dacă cuvîntul final al unei propoziții sau fraze interogative este accentuat, intonația este mai ridicată decît în mod obișnuit.

Să se compare:

*Vii la **mine** să te joci?*
*Vii la mine să te **joci**?*

INTONAȚIA ȘI PAUZA

§ **1030.** Intonația propozițiilor sau frazelor depinde și de pauzele care se fac în interiorul lor. De obicei, în cadrul propozițiilor și al frazelor, înaintea pauzelor mici (marcate în scris prin virgulă) există ușoare ascensiuni de intonație:

Ne arăta, ↗ gemînd de chin, ↗ mîinile negre cu pielea umflată și arsă. SADOVEANU, O. III 557.

Simina, ↗ fată harnică, ↗ se sculase des-de-dimineață. SLAVICI, O. I 223.

Intercalările și incidentele se pronunță de obicei cu o intonație mai coborîtă decît segmentul în care sînt incluse:

I-am cumpărat, ↘ o pereche de cercei.
deși știu bine că nu-i place, ↗
Noi toată viața am petrecut și ne-am bucurat ... ↘
răspunse Ion cel
cu mustață lungă. SADOVEANU, O. III 552.
Un criminal! ↘
Și se întoarse, cu fața spărioasă către
— La ocnă, banditule! La muncă silnică! SADOVEANU, O. III 553.
prins: ↗

INTONAȚIA ENUNȚIATIVĂ

§ **1031.** Propozițiile enunțiative sînt caracterizate printr-o intonație specifică, și anume prin coborîrea vocii la sfîrșitul unităților independente, atît la cele lipsite de afectivitate, cît și la cele afective (exclamative).

§ **1032.** Fraza enunțiativă neafectivă formată prin coordonare sau prin subordonare are o singură descreștere de intonație la sfîrșit (ca și în cazul unei singure propoziții).

Propozițiile coordonate cuprinse într-o frază nu coboară intonația la sfîrșitul fiecăreia dintre ele; de exemplu, în frazele:

Merg tot mai des la dascălul meu și-i cer cărți. STANCU, D. 321.

Sau îmi dai cartea, sau mă supăr,

la sfîrșitul primei propoziții intonația rămîne ridicată.

Dacă fraza este segmentată, intonația coboară după fiecare propoziție:

Am terminat școala. Am luat certificatul. STANCU, D. 322.

Știa să deosebească buchile. Dar era incapabil să descifreze o scrisoare. COCEA, F. SL. 7.

L-a premiat. Deci a lucrat foarte bine.

Să se compare situațiile de mai sus cu acelea în care propozițiile ar fi cuprinse în aceeași unitate de intonație:

Am terminat școala și am luat certificatul.

Știa să deosebească buchile, dar era incapabil să descifreze o scrisoare.
L-a premiat, deci a lucrat foarte bine.
Intonația nu mai descrește la cuvintele *școala, buchile, premiat.*

În cadrul frazei enunțiative formate dintr-o propoziție principală și o secundară există mai multe posibilități de intonare.

Între propoziția principală și cea secundară poate să nu existe diferență de înălțime, întreaga frază pronunțîndu-se pe un ton egal, neutru:
Merg la masă dacă vii cu mine.
Dacă vii cu mine merg la masă.

Poate exista o ascensiune vizibilă a intonației la sfîrșitul primei propoziții, indiferent dacă e principală sau secundară:
Merg la masă ↗ *dacă vii cu mine.*
Dacă vii cu mine ↗ *merg la masă.*

Spre deosebire de subordonatele conjuncționale, unde intonația urcă relativ treptat, subordonatele juxtapuse au o intonație care urcă brusc încă de la început și atinge înălțimi mai mari decît la propozițiile corespunzătoare introduse prin conjuncții.

Să se compare frazele:
Ai carte, ai parte. ↗ ↗↘
Dacă ai carte, ai parte. ↗ ↗↘

Propozițiile juxtapuse pot fi pronunțate și cu o intonație egală sau descendentă între ele, ceea ce ortografic s-ar reda astfel: *Ai carte: ai parte.* În acest caz se schimbă calitatea ultimei propoziții: ea devine conclusivă.

Intonația unei fraze enunțiative în care subordonata precedă regenta depinde de scopul urmărit de vorbitor. Dacă pentru cele comunicate este esențială propoziția secundară, atunci pauza dintre ea și regentă lipsește, este accentuată secundara și intonația la sfîrșitul secundarei este mai coborîtă.

Să se compare: *Cînd m-am întors, l-am zărit.*
Cînd m-am întors l-am zărit.

Propozițiile enunțiative pot fi întrerupte imediat după orice fel de intonație din cursul enunțării lor:
altele...
Am făcut eu ↗

§ **1033.** O intonație caracteristică au, în cadrul enunțiativelor, enumerările, repetițiile, în general construcțiile simetrice. Ea se caracterizează prin ridicări sau coborîri de intonație care revin aproape regulat. În felul acesta intonația unei unități sintactice seamănă cu a unității următoare sau precedente.

Și de acolo se suia pe alt vapor, ↗ *și colinda lumea,* ↗ *și învăța limbi străine,* ↗ *și făcea economii,* ↗ *și se întorcea acasă om cu stare.* ↘ GALACTION, O. I 127.

Arăta testemelele, ↗ *barișele,* ↗ *cimberele.* ↘ STANCU, D. 23.

Acest tip de intonație deosebește de pildă tautologia de alte repetiții. În cazul tautologiei intonația este asimetrică; în prima parte a tautologiei ea coboară, iar în a doua parte urcă. De exemplu:

Oșlobanu prost, ↘ *prost,* ↗ *dar să nu-l atingă cineva cu cît e negru sub unghie.* CREANGĂ, A. 78.

§ **1034.** Intonația propozițiilor enunțiative afective (exclamative) are multe variante. Ea se caracterizează fie printr-o linie descendentă plus o anumită accentuare, reliefare a unor cuvinte, fie prin modulații foarte diferite ale intonației.

De obicei, pe lîngă intonație, propozițiile exclamative au și o anumită topică, anumite elemente introductive și un anumit tempo de vorbire care le caracterizează (vezi § 451–461).

Cunoaștem ↘
noi↘
asemenea↘
scuze!

Las↘ *vine*↘
că↗ *mama!*
Ia↘
vino încoace!

Vocativele și imperativele, precum și unele interjecții se caracterizează de obicei printr-o intonație exclamativă.

oa↘ *e*↘ *car*↘
I↗ *ne!* *He*↗ *i!* *Adu-mi*↗ *tea!*

La începutul propoziției, vocativul este accentuat și intonația exclamativă este pronunțată:

***Arald**, nu vrei pe sînu-mi tu fruntea ta s-o culci?* EMINESCU, O. I 95.

Cînd vocativul este așezat la sfîrșitul propoziției intonația exclamativă este mai atenuată:

*Dă-mi pace, **Cezara!*** EMINESCU, N. 123.

*Lasă, că nici acolo nu te omori cu cititul, **părinte!*** STANCU, D. 297.

Modul de îmbinare a înălțimilor intonației este foarte diferit la propozițiile exclamative.

Cînd regenta dintr-o frază este exclamativă, întreaga frază poate avea intonație exclamativă sau intonația exclamativă se poate pierde:

Ce garduri streșinite cu spini, de mai nici vîntul nu putea răzbate printre ele! CREANGĂ, P. 153.

Vino-n codru la izvorul
Care tremură pe prund,
Unde prispa cea de brazde
Crengi plecate o ascund. EMINESCU, O. I 75.

Cînd propoziția secundară dintr-o frază exclamativă are aceeași construcție pe care în alte împrejurări ar putea s-o aibă ca propoziție independentă, intonația ei se deosebește de cea a propoziției independente corespunzătoare.

Cf.: *Scuipă-l să nu mi-l deochi! Te rog să-l bați!*
↗↘ ⟶ ↗↘ ↗↘ ⟶

Să↗ *nu*↘ *mi-l deochi!* — *Să-l*↗ *bați*↘ *!*

INTONAŢIA INTEROGATIVĂ

§ **1035.** Intonaţia de tip interogativ se caracterizează prin ridicarea tonului la sfîrşitul unei unităţi independente şi este specifică interogativelor totale :

tata?
Vine ↗

Intonaţia aceasta se menţine şi dacă ordinea cuvintelor se inversează :

vine?
Tata ↗

Este suficient ca într-o frază să existe o propoziţie principală interogativă totală, indiferent de locul pe care-l ocupă în frază, pentru ca să existe o intonaţie ascendentă la sfîrşitul întregii construcţii :

De cinci ceasuri de cînd alerg după d-voastră, ca un turbat, ***nu e destul?*** CARAGIALE, O. II 7.

Nu e destul, *de cinci ceasuri de cînd alerg după d-voastră ca un turbat?*

În cadrul unei fraze formate din mai multe propoziţii copulative interogative totale există o intonaţie enumerativă ca şi în fraza enunţiativă, fiecare propoziţie pronunţîndu-se ca o unitate separată cu ridicarea tonului la sfîrşitul ei :

Nu vrei să scapi de tun, ↗ *nu vrei să scapi de cheson,* ↗ *nu vrei să scapi de hamuri,* ↗ *nu vrei să scapi de bălegari?* ↗ (Poiana Teiului — reg. Bacău : înregistrare din Arhiva fonogramică a Centrului de cercetări fonetice şi dialectale al Academiei Republicii Socialiste România).

În cazul coordonatelor disjunctive care sînt interogative totale, una dintre ele are intonaţie mai înaltă ; cea care are intonaţia mai scăzută (a doua) are totuşi o înălţime mai ridicată decît a unei enunţiative :

Pus-am gînd s-o părăsesc . . .
Drept să fie *sau glumesc?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 32.

Dacă fraza este lungă, propoziţia interogativă totală care stă la începutul ei trebuie să fie puternic accentuată, pentru că intensitatea pronunţării scade spre sfîrşitul frazei. Finalul, trebuind să fie pronunţat cu o intonaţie ascendentă, cere o intensitate a vocii mai mare decît la o propoziţie enunţiativă :

Vai! tot mai gîndeşti la anii cînd visam în academii
Ascultînd pe vechii dascăli cîrpocind la haina vremii,
Ale clipelor cadavre din volume stînd s-adune
Şi-n a lucrurilor peteci căutînd înţelepciune? EMINESCU, O. I 140.

§ **1036.** O situaţie deosebită în ceea ce priveşte intonaţia în cadrul interogativelor o au propoziţiile sau frazele interogative parţiale, relativ scurte, de tipul : *cine a venit? unde ai fost? cînd pleci?*

Aceste propoziţii nu au o urcare a intonaţiei la sfîrşit ; înălţimea cea mai mare este pe cuvîntul interogativ, de unde începe să coboare. Intonaţia interogativă nu mai este necesară în acest caz, deoarece cuvîntul

interogativ este o marcă suficientă a caracterului interogativ al propoziţiei. Întrebările au o intonaţie asemănătoare cu a răspunsurilor care se pot da:

Cînd ai venit? Ieri am venit etc.

În cazul interogativelor parţiale intonaţia este interogativă numai cînd se repetă întrebarea, dar nu de cel care a pus-o prima dată, ci de interlocutorul său:

1. Întrebare: *Cînd ai venit?* sau *Cine a fost?*
2. Repetarea întrebării de către interlocutor: ***Cînd am venit? Cine a fost?***

Intonaţia este vizibil deosebită între întrebările puse de un vorbitor şi repetarea întrebărilor de către interlocutorul său.

La repetarea întrebărilor de către celălalt vorbitor intonaţia urcă la sfîrşit; aici se subînţelege o regentă *(Cînd am venit,* ***mă întrebi?****)* şi intonaţia este de fapt a regentei subînţelese.

Dacă întrebarea este repetată de cel care a pus-o prima dată, intonaţia nu mai urcă la sfîrşit, ci se accentuează mai tare pronumele sau adverbul interogativ sau întreaga propoziţie se pronunţă pe un ton mai înalt specific propoziţiilor strigate:

. . . . . *Cine bate?* . . . . .
. . . .
. . . . . *Cine bate?* . . . . . .

Atunci cînd propoziţiile interogative parţiale fac parte dintr-o frază mai dezvoltată ele se comportă ca şi celelalte interogative, adică au o intonaţie specifică cu o uşoară urcare a vocii la sfîrşitul frazei:

Păi de ce asmuţi cîinele pe mine, nea Tudore, dacă de furat nu te-am furat, de făcut nu ţi-am făcut nimic? PREDA, M. 37.

Această frază are o ascensiune a intonaţiei la sfîrşit perceptibilă faţă de o propoziţie scurtă:

De ce asmuţi cîinele?

Ea se deosebeşte totuşi de o frază în care propoziţia interogativă este totală. De exemplu: *Nu-ţi place expoziţia care s-a bucurat de atîta succes?*

§ **1037.** Şi în cadrul propoziţiei interogative nuanţele de intonare pot fi foarte diferite, după cum vorbitorul dă propoziţiei sau frazei un înţeles sau altul sau după starea afectivă a vorbitorului în momentul vorbirii.

De exemplu, propoziţia *Îţi place tabloul?* poate fi interogativă propriu-zisă cerînd numai o confirmare din partea interlocutorului *(da* sau *nu)*, dar poate fi interogativă exclamativă cînd exprimă atitudinea de mirare a vorbitorului în faţa acestui fapt sau o ameninţare etc.

În propoziţiile sau frazele interogative care conţin, pe lîngă intonaţia exclamativă, şi cuvinte cu o afectivitate deosebită (vocative, interjecţii etc.) tonul este interogativ-exclamativ:

Tu eşti, mă tragedianule?! GALACTION, O. I 131.

Pe mine, fata lui Hagi-Cănuţă, să-ndrăzneşti tu să mă baţi, păcătosule, janghinosule şi rîiosule!? CARAGIALE, O. II 228.

Folosirea altei intonații decît cea caracteristică unui anumit tip de propoziție face ca propoziția respectivă să aibă alt înțeles decît cel așteptat. De exemplu: *ce m-am speriat* pronunțat cu ton egal, neutru, arată că de fapt nu m-am speriat. O propoziție interogativă pronunțată fără ridicarea intonației la sfîrșit arată și siguranța vorbitorului în privința răspunsului pozitiv; această interogativă poate fi de fapt o propoziție coordonată:

— *Nu stau mult la cinema.*

— *Te întorci.* (Sau: ***și, deci, dar*** *te întorci.*)

Numai contextul ne ajută în astfel de cazuri să știm dacă e vorba de o interogativă sau de o enunțiativă.

PAUZA

§ **1038.** Prin pauză se înțelege o întrerupere a vorbirii de durată variabilă. Vorbirea poate fi reluată imediat sau mai tîrziu. Pauza cea mai mare se face la sfîrșitul unei unități sintactice independente (frază sau propoziție folosită singură).

Se poate face pauză între unitățile gramaticale diferite, iar în cadrul fiecărei unități pauza poate delimita subunitățile. (Pauza mai are și alte roluri, de pildă realizează un ritm sau o cadență metrică.)

Pauzele gramaticale separă între ele unitățile sintactice de toate felurile și servesc uneori și la identificarea acestor unități. Durata pauzelor variază după raportul de dependență mai strîns sau mai puțin strîns dintre grupurile sintactice.

Observație. Pauzele din vorbire sînt redate în scris prin semnele de punctuație: punctul, semnul întrebării, semnul exclamării, punctul și virgula, două puncte, punctele de suspensie, virgula, linia de pauză și parantezele.

Săniile porniră iar încet. Frigul creștea o dată cu lumina. Printre grămezi de nouri, se vedea luna în aburi violeți. SADOVEANU, O. I 520.

— *Înțeleg ce vrei să zici!*

— *... Ei! apoi?*

— *Nu știu, monșer; dar sînt plictisit ca un cățel pe care stăpînul l-a uitat încuiat în casă... Îmi vine să urlu de urît... Ai treabă?*

— *De loc.*

— *Unde mănînci astă seară?*

— *Indiferent.*

— *Vrei să mîncăm împreună?*

— *Mai ales.*

— *Unde zici?*

— *Unde poftești.* CARAGIALE, O. II 211–212.

§ **1039.** În cadrul unităților independente dezvoltate, pauzele, prin separarea unor unități sintactice, împart totodată comunicarea în grupuri ritmico-semantice, adică unități de intonație cuprinse într-o singură respirație avînd un înțeles pe care vorbitorul nu vrea să-l împartă în diviziuni

mai mici. Împărțirea în astfel de grupuri ritmico-semantice poate varia de la vorbitor la vorbitor. În exemplul următor barele arată pauzele care ar putea exista, pe lîngă cele indicate de autor prin virgule, iar în paranteză sînt date virgulele (deci pauzele) care ar putea lipsi :

După ce Lisaveta servitoarea, o femeie naltă cît un dragon / și uscată ca o scîndură, strînse masa / și-i aduse cafeaua, dumnealui rămase singur/ în sufrageria goală, pe gînduri, pe cînd un painjeniș abia văzut, de aburi, se ridica din filigean [,] *prin lumină, pe lîngă obrazu-i roșcovan* [,] *cu bărbia grea, rasă cu îngrijire.* SADOVEANU, O. II 625.

Tot prin pauză se delimitează o parte enunțiativ-exclamativă din cadrul unei propoziții interogative :

Hei domnule, / nu vrei să vii?

Nu totdeauna este notată în scris pauza care apare în vorbire. De pildă, poate exista uneori pauză între subiect și predicat, dar în scris nu se pune virgulă în acest caz.

Tot prin pauză se despart de restul comunicării interjecțiile, cuvintele sau construcțiile incidente și intercalările :

***O**, ești frumos, cum numa-n vis*
Un înger se arată. EMINESCU, O. I 171.

*Închipuiește-ți, **zice mama emoționată.** Să-l persecute pe băiat!* CARAGIALE, O. II 31.

*Vineri seara, **cînd băgă de seamă,** isprăvise urzeala.* RĂDULESCU-CODIN, L. 1.

Repetițiile unor părți ale propoziției sau frazei se despart prin pauză de restul comunicării :

***Am stat** noi, **am stat, am stat**... Cînd pe aproape de ziuă, iaca auzim pîrîind desișurile prin codru.* SADOVEANU, O. I 45.

*Baba... o prinde **și-o bate, și-o bate** pînă-o omoară.* CREANGĂ, P. 70.

Enumerările sînt separate prin pauză :

***Printre copaci rari, printre molizi, pe sub cireși singuratici înfloriți,** se arătaseră oșteni călări cu straie colorate.* SADOVEANU, O. XIII 23.

Cu ajutorul pauzei se izolează de elementul regent anumite determinante :

*Se copsese grîul pe cîmpuri — **grîul altora.*** STANCU, D. 322.

*Mătușă-mea Bîzărca, **galbenă, ceară, cu ochii galbeni aproape stinși,** zăcea în țoale.* STANCU, D. 325.

§ **1040.** Pauzele pot suplini :

— o conjuncție subordonatoare :

Chiar dacă unii tac și nu-mi spun nimic, eu citesc în privirile lor batjocura. Nu vă mirați. La sate schilozii n-au nici un preț. STANCU, D. 320 (lipsește conjuncția subordonatoare cauzală).

— un predicat verbal sau copula de la un predicat nominal (cel mai des *a fi*) :

*A așternut dulama și a băgat sub ea un maldăr de iarbă. **Căciula, la gulerul dulămii.*** STANCU, D. 21 [a pus-o].

Grădina bunicii — gură de rai. STANCU, D. 328 ... era (ca) o ...].

§ **1041.** În vorbirea afectivă, pauzele pot fi mai dese și mai mari ca de obicei, deoarece omul se gîndește, își caută cuvintele, retractează cele spuse mai înainte etc.

— *Nu! zise cam nehotărît ilustrul; nu pot spune că are vreun cusur... dar... dar... oarecare veleități și pretențiuni de personalitate... de independență... de autoritate... cum am zice, fumuri juvenile... fiindcă așa sînt toți tinerii din ziua de azi... își închipuie că-n fața unei diplome, cu care vin de pe băncile școalei, are să le cază toată lumea-n genunchi și să-i urce-n cap... Asta nu merge!... Un tînăr trebuie să fie modest... În fine... deocamdată nu sînt locuri... Mai e vreme... e tînăr, poate să mai aibă răbdare... om mai vedea... să ne mai gîndim.* CARAGIALE, O. II 157.

În asemenea situații se poate face pauză și după articol sau după conjuncție:

Am văzut cîinele lui... Gheorghe.

Nu vreau să... răspund.

Cînd pauza este plasată într-un loc neobișnuit, redă o stare emoțională:

Asta ești/tu?

§ **1042.** Prezența sau absența pauzei într-un anumit loc duce la schimbarea sensului sau a tipului de construcție. Cu ajutorul pauzei se deosebește un atribut (neizolat), respectiv o propoziție atributivă (neizolată) de identificare sau de calificare, de un atribut sau o propoziție atributivă izolată (descriptivă sau circumstanțială). Vezi § 584 și 772.

Uneori, datorită pauzei, accentului și intonației se deosebește în vorbire o propoziție interogativă directă de una indirectă:

Spune-mi: cine a venit?

Spune-mi cine a venit.

Pauza împreună cu alte elemente ajută și la deosebirea în vorbire a unei propoziții introduse printr-un adverb sau pronume interogativ de două propoziții dintre care prima e eliptică:

Cum pleci?

Cum? Pleci?

În exemplele date deosebirea de pauză și de intonație reflectă și o diferență evidentă de sens.

Uneori, schimbînd locul pauzei se schimbă înțelesul frazei:

Ce, crezi despre mine că-s prost?

Ce crezi despre mine, că-s prost?

O b s e r v a ț i e. De numărul și lungimea pauzelor depinde tempo de vorbire: cu cît pauzele sînt mai lungi, tempo este mai încetinit.

RITMUL

§ **1043.** Prin ritm se înțelege succesiunea regulată a silabelor accentuate și neaccentuate.

Proza are un ritm neregulat, totuși anumite fenomene de ritm determină anumite tipuri de construcții sintactice.

O oarecare regularitate există în cazul enumerărilor de elemente asemănătoare ca structură:

Des de tot năvăleau, aprige, și slugile stăpînirii după dări. ***Afumau, băteau, storceau, jupuiau — plecau.*** STANCU, D. 20.

Ritmul regulat din construcțiile simetrice este folosit în proverbe și zicători, asociindu-se adesea cu rima:

Ai cárte, ai párte.
Vîntul báte, cîinii látră.

În felul acesta ele sînt mai ușor de memorat.

În versuri este des folosită introducerea unui cuvînt pentru a păstra ritmul:

Că de cînd ne-am cătănit,
Plug din curte n-a ieșit,
Fiarele au ruginit,
Boii-n grajd ***că*** *au murit*
Și caru a putrezit. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 310.

Efortul făcut pentru pronunțarea a două silabe accentuate alăturate este adesea evitat în limba noastră în construcția adjectiv + substantiv și invers. Se spune mult mai rar un *soldát bráv, un cadóu mic, un ticălós pópă* decît invers *(un bráv soldát, un mic cadóu, un pópă ticălós)*. Prin articularea cu articolul enclitic a primului element sau prin interpunerea articolului demonstrativ silabele accentuate nu mai cad alături: *cadoul cel mic, tremurătorul glas, următorul pas* etc.

În scandarea unor lozinci, de asemenea, se evită alăturarea silabelor accentuate. Se spunea *Jos bandiții!* dar *Jos* ***cu*** *hoții!*

BIBLIOGRAFIE

1. A. GRAUR, *Sur les prépositions accentuées*, în BL VII (1940), p. 234.
2. MAGDALENA POPESCU-MARIN, *Cu privire la propoziția interogativă și intonația ei în limba română*, în SG III, p. 179—186.
3. I. RIZESCU, *Propozițiile subordonate paratactice*, în SG III, p. 121—132.
4. ALEXANDRA ROCERIC și SANDA GOLOPENȚIA, *Observații asupra intonației în limba română*, în SCL XII (1961), p. 29—33.
5. EM. VASILIU, *Intonația limbii române* (Comunicare la Centrul de cercetări fonetice și dialectale al Academiei).

PUNCTUAȚIA

§ **1044.** Punctuația este un sistem de semne convenționale care au rolul de a despărți unitățile sintactice după raporturile stabilite între părți de propoziție, propoziții și fraze și de a atrage atenția asupra intonației corespunzătoare diverselor tipuri de propoziții. Semnele de punctuație corespund intonației și pauzei din vorbire; totuși între ele nu există o corespondență perfectă.

Prin rolul ei, punctuația este un auxiliar grafic al sintaxei. Pentru folosirea semnelor de punctuație există norme gramaticale bine precizate; unele dintre ele sînt obligatorii, în timp ce întrebuințarea altora este mai liberă. Folosirea stilistică a semnelor de punctuație este subiectivă și nu interesează gramatica.

Semnele de punctuație sînt: punctul, semnul întrebării, semnul exclamării, virgula, punctul și virgula, două puncte, semnele citării sau ghilimelele, linia de dialog și de pauză, parantezele și punctele de suspensie.

PUNCTUL

§ **1045.** Semnul grafic numit punct marchează pauza care se face în vorbire între propoziții independente sau fraze enunțiative. El se pune de asemenea după cuvinte izolate sau grupuri de cuvinte care au funcțiune de propoziții enunțiative independente.

O b s e r v a ț i e. Semnul întrebării și al exclamării sînt echivalente în linii mari cu punctul, dar notează în plus intonația interogativă și exclamativă. Ele se deosebesc de punct pentru că pot apărea și în interiorul propoziției, de exemplu după o interjecție (vezi § 1050).

Crîșma era o casă veche, acoperită cu șindrilă. Din față se înălța un șopron între doi nuci bătrîni care dădeau umbră. În geamuri, clondire cu apă boită și covrigi tari cremene. SADOVEANU, O. I 553.

— *Cine-i acolo?*
— *Eu.*
— *Cine eu?*
— *Eu, Ivan.* CREANGĂ, P. 308.

Fraza, atît cea formată prin coordonare, cît şi cea formată prin subordonare, poate fi fragmentată; în acest caz propoziţiile sînt tratate de vorbitor ca independente şi despărţite prin punct:

Bravo! răcniră mesenii din toate părţile, bătînd din palme. Iar Zamfiriţa rîdea înveselită lîngă mine. SADOVEANU, O. III 512.

Ţiganul începu iar. Dar pîndarul era nemulţămit. SADOVEANU, O. I 620.

În clipele acelea i se părea departe... de la ea şi pînă la străinii curaţi şi veseli ai mahalalei. I se părea departe. Căci ei treceau nepăsători privind în altă parte, fără griji. SADOVEANU, O. IV 402.

§ **1046.** Punctul se foloseşte în următoarele situaţii:

1. La sfîrşitul unei propoziţii enunţiative propriu-zise sau al unei fraze alcătuite din propoziţii enunţiative propriu-zise care se găsesc în raport de coordonare sau de subordonare:

Era o zi de iunie, luminoasă şi caldă. GALACTION, O. I 37.

El sări din căruţă, desprinse caii pe de lături şi plecă spre mulţime. SLAVICI, O. I 215.

Ca să nu mai rămîie repetent şi anul acesta, mam'mare, mamiţica şi tanti Miţa au promis tînărului Goe să-l ducă-n Bucureşti. CARAGIALE, O. I 267.

2. La sfîrşitul unei propoziţii enunţiative optative sau la sfîrşitul unei fraze alcătuite din propoziţii coordonate de acest fel sau din propoziţii dependente de o enunţiativă optativă, cînd tonul nu este exclamativ:

Foicica macului,
***Jelui-m-aş** şi n-am cui.* TEODORESCU, P. P. 279.
Din loc în loc aş trece la climele străine.
Unde sînt alte stele şi ceruri mai senine,
***Dar iarăşi m-aş întoarce** cînd firea ar zîmbi.* ALEXANDRESCU, O. 143.

3. La sfîrşitul unei propoziţii enunţiative dubitative sau al unei fraze alcătuite din propoziţii de acest fel:

Vor fi fost fericiţi în ţara lor. SADOVEANU, O. XVIII 166.

4. La sfîrşitul unei propoziţii enunţiative potenţiale sau al unei fraze alcătuite din propoziţii de acest fel:

Ascultînd grăind pe Neron plin de libov şi iubire,
***Ai fi zis** că-i ca şi Titus al lumelor îndulcire.* CONACHI, P. 283.

5. La sfîrşitul unei propoziţii enunţiative imperative sau al unei fraze dependente de o enunţiativă imperativă, cînd acestea sînt rostite pe un ton liniştit, care le atenuează caracterul imperativ:

Spune-ne povestea cu împăratul Măzărean. SADOVEANU, O. VII 478.

Vino-n codru la izvorul
Care tremură pe prund,
Unde prispa cea de brazde
Crengi plecate o ascund. EMINESCU, O. I 75.

6. La sfîrşitul unei propoziţii interogative indirecte:

Tata a întrebat însă ***cîte exemplare vom trage.*** CAMIL PETRESCU, P. 197.

În ceea ce privește punctuația grupurilor de cuvinte, a propozițiilor sau a frazelor aflate în paranteză se disting două situații :

a. cînd în paranteză se află un grup de cuvinte care nu formează o propoziție independentă, punctul se pune după paranteză :

El figurează și printre părțile de propoziție... și printre propozițiile subordonate (așa-numitele substituiri de dependente). SG II 63.

b. cînd în paranteză se află o propoziție independentă sau o frază, punctul se pune în interiorul parantezei :

În general, acad. I. Iordan subliniază nuanțele afective ale combinațiilor cu gerunziul. (Problema combinațiilor verbului a fi cu gerunziul e discutată de acad. I. Iordan și în lucrarea Limba română contemporană.) SG II 54.

Observații. 1. Punctul este în același timp și un semn ortografic (de exemplu la abrevieri).

2. Prin tradiție nu se pune punct după titlu, dar dacă titlul este format din mai multe unități independente se poate pune punct în interior (Tudor Pamfile, *Industria casnică la români. Trecutul și starea ei de azi. Contribuțiuni de artă și tehnică populară*).

SEMNUL ÎNTREBĂRII

§ **1047.** Semnul întrebării e folosit în scriere pentru a marca pe lîngă pauză și intonația propozițiilor independente sau a frazelor interogative. El se pune de asemenea după cuvinte sau grupuri de cuvinte cu funcțiune de propoziții interogative independente.

Semnul întrebării se pune :

1. a. la sfîrșitul unei propoziții interogative directe :

— *Cum te cheamă, măi copile?* EMINESCU, O. I 84.

b. după cuvinte sau grupuri de cuvinte interogative care sînt de fapt propoziții eliptice sau cu elemente subînțelese :

— *M-a omorît, domnule.*
— *De ce?*
— *Am fost și eu...*
— *Unde?*
— *La revoluție.* CARAGIALE, O. I 238.

— *Ei, flăcăule, de pe unde?... Ce vînturi?... Pe la noi... ai?.. și de ce?...* DELAVRANCEA, H. T. 5.

2. La sfîrșitul unei fraze alcătuite din propoziții interogative coordonate :

La ce să fii proastă și să-ți strici inima? VLAHUȚĂ, N. 84.

3. La sfîrșitul unei fraze alcătuite din propoziții dependente de o propoziție interogativă cînd nu se pierde complet tonul interogativ :

Căci ce povară e prea grea, și care
Liman e prea departe cînd prin viață
Cu noi mergi tu, Speranță-nălțătoare? NECULUȚĂ, Ț. D. 120.
Cine e nerod să ardă în cărbuni smarandul rar
Ș-a lui vecinică lucire s-o strivească în zadar? EMINESCU, O. I 83.

Observaţie. Se pune uneori punct la sfîrşitul unei fraze alcătuite dintr-o propoziţie interogativă directă urmată de multe propoziţii subordonate dacă pînă la sfîrşitul frazei se pierde tonul interogativ:

Codrule, codruţule,
Ce mai faci, drăguţule,
Că de cînd nu ne-am văzut
Multă vreme au trecut,
Şi de cînd m-am depărtat,
Multă lume am îmblat. EMINESCU, O. I 123.

Se pune semnul întrebării după o propoziţie interogativă incidentă, izolată de restul frazei prin pauze:

I-a rămas şi un copil, o fetiţă care, — ***cum să spun?*** — *care e un fel de ghimpe între ei. . . un copil, vai! destul de rău crescut.* SADOVEANU, O. VII 493.

Se pune semnul întrebării după propoziţiile interogative retorice.

Care e mai mîndră decît tine între toate ţările semănate de Domnul pre pămînt? RUSSO, S. 125.

Semnul întrebării se pune şi la sfîrşitul propoziţiilor interogative dubitative şi exclamative.

a. dubitativă (deliberativă):

Însă cel mare se dă după uşă, ***şi — să tragă, să nu tragă?*** *În sfîrşit trage zăvorul. . . cînd ia! . . .* ***ce să vadă?*** CREANGĂ, P. 23.

Oare să se însoare, ori să nu se însoare? NEGRUZZI, S. I 71.

b. exclamativă:

Cît o să umblu după dumneata? CARAGIALE, O. I 202.

§ **1048.** Uneori după o propoziţie interogativă exclamativă se pune semnul întrebării însoţit de semnul exclamării:

— *Taxa, conaşule!*
— ***Ce! eşti copil!?*** CARAGIALE, O. II 41.

Observaţie. Într-o conversaţie, cînd unul dintre vorbitori ia atitudine prin mimica sau gesturi, exprimîndu-şi nedumerirea, aceasta se redă în scris prin semnul întrebării sau, cînd replica are un caracter exclamativ-interogativ, prin semnul întrebării plus semnul exclamării:

— *Ei da! şi Costică. . .*
— *?*
— *Costică Arion. . .* CARAGIALE, O. I 300.
— *Îi lipseşte mult?*
— *Nimic nu lipseşte!*
— *! ?* CARAGIALE, O. II 67.

§ **1049.** Nu se pune semnul întrebării:

a. după propoziţia interogativă indirectă (vezi § 1046 pct. 6).

Ea a doua zi se miră, ***cum de firele sînt rupte.*** EMINESCU, O. I 79.

b. după unele titluri care sînt considerate propoziţii interogative indirecte dependente de o regentă neexprimată:

Cum am învăţat româneşte
Cine a inventat telescopul

SEMNUL EXCLAMĂRII

§ **1050.** Semnul exclamării marchează grafic intonaţia propoziţiilor independente şi a frazelor exclamative sau a unui grup de cuvinte cu rol de propoziţie exclamativă.

De asemenea, semnul exclamării se pune după interjecţii şi vocative cînd se accentuează independenţa lor.

Se pune semnul exclamării :

1. la sfîrşitul unei propoziţii exclamative :

Aşa să am parte de ochii mei! CARAGIALE, O. II 208.

Ce minune! Ce bucurie pe mine! DELAVRANCEA, H. T. 123.

Destul! strigă Lăpuşneanu, nu te mai boci ca o muiere! NEGRUZZI, S. I 155.

La Peleş! şi mai iute! CARAGIALE, O. II 130.

2. la sfîrşitul unei fraze în care există o principală exclamativă, atunci cînd pînă la sfîrşit nu se pierde complet tonul exclamativ :

Ce comoară de frumuseţi doarme îngropată în poeziile poporului nostru, *şi bieţii băieţi habar n-au cîte cunoştinţi ar putea ieşi de-acolo!* VLAHUŢĂ, D. 48.

Zdrobiţi orînduiala cea crudă şi nedreaptă,
Ce lumea o împarte în mizeri şi bogaţi!
Atunci cînd după moarte răsplata nu v-aşteaptă,
Faceţi ca-n astă lume să aibă parte dreaptă,
Egală fiecare şi să trăim ca fraţi! EMINESCU, O. I 60.

Observaţie. Uneori se pune punct la sfîrşitul unei fraze formate dintr-o propoziţie exclamativă urmată de mai multe propoziţii subordonate dacă pînă la sfîrşitul frazei se pierde tonul exclamativ (vezi şi § 1047).

E tragedie-nălţătoare
Cînd biruiţi oştenii mor,
Dar sînt eroi de epopee
Cînd braţul li-e biruitor. COŞBUC, P. I 194.

3. la sfîrşitul unor cuvinte exclamative incidente sau a unor propoziţii exclamative incidente :

Într-o seară boierul, zărind cîţiva inşi care se pitulaseră pe lîngă uluci, ca să asculte frumoasele melodii ale junei diletante, s-a zbîrlit de gelozie; şi cînd a doua zi tînăra femeie s-a trezit, ***nenorocita!...*** *a găsit clavirul spart în bucăţi.* GHICA, S. 65.

Iar Caraiman... — ***apoi las pe el!*** — *Credeai că-i apucat de friguri.* SADOVEANU, O. I 236.

4. după interjecţii, cînd acestea au rol independent :

Ei! *acuma, unde mergem? îl întreabă Costică.* CARAGIALE, O. II 215.

Hura! *strigară toţi.* NEGRUZZI, S. I 74.

Cînd o propoziţie exclamativă începe cu o interjecţie, se pune semnul exclamării atît după interjecţie, cît şi la sfîrşitul propoziţiei atunci cînd interjecţia este independentă de propoziţia care urmează :

Ah! *garafa pîntecoasă doar de sfeşnic mai e bună!* EMINESCU, O. I 46.

***Vai!** de ce n-am înțeles că viața mi-i dată s-o trăiesc și tinerețea și frumusețea ca să mă bucur de ele!* SADOVEANU, O. III 521.

Cînd se repetă o interjecție și fiecare element al repetiției este independent, despărțit de ceea ce-l precedă printr-o pauză, se pune semnul exclamării după fiecare interjecție :

***A! a! a!** mi-a scos alta! Măsea nevinovată.* CARAGIALE, O. VI 204.

Cînd se repetă interjecții diferite se pune semnul exclamării după fiecare, pentru a se accentua independența lor :

*N-apuc să răspunz, domnule, și **șart! part! trosc! pleosc!** patru palme: îmi turtește pălăria și mi-o aruncă cît colo.* CARAGIALE, O. VI 202.

Cînd interjecțiile repetate apar ca o unitate, semnul exclamării se pune numai după cea din urmă, iar ele se despart prin virgulă :

***Bre, bre, bre!** pînă ce nu-i trînti, nu-i trăsni și nu-i batjocori, nu-i chip.* SADOVEANU, O. IV 381.

***Vai, vai!** Omule! **vai, vai!** Lișcule! Cu toți învoitorii se poartă boier Gogu așa?* STANCU, DUL. 205.

Observație. Uneori interjecția formează o unitate cu restul propoziției și atunci după ea se pune virgulă. (Vezi § 1053.)

5. după vocative, cînd sînt exclamative :

***Guraliuc!** mugi înăbușit Florescu; eu îmi bat gura și el doarme!* SADOVEANU, O. II 359.

Observație. Se poate pune semnul exclamării după fiecare vocativ dintr-o serie cînd se află în fruntea unui discurs, apel sau manifest : ***Domnilor!... Onorabili cetățeni!... Fraților!...** (plînsul îl îneacă). Iertați-mă, fraților, dacă sînt mișcat.* CARAGIALE, O. VI 141. În mod obișnuit vocativul se izolează de restul frazei prin virgulă. (Vezi § 1053.)

§ **1051.** După propozițiile interogative exclamative se pune semnul întrebării însoțit de semnul exclamării. (Vezi § **1048.**)

Pentru a marca intensitatea exclamației se folosesc uneori mai multe semne de exclamație :

— ***Mișule!... Mișule!!... Mișule!!!***

— *A adormit ! zice cucoana.* CARAGIALE, O. II 111.

Observație. Uneori semnul exclamării (adesea însoțit de cel al întrebării) redă într-un dialog mimica din vorbire. (Vezi și § 1048.)

— *S-a găsit în plus un pol de aur românesc din 70, învelit într-o foiță de țigară.*

— *!!*

— *Trebuie să mergem la Morgă să-l vedem.* CARAGIALE, O. II 67.

VIRGULA

§ **1052.** Virgula delimitează grafic unele părți de propoziție în cadrul propoziției, unele propoziții în cadrul frazei, cuvintele și construcțiile incidente, servind la despărțirea frazei în elementele ei constitutive. În legătură cu această funcțiune gramaticală a virgulei se pot stabili unele reguli precise — bazate pe felul înlănțuirii logice a ideilor în succe-

siunea lor — care arată cînd e obligatorie și cînd nu e îngăduită folosirea virgulei.

Virgula marchează grafic anumite pauze scurte, făcute în cursul rostirii unei propoziții sau fraze, ori de cîte ori marcarea lor e considerată necesară de către autor. Asemenea pauze sînt folosite în mod intenționat în două situații :

a. pentru a grupa la un loc cuvintele și grupurile de cuvinte care formează unități de înțeles și a le despărți, în felul acesta, de restul frazei sau al propoziției :

b. pentru a atrage atenția în mod deosebit asupra unor cuvinte, prin despărțirea lor de restul frazei sau al propoziției.

Virgula servește astfel, ca și alte semne de punctuație, la redarea grafică a pauzelor și a intonației.

FOLOSIREA VIRGULEI ÎN PROPOZIȚIE

§ **1053.** Se pune virgulă între părți de propoziție coordonate de același fel (urmate sau nu de determinări) legate prin juxtapunere :

a. subiecte :

Dar atuncea ***greieri, șoareci,***
Cu ușor-măruntul mers,
Readuc melancolia-mi,
Iară ea se face vers. EMINESCU, O. I 106.

Chipul rumen, gura fragedă, apele ochilor *și focul părului spuneau atîta frumusețe cutezătoare și iritantă.* CALACTION, O. I 133—134.

b. nume predicative :

Băiatul era ***frumos, vorbăreț, purtat*** *prin lume.* SADOVEANU, O. VII 222.

Sala ***era naltă, susținută*** *de stîlpi și de arcuri.* EMINESCU, N. 6.

c. atribute :

Ascundeam în mine o viață, ***străină*** *celorlalți,* ***blîndă, frumoasă, neînțeleasă.*** DELAVRANCEA, H. T. 171.

De-aș avea și eu o floare
Mîndră, dulce, răpitoare
Ca și florile din mai. EMINESCU, O. I 2.

d. complemente (directe, indirecte, de agent, circumstanțiale) :

Deodat-aud ***foșnirea*** *unei rochii,*
Un moale ***pas*** *abia atins de scînduri.* EMINESCU, O. I 119.

Și ***junimei*** *generoase,* ***domnișoarelor*** *ce scapăr*
Le arăt că lumea vis e. EMINESCU, O. I 48.

Și ***din neguri, dintre codri,*** *tremurînd s-arată luna.* EMINESCU, O. I 148.

Acum, în mijlocul nopții *își scuturau dureroasele lor lanțuri.* ODOBESCU, S. I 67.

Pășea ***iute, mărunt, ușor, ca un șoarice.*** DELAVRANCEA, H. T. 99.

Nu se despart prin virgulă părțile de propoziție coordonate legate prin conjuncția copulativă *și* (cu excepția lui *și* adverbial), prin locu-

țiunea copulativă *și cu*, prin prepoziția *cu (împreună cu)* ori prin conjuncțiile disjunctive *sau* și *ori* nefolosite la primul termen:

*Flăcăii **și** fetele începeau a veni dinspre Broșteni, chiuind **și** țipînd prin umbra livezilor.* SADOVEANU, O. I 96.

*Gîfîie, scoțînd pe gură **și** pe nas aburi albi și groși ce-i căruntesc părul și genele.* DELAVRANCEA, S. 33.

*Iedul cel mare **și cu** cel mijlociu dau prin băț de obraznici ce erau.* CREANGĂ, P. 19.

*Nu mai țin minte care școli **sau** care școală filozofică din vechime se întreba și discuta dacă femeia are sau nu un suflet.* GALACTION, O. I 96.

Se despart prin virgulă părțile de propoziție coordonate:

a. copulative, cînd sînt legate prin *și* adverbial, *nici*, *nu numai... ci (dar) și*, *atît... cît și*, *precum și*:

*Se pregătesc ca într-o „școală" pentru alte lupte mai mari ce îi așteaptă, cu o nație **și** mai barbară, **și** mai puternică.* BĂLCESCU, O. II 12.

*Neavînd femeie, **nici** copii... a închinat toată averea sa Mănăstirii Neamțului.* CREANGĂ, A. 21.

b. adversative:

*Împăratul-Verde nu avea feciori, **ci** numai fete.* CREANGĂ, P. 183.

*Mare de inimă, **iar** de gură și mai mare.* CREANGĂ, A. 134.

*Era un bărbat nu prea înalt, **însă** lat în spate.* SADOVEANU, O. XVIII 43.

c. disjunctive propriu-zise sau apropiate de copulative cînd conjuncția precedă și primul termen:

*Adu-l **ori** viu, **ori** mort.*

d. conclusive:

*Dacă ați accepta eventual prezidenția Senatului, **deci** a Constituantei?* CAMIL PETRESCU, T. I 23.

Nu se desparte prin virgulă subiectul de predicat:

***Manoilă se uita** la gura ei cu admirație.* SADOVEANU, O. IV 595.

***Unii** mai poznași îmi **zvîrleau** cîte o glumă.* SADOVEANU, O. II 480.

***Cîinele** care latră **nu mușcă**.*

Observație. Cînd subiectul e despărțit însă de predicat printr-o intercalare, atunci se pune virgulă:

*Grigore, abia stăpînindu-și revolta, **întrerupse** vehement pe arendaș.* REBREANU, R. I 40.

În locul unui verb subînțeles, se poate pune virgulă:

*Adesea puse alături, caietul lui ai fi zis că este modelul de caligrafie tipărit, iar **modelul de caligrafie, scris** de mînă.* CARAGIALE, O. II 68.

Atributele izolate se despart prin virgulă de substantivul pe care-l determină (și de restul frazei):

*Zeus, **feciorul lui Cronos**, făcu semn din sprînceană că primește.* ODOBESCU, S. III 291.

Atributele neizolate (de identificare și de calificare) nu se despart prin virgulă de substantivul pe care-l determină:

*Să sărim în luntrea **mică***
*Îngînați de glas **de ape**.* EMINESCU, O. I 74.

Complementele directe și indirecte așezate imediat după predicat nu se despart prin virgulă:

El, cu ochii, caută ***vînatul.*** ODOBESCU, S. III 17.

Marin isprăvnicelul s-apropie încetișor ***de tata.*** GHICA, S. 236.

Cînd un complement direct sau indirect e așezat înaintea predicatului, el se desparte sau nu prin virgulă după gradul legăturii cu elementul regent:

Pe Bologa, *întunericul îl zgudui.* REBREANU, P. S. 86,

dar:

Pe-ai casei *încep a-i vedea ca prin ceață.* STANCU, D. 128.

Solului *nu i se taie capul, zise Spancioc.* NEGRUZZI, S. I 139.

Complementele circumstanțiale așezate între subiect (însoțit sau nu de determinări) și predicat se despart prin virgule numai cînd subiectul e așezat înainte de predicat:

Povestea bătrînă, ***în măreția codrului,*** *aduce înfiorări pe chipurile lor trudite.* SADOVEANU, O. I 38.

Cînd subiectul e așezat după predicat, complementul circumstanțial se încadrează între virgule atunci cînd e mai puțin legat de elementul regent sau atunci cînd autorul vrea să-l detașeze pentru a insista asupra lui.

S-au urcat ***pe spinările noastre*** *cîțiva.* STANCU, D. 110.

A ars ***repede*** *curtea boierească.* STANCU, D. 111.

A venit, ***pe neașteptate,*** *toamna.*

Complementele circumstanțiale așezate la începutul unei propoziții (inclusiv cele așezate după o conjuncție subordonatoare) se despart prin virgulă cînd nu constituie un element esențial în frază:

La otel Mazăre, *i se spune că n-a fost odaie goală.* CARAGIALE, O. II 3.

La sfîrșitul lui mai, *Stanciu încarcă-ntr-o căruță două sute de oca de cireșe.* VLAHUȚĂ, F. R. 149.

Și iată cum, ***mulțămită atotputerniciei făcătoare de minuni a prosopului meu,*** *ieșii din o neașteptată și grea încurcătură.* HOGAȘ, DR. I 219.

Dar:

Într-una din acele cîrciumi *petreceau cu lăutari la vreo 10 negustori.* GALACTION, O. I 262.

De douăzeci și șase de ani *și-a părăsit neamurile și nu s-a mai întors la ele.* SADOVEANU, O. X 529.

Complementele circumstanțiale așezate după predicat nu se despart de obicei prin virgulă de acesta:

Animalul se apropiase ***fără zgomot*** *de noi și făcuse ocolul săniei.* SADOVEANU, O. IV 477.

Construcțiile gerunziale și participiale, cu sau fără determinări, așezate la începutul frazei, se despart de obicei prin virgulă:

Fiind mediocru și ca învățătură și ca inteligență, *n-a putut să izbutească.* GALACTION, O. I 113.

Ajuns calfă la găitănărie, *vorbea frumos și cu patimă în mijlocul tovarășilor săi.* DELAVRANCEA, H. T. 16.

Conjuncțiile *însă* și adverbele *deci* și *totuși* așezate în interiorul unei propoziții, în general nu se despart prin virgule:

*Din partea **însă** a familiei domnești, Cantacuzenul întîmpină o mult mai vie împotrivire.* ODOBESCU, S. I 151.

*S-au sculat **deci** împăratul și împărăteasa... și s-au dus la unchiaș acasă.* ISPIRESCU, L. 1.

*Aș fi vrut **totuși** să spun și eu două vorbe.* CAMIL PETRESCU, U. N. 10.

Adverbul *așadar* și locuțiunea adverbială *prin urmare* așezate în interiorul unei propoziții, în general, se despart prin virgule:

*Sîmbătă, **așadar**, de la amiazi, amîndouă aceste doamne încep să se pregătească de plecare.* CARAGIALE, O. II 1.

*Trebuie, **prin urmare**, prealabil să fiu informat despre ce fel de vreme e pe la Dv.* CARAGIALE, O. VII 31.

Se pune virgulă după adverbele de afirmație și de negație și după cele predicative incidente, cînd acestea sînt echivalente ale unei propoziții:

*Mitrea dădu din cap mirat. **Da**, auzise.* SADOVEANU, O. XVII 222.

***Nu**, nu mai fac.* CARAGIALE, O. VI 30.

***Desigur**, e amorezat.* DELAVRANCEA, H. T. 186.

*Conversația căzu, **firește**, asupra întîmplărilor zilei.* NEGRUZZI, S. I 293.

Observație. Dacă după un adverb predicativ urmează o propoziție subiectivă introdusă prin *că*, folosirea virgulei nu mai este îngăduită:

*Desigur **că normele sînt o adaptare a speciei**, au de scop, în ultimă analiză, să prezerve viața în lungime.* IBRĂILEANU, S. 184.

Se despart prin virgule de restul frazei substantivele în cazul vocativ:

***Domnule**, te-am rugat să fii bun să nu-mi mai zici vorba asta.* CARAGIALE, O. VI 26.

*Fii cuminte, **Cocor**, și așteaptă; așa-ți poruncește Castaflora.* SADOVEANU, O. XVII 277.

*Frumos meșteșug este meșteșugul dumitale, **nene Floriene**!* CARAGIALE, O. II 137.

Pentru folosirea semnului exclamării după vocative, vezi § 1050 pct. 5.

Se despart prin virgulă de restul frazei interjecțiile:

***Ah**, aș vrea să cadă o stîncă din peretele ăsta al defileului...* CAMIL PETRESCU, U. N. 239.

***Eh**, cărțile... cărțile astea ți-au năucit capul!* CAMILAR, N. II 214.

După interjecții se poate pune și semnul exclamării (vezi § 1050 pct. 4).

Cînd interjecțiile sînt urmate de un vocativ cu care formează, în rostire, o unitate, nu se despart prin virgulă de vocativ:

***Ei Cătălin**, acu-i acu*
Ca să-ți încerci norocul. EMINESCU, O. I 174.

*Du-te, **măi băiete**.* SADOVEANU, O. I 44.

Interjecția *ia* nu se desparte de verbul următor, cu care formează o unitate:

***Ia lasă**-mă încolo, măi omule; pesemne tu ai să mă înveți pe mine ce-i plugăria?* CREANGĂ, P. 160.

***Ia ieși** pîn-afară.* TEODORESCU, P. P. 18.

Se despart prin virgulă de restul propoziției cuvintele și construcțiile incidente:

*Subt influințele mahometane și venețiane și chiar, **poate**, sub clima... nordică.* ODOBESCU, S. I 389.

FOLOSIREA VIRGULEI ÎN FRAZĂ

§ **1054.** A. Coordonarea

Se despart prin virgulă:

1. Propozițiile coordonate juxtapuse determinate sau nu de alte propoziții:

***S-a sculat binișor, a strîns** cîtă drojdie se mai găsea pe fundul lăzii, **s-a dat jos la grajd**.* CARAGIALE, O. II 232.

Mi-ai făcut un bine, ți l-am făcut și eu. EMINESCU, N. 20.

2. Coordonatele legate prin conjuncții:

a. copulative cînd sînt legate prin *și* adverbial, *iar*, *nici*, *nu numai ...ci (dar) și*:

*Soarele de primăvară pîrjolise cu putere, **iar** subt strașina codrului căldura prindea a se potoli.* SADOVEANU, O. XVIII 28.

Nu caut vorbe pe ales,
***Nici** știu cum aș începe.* EMINESCU, O. I 173.

b. adversative (inclusiv *și* adversativ):

*I se părea că nu fuge, **ci** cade din înaltul ceriului.* EMINESCU, N. 23.

*Carevasăzică să intri dumneata în casă la mine cu pumnalul, cu toporul, cu conspirații, cu comploturi și asasinaturi, **și** eu să stau cu mîinile în șolduri.* CARAGIALE, O. II 57.

c. disjunctive, cînd conjuncția apare și la prima propoziție:

*Nu știu cum s-a făcut, că **ori** chersinul a crăpat **ori** cumătrul a strănutat.* CREANGĂ, P. 24.

***Sau** că strada aceea nu mai este, **sau** că amintirea mea a strămutat-o într-o lume ireală.* GALACTION, O. I 503.

d. conclusive:

*E vreme frumoasă, **deci** mergem la plimbare.*

Nu se despart prin virgulă coordonatele legate prin conjuncția copulativă *și* sau prin conjuncțiile disjunctive *sau* și *ori* nefolosite și în prima propoziție:

În vaduri ape repezi curg
***Și** vuiet dau în cale.* COȘBUC, P. I 191.

Spuie-ți morții din mormînt
*De sînt eu om **sau** nu sînt!* ALECSANDRI, P. II 25.

Se despart însă prin virgulă grupările de mai multe propoziții coordonate, care încep toate cu conjuncția copulativă *și*. Repetarea conjuncției sugerează succesiunea neîntreruptă a evenimentelor povestite. În asemenea situații folosirea virgulei este corectă, întrucît atrage atenția asupra unei intonații caracteristice :

Și de drag te-aș semăna,
Și cu drag te-aș secera,
Și te-aș face stog în prag,
Și te-aș îmblăti cu drag,
Și te-aș cerne prin sprîncene,
Și te-aș frămînta-n inele,
Și te-aș da inimei mele. JARNÍK-BÎRSEANU. D. 8.

B. Subordonarea

I. Prin juxtapunere.

Propozițiile subordonate juxtapuse se despart de obicei prin virgulă de regenta lor :

Urască-l cei fără de lege,
Ce-i pasă lui de ura lor. EMINESCU, O. I 126.
Ai carte, *ai parte.*

II. Prin conjuncții.

1. Propozițiile subiective și predicative nu se despart de regentă prin virgulă, indiferent de locul lor față de regentă :

Ar rîde ***cine i-ar ști aceste gînduri.*** MACEDONSKI, O. III 28.

Înțelegerea a fost ***să ne aștepte la drumul Păstrăvenilor.*** SADOVEANU, O. XVIII 28.

Ce simțea *era* ***că... va intra într-un necunoscut prăpăstios.*** MACEDONSKI, O. III 22.

2. Propozițiile atributive neizolate (de identificare, de calificare și circumstanțiale) nu se despart prin virgulă de cuvîntul (sau de grupul de cuvinte) pe care-l determină :

Strînse mai bine chinga ***care-i ținea brațul legat la chimir*** *și nu răspunse.* SADOVEANU, O. VII 162.

Atributivele izolate (circumstanțiale și descriptive) se despart prin virgulă de cuvîntul pe care-l determină :

Umbla din cetate în cetate, întrebînd... de cea mai frumoasă fecioară, ***despre care au prorocit vracii.*** SADOVEANU, O. XII 90.

Avea o traistă aninată de gît, ***în care își agonisea pomenile pentru hrană.*** SADOVEANU, O. XII 106.

3. Propozițiile completive directe și indirecte se despart de obicei prin virgulă cînd sînt așezate înaintea regentei :

Ce știu, *nu vreau să țin secret.* COȘBUC, B. I. 61.

Cui e obișnuit cu mersul trenurilor, *o oprire în afară de cele prevăzute în itinerar îi dă de gîndit.* CARAGIALE, O. I 294.

Completivele directe și indirecte așezate după regentă nu se despart prin virgulă :

Familia Georgescu știa perfect ***ce are să facă pas cu pas și minută cu minută.*** CARAGIALE, O. II 3.

Cu durerea asta sînt incapabil ***să scriu un rînd măcar.*** CARAGIALE, O. II 181.

4. Propoziția circumstanțială de loc se desparte prin virgulă cînd e așezată înaintea regentei și cînd nu e considerată ca un element esențial în frază :

Unde nu gîndești, *acolo-l găsești.* ALECSANDRI, T. 358.

Cînd a început iapa a fugi, ***unde pica nuca,*** *pica și din Talpa iadului bucățica.* CREANGĂ, P. 101.

Unde m-ai trimis *mă duc* (subînțeles *nu în altă parte*).

Propoziția de loc așezată după regentă nu se desparte prin virgulă :

Au început... a-i zice cu asprime să se ducă ***unde știe.*** CREANGĂ, P. 89.

5. Propoziția circumstanțială de timp așezată înaintea regentei se desparte prin virgulă cînd nu constituie un element esențial în frază :

După ce ieși din spital, *începu a rătăci iar pe uliți.* SADOVEANU, O. III 410.

Circumstanțiala de timp așezată după regentă nu se desparte de obicei prin virgulă :

Frica i se risipi ***cînd îi văzu așa, înspăimîntător de triști și de singuri.*** SADOVEANU, O. VII 447.

Cînd propoziția temporală e așezată imediat după o regentă care cuprinde un complement circumstanțial sau după altă propoziție circumstanțială, ea se desparte prin virgulă :

L-am observat de departe, ***pe cînd eram în dreptul cofetăriei.*** SADOVEANU, O. VIII 419.

6. Propoziția cauzală, indiferent de poziția ei față de regentă, se desparte, de obicei, prin virgulă :

Pentru că n-ai înțeles, *iacătă viu eu, duhovnicul, la tine și mă spovedesc ție.* CARAGIALE, O. I 49.

La toată lumea plăcea, ***fiindcă era om deștept și blînd.*** CARAGIALE, O. II 223.

Totuși, cînd se insistă asupra cauzalei, vorbitorul vrînd să arate că ea este elementul esențial care justifică acțiunea din regentă, cauzala nu se desparte prin virgulă, indiferent de locul ei față de regentă :

N-a venit ***pentru că n-a avut bani de drum*** (numai pentru acest motiv n-a venit).

Pentru că n-a avut bani de drum *n-a venit* (nu pentru alt motiv).

7. Propoziția finală așezată înaintea regentei se desparte de obicei prin virgulă de aceasta :

Pentru ca iarăși să-i împace, *îi cioplea Antiței o păpușă și-i făcea lui Toderică o morișcă de vînt ori un arc lui Mărian.* SLAVICI, N. I 53.

Ca să ajungem la epoca instituirii ei, *trebuie să suim pînă aproape de leagănul bisericii.* CARAGIALE, O. II 174.

Propoziția finală așezată după regentă se desparte prin virgulă numai atunci cînd autorul vrea să arate că ea nu este un element esențial în frază :

*Se duce drept la frate-său, **ca să-i ducă bucuria.*** CREANGĂ, P. 44.

*Nu era ziuă, în care... să nu fi mers măcar de zece ori la straturi, **pentru ca să vadă** dacă nu erau răsărite semințele.* SLAVICI, N. I 22, dar :

*Veniseră la Călifar **ca să-i procopsească.*** GALACTION, O. I 44.

*Și reintră în cupeu trăgînd ușa cu multă băgare de seamă **ca să nu deranjeze pe negustor.*** CARAGIALE, O. I 201.

*Se duce la pădure **să-și aducă un car de lemne.*** CREANGĂ, P. 143.

*Și el îmi dete ochii **să văd lumina zilei.*** EMINESCU, O. I 115.

Propozițiile finale introduse prin conjuncția *de* nu se despart prin virgulă :

*În toate zilele se ducea el la un puț **de aducea apă pentru casă.*** ISPIRESCU, L. 386.

8. Propoziția circumstanțială de mod se desparte prin virgulă de regenta ei — indiferent de locul pe care-l ocupă — atunci cînd nu e considerată de autor ca un element esențial în frază :

***Fără să se turbure cît de cît de neajunsuri**, Pandele călca întîia oară pe calea cunoștințelor înalte.* MACEDONSKI, O. III 57.

*Copacii Cișmigiului, cît și casele de pe ulițele din vale, spărgeau întunerecul cu înățișarea lor, **după cum bătea vîntul.*** MACEDONSKI, O. III 56.

***Ca și cum ar fi lunecat înadins pe lîngă punctul meu de întrebare**, se plecă în mod foarte firesc.* HOGAȘ, DR. I 224.

*Buduleasa era nerăbdătoare, **ca și cînd ar fi stat pe spini și pe jeratic.*** SLAVICI, O. I 83,

dar :

***Cum ai vrut tu** s-a întîmplat* (subînțeles : *nu cum am vrut eu*).

*Fugi **cît poți de repede.*** CAMILAR, N. II 61.

9. Propoziția consecutivă se desparte de obicei prin virgulă de regentă :

*E atît de rea, **încît nimeni nu calcă pe moșia ei.*** ISPIRESCU, L. 4.

*I-oi face eu cumătrului una, **de și-o mușca labele.*** CREANGĂ, P. 29.

Totuși, cînd se insistă asupra consecutivei, ea nu se desparte prin virgulă :

*Perspectiva e tristă și eu te iubesc prea mult **pentru ca să nu cerc tot în lume spre a te feri de un asemine viitor.*** ALECSANDRI, PR. 288.

De asemenea consecutiva așezată imediat după predicatul regentei și introdusă prin conjuncția *de* nu se desparte prin virgulă :

*Cloncănirile deznădăjduite ale cloștelor răsunau **de luau auzul.*** MACEDONSKI, O. III 50.

10. Propoziția concesivă se desparte întotdeauna prin virgulă, indiferent de poziția ei față de regentă :

***Cu toate că întunericul s-a lăsat deplin**, domnișoara vede.* SADOVEANU, O. I 669.

În casa unui prietin eu am să mă aşez, ***chiar dacă nu mă pofteşte nimeni.*** SADOVEANU, O. X 561.

11. Propoziţia condiţională se desparte prin virgulă cînd nu e considerată de autor ca un element esenţial în frază:

Aş fi ajuns cu înghiţitul la capătul celalt al năfrămii, ***dacă nu mă oprea la timp măruntul meu călugăr.*** HOGAŞ, DR. I 233.

12. Propoziţiile circumstanţiale opoziţionale se despart prin virgulă de regenta lor:

Află că fiul se îndeletniceşte cu mofturi, ***în loc să înveţe carte.*** CARAGIALE, O. V 323.

În timp ce vremea frumoasă mă dispune, *ploaia mă face melancolic.*

13. Propoziţia cumulativă se desparte prin virgulă de regenta ei:

Pe lîngă că era curat, *apoi obijnuia să se îmbrace foarte elegant.* CARAGIALE, O. I 307.

14. Propoziţia circumstanţială instrumentală nu se desparte de obicei prin virgulă de regenta ei:

Cu ce arde acolo *ştiu c-ar fi trăit boiereşte un an de zile tot satul* REBREANU, R. II 109.

Nu se lasă pînă ce nu găseşte un buştihan putregăios, îl scobeşte ***cu ce poate*** *şi-i face urdiniş.* CREANGĂ, P. 238.

15. Propoziţiile circumstanţiale sociative şi de relaţie în general nu se despart prin virgulă:

Fugeau toţi în toate părţile ***cu ce apuca a lua.*** GHICA, S. 319.

Regiunea pare săracă ***pentru cine vine de la şes.***

16. Propoziţiile intercalate, izolate, se pun între virgule:

Din acea vreme povestea el multe, ***cînd avea chef,*** *despre drumuri lungi prin ţări străine, despre bătălii sîngeroase şi despre petreceri mari.* SADOVEANU, O. III 477.

În cap mergeau, ***ca să deschidă drumul,*** *dorobanţii cu gîrbace.* ODOBESCU, S. I 73.

17. Propoziţiile incidente de orice fel se despart prin virgule:

Eu, ***zicea Radu,*** *voi să arăt că acest tînăr, înzestrat de talent, îşi merită soarta.* VLAHUŢĂ, N. 56.

— Ia citeşte-mi-o şi mie, ***zise Grigoriţă cum stătea cu faţa-n sus şi căsca,*** *să văd ce prostie ai scris.* HOGAŞ, DR. II 27.

— Am să-l trimet, ***răspunse ea scurt.*** HOGAŞ, DR. II 80.

PUNCTUL ŞI VIRGULA

§ **1055.** Punctul şi virgula marchează de obicei o pauză mai mare decît cea redată prin virgulă. Punctul şi virgula este mai mult un mijloc stilistic decît gramatical şi folosirea lui depinde de preferinţa celui care scrie. El poate fi înlocuit fie prin punct, fie prin virgulă, fie, mai rar, prin două puncte.

Punctul și virgula desparte, în cadrul unei fraze, grupuri de propoziții sau propoziții independente :

A fost o zarvă cum nu s-a mai pomenit la Costești de la vremea cînd au dat nohaii. Ca și atuncea au ieșit femeile cu cociorvele aprinse; unele au apucat furcile; dulăii s-au înșurubat pe sub porți; buhaiul lui Frunză a prins a boncălui, împungînd c-un corn în pămînt și s-a luat după năvrapul cu strai roș; oștenii domnești și cei împărătești nu s-au mai putut cățăra pe cai. SADOVEANU, O. XVIII 220.

Adesea punctul și virgula marchează construcții simetrice, despărțind propoziții lungi sau grupuri de propoziții similare :

Tată-său iar l-a luat, el iar a fugit; l-a închis în casă, el a sărit pe fereastră; l-a închis în pivniță, el a spart ușa. GHICA, S. 242.

Spui de una o vorbă bună, superi pe alta; spui rău de alta, atunci nu mai poți pretinde că ești om galant; insiști cu deosebire asupra uneia, dai loc la bănuieli; neglijezi pe vreuna, îi inspiri o ură primejdioasă. CARAGIALE, O. I 208.

Cînd punea mîna pe plug trosneau coarnele; cînd da cu sapa intra cu muchie cu tot; coasa în mîinile lui rădea ca briciul; fînul cădea pale-pale și din fitece pală făceai un snop. DELAVRANCEA, S. 18.

Cu toate că dorința de a avea aproape ființa iubită, cînd tristeța naturii face pe om să se simtă mai singur, poate s-o aibă oricine; cu toate că „paserile" (= „rîndunelele") apar la Eminescu abia în ultima redactare a poeziei sale (a cincea); totuși forma strofei sale, acel „De ce nu-mi vii" ca concluzie a sosirii toamnei, figurată prin căderea frunzelor și plecarea paserilor, e un argument destul de valabil ca să admitem că Eminescu a cunoscut cîntecul unguresc (de la vreun ardelean) și s-a inspirat de el pentru prima strofă. IBRĂILEANU, ST. 220.

§ **1056.** Punctul și virgula desparte uneori propoziții coordonate între ele sau o subordonată de regenta ei :

Pentru atîta încredere, nu am cum să-ți mulțumesc; dar, teamă mi-e că, acordîndu-mi mie o așa amicală și lingușitoare precădere, n-ai nimerit tocmai bine, o iscusite vînătorule! ODOBESCU, S. III 9.

Preoteasa. . . se uita cînd la popă, cînd la străin, și clătina nedumerită din cap; însă în ochii ei căprii, umbriți de gene lungi, pe fața ei rumănă și blajină, se citea mulțămirea după atîta așteptare și îngrijorare. SADOVEANU, O. I 521.

Pe lîngă acestea, mai avea strînse și părăluțe albe pentru zile negre; căci lega paraua cu zece noduri și tremura după ban. CREANGĂ, P. 3.

Uneori punctul și virgula separă în dialog adverbe de afirmație și de negație sau unele adverbe de mod :

Nu; *nu te las, pentru că te iubesc.* CARAGIALE, O. VI 201.

— ***Bine;*** *dar s-au recreat. . . au petrecut. . .* CARAGIALE, O. II 211.

§ **1057.** Adesea în redarea vorbirii directe punctul și virgula desparte o propoziție incidentă în care se dau indicații asupra celui care vorbește :

Dă, cuconașule, ***zise feciorul boieresc ridicînd din umeri;*** *parcă pot să știu?* SADOVEANU, O. IV 600.

DOUĂ PUNCTE

§ 1058. Semnul numit două puncte anunţă vorbirea directă sau o enumerare, o explicaţie, o concluzie, marcînd o pauză în general mai mică decît cea indicată prin punct.

Două puncte apar:

1. În urma cuvîntului de declaraţie care anunţă vorbirea directă, citarea unui text:

Ziceau ei:

— *Acolo se coace ăl mai bun grîu al ciocoiului.* SADOVEANU, O. XVII 169.

În minutul acesta, ***strigătul:*** *„Foc! dăm foc la mănăstire",... repetat de mai multe sute de glasuri, făcu pe călugări să-şi piardă cu totul minţile.* ODOBESCU, S. I 90.

Ce să facă Harap-Alb? Stă el oleacă şi se sfătuieşte cu ***gîndul:*** *să trec peste dînsele, am să omor o mulţime; să dau prin apă, mă tem că m-oi îneca cu cal cu tot.* CREANGĂ, P. 237.

Vorba ceea: *dă-ţi, popă, pintenii şi bate iapa cu călcăile.* CREANGĂ, P. 39.

Uneori apar înaintea citării unui text, ţinînd locul unui cuvînt de declaraţie.

Observaţie. Se pun două puncte şi după cuvintele care anunţă reproducerea unor sunete:

Cineva bătuse de două ori foarte desluşit în cercevea: tac! tac! SADOVEANU, O. II 630.

2. Cînd urmează o enumerare, explicaţie sau concluzie:

Iară copii n-avea dascălul Pintilie decît doi: ***o fată, pe care a măritat-o după Petrea Ţapului, şi pe Trandafir.*** SLAVICI, N. I 5.

Şi n-am fost slab şi nici fricos:
Pe opt ţi-i dam grămadă jos. COŞBUC, P. I 199.

Ea l-a privit lung şi a zîmbit răutăcios: ***părea a-l înţelege.*** SADOVEANU, O. XVII 174.

Cînd cuvintele sau propoziţiile care anunţă enumerarea sau explicaţia sînt mutate la sfîrşitul ei, se pun două puncte după enumerare sau explicaţie:

Un mintean negru cu găitane de fir, cioareci la fel, cu pajeri pe genunchi, o mantie scurtă pe umeri, cizme-nalte în picioare, cu pinteni de argint; la coapsă un paloş scurt şi drept şi-n mînă o ţurcă de samur cu surguci: ***iată îmbrăcămintea sa.*** ODOBESCU, S. I 112.

Uneori explicaţiile sau completările despărţite de regentă prin două puncte sînt alcătuite din apoziţii sau propoziţii apozitive, alteori din propoziţii cauzale:

Dar numai un lucru nu ştia hîrca: ***gîndul omului.*** CREANGĂ, P. 96.

În mijlocul acestei bîiguieli un singur lucru era hotărît în gîndul lui: ***că trebuie*** *să se încredinţeze dacă e ori nu un cazan cu comoară acolo.* SLAVICI, O. I 318.

Veniți: ***privighetoarea cîntă și liliacul e-nflorit!*** MACEDONSKI, O. I 62.

În mod obișnuit se pun două puncte după cuvinte ca *anume*, *de pildă*, *de exemplu*, caracteristice pentru enumerări sau explicări:

Superlativul relativ al unor adjective poate precede substantivul și în limba vorbită. ***De exemplu:*** *Aceasta este cea mai frumoasă rochie a mea.* SG III 172.

Cele trei adjective pot fi așezate oricum unele față de altele. ***De pildă:*** *mocan tînăr, voinic, frumos sau mocan voinic, frumos, tînăr etc.* SG III 167.

3. În propoziții nominale, marcînd locul verbului copulativ, sau în propoziții în care predicatul este subînțeles, el fiind enunțat mai înainte:

Sufletul vostru: ***un înger, inima voastră:*** *o liră.* EMINESCU, O. I 35.

Pentru nota „rău" nu dădeai nimic; pentru „binișor": ***pîne, brînză,*** *măsline.* DELAVRANCEA, H. T. 101.

SEMNELE CITĂRII (GHILIMELELE)

§ **1059.** Semnele citării sau ghilimelele închid reproducerea unui text (cuvînt sau grup de cuvinte) în vorbire directă:

Feciorul de împărat deodată își opri armăsarul în loc și în gura mare strigă așa către soții săi: ***„Măi frați! vedeți colo drept în sus muchea naltă și pleșuvă a Penteleului; acolo am să mă duc, tot în fuga calului. Cine poate ție-se după mine!"*** ODOBESCU, S. III 178.

— Cum, toată viața ai să rămîi judecător de pace?

Ce înțeles trist, sfîșietor, capătă unele vorbe cîteodată! ***„Toată viața?"*** *În sufletul lui Dan aceste cuvinte cad cu un răsunet lugubru și-l umplu de-o neînchipuită jale și disperare.* VLAHUȚĂ, D. 294.

Închidea ochii, și strecura printre dinții albi și mărunți cîte un ***„ah!"*** *care-i umplea pieptul.* DELAVRANCEA, S. 109.

Elevii mai vechi decît mine, adică repetenții sau „babacii", cum le spuneam noi, generația tînără, pretindeau că domnul Ciolac, chiar de la sosirea sa la catedra de matematici a gimnaziului nostru, duce tratative de însurătoare cu o moștenitoare bogată, fată a unui negustor ***„tot botoșenean și tot armean"***. SADOVEANU, O. XVIII 512.

Vorba românului: ***„Nu e pentru cine se gătește, ci pentru cine se nimerește"***. ODOBESCU, S. III 190.

Iată ce scrie Caragiale (O. III 78) *despre oamenii fără talent:*

„Cea mai mare supărare ce un om poate face altuia e să-i tăgăduiască talentul cu care acesta se crede, pe nedrept, înzestrat. Niciodată cu lauda și cu stima nu vei ajunge să mulțumești pe un om lipsit de talent atît cît îl poți mîhni cu tăgăduirea sau nesocotirea talentului pe care nu-l are. Un poet închipuit nu se va măguli atîta de aplauzele unanime ale cunoscătorilor, pe cît se va irita de critica sau indiferența unui singur amator".

Se pun uneori între semnele citării titlurile operelor de literatură, de artă sau de știință, ale publicațiilor, ale unor instituții; aceste titluri

pot fi relevate în locul ghilimelelor şi prin caracterele diferite ale literelor (cursiv etc.):

Biblioteci întregi s-au scris numai despre „Hamlet". CARAGIALE, O. III 13.

LINIA DE DIALOG ŞI DE PAUZĂ

§ **1060.** Linia de dialog indică începutul vorbirii fiecărei persoane care ia parte la o convorbire, iar linia de pauză marchează, ca şi alte semne de punctuaţie, pauza dintre diferitele părţi ale propoziţiei, dintre propoziţii sau fraze.

§ **1061.** Linia de dialog:

Unul dintre bătrîni întrebă pe ctitor:
— Ce bani a lăsat?
— Un milion, răspunse ctitorul.
— Cît face un milion?
— Un milion? De zece ori cîte o sută de mii.
— Săracu Hagiu!
— Dacă ar vedea el cum se cheltuieşte cu înmormîntarea lui...
— Ar muri! răspunse unul din bătrîni. DELAVRANCEA, H. T. 43.

§ **1062.** Linia de pauză are în general funcţiunea parantezelor; ea se foloseşte în interiorul propoziţiei sau al frazei pentru a delimita construcţiile incidente, intercalările sau unele atribute izolate (mai ales apoziţii). Uneori ea este însoţită de virgulă, de semnul întrebării sau al exclamării, alteori nu:

*Eram aţîţat şi, — **spun drept,** — îmi era frică să mă culc.* SADOVEANU, O. I 97.

*Statul nu plăteşte impiegaţii ca să facă beţii noaptea şi ziua să zacă — **uite ce prăpădit eşti!** — în loc să vie la datorie.* CARAGIALE, O. I 160.

*Le vedeam însă mereu înaintea ochilor şi le vedeam mai ales — **cum le văd şi astăzi** — primăvara, cînd înfloresc bujorii.* GALACTION, O. I 331.

*Toate tipurile din comediile lui Caragiale — **din cauza ocupaţiilor lor neserioase, adică fără legătură cu realităţile adevărate ale vieţii** — sufăr de această goliciune de suflet.* IBRĂILEANU, S. 66.

*Moşneagul nostru — **Ilia Aldea a lui Ion** — era om vechi.* SADOVEANU, O. III 476.

Incidentele în care apare intervenţia autorului, în cursul vorbirii directe sau la sfîrşitul ei, apar despărţite fie prin virgule, fie prin linii de pauză:

*Hotărît — **îmi zisei eu** — că acest diavol de Magda nu mă slăbeşte nici în lumea aceasta.* HOGAŞ, DR. I 194.

*Las că l-am prins — **mormăi Briceag, pornind să tragă cu mai multă încredere.*** REBREANU, I. I 25.

Linia de pauză marchează în unele construcţii lipsa predicatului verbal sau a verbului copulativ.

Plîngeri... revoltă — de prisos. CARAGIALE, O. I 27.

Religia — o frază de dînşii inventată

Ca cu a ei putere să vă aplece-n jug. EMINESCU, O. I 59.
Moara, — ca orice moară. GALACTION, O. I 47.
Pe pod, morarul fereca piatra : Barbă sivă, sprîncene de mușchi uscat, ***nasul — cioc de cucuvaie.*** GALACTION, O. I 47.

Linia de pauză, însoțită sau nu de virgulă, se pune uneori și între coordonate juxtapuse (copulative sau adversative) :

Cînd dă să pună vraful pe masă, scapă printre degete jos o hîrtiuță mică îndoită. S-apleacă — o ridică — o privește lung — dă un țipăt... CARAGIALE, O. I 160.
El luptă să scape — ea nu-l lasă. CARAGIALE, O. I 78.

PARANTEZELE

§ **1063.** Parantezele rotunde arată un adaos în interiorul unei propoziții sau al unei fraze.

Observație. Există și paranteze drepte, care nu marchează legături gramaticale.

Parantezele cuprind o explicație , o precizare, un amănunt al propoziției sau frazei de care sînt legate. De aceea, parantezele au aceeași funcțiune ca linia de pauză sau virgula, cînd acestea închid comunicări care explică sau întregesc propoziția sau fraza în interiorul căreia se află.

Parantezele pot închide fie un cuvînt sau un grup de cuvinte, fie o propoziție sau o frază :

Ziua strălucea ca o zi de primăvară și malurile Oltului amestecau verdele cu galbenul și cu roșul ***(cireșilor)*** *în fel și fel de potriviri măiestre.* GALACTION, O. I 263.
Cu cîteva zile înainte de nuntă, dacă mirele și mireasa erau de neam de boier, se făcea cherofilima ***(sărutare de mînă).*** GHICA, S. 58.
Merseră și ziua a treia și în seara acestei zile ***(după ce rătăciseră drumul și nu-l mai găsiră decît o dată cu Argeșul)*** *urcară încet, încet pînă la Pitești.* GALACTION, O. I 278.

Uneori explicația din paranteză este subtitlul unei lucrări :

Din durerile lumii ***(Nuvele).*** VLAHUȚĂ, O. A. I 85.

§ **1064.** Se pun între paranteze rotunde cuvintele sau propozițiile incidente care exprimă atitudinea vorbitorului față de cele spuse mai înainte :

În sfîrșit, nu e numai un bărbat spiritual, inteligent și umblat în lume ***(observi ce banală am devenit cu epitetele?)****, dar pare să fie om activ și cu inițiativă.* CEZ. PETRESCU, Î. II 67.
L-am strîns încă o dată în brațe și l-am lăsat să plece în fuga mare după o birjă și un birjar, ai cărui cai semăna ***(sic)*** *cu cutia.* CARAGIALE, O. VII 526.

În piesele de teatru se dau în paranteze rotunde indicațiile scenice :

Millo — ***(în parte)*** *Nu cumva aș putea să-l angajez în trupa mea?...* ***(tare)*** *Domnule Serviescu, pre cît înțeleg, ai dori să mergi la București!* ALECSANDRI, T. 865.

Cuvintele sau propozițiile închise în paranteză pot fi independente din punct de vedere gramatical și, în acest caz, cuprinsul parantezei se termină cu punct, semnul întrebării sau semnul exclamării sau pot face parte din aceeași propoziție sau frază cu grupul sintactic pe care îl explică și atunci semnele de punctuație indicate mai sus apar la sfîrșitul propoziției sau frazei (vezi § 1046).

PUNCTELE DE SUSPENSIE

§ **1065.** Punctele de suspensie arată o pauză mare care marchează în general o întrerupere a șirului vorbirii.

Întreruperea vorbirii se poate face după orice parte a propoziției sau frazei, ca și între propoziții și fraze, marcînd ritmul lent cu care vorbește cineva (datorită emoției, faptului că-și caută cuvintele etc.):

Într-o zi . . . zăresc un străin cu surtuc de nankin și cu picioarele goale... Figura lui nu-mi părea necunoscută . . . o privesc cu luare-aminte . . . Ce să văd? . . . Porojan! . . . Cine poate spune bucuria mea! . . . Tovarășul meu de copilărie trăiește! . . . Iată-l! . . . Iată-l plîngînd și sărutîndu-mi mînile!...Nu știam ce să-i dau ca să-i fac mulțămire. Alecsandri, la Ghica, s. 640.

Se mișcă fata . . . clipește din ochi . . . își ridică mîna la frunte . . . își dă frumos părul într-o parte...zîmbește... se scoală... Caragiale, o. I 121.

Eu atunci iute mă răsucesc într-un picior, fac vro două sărituri mai potrivite, mă azvîrl peste gard de parcă nici nu l-am atins și-mi pierd urma, ducîndu-mă acasă și fiind foarte cuminte în ziua aceea... Dar mai îndeseară iaca și moș Vasile, cu vornicelul și paznicul și strigă pe tata la poartă. Creangă, a. 50.

— Domnule colonel, aduceți-vă aminte... cînd se ținea măcelarul după dumneavoastră... la grajd... de zicea că nu ne mai dă carne. Brăescu, v. a. 41.

Și frumosu-i cînd se topesc omăturile și rămîn lanurile verzi ca buraticul, și se suie ciocîrlia la ceruri cîntînd... Curg din toate părțile pîraie ... parcă-s de spumă... și miroase nu știu cum... dulce... și Alba de sub mine tremură de bucurie și necheză. Sadoveanu, o. v 423.

§ **1066.** Întreruperea vorbirii poate fi momentană, vorbitorul continuînd apoi comunicarea (ca în exemplele de mai sus), sau definitivă cînd vorbitorul lasă să se subînțeleagă ceea ce a vrut să spună sau cînd este întrerupt de altcineva (vezi § 944):

Și-i arată pumnul cu grenada:

— Ascunde-te . . . că de nu . . . Camilar, n. I 58.

— Ba să nu te mai amesteci, Ionel, și să-ți vezi de necazuri, că avem destule, că pe urmă iar o să zică boierii că ții partea oamenilor și o să te asuprească și iar . . .

— Bine, bine, lăsați-mă-n pace acuma! Rebreanu, r. I 102.

§ **1067.** Punctele de suspensie marchează și o vorbire incoerentă:

. . . Arta este, cum am putea zice mai bine? este încercarea spiritului omenesc de a satisface o mare nevoie a spiritului omenesc . . . care are nevoie,

pentru a fi satisfăcut, de o satisfacere tot din partea unui spirit, care și acela... în fine,... da, în fine... CARAGIALE, O. II 140.

În dialog punctele de suspensie indică întîrzierea răspunsului:

Eu, din ce în ce mai leșinat:

— Cînd?

— Adineaori, pe la șapte dimineața...

— ... Cum? CARAGIALE, O. II 173.

Cînd punctele de suspensie înlocuiesc un răspuns care se redă de obicei prin mimică, ele sînt însoțite de semnul exclamării sau al întrebării:

— Domnule! zice al treilea; asta este ceva care să o spui ori la cine, nu te poate crede. La cine credeți că m-am gîndit eu acuma, cînd ai întrebat dumneata întîi: „Frate, ce s-o fi făcut Costică?"

— ?...

— La Costică, domnule... CARAGIALE, O. II 40.

— Dar ce e mai frumos e că n-am sfanț, monșer!...

— !!...

— ... Adică vorba vine că n-am sfanț. CARAGIALE, O. II 46.

§ **1068.** Punctele de suspensie marchează, în unele construcții, locul predicatului verbal sau al verbului copulativ absent:

Mamă nu, — stare... de nicăieri. VLAHUȚĂ, N. 138.

SEMNE ORTOGRAFICE

§ **1069.** Înrudite cu semnele de punctuație sînt semnele ortografice. Uneori chiar semnele de punctuație se folosesc ca semne ortografice, de exemplu punctul marchează de obicei abrevierile. Semnele ortografice propriu-zise sînt apostroful și liniuța de unire. Dintre acestea liniuța de unire (sau cratima) se întrebuințează în unele situații și ca semn de punctuație.

Liniuța de unire poate apărea, de exemplu, între două numerale juxtapuse în indicații numerice aproximative:

S-au adunat 20—30 de tovarăși.

Observație. În situații de acest fel se poate folosi și virgula.

BIBLIOGRAFIE

Academia R.P.R., Institutul de lingvistică din București, *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, 1960, p. 73—135.

ÎNCHEIERE

CARACTERISTICILE STRUCTURII GRAMATICALE A LIMBII ROMÂNE

§ **1070.** La sfîrșitul descrierii structurii gramaticale a limbii române se pot reține elementele principale care o caracterizează.

O caracteristică a morfologiei românești este bogăția flexiunii. Din acest punct de vedere trebuie făcută o deosebire în primul rînd între flexiunea verbală și cea nominală, în sensul că verbul are o flexiune mai bogată decît celelalte părți de vorbire flexibile (verbul românesc are moduri numeroase, timpuri multe la modul indicativ, tipuri variate la unele timpuri — de exemplu la viitor — și la unele moduri — mai ales la prezumtiv —, diateză reflexivă cu pronumele în două cazuri diferite). Dintre celelalte părți de vorbire, pronumele (pronumele în general și în special pronumele personal) are flexiunea cea mai bogată ; urmează substantivul, articolul și adjectivul, care au o flexiune mai puțin bogată ; cea mai săracă flexiune are numeralul.

Flexiunea se realizează cu diverse mijloace, sintetice și analitice. Un mijloc caracteristic este larga folosire a alternanțelor fonetice.

Existența genului neutru cu felul lui special de exprimare (printr-o formă asemănătoare cu masculinul la singular și cu femininul la plural), existența mai multor feluri de articole hotărîte (hotărît propriu-zis, posesiv și demonstrativ) și postpunerea articolului hotărît propriu-zis, existența a două serii de forme — accentuate și neaccentuate — de dativ și de acuzativ la pronumele personal și reflexiv sînt caracteristici importante ale morfologiei românești care au consecințe și pentru sintaxă.

Sintaxa limbii române se caracterizează printr-o mare bogăție de cuvinte ajutătoare — prepoziții și conjuncții, compusele acestora și locuțiunile corespunzătoare — și prin relativa libertate a topicii. În sintaxa propoziției se poate remarca posibilitatea neexprimării subiectului (subiectul inclus), folosirea prepoziției *pe* la acuzativul complement direct și fenomenul reluării sau anticipării complementului direct și indirect prin forme neaccentuate ale pronumelui personal. Pentru sintaxa frazei este caracteristică larga folosire a conjunctivului și marea libertate a corespondenței timpurilor.

ORIGINALITATEA LIMBII ROMÂNE DIN PUNCTUL DE VEDERE AL STRUCTURII GRAMATICALE

§ **1071.** Structura gramaticală a limbii române este latină, ca a tuturor limbilor romanice. Deosebirile existente față de latină sînt, de cele mai multe ori, produsul continuării unor tendințe de simplificare și de clarificare manifestate din epoca tîrzie a limbii latine; în acest sens se înscriu deosebiri față de latină care sînt în principiu comune tuturor limbilor romanice: reducerea formelor complicate ale substantivului și ale adjectivului, dezvoltarea unui articol hotărît și nehotărît, simplificarea și regularizarea sistemului verbal, simplificarea corespondenței timpurilor în subordonare, simplificarea folosirii cazurilor cerute de prepoziții și de verbe. Nu totdeauna însă aceste tendințe s-au realizat în același grad în română ca în celelalte limbi romanice: față de restul limbilor romanice, limba română se caracterizează, de exemplu, printr-o flexiune nominală mai bogată (mai multe desinențe pentru plural, forme cazuale diferite pentru genitiv-dativ față de nominativ-acuzativ și forme speciale de vocativ).

Există deosebiri față de limba latină care se datoresc influenței slave sau sînt caracteristici comune cu limbile balcanice și care deosebesc astfel limba română de celelalte limbi romanice. Influența slavă în gramatică s-a manifestat fie prin împrumuturi directe (vocativul singular feminin în *-o*, numeralul *sută*), fie prin întărirea unor categorii mai slabe în latină (păstrarea genului neutru, dezvoltarea verbelor reflexive), fie prin sistemul de reorganizare a materialului latin (formarea numeralelor cardinale compuse de tip *unsprezece* sau *douăzeci*). Trăsături gramaticale care apropie limba română de limbi din Peninsula Balcanică de familii diferite (bulgara, albaneza, neogreaca) sînt postpunerea articolului hotărît, folosirea frecventă a conjunctivului în locul infinitivului și dativul posesiv.

Pe de altă parte există și inovații proprii limbii române, cum sînt felul de exprimare a genului neutru, crearea articolului posesiv și demonstrativ, tendința de cumulare a mai multor mijloace pentru marcarea unei categorii gramaticale (alternanțe fonetice în temă + afixe gramaticale; articol hotărît enclitic la substantiv + articol demonstrativ înaintea adjectivului însoțitor etc.).

TENDINȚE ALE STRUCTURII GRAMATICALE A LIMBII ROMÂNE CONTEMPORANE

§ **1072.** Una dintre tendințele cele mai generale ale structurii gramaticale a limbii române contemporane este tendința de u n i f i c a r e, care caracterizează și alte compartimente ale limbii, în primul rînd fonetica. În intervalul de timp care formează cadrul de studiu al limbii române contemporane se poate observa ușor progresul pe care l-a făcut în această privință limba română literară atît prin răspîndire, cît și prin fixarea unor norme gramaticale unice. Unificarea normelor nu este deplină, există încă luptă între unele variante morfologice (de exemplu între desinențele

de plural ale substantivelor neutre sau între unele forme iotacizate și neiotacizate la verbe), dar în general limba literară a ales una dintre variantele concurente, celelalte fiind cel mult tolerate, dar simțite ca regionale sau învechite.

A doua tendință generală a structurii gramaticale a limbii române contemporane este tendința de s i m p l i f i c a r e. Această tendință se manifestă în restrîngerea întrebuințării unor timpuri (perfectul simplu, viitorul anterior), în slăbirea productivității alternanțelor fonetice la cuvintele noi, în reducerea moțiunii la substantive (folosirea substantivelor masculine și pentru feminin) și în special în reducerea flexiunii nominale : slăbirea declinării (și a acordului în caz) la adjective și participii, la adjectivele pronominale și la articolul demonstrativ, slăbirea acuzativului cu *pe* și extinderea articolului proclitic de genitiv-dativ *lui*. Unele dintre aceste fenomene reprezintă continuarea unor tendințe mai vechi (de exemplu restrîngerea folosirii unor timpuri), altele sînt mai recente. Dintre cele recente, multe constituie abateri, pe care normele actuale ale limbii literare le resping.

Unele tendințe contemporane reprezintă o întărire a caracterului romanic al structurii gramaticale românești, o revenire la trăsături general romanice de care limba română se îndepărtase în evoluția ei mai veche. În această situație este tendința de slăbire a genului neutru (în favoarea genului masculin), ca și întărirea infinitivului și a pasivului cu *a fi*.

Tendința de c l a r i t a t e în exprimare explică existența a două fenomene oarecum contrare tendinței de simplificare : preferința pentru folosirea și crearea de prepoziții și conjuncții compuse, locuțiuni prepoziționale și conjuncționale și dezvoltarea fenomenului de reluare și anticipare a complementului direct și indirect prin forme neaccentuate ale pronumelui personal ; amîndouă aceste fenomene continuă tendințe mai vechi ale limbii române.

Unele dintre fenomenele amintite, ca dezvoltarea compuselor și a locuțiunilor la cuvinte ajutătoare, întărirea infinitivului alături de conjunctiv și a pasivului cu *a fi* alături de reflexivul pasiv, arată că tendințele de unificare și de simplificare nu exclud î m b o g ă ț i r e a mijloacelor de exprimare. Structura gramaticală a limbii române literare se îmbogățește prin adoptarea unor elemente de limbă vorbită sau populară (chiar regionale), prin creații noi sau prin întărirea unora vechi. Bogăția permite în același timp v a r i e t a t e, repartiția stilistică a mijloacelor de exprimare și nuanțarea valorilor lor (cf. deosebirile dintre demonstrativele *acesta* și *ăsta*, dintre formele de viitor *voi veni*, *oi veni* și *am să vin*, dintre elementele conjuncționale *că* și *precum că* la propozițiile completive directe, *cu toate că* și *măcar că* la concesive etc.).

BIBLIOGRAFIE

1. I. Coteanu, *Anticiparea complementului prin pronume, o regulă gramaticală nouă?*, în LR XII (1963), p. 242–246.
2. Al. Graur, *Evoluția limbii române. Privire sintetică*, București, 1963.
3. Iorgu Iordan, *Limba română actuală*, în LR III (1954), nr. 4, p. 38–43.
4. Emanuel Vasiliu, *Observații asupra flexiunii nominale în limba română*, în SCL IV (1953), p. 137–146.

BIBLIOGRAFIE*

AGÎRBICEANU, A. — I. AGÎRBICEANU. *Arhanghelii*. Editura pentru literatură și artă. București, 1956.

AGÎRBICEANU, D. Ț. — I. AGÎRBICEANU. *De la țară*. Editura Luceafărul. Budapesta, 1906.

AGÎRBICEANU, S. P. — ION AGÎRBICEANU. *Schițe și povestiri*. Editura de stat pentru literatură și artă. Biblioteca pentru toți. [Bucureșt, 1954.]

ALECSANDRI, O. C. — VASILE ALECSANDRI. *Opere complete*. A doua ediție populară Editura Minerva. Biblioteca scriitorilor români. București 1910.

ALECSANDRI, P. I—III — VASILE ALECSANDRI. *Opere complete*. *Poesii*. Vol. I —III Editura librăriei Socec & Comp. București, 1875.

ALECSANDRI, POEZII — VASILE ALECSANDRI. *Poesii*. Vol. al II-lea. Editura librăriei Socec & Comp. București, 1879.

ALECSANDRI, P. P. — VASILE ALECSANDRI. *Poesii populare ale românilor*, adunate și întocmite de. . . Tipografia lucrătorilor asociați. București, 1866.

ALECSANDRI, PR. — VASILE ALECSANDRI. *Proză*. Amintiri. Povestiri romantice. Scrisul românesc. Craiova, 1930.

ALECSANDRI, S. — VASILE ALECSANDRI. *Scrisori*. Vol. I. Publicație îngrijită de Il. Chendi și E. Carcalechi. Editura librăriei Socec. București, 1904.

ALECSANDRI, T. — VASILE ALECSANDRI. *Opere complete*. Partea întîi. *Teatru*. Vol. I. Canțonete comice, scenete și operete ; vol. al II-lea. Vodeviluri ; vol. al III-lea. Comedii ; vol. al IV-lea. Drame. Editura librăriei Socec & Comp. București, 1875.

ALEXANDRESCU, O. — GRIGORE ALEXANDRESCU. *Opere*. Vol. I. Poezii. Ediție critică, note, variante și bibiografie de I. Fischer. Editura de stat pentru literatură și artă. [București], 1957.

ALEXANDRESCU, P. — GRIGORE ALEXANDRESCU. *Poezii*. *Memorial de călătorie*. Ediție îngrijită de I. Fischer. Editura pentru literatură. Biblioteca pentru toți. [București] 1961.

* Lucrările citate o singură dată în cuprinsul gramaticii au trimitere completă la locul respectiv.

ANGHEL, Î. G.	D. ANGHEL. *În grădină.* Poem. Atelierele grafice Socec. București 1905].
ANT. LIT. POP. I—II	*Antologie de literatură populară.* Editura Academiei Republicii Populare Române. Vol. I. Poezia. [București] 1953. Vol. al II-lea. Proza. [București] 1959.
ARDELEANU, D.	C. ARDELEANU. *Diplomatul, tăbăcarul și actrița.* Roman. Ed. a II-a. Editura Cartea Românească. București, 1928.
ARGHEZI, C. O.	TUDOR ARGHEZI. *Cîntare omului.* Stihuri. Editura de stat pentru literatură și artă. București, 1956.
ARGHEZI, P. T.	TUDOR ARGHEZI. *Pagini din trecut.* Editura de stat pentru literatură și artă. [București, 1955.]
ARGHEZI, V.	TUDOR ARGHEZI. *Versuri.* E.S.P.L.A. Ediție bibliofilă. [București, 1959.]
ARH. FOLK.	*Anuarul Arhivei de Folklor.* Publicat de Ion Mușlea. Cluj — București. Anul I (1932) ș. u.
ARHIVA R. I—II	*Arhiva românească.* Sub redacția lui M. Kogălniceanu. Tomul I—II. Iași, 1841—1845.
AUB	*Analele Universității C. I. Parhon,* București, 1956 ș. u. *Revista Universității C. I. Parhon.* Seria științelor sociale. Filologie. București, 1955.
AUI	*Analele științifice ale Universității Al. I. Cuza din Iași.* Secțiunea a III-a (Științe sociale). Iași, 1955 ș. u.
BACONSKY, P.	A. E. BACONSKY. *Poezii.* Editura pentru literatură și artă. [București, f. a.]
BACOVIA, O.	G. BACOVIA. *Opere.* Fundația pentru literatură și artă. București, 1944.
BANUȘ, P.	MARIA BANUȘ. *Poezii.* Editura de stat pentru literatură și artă. [București], 1958.
BARBU, G.	EUGEN BARBU. *Groapa.* Editura de stat pentru literatură și artă. [București 1957.]
BARIȚIU, P. A. I—III	GEORGE BARIȚIU. *Părți alese din Istoria Transilvaniei. Pe două sute de ani în urmă.* Vol. I—II, 1890. Vol. al III-lea, 1891.
BART, D. U.	JEAN BART. *Datorii uitate.* Editura de stat pentru literatură și artă. București, 1954.
BART, E.	JEAN BART (Eug. Botez). *Europolis.* Roman. Ed. a III-a. Editura Cugetarea. București [1939].
BASSARABESCU, S. N.	I. A. BASSARABESCU. *Schițe și nuvele.* Editura de stat pentru literatură și artă. [București, 1953.]
BASSARABESCU, V.	I. A. BASSARABESCU. *Vulturii.* Schițe și nuvele. Ed. a II-a. Editura Cartea Românească. București [1925].
BĂLCESCU, O. I—II	N. BĂLCESCU. *Opere.* Vol. I. Studii și articole; vol. al II-lea. *Istoria românilor sub Mihai-vodă Viteazul.* Editura Academiei Republicii Populare Române. [București] 1953.
BELDICEANU, P.	N. BELDICEANU. *Poezii.* Editura pentru literatură și artă a Uniunii scriitorilor din R.P.R. Biblioteca pentru toți. [București, 1950.]

BELDIMAN, N. P. I—II — Postelnicul ALEXANDRU BELDIMAN. *Istoria lui Numa Pompilie, al doilea crai al Romii*, tălmăcită din limba franțuzească de Dumnealui... Vol. I—II. Anul 1820.

BENIUC, M. — M. BENIUC. *Mărul de lîngă drum*. Versuri. Editura de stat pentru literatură și artă. [București] 1954.

BENIUC, P. — MIHAI BENIUC. *Despre poezie*. Editura pentru literatură și artă. [București, 1953.]

BENIUC, V. — MIHAI BENIUC. *Versuri alese*. Editura pentru literatură și artă a Societății scriitorilor din R.P.R. [București] 1949.

BENIUC, V. A. I—II — M. BENIUC. *Versuri alese*. Vol. I—II. Editura de stat pentru literatură și artă. Biblioteca pentru toți. [București] 1955.

BÎRLEA, C. P. I—II — I. BÎRLEA. *Cîntece poporane din Maramureș* culese de... Vol. I. Balade, colinde și bocete; vol. al II-lea. Descîntece, vrăji, farmece și desfaceri. Editura Casei Școalelor. București, 1924.

B L — *Bulletin linguistique*. I și urm. Publié par A. Rosetti. Paris — București, 1933—1948.

BOGZA, A. Î. — GEO BOGZA. *Anii împotrivirii*. Reportaje, pamflete, articole (1934—1939). Editura tineretului a C.C. al U.T.M. [București] 1953.

BOGZA, C. O. — GEO BOGZA. *Cartea Oltului*. Fundația pentru literatură și artă. București, 1945.

BOGZA, V. J. — GEO BOGZA. *Oameni și cărbuni în Valea Jiului*. Editura de stat. București, 1947.

BOLINTINEANU, O. — DIMITRIE BOLINTINEANU. *Opere*. Editura de stat pentru literatură științifică și didactică. [București] 1951.

BOLINTINEANU, P. I—II — DIMITRIE BOLINTINEANU. *Poezii*. Culegere ordinată de chiar autorul. Vol. I. Legende istorice. Florile Bosforului. Basme. Note; vol. al II-lea. Macedonele. Reverii. Diverse. Editura librăriei Socec & Comp. București, 1877.

BOLLIAC, O. — CEZAR BOLLIAC. *Opere alese*. Editura de stat. Clasicii români. [București] 1950.

BOTEZ, FL. P. — DEMOSTENE BOTEZ. *Floarea pămîntului*. Iași, 1920.

B PH — *Buletinul Institutului de filologie română Alexandru Philippide*. Universitatea din Iași. Vol. I (1934) ș.u.

BRĂESCU, C. S. — Maior BRĂESCU. *Cum sînt ei*. Schițe umoristice. Alcalay & Calafeteanu. Colecțiunea Ancora. Brăila [f.a.].

BRĂESCU, S. P. — G. BRĂESCU. *Un scos din pepeni*. Schițe umoristice. Editura Ancora, S. Benvenisti & Comp. [București, f.a.]

BRĂESCU, V. A. — GH. BRĂESCU. *Din vechea armată*. Schițe umoristice. Editura de stat pentru literatură și artă. București, 1951.

BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. — I. AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI. *Întuneric și lumină*. Editura Cartea românească. [București] 1938.

BUDAI-DELEANU, T. V. — I. BUDAI-DELEANU. *Trei viteji*. Ediție și glosar de J. Byck. Editura de stat pentru literatură și artă. Biblioteca pentru toți. [București, 1956.]

BUDAI-DELEANU, Ț. — I. BUDAI-DELEANU. *Țiganiada*. Ediție îngrijită de J. Byck. Editura de stat pentru literatură și artă. București [1953].

BUJOR, S.	PAUL BUJOR. *Scrieri alese.* Editura pentru literatură şi artă a Societăţii scriitorilor din R.P.R. Biblioteca pentru toţi. [Bucureşti, 1951.]
BUL. COM. IST.	*Buletinul Comisiunii istorice a României,* publicat de Ion Bogdan. Vol. I (1915) ş.u. Bucureşti.
CAMILAR, N. I—II	EUSEBIU CAMILAR. *Negura.* Roman. Vol. I—II. Editura de stat. Bucureşti, 1949—1950.
CAMILAR, T.	EUSEBIU CAMILAR. *Turmele.* Roman. Ediţia a II-a. Editura de stat. [Bucureşti] 1946.
CAMILAR, TEM.	EUSEBIU CAMILAR. *Temelia.* Roman. Bucureşti [f.a.].
CARAGIALE, O. I—VII	I. L. CARAGIALE. *Opere.* Vol. I. Nuvele şi schiţe. Editura Cultura Naţională. Bucureşti, 1930; vol. al II-lea. Nuvele şi schiţe. Editura Cultura Naţională. Bucureşti, 1931; vol. al III-lea. Reminiscenţe şi notiţe critice. Editura Cultura Naţională. Bucureşti, 1932; vol. al IV-lea. Notiţe critice, literatură şi versuri. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1938; vol. al V-lea. Articole politice şi cronici dramatice. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1938; vol. al VI-lea. Teatru. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1939; vol. al VII-lea. Corespondenţă. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1942.
M. CARAGIALE, CR.	MATEI ION CARAGIALE. *Craii de Curtea-Veche.* Roman. Editura Cartea Românească. Bucureşti [1929].
CĂLINESCU, E. O. I—II	G. CĂLINESCU. *Enigma Otiliei.* Vol. I—II. Fundaţia pentru literatură şi artă. [Bucureşti] 1946.
CĂLINESCU, IST.	G. CĂLINESCU. *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent.* Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1941.
CĂLINESCU, S. N.	G. CĂLINESCU. *Scrinul negru.* Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti] 1960.
CĂLINESCU, V. E.	G. CĂLINESCU. *Viaţa lui Eminescu.* Ediţia a III-a revăzută. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1938.
CĂLUGĂRU, O. P.	ION CĂLUGĂRU. *Oţel şi pîine.* Ediţia a II-a. Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti, 1955.]
CĂTANĂ, P. B. I—III	GHEORGHE CĂTANĂ. *Poveştile Bănatului* culese din gura poporului bănăţean de... Tom. I—III. Aurora. Gherla, 1893—1895.
CERC. FIL.	*Cercetări filozofice.* Revistă de filozofie. Academia Republicii Populare Române. Institutul de filozofie. An. I (1953) ş.u.
CERNA, P.	P. CERNA. *Poezii.* Editura Minerva. Bucureşti, 1910.
CL.	*Cercetări de lingvistică.* Academia R.P.R., Filiala Cluj, Institutul de lingvistică. Cluj, 1956 ş.u.
COCEA, F. SL.	N. D. COCEA. *Fecior de slugă.* Roman. Bucureşti [f.a.].
CONACHI, P.	Logofătul COSTACHE KONAKI. *Poezii.* Alcătuiri şi tălmăciri. Partea I. Editura librăriei Fraţii Şaraga. Iaşi [1887].

CONTEMPORANUL	*Contemporanul.* I – VII. Revistă științifică și literară. Iași, 1881 – 1889; Săptămînal politic-social-cultural. Seria a II-a [București] 1948 ș.u.
CONV. LIT.	*Convorbiri literare.* Iași, 1867 ș.u.
COȘBUC, B. I.	GEORGE COȘBUC. *Balade și idile.* Editura librăriei Socec & Comp. București, 1893.
COȘBUC, F. T.	GEORGE COȘBUC. *Fire de tort.* Versuri. Ediția a II-a. Editura librăriei Casa Școalelor C. Sfetea. București, 1898.
COȘBUC, P. I – II	GEORGE COȘBUC. *Poezii.* Vol. I – II. Editura de stat pentru literatură și artă. Clasicii români. [București, 1953.]
CREANGĂ, A.	ION CREANGĂ. *Scrierile lui...* Vol. al II-lea. *Diverse.* Iași, 1892.
CREANGĂ, O.	ION CREANGĂ. *Opere.* Fundația pentru literatură și artă. București, 1939.
CREANGĂ, P.	ION CREANGĂ. *Scrierile lui...* Vol. I. *Povești.* Iași, 1890.
CURIER A. S.	*Curier de ambe sexe.* Ediția a II-a. Periodul II, III, IV. Tipografia Heliade și asociați. București, 1862.
CV	*Cum vorbim.* Revistă pentru studiul și explicarea limbii. București, 1949 – 1952.
DAVIDOGLU, M.	MIHAIL DAVIDOGLU. *Minerii.* Dramă în trei acte. Editura de stat. [București] 1949.
DAVILA, V. V.	ALEXANDRU DAVILA. *Vlaicu-vodă.* Dramă în cinci acte, în versuri. Ed. a VI-a. Editura Cartea Românească. București [1938].
DELAVRANCEA, H. T.	[BARBU] DELAVRANCEA. *Hagi Tudose.* Tipuri și moravuri. Editura librăriei Socec & Comp. București, 1903.
DELAVRANCEA, O. II	BARBU DELAVRANCEA. *Opere.* Vol. al II-lea. Teatru. Editura de stat pentru literatură și artă. [București, 1954.]
DELAVRANCEA, PAR.	B. DELAVRANCEA. *Paraziții.* Editura Ig. Haimann. București, 1893.
DELAVRANCEA, S.	[BARBU] DELAVRANCEA. *Sultănica.* Tipolitografia St. Mihalescu. București, 1885.
DELAVRANCEA, T.	B. DELAVRANCEA. *Trubadurul.* Ed. Ig. Haimann, București, 1887.
DELAVRANCEA, V. V.	[BARBU] DELAVRANCEA. *Între vis și viață.* Editura librăriei Socec & Comp. București, 1903.
DEMETRESCU, O.	TRAIAN DEMETRESCU. *Opere alese.* Ediție îngrijită și comentată de Geo Șerban. Editura de stat pentru literatură și artă. Biblioteca pentru toți. [București, 1951.]
DEȘLIU, G.	DAN DEȘLIU. *Goarnele inimii.* Editura pentru literatură și artă a Uniunii scriitorilor din R.P.R. București, 1949.
DEȘLIU, M.	DAN DEȘLIU. *Minerii din Maramureș.* Poem. Editura de stat pentru literatură și artă. București [1951].
DOINE	*1000 doine, strigături și chiuituri* culese de mai mulți învățători zeloși. Culegere de doine, strigături și chiuituri, ce se obicinuiesc la jocurile și petrecerile noastre poporale. Editura Ciurcu. Brașov, 1891.

DONICI, F. — AL. DONICI. *Fabule*. Editura de stat pentru literatură şi artă. Biblioteca pentru toţi. [Bucureşti, 1952.]

DR — *Dacoromania*. Buletinul Muzeului limbii române. Universitatea română din Cluj. Anul I (1920—1921) ş.u.

DRĂGHICI, R, — SERDARIUL VASILE DRĂGHICI. *Robinson Cruzoe* sau întîmplările cele minunate a unui tînăr. Compus de Kampe şi tradus pe românie de... Tipografia Albinei. Iaşi, 1835.

DUNĂREANU, CH. — N. DUNĂREANU, *Chinuiţii*. Nuvele şi schiţe din viaţa de port. Editura Minerva. Bucureşti, 1907.

EMINESCU, G. P. — M. EMINESCU. *Geniu pustiu*. Roman inedit. Cu o introducere critică şi cu note de Ion Scurtu. Editura Minerva. Bucureşti, 1904.

EMINESCU, L. P. — M. EMINESCU. Opere complete. Vol. I. *Literatură populară*. Scrieri inedite. Editura Minerva. Bucureşti, 1902.

EMINESCU, N. — M. EMINESCU. *Nuvele*. Editura librăriei şcoalelor Fraţii Şaraga. Iaşi [f.a.].

EMINESCU, O. I—IV — M. EMINESCU. *Opere*. Ediţie critică îngrijită de Perpessicius. Vol. I. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1939; vol. al II-lea. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1943; vol. al III-lea. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1944; vol. al IV-lea. Editura Academiei R.P.R. Bucureşti, 1952.

EMINESCU, S. P. — M. EMINESCU. *Scrieri politice şi literare*. Manuscrise inedite şi culegeri din ziare şi reviste. Vol. I (1870—1877). Ediţie critică îngrijită de Ion Scurtu. Minerva. Bucureşti, 1905.

FEMEIA — *Femeia*. Revistă social-politică şi culturală editată de Consiliul naţional al femeilor din R.P.R. Anul I (1948) ş.u.

FILIMON, O. I—II — N. FILIMON. *Opere*. Ediţie, glosar şi bibliografie de George Baiculescu. Editura de stat pentru literatură şi artă. Clasicii români. [Bucureşti, 1957.]

FLACĂRA — *Flacăra*. Revistă lunară social-politică şi literar-artistică.

GALACTION, O. I. — GALA GALACTION. *Opere*. Vol. I. Editura pentru literatură şi artă a Societăţii scriitorilor din R.P.R. Bucureşti, 1949.

GALACTION, O. G. — GALA GALACTION. *Oameni şi gînduri din veacul meu*. Bucureşti, 1955.

GALAN, B. I—II — V. EM. GALAN. *Bărăgan*. Vol. I. Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti, 1954]; vol. al II-lea. Editura tineretului. [Bucureşti] 1959.

GALAN, Z. R. — V. EM. GALAN. *Zorii robilor*. Roman. Ed. a II-a. Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti, 1951].

GANE, N. I—III — N. GANE. *Nuvele*. Vol. I—III. Editura Alcalay. Biblioteca pentru toţi. [Bucureşti] 1921.

GAZ. LIT. — *Gazeta literară*. Organ săptămînal al Uniunii scriitorilor din Republica Socialistă România.

GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. — GH. GHEORGHIU-DEJ. *Articole și cuvîntări.* Editura de stat pentru literatură politică. Ediția a IV-a, București, 1956; *1955—1959*, 1959; *1959—1961*, 1961; *1961—1962*, 1962.

GHEREA, ST. CR. I—III — I. GHEREA [C. Dobrogeanu]. *Studii critice.* Vol. I. Edițiunea a III-a. Editura librăriei Universala Alcalay & Comp. București; vol. al II-lea. Edițiunea a II-a. Viața Românească. București, 1923; vol. al III-lea. Edițiunea a III-a. Ed. Viața Românească. București [f. a.].

GHICA, A. — ION GHICA. *Amintiri din pribegia după 1848.* Nouă scrisori către V. Alecsandri. Editura librăriei Socec. București, 1889.

GHICA, C. E. — ION GHICA. *Convorbiri economice.* Ediția a II-a. București, 1868.

GHICA, S. — ION GHICA. *Scrisori către V. Alecsandri.* Editura Cultura Românească. București, 1940.

GÎRLEANU, D. — EM. GÎRLEANU. *Cea dintîi durere.* Ediția a II-a. Atelierele grafice Socec & Co. București, 1909.

GÎRLEANU, L. — EMIL GÎRLEANU. *Din lumea celor care nu cuvîntă.* Editura librăriei Universala Alcalay & Co. București, 1927.

GÎRLEANU, O. A. — EMIL GÎRLEANU. *Opere alese.* Editura de stat pentru literatură și artă. Biblioteca pentru toți. [București, 1955.]

GOGA, C. P. — OCTAVIAN GOGA. *Ne cheamă pămîntul.* Editura Minerva. București, 1909.

GOGA, P. — OCTAVIAN GOGA. *Poezii.* Editura Minerva. București, 1907.

GOLESCU, Î. — DINICU GOLESCU, *Însemnare a călătoriei mele,* Constantin Radovici din Golești, făcută în anul 1824, 1825, 1826. Ediție îngrijită de Panaitescu-Perpessicius. Editura de stat pentru literatură și artă. Biblioteca pentru toți. [București, 1952].

GORJAN, H. I—IV — I. GHERASIM GORJAN. *Halima* sau povestiri mitologhicești arabești, pline de băgări de seamă și de întîmplări foarte frumoase și de mirare. Compuse în limba arabească de preaînvățatul derviș Abubekir și traduse din alte limbi streine în cea românească de... Tom. I și II, 1835; tom. al III-lea, 1837; tom. al IV-lea, 1838. [București.]

GRAUR, F. L. — AL. GRAUR. *Încercare asupra fondului principal lexical a limbii române.* Editura Academiei Republicii Populare Române. [București] 1954.

GR. N. I—II — *Graiul nostru.* Texte din toate părțile locuite de români, publicate de I. A. Candrea, Ov. Densusianu, Th. D. Sperantia. Vol. I—II. Socec. București, 1906—1907.

GR. S. — *Grai și suflet.* Revista Institutului de filologie și folclor, publicată de Ovid Densusianu. Vol. I—VII. București, 1923—1927.

HASDEU, I. V. — B. PETRICEICU-HĂJDEU. *Ioan-vodă cel Cumplit.* Imprimeria Ministerului de rezbel. București, 1865.

HASDEU, R. V. — B. PETRICEICU-HASDEU. *Răzvan și Vidra*. Poemă dramatică în cinci cînturi. Biblioteca pentru toți. București, 1909.

HELIADE, O. I—II — I. HELIADE RĂDULESCU. *Opere*. Fundația pentru literatură și artă. [București.] Vol. I, 1939 ; vol. al II-lea, 1943.

HEM — B. P. HASDEU. *Etymologicum Magnum Romaniae*. Dicționarul limbii istorice și poporane a românilor. Stabilimentul grafic, Socec. București. Tomul I, 1886 ; tomul al II-lea, 1887 ; tomul al III-lea, 1893 ; tomul al IV-lea, 1898.

HODOȘ, P. P. — ENEA HODOȘ. *Poezii poporale din Bănat*. Culegere publicată de... Editor Enea Hodoș. Caransebeș, 1892.

HOGAȘ, DR. I—II — C. HOGAȘ. *Pe drumuri de munte*. Vol. I. Amintiri dintr-o călătorie în Munții Neamțului. Fundația pentru literatură și artă. București, 1944 ; vol. al II-lea. Răzlețe și diverse. Fundația pentru literatură și artă. București, 1947.

I. L. — *Iașul literar*. Revistă a Uniunii scriitorilor din R.P.R. Anul I (1954) ș.u.

IBRĂILEANU, A. — G. IBRĂILEANU. *Adela*. Fragment din Jurnalul lui Emil Codrescu (iulie-august 189...). Editura Adevărul. București [f.a.].

IBRĂILEANU, S. — G. IBRĂILEANU. *Scriitori români și străini*. Editura Viața Românească. Iași, 1926.

IBRĂILEANU, SP. CR. — G. IBRĂILEANU. *Spiritul critic în cultura românească*. Editura Viața Românească. Iași, 1922.

IBRĂILEANU, ST. — G. IBRĂILEANU. *Studii literare*. Cartea Românească. București [1930].

INF. BUC. — *Informația Bucureștiului*. Ziar al Comitetului orășenesc București al P.M.R. și al Sfatului Popular al Orașului București. Anul I (1954) ș.u.

IORDAN, L. R. C. — IORGU IORDAN. *Limba română contemporană*. Editura Ministerului Învățămîntului. [București] 1956.

IORDAN, STIL. — IORGU IORDAN. *Stilistica limbii române*. București, 1944.

IONESCU, M. — ION IONESCU. *Agricultura română din județul Mehedinți*. Imprimeria statului. București, 1868.

IORGA, L. I—II — N. IORGA. *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea, 1688—1821*. Vol. I—II. Editura Minerva. București, 1910.

IOSIF, P. — ST. O. IOSIF. *Poezii*. 1901—1902. Editura librăriei Socec & Comp. București, 1902.

IOSIF, PATR. — ST. O. IOSIF. *Patriarhale*. Poezii. Editura librăriei Universala Alcalay & Co. București [1901].

IOSIF, V. — ST. O. IOSIF. *Versuri*. Editura de stat pentru literatură și artă. Biblioteca pentru toți. [București, 1952.]

ISPIRESCU, L. — P. ISPIRESCU. *Legendele sau basmele românilor*. Adunate din gura poporului. Tipografia Academiei Române. București, 1892.

ISPIRESCU M. V. — P. ISPIRESCU, *Isprăvile și viața lui Mihai-Viteazul*. Ediția a II-a. Tipografia Academiei Române (Laboratorii români). București, 1885.

ISPIRESCU, U. — P. ISPIRESCU, *Din poveștile unchiașului sfătos*. Basme păgînești întocmite de... cu o precuvîntare de A. I. Odobescu. Partea I. Tipografia Academiei Române. București, 1879.

JAHRESBERICHT — *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (Rumänisches Seminar) zu Leipzig*. Vol. I—XXIX. Leipzig, 1894—1921.

JARNÍK-BÎRSEANU, D. — DR. IOAN URBAN JARNIK și ANDREI BÎRSEANU. *Doine și strigături din Ardeal*. Ediția Academiei Române. București, 1885.

KOGĂLNICEANU, O. — M. KOGĂLNICEANU. *Opere*. Editura Scrisul românesc. Craiova [f.a.].

KOGĂLNICEANU, S. — M. KOGĂLNICEANU. *Scrisori* (1834—1849). Editura Minerva. București, 1913.

KOGĂLNICEANU, S. A. — MIHAIL KOGĂLNICEANU. *Scrieri alese*. Editura de stat. [București] 1948.

LC — *Lupta de clasă*. Organ teoretic și politic al C.C. al P.C.R.

LL — *Limbă și literatură*. Societatea de științe istorice și filologice. București. Vol. I (1955) ș.u.

LR — *Limba română*. Academia Republicii Populare Române. Institutul de lingvistică din București. Anul I (1952) ș.u.

MACEDONSKI, O. I—IV — ALEXANDRU MACEDONSKI. *Opere*. Ediție critică cu studii introductive, note și variante de Tudor Vianu. Fundația pentru literatură și artă. București. Vol. I. Poezii, 1939; vol. al II-lea. Teatru, 1939; vol. al III-lea. Nuvele, schițe și povestiri, 1944; vol. al IV-lea. Articole literare și filozofice, 1946.

MAGAZIN — *Magazin*. Anul I (1957) ș.u.

MAG. IST. I—V — *Magazin istoric pentru Dacia*. Subt redacția lui A. Treb. Laurianu și Nicol. Bălcescu. Tomul I—V. Cu tipariul colegiului național. București, 1845—1847.

MARIAN, S. — S. FL. MARIAN. *Satire poporane române*. Adunate... Editura librăriei Socec. București, 1893.

MAT. FOLK. — *Materialuri folkloristice*. Culese și publicate sub îngrijirea lui Gr. G. Tocilescu. Vol. I. București, 1900.

MERA, L. B. — I. T. MERA, *Din lumea basmelor*. Editura Minerva. București, 1906.

MIHALE, O. — AUREL MIHALE. *Ogoare noi*. Roman. Editura de stat pentru literatură și artă. [București, 1953.]

MIRONESCU, S. A. — I. I. MIRONESCU. *Scrieri alese*. Editura de stat pentru literatură și artă. Biblioteca pentru toți. [București, 1953.]

MINULESCU, V. — I. MINULESCU. *Versuri*. Editura pentru literatură și artă [București, 1957.]

NECULUȚĂ, Ț. D. — D. TH. NECULUȚĂ. *Spre țărmul dreptății.* Poezii. Cercul de editură socialistă. București, 1907.

NEGRUZZI, S. I—III — CONSTANTIN NEGRUZZI. *Scrierile lui...* Librăria Socec & Comp. București. Vol I. Păcatele tinerețelor, 1872; vol. al II-lea. Poezii, 1872; vol. al III-lea. Teatru, 1873.

ODOBESCU, IST. ARH. — A. I. ODOBESCU. *Istoria arheologiei.* Prelegeri ținute la Facultatea de litere din București. I Anticitatea. Renascerea. Librăria Socec & Comp. București, 1877.

ODOBESCU, S. I—III — A. I. ODOBESCU. *Scrieri literare și istorice.* Vol. I—III. Editura librăriei Socec & Comp. București, 1887.

PAMFILE, A. R. — TUDOR PAMFILE. *Agricultura la români.* Studiu etnografic cu un adaos despre măsurătoarea pămîntului și glosar de... (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii XVI). Librăriile Socec și C. Sfetea, București; Otto Harrassovitz, Leipzig; Gerold, Viena, 1913.

PAMFILE, C. Ț. — TUDOR PAMFILE. *Cîntece de țară.* Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii XII. Librăriile Socec & Comp., C. Sfetea și Librăria Națională. București, 1913.

PAMFILE, J. I—III — TUDOR PAMFILE. *Jocuri de copii,* adunate din satul Țepu (jud. Tecuci). Analele Academiei Române. Tom. XXVIII-XXIX. București, 1906—1909.

PANN, N. — ANTON PANN. *Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogea.* Culese și versificate de... Tipografia lui Anton Pann. București, 1853.

PANN, P. A. I—II — ANTON PANN. *Pagini alese.* Ediție îngrijită de I. Fischer. Vol. I—II. Editura de stat pentru literatură și artă. Biblioteca pentru toți. [București] 1953.

PANN, P. V. I—III — ANTON PANN. *Culegere de proverburi sau Povestea vorbii.* De prin lume adunate și iarăși la lume date. Tipografia lui Anton Pann. București. Partea I, 1852; partea a II-a și a III-a, 1853.

PANN, Ș. Ț. I—II — ANTON PANN. *O șezătoare la țară sau Călătoria lui Moș Albu.* A doua ediție. În tipografia lui A. Pann. Partea I. București, 1853; partea a II-a, întîia ediție, București. 1852.

PAS, L. I—II — ION PAS. *Lanțuri.* Roman. Editura de stat pentru literatură și artă. Vol. I, 1950; vol. al II-lea, 1951. [București.]

PAS, Z. I—IV — ION PAS. *Zilele vieții tale.* Editura de stat. Vol. I—II, 1949; vol. III—IV, 1950. [București.]

PĂTRĂȘCANU, PR. — D. D. PĂTRĂȘCANU. *Un prînz de gală.* Nuvele și povestiri Editura de stat pentru literatură și artă. [București, 1958.]

CAMIL PETRESCU, B. — CAMIL PETRESCU. *Bălcescu.* Editura de stat. București, 1949.

CAMIL PETRESCU, N. — CAMIL PETRESCU. *Nuvele.* Editura de stat pentru literatură și artă. Biblioteca pentru toți. București, 1953.

CAMIL PETRESCU, O. I—III	CAMIL PETRESCU. *Un om între oameni*. Editura tineretului [București]. Vol I, 1953; vol. al II-lea, 1955; vol. al III-lea, 1957.
CAMIL PETRESCU, P.	CAMIL PETRESCU. *Patul lui Procust*. Roman. Ed. a II-a. Editura Națională S. Ciornei. [București, f.a.]
CAMIL PETRESCU, T. I—III	CAMIL PETRESCU. Teatru. Fundația pentru literatură și artă. București, Vol. I—II, 1946; vol. al III-lea, 1947.
CAMIL PETRESCU, T. F.	CAMIL PETRESCU. *Turnul de fildeș*. Editura pentru literatură și artă a Uniunii scriitorilor din R.P.R. București, 1950.
CAMIL PETRESCU, U. N.	CAMIL PETRESCU. *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război*. Fundația pentru literatură și artă. București, 1946.
CEZ. PETRESCU, A. N.	CEZAR PETRESCU. *Aurul Negru*. Roman. Editura de stat. [București] 1949.
CEZ. PETRESCU, C. V.	CEZAR PETRESCU. *Calea Victoriei*. Roman. Editura națională Ciornei. București [f.a.].
CEZ. PETRESCU, Î. I—II	CEZAR PETRESCU. *Întunecare*. Roman. Partea I—II. Editura Scrisul românesc. Craiova, 1928.
CEZ. PETRESCU, O. I.	CEZAR PETRESCU. *Oameni de ieri, oameni de azi, oameni de mîine*. Editura tineretului. București, 1956.
CEZ. PETRESCU, O. P.	CEZAR PETRESCU. *Oraș patriarhal*. Roman. Editura pentru literatură. [București] 1961.
CEZ. PETRESCU, R. DR	CEZAR PETRESCU. *Comoara regelui Dromichet*. Roman. Editura Naționala S. Ciornei. [București, 1931.]
CEZ. PETRESCU, S. R.	CEZAR PETRESCU. *Scrisorile unui răzeș*. Editura Cultura națională. București, 1922.
CEZ. PETRESCU, 1907 I—III	CEZAR PETRESCU. *1907*. Roman. Ediția a II-a. Vol. I—III. [București, 1938.]
POEZ. N.	*Poezia nouă în R.P.R.* Editura de stat pentru literatură și artă. [București, 1952.]
POPA, V.	VICTOR ION POPA. *Velerim și Veler Doamne*. Roman. Ediția a IV-a. Editura Cultura națională. București [1942].
POPESCU, B. I—IV	N. D. POPESCU. *Carte de basme*. Culegere de basme și legende populare adunate de... Vol. I—III, ediția a II-a; vol. al IV-lea, ediția a III-a. Editura librăriei H. Steinberg. București, 1892.
POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M.	ION POPOVICI-BĂNĂȚEANU. *Din viața meseriașilor*. Ediția a II-a. Editura Librăriei Leon Alcalay. Bucureștii [f.a.]
T. POPOVICI, S.	TITUS POPOVICI. *Setea*. Roman. Editura de stat pentru literatură și artă. [București], 1958.
T. POPOVICI, STR.	TITUS POPOVICI. *Străinul*. Editura tineretului. [București] 1955.
PORUMBACU, A.	VERONICA PORUMBACU. *Anii aceștia*. Editura pentru literatură și artă a Uniunii scriitorilor din R.P.R. București, 1950.
PREDA, D.	MARIN PREDA. *Desfășurarea*. Editura de stat pentru literatură și artă. [București, 1954.]

PREDA, Î. — MARIN PREDA. *Întîlnirea din pămînturi.* Nuvele. Editura Cartea Românească. [București, 1948.]

PREDA, M. — MARIN PREDA. *Moromeții.* Editura de stat pentru literatură și artă. [București, 1955.]

PREDA, R. — MARIN PREDA. *Risipitorii.* Editura pentru literatură. [București] 1962.

PR. DRAM. — *Primii noștri dramaturgi.* Editura de stat pentru literatură și artă. [București, 1956.]

RĂDULESCU-CODIN, Î. — RĂDULESCU-CODIN. *Îngerul românului.* Povești și legende din popor. (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii XVII.) București, 1913.

RĂDULESCU-CODIN, L. — RĂDULESCU-CODIN. *Legende, tradiții și amintiri istorice* adunate din Oltenia și din Muscel, de... (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii X). București, 1910.

REBREANU, I. I—II — LIVIU REBREANU. *Ion.* Vol. I—II. Editura Cartea românească. București [1939].

REBREANU, N. — LIVIU REBREANU. *Nuvele.* Editura tineretului. [București] 1957.

REBREANU, P. S. — LIVIU REBREANU. *Pădurea spînzuraților.* Ed. a II-a. Editura Cartea românească. București [1922].

REBREANU, R. I—II — LIVIU REBREANU. *Răscoala.* Vol. I—II. Editura Adevărul [București, 1932.]

RETEGANUL, P. I—V — IOAN POP-RETEGANUL. *Povești ardelenești,* culese din gura poporului de... Partea I—V. Editura librăriei Nicolaie I. Ciurcu, Brașov, 1888.

RETEGANUL, Ț. — ION POP-RETEGANUL. *Țiganii.* Blaj, 1886.

REV. PED. — *Revista de pedagogie.* Organ al Institutului de științe pedagogice. Anul I (1952) ș.u.

REZ. HOT. — *Rezoluții și hotărîri ale Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Romîn,* 1948—1950. Vol. I. Editura pentru literatură politică. București, 1952.

RUSSO, S. — ALECU RUSSO. *Scrieri.* Publicate de Petre V. Haneș. Editura Academiei Române. Institutul de arte grafice Carol Göbl. București, 1908.

SADOVEANU, E. — MIHAIL SADOVEANU. *Evocări.* Editura de stat pentru literatură și artă. [București, 1954.]

SADOVEANU, P. M. — MIHAIL SADOVEANU. *Păuna-Mică.* Editura Cartea Românească. București [1948].

SADOVEANU, O. I—XVIII — MIHAIL SADOVEANU. *Opere.* Vol. I—XVIII. Editura de stat pentru literatură și artă. București, 1954—1960.

SAHIA, N. — ALEXANDRU SAHIA. *Nuvele.* Editura de stat. [București, 1948.]

SANDU-ALDEA, A. M. — C. SANDU-ALDEA. *Ape mari.* Nuvele și schițe. Editura Minerva. București, 1910.

SANDU-ALDEA, D. P. — C. SANDU-ALDEA. *Drum și popas.* Note de drum, schițe. Ediția a III-a. București, 1928.

SBIERA, P. — ION A LUI G. SBIERA. *Povești poporale românești.* Din popor luate și poporului date. 1886.

SCÎNTEIA — *Scînteia.* Organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român.

SCÎNTEIA TINERETULUI — *Scînteia tineretului.* Organ Central al Uniunii Tineretului Comunist.

SCL — *Studii și cercetări lingvistice.* Editura Academiei R.P.R. Institutul de lingvistică. București. Anul I (1950) ș.u.

SCȘT (Iași) — *Studii și cercetări științifice.* Filologie. Academia R.P.R. Filiala Iași, 1950 ș.u.

SEBASTIAN, T. — MIHAIL SEBASTIAN. *Teatru.* Fundația pentru literatură și artă. București, 1946.

SEVASTOS, C. — ELENA DIDIA ODORICA SEVASTOS. *Cîntece moldovenești.* Tipografia națională. Iași, 1888.

SEVASTOS, N. — ELENA D. O. SEVASTOS. *Nunta la români.* Studiu istorico-etnografic comparativ. Editura Academiei Române. București, 1889.

SEVASTOS, P. — ELENA D. O. SEVASTOS. *Povești.* Colecțiunea Șaraga. Iași [f.a.].

SG I—III — *Studii de gramatică.* Academia Republicii Populare Române. Institutul de lingvistică. [București]. Vol. I, 1956; vol. al II-lea, 1957; vol. al III-lea, 1961.

SLAVICI, N. I—II — ION SLAVICI. *Novele.* Vol. I—II. Editura librăriei Socec & Comp. București, 1892—1896.

SLAVICI, O. I—II — ION SLAVICI. *Opere.* Vol. I. Nuvele. Vol. al II-lea. Mara. Editura de stat pentru literatură și artă. [București] 1952.

SLAVICI, P. — I. SLAVICI. *Povești.* Vol. I. București, 1943.

SLAVICI, V. P. — I. SLAVICI. *Vatra părăsită.* Novelă din popor. Editura Minerva, București, 1900.

STANCU, C. — ZAHARIA STANCU. *Clopotul de aur.* Fundația pentru literatură și artă. București, 1939.

STANCU, D. — ZAHARIA STANCU. *Desculț.* Editura de stat. [București, 1949].

STANCU, DUL. — ZAHARIA STANCU. *Dulăii.* Editura de stat pentru literatură și artă. București, 1952.

STANCU, RĂD. I—V — ZAHARIA STANCU, *Rădăcinile sînt amare.* Editura de stat pentru literatură și artă. Vol. I—IV [1958]. Vol. al V-lea, 1959. [București.]

STANCU, U.R.S.S. — ZAHARIA STANCU. *Călătorind prin U.R.S.S.* Note și impresii de drum. Ed. a II-a. Editura de stat pentru literatură și artă. [București, 1951.]

STĂNOIU, C. I. — DAMIAN STĂNOIU. *Călugări și ispite.* Scene din viața mînăstirilor. Editura Cartea românească. București [1928].

ȘEZ. — *Șezătoarea.* Revistă pentru literatură și tradițiuni populare. Director Artur Gorovei. An. I (1892) ș.u. Fălticeni.

ȘINCAI, HR. I—III — GHEORGHE ȘINCAI din Șinca. *Hronica românilor și a mai multor neamuri încîtu au fost ele așa de amestecate cu românii cîtu lucrurile, întîmplările și faptele unora fără de ale altora nu se potu scrie pe înțelesu, din mai multe*

	mii de autori, în cursul de 34 ani, culeasă, şi după unii de la naşterea Domnului nostru Is. Hs. alcătuită de... în tipografia româno-franceză. Tomul I—III. Iassi, 1853—1854,
DRG	Dr. H Tiktin. *Rumänisch-deutsches Wörterbuch* (*Dicționar român-german*). Imprimeria statului. Bucureşti. Vol. I, 1903; vol. al II-lea, 1911; vol. al III-lea, 1924.
Teatrul	*Teatrul*. Revistă lunară editată de Comitetul de stat pentru cultură şi artă şi de Uniunea scriitorilor din R.P.R. Anul I (1956) ş.u.
Teodoreanu, m. u.	Ionel Teodoreanu. *Masa umbrelor. Întoarcerea în timp*. Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti 1957.]
Teodorescu, p. p.	G. Dem. Teodorescu. *Poezii populare române*. Culegere de... Tipografia modernă. Bucureşti, 1885.
Theodorescu, c.	Cicerone Theodorescu. *Un cîntec din ulița noastră*. Versuri. Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti] 1953.
Topîrceanu, o. i—ii	G. Topîrceanu. *Opere*. Vol. I—II. Editura de stat pentru literatură şi artă. Biblioteca pentru toți. [Bucureşti] 1955.
Tudoran, d. r.	Radu Tudoran. *Dunărea revărsată*. Roman. Editura pentru literatură. [Bucureşti] 1961.
Tudoran, p.	R. Tudoran. *Toate pînzele sus*. Editura tineretului. [Bucureşti] 1954.
Țiplea, p.p.	Alexandru Țiplea. *Poezii populare din Maramureş* adunate de... (Extras din Analele Academiei Române, Seria a II-a, Tom. al XXVIII-lea, Mem. secț. lit.). Bucureşti, 1906.
Vasiliu, p.	Alexandru Vasiliu. *Poveşti şi legende*. Editura Academiei Române. Bucureşti, 1928.
I. Văcărescu, p	I. Văcărescu. *Colecție din poeziile* d-lui marelui logofăt... Tipografia lui C.A. Rosetti şi Vinterhalder. Bucureşti, 1848.
Vianu, a. p.	Tudor Vianu. *Arta prozatorilor români*. Editura contemporană. [Bucureşti] 1941.
Vianu, m	Tudor Vianu. *Problemele metaforei şi alte studii de stilistică*. Editura de stat pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1957.
Vintilă, o.	Petru Vintilă. *Oamenii şi faptele lor*. Poeme. Editura de stat pentru literatură a Uniunii scriitorilor din R.P.R. [Bucureşti] 1949.
Vlahuță, c. l.	A. Vlahuță. *Clipe de linişte*. Nuvele. Editura librăriei Socec & Comp. Bucureşti, 1899.
Vlahuță, d.	A. Vlahuță. *Dan*. Editura librăriei E. Graeve & Comp. Bucureşti, 1894.
Vlahuță, f. r.	A. Vlahuță. *File rupte*. Editura Socec. Bucureşti, 1909.
Vlahuță, g. s.	A. Vlahuță. *La gura sobei*. Editura Albert Baier. Bucureşti, 1912.

VLAHUŢĂ, I. Ş.	AL. VLAHUŢĂ. *Icoane şterse.* Editura librăriei Alcalay. Biblioteca pentru toţi. Bucureşti [f. a.].
VLAHUŢĂ, N.	AL. VLAHUŢĂ. *Nuvele.* Stabilimentul grafic Socec & Teclu. Bucureşti, 1886.
VLAHUŢĂ, O. A. I—II	AL. VLAHUŢĂ. *Opere alese.* Vol. I—II. Editura de stat pentru literatură şi artă. Biblioteca pentru toţi. [Bucureşti 1952—1953.]
VLAHUŢĂ, P.	AL VLAHUŢĂ. *Poezii vechi şi nouă.* Ed. a III-a. Editura librăriei H. Steinberg. Bucureşti, 1894.
VR	*Viaţa românească.* Revistă literară şi ştiinţifică. Iaşi — Bucureşti, 1906—1946; Revistă lunară de literatură a Uniunii scriitorilor din R.P.R. Bucureşti, 1948 ş.u.
D. ZAMFIRESCU, R.	DUILIU ZAMFIRESCU. *În război.* Roman. Ediţiune populară. Editura tipografiei Clemenţa. Bucureşti, 1902.
D. ZAMFIRESCU, V. Ţ.	DUILIU ZAMFIRESCU. *Viaţa la ţară.* Ediţia a II-a. Scrisul românesc. Craiova, 1939.
G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I—II	GEORGE MIHAIL ZAMFIRESCU. *Maidanul cu dragoste.* Roman. Vol. I—II. Editura naţională Ciornei. Bucureşti [1933].
ZANNE, P. I—IX	IULIU A. ZANNE, *Proverbele românilor.* Vol. I—IX. Editura librăriei Socec. [Bucureşti] 1895—1903.

LISTA ABREVIERILOR*

A. = acuzativ
ac. = acuzativ
acc. = accentuat
adj. = adjectiv
ant. = anterior
art. = articol, articulat
cf. = confer
cond. = condițional
conj. = conjunctiv
conjug. = conjugare
D. = dativ
dat. = dativ
ex. = exemplu
f. = feminin
f. a. = fără an
fr. = francez
G. = genitiv
gen. = genitiv
imperf. = imperfect
ind. = indicativ
lat. = latin
m. = masculin
magh. = maghiar
m. m. perf. = mai mult ca perfect
n. = neutru
N. = nominativ
neacc. = neaccentuat
neart. = nearticulat
nom. = nominativ
p. = pagină
pct. = punct
perf. = perfect
pers. = persoană
pl. = plural
prez. = prezent
pron. = pronume
sg. = singular
slav. = slav
subst. = substantiv
tc. = turcesc
V. = vocativ
viit. = viitor
voc. = vocativ

---

* Denumirile cazurilor au cîte două abrevieri: A și D. și dat. etc. Abrevierile care constau din inițială majusculă sînt folosite în paradigme, iar celelalte în text.

INDICE DE MATERIE*

* Indicele trimite la paragraf. Tilda (~) ține locul cuvîntului matcă (sau al derivatelor) la orice formă flexionară.

INDICE DE CUVÎNTE ȘI DE AFIXE LEXICALE *

* Indicele trimite la pagini. Trimiterile pentru formele flexionare sînt date la cuvîntul de bază.

Ă

B

C

D

I

M

R

S

CUPRINSUL

SINTAXA

Pag.

ORDINEA CUVINTELOR ŞI A PROPOZIŢIILOR

ACCENTUL, INTONAŢIA, PAUZA ŞI RITMUL

Redactor: ECATERINA IONAȘCU
Tehnoredactor: PETRU BRUMĂ

Coli de tipar: 37. C. Z. pentru biblioteci mari: 459. 0 — 5. C. Z. pentru biblioteci mici: 4 R—5.

Întreprinderea poligrafică „Informația", București, str. Brezoianu nr. 23—25. Republica Socialistă România

PUBLICAŢII PERIODICE EDITATE DE ACADEMIA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

LIMBA ROMÂNĂ

STUDII ŞI CERCETĂRI LINGVISTICE

REVISTA DE ISTORIE ŞI TEORIE LITERARĂ

REVISTA DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR

CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ
(Cluj)

ANUAR DE LINGVISTICĂ ŞI ISTORIE LITERARĂ
(Iaşi)

STUDII CLASICE

FORSCHUNGEN ZUR VOLKS- UND LANDESKUNDE